9. D

Molto raro

Digitized by Google

ogle

Digitized by Google

DE LVMINE FVLMEN
In Circum cisione
religionis

Digitized by Google

FORMA VERAE RELIGIONIS

QVÆRENDÆ, ET INVENIENDÆ.

LIBER VNVS.

AVTHORE

R. P. MICHAELE DE ELIZALDE

SOCIETATIS IESV.

Ad Præclariſſimum Principem

D. D. GREGORIVM
De Bracamonte, & Guzman.

Excellentiſſimi Domini Comitis de Peñaranda
Proregis Neapolitani Hæredem Filium.

NEAPOLI,
Apud Hyacinthum Paſſerum, M.DC.LXIJ.
Superiorum licentia.

Digitized by Google

Digitized by Google

AD PRÆCLARISSIMVM PRINCIPEM

D. D. GREGORIVM DE BRACAMONTE ET GVZMAN.

PRoperandum fuit, Præclariſſime Princeps, vt quos magnitudine non poſſum, celeritate ſaltem obſequij anteuerterem; Teque primus, ſi minus optimus, erudito aliquo id generis munere ſalutarem. Præſtat enim ſequuturis ad Te compluribus præferre me ducem, quam alios ſubſequi Excellentiſſimi Parentis Tuì ſacrum limen iamdudum amplexos. Nam quid parua valeant obſequia, ſi etiam ſera? Accedit quod nefas iuxtà eſſet ſiue ad Patris meritum adire ſine laudibus, ſiue ad eius modeſtiam cum laudibus vel meritiſſimis. Grandia illum nomina longo grandiorem interuallo compellarunt. Exiguo mihi, de re licet maxima agenti, Paruulus quidem quærendus fuit, ſed natus ad maxima, vt ſic ætas authori, fatum argumen-

to

Digitized by Google

to reſponderet. Nec profectò congruentiùs liber hic meus, quam recens orto Principi conſecratur. Et fides, quam hic propugno, nos vix natos præoccupat, ac nondum illam habere potuiſſe videmur, cum tenemus. Veram Religionem non tam adduco, quam ſequor ad cunas tuas vltrò feſtinantem, vt ſibi Te totum vendicet, relaturum breui gratiam diuturnam. Enimuerò decet Hiſpanum, maximè verò tui generis Principem inter ipſa infantiæ crepundia Religioni conſueſcere, ac penè cũ lacte nutricis pietatem haurire, quam tamquam alteram habeat naturã. Hoc enim illud eſt columen, cui reliqua vitæ ſeries nectitur, cui fœlicicitas, quam Tibi cumulatiſſimam exopto, firmiſſimè nititur.

Non longè alienis è faſtis quærenda sũt Tibi Religionis fœliciſſimæ documenta; domeſticos conſule. Ea planè in domo naſceris, in qua inuideas nulli; Eo Patre, ex quo Tibi inuideant vniuerſi: eumdem habes & vitæ authorem, & magiſtrum; eumdem lucis partæ, amplificandæque ducem, Quam auidè, conſtanterq; Religionem fortuna ſequatur; quid vtraque in homine vno poſſit, Tuus exemplo ſit Pater. Opulentiſſimã virtutum, ac meritorum hæreditatem Tibi ab Eo partã

inſpi-

inſpice, omnem excute; animi, corporis, dignitatis, quotquot in Patre dotes numerabis, ſi quidem comprehendere numero poſſis, eas omnes Patriæ Religionis dices, quà donum, quà præmium. Lętaberis, quamprimum paterna decora intelligenda, legendaque ætas ſin porriget, in vnum ea congeſta, quæ ſingula plurimos beaſſent. Feſtinandum verò Tibi.

Vix enim vndennis Salmãticenſis laureæ honorem delibat Philoſophia sũma cũ ingenij laude propugnata. Mox iura Principum, Regumque complexus ſagaciſſima conſiliorũ vi confirmat, illuſtratque. In Regium ordinis Equitum conſilium maturè delatus, maturiùs in ſupremum prouehitur, vbi aliena quidem imperia, ſed ſua ſemper conſilia eſt exequutus, quæ non priùs ſucceſſus, quam Senatus ipſe, ac Princeps probaret. Grauiſſimis non interfuit ſolùm rebus, ſed etiam præfuit. Prima quidem hęc, & maiora in Hiſpania, ſed ingentia virtutis rudimenta, cui non vnius Regni, ſed imperij totius ſors fideret. Nec tempora defuere. Ecce tibi. Turbatur vndique neſcio quo Hiſpaniæ fato in Prouincijs fermè omnibus, hinc excuſſo Catalaunus iugo, inde Luſitanus Regna diſcer-

ſcer-

ſcerpſerant ; hic validę Batauorum copiæ, ibi Suecorum bacchabantur: vbique Gallus inſtabat. Italiæ, Germaniæ, Belgio, Hiſpanis ipſis penè viſceribus non modo ſigna, ſed etiam vulnera inferebantur. Vnicum erat peſtis coercendæ remedium fœdus Monaſterienſe, cuius tamen par diu deſideriū fuit, ac deſperatio. Legatur ergo cum ampliſſima poteſtate Parens Excellentiſſimus. Is tandem conſilij dexteritate, eloquentiæ, prudentiæque vi, ſingulari præſertim animi fortudine obſtātes reuellit obices; ac pacem fruſtrà iampridem emergere conatam reuocat in lucem, ac ſiſtit in vado. Sic Belgio, Germaniaq; pacatis contumaces bellantium alibi, ac rebellantium ſpiritus aliena pace fœliciſſime infregit. Indicis rebus præficitur reuerſus in Aulam, ne alter orbis careret eo beneficio, quo alter fruebatur, neue tanta virtus premeretur anguſtiis. Sed rursùs Auſtriacæ opes nutant Ferdinandi Cæſaris obitu. Rursùs igitur Hiſpanus Hercules in Germaniam, qui humeros ruinæ ſupponat. Quis non tànto oneri ſuccubuiſſet? perferenda denuò erant itineris longiſſimi tædia: toleranda iterùm ætati iam penè ſenio, continuiſque laboribus affectæ Germanici vis frigoris: potentiſſimę Principū

factio-

factiones ſuperandæ; eludenda multorum machinamenta: multorum inſanæ ſpes infringendæ; hæreſis potiſſimùm, cuius caput agebatur, ab lætis ſucceſſibus ferociſſimæ conatibus occurrendum. Inter hæc aberant longiſſimè, tum Germanicæ, tum Hiſpanę Aulæ ſubſidia; agebat inter alienos, ac liberos (quamuis cuncta ſibi ſubijcit virtus:) Auſtriacas partes Anglicorum armorum in Belgio, fœderatis Principum copijs in Italia Gallus vrgebat. Studia fermè omnium fortunæ ſeruientiū intepuerant. Quod tamen ſupra humanas vires videbatur, id infra Bracamontiam fuit, & virtutem, & fortunam: aggreſſus tam arduam rem fortitèr, perſequutus conſtanter, expediuit celerrimè, ſuaq; tum authoritate, tum induſtria orbis Romani ſceptrum Gentis Auſtriacæ, hoc eſt, veræ Religionis manibus, cuius ardentiſſimo ſtudio in ea maximè occaſione ferebatur, tantum nō ereptum reſtituit: firmauitque in Leopoldo. Magnū ſanè dare pacem orbi, dare Cæſarem. Sed alijs fortaſsè commune. Illud ſingulare, quod Maiorum contigit nemini, poſteri mirentur, vtrumque eo temporis, afflictiſque adeò rebus noſtris tam fœlicitèr præſtitiſſe. Profectò ſęuiſſimis iactatum tempeſtatibus naufragium for-

§ mi-

midaſſet, niſi verè ſacram religioſiſſimi Parentis tui anchoram Auſtriacum expediſſet imperium. Quanta hinc tãto Viro gloria? Sed quies nulla. Statim indè Italia, quam pridem fama impleuerat, cupidiſſimè ſuſcipit, Roma miratur, ornat Pontifex amicè paritèr, ac magnificè habitum. Neapolis obtinet, & complectitur tàm arctè, vt non modò elabi ſibi de manibus, ſed ne extorqueri quidem permittat. Fœliciſſimam ſe Neapolis prædicaret, niſi de diuturnitate fœlicitatis timeret. Fœliciſſimum Principem, cui non odium, ſed ciuium amor, non crudelitas, ſed humanitas, non praui, ſed rectiſſimi mores timorem cõciliant. Timet Neapolis ne regatur nõ ab tanto Principe, qui vel præſens ſui deſiderium facit ſimul, & copiã. Quid ni timeat amittere? quem non ideò amat, quia tenet, ſed tenet idcircò, quia vnicè amat, à quo viciſſim ſibi parem referri amoris gratiam experitur. Vota igitur Regnum ſuſceperat nuncupanda apud Regem, ne reuocaret eum Principem, quo abſente, Neapolis domi ſuæ exulare ſe videret. Occurrit iuſtiſſimis huiuſmodi votis Regis amantiſſimi, ſapientiſſimique benignitas paritèr, ac prudentia, nec tam ſumptibus, ac laboribus Parentis tui, quam Regni ne-

ceſſi-

ceſſitatibus proſpiciendum ratus, triennium alterum indulſit Ipſe per ſe, nec precibus, ſed habendæ gratiæ locum fecit. Et quidem habet immortalem; quòd diutiùs frui parente, potiùs, quam Prorege poſſit. Sentit gubernari ſe à Principe, quem à Priuato non aliud ſeiungit, quam beneficientia in plures latiſſimè diffuſa; cuius quam abſtinet ab alieno manus, tam non temperat à ſuo. Qui pauperes fouet, non facit: qui opes demum illas in ærarium ſanctiùs recondere ſe putat, quas in egentiſſimos erogat: quare prodigij loco nunc primum fortaſsè narratur, alieno ære cum careat magis, tum maximè obſtringi Proregem Neapolitanum, verèque multum alijs debere, cui omnes debere ſe plurimum fatentur. Ergo quæ tã multos ditauit Neapolis, eadem contentum quam minimo Principem, non modo non explet ſuo, ſed ne ab ære quidem alieno vindicat? Nouum hoc, tam opulentam proninciam plùs Proregi ſuo acceptum referre, quam expensũ; omninò ſe decoxiſſe crederet, niſi ea tamdem vera eſſet, ac ſumma Regnorum opulentia Princeps lucri neſcius, quamquam is copioſiſſimè lucratur, qui lucrum neſcit, cum mortalium, atque immortalium paritèr æternum

§ 2 amo-

amorem lucretur: Neque verò hanc vnam liberalitatis, atque abſtinentiæ artem quæſtuoſam; ſed etiam clementiam quæſtuoſiſſimam illam quidem, ac propriam Principis optimi artem habet beneuolentiæ colligendæ. Scit planè, quam infidelis recti magiſter ſit metus; quantò faciliùs, lentioribuſque vinculis animos manſuetudo, quàm atrocitas deuinciat, nimijs, frequentibuſque ſectionibus conuulſiones lethales coniungi; fœditate ſuppliciorum irritari multitudinem, non corrigi: æquè formidandum, vbi parum clementiæ, atque vbi plurimum licet ſeueritati, quam ille ſeueritatem ita temperat, ne qua ſpecie corrumpatur crudelitatis: Ita punit, vt non tam ſtragem ciuibus, ſed ſceleribas pœnam irroget; ita iraſcitur, vt venia reis parata reſipiſcentiam inuitet: ità demùm adminiſtrationis ſuæ curſum omnẽ moderatur, vt, quod maximorum fluminum eſt, minimo labatur ſono. Hinc fit, vt & leges, & legũ amor maneant, & quã pacem caſtris reddidit, fora nõ careant, neque cum laceratione extorqueantur in Principem obſequia, ſed integra offerantur. Quantum intereà, quàm diligenter præcauet, ne irrepant crimina, quam ſtudiosè artes omnes vitijs inimicas complexu,

ocu-

oculis, auribuſq́ue fouet? quam faciles ad ipsū aditus? quam pleni humanitatis, comitatiſque, qua non minuit, ſed auget venerationem? Nulli enim magis carent magnitudine, quam qui ſibi vindicant maieſtatem. Iam illa, odiſſe fucum, ac fallaciam omnem: obſtructas auaris, aut ambitioſis adulationibus aures habere: perſonatas calumnias; mellitas fraudes, quidquid denique mendacium olet, execrari, quantum, & ad candorem ſui, & ad noſtri animi ſecuritatem faciunt? Certant eius planè ſagacitas in huiuſmodi technis deprehendendis, & voluntas in inſequendis, ex quo illud oritur, vt cum deſit, cui vel malus dolus, vel adulatio inſuſurret, adulatores deſint, ac ſuſurrones. Non illā loquor aſſiduitatem in laboribus, induſtriam, operam alacritate mixtam, humeros illos, quibus tātam tantarum rerum molem integris sēper viribus id ætatis ſuſtentat; aſſueto enim Europæ, Indiæque oneribus grauiſſimis vnius Regni cura quietis loco eſſe poteſt. Omitto in Principem priuatis moribus efformandis aptiſſimam domeſticam diſciplinam, vitæque conſuetudinem non puram modo, atque integram, ſed etiam ornatiſſimam. Nihil apud eū illecebrarum: nihil inconditæ voluptatis. Nihil

hil

hil nõ ad decori leges temperatum. Studia omnia nõ effeminata, ſed quæ Principem deceãt, & probent. Nulla temporis, quod pretioſiſſimum habet patrimonium, diſpendia, adeò vt non negotij ſolùm, ſed otij etiam ratio conſtet. Quid igitur tot, ac tanta tum animi, tum fortunæ bona congeſſit? quid illud eſt, quo nititur tanta virtus, tanta Parentis tui tam recens apud omnium hominum ordines, nationeſque gratia, & celebritas. Vera nimirum, ac ſyncera Religio, quam ipſe ab incunabilis veriſſimò, ſynceriſſimoſque ſtudio eſt proſequutus; huic ille debet, quod hominibus, quod ſuperis debet: huic ipſum nos etiã debemus: hæc primam, hæc vltimam imponet tanto operi manum. Quantus in eo Dei Opt. Max. cultus, idẽque quam caſtus, ac ſanctus, vt eum pura, incurruptaque mente, ac voce veneretur? quanta in precibus, & ſuis aſſiduitas, & alienis fiducia? quam frequens ſacrarum litterarũ attenta peruolutatio? quantus erga cęlites omnes, cælitũque Auguſtiſſimam pręſertim Reginam amor? Quam ardens firmandæ, ornandæque Sedis Apoſtolicæ ſtudium? quam paratum in ſummum Pontificem obſequium? quam obuium, quam præſens in Religioſorum ordinibus iuuan-

uan-

uandis, fouendiſque omnibus, quæ ad pietatē pertinent præſidium, ac patrocinium? nempè cælites, quem addictiſſimum ſibi clientem, eūdem fideliſſimum habent Patronum. Societas certè noſtra, parētem ſemper teſtabitur indulgentiſſimum, vt reliqua omittā, Xauerianum, vbi hæc ſcribo, Collegium, Templumque quid aliud, quam paternæ religionis trophæum eſt? Nemo ſacrā molem hāc videt, quin inſculptā, expreſſamque inſpiciat pietatis Bracamontiæ imaginem, & gaudeo equidem, eam in præcipuo Vrbis loco aſſurgere ad Aulæ ipſius veſtibulum, vt in luce, atque oculis omnium tantū Religionis exemplum collocetur. Indicis præfectus olim rebus illud tantum ex ea ſibi adhuc vindicat pręfectura, vt Glorioſiſſimi Indiarum Apoſtoli honorem vbique amplificet.

Pauca hęc, Pręclariſſime Princeps, & obſcurè adumbrata Paternæ Religionis lineamenta cum ipſe reſpicies, tantum dignitatis, ac fœlicitatis tam copioſo è fonte redundaſſe, non Te admiratio, ſed cupiditas inceſſet, quāprimum cernendę hęreditatis, virtutiſque domeſticę ęmulandę; capeſſes illicò alacritèr verę Religionis, tum cuius ipſe volumen ſupplex offero patrocinium, tum cuius exemplum Parens

Digitized by Google

rens Excellentiſſimus affert, formam, ac ſpiritum. Ea verò Te tanto Patri, cuius iam nunc viuidum, experrectumque ingenium, vultu, oculis, geſtu exprimis, parem dignitate, parem fortuna, prudentia, ſapientiaque parem faciet, qui tum demum vberrimum Religionis ſuę fructum percipiet, cum Te Sibi ſimillimum, hoc eſt, quam religioſiſſimum Principem reliquerit ſuperſtitem. Vale.

A D

Digitized by Google

AD LECTOREM.

SCio, Lector, hominesque, libroſque à magnitudine vulgò æſtimari: à paruitate contemni. Illud tamen tu mihi parcito, quid conſilio prodeam maior: obſcuritati vitanda, atque factioſis reuincendis datum multum.

Scribendi lex Chriſtianis maximè conſtituta eſt pridem; qua ad quærendum, & pulſandum: mox ad reddendum fideliter inuenta, obligamur planè; ac poſt etiam iudicabimur. In pulſando quidem, orandoque certè defuerim: O ignoſcat Deus! & ſi quid indè erroris irrepſit, corrigat vtinam per doctiores alios. In quærendo laboraui, credo: in reddendo, quæ vera viſa ſunt, ſcrupulus ſubeſt nullus: omni reflexione caui, ne partium affectione deciperer: in eo certè nihil me decipiendum timui, ſi doctrinæ Dei, atque Eccleſiæ aduerſus alios quoſcumque vehemens etiam defenſor exiſterem, viros nactus, quos imitarer, præclariſſimos.

Iam omnis ætas mala ſua exaggerat, quo ſe reddat infælitiorem. Vulgi hæc eſt, atque imperitorum vel ignorantia, vel querela: dolent ætatem noſtram multitudine velut obrui librorum, qui non tam noui edantur, quàm transſcribantur. Cæterum ſæculorum omnium, ſcientiarum omnium eam ſiue labem, ſiue conditionem fuiſſe, ſanè doctiorum ignorat nemo. Hoc in Theologia videas; hoc in iuriſprudentia; hoc quaqua verſum: adeò non aliqui, ſed plerique; non ætas noſtra, ſed omnis hoc laborat malo: rari in facultate quaque præſtantes: pauci admodum deſiderãdi libri: haud multa illa ingenia, quæ moliri de ſuo aliud fermè valeant, quàm vel titulos, vel ornamenta: nec multitudo aliud plerumque fecit, quam ſcripſit. Sæculi tamen illa fælicitas noſtri, quod aliena ſaltem agnoſcentium abundet multitudine; laus hæc ſcriptorum, quod honeſtiſſimo labore tanta otÿ mala vitent: fit deindè hoc ſcopo quiſque planè doctior: quam vellem, ſi qui tàm facilè obloquuntur, experirentur, quanti ſit libros edere.

Sed verò mea nunc mihi cauſa agenda eſt. Quorſum de vera Religione cudam libros, quo de tam multa ſcripta ſunt, tamque præclara volumina? Haud equidem nego: eſt certè ea res confecta egregiè: demonſtrata veritas noſtra multoties; at legant fortè alij alios; legerit me etiam, cui proſim, fortè non nemo: illud ſcilicet vtilitatis earumdem etiam rerum ſiue tractatio, ſiue repetitio habet, quod ſaltem diffundantur multitudine, occuratque vbique facilè cuique veritas. Ineſt præterea quædam in nouos libros curioſitas, ex qua fortè fiat, vt hunc examinet aliquis, cui veterum nulla cura.

Verùm non hic ſcopus noſter; nec enim tam de vera Religione, quam de eius quærendæ forma tractamus; pridem enim perſpicio magnam hac in re, quæ tamen tanti momenti eſt, confuſionem, cum plura examinanda prætereuntur: multo tamen plura, quæ credi oporteret, ad longum examen vocantur. Ægrè quippè quis in animum inducat veram Religionem à Deo conſtitutam hominibus tàm neceſſariam: & intereà, ſi ritè quæratur, inuentu vel difficillimam, vel impoſſibilem. Deduxi hinc, eam non ritè quæri pet tot illa, tantaque molimina controuerſiarum, ac voluminum, quæ niſi à Doctiſſimis legi vix omnia queant: in liquidam verò ſententiam deduci, concludique ab vllo vix mortalium: aliam proinde viam ſupereſſe breuiorem, expeditiorem, impoſſibilemque nemini. Illa porrò occurrit in Sanctis Patribus expreſſa ſatis; ergo putaui, me in ſalutem proximorum, cui tantoperè à profeſſione mea obſtringor, collaturũ aliquid, ſi viam illam inſtituto conſilio proponerem, declararẽ, muniremque, vt excitarem ſaltem alios, qui id operis præſtantius perfecturi ſint. At verò veritatis quærendæ oſtenſa forma, & eam ad praxim deducere, & veritatem ſimul Catholicam ſecundum præſcriptas leges demonſtrare non tam conſultũ, quam neceſſarium etiam viſum eſt.

Sed enim, vt fatear ingenuè, hic, & vbique illud genus hominum timeo, qui ingenio fidunt plurimũ, ac Metaphyſicã obloquuntur magis, quam norunt: neſcio quæ cogitationum, vel fictionum inuolucra Metaphyſicam vltrò vocant; ad eam normã cuncta exigunt, contemnuntque cætera. Haud ſum planè tam

humi-

humilis ego, qui Metaphyſicam, vbi eam decet, effugiam. At hic nihil, vel parùm cum Metaphyſica. Præſcripſerat olim ipſe ille Metaphyſiciſſimus Ariſtoteles ſcientiarum naturas, locaque diuerſa, quæ ſeruanda ſint: edocuit Ethices principio, certum non ſimilitèr in omnibus ſermonibus quærendum; diſciplinati rursùs eſſe, in tantum certitudinem quærere ſecundum vnumquodque genus, in quantum rei natura recipit: proximum enim videtur (*id eſt, par abſurdum*) & Mathematicū perſuadentem acceptare, & ab Oratore demonſtrationes exigere.

Horum indiſciplinatorum inuenias quaqua verſum magnam multitudinem, qui nihil non quærant, nihil non ſoluāt, vel etiam defendere ſciant: morales probationes congruentias vocitant, & rident; ſi quid ex alijs ſcientijs proferas, nihil aiunt, repugnare contrarium vel de facto, vel de poſſibili; implicationem oſtendi nullam, contradictoria nulla demonſtrari: quaſi verò tàm indiſciplinatis, imperitiſque hominibus valeret vllus repugnantiam vllam demonſtrare, quam non facilè, vel inepta diſtinctione, vel diſparitate in paritatem obtruſa, vel potentiæ abſolutæ auxilio non ſibi videantur ſoluiſſe: ſed nihil mihi cum tàm omnipotentibus ingenijs: pro ipſa tractationis huius natura, probationibus vtor plerumque moralibus; ſi ſolutiones prudentes ſupererunt, effecerim planè nihil; ſin minus, imprudentium ego ora obſtruere neque poſſum, neq; nitor. Paſſionum quoque ſectatores tāquam Ethices ineptos remouit Ariſtoteles. Maiori hinc eos iure planè arceas, cum res ſit hæc, de qua tanta vbique factione certatur, & quæ tota ad eligendum, agendumque dirigitur. Tu Lector, qui tamquam dicti facti rationem redditurus uerum ſyncerè quæres, quod vtile occurret, in eum refer, cuius eſt totum, quod optimum, & vale.

§§ 2 IOAN-

IOANNES RHO

PRÆPOSITVS PROVINCIALIS

Societatis Ieſu in Regno Nea-
politano.

CVM librum, cui titulus eſt *Forma veræ Religionis quærendæ, & inueniendæ*, à Patre Michaele de Elizalde noſtræ Societatis cõſcriptum tres eiuſdem Societatis Theologi, quibus id commiſſum fuit, recognouerint, ac in lucem edi poſſe probauerint. Poteſtate ab Adm.R.P. Io.Paulo Oliua Vic. Generali, ad id nobis tradita facultatem concedimus, vt typis mandetur, ſi ita ijs, ad quos pertinet, videbitur. In quorum fidem has litteras manu noſtra ſubſcriptas, & ſigillo Societatis noſtræ munitas dedimus. Neapoli 20. Menſis Septembris 1661.

Ioannes Rhò.

Digitized by Google

IN Congregatione habita coram Eminentiſſimo, & Reuerendiſſimo Domino Cardinali Philamarino Archiepiſcopo Neapolitano, ſub die 5. Aprilis 1661. fuit dictum, quod R. P. F. Ioannes Altamura Ordinis Prædicatorum reuideat, & infraſcriptis referat eidem Congregationi.

Paulus Garbinatus V. G. *Can. D. Matth. Renzi S. T. D. & S. Offic. Conſ.*

IVſſu Eminen. D. D. Archiepiſcopi S. R. E. Card. Philamarini opus deditum à P. Michaele de Elizade, quod ſic ſcribitur (*Forma veræ Religionis quærendæ, & inueniendæ*, liber vnus.) qua potui, perluſtraui diligentia, & voluptate, in eo nihil contra fidem, vel bonos mores offendi, atque approbatione dignum cenſeo, verum maximam adimi vtilitatem ſacræ Theologorum, & ſcholaſticę diſciplinæ amatoribus, niſi publicam lucem aſpiciat, cum ſit eruditiſſimi, & ingenioſiſſimi viri præclara, elucubratione elaboratum. Datum Neapoli in Regali Conuentu S. Dominici, die 20. Septembris 1661. *Fr. Ioannes de Altamura Magiſter Sacræ Theologiæ.*

De ordine Emin. & Reu. D. extra Congregationem fuit dictum, quod ſtante reuiſione retroſcripta Patris Reuiſoris, imprimatur. Neap. die 27. Septembris 1661.

Paulus Garbinatus V. G. *Can. D. Matth. Renzi S. T. D. & Conſult. S. Off.*

EXcellentiſſimo Señor. Deſeando el P. Miguel de Elizalde de la Compañia de Ieſus ymprimir vn libro, cuyo titulo, y argumēto es, *Forma veræ Religionis quærendæ, & inueniendæ.* Suplica humilmente à V. E. ſea ſeruido de mandar, que ſea reuiſto, en que &c.

Reuer. P. Hieronymus Cataneus Societatis Ieſu videat, & in ſcriptis referat.

Galeota Reg. *Muſcettola Reg.* *Vlloa Reg.* *Nauarra Reg.*

Prouiſum per S. Excellentiam die 16. Ianuarij 1662.

Lombard. Scrib.

EXcellentiſſime Domine: Perlegi ex mandato Excellentiæ Veſtræ librum P. Michaelis de Elizalde Soc. Ieſu, cuius titulus, atque argumentum eſt *Forma veræ Religionis quærendæ, & inueniendæ*, in quo non modo nihil contra Regis authoritatē, fideiq; ſynceritatē deprehendi, ſed potiùs incredibilē doctrinæ copiam, quæ ad humanū, diuinumq; Imperiū ſtabiliendū in Terris mirè conſpirat. Datum Neap. die 30. Ian. 1662. *Hieronymus Cattaneus Soc. Ieſu.*

Viſa ſupraſcripta relatione imprimatur: verum ante publicationem ſeruetur Regia Pragmatica.

Galeota Reg. *Muſcettula Reg.* *Vlloa Reg.* *Nauarra Reg.*

Prouiſum per S. Excell. Neap. die 28. Feb. 1662. *Lombardus Scr.*

INDEX

Digitized by Google

INDEX
QVAESTIONVM.

QVæſt. 1. Vtrum ſit in mundo vera aliqua Religio? pag. 1.
Quæſt. 2. Vtrum exiſtentiam veræ Religionis quidquam infirment, an magis ſtabiliant ſermones inſipientiũ, Deũ, & eius prouidentiam, ac Religionem negantium? p. 19.
Quæſt. 3. Vtrum mundus hic, & homo viſibile teſtimonium perhibeant de ſua temporali à Deo creatione, ac proindè de veræ Religionis exiſtentia? p. 36.
Quæſt. 4. Vtrum quicumque negat, Deum eſſe principium, & finem hominis, & conſequentèr quicumque negat dari veram religionem, cogatur fateri ſe eſſe ſtolidum, & amentem? p. 44.
Quæſt. 5. Vtrum inueniri poſſit vera religio? vbi de veritatis inueniendæ poſſibilitate in genere. p. 50.
Quæſt. 6. Vtrum ex dictis conſequatur, doctrinam veræ religionis non eſſe naturalis rationis, & diſcurſus, ſed ſuperiorem, ac diuinitus traditam, & credendam? p. 79.
Quæſt. 7. Vtrum idipſum ex ipſa etiam natura doctrinæ veræ religionis demonſtretur? p. 88.
Quæſt. 8. Vtrum aduerſus Gentiles, atque ſapientes ſæculi conſequatur veram religionem nec quæri debere, nec inueniri poſſe per examen rerum, & religionum? p. 108.
Quæſt. 9. Vtrum aduerſus Hæreticos, & Iudæos conſequatur eam nec quæri debere, nec inueniri poſſe per examen articulorum, nec ſcripturarum? p. 116.
Quæſt. 10. Vtrum nihil examinando, & per inſtinctum internum inueniatur vera religio? p. 130.
Quæſt. 11. Vtrum ergo forma omnis eam quærendi expreſſa ſit in illa Pauli clauſula, Scio cui credidi? & hinc denuò Mahometani oppugnentur? p. 142.
Quæſt. 12. Vtrum ergo conſequatur, ſcholas, congreſſus, & controuerſias omnes de cauſis religionis conſtare debere ratione conſequenti? p. 147.
Quæſt. 13. Vtrum illi, qui de vera religione diſputant, ſeruatis etiã ſcientiarum regulis, poſſint, & debeant euitare quæſtionem, & examen rerum, & dictorum? p. 154.
Quæſt. 14. Illationes, quibus multi abuſus, & errores in materia religio-

ligio-

Digitized by Google

ligionis committi ſoliti notantur,& remouentur? p.161.
Quæſt.15.Vtrum ergo priùs quærenda ſit vera religio, quam veri, & legitimi illius libri, nec per hos illa, ſed per illam hi dignoſcendi veniant? p.174.
Quæſt.16.Vtrum hinc facilè Catholici defendāt Vulgatæ latinæ authoritatem? Vbi quomodò in vera religione conſeruari tuto queat doctrina Dei ſcripta, vel non ſcripta? p.181.
Quæſt.17.Vtrum hinc apud Chriſtianos pro legitimo Chriſtianorũ inſtituto agnoſcendo,& à cauſis religionis remouenda veniat neceſſitas linguæ hebrææ,& græcæ? p.196.
Quæſt.18.Vtrum inſtitutus hic,& traditus modus conſentiat mori & praxi SS.Patrum? p.209.
Quæſt.19.Vtrum ergo manifeſtum eſſe debeat,& ex rebus in mundo moraliter euidentibus, quænam inter omnes ſit vera, ac à Deo data religio? p.215.
Quæſt.20.Vtrum ex dictis ritè innoteſcat natura, & definitiò veræ religionis? p.234.
Quæſt.21.Vtrum ex ipſa natura doctrinæ veræ religionis,& ex forma eam quærendi inferatur,ſolam inter omnes eſſe verã Chriſtianam, & Catholicam? p.241.
Quæſt.22.Vtrum cæteræ omnes religiones ducant demũ in Atheiſmum, vel Epicureiſmum? p.251.
Quæſt.23.Vtrum ex dictis perpetuitas veræ religionis, atque hinc rursùs Catholica veritas pateat? p.260.
Quæſt.24.Vtrum eadem veritas manifeſtè probetur ex modo propagationis Chriſtianæ religionis? p.274.
Quæſt.25.Vtrum præcedens doctrina exceptionem habeat, an potiùs confirmationem in pertinacia Iudæorum? p.289.
Quæſt.26.Vtrum antiquis,& à Chriſto, atque diſcipulis pridem factis miraculis veritas chriſtiana concludatur? p.299.
Quæſt.27.Vtrum ſimilitèr inter Chriſtianorum differentias catholicam veritatem cõuincant alia poſt ſequuta miracula?p.319.
Quæſt.28.Vtrum religio, & Eccleſia noſtra ſit nomine,& re catholica, & ſic vera? p.334.
Quæſt.29.Vtrum ex alijs etiam notis hæreſeos præſentes ſectæ deprehendantur, & conuincantur, & veritas catholica pateat? p.350.
Quæſt.30.Vtrum etiam per charitatẽ liqueat eadem veritas?p.359
Quęſt.31.Vtrum ergo ex his omnibus ſit illa manifeſtiſſima? Vbi quomodo Eccleſia viſibilis? p.365.
Qu.32. Vtrum nemo nihilominus credere poſſit niſi volens?p.378.
Qu.

Digitized by Google

Quęſt.33. Vtrum Eccleſia ſit omnibus viſibilis, poſſintque omnes etiam indocti veram religionem agnoſcere? p. 397.
Quæſt.34. Vtrum non ſolùm poſſint, ſed etiam teneantur? p.409.
Quæſt.35. Vtrum ſufficiat Chriſtum noſſe, & in eum credere, & de reliquo quamcumque partem ſectari? p.428.
Quæſt.36. Vtrum ergo ſaltem per accidens, & per ignorantiam, vel vnus aliquis ſaluari queat extra veram religionem, & Eccleſiam? p.451.
Quæſt.37. Vtrum ergo aliquis inuincibiliter, & ſine culpa ignoret ueram religionem? p.475.
Quæſt.38. Vtrum Deus voluerit omnes homines ad agnitionem veritatis, & veræ religionis venire? p.482.
Quæſt.39. Recuſata. Vtrum ſit concordia prædicti amoris, & ſapiētiæ, ac potentiæ Dei cum permiſſione tot hæreſum, & errorũ? pag.486.
Quæſt.40. Admiſſa. Vtrum prædicta concordia ſit etiam à nobis intelligibilis, & propugnabilis? p.500.
Quæſt.41. Eiuſdē concordiæ maior explicatio, & concluſio. p.532.
Quæſt.42. Vtrum ex hactenus conſtitutis depromantur idonea fundamenta ad veram, facilem, expeditamque reſolutionem chriſtianæ fidei? p.546.
Quæſt.43. Vtrum & quomodo ex dictis ad praxim reducatur reſolutio fidei citra mutuam prioritatem, & circulum, quem Pōtificium vocant ſectarij? p.566.

QVAE-

Digitized by Google

QVÆSTIO PRIMA:

Vtrum ſit in mundo vera aliqua religio.

1 PRIMO negat Atheus, hoc eſt, inſipiens; *dixit enim in corde ſuo*, & iam creſcente inſipientia in mundo, dicunt etiam ore multi, *non eſt Deus*. At ſi Deus non eſt, nec vera religio eſt: nam religio continet doctrinam de Deo, atque diuinis; quæ doctrina eſt de ſubiecto, vt dicunt, non ſupponente, ſi Deus non eſt.

Atheiſtæ negant.

2 Negant & Epicurei; quippe hi negant diuinam prouidentiam: religio autem ordinatur ad cultum Dei, & ad ipſum exorandum etc. vtq; tandem ab ipſo conſequamur fœlicitatem: quæ omnia ceſſant ſi Deus prouidentiam non habet.

Item Epicurei.

3 Ab his porro hominibus, id eſt, Atheis, & Epicureis multa excogitata ſunt tum contra omnem religionem in genere, tum maximè contra Chriſtianã, quæ locis ſuis producentur, & conterentur. Nunc autem illud omittendum non eſt, neque differendum, quo Luciano Duce Cardanus, Bocacius, alijque huius furfuris nimis gloriantur.

Difficilis ratio contra exiſtentiam veræ religionis ex eius ininuenibilitate.

4 Dicunt enim; ſi vera religio eſt in mundo, oportet illam eſſe ab hominibus inuenibilem, & diſcernibilẽ: vbi enim alioqui eſt Dei prouidentia? cui rurſus bono in terris eſt vera religio, ſi nemo illam poteſt dignoſcere? nec denique de illa non habita iudicari à Deo poterit homo, ſi ipſam diſcernere non potuit. Si ergo eſt in mundo vera religio, oportet illam eſſe ab hominibus diſcernibilem, & inuenibilem. Nulla autem eſt huiuſmodi in tanta tot religionum confuſione, ac multitudine: vnuſquiſq; putat, & dicit ſuam eſſe veram, profertq; ſua fundamenta qualia qualia: & vnuſquiſq; tenet hanc vel illam, quia in hac vel in illa natus eſt: omnes v. g. Hiſpani qui nunc catholici ſumus, ſi Conſtantinopoli

Digitized by Google

naſci contigiſſet, fortè fuiſſemus Mahumetani, & vice verſa & Lutherani, ſi nunc tẽporis nati eſſemus in Anglia. Ergo nemo hanc vel illam religionem tenet, quia hanc præ alia verã eſſe, dignouit, ſed prout ſors naſcẽdi tulerit, reliqua procedũt. Et quis (inquiunt) inter Chriſtianiſmum, Iudaiſmum, Mahometiſmumque diſcernat? ſunt enim tres hæ profeſſiones valde celebres, & vnaquæque cultoribus abundat, atque ipſarum conſideratis fundamentis tam ſimiles inueniuntur, atq; tres annuli aurei ſimillimi, vt garrit Bocacius, vel tria oua. Quis ergo diſcernat? Cum ergo omnes teneri non poſſint, vtpote pugnantes inter ſe & incompatibiles, conſultius eſt omnes relinquere, vt Athei, & Epicurei concludunt; vel quò quidam Philophaſtri propendent, viuat vnuſquiſque ſecundum rationem naturalem, reliquorum omiſſa cura, & in tuto erit.

Vrgetur præcedẽs ratio.

Quocirca vrgebunt denuò, nullam ſupereſſe viã 5
ad veritatem inueniendam: duæ quippe occurrunt, & ambæ inſufficientes. Vel enim quis tenet hanc præ illa religionem ductus fide aliorum; vel proprio ſcrutinio, & experimento? Si fide & iudicio aliorum, illi patiuntur manifeſtam exceptionem: quia vnuſquiſque ducitur paſſione propriæ religionis, vel ſectæ, nec in cauſa propria ſunt idonei teſtes, nec merentur fidem: & deinde ſinguli clamant ſuam duntaxat religionem eſſe veram: nec eſt quare alijs præ alijs credat. Quod ſi his præ illis credendũ putas, quia tibi viſi ſunt magis probi, & ſapientes, neceſſe fuerat ſapientes ſingularum religionum prius audire, & in omnium mores inquirere, ac mundum fere totum peragrare: ad quod, & alia facienda, quæ mox ſubijcientur, nec uires ſufficiunt, neq; vita, neque pecunia: vbi omitto alia ponderanda infra. Si autem quis proprio examine, ac experimento iudicare volet, atque procedere, neceſſe erit ſingulas religiones, & ſectas, quæ ſunt in mundo, diligenter explorare, earumque cauſas, connexiones, & cohærentias cõprehendere, & omnia & omnes audire, vt in re tanta oportet: hoc autem nec ingenioſiſſimi peragere valẽt, vt patet, & oſtẽdetur magis infra: & alijs libri deſunt, alijs pecunia, alijs ſalus, & omnibus vita. Et quid tardiores faciant? Quid indocti! Stent, inquis, Doctorum

iudicio

Digitized by Google

iudicio. Sed vbique & in omni ſecta ſunt qui docti, & Doctores appellantur: quinam reipſa docti ſint, & Veritatis conſcij ipſe ignoro, nec diſcernere poſſum, niſi & ipſe doctus ſim. Quid ergo faciam? An dumtaxat Doctores audiam meæ gentis, & Patriæ? Sed iam hoc pacto ad naſcēdi ſortem cuncta demum deuoluuntur. Et deinde quod eſt abſurdum, nec falſarum religionum ſectatores audire eos debebunt qui Veritatem ipſis annuntiant etc.

6 His tamen & alijs non obſtantibus manifeſtum eſt, & ipſa meridiana luce clarius, dari in mundo veram religionem, nec negare id poſſunt niſi qui ſceleribus ſuis obcæcati non vident.

Eſt tamen patentiſſimū dari veram religionem.

Omnium gentium conſenſus id probat.

7 ATque id in primis conuincitur hoc diſcurſu. Sumo hoc principium ex ſcientia morali, ex 10. Ethic. *quod vniuerſis videtur eſt verum:* licet enim ſint, & alia vera particularia, illa nequeunt eſſe principia in ſcientia morali. Sed neget quis, eſſe verum, quod vniuerſis videtur: at vt ibidem dicitur, *qui hanc fidem tollit, non valdè credibiliora adducet:* vel dent nobis Lucianus, aut Machiauellus aliud certius; & infallibilius ſignum veritatis. Rurſus quandoquidem quod probandum non erat, ab ignorantiſſimis, & cæcis hominibus probare cogimur, verum, & bonum proportionaliter ſe habent; ſed quod ab vniuerſis appetitur, eſt bonum, & hoc eſt principium in morali diſciplina; & negabo alioquin eſſe bonam fœlicitatem, & probitatem, & vitam, & ipſum eſſe, quod vniuerſa appetunt. Ergo quod vniuerſis videtur, eſt verum. Denuo, ſi quod vniuerſis videtur, verum non eſt, nec forte verum eſt, eſſe bonum viuere, & ſapere etc. fortè enim in hoc fallimur, nec fœlicitas eſſet expetenda, ſed miſeria; imo nec bonum ipſum, ſed malum; nam forte malum eſt bonum, & bonum malum, & in cunctis fallimur omnes. Poſtremo; quia vt mox magis elucido, vniuerſorum iudicium eſt naturæ iudicium; at naturæ iudicium eſt verum, nec

Digitized by Google

fallit,neq; fallitur,& veriſſimè Tullius ait; de quo omnium natura conſentit, id verum eſſe neceſſe eſt, & Plinius ad Trai. ſingulos contingit, aut falli,aut fallere; non autem omnes. Verum eſt ergo quod vniuerſis videtur.

8 At vniuerſis videtur, viſumque eſt ſemper,dari in mundo veram aliquam religionem; quia vt Plutharcus & alij iam pridem ponderant, atque ex hiſtorijs omnibus palam liquet, multæ nationes, ac gentes inuentæ ſunt, quæ viuant ſine vrbibus, & ſine domibus,ſine Rege,ſine pecunia, ſine litterarum ſtudijs, & ſine illis fere omnibus, quæ apud homines habentur in pretio: *nuſquam tamen*,aiunt veriſſimè, *extare vrbem,aut oppidum, quibus nullus ſit Deus, nulla iuramenta, nullæ preces,nulla ſacrificia: talem vrbem à nemine vnquam viſam, priuſque conſpiciendam ſine ſole vrbem,quam ſine Deo, ac religione.* His poſtremis ſæculis nouus in mundo mundus inuentus eſt,& innumeræ in eo gentes barbariſſimæ, & ignorantiſſimæ: nulla tamen ſine religione, imo quæ in hoc ſolum videbantur à belluis differre. Vniuerſis ergo,totique humano generi uidetur, dari ueram aliquam religionem.

9 Quid ſi contra inſurrexerunt pauci quidam teſtes iniqui,& mentita eſt iniquitas ſibi dicens nō eſt Deus, neque religio? Hi ſcilicet comparatione omnium gentium, & totius humani generis nihil ſunt, nec pro aliquibus reputantur,ſibique mentiti ſunt; quia nulla natio ipſis credidit. Deinde numquam in morali diſciplina vniuerſi ſine exceptione ſumuntur; nulla ſcilicet eſt fatuitas ſine Patrono, nulla ſine amatore fœditas; nec tamē communi reliquorum iudicio quidquam obſtat, vel derogat hæc paucorum exceptio, vel phrænéſis. Bona eſt proculdubio uita; & tamen interea fatui quidam ſe ſe laqueo ſuſpendunt: didicimus ſatis experimento noſtro eſſe dolores, quos tamen non dolores veros, ſed apprehenſiones noſtras eſſe quidam delyri voluerunt. Aliquid ſcitur, poſſumuſque de aliqua re eſſe certi: id tamen negabatur à Scepticis: impoſſibile eſt me ſimul nunc ſcribere,& nō ſcribere: & hoc etiam negabatur à Parmenide. Quid plura memerem? Adeo eſt impoſſibile aliquos non delyrare, & vniuerſis ſine

vlla

vlla prorſus aliquorum exceptione quidquam uideri: hoc interea ſine metu addiderim, in nullo magis generi humano conſenſum eſſe, quam in iudicando, dari aliquam ueram religionem, quam colere teneantur.

10 Iam hinc quicumque Veritatis inueniendæ cura tangitur, quærit ulterius huius communis cõſenſus vim & cauſas; & inuenit nullam aliam eſſe cauſam, quam naturam ipſam, naturæque Autorem ſapientiſſimum, à quo genus humanum inſtitutum, edoctumque fuit. Etenim quod cunctis, & ſemper ineſt, inditum eſt à natura, naturæque Autore; & ita quæ ſemper alicui ſpeciei inſunt, inter naturalia numerantur, nec aliunde nouimus ignem eſſe natura calidum, albam niuem, & graues lapides: ſic ergo homo naturaliter eſt vt ita dicam, religioſus, & religionem aliquam colit. Nec eſſe potuit, quod homo aliquis generi humano hanc de religione habenda doctrinam imprimeret; quia nil ipſa natura inferius tantam vim habere potuit, nec niſi cauſa uniuerſaliſſima adeo uniuerſaliter, & ubique agere, & inſtituere.

Perſuaſio religionis non eſt inuentio humana, ſed inſtitutio naturæ, & diuina.

11 VNde fabuloſus, ac futilis deprehenditur Critias, qui dixit, hoc de religione negotium ab ingenioſo aliquo fuiſſe inuentum, & introductum ad continendum homines in officio, eo quòd aduertiſſet humanas leges non eſſe ad id ſatis potentes. Patet ex dictis fabulæ vanitas. Prodat deinde quis ille adeo ingenioſus fuerit, vbi & quando floruerit? An iſtam vltroneam diuinationem, ac ſine fundamento poſitionem ipſi credunt, qui interea prudentiſsimi in eo uideri uolunt, vt credant nihil? Inueniet contrà Critias, fuiſſe religionem quandocumque fuerunt homines; nec fuiſſe homines aliquando, vel alicubi ſcimus, quin tunc, & ibidem fuerit religio: hæc ergo cum homine ipſo nata eſt in mundo, fuitque de illa habenda iudicium à natura ipſa, eiuſq;

Digitized by Google

eiuſque Autore impreſſum hominibus . Quid ſi quis ſimiliter cum Critia poneret , coruos à principio fuiſſe albos : poſt vero periſſe quadam contagione omnes præter maſculum, & fœminam, hoſque induſtria,& arte cuiuſdam ingenioſi verſos in nigros, indeque eſſe , quod corui deinceps naſcantur nigri ? Quid ſi addatur ſimili arte fuiſſe adiunctos pedes quadrupedibus? Quid puerilius,& inanius? At ſicut ſemper,& vbique quadrupedes,& Leones,& canes pedes habuerunt,ſic & homo ſemper & vbique religionem habuit, vel habendam iudicauit: ergo naturale eſt hoc homini . Qua deinde via vel arte homo aliquis , quaue potentia inuentum ſuum diſſeminaſſet per totum orbem, tamque facile , & immobiliter radicaſſet ? Rurſus vel ille inuentum probauit idoneis rationibus,ſcilicet dari ueram religionem ? & ſic habetur intentum : vel nil probauit, ſed vltro , & ſine fundamento pronuntiauit, ac poſuit ? Sed quid inſanius, quam ab vniuerſo genere humano ad contradicendum inclinatiſſimo , libertatiſque amantiſſimo admiſſam vltro fuiſſe poſitioné eiuſmodi , & qua nil grauius excogitari potuerat ? Prophani iſti quotidie nobis afferunt doctrinas faciliores , ac magis iucundas,& ab onere habendæ religionis nos liberant; & tamen genus humanum alioqui corruptiſſimum ipſis reſiſtit ; quod ſignum eſt potentioris vis & inſtitutionis : quid ergo ille alius grauem adeò doctrinam perſuaſiſſet , vbi ipſi nil proficiunt cum etiam adeo dulcia,iucundaque proferunt ? Poſitio prætereà & fabula Critiæ ſibimet contradicit; ponit enim humanas leges etiam fundatiſſimas non ſufficere ad homines continendos , nec leges vnius gentis pro illa gente ; vultque interea hominis vnius falſam poſitionem, & fabulam ſuffeciſſe, vel magis fuiſſe idoneam pro vniuerſo etiam genere humano. Concludamus itaque potentiſſima ueritatis , atque natura virtute,& vi factum proculdubio eſſe quod omnes gentes,& nationes, moribus interea,ac inclinationibus diuerſiſsimæ,& ſibi contrariæ,loco diſſitiſsimæ,nullaq; coniunctæ communicatione,& cõmercio,tam ſemper, tamque conformiter hoc in vno conuenerint,deq; religione aliqua habenda ſint perſuaſiſsimæ.

Natura itaque ſeu illius Autor Deus , vt naturas 12

reli-

Digitized by Google

reliquas proprietatibus ſuis donauit, ſic & hominem totius mundi naturam potiſsimam inſtruxit, donauitq; & quà natura quædam corporea eſt, & quà uiuens uegetabile eſt, & quà uiuens ſenſibile & animal quoddã, vt palam & manifeſtè cernitur. Non ergo quod potiſſimum erat, illius curã neglexit, quà intellectualis quædam, & præſtantiſsima natura eſt. Homo autem quà intellectualis, eſt diſcurſiuus: diſcurrere uero eſt unum ex alio colligere, atque deducere: ad hoc porro neceſſe eſt, vt prima aliqua quæ principia uocamus, ab aliquo præaccipiat, nec cũcta cogatur probare, & in infinitum procedere, vt ſtatim amplius commonſtramus. Sic ergo quia cuncta probare non poterat, accepit à natura hoc principium, ſcilicet uiuendum eſſe cum religione; atq; ipſius deinde diſcurſui, iudicio, & electioni, quia diſcurrere, & eligere poteſt, relictum fuit vt hanc vel illam religionem prudenter, & conſiderate eligeret: in quo cernitur naturæ inſtitutio mirabilis. Atque hinc oritur, quod cum integræ nationes, & regna multoties religiones mutauerint, & falſam pro falſa, & falſam pro vera, & veram etiam pro falſa reliquerint, nulla tamen natio hactenus crediderit, vel profeſſa ſit ſine religione eſſe uiuendum; quia hoc eſt principium ab ipſa natura impreſſum, cuius vi atque potentia in ea perſuaſione continentur. Quid enim alioqui cum Mahometes, & Lutherus, & innumerabiles alij ad ſuas ſectas integra regna pertranxerint, non tantundem obtinuerit Machiauellus? cum tamen ipſius religio, ſcilicet nulla religio ſit omnium placidiſsima.

De nullo magis alio, quam de veræ religionis exiſtentia à natura inſtituti ſumus.

13 SEd his ſciolis, & cæcis hominibus omnem tergiuerſandi locum adimamus. Certum eſt, atque euidẽs, nos à natura accepiſſe prima quædam principia, quæ probanda non ſint, ſed admittenda vltro: quæ appellamus lumine naturæ nota, & communes conceptiones,

& com-

Digitized by Google

& communia ſenſa,& inditas ſententias. Si namque nihil eſt eiuſmodi,& cuncta ſunt probanda, in infinitum proceditur, nec concluditur,& probatur quidquam: quodcumque enim dicas,probare debebis,& mox ipsã probationem, & mox probationis probationem, & ſic ſine fine: vnde nil affirmari poterit, nil ſtatui,nil proponi,nil diſputari; quandoquidem nil concludi poteſt nec finiri. Ergo citra dementiam negari nequit aſſumptum principium, quod ſcilicet ſint aliqua prima principia ſine probatione admittenda, & veriſsima quorum cognitionem, & intelligentiam accepimus à natura ipſa, quæ nec fallit, neque fallitur. Sic notiſſimum, & veriſſimum eſſe admittẽt, Lucianum, & Machiauellum non eſſe condemnandos inauditos, & nullius criminis reos: nec ipſos dum contra Dei prouidentiam ſcripſerunt,pro illa ſcripſiſſe: quæ ſi probare cogerẽtur,quid miſeri facerent? Vt ſcilicet cauſæ naturales nil agunt, niſi ex aliquo, & ex nihilo nil producunt, neceſſeq; eſt ante omnem cauſarum ſecundarum operationẽ præexiſtere aliquid,& eſſe aliquid,vt dicunt, præiacens,ex quo & circa quod moueri incipiant, & agere: ſic prorſus creatus intellectus niſi aliquid à natura,vel eius Autore præacceperit,& præintellexerit, ad nil intelligendum,& iudicandum poteſt ſe mouere, neque ſe extrahere,vt aiunt, à pura potentia iudicandi, & diſcurrendi: eſtque veriſſimum quod Cyrillus Alex.l.1. contra Iul.velut axioma ponit, *doctus alius ab alio*,homo ſcilicet ab homine,& alius ab alio, & primus à natura vel Deo: quod cum Metaphyſicis diſſerebam, alijs etiam medijs perſuaſi. Negari ergo nequit eſſe in nobis aliqua naturæ cõmunia iudicia ueriſſima, certiſsima, nec probanda,ſed vltro admittenda: quæ omnia ſcioli iſti vtpote ſcientiarum omnium expertes, animaduertere non potuerunt.

Iam ſi aliqua ſunt huiuſmodi, illa ſunt proculdu- 14
bio in quibus gentes omnes conueniunt, & natura tota conſentit: illa enim ſunt à natura, quæ vel ſemper, vel vt in plurimum eueniunt, vt ſenes caneſcere,lapidem deorſum ferri, licet aliquando lapis ſurſum etiam moueatur,vel per vim,& uiolentiam, vel ad replendum uacuum. At nihil eſt in quo natura humana intelle-

ctualis

Digitized by Google

ctualis magis conſenſerit,quam in iudicando,dari verã religionem,nec fas eſſe ſine religione uiuere;hoc quippe nulla natio,aut negauit,aut ignorauit, nec ex illis quidem quæ ob ſuam barbariem omnia ſcientiarum prima principia ignorant,vel etiam negant; alij enim vt Germani,teſte Iul.Ceſare,probant furta,alij mendacia, & vix quidquam eſt quod à natione aliqua non ſit negatum, & à multis ignoratum, hoc excepto,ſcilicet dari ueram religionem. Hoc ergo eſt primum principium, à natura inditum,vbique ſparſum,& radicatum, & quod ſine probatione par erat naturæ credere. Et certe ſi de aliquo nos natura inſtituere debuerat, nil erat adeò neceſſarium, & omnibus doctis, & indoctis, pueris,& adultis,rudibus,ac ingenioſis expediens:cum ergo omnes inueniamus de eo inſtitutos, palam conijcitur hanc eſſe inſtitutionem, & doctrinam naturalem. Nec obſtat, quod pauci quidam ignorantes, & ſuperbi per vim & violentiam naturæ reſiſtãt; cum vel lapides, & ſaxa ſurſum per uiolentiam iaciantur. Ex quibus liquet deceptos fuiſſe Platonem, & Ariſtotelem per extrema contraria: Ariſtoteles dixit intellectum eſſe tamquam tabulam raſam,in qua nil eſt ſcriptum: Plato dixit, omnia eſſe ſcripta, & nos ſolum recordari eorum quæ præerant. Vterque fallitur, & neutrum naturæ humanæ congruit; atque in medio eſt Veritas.Sicut Pelagius dixit totum bonum nos agere; Lutherus dixit, nihil nos agere,& neutrum eſt uerum, neutrum humanæ naturæ congruens, & ueritas erat in medio.

15 At dicent, nos falſo hanc gentium omnium conſenſionem ſuppoſuiſſe, & ex quo Machiauellus prodiit,plenum eſſe mundum totum vel Atheis, vel Epicureis,quibus nulla cura eſt religionis: hocque vel ex eo conſtare quod tot inſignes uiri in eum ſcripſerint, conqueſtique de Atheiſmo illius ſcriptis introducto, atque ſparſo. Cæterum ut fatear ingenue,homo iſte deſpiciẽdus magis fuerat,quàm tantoperè oppugnandus: dicit enim & dicit,ſed probat nihil, utpote omnium ſcientiarũ ignarus,& poſt libros eius de Principe, ac Diſcurſuum perlectos, nil haurio quod dignam diſputandi materiam præſtet; ipſumque ſatis conuincunt acta,& exitus Ducis Valentini: illa necnon inſtitutio nouæ

Machiauellus ridiculus.

militiæ, quæ robur totum haberet & Hiſpanorum peditum, & Gallorum equitum, quam Etruriæ Ducibus perſuadet pro barbaris, vt ſimpliciſſimus ipſe loquitur, ex Italia eijciendis: vult enim ſine Hiſpanis,& Gallis totius Hiſpaniæ,& Galliæ virtutem habere. O ridiculum! lego prophanos alios, & inuenio aliquid: at in iſto nil præter ſimplicia pronuntiata, cui, credo, magis grande nomen fecerunt impugnatores, quam propria, vel ſcripta, vel ſcelera. Nec vt opinor, ille quidquam profecit in mundo, aut vlli Atheiſmum perſuaſit: ſed ante ipſum,& ſemper ſunt in mundo multi, qui religionem quidem putant habendam, ſeruandam fidē, damnandam tyrānidem; interea tamen viuunt, quaſi nil iudicarent huiuſmodi: nec minus fraudis, mendacij, tyrannidiſque ante Machiauellum fuerat in mūdo, quam deinceps, ipſeque ex priorum ſolum ſceleribus, & exēplis probat poſitiones ſuas. Nunc quando luxuria v.g. apud omnes ualet, & regnat, ſcriberet aliquis illam vel approbando, vel perſuadendo: eſſent certe innumeri vitij magis ipſius, quam ſcriptoris ſectatores, & diſcipuli; nec ideo iudicandum eſſet, ab illo quidquam perſuaſum, aut introductum. Tantumdem ergo Machiauello accidit: habent, habueruntque ſemper ſectatores multos vitia ab ipſo laudata, nullum ipſe. Conſtat interea, valetque aſſumptio noſtra, nullam uidelicet nationem, vel gentem eſſe, nec fuiſſe quæ ſine religione uiuēdum iudicaret,& ita nunc etiam iudicant & Hiſpani,& Galli, & Itali,& reliqui, apud quos præcipuè huius hominis ſcripta vulgantur, nec vllus iſtam a natura acceptam, & inſitam perſuaſionem vel vno ſolum in regno conuellere ualuit.

Quid in mūdo ille profecerit.

Quam naturæ inſtitutionem altè contemplans diuiniſſimè perorat Tertullianus lib. de teſtimonio animæ, ex quo eadem Cyprianus quam breuiſſimè mutuatur lib. de idolorum vanit. *Nouum teſtimonium*, inquit, *aduoco: imo omni litteratura notius, omni doctrina agitatius, omni editione vulgatius, toto homine maius, id eſt, totū quod eſt hominis. Conſiſte in medio anima, ſiue diuina, & æterna res es ſecundum plures Philoſophos, eò magis non mentiens: ſeu minime diuina, quoniam quidem mortalis, vt Epicuro ſoli videtur, eò minus mentiri debebis; ſeu de cælo* 16

exci-

Digitized by Google

exciperis, ſeu de terra conciperis, ſeu numeris, ſeu athomis concinnaris, ſeu cum corpore inciperis, ſeu poſt corpus induceris, vnde vnde & quoquo modo hominem facis animal rationale, ſenſus, & ſcientiæ capaciſſimum. Sed non eam te aduoco, quæ ſcholis formata, bibliothecis exercitata, & academijs, & porticibus Atticis partam ſapientiam ructas. Te ſimplicem, & rudem, & indoctam, & idioticam compello, qualem habent, qui te ſolam habent, illam ipſam de compito; de triuio, de textrino totam. Imperitia tua mihi opus eſt, quoniam aliquantulæ peritiæ tuæ nemo credit. Dic teſtimonium palam: nam te quoque domi, & foris palam audimus: quod Deus dederit, ſi Deus voluerit. De natura quoque Dei quem prædicamus, non te latet; Deus bonus eſt, Deus benè facit, tua vox eſt, & proſequitur alias naturales omnium voces; *benedicat te Deus; Deus videt omnia; Deus reddet; Deo cõmendo; Deus inter nos iudicabit*: quo etiam pertinet, quod in periculis ante omnem deliberationẽ manus in cœlum attollimus, auxilium inuocamus etc. quæ omnia ſunt exercitia religionis, cultuſq; Dei.

17 *Hæc teſtimonia animæ* (proſequitur) *quantò vera, tantò ſimplicia; quantò ſimplicia, tantò vulgaria; quanto vulgaria, tanto communia; quantò communia tantò naturalia; quantò naturalia, taatò diuina. Magiſtra natura, anima diſcipula; quidquid aut illa docuit, aut iſta perdidicit, à Deo traditum eſt, magiſtro ſcilicet ipſius magiſtræ. Sed qui eiuſmodi eruptiones animæ non putabit doctrinam eſſe naturæ, & congenitæ, & ingenitæ conſcientiæ tacita commiſſa, dicet potius illam natam de ventilatis in vulgus opinionibus publicatarum litterarum, & quaſi vitium corroboratum taliter ſermocinandi. At prior anima, quam littera, & prior ſermo quam liber, & prior ſenſus quam ſtylus, et prior homo ipſe quam Philoſophus, vel Poeta. Nunquid ergo credendum eſt, ante litteraturam, & diuulgationem eius mutos abſque huiuſmodi pronuntiationibus homines vixiſſe! Nemo Deum, nemo mortem, nemo inferos loquebatur? nec erant, quæ tam facilia, tam aſſidua, tam proxima hodie ſunt, in ipſis quodammodo labijs parta! Et vnde ordo ipſe litteris contigit, & noſſe, & in vſum loquelæ diſſeminare, quæ nulla vnquam mens conceperat, aut lingua protulerat, aut auris exceperat? Si de tuis litteris dubitas, neque Deus, neque natura mentitur: vt & Deo & naturæ credas, crede animæ*

 ita

Digitized by Google

ita fiet vt & tibi credas. Meritò igitur omnis anima rea, & teſtis eſt, & in tantum rea erroris, in quantum teſtis veritatis, & ſtabit ante aulas Dei in die iudicij nihil habens dicere. Hactenus efficaciſſimè Tertullianus, quibus ſiquid ad concludendum deerit, ex dictis facile diſcurſus roboratur, & euaſionibus occurritur: illa porro conſulto omiſimus, & interrupimus, quæ pro veritate Chriſtiana applicat.

Concludamus ergo: iudicium & teſtimonium omnium nationum, & gentium eſt iudicium, & teſtimonium naturæ, quod ſatis probauimus, vel alioquin nullum eſt iudicium, & teſtimonium naturale, quod eſt euidenter falſum: at iudicium & teſtimonium naturæ eſt uerum, nec fallit, nec fallitur; vel fallunt alioquin omnia principia ſcientiarum: ergo iudicium, & teſtimonium omnium nationum, & gentium eſt uerum, nec fallit, neque fallitur. At omnium nationum, & gentium iudicium, & teſtimonium eſt, dari in mundo veram aliquam religionem; quod eſt euidẽs, & quodamodo palpabile ex omnibus hiſtorijs, & ex omnibus peregrinationibus, & nauigationibus, peragrantibusque totum mundum. Verum eſt ergo dari in mundo veram aliquã religionem, nec in hoc fallimur, aut fallimus, ſed fallũtur, vel fallunt inſani, & cæci, qui contra loquuntur. 18

Veram religionem ipſa religionis neceſsitas demonſtrat.

SEcundo loco oſtenditur idem ſic. Secundum naturam, & ſecundum rationem eſt, quod homines in ſocietate uiuant, & ciuitates, & regna vel reſpublicas conſtituant; & idcirco in politicis homo definitur *animal ſociabile*: idcirco homo ſermone, & loquela donatus eſt, ipſaque locutio actus ſocialis dici ſolet, neque hactenus quidquam obſtrepunt prophani. At autem homines in ſocietate viuere non poſſunt ſine religione: ſcilicet ipſi iſti prophani palam conteſtantur, & priorum etiam exemplis probant, nullius regni vel reipublicæ ſalutem in tuto eſſe ſine cultu religionis, quam proinde omnium maxime affectare debent Principes. 19

Machiauel. de Rep. l. 1. c. 12.

Neceſſi-

Digitized by Google

Neceſsitas porro religionis naſcitur ex inſufficientia humanarum legum; quibus proinde addenda eſt diuina lex, qua robur, & conſtantiam, durationemque habeat. Vt ſcilicet S. Thomas 1.2. q.91. art. 4. egregiè diſſerit, propter incertitudinem humani iudicij præcipuè de rebus contingentibus contingit de actibus humanis diuerſorum eſſe diuerſa iudicia; ex quibus etiam diuerſæ, & contrariæ leges procedunt: vt ergo homo abſque omni dubitatione ſciat quid ſit ei agendum, & quid vitandum, neceſſarium fuit vt dirigeretur per legem diuinitùs datam, de qua conſtat, quod non poteſt errare. Rurſus quia de ijs homo poteſt legem dare, de quibus poteſt iudicare: homo autem iudicare nequit de interioribus actibus, qui latent, ſed ſolùm de exterioribus, qui apparent: ad perfectionem verò virtutis, & hominis requiritur, quod homo in vtriſque actibus rectus exiſtat, nec exterior rectitudo eſſe poteſt durabilis, & diuturna, conſtanſque ſine interna rectitudine; & etiam; quia humanæ leges ad ea etiam externa non ſufficiunt, quæ clam, & ſine teſtibus fiunt. Nec item quidquam valet, aut ſufficit ſola conſcientia, & ratio naturalis ſine Deo, & diuina lege; quia ſolum habet vim directiuam, & minimè coerciuam, eſtque expers præmiorum, & pœnarum: ac proinde facile contemnitur, ſi nil vlterius timendum eſt, vel ſperandum præter teſtimonium conſcientiæ, quidquid dicant Stoici: remorſus quippe conſcientiæ dolet, quia aliquid vlterius timetur. Vt ergo homines, & regna ſatis conſiſtant, neceſſaria eſt lex diuina, & religio.

20 At dicunt ſufficere religionē affectatam, & fictam: veram autem neque requiri, neque dari, ſed hac potius ſpecie, & larua religionis hominibus illudi. Verùm hæ ignorantium poſitiones, & ſecum pugnant, & ſeſe deſtruunt, videlicet quod religio ſit hominibus neceſſaria, & quod religio ſit quid fictum, & falſum. Etenim falſum, & errores ſunt hominis, qua hominis propriſſima mala & vitia; ipſi namq; repugnant, & nocent in quantum intellectualis & homo eſt; ergo hominum qua hominum ſalus, & fœlicitas, ciuiliſque vita per ſe non fundatur in falſo, & errore potius, quam ſalus corporalis in ægritudine. Contingit quidem multoties per ægritudinem

Religio affectata, & ficta nequit eſſe Regnis neceſſaria, atque hominibus.

tudinem

tudinem non grauē impediri lethalem morbum, tuncque homo ab ægritudine quodammodo ſanitate gaudet,ac viuit: hoc autem non eſt per ſe,& ſecundum naturam: ſic multoties regna falſis religionibus conſiſtūt, & durant; id porrò ſecundum naturam eſſe nequit: Vtque eodem exemplo rem explicemus, ægritudo illa leuis haud conſeruat hominis ſanitatem , & vitam , ſed impedit grauiorem aliam, eſtque interea in ipſo homine virtus naturalis ſanitatis reparatrix,& ſine qua ægritudo illa leuis nil prodeſſet, & periret homo : ſic apud eos, qui falſis religionibus viuunt, & conſeruantur , eſt & ipſa determinata falſa religio,& eſt ſimul aliud veriſſimum naturale dictamen , a quo potius falſa religio robur totum accipit,atque reſpublica vel regnum ſanitatem , conſeruationemque,videlicet eſſe viuendum cū religione: quod ſi abeſſet,nec ipſæ falſæ religiones,neq; regna conſiſterent,nec perdurarent.

Quæ vt euidentiora fiant,nequit aliqua Reſpublica, vel Regnum per hoc eſſe fœlix, vel fœlicius , quod erret ; & per hoc eſſe miſerum quod ſapiat: quod videtur in dubium reuocari à nemine poſſe,qui non laboret cerebro . Sed ecce , ex poſitionibus ueſtris oppoſitum ſequitur : nam quæuis Reſpublica hoc habito errore, quod cum religione eſt viuendum , habet conſeruationis,fœlicitatiſque ſuæ potiſſimum fundamentum;perit autem,nec durat,ſi ſapiat,verumque deprehendat , ſcilicet religionem eſſe meram fictionem , & fabulam . Rurſus : nulla natura eo indiget , quod eſt ſibi contrarium, & repugnans: & ita nec ignis indiget frigore,nec aqua calore , nec nix nigredine,nec homo ægritudine : ſed falſum eſt contrarium,& repugnans naturæ humanæ : quia hæc eſt intellectiua, & intellectus eſt ad verū, ſicut voluntas ad bonum : ergo natura humana nullo falſo,nulloque errore indiget : at indiget per vos ſocietate,ac ciuili vita ; ad hanc autem perſuaſione religionis : perſuaſio ergo de exiſtentia religionis haud falſa eſt. Ac denique,quia nil eſt alicui naturæ neceſſarium, cuius oppoſitum maximè appetit ; nam natura quæuis appetit ſibi bona , & conuenientia : at homo maximè appetit ſcire verum , & quid veritatis ſit in vnaquaque re,vt eſt notiſſimum : ſi ergo homini neceſſaria eſt per- 21

ſuaſio

Digitized by Google

ſuaſio de exiſtentiâ religionis, perſuaſio iſta vana, & falſa non eſt, ſed veriſſima: pugnant ergo ſecum & cum ratione prophani politici. Sicut ergo natura vel Deus, vel quæcumque cauſa hominem fecit animal ſociabile, ſermonem & loquelam illi prouidit, licet aliqui per accidens naſcãtur muti, & alij ſermone abutantur mẽtiendo; ſic quia vt in ſocietate viueret, neceſſaria erat religio, de illa ſimiliter prouidit, licet aliqui ſine illa viuant, alij autẽ falſis pro vera abutantur. At ſicut nulla natio muta naſcitur, nulla ſine religione putauit viuẽdũ.

Veram religionem probat etiam adiutorij diuini neceſsitas.

22 TErtiò demũ probatur. Quod nulla hactenùs ſchola, nec ipſa quidem Epicurea negauit, non eſt repugnans, ſed poſſibile homines eſſe probos, & bonos: diſſentiebant ſane ſcholæ gentium de materia virtutis, & in quonam virtus, & probitas, fœlicitaſque conſiſterent, & quamuis Epicurus voluptatem, atque corporales delitias ſatis inſipide prætuliſſet bonis animi, volebat interea ſeruari medium, ac vitæ, valetudiniſque rationem haberi, nec eos defendebat, qui ſeſe libidini mancipant ſine modo, & ſine medio, redduntque ſe ad omnia inhabiles, atq; miſerrimos. Et quis ita ineptiat, vt neget extrema fugienda, medium ſeruãdum, voceſq; illas naturæ, peccari ſcilicet per quid nimis, & per quid minus? Ratio præterea in homine eſt vere ratio, & nõ dementia: hæc autem clamat non omnia quomodolibet licere, atque bonam eſſe probitatem: quod ſi illi acquieſcere eſſet impoſſibile, ratio non ratio ſed dementia eſſet, & illi potius eſſent cordati, quos amentes vocamus, quique nil non putant ſibi licere. Eſt rurſus ratio in homine regula agendorum: quod ſi nihil eſt regulandum, neque regulabile, eſſet illa digna riſu, & perinde atque homo aliquis, qui in vrbe in qua nil eſt vnquam regulandum, geſtaret ſemper in manu regulã ad regulandum, & metiendum; & vbi non licet vſus calceorum, portaret quotidie calceos ad vendendum.

Ratio

Digitized by Google

Ratio deinde perſuadet , quæ ipſi conſonant: damnat, quæ diſſonant: ſi autem ipſi conſentiendum non eſt, perinde illa eſſet atque ſi quis occuparetur in perſuadendo truncis, & arboribus : non ergo ratio eſſet, ſed phræneſis. Atque demum nec prophani negabunt, eſſe in aliquibus prudentiam , ſaltem in ipſis, & alios eſſe prudentiores, alios minus: hæc autem maioritas, vel minoritas reſpicit , & dicitur reſpectiue ad regulam , & ad medium quod præſcriptum eſt hominibus , & ad quod conari debent, vt euadant probi, & boni. Hincque alios meritò laudamus , alios autem vituperamus . Et quid abſurdius, quam hominem neceſſario eſſe vitioſum , & improbum, & irregulabilem, & conſequẽter ridiculum, cum vel equos non repugnet eſſe bonos equos, & ſic de cæteris . Non ergo repugnat, ſed eſt poſſibile homines eſſe probos, & bonos homines .

At prorſus eſt repugnans , hominem fieri probũ, 23
& bonum, in quacumq; demum materia probitas conſiſtat , ſine adiutorio, auxilioque Dei, qui ipſius rationem, & voluntatem fortificet : quidquid enim multi ex ſcholis etiam Chriſtianorum repugnaturi ſint , mihi viſum eſt ſemper ratione etiam naturali ſaltem de facto oſtendi palam, & S. Pauli argumento conuinci neceſſitatem, indigentiamque adiutorij diuini; nam vnuſquiſque noſtrum patẽter experitur, nec negare poteſt eam appetitus, rationiſque pugnam, & rationis imbecillitatem, præualentiamque carnis , quam ille ad Romanos tunc temporis omnium doctiſſimos non erubuit proponere , indeque indigentiam illam concludere : *Non enim* (ait) *quod volo bonum, hoc facio , ſed quod nolo malum, hoc ago &c. Inuenio igitur legem volenti mihi bonum facere, quoniam mihi malum adiacet; condelector enim legi Dei ſecundum interiorem hominem : video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuitatem me etc. Infelix ergo homo quis me liberabit de corpore mortis huius ? Gratia Dei per Ieſum Chriſtum.* Hanc pugnam, hanc rationis imbecillitatem nemo non experitur; indeque eſt quod adeo pauci ſecundum rationem viuant, licet ſecundũ rationẽ viuere nemini eam habenti non videatur perpulchrum : inde etiam Chriſtiani ſapientes hominem vulneratum dicunt in natu-

Digitized by Google

ralibus, voluntatiſque vim eſſe extenuatam, & veteres etiam gentium Philoſophi cõqueſti ſunt de hac, quam experiebantur, naturæ inordinatione.

24 Ex quo ſic: in pugna imbecillis, & debilis cum forti, vel minus fortis cum fortiori vincere non poteſt ſaltem plerumque quod eſt debile, vel minus forte niſi ab alio adiuuetur: at in prædicta pugna ratio eſt debilis, vel minus fortis, & appetitus fortior: ratio ergo Saltem plerumque vincere non poteſt niſi ab alio adiuuetur: at niſi ratio plerumque ſaltem vincat, homo bonus & probus non eſt, cum probum eſſe ſit ſecundum rationem viuere: ergo homo nequit eſſe probus, & bonus, niſi eius ratio, & ipſe ab alio adiuuetur. Atqui ſolus Deus bonus, & omnipotens rationi atque uoluntati valet uires, & robur præſtare: quis enim alius id ſemper & vbique præſtare queat? vt omittam aliquando vel alicubi poſſe: quod tamen falſum eſſe alias demonſtratur. Rite ergo concluſit Apoſtolus, quis me liberabit à corpore mortis huius? id eſt, à viribus, & præualentia, & velut tyrannide carnis, & appetitus? Gratia & adiutorium Dei per Ieſum Chriſtum. Licet namque ratione naturali haud conſtet, hoc adiutorium eſſe gratiam per Ieſum Chriſtum, at habetur ratione naturali nos bonos eſſe, & fieri non poſſe ſine Dei adiutorio: & quoniam de facto illud per Ieſum Chriſtum donatur, intulit determinatè, ac nominauit gratiam Dei per Ieſum Chriſtum: Nobis porrò ad ſcopum noſtrum ſatis eſt, quod adiutorio Dei indigeamus: ex hoc enim manifeſtè habetur exiſtentia veræ religionis: quia hoc ipſo Deus colendus eſt, & orandus, & timendus, ipſique accepta tribuenda probitas, & honeſtas, à quo omne bonum, & donum perfectum. Valet autem diſcurſus, & quodammodò vrgentius in ſchola, vel ſtabulo potius Epicuri; nam ſi probitas, & fœlicitas in voluptate, corporeiſque delitijs ſitæ ſunt, in illis eſt ratio infirmior, potentiorque caro; ideoque minus poterit medium, & modum ſeruare, nec excedere, niſi ab alio adiuuetur. An vero adiutorium iſtud, cuius indigentia ratione naturali de facto ſaltem conſtat, ſit ordinis, vt uocant, ſupernaturalis, vel naturalis, quæſtio eſt ſcholaſticorum, quæ nil refert ad præſens: vtrouis enim conceſſo habe-

Digitized by Google

tur exiſtentia veræ religionis, eaque quæſtio à nobis alio in opere decidetur ex fontibus potius Saluatoris, quam ex ciſterna Ariſtotelis,atq; Gentilium.

Aderant autem aliæ etiam rationes permultæ pro 25
argumento noſtro, quas prætermitto ne ſim prolixior. Illud non prorſus ſubticebo, quod licet prophani iſti, quibuſcum agimus, viſibilibus hiſce inuerſi,& cæci nil altum ſapiant, ac aduertant, quicumque tamen hominis conditionem, & rerum ſeriem, modum,& euentus mediocriter contemplatus eſt,palam conijcit,hominibus tam eſſe neceſſariam,imò magis diuinam prouidētiam,quodque à Deo dirigantur; atque pueris ſunt neceſſarij tutores, & curatores, & diſcipulis magiſtri,& nauigantibus naucleri: homo enim ignorat,quæ futura ſunt,& ex infinitis contingentibus, quæ craſtina die euenire queunt,nil prorſus videt. Iam autē,quod prophani faciunt,fortunæ regimen malle quam omnipotentis,& omniſcij Dei,eſt per ſe ſatis ineptum : eſt aniles,& decrepitas, hiſque ſæculis indignas fabulas ſuſcitare: eſt homines in deſperationem cōijcere; nam fortuna illa,ſi Dei prouidentia non eſt,nequit eſſe Numen aut aliquid exorabile, vt iam uel pueri chriſtianis temporibus demonſtrant: meritò autem deſperamus de rebus quarum conſecutio potiſſimum pendet ab aliquo cæco,& inexorabili: eſt demum homines otio tradere,vbi nec diligētia multum confert, nec preces, nec meritum quidquam. Remedia porro illa,quibus fortunæ obſiſtendum ſimplex ille,ridiculuſque docet, fortunam ſcilicet eſſe fœminam, ac proinde fuſte eſſe excipiendam,& terrendam, violentiaque vtendum illamq; velut fœminam iuuenes magis amare, quam ſenes, ſi litteralia ſunt,ad riſum mouent,& contemptum: ſi allegorica,vel poetica,nil docent: ſi ſub ea ſcœna diuinam prouidentiam traducit, nil potuit excogitari magis ſacrilegum,nec magis delyrum: quid enim terreat Deū, vel Numen? Quid ergo, ò uiri ſapientes, hunc hominem ex inſtituto oppugnare dignamini!

Machiau. de Princ. c. 25.

Iam ad Atheos, & Epicureos, qui principio quæ- 26
ſtionis,Deum,vel Dei prouidentiam, ac proinde religionem negabant, ſatis reſponſum eſt,ampliuſque ſeq. quæſt.ipſorum ineptiæ detegentur, obiter ſaltem, & cur-

Digitized by Google

curſim Deum,eiuſque prouidentiam demonſtrando.

27 Ad rationem vero eam,qua ex impoſſibilitate inueniendæ veræ religionis contra eius exiſtentiam vrgebatur,fiet ſatis in ſequentibus,in quibus modum tra- demus inueniendæ veritatis poſſibilem, expeditumq;

QVAESTIO II.

Vtrum exiſtentiam veræ religionis in mundo quidquam infirment, an magis ſtabiliant ſermiones inſipientium Deum, & eius prouidentiam, & religionem negantium?

28 ERgo aiunt,Deus non eſt;nec ſi eſt,prouidentiam habet: ergo nec vlla vera religio eſt. At contra vt eſt oſtenſum, aliqua vera religio eſt: ergo Deus eſt,& prouidentiam habet: atq; hoc ſufficeret contra iſtos homines. Sed vt illorum inanitatem oſtendamus, vbi ex tot ſummorum virorum laboribus cũcta producere,nec vacat,nec expedit, nonnihil præterea exeramus ad maiorem,vt aiunt,abundantiam.

29 Denuò ergo,inquiunt,nec Deus eſt,nec ſi eſt, prouidentiam habet; hocque de religione negotium fundamento ſufficienti caret; nã auditis cunctis alij aiunt, alij negant; & omnia demum ſunt opiniones, & in dubio poſſidet libertas. At vos,qui negatis,qui eſtis? rari nantes in gurgite vaſto: & quales? quibus ſcilicet illud eſt ſcholæ veſtræ ſtemma; *comedamus, & bibamus: cras enim moriemur*, ſeu vt dicebat alius, *ede,bibe, veneri indulge,nam cætera prorſus nihil omnia*: quis ergo in vobis poteſt eſſe rationi locus, ſi ſenſibus,& ſenſibilibus principatum datis? quæ veſtra authoritas,quæ ſententia? Nos contra totum genus humanum ſumus, & conſultius eſt ſi errandum eſt *quandoquidem homines ſumus*,

Conſultius eſt Deum,et religionem colere.

Id aientium quam negãtium maior autoritas.

quod cum ipſo genere humino errare videamur, dicit ritè Auguſt.l.de vtilit,cred.c.7. Nemo eſt qui vos inter atque nos dijudicet: alterutri autem erramus neceſſariò: qui ergo ad quos tenentur accedere? Eſtis præterea vos ſuſpecti,quod non ueritatem quæritis, ſed bona iſta præſentia, quæ ſectamini: nos nullam huiuſmodi exceptionem patimur; ſumus ferè omnes: & innumeri ſapientiſſimi omnigena ſapientia; ex vobis autem ſcimus neminē in Metaphyſica tractatione, vel in Theologia noſtra nec mediocrem. Quibus ergo cedendum? Eſto careremus conuincenti fundamento: at agitur de ſummis rebus,de futura vita,quæ ſi eſt, æterna eſt; & ſi pœnæ ſunt,æternæ ſunt; atque in illas, ſi fortè ſunt, neceſſariò omnes tandem incidemus: non ergo ſequitur, *comedamus,& bibamus*, ſed ſi fortè ſunt, *in rebus dubiis præſtat benè viuere*, vt B.Clemens concludebat quando veritatem nondum inuenerat. Nec in dubio poſſidet libertas,ſed Deus, qui apud omnes gentes per tot ſæcula in poſſeſſione eſt,& fuit. Nec libertas à Deo libertas eſt,ſed miſeria; nam eſt exemptio à ſummo bono: vti infanti recens nato libertas a Parentibus, ſeu exemptio,aut potius deſtitutio,non libertas, non exemptio, ſed miſeria, ſed calamitas eſſet. Sed quoniam dubia fides ad ſatis continendum in hac vita non ſufficit,vt aduerterat idem Clemens Romanus.conuincentia fundamenta pro veritate adſunt; & aliqua q. præced.data ſunt,& maiora dabuntur inferius.

Lib. 1. recogn.

Sed obijciunt,nos etiam eſſe ſuſpectos,ſcilicet nimium timoratos, qui futuris,& a nemine viſis bonis, vel malis cōmouemur, & credimus timore nimio perculſi: quem inanem metum, & vanas hominum curas vir ille diuinus(Epicurum intelligunt) *diſiecit, & Solis inſtar micantis* diſſipauit has tenebras ex pectoribus mortalium. Verùm non ille primus fuit,qui in hæc inſanijt,ne vel hanc fœdam laudem habeat; nam iam prius eadem ab inſipientibus dicta,noſtri, & illo antiquiores libri conteſtantur. Et deinde idem in hominibus metus,eædemque curæ remanſerunt. Sed quidquid ſit,exceptio obiecta vana eſt; nam metus cadens in conſtantes uiros prudenter quemlibet mouet, vt omnia iura admittunt: hic autem futurorum metus, vel

Lucret.

Sapient. 2. & alias.

amor

Digitized by Google

amor cecidit in non tot quin plures conſtantes,& conſtantiſſimos viros, quod citra inſaniam negari nequit: ergo non vanus, nec inanis eſt, ſed talis quo prudens quilibet moueri debeat. Eſt rurſus illa exceptio vana; nam ex ijs, qui futuram vitam admittunt, non tot quin plures peccant, nec malorum futurorum metu cohibentur; ergo non nimis timidi; ſed nimis intrepidi,& animoſi ſunt. Ergo quod futura, & à nemine viſa admittant, non metus præcipuè facit, ſed facit vis ueritatis, vis rationũ,& natura,& Deus, & omnia: quæ vndique Deum,& prouidentiam, & religionẽ deprædicant.

31 *Poſſibile eſt* (denuo inquiunt) *vt veritatis omnes in totum ignari ſint: fieri poſſe vt omnes mentiantur, ipſaq; veritas alia quæpiam res ſit, quæ pænes nullum horum inueniri queat, nondumq; planum, & certum eſſe pænes quos deliteſcat*: Perge mi homo: poſſibile eſt, quod multis accidit, tibi eſſe paratas domi inſidias: ergo fuge: poſſibile eſt quod in egreſſu potius ſint paratæ: ergo ſiſte: imo ſimul fuge, & ſiſte, vel deſpera. Sed vero in his ineptijs immorandum non eſt: ſcripta ſunt multa de vtilitate credendi ab Auguſtino: non pauciora de neceſſitate ſcribi poſſunt,& ſunt obuia: & hoc negato diuina omnia,& humana ſimul concidunt. Oſtendimus præterea q. præced. omnes,& ſemper nec falli, nec fallere. Deindè non ſola opinione, & fide aliorum agimus, ſed magnis rationibus, quas dedimus,& dabimus. Sed iam difficilius opponit, quod initio quæſt. ſup. obijciebatur, omnes dicere, apud ipſos eſſe veritatem: ſi citra examen ad alios præ alijs accedatur eſſe imprudens,& iniquum: ad omnia autem examinanda,& exploranda, nec vitam, nec alia ſufficere. Verum hunc nodum, qui maiori inſtructione indiget, expediam poſt alia tradita,& iacta fundamenta.

Lucian. de ſectis Philoſ.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Oſten-

Digitized by Google

Oſtenditur Deum eſſe, & mundum ab eo factum contra athomiſtas.

REdeunt tamen & aiunt: Deus non eſt;nemo enim illum vidit,nec palpauit,nec alio ſenſu percepit. Quid ergo admittatur? O viri præclari! Ergo præter ſenſibilia nil eſt, ſed nec athomi veſtri ſunt ſenſibiles: tamen quia ipſa ſenſibilia ſub ſenſum cadunt, & ratio vlterius indagando inuenit illa, vel ex punctis indiuiſibilibus,vel ex minimis partibus, & athomis eſſe demū compoſita,ponimus,& vos maximè ponitis ipſa inuiſibilia elementa,& principia ex quibus omnia fiant;ergo ſimiliter (qui eſt vnus ex locis demonſtrandi Deum) quia omne compoſitum, ſicut ex aliquo, ita etiam ab aliquo componitur, aut eſt compoſitum, poni per rationem poterit aliquod primum componens nō compoſitum, & quod conſequenter ſub ſenſus cadere nequeat; nam omne ſenſibile eſt quantum & compoſitū. Et ſi ſenſus,& experientia,vt vultis,adeo valent, ſenſus & experientia decent omne quod componitur,ſicut ex aliquo,ita etiam ab aliquo ſemper componi; & deueniendum eſt demum in componentem non compoſitū: nam in infinitum ire eſt impoſſibile; vt patenter demonſtratur, & dicam nonnihil paulo poſt. Quid ergo ſicut aliqua quia minima,& infima infra ſenſus ſunt, & multæ circumuolantes athomi à nobis percipi per ſenſus nequeunt,& tamē per rationem inueniuntur,& ponuntur,non poterunt alia poni, & admitti quæ quia ſumma,& nobiliſſima,ſupra ſenſus ſint,& non ſenſu, ſed ratione inueniantur! Talis autem eſt Deus glorioſus, Deinde;quia ſi Deus eſſet,talis eſſet: ſi enim ſenſibile aliquid,& quantum,& compoſitum eſſet,non infinitus, ſed imperfectiſſimus,& abiectiſſimus eſſet: ergo demētia eſt ſic arguere: Deus nullo ſenſu percipitur; ergo non eſt. Deinde: nec intellectus & ratio,& hi ipſi,quos nunc vtrinque conficimus, diſcurſus per ſenſus percipiuntur: & tamen ſunt, & ipſa noſtra, & ipſius intellectus experientia conſtant,& liquent,& admittuntur: at 32

intelle-

intellectus nō ſolum operationes ſuas, ſed obiecta maximè illarum percipit, & intelligit: ſicut etiam ſenſus: ergo ſupra ſenſus admittenda ſunt multa non ſenſibilia ſed intelligibilia. Rurſus: ſtultitia eſſet dicere; color non eſt, quia naſo non percipitur, quia præter naſum eſt etiam viſus, qui colorem percipit: ergo ſtultitia eſt dicere; Deus non eſt, quia per ſenſus non tangitur; quia præter & ſupra ſenſus eſt intellectus per quem attingitur: negare porrò intellectum eſſet extrema dementia ſicut negare viſum, quia naſus non eſt. Subtiliſſimè ergo Auguſt. ſer. 63. de verbis Domini: *Quid ergo, fratres, dicamus de Deo? Si enim quod ais dicere ſic cœpiſti, nō eſt Deus: ſi comprehendere potuiſti, aliud pro Deo comprehendiſti: ſi quaſi comprehendere potuiſti, cogitatione tua te decepiſti. Hoc ergo non eſt, ſi comprehendiſti: ſi autem hoc eſt, non comprehendiſti.*

33 Eſt ergo Deus; qui omnia fecit; quia vt dicebam, ipſa ſenſibilia, & compoſita ab aliquo componente ſunt compoſita, & nullo componente nil componitur. Iam quod dicitis, ex athomorum motu, & occurſu, & concurſu omnia caſu, & nullo componente fuiſſe compoſita, inanius eſt quam credere debeamus. Quo hoc ſenſu percepiſtis? Præterea: ſi ex nihilo nihil fit, & hoc vobis eſt principium, quia numquam videmus niſi ex aliquo aliquid fieri, ſic nunquam vidimus niſi ab aliquo aliquid fieri. Deinde athomi a quo factæ ſunt? A nullone? Sed hoc eſt impoſſibile, vt dicetur. Ergo à Deo. Sed ò dignam Deo vnicam operam! Si athomos fecit, cœlum, & terram, quæ plus ſunt, & maiorem ſapientiā, & potentiam plane requirunt, à fortiori fecit. Cur caſu denuò aliquod nouum cœlum non emergit in aere, cur non aliquis homo? Si diceres, nunc in campo emerſiſſe vnum, vel centum homines caſu ex athomorum concurſu, ridereris: nec, credo, anderes apud homines tale figmentū venditare. Quid ergo omnia ex caſuali athomorum concurſu facta ſint? Si imaginem depictam vides, ſi muſicam audis etc. continuo (inquit Chryſoſt.) ſupponis, & infers fuiſſe, vel eſſe aliquem imaginis, & ſoni, & muſicæ Autorem: & tamen cœlum, & terram, & homines non pictos, ſed veros vides, & Autorem, & ſapientiſſimum non habent? Qui canit, qui pingit, qui fabricat,

bricat,

Digitized by Google

bricat, intelligit & conſiderat, & hoc eſt euidens: & qui *plantauit aurem non audiet, & qui finxit oculum non conſiderat?* Et hæc ſola interrogatio eſt demonſtratiua. Feneſtra per quam videmus, quæ foris ſunt, ſine arte, & intellectu non fit, & tamen volunt, oculum, & viſum cuius mirabilem compoſitionem, nec capimus, nec intelligimus, factum ſine arte ſine intellectu, nulloque Auctore? Præterea athomi inanimes ſunt: ergo vt inanimium omnium experientia patet, & conuincitur, à ſe moueri non poterant niſi vt ſummum circa centrum; at quando mundus non erat, nec centrum erat, nec ſupra, nec infra: ergo à ſe non mouebantur: ergo à Deo: ergo Deus eſt, & ſi athomorum curā habuit, & infimorum, cœli, & terræ, & hominum curam habet. Si athomos videndo non vileſcebat, ſi athomos mouendo, non implicabatur *moleſtis negotijs, & operoſis*, nil magis vileſcet, aut implicabitur mundum faciendo, & gubernando. A ſemetipſis, inquis, mouebantur, & circumuolabāt athomi. Benè: ergo alites erāt: nil enim videmus, quod à ſe, & principio motus intrinſeco circumuolet præter alites. Athomos videmus in aere volitantes, ſed aguntur, & mouentur vento, & aliorum corporum impreſſione, & impulſu, & plus, vel minus, vt fortior eſt ventus, vel remiſſior. Videmus alites etiam contra ventum volitare; at non athomos: ergo ab alio, vel ab alijs mouentur. At ante mundum nihil erat præter athomos: ergo quieſcebant, vel à Deo mouebantur.

Lucret.

Dicas ante mundum fuiſſe lapides, & à ſe ipſis, ac 34
motu proprio circumuolaſſe. Finginè poſſet fabula magis ridenda? At ſi experientiam, ſi rationem conſulas, idem eſt inconueniens in athomis; ſicut idem eſt inconueniens in lapidibus magnis, & paruis, & minimis: imo inter athomos illas etiam erant athomi lapideæ: non ergo volabant. Præterea minima vt ſunt athomi, minima & quaſi nulla virtute pollent, vt vel ad cētrum moueantur, vt patet; at non nulla, non minima, ſed maxima, & quaſi phanatica motione opus fuerat ad totius mundi, & tantæ molis fabricam caſualem. Nunc planè magis mouentur; & nec vel vnus homo vnquam fit, aut Leo, aut canis. Præterea euidens eſt, non eumdē concurſum, & commixtionem requiri ad cœlum, & ad

ter-

terram, & ad canes,& ad homines: ſed plus,vel minus ſecundum vniuſcuiuſque naturæ conditionem, & fortè: non ergo omnia ſimul facta ſunt, ſed alia prius multò, quam alia. Ergo fortè canes, & mures prius facti fuerunt:& vbi erant! nam non erat locus; & quando erāt? nam nondum erat tempus: & quo veſcebantur? athomiſne ſaturabantur? Sed fortè ventus ante omnia compoſitus athomos exufflans huc illùc, impedire potuit mundi fabricam. O quam inania! *mentita eſt ergo iniquitas ſibi*,id eſt,contra ſe,talia fingens,ex quibus facilè deprehenderetur; benè enim quidam dixit, maxima mendacia vix eſſe mendacia, aut eſſe minima; quippe quæ vix,aut nullatenus fallere queant. Talia ſunt planè quæ Epicurei cogitauerunt, *quæ non potuerunt ſtabilire*. Atque demum, vel athomi prius quieſcentes, à ſemetipſis moueri cæperunt? & hoc eſt impoſſibile; nam *idem manens idem ſemper facit idem*, vt eſt in parœmia,ſi cauſas liberas excipias. Vel ab alio moueri cæperunt? & hic fuit Deus, & habetur intentum de exiſtentia,& prouidentia Dei ſaltem in parte. Vel numquam quieuerunt,ſed fuerunt in motu ſempiterno,& poſt infinitū motum compactus eſt mundus? Ergo motus infinitus pertranſijt,& finitus fuit: ergo fuit infinitus finitus; ergo infinitus non infinitus,quod implicat. Et licet in hoc inuoluantur etiam aliquorum ſapientium opiniones, de æternitate mundi, & S.Thomas 1.p.quæſt.46. art.2. prohibeat hoc ex loco arguere,multis tamen interea præclaris viris viſum eſt ſemper hoc argumētum inuictum: de quo aliàs plura. Quando verò iſtas Epicureorum fabulas conſidero, non tam ad iram me mouent, quam ad cognitionem humanæ imbecillitatis, in quem, credo, finem hæc & ſimilia à Deo potiſſimum permiſſa ſunt: quid enim glorietur omnis caro! quilibet ex ſummis Theologis potuit cum Epicuro delyrare.

Digitized by Google

Oſtenditur, mundum à Deo factum contra Atheiſtas.

DEus(adhuc alij inquiunt) non eſt,& athomis Epi- 35
curi valere iuſſis, dicunt, hæc quæ fiunt, alia ab
alijs fieri, ita vt nihil inter omnia quæ ſunt, reperiatur,
non factum,ſed omnia facta,ſcilicet hoc ab illo,& illud
ab alio,& ſic ſine fine,quin deueniatur in aliquam pri-
mam cauſam non factam,& ita nec eſſe Deum.Hi por-
rò coguntur mundum ponere æternum,& ab æterno; ſi
enim aliquando non fuit, & poſtea eſſe cæpit, ab alio
factus eſt non facto,& qui ſemper fuit: & ſi ego,& cau-
ſa mea aliquando non eramus, non potuit me facere
cauſa mea,ſi ipſa prius non fieret ab alia,quæ iam erat,
& ſi omnia aliquando non erant,ita ſemper manſiſſent;
& hic vrget illud, cur nunc & non prius mundus in lu-
cem prodierit, ſi nullius libertas,nulliuſq;conſilium in-
terfuit? Nec eſt reſponſio,nec exitus. Ergo mundus, vt
concedunt ſemper fuit. Hic autem vrget,quod nuper
opponebam: ergo motus æternus, & infinitus, id eſt,
motus ſine fine pertranſijt,& habuit finem: quod im-
plicat. Pone quod eſt verum,mundum hunc duraturum
in æternùm,& infinitùm. Contingerene poteſt, quod
aliquando finiatur,& verum ſit fuiſſe finitum? Reſpon-
debis, ſi ſapis,eſſe implicationem in ipſis terminis;infi-
nitum durare,& finiri. At putaſne, infiitum, quod à
parte ante vocamus, eſſe breuius,aut finibilius? Hinc
porrò videtur euidentia rationis Ariſtotelis, quod ſi in
cauſis in infinitum procedatur,nihil fiet: vt enim ego
fierem,neceſſe fuit ſeriem infinitam cauſarum percurri;
& ita numquam ad me fuiſſet peruentum; & idem eſt
de qualibet alia re.Quod autem ipſe mundum ab æter-
no confinxerit,& inter cauſas per ſe ordinatas, aut non
ſic ordinatas diſtinxerit,non eſt curandum,quia ille ni-
mium his ſaltem in rebus ineptijt; tota contradictio
conſiſtit in infinitate,& in nullo alio,nec vnquam datur
ſolutio, & laboratur ſolùm pro Ariſtotelis honore.

Præterea ſi res, quæ in mundo ſunt, finitæ ſunt, in 36
ſerie cauſarum poni deberet aliqua prima, & non facta

cauſa,

Digitized by Google

cauſa, & ſibi, reliquiſque ſufficiens: at ſi infinitæ ſunt, magis indigent eiuſmodi prima cauſa, quia creſcente numero creſcit indigentia: ſicut ſi finiti ſunt pauperes, & hoc ipſo, vt viuant, aliquo diuite,& ſibi,& illis ſufficiente indigent, indigentia nequit tolli per hoc,quod infiniti pauperes addantur,ſed creſcit potius: & idem eſt in alijs. Cum ergo ſingula, quæ fiunt, indigeant alio, vt ſint; & quæcumque adduntur, ſint ſimiliter indigentia,neceſſe eſt deuenire in aliquod non indigens,ſibique ſufficiens. Ponatur catena (exemplum eſt ſapientis Viri) annulis ferreis conſtituta ſuſpenſa in aere: cadet ſi ab aliquo non teneatur:adde ſurſus annulos infinitos: cadet ſimiliter,imo magis, ſi demum aliquid tenens non ſit. At ſimiliter res, quæ ſit,à ſua cauſa pendet, eique adnititur: ergo ſi omnes ſunt eiuſmodi, nec ſit aliquod non indigens, & omnia tenens, cadent; imo impoſſibile fuit,vt fierent. Sume eodem modo inſtrumenta artificialia, quorum aliud medio alio moueatur,& hoc per aliud; nil mouebitur,ſi demum non ſit aliqua prima cauſa principalis mouens, ſed omnia ſint talia,& indigentia motione alterius.Ergo ſimiliter in præſenti. Quod videtur ad oculum, & quaſi palpabiliter demonſtratum. Atque denium infinitum in actu prorſus eſt implicatorium, & ſolum ponitur ab illis,qui infiniti notionem non habent,& quidpiam finitum ſibi imaginatum vocant infinitum, vt ſuo loco demonſtratur: & quæ de poſſibilibus inſtant,ſunt meræ æquiuocationes,& ſimiliter quæ de futuris durationibus mundi,nam omnes futuræ ſunt finitæ; poſſibiles verò nec ſunt plures,nec omnes,nec quidquam præter Deum: Ariſtotelicas porrò partes non admittimus, & ſi ſunt, in potentia ſunt,& non in actu,vt ille vult; & ſi hoc eſſe non poteſt,non ſunt. Hoc eſt certum,difficilius eſſe infinitum admittere, quam Deum. Conſultiùs eſt ergo, vt negata hac catena infinita cauſarum Atheorum Deum O. M. admittamus, & adoremus.

Digitized by Google

Oſtenditur Dei prouidentia.

IAm etiam dicebant: licet Deus ſit, prouidentiam tamen non habet, nec noſtri curam vllam. Et probant fortiſſimè. *Nam quis regere immenſi ſummam, quis habere profundi indumanu potis eſt moderanter habenas? quis pariter cœlos omnes cõuertere?* Et ruſus *niſi quietum, nil beatum eſt: at ſi Deus terras, & maria contemplans, hominũ commoda, vitaſq; tueatur non, ne ille eſt implicatus moleſtis negotijs, & operoſis!* Ergo nec Deus potentiam habet ad mundi regimen, nec cum beatus ſit, poteſt his attendere. Sed rite Velleius: *mirãdum*, inquit, *eſt, ſi quod athomis geritur negotium, Dijs credant difficilè.* Sed altius Sap. 9. *quoniam tanquam momentum ſtateræ, ſic eſt ante te orbis terrarum, & tanquam gutta roris antelucani, quæ deſcendit in terram.* Quid Deo poteſt eſſe difficile, quid ipſum implicare, ſi Omnipotens eſt, & omnia ſimplici & quieto, & beato intuitu comprehendit? Hæc ſanè niſi apud vetulas reſponſione non egebant; tamen nonnihil dicimus propter quoſdam ignorantes ſuperbos, qui hunc Poetam, & ſimiles exaltant, & audẽt etiam Theologos contemnere, quia huiuſmodi libros non legunt, quaſi in illis laterent magna arcana, multaq; pretij. 37

At ex Ariſtotele etiam dicunt, intellectus Dei vileſcet, ſi infima, & vilia iſta cognoſcat. Hoc etiam eſt puerile; Deus enim ſcientiam, aut cognitionem non haurit ex rebus hiſce, nilque propterea ex illis in Deum promanat, quo queat vileſcere. Imo nec intellectus noſter, qui ſcientiam haurit ex rebus, inde vileſcit, ſed perficitur. Innitarque aptè Nemes. in Sole, & radijs eius, qui lutum illuminant, & etiam purgant quin prophanentur. Et iam ſi hoc valet, Ariſtoteles cogitur dicere mundum fuiſſe à ſe ipſo, & non à Deo, à quo quæ non cognoſcebat, fieri non potuerunt. Vbi nam ergo ſunt illud primum mouens immobile, illaque cauſa cauſarum? Quando autem videtur aſſerere mundum hunc non fuiſſe factum, non immerito Atticus in Æneæ Gazæi Theophraſto, illum appellat ridiculum. 38

Lib. de facult. anim. c. 44.

Ergo mundus, vt eſt demonſtratum, à Deo, & in- 39

tem-

tempore factus fuit. Si à Deo factus fuit, potuit fieri: ſi potuit fieri, potuit gubernari; nam quæ opponunt, nil vel vtrumque conuellunt? Si mundus male gubernatur, malè conſtitutus fuit, & peiùs ſibi cōmiſſus, & relictus. Si à Deo factus fuit; male factus nō fuit, ergo nec malè gubernatur, nec procedit. Si (omittēdo defectus agētiū liberorū, qui Deū non tangunt) reliqua diſtributio cauſarum, & rerum iniuſta eſt, denique in Deum Creatorē cuncta cadunt: vnde ſi in creando iuſtus fuit, hæc ſeries, & diſtributio rerum iuſta eſt: non ergo ideo à Deo
40 non gubernatur, quia iniuſta, aut incongruens eſt.

Deinde ſingula hæc, quæ in hoc viſibili mundo conſpicimus, à ſe ipſis non fuerunt; quia ſi à ſe eſſent, deſtrui non poſſent; nam eſſent ipſa neceſſitas eſſendi; ob hanc enim ſolam à ſe, & ſemper fuerunt, & quæ fuit neceſſitas eſſendi, erit neceſſitas conſeruandi: at deſtrui poſſunt, & multa quotidie in nihilum abeunt, ergo non à ſe, ſed ab alio fuerunt: at nequit in infinitum procedi, vt eſt demonſtratum. Et etiam, quia omnem quæſtionem, & omnem reſponſionem in infinitum procedentem, damnamus, & damnant ruſtici, & agricolæ, & omnes tāquam irrationabilem, & ſtolidam: quod ſi in rebus re ipſa proceſſus ille eſſet, intellectus ſimiliter procedens non irrationabilis, ſed rationabilis, & verus eſſet. Ergo non eſt. Eſt ergo prima cauſa, & Deus creator cœli, & terræ, & viſibilium, & inuiſibilium omnium.

41 Ex hoc intulimus: ergo potuit mundum, quem fecit, gubernare, & confregimus impiorum obtendicula. Iam inferimus: ergo debuit mundum gubernare: ergo gubernat. *Cum ſit Numen* (inquit Simplicius) *quale deſcriptum eſt, cognitione præditum exquiſitiſſima, & potentia firmiſſima, & voluntate optima, & omnes res à ſe producat; nec ignorat res à ſe productas eſſe curandas; qui ſtupor ne in ſtupidiſſimas quidem pecudes cadit, nam illæ quoque ſuos curant fœtus; neque viliores, quam quæ curentur, aſpernatur: nam ſi tales erant, cur omnino condebantur! nec voluntas eius eſt accuſanda, quaſi ob delitias, & ſocordiam eas negligat; hominum enim iſti affectus ſunt, nec omnium, ſed non proborum, cum ne pecudes quidem ita delicatæ ſint, vel ignauæ, vt fœtus negligant. Sic nullo modo fieri poteſt*

In Enchyr. Epicti cap. 38. q. 2.

quin

Lib. de offic. c. 13. *quin Deus conſulat rebus à ſe conditis*. Similem probationem exhibent etiam Ambroſ. alijque SS. Patres, & Philo, & multi.

Rurſus; ſi Deus mundum fecit, vt eſt oſtenſum, mundus Dei eſt, & mũdi ipſe eſt Dominus titulo creationis, vt iura omnia concedunt: at vnuſquiſque debet eorum, quæ ſua ſunt, curam gerere, vt per omnia exempla creata cernitur, & quicumque non ita facit, vituperatur: Deus autem vituperari nequit: ergo mundi curam gerit. 42

Præterea: ſi Deus eſt, inexorabilis nõ eſt, nec inops: ergo exorari poteſt, & benefacere. Ergo iuſtas preces audit. At hoc eſſe non poteſt ſine prouidentia; nam hoc ipſum eſt magna pars prouidentiæ: ergo etc. Et hũc pertinet locus communis probandi; quod natura ipſa nos doceat in ſubitaneis etiam periculis ante omnem deliberationem, & diſcurſum Deum inuocare, & manus in Cœlum attollere: at natura non fallit; alioquin ipſe eius Autor Deus falleret, quod eſt impoſſibile: de quo plura infra. Ergo vtiliter Deus inuocatur: ergo noſtri curam habet. Hũc etiam pertinent multæ orationes etiam per miraculum, & ſupra omnem naturæ ordinem, & vim exauditæ, quas fide digni Autores produnt, & fidem humanam abijcere eſt ſtultitia: ſed de miraculis ſuo loco. 43

Denuò: mundus à Deo conſeruatur: ergo etiam gubernatur. Quod conſeruatur, patet: quia mundum factum fuiſſe non eſt illum conſeruari, nec conſeruandũ eſſe, quia præſens, præteritum, & futurum nequeunt in aliquo non differre; alioqui fuiſſe, & fore idemmet ſignificarent, quod eſt falſum manifeſtè; & etiam quia ſi mundum factum fuiſſe idem eſſet, atque illum modo conſeruari, & conſeruandum eſſe, cum iam factum infectum fieri nequeat, nec iam ſit poſſibile mundum factum non fuiſſe factum, implicaret ſimiliter mundum factum non conſeruari, & nunc, & in futurum etiam. At hoc eſt falſum; quia qui mundum facere potuit, poteſt etiam illũ deſtruere, quia hoc non eſt difficilius; & quia eſt omnipotens. Ergo mundus conſeruatus non eſt ſolum mundus factus, ſed aliquid plus. Hoc autem plus, licet alia confingi queant, fundatè tamen dici non po- 44

teſt

teſt eſſe aliud, quam continuationem primæuæ productionis; vt enim res, quæ à ſe non ſunt, alio indigent, vt ſint, quia non ſunt ipſum ſuum eſſe; ſic vt conſeruentur, indigent alio conſeruante, quia non ſunt ipſum ſuum conſeruari, & perdurare: nec etiam poteſt in infinitum procedi. Eſt ergo aliquod primum conſeruans mundũ, à nullo alio conſeruatum. Hoc autem eſt Deus. Ergo mundus à Deo conſeruatur. Vbi abſtraho, an mundus ſecundum omnia ſui tam phyſicè, quàm moraliter deſtrui queat propter doctas aliquorum obſeruationes de dictamine hominis, etc. (ipſi me intelligent). Illæ tamen non oppugnant, mundum cõſeruari eſſe aliquid plus additum mundo facto, illudque neceſſariò datum à Deo: quod erat oſtendendum.

45 Procedo aliter ſic: implicat opera non habentis vllum ſenſum, nec intellectum eſſe perfectiora, ordinatiora, pulchriora, ac mirabiliora, quam alterius habentis intellectum, & ſcientiam, & artem: quod eſt euidẽs. At oppoſitum ſequitur, ſi Deus prouidentiam non habet; nam natura ſecluſo Deo, ſenſu, & intellectu caret; nec enim terra germinãs roſam, habet intellectum, nec ſcientiam, nec artem, vt eſt euidens; aliundè verò eſt etiam euidens opera, quæ naturæ dicimus, eſſe perfectiora, ordinatiora, pulchriora, & mirabiliora, quam omnia opera hominum, qui intellectũ habent, & ſcientiam, & artes plurimas. Nec enim omnes homines etiã ſimul ſumpti ſciant, aut poſſunt fulmen vnum facere, aut roſam vnam, aut lilium, aut herbam, aut vermem; nec homo hominem facit intellectu, aut ſcientia, ſed tanquam canis canem. Ergo euidens eſt operibus, quæ naturæ dicimus, aliquem & ſummum intellectum, & ſapientiam aſſiſtere, ab illoque naturam in operando dirigi.

46 Quæ vt magis vrgeantur, & quaſi oculis ipſis videantur, ex infinitis pœne naturæ mirabilibus produco vnum ex Athenagora: *Quis enim crederet, niſi rerum experimentis doceretur, in ſimilari* (id eſt, in quo nulla diuerſitas apparet) *& molli ſemine tot, & tantas vires eſſe repoſitas, aut quæ iſthinc ſurgit, & compingitur, tantam mollium, ac magnitudinum diuerſitatem latere, oſſium, neruorum, muſculorum, & carnium, & viſcerum etc.* Torqueant

Orat. de reſurrect. mortuorum.

Digitized by Google

queant ingenia ſua homines, & videant ſi tale aliquid ſciant excogitare, aut inuenire; quinimo nec imaginari valerent, ſi ab ipſa natura non edocerentur. Sumat pictor colorem vnum, & illo pingat lucem, & vmbram, & rubrum, & viride, naſum, capillos, & oculos: faciat tale quidpiam totũ genus humanum. At natura ex vno, & ſimilari ſemine illa, & maiora facit, & aſſiduè, & facile. Summa ergo aliqua mens illi adeſt: ergo Deus.

Quarè miranda ſapientibus haud ſunt naturæ mirabilia, apum peritia in melificando, formicarum prouidentia, & ſimilia. Mirandum eſt potius, quod homo quidquam ſciat rectè facere, & excogitare. Etenim natura, quia intellectu caret, à Deo dirigitur, & non ſe dirigit: homo licet etiam ipſe à Deo dirigatur, ſeſe etiam dirigit: & propterea plus errat, quam reliquæ omnes naturæ, vt experientia etiam conſtat. Ex quo denuò habetur meliorem aliquem intellectum adeſſe naturæ, quam homini quando intellectu ſuo dirigitur. 47

Quocirca addendum eſt; nam quando duo ſe habent, alterum tanquam imitans, & alterum tanquam exemplar, & imitatum, maior eſt ſapientia in exemplari, & imitato, quam in imitante. At homo, & ratio naturam imitatur, vt ſapientes docent, & eſt certum; quia ratio inuenit artes imitando naturam, & virtutes etiã ex naturæ ordine, & legibus didicit, & procedit per quamdam imitationem naturæ, & ſic ciuitates, & regna fundata ſunt, vt explicatur in Ethic. & polit. Ergo maior eſt ſapientia in natura, & eius operationibus, & ordine, quam in hominibus. At non ipſius naturæ, vt patet; Ergo Dei illam dirigentis, fouentis, & ordinantis. Quæ conſiderantes, & nõ omnia intelligentes errauerunt multi tribuendo naturæ ſuum intellectum: quod eſt delyrium à quolibet oppugnabile. Exponitur: numquam ſciens ab ignorante, aut nihil intelligente diſcit: à natura, at homo diſcit eiuſq; modo procedendi: qui ergo naturam dirigit, ignorans, aut non intelligens non eſt: ergo Deus eſt. 48

Tandem: mundus, ſi malè gubernatur, non ſolum malè, ſed peſſimè gubernatur. At mundus non peſſimè gubernatur. Ergo non malè, ſed benè gubernatur: ergo à Deo gubernatur, tum quia ideo dicunt à Deo non 49

guber-

Digitized by Google

gubernari,quia malè gubernatur; ergo ſi non malè,ſed benè gubernatur,à Deo gubernatur; tum quia nil præter Deum poteſt habere ſufficientem ſcientiam, & potentiam ad mundum benè gubernandum; quin & ſupra ipſius etiam Dei vires tantum negotij eſſe effutiebant. Quod autem ſi mundus malè gubernatur, non ſolum malè, ſed peſſimè gubernatur, liquet: nam qui dicunt mundum malè gubernari,tamquam connexum tenent, caſu, & fortuna gubernari (vt fatum nunc Stoicorum prætereamus, quod ijſdem conteritur) quæ autem caſu, & fortuna gubernantur, peſſimè gubernantur: nauis caſui,& fortunæ commiſſa peſſimè nauigat; familia caſui, & fortunæ relicta tota eſt confuſio: agricola ſeminans,& fortunæ reliqua relinquens nil colligit; & idem eſt ſiquis litem moueat, & caſui relinquat,& in regno, & in ſtudio,& in pictura,& abſolutè in omnibus. Et itē; quia naturæ vis eſt potētiſſima, vt patet in fulminibus, in elementis,& in mari,& in alijs: quorum conſequenter inordinatio, & error nequit non eſſe ſummus, & eo maior,quo ſunt potentiora,& ita vel vnum elementum abſumpſiſſet aliud iam pridem, vel mare abſorpſiſſet terras, &c. Et etiam quia mala naturæ ſiquæ ſunt, cum ipſa natura eſſe cœperunt, & continuantur per tot ſæcula: cum ergo mala etiam minima tempore multum creſcant,& euadant maxima,iam mala naturæ poſt tot millia ſæculorum eſſent horribilia, & quam dici poſſit maiora. Ergo ſi mundus malè gubernatur, non male, ſed peſſimè gubernatur. At non peſſimè gubernatur; quia ſi ita eſſet, iam pridem ſe conſumpſiſſent elementa pugnando perpetuò: iam pridem turbatus fuiſſet totus mundus; & tamen ſunt elementa ſicut antea; Cœlum mouetur ſicut prius, elementa durant, & ſingulis annis ſunt ver, autumnus, hyems, & æſtas ſicut ſemper; & quod eſt mirandum, ex rebus omnibus nec vna ſpecies defecit. Iam: non regna omnia peſſimè gubernata ſunt; & tamen omnibus defuit ratio,& modus ſe conſeruandi; centies cuncta mutata ſunt: mundus ſemper eſt,& quoad ſubſtantiam eodē modo,& quod fuit,hoc eſt; & quod eſt,hoc fuit, & erit, & nil ſub ſole nouum: quæ ita eſſe in peſſima gubernatione eſt impoſſibile, & eo magis, quo poten-

Digitized by Google

tior eſt natura; quæ ſi errare incæpiſſet, omnia iam pridem egiſſet in præceps: ſicut torrens ex alto ruens, imò multo magis. Mundus ergo non peſsimè gubernatur: ergo benè: ergo à Deo, qui elementis moderatur, qui legem ponit aquis ne tranſeant fines ſuos; & mari iubet, quod in leui arena confringat tumētes fluctus ſuos. Hincque profundiſſimè dictum ab Apoſtolo intelligo: *Ad Rom. 1.* *inuiſibilia Dei per ea, quæ facta ſunt intellecta, conſpiciuntur*: ſi enim quæ facta ſunt, non ſolum oculo videantur, ſub quem inuiſibilia Dei non cadunt, ſed mente intelligantur, non exquiſita ſolum intelligentia, ſed mediocri, & obuia, non hinc per longos diſcurſus colliguntur inuiſibilia Dei, ſed in hoc ipſo, & in hoc intellectu, & intelligentia quaſi incluſa conſpiciuntur; & qui intelligit, *mundus durat, tempora eodem ordine procedunt, mare terras non abſorbet etc.* & in ſingulis horum intellectis conſpicit Deum, & inuiſibilia.

Hæc ſatis, abſtruſioribus Scholæ relictis. Ergo 50
Deus eſt; ergo prouidentiam habet: ergo vera aliqua religio in mundo eſt, nec ſermones inſipientium quidquam infirmant, ſed confirmant; quia produnt palam inſipientiam ſuam. Et quod extremè amentium eſt, vno in ſumma malo laborant, quod vellent oculis Deū, & prouidētiam videre, & manibus contrectare. Quinimò nec hoc conceſſo, quieſcerent; quia ſenſus etiam multoties decipiuntur, & corriguntur ab intellectu; nam viſus dicit in iride eſſe colores, virgam ſub aquis eſſe fractam; manus eſſe Eſau, vocem autem Iacob: quæ niſi intellectus corrigeret, ò nos miſeros!

Iam verò mouent mille quæſtiones de operibus 51
Dei, ad quæ nullum ius habent; & quod vanius eſt, etiā iudicant, & ſe iudices conſtituunt vniuerſi, cum tamen ſutor vltra crepidam non audiatur, nec vlla in re credatur niſi peritis in arte. Artem autem condendi aut gubernandi mundum nemo habet, nec eius vmbrā; quia illa totius naturæ, & ſingularum rerum cognitionē poſtulat, & connexionum, & habitudinum, & vtilitatis, & inutilitatis omnium, & præſentium, præteritorum, & futurorum, imo etiam eorum, quæ non ſunt, ſed eſſe potuerunt, vel forent, vt eſt euidens; non enim ſatis eſt vnius ſolum partis; aut aliquarum cognitionē habere:

qui

Digitized by Google

qui enim ſolum cognoſcit partem, ſi reliqua ignorat, eius vſum omnem nequit comprehendere; ſi ex cithara (exemplum eſt d.Irenæi) ſolam vnam chordam audis,& res tibi videbitur inſulſa, & ſine arte, & ſi ſolam grauem, te potius offendet : neceſſe eſt ergo omnium concentum audire,nec aliter potes iudicare; at euidés eſt homines nec hanc tantam cognitionem habere,nec eius vmbram,nec quiſquam hactenus vel vnam muſicā nouit ex integro , nec mundi totius concentum audit. Ergo ius non habent ad quærendū homines de ſingulis,& multo minus ad condemnandum , ſi ipſis ratio,& cauſa non occurrat , aut detur. At ſic procedunt, qui prouidentiam Dei negant, & mundum malè gubernari dicunt; quia ipſis multa inordinata,multa inutilia,multa denique mala videntur: ergo procedunt inſipientèr. Deinde dato , aut ficto, mundum à Deo gubernari,neceſſe eſſet à nobis multa non intelligi, alia videri ſine cauſa,& inutiliter facta,& in haſmet nos incidere quæſtiones . Ergo ex hoc ſtulte arguitur , mundum à Deo non gubernari: *quis enim cognouit ſenſum Domini,aut cōſiliarius eius fuit?* Nec vel in humanis eſt tolerabilis modus ille arguendi : ego non inuenio cui bono deſeruiat hæc diſpoſitio Regis: ergo eſt inutilis: ergo mala, niſi omnia comprehenſa habeam .

52 Hactenùs palam commonſtrauimus,Deum eſſe, ac mundum ab ipſo gubernari, darique proindè veram aliquam religionem ; aliquos etiam ſermones inſipientium audiuimus, & contriuimus . At inferiùs occurret locus eos diſtinctius proponendi , tractandique tutiùs, poſtquam veritatis multa alia fundamenta iacta ſint, ac innotuerit nullo impios iure has cauſas,& lites cauſæ religionis illigare , quæ quippe, vt demonſtrabitur, tenenda foret , etſi nihil nobis interea ſuppeteret , quo his de diuina prouidentia queſtibus , & criminationibus faceremus ſatis .

Digitized by Google

QVAESTIO III.

Vtrum mundus hic, & homo viſibile teſtimonium perhibeant de ſua temporali à Deo creatione, ac proinde de veræ religionis exiſtentia.

MVndum ab æterno exiſtere non potuiſſe paucis ſupra commonſtrauimus, & multa aderant id circa afferenda: ſed illis, quoniam nimium abſtruſa ſunt, ad scholã derelictis, humaniora, & expeditiora adducamus hoc in loco non tam ad demonſtrandum, quam quod oratorũ eſt, ad perſuadendum inſtituto: & quaſi viſibili mundi ipſius teſtimonio reuincendos peruicaces quoſq; 53

Etenim mundum hunc, vt quidam ineptierunt, ab 54
æterno nõ fuiſſe, ſed aliquando, nec multa ante annorũ millia cępiſſe, ac proinde ab aliquo authore factum extitiſſe, nec minori cum iure, quã populo alicui, aut homini pueritiam, adoleſcentiam, cæteraſq; hominis more ætates à viris ſapientibus attributas illi fuiſſe, ipſe eius progreſſus ſatis nobis, ſuperq; demõſtrat: ſiuè enim illa conſideres, quæ corpus hominis, ſiuè quæ animam concernunt, haud multa ante annorum millia homines vix à feris diſcrepabant in victu, cultuque, & viuendi ratione vniuerſa, ſi res hæc non temerè, ſed maiorũ noſtrorum fide, atque hiſtorijs definienda eſt, atque decidenda; ſcilicet ſine vrbibus, ſine domibus, ſine iure, ſine lege, ac extra omne litterarum, ſcientiarum, artium cõmercium viuebatur. Mox vici, pagiq; ſequuti ſunt; deindè vrbes, reſpublicæ, regna paulatim conſtiterunt, factæ leges, artes inuentæ, atque excogitatæ ſciẽtiæ, cunctaq; illa, quæ ad pacis, ac belli, & tam publicæ, quam priuatæ vitæ rationem ſpectant: quorum omnium initia auctores, & tempus, quo eſſe cæperunt, & creuerunt, conſtant ex annalibus; imò ætatibus etiam noſtris haud pauca inuenta ſunt, & antiquis adauctus ſplendor, & perfectio. Quòd ſi mundus ſempiternus fuiſſet, æterna

homi-

Digitized by Google

hominum inuentione, atque laboribus, ante omnem maiorum memoriam cuncta illa fuiſſent ad perfectionē deducta. Quid enim immenſa illa æternitatis retroacta ſeries illis omnibus abſoluendis, multiſq; alijs excogitandis non ſuffeciſſet, ad quæ videmus ſuffeciſſe quatuor, aut quinque annorum millia. Quid nulla vaſtiſſimæ æternitatis ſuperuixit memoria, aut aliquorum in ſapientia excellentium, magnorum ducum, bellorum, vrbium, regnorum, ſed vniuerſa cum æternitate ipſa cōſepulta fuerint. Quis hæc credat? mundus ergo non ante noſtri, maiorumque noſtrorum memoriam natus hominis ad inſtar creuit.

55 Neque verò de aliqua orbis parte, atque barbara gente hic agimus; ſed de illis etiam nationibus, quæ rerum cognitione, & ingenio pridē cæteris præſtiterunt, vt de Aegyptijs, Græcis, & Romanis, quarum gentium principia, & primos legiſlatores, & ſcriptores, & ſapiētes ipſarum illarum hiſtoriæ memorant. Atq; vno verbo omnes fuerunt aliquando, quales modò ſunt Indi, aliæque barbaræ nationes.

56 Confirmatur; namque ſi mundus ſempiternus fuiſſet, gens aliqua, & natio aliqua ſempiterna fuiſſet, ſiuè Gallica, ſiuè Itala, ſiuè Hiſpana, vel alia; nam homines cum ipſo mundo eſſe cæpiſſe, neceſſe fuit; & licet poſt æternitatem elapſam eſſe cæpiſſent, innumera ſæcula tranſierunt poſt ipſam etiam æternitatem. At nulla natio, nullum regnum ſempiternum aſſignari poteſt, & rideretur quicunque Gallos, aut Italos, aut aliam gentem ſempiternam diceret. Mundus ergo ſempiternus non fuit.

57 Quæ præterea ſtabiliuntur ex hominum ipſorum inclinatione, & indole conſiderata. Omnium etenim ſæculorum experimento notū eſt, nihil hominibus pluris fieri, quam propriæ gentis, vel reipublicæ antiquitatem, qui eſt veluti innatus hominibus amor, & appetitus. Quid ergo domus aliqua, aut natio, aut regnū æternitatem ſuam non iactat? Quid Roma ipſa, & Græcia, quid cæteræ gentes antiquitatis cupidiſſimæ primos ſuos fundatores, & erectores produnt.

58 Accedit & illud. Nihil etenim eſt hominibus familiarius, nihil iucundius, quam rerum antiquiſſimarū, atque

atq; à nobis amotiſſimarum inquiſitio: videmur quippè hoc pacto neſcio quam diuinitatem nanciſci, ſi occultiſsima, & remotiſsima nouerimus: fidem faciunt tot libri de ſingularum gentium antiquitatibus, de veterum geſtis, dictis, verbis, atque minutijs quibuſq; conſcripti; quod ſi ante maiorum memoriam, atque ab æterno homines extitere, illos etiam rapuiſſet hic idem antiquitatis explorandæ amor, & libido, & tamē nihil de æternis geſtis memoriæ proditum eſt, ſed omnia concluſa annis quinque, aut ſex mille?

Omnium rurſus experimento notum eſt, homines impetu quodam flagrare, & duci, vt ſeſe, nomenq; ſuum æternum poſteris faciant: quod teſtantur hominum in bello facinora, libri conſcripti, ædificia, & quicquid demùm in mundo præclarum geſtum eſt, illi ergo homines, qui ante ſex millia annorum per æternitatem vixerunt, eodem poſthumæ æternitatis amore tangebantur: & tamen nihil de æternis geſtis ſupereſt, nulli libri, nulla ædificia, nullæ inſcriptiones, nullum denique monumentum. Quis hæc crediderit? 59

Hac quaſi viſibili, & obuia mundi ipſius inſpectione, & conſideratione ducti ſapientes, & Philoſophi omnes, quos ſciam ante Ariſtotelem, Orphæus, Triſmegiſtus, Thales, Sybillæ, Anaxagoras, Democritus, Empedocles, Melyſus, Socrates, Plato, mundum ſempiternū non fuiſſe magis, vt notum ſuppoſuerunt, quam diſputarunt. Primus, quem ſciam, Ariſtoteles mundum erroris admonuit, atq; æternitatis ſuæ conſcium fecit, nulla, vt par erat, æternitatis afferens monumenta, ſed quodam ſtramineo ductus, & deluſus argumento, quod Sāctus Thomas ad 12. metaph. atque alij ad 8. phyſicorum cōterunt. Haud planè hoc aliud fuit, quam ſi mihi ex paupere familia orto quiſquam nunc longas auorū, & Proauorum illuſtrium, ac Regum ſeries, atque origines appararet, ac prætexeret; quod moris cū alijs quidem aſſentatores vaniſsimi, ſecum verò, & cum domo ſua nonniſi inſignitèr fatui gerunt, ac ridentur. 60

Cum porrò hic tantus Ariſtoteles in argumentū à nobis factum de artibus, atque ſcientijs haud pridem inuentis incidiſſet, aliud, quod reſponderet, non habuit, quam ſæpiùs vnamquanque artem, vnamquanque ſcientiam 61

tiam

tiam, ipſamque philoſophiam fuiſſe pridem inuentam, ſed corruptam, extinctamque toties; eſſeque harum corruptionum reliquias cuncta illa, quæ aliqui ipſo antiquiores tradiderunt. Imò vt cohærenter loqueretur, infinities pridem artes inuentas, & infinities corruptas fuiſſe, concederet, neceſſarium fuerat. Ariſtoteli poſteà acceſſere alij non tam philoſophi, quàm diuinatores, quod ſi ab illis quæſieris quibus cauſis tanta, atque toties repetita artium, ſcientiarum, rerumque omnium corruptio, & ſtrages inducta fuerit, ad eluuiones aquarum, & combuſtiones temerarij confugiunt, quæ tam facilè negari queant, quam finguntur.

62 Sed vt reſponſioni colorem aliquem adhibeant, produnt diluuium Noemicum; quod non in pœnam à Deo inductum, ſed ab errantium ſyderum collocatione, & aſpectu contigiſſe, vaniſſimè mentiuntur. Alias etiã eluuiones memorant, vt celebrem illam Ogygiam: quæ tamen non orbem totum, ſed Atticam ſub Ogygio rege, & Achaiam, vel iuxta alios Bæotiam abſorpſit, & contigit multò poſt diluuium Noemicum, & poſt Ogygium aliud illud Deucalionis: nullum tamen vniuerſale, & totius mundi diluuium, & ſubmerſionem, vllæ hiſtoriæ commemorant, nec diuinatores iſti fundamentũ vllum afferunt ad vim eiuſmodi conferendam ſyderibus, & certè vt illius temporis homines teſtantur, vaniloqui iſti ſimile diluuium cõminati fuerunt anno Chriſti MDXXIV. qui tamen annus amæniſſimus ſereniſſimuſque fuit. Atque hoc ipſo nuper elapſo anno Chriſti MDCLVI. quia diluuium Noemicum contigerat ſimiliter anno creationis mundi MDCLVI. cum numerus numero congrueret, murmur quoddam eſſe cæpit de mox futuro diluuio, quam tamen vanitatem euentus ipſe deluſit. Quod de diluuijs, tantumdem de combuſtionibus reponimus contra dementatos iſtos.

63 At demus, & concedamus vltrò, infinita huiuſmodi, quæ tamen nemo prudens crediderit, accidiſſe vniuerſalia diluuia, quale nos credimus fuiſſe Noemicum. Sed vero ex eo Noemus cum familia ſuperſtes fuit, cõſeruauitq; & tradidit antiquarum rerum memoriam. Aſt volent, neminem fuiſſe ſuperſtitem; verum, vt audirentur, par erat, aliquam afferrent hiſtoriam, aliquod

monu-

Digitized by Google

monumentum,aut rationem aliquam,quam affert quidem Ariſtoteles, ſed futiliſsimam, & quæ reſponſione nō indiget, nec cum ipſis etiam Ariſtotelis placitis cohæreat, vt retrò tetigi, atque Toletus,& alij 8.phyſic. euincūt. Sed aiunt,nihil cōtradictionis eſſe in eo,quod ſimiles eluuiones contigerint. Sit planè itā, at ne ea cuncta credamus accidiſſe,quæ vt acciderent nulla erat contradictio? de facto eſt quæſtio: factum autem ex non contradictione quis non delyrus deduxerit.

At placet liberalitatem omnem exercere cum his hominibus: abſorpti fuerint infinitis eluuionibus infinities homines, corruptæ, & extinctæ ſciētiæ infinities: nullus ſuperuixerit homo præcedentium rerum conſeruās memoriam, nullus memor præcedentium artium, ſed vero mòx quæro, vnde vnde genus humanum eſſe cæperit? an ex putrefactione terræ ad inſtar murium? at hæc putrefactio cum poſt etiam maneat, cur non quotidie homines ſicut mures naſcuntur ſine patre, ſine matre; idem porrò eſt, ſi ad cœlos confugias, ſi ad naturam,ſi ad elementa,ſi ad athomos: hæc enim cuncta ſuperſunt,vigentque ſemper,mouentur,operantur, & tamen ne vnus quidem homo tot ſæculis ſine matre natus eſt,nec vnus equus,vel Leo, vel Aquila. Epicureorum prætereà fabula de athomorum cōcurſu diſiecta eſt retro, reuinciturque manifeſtè ab Ariſtotele eodem libro 12. metaph. 64

Supereſt ergo, vt confugiant ad authorem aliquē homine ipſo, & viſibili hoc mundo præſtantiorem,illumque liberum, qui poſt extinctos eluuionibus homines creauit de nouo,atque condidit hominem aliquem, qui reliquorum, & totius humani generis eſſet parens, & principium; & quoniam Author ille liber eſt, deſtitit ab alijs denuò creandis, noluitque illos, niſi alios ex alijs generari, propagarique deinceps, quod ſanè nec elementa efficere potuiſſent, neque athomi, aut alius author ſine conſilio,& libertate operans. At nos ex inceptione temporali mundi non aliud conquirebamus, niſi hunc authorem totius humani generis libertate, ſapientia,& conſilio præditum; authorem nec non animalium ſaltem perfectorum,& quæ ex putrefactione, vel athomis naſci nequeunt: hunc enim authorē Deum 65

appel-

appellamus. Ergo eluuionibus, & combuſtionibus vltrò etiam admiſſis ſcopus noſter, & intentio, & diſcurſus minimè labefactatur.

66 Nec illud hic omittendum eſt, abſurdum planè, ex æternitate mundi conſectarium; ſequitur quippe, quod Sanctus Thom. alijque adnotarunt, vel animas hominum mortales eſſe, vel de corpore in corpus eaſdem infinities tranſmigraſſe, vel numerum iam infinitum exiſtere animarum; vt ad æternitatem abſoluendam, atque peragendam opus fuerat: quorum tamen vtrauis partium abſurda eſt, & in philoſophia conficitur. Hinc tam varius circa animarum immortalitatem Ariſtoteles: hinc tam nullus in rebus quibuſque magnis. Vtiliſſime porro, & magno ſcholarum incremēto hunc Philoſophorum acutiſſimum in ſeruitutem Chriſtianam redegit S. Thomas.

67 Sedenim nihil, inquis, effectum eſt: nam debellandus adhuc ſupereſt Philiſtæus, Macchiauellus ille tantis aulicorum fauoribus elatiſſimus. Hic ergo omnium, vt retrò diximus, ſcientiarum ieiunus voluit vltra crepidam ſutor eſſe. Incidit quippe in argumentum à nobis tractatum in præſentia: illud forte caſu audiuit, & nonniſi delibauit: quia verò eluuiones, & combuſtiones memoratas dignas non iudicauit, quas aulicis ſuis propinaret, aliam molitus eſt euadendi viam: qualem tu videris. Dicit ergo mirabilis homo inductis nouis religionibus rerum præcedentium deletam fuiſſe memoriam: quippe id in primis curæ eſſe ſolere, ac debere religionis cuiuſque primis inſtitutoribus, vt antiquiorum omnem memoriam aboleant, quam in rem affert Chriſtianæ etiam religionis exemplum. *Machiaueli nugæ.*

68 Mirandum foret minus ſi hæc blateraſſet in Barſauia, vel Mogor: at nemo non riſerit ea in Italia, ac in orbis Chriſtiani conſpectu effutientem. Vbi quippe Deorum ipſa ſimulacra, templa, & imagines poſt tot etiā ſæcula ſuperſunt. Vbi Deorum ſacrificia, ritus, cæremoniæ, fabulæ magis forte ſint notæ, quam ipſæ etiā Chriſtianæ chronologiæ. Ecce quale ſit Chriſtianæ religionis exemplum. Imò verò ſcriptis eam in rem libris Chriſtiani veterum errores, religiones, ac ſectas poſteris conſignarunt. Quid ad hæc reſponderit? verum de-

Digitized by Google

mus infinitorum retrò religionum omnem memoriam
nouis nouarum religionum eluuionibus deletam fuiſſe,
eraſamque: at quid ad religionis inſtitutionem attine-
bat, quod artes, & ſcientiæ; & reliqua etiam aboleren-
tur? imò in eo operam collocare prorſus fuiſſet ſtultũ.
Sed extinctæ fuerint artes, & ſcientiæ nouarum religio-
num maleficio: an etiam ædificia, & regna, & reliqua
etiam cuncta deleri potuerint, atque eorum omnis era-
di memoria? quid porrò inſanius, quam ſi religionis
inſtitutores perſuadere voluiſſent, ante ipſam, nec vr-
bes, nec homines quidem fuiſſe in mundo, cum interea
ipſi illi homines, quibus religio proponebatur, viderēt
ſe, & patres, & quos ante illam in mundo vixiſſe; nec
acriùs cum nullius roboris homine dimicandum: ad ſua
redeat Macchiauellus, & Principi Valentino per extre-
mam quãdam, vt putat, fortunæ malignitatē oppreſſo
ſuccurrat. Quid eum non edocuit remedia illa, quibus
fortunæ tam facilè obſiſtitur? quid eam fuſtibus non
excepit? fraudibus itaq; & omni infidelitate armet prin-
cipem, quo facto nihil ſit principe ſuo magis imbecilliũ,
quippè cui nemo fidat, credat nemo, non Dux, non mi-
les, non populus.

Argumenti facti efficaciam ſatis commonſtrant 69
ipſa hæc tētata politicorum, ac philoſophorum effugia
de rerũ, artium, regnorum deleta memoria per eluuio-
nes, vt volunt philoſophi, per religiones, vt garrit Mac-
chiauellus.

Nec mouere quenquam debent antiquiſsimi qui- 70
dam anni, quos Chaldæi, atq; Ægyptij memorabant de
Phoroneo Inachi filio; & de Iſide eiuſdē filia adamata
à Ioue, de quorum temporibus quaſi antiquiſsimis me-
minit Plato in Timæo; ſed Salianus ex teſtibus fide di-
gnis conuincit, Phoroneum Argiuorum regem floruiſſe
anno mundi 2249: erat verò, quare Ægyptij Græcis
exprobrarent, *Græci ſemper vos pueri eſtis: nullus in Græ-
cia ſenex*, nam Ægyptij ex Hebræorum conſuetudine
multò antiquiora nouerãt, quam Græci, quorum Solon
dixit, primum hominē fuiſſe Phoroneum, qui tamen
vixit anno memorato, & multò poſt conditum mundũ.
In Pſalmis etiam anni antiqui, & dies æterni memoran-
tur, atque Doctores varias explicationes afferunt, vel
de

de mundi primis temporibus, vel de futura vita æterna: at conſultiùs videntur exponi de longa, ac diuturna, & quodammodo æterna vita, & ætate primorum hominum.

71 Ex his autem omnibus palam conficitur, mundũ ſempiternum non fuiſſe, ſed in tempore, nec ante multa annorum millia à Deo conditum. Quod ſi mundus, & homo, Deo authore, nec ità pridem eſſe cæperunt, palàm eſt colendum ab homine authorem ſuum, atque in religione habendum, nec primo conceſſo, ſecundum à nullo negatur.

72 Sicut porrò mundus principio non caret, ità illũ nec fine cariturum, & generationes aliquando demùm ceſſaturas ex ipſius Dei auctoris arbitrio videretur dicendum. Nec enim auctor conſilio, & arbitrio operans operari ſine fine poteſt: omnis autem in infinitũ proceſſus fine caret, cum infinitum eſſe, & fine carere conuertantur: vndè author in infinitum procedens nullum ſibi terminum, nullum finem præſcribit. Ergo mundi Author nequit generationes, & motum ſine fine, & in infinitum cauſare. Rurſùs ſi motus, & tempus in infinitum procederet, poſſem ego, vel poſſet Deus aliquid ſeriò polliceri, vt ſi dicerem, *dabo tibi aliquando librum*, vel diceret Deus, *dabo tibi aliquando regnum*, quin ad dandum, ac ſoluendam fidem obſtringi vnquam poſſet, Deus, vel poſſem ego. Semper enim ſuppeteret appellatio ad futurum tempus, ſi ſemper futurum eſt tẽpus, quod cum ex terminis videatur abſurdum, illud ſi ab alijs anteà dictum inuenirem, aſſeuerãter dicerem, motum, & tempus ex ipſa rerum natura, vt ſempiternum eſſe non potuit, ità nec ſempiternum poſſe eſſe in poſterum, ſed clauſum neceſſario principio, atque fine: vti cætera compoſita omnia terminis demùm vltimis concluduntur. Neque ex his vlla eſt conſecutio ad æternã beatorum vitam, in qua non tempore, ſed æuo degunt, ſine mutatione, ſine ſucceſſione, aut viciſſitudinis obũbratione, quocirca aderat ſublimis explicatio æui, & vitæ æternæ ſcholarum præceptoris Thomæ per analogiam ad æternitatem Dei, in qua nihil eſt prius, & poſterioris, nec præteritum, aut futurum, eſtque beato-

An ſit mũ-tus in infinitum.

De mundi fine.

Digitized by Google

rum vita, ex quo eſſe incipit,ſine futuritione in poſte-rum;quæ aliò pertinentia,& alibi accuratiùs exponenda,hìc ſignificaſſe ſuffecerit.

QVAEST. IV.

Vtrum quicumque negat, Deum eſſe principium, & finem hominis, & conſequentèr quicumq; negat, dari veram religionem, cogatur fateri, ſe eſſe ſtolidum, & amentem?

NON hoc quæro, vtrum qui prædicta negat,ſit ſtolidus,& amens? ſed vtrum qui ea negat, & perſiſtit,cogi poſſit vt fateatur ſe eſſe ſtolidũ, & amentem argumento, quod ad hominem vocant, & omnium manifeſtiſſimo. Operæ pretium porrò duxi, ſi in capitali puncto aliquid præter omninò neceſſaria quaſi ad abundantiam addiderim,pluribus interea ad ſcholam reſeruatis, & ſcholaſtica propriè pertinentibus. 73

Puto autem, quod abſit vt ad vanam oſtentationẽ dicam,vel promoueã, ſed ſyncerè,& coram Deo, eum qui prędicta negat,& perſiſtit,legitimè & ad hominem conuinci, vt ſeſe fateatur amentem: ad hoc verò iudicandum me mouent ſequentia, & à prima nunc quæſtionis parte exordiar. 74

Vel Deus eſt, & hominem fecit,vel omnes homines ſunt amentes. Sed omnes homines amentes non ſunt. Ergo Deus eſt, & hominem fecit. Iam ſi minorẽ, quis negat, cum ipſe quoque homo ſit, fatetur ſe eſſe amentem: vnde ſi furit, erit ligandus; ſi non furit, vel ridendus,vel miſerendus,& minimè ad quæſtionem admittendus. 75

Quod verò ſi Deus non eſt, nec hominem fecit, omnes homines ſint amentes, ſic perſuadeo. Nam ſi 76

Deus

Deus non eſt,nec hominem fecit,nullus homo iudicare quidquam poteſt, nullus inter verum, & falſum diſcernere; at perfecta amentia ſita eſt in læſione totali partis iudicatiuæ, ex qua læſio ad diſcurſiuam quoque reſultat,quæ nequit conſtare ſine iudicatiua, licet cum minori iudicatiua cohæreat vis diſcurrẽdi velocior, vel ſubtilior,quam vulgò appellamus ingenium: quæ cum vera ſint,& explicatu facilia,redeo ad pōdus argumẽti, quod nullus homo iudicare quidquam poteſt, nec diſcernere verum inter, & falſum niſi ſit factus à Deo.

Homo non factus à Deo nihil poſſet iudicare.

77 In primis namque homo iudicat lumine intellectus. At niſi hoc lumen ab aliquo vero, & infallibili ſit acceptum, non conſtat, quare vel vnde illud verum ſit & quare vices non mutet inter verum,& falſum iudicãdo verum falſum, & è contra: quemadmodum ſi ego vel lumen,vel notitiam aliquam ab aliquo accipiam, nihil vi eius iudicare poſſum niſi ſciam prius, quale ſit principium,à quo illã habui,an à ſomnio, an ab amente, an falſiſſimo homine,an à veraci,& vtor eo lumine, & vi eius iudico, vel non iudico pro qualitate,& merito principijs ex quo notitia, vel ſpecies illa emanauit. Conuenio nunc aduerſarios.Si lumen intellectus à Deo non eſt,à quo eſt? Ab athomorum concurſu, reſpondent Epicurei. O ad quam ſapientem ſcholam nos vocant! At ab athomis,quæ omni arte, & intellectu carent, & ſolo caſu gubernantur, cur lumen intellectus verum potius,quam falſum exilijt? cur rectum, & non defectuoſum,mẽdax,& fallax? imo cum omnis effectus cauſam ſuam redoleat,& ſapiat,& nil ſit magis ſine ordine, arte,& intellectu,quam caſus,vis proculdubio iudicatiua, lumenque intellectus neceſſe eſt, vt ſint res quædam inordinatiſſima. Finge ad maiorem explicationem,quod athomi loquerentur: quis illis magis crederet;quam vel amẽtibus,vel ſimiæ? Nil ergo athomis, nec eorum caſibus, & iactibus credi poteſt. Ergo nec illorum effectui,& partui,ſcilicet vi iudicatiuæ,& lumini intellectus. Et certe niſi eius veritas,& rectitudo aliã originem habeat, nemo iure illi fidet,nec credet: vnde in nullo iudicio quieſcere poterit, & conſequenter nil iudicabit, ſed erit in ſempiterno metu, & indeliberatione.

Sed

78 Sed ad manũ eſt,inquis, magna illa Philoſophorum vox, *natura*, quæ omnia ſoluit: nam natura eſt recta, eſt certa, eſt vera,& nec fallit,nec fallitur: à qua proinde homo hauſit vim iudicandi rectam, veram,& non fallentem in ijs, quæ ab illa accepit. Verum denudandum eſt nomen: nam de natura cum Deo hæc cuncta ſunt vera;& de natura ſine Deo cuncta falſa, nã natura ſine Deo,vt iam indicaui,eſt velut corpus hominis ſine anima,id eſt, ſine intellectu,ſine arte, qua homini vim iudicandi veram, & lumen rectum conferre queat: ſunt enim cœlum, & elementa,& mixta intellectus expertia, nec confert quidquam intellectus hominis. Ad idem deinde reuertimur. Natura,& homo vel ab athomis ſunt, & ſic nil iudicare poterit homo vt eſt oſtenſum;vel à ſe,vel ab aliquo alio fallibili ſine fine? & ſic etiam nil poterit iudicare;quod eſt demonſtrandum contra Atheos.

Natura ſine Deo falli poſſet, & fallere.

79 Omne ſcilicet lumen, vel dictamen deriuatum, & acceptum à fallibili eſt fallibile; nam ſi qui homini infundit lumen illud,fallatur,fallit etiam lumen: ſi fallat, fallit ſimiliter lumen: ergo omne lumen, vel dictamen deriuatum, & acceptum ab aliquo fallibili eſt fallibile, nec conſtat,quare ſit potius verum,vel falſum: ergo nemo acquieſcere illi poterit, nec vi illius quidquam iudicare,nec diſcernere inter verum,& falſum. At omnis cauſa, ſecluſo Deo,eſt fallibilis,& ſolus Deus noſter eſt infallibilis,non autem aliæ cauſæ,nec Dij quidem Gentium: vt patet: ergo niſi Deus hominem fecerit, illique lumen intellectus infuderit, nil poterit homo iudicare, & omnes conſequenter homines ſunt amentes.

80 Duo porrò rerum genera ſunt de quibus iudicat homo,de alijs quidem ſine arte, ſine induſtria,& ipſius naturæ ſenſu,& conſenſu;vt ſunt prima, & vniuerſaliſſima principia tam in ſpeculabilibus, quam in practicis, quæ appellamus lumine naturæ nota, & in his nõ errat homo: aliæ ſunt,quæ diſcurſu aliquo comparantur, & ſub vniuerſaliſſimis illis naturæ ſcitis, vel Dei ſcitis potius continentur, vel contineri videntur,& in his errat, & fallitur facilè homo. At nec de his quidem iudicare poteſt niſi in vi priorum, & illis ablatis eſſemus ſicut beſtiæ,vel amentes hoc,& illud apprehendentes,tamen

Tota primorum principiorũ rectitudo ad Deũ Autorem reuocanda.

iudicio

iudicio deſtituti, ſicut ceſſante motu primi mobilis ceſſaret motùs reliquorum orbium, ſic ceſſantibus iudicijs illis vniuerſalibus ceſſant omnia particularia. At tota veritas, & certitudo illorum vniuerſalium fundatur in veritate,& indefectibilitate autoris:vnde ſi autor eſt mendax, vel dubiæ fidei,ſimilia erunt ipſa illa vniuerſalia iudicia: vnde in illis ſiſti non poterit, ſed ſicut pronunciata particularia ſunt probanda, idem fieri oportebit de vniuerſalibus. Exemplum ſit: *æquum eſt reddere vnicuique,quod ſuum eſt*. Rogo: an hoc iudicari, & affirmari poſſit? Ais. Sed rogo: vnde hoc conſtet eſſe verum? Quia omnes,ais,in eo conſentiunt. At ſi ab aliquo deceptore, vel ignorante, vel nihil ſciente facti ſumus omnes,omnium vox eſt deceptoris,vel ignorantis vox: vnde nil probat: imo præſumẽdum eſt omnes eſſe deceptos,& errare. Quare errauimus forte omnes hactenus hoc iudicantes. Ideo ergo non erramus, quia id in quo omnes conſentiunt, à natura eſt; quod autem à natura eſt, à Deo eſt,qui nec decipit,nec decipitur: ac proinde omnis rectitudo intellectus, & principiorum, & maximarum vniuerſalium veritas, & certitudo ad certitudinem, & veritatem Autoris infallibilis reſoluitur,quo ſublato nil eſt verum,nec certum,nec ſine probatione admittendum.

81 Diſcurſus factus exponiturexẽplo ſcholaſtico quidẽ, ſed intellectu facili. Quærunt in ſcholis (an digne, ibi viderint) an Deus mentiri queat; vel vt reuerentius alij loquuntur, an decipere nos poſsit: quin propriè mentiatur? Negant verò conſtanter plerumq; omnes,eo inter alia ducti inuicto argumento, quod ſi Deus mentiri poſſet,nihil ei firma fide crederetur; vrgeret enim nos perpetuò ſcrupulus,an in vnoquoque nos fefelliſſet. Si ergo lumen intellectus, & dictamina, & principia omnia noſtra à fallibili autore accepimus, illis ſtare minimè licebit, vrgebitque ſcrupulus ſemper, vnde ſint illa; nam vnde ſunt ipſa,inde vera vel falſa, vel dubia erunt. Aliud nobis exemplum ſuppeditant ipſi hi, quibuſcum agimus: idcirco enim nolunt religionem vllam accipere, quia dubitant,vel iudicant, eam non eſſe à Deo donatam, ſed artificioſè effictam ab aliquo homine,

licet

Digitized by Google

licet ignorent, à quo vel quando fuerit introducta. At ecce nos eamdem litem mouemus de primis principijs, & de ipſo lumine intellectus, & vi iudicatiua. Ergo niſi cōſtet, ea fuiſſe donata ab aliquo qui nec fallit, nec fallitur, acceptanda non ſunt, nilque conſequenter iudicare licebit. Si eorum porrò Autor nec fallit, nec fallitur, Deus noſter eſt: nam vt in nullo fallatur, opus eſt quod omnia ſciat: vt fallere non poſsit, quod infinitè ſit uerax: ex his autem duabus perfectionibus reliquæ omnes euidenter inferuntur, quas Chriſtiani Deo noſtro concedimus, & quas nullus gentium Deus habuit.

Scepticorum et Academicorū reſponſio.

At hi ridiculi ne Deum vel religionem admittāt, 82
nil non deuorāt, & ſi opus eſt, ad obſoletā ipſamScepticorum ſcholam, uel inclinant, uel abeunt: & concedent, non abſurdum, ſed verum eſſe nos nihil ſcire, nec iudicare de aliquo poſſe. Scilicet ſchola illa nil ſtatuebat, ſed omnia impugnabat, deque omnibus dubitabat, & quærebat, & inquirebat.

Oppugnatur.

Verum hoc ipſum eſt manifeſta comprobatio ar- 83
gumenti noſtri, & doctrinæ; omnes nimirum homines fore amentes, & ad hoc fatendum eos cōuinci, qui hæc dicunt. Si namque nil ſtatui poteſt, nil admitti, conſequens eſt, ut nil iudicetur; nam iudicare, & ſtatuere, & admittere, vel idem ſunt, uel connexa, ut patet: at qui nil poteſt iudicare, eſt amens, ut eſt oſtenſum. Deinde uerò ſequitur perſpicuè, nec impugnare quidem eos aliquid poſſe; nam ad impugnandum etiam ſtatuēdum eſt aliquid uel uerum uel ueroſimile, & qui nil tale aſſumendo impugnat, non impugnat, ſed delyrat, & ridetur, ut eſt euidentiſsimum; & ità Lucianus, & Lucretius (quippe Macchiauellus, qui nil ex ſchola uel delibauerat quidē, mentionē nullā meretur) ex aſſumptis principijs ueris, uel ueroſimilibus nos aggreſsi ſunt. Quod, rurſus patet luce ipſa clariùs; nam qui impugnationem incipit, quam ſcit, & ſupponit non eſſe abſoluendam, ſed relinquendam ſemper in principio, eſt amens magis multò, quam qui totum Oceanum bibendo exhaurire uellet: quia nimirum moueri ad impoſsibile cognitum eſt fatuum, ſicut ſi ego uolare uelim, aut fieri Angelus. At iſti pueri talem impugnationem incipiunt,

quæ

quæ ſcilicet poſt ſcriptum librum tam ſit in principio, quam in ipſomet impugnationis initio: nam omnia ſcripta, & addita ſunt, tàm ſunt dubia, neć magis vera, vel certa, quã fuerat ipſa prima propoſitio, à qua exorſi ſunt. Fatuus ergo, & amens conuincitur Lucianus ſcribens tot illos dialogos; fatuus, & amens quiſquis huc recurrit. Quinimo ipſis nil licet loqui; nam nemo niſi amens dicit inter homines, ſtellæ maris ſunt pares, herbæ camporum totidem &c. quia hæc talia ſunt, quæ nec veræ in ſe apparent, nec probari à dicente poſſunt. At ex confeſſione horum hominũ talia ſunt quæcumq; loquimur: ergo ex ipſa ſua confeſſione conuincitur, eos eſſe tales quibus non liceat inter homines loqui.

84 In eo autem Sceptici ſunt laudandi, quod ex falſis rite colligerent, & inferrent; ſi enim Deus hominem non fecit, nil iudicari, & ſtatui poteſt: imo quod addẽdum fuerat, nec impugnari, nec improbari, ſed tacendum eſſet perpetuo, vel dormiendum; vaniſſime autem ſchola iſthæc appellabatur ſpeculatrix, quaſi omnia exploraret, & ſpecularetur; nam omnis ſpeculatio ſemper erat futura in principio, & ita non erat ſpeculatio, ſed phrænesis: de quibus plura quæſt. ſeq. At in eo fuit ſtultiſſima, quod vel ob hoc ſaltem Deum hominis eſſe principium non agnoſceret, ne alioquin omnes fateretur eſſe amentes.

85 Deus ergo glorioſus eſt primum notum, & vniuerſale, & tranſcendens omnium principiorum principiũ unicum, & ſufficiens, & omnium probationum probatio, rationum ratio, & concluſio; ac omnium veritatum ueritas, & conſtantia, & ſicut ſeries tota cauſarum ad primam cauſam reſoluitur, & qua ſublata, nulla alia maneret cauſa, ita ſeries tota ueritatum ad primam ueritatem reſoluitur, quæ demum omnes ueritates uerificet, & qua ſublata eſſent cuncta, vt uocant neutra, ambigua, nec falſa, nec vera, & iniudicabilia. Et licet Ariſtoteles tradiderit prima principia à priori non eſſe probanda, dicendum eſt, uel ab eo hanc probationem non eſſe excluſam, uel nil intereſſe, quod ab eo ſit, uel non ſit excluſa: quid enim Ariſtoteles de Deo, & de ſummis rebus docuit niſi errores? longe diuiniùs Paulus Apoſtolus Athenis (actu. 17.) diſſeruit: *Quamuis*

Omniũ probationũ conſtãtia Deus.

G *non*

non longe ſit ab vnoquoque noſtrum: in ipſo enim viuimus, mouemur, & ſumus: ſicut & quidam veſtrorum Poetarum dixerunt: ipſius enim & genus ſumus. Tam prope enim adeſt, vt qui ſe, & ſua tantiſper conſiderare uelit, inueniat immediatiſſime ſui à Deo originem, & genus. Vbi omitto alia.

Maiori adhuc perſpicuitate conuincitur, eum qui negat Deum eſſe finem hominis, cogi demum vt ſe fateatur amentem: ſed quia hoc de Deo fine hominis unico argumentum quamplura infert non recepta cõmuniter, à nobis in Dei eiuſdem gloriam loco ſuo explicanda, comprobanda, & defendenda, ne nouas lites inſeramus, abſtinendum ab eo duximus, vbi præſertim ad abundantiam magis, quam ad neceſſitatem dicimus contra prophanos ſatis conuictos. 86

Eſſet vero abſurdum, ſi ea contra datam doctrinã nunc opponerem, quibus quidam illi Deo noſtro gloriam procurant, ut probent eum mentiri poſſe, uel decipere; ac proinde eſſe uel mendacem, uel deceptorẽ. Eos in ſcholaſticis audiemus; ſatis hic fuerit ipſorum conatus mirari, cum Scribæ, & Phariſæi nil forte indignius, uel contra Chriſtum effutierint quam illud: *ſeductor ille dixit*. Ipſe autem nondum magnam differentiã intellexi ſeductorem inter, & deceptorem. 87

QVAESTIO V.

Vtrum inueniri poſsit vera Religio? vbi de veritatis inueniendæ poſſibilitate in genere.

CVm veram aliquam Religionem in mundo eſſe oſtenſum fuerit, ſupereſt vt hic illam inuenibilem demonſtremus non tam apud Chriſtianos, quod otioſum eſſet, quam vniuerſalius, & apud eos, qui nihil præter rationem naturalem admittunt. 88

At mox ad materiam inde religionis, & argumẽ- 89
ti

ti noſtri reuerſuris liceat generalius primùm auſpicari. Videas itaque homines in tres velut claſſes diuiſos, omnia quippe credentium, nihil credere affectantium,& nec omnia,nec nihil,ſed aliqua credētium:quæ tres differentiæ tres pridem ſcholas Philoſophorũ peperunt: & nunc ſine priſcis licet nominibus priſcos inuenias ſcholarum mores; alij enim nihil agunt aliud, quam vt impugnent,& reijciant,omnia quomodolibet & vtròlibet iudicantes poſſibilia: alij in omnibus velut ex tripode definiunt: circunſpectius alij media via incedunt,quandoque hærent dubij,quandoque opinãtur; reſoluunt affirmatiſſimè aliquando: & quod in ſcholis, hoc in plateis,in foro, vicíſque repereris.

90 Fuit itaque ſchola grauiſſima Academicorũ præclariſſimos iactans Parentes, quæ viro ſapienti nihil turpius eſſe dicebat,quam opinari: nam opinans ſeſe exponit errandi periculo: errare autem eſt velut extremum malum ſapientis. Hinc orſi pronuntiarunt demũ, nihil eſſe approbandum, nulli rei præſtādum aſſenſum; quia veritas à nobis nec inueniri poteſt, nec percipi, nec diſcerni à falſo; ac proinde ſapientiam aiebant cōſtitutam in inquiſitione, & inueſtigatione veri, non autem in inuentione, ac perceptione, & poſſeſſione; quæ eſt impoſſibilis. Alij pronuntiatum reſtrinxerunt ad illas res diuinas, & humanas, quarum cognitionem ſapientiam appellamus;nam aliarum rerum naturalium, vel impertinentium nullam, uel non magnam ſibi eſſe curam,Carneades recentior Academicus, ac circunſpectior affirmabat.

Academiſmi fūdamēta maxima.

91 Nec uero illi tam erant inermes,ac fungi,vt more Machiauelli, & aliorum ſcientias omnes ignorantium, garrientium tamen liberè, ad hoc abſurdi ſine maximis fundamentis temere deueniſſent, & quæ noſſe tam erit utile,quam difficile reſpondere. Potiſſima fuere. Primum quidem definitio Zenonis, qua uerum,uel ueri perceptionem definiuit *quod ita eſſet animo impreſſum ex eo,vnde eſſet,vt eſſe nō poſſet ex eo vnde non eſſet.* Quod Auguſtinus, à quo hic ferme cuncta docemur,exponit; *his ſignis verum poſſe comprehendi, quæ ſigna non poteſt habere quod falſum eſt.* At nullum nobis ueri ſignũ ſuppetit quod falſo ſubeſſe nequeat; accidit enim,vt quis

 uero,

Digitized by Google

uero,& falſo ſimul æqualiter, tamque firmiter adhæreat,vt inter utrumque diſcernat nihil: & nemo plane uidetur eſſe mortalium, tam errorum immunis,qui falſum non ſit aliquando tanto complexus aſſenſu,quantò nunc quæ uera cenſet,complectitur: atque inter ſyllogiſmum,& parallogyſmum,quo quis eſt deceptus,nihil ab habente diſcerni ſententia eſt communiſſima. Verum ergo,& falſum, & utriuſque perceptio,nullis proprijs ſignis differunt: ergo ſigna habent quoad nos communia: neutrum ergo à nobis diſtinguitur, & percipitur: ergo cohibendus eſt aſſenſus. Hæc uero quodammodo urgent magis in materia religionum; nam infinitis religionibus, quas præter unam, omnes falſas exiſtere neceſſe eſt,illarum cultores inuenias æqualiter affectos,& perſuaſos,ac certos æqualiter, quin in propria perceptione, & affectione experiantur quidquam diſcriminis: nulla ergo ſigna perceptibilia inſunt: ergo uera nec percipitur,nec dignoſcitur; cumque nullibi ſit tam turpe, ac periculoſum errare,quam in religione, nouus aliquis Academicus concludat, veram religionẽ in inquiſitione ſitam eſſe: nullamq; interim approbandam,ne,quod peſſimum eſſet, falſam pro uera contingat aſſumere.

Academicorum laus ex Tullio.

Secundum eſt,quo Tullius Academicam ſcholam 92
commendauerat,Academico nimirum ſapienti ab omnibus cæterarum ſectarum, qui ſibi ſapientes viderentur,ſecundas partes dari,cum primas ſibi quemq; vendicare neceſſe ſit; ex quo poſſe ſatis quidem probabiliter confici,cum rectè eſſe primum, qui omnium cæterorum iudicio ſit ſecundus: quo ex principio nos quoque ueritatem catholicam inter alia commonſtrabimus. Aſſumptio vero inde uidetur concludi alijs nunc prætermiſsis expoſitionibus, quod Epicurus rogatus, quem præferat,an Zenonem,à quo improbatur, & beſtia quoque nominatur, an Archeſilam,à quo non modo non improbatur,ſed audit, *tu fortè verum dicis, & forte non tu, ſed Zeno: ſed exploi andum magis*, an non Archeſilam præferat: ac ſimiliter Zeno præferat,neceſſe eſt, Archeliſam Epicuro: ergo ſapienti Academico ſecundæ partes poſt primas ſibi ab unoquoque aſſumptas conceduntur ab omnibus ſapientibus. Rite quidẽ

Au-

Auguſtinus prorſus difficile putat,quod hoc argumento quiſquam non moueatur . At fingamus religionem quandam Academicam , quæ nullam determinate colat,ſed quærat,& ſpeculetur ; & Chriſtiano dicit , *fortè verum dicis;ſed indagandum eſt magis*:an Chriſtianus non eam magis amet , quam Iudaicam : tantumdem vero illa diceret Iudæo,& Mahometano,&Gentili,& Luthero, &c. omnes ergo eam ſecundo loco ponerent poſt ſuam,vtpote ſuæ minimè omnium repugnantem,& aduerſam: illa ergo,quæ cæterarum ſectarum cenſura ſecundo loco donatur , primum rectè videtur mereri : ex quo prudenter reliquis eam anteferas.

Scholarum diſſidia.

93 Tertium ſuppeditant ſcholarum,& ſapientium,& hominum quorumcumque diſſenſiones , opiniones , & rixæ : quamcumque enim materiam elegeris, haud inuenias hominem cum homine ſentientem ex toto: imo plerique diſſentiunt fere in omnibus ; ſinguli interea apud ſe veritatem eſſe,obſtinatiſſimè tuentur : vnde ergo tot inter falſa,& errores latentem veritatem dignoueris? quin is etiam ipſe,ſiquis demum eſt,qui verum tenet, merito timeat, ne cum tot deceptis ipſe quoque decipiatur : nec habet vndè illud percipiat . Pone v.g. mille eſſe nunc in mundo theologos magna ex parte ſentientes diuerſa, & in multis etiam pũctis velut capitalibus,vt contingit, diſcrepantes : omnes forte falluntur : ſed dato quod non omnes ; ſaltem reliqui præter vnum falluntur: at is vnus vnde ſibi tantum tribuat,aut ſine intolerabili ſuperbia poteſt tribuere , vt ſe ſolum ſapere putet nongentis nonaginta nouem errantibus ? Vel ſi apud ſingulos portionem aliquam ueritatis velis eſſe,& ipſi hoc concedant, neceſſe eſt , vt etiam concedant, ſeſe multos inter errores aliquid veritatis tenere; at cum omnia eodem ferme modo teneant, nõ ipſis conſtat,quænam ſit pars errorum, quænam veritatum: alioqui id ſi ipſis innoteſceret, ſinguli parte ſua errorũ omiſſa partem veritatis ex alio acciperent , & omnes demum hoc pacto conuenirent . Ex quo concludunt, vel verum in mundo non eſſe, vel illud inueniri à nobis non poſſe : ac proinde in inquiſitione conſtitutam eſſe ſapientiam;vel ſi ſtulte impoſsibilia quæruntur;concludat cum alijs Lucianus,inquiſitionẽ etiam ipſam omit-

tendam,

tendam, & comedendum, & bibendum,& reliqua ſectanda,quæ Epicurus præſcribit. Hæc porro omnia eodem, vel maiori pondere premunt in materia religionum,vt quiſque facilè conſpicit.

Etenim vt ex Ariſtotele exponit S.Thomas 4.metaph. lect.11. nulla regula aſsignari poſſe videtur,per 94
quam inter contrarias opiniones diſcernatur,hanc eſſe veram,hanc falſam. Non ſcilicet, quod dicamus,illam eſſe veram,quam plures approbant; cum quandoque quod pluribus videtur, ſit falſum: & verum quod paucioribus,ſitque in prouerbio, loquendum quidem eſſe cum multis,ſed ſentiendum cum paucis: non itē quod dicamns, illam eſſe veram,quam ſapientes approbant: cum de hoc ſit quæſtio, quinam ſcilicet ſint ſapientes: nam ſapientes illi ſunt, qui verum norunt: ego autem, vbi & apud quos illud ſit, quæro: vnde interea ſupponere non poſſum,hos eſſe ſapientes,id eſt,veritatis conſcios: hoc enim ſi ſuppono, nihil vlterius opus habeo eorum iudicio; cum ſupponam eo ipſo à me iam inuētum quod quæritabam. Hoc circa fatigatus ſum, fractuſque aliquando,dum ratio à me quæreretur,cur tanti faciendus ſit S. Auguſtinus, vel S.Thomas: permultis enim alter Sanctorum Patrum magis forte probatur, alijs Scotus: Ochamus,vel Suarez placet alijs: vnde ergo quis & quantus ſit vnuſquiſque, & qualis,repugnantibus demonſtraueris? de quo mox alia.

Agitur plerumq; cauſa ingeniorum, nō veritatis.

Hùc & illud accedit quod B. Clemens initio Recognit.dolet, nempe in ſcholis, & vbique cauſas magis 95
ingeniorum agi,quam veritatis. *Igitur cum à prima ætate*(ait)*in huiuſmodi animorum intentione verſarer, cupiens aliquid diſcere, Philoſophorum frequentabam ſcholas; vbi nihil aliud,quam dogmatum adſertiones, & impugnationes videbam agi ſine fine certamina: arte ſyllogiſmorum, concluſionumque agitari verſutias: nam cum Dialectica arte in vtramque partem diſputetur, non tam qui veram deſcendit,quam qui acrius,ſubtiliuſque diſputat,vincere ſolet. Et ſiquando obtinebat is ſermo, quod immortalis eſſet anima, gratulabar: ſiquando verò arguebatur quaſi mortalis, cum triſtitia diſcedebam: neutrum tamen in corde meo firmitudinem veritatis tenebat; ſed hoc tantum intelligebam,quod ſententiæ,ac definitiones rerum,non pro natura ſua,ac veritate*

tate cauſarum,ſed pro ingenijs defendentium falſæ imaginarentur,aut veræ: eoque magis in profundo pectoris cruciabar, quod neque aliquid ex his quæ dicebantur, tamquam firmum tenere poterā;nec abijcere deſideriū requirendi, etc. dum ergo domi, & in foro cuncta plena ſint Dialectica,& vbique maius ingenium vincat,nihil tanquam firmū teneri poſſe,aut credi videtur, nec in corde noſtro, quidquid oretenus affectemus,ad firmitudinem veritatis accedere,vt Clemens loquitur.Nullibi porro factioſius agitur, vel obſtinatiùs tractatur,quam in materia religionis: in ea ergo minimè omnium firmitudo veritatis obtinetur.

96 Si porrò Academicus cauſam ſuam vlterius promouere volet, ſcientiaſque ipſas ingreſſus modum illarum diſcutere,perplura nobis obiecerit plane difficilia. Et primum quidem dicat, ab ipſis ſcientiarum Profeſſoribus ab alijs Logicā dici neceſſariam ad quamcumque aliam comparandam ſcientiam: à reliquis ita requiſitam, vt vix,vel difficillimè illius ignaris vlla vera contigat ſcientia. At innumeri ſine illa aggrediuntur ius ciuile,& canonicum; ceteri loco veræ Logicæ non aliud,quam Metaphyſicas tractationes accipiunt: neutris ergo vlla vera ſcientia cōtingit, ac proinde nec vlla certa veritatis cognitio,& perſuaſio. Iuriſprudentia deinde tam ciuilis, quam canonica ſine Philoſophia, & Theologia, à quibus reſpectiue loquendo deriuantur, vel etiam ſubalternantur, quidquid credere, & opinari vtcumque poſſint, at nequeunt verum à falſo diſcernere,aut vlla firmitudine dijudicare. Mox Philoſophia, cum Theologiæ præmittatur,& inaudita Theologia iaciat ſua principia,ac plerumque etiam doceatur ab his, qui Theologiam nondum ſatis notam habent: poſt verò ex illis principijs in Theologia decidatur, atque reſoluatur,neceſſe eſt,vt Philoſophia in Theologia imperet, & ex illius præſcriptis torqueatur, explicetur, amplietur ſacra autoritas, dum ſecundum præconceptas opiniones,& præiacta principia veniant exponenda, & dijudicanda omnia ſaltem non expreſſiſsima. At in cōfeſſo eſt non hunc eſſe ordinem veritatis,in quo ſcilicet Philoſophia potius eſt exponenda per Theologiam, & ſacra authoritas imperat; ratio audit,& ſubſequitur; &

Scholarum abuſus opponuntur.

vbi

vbi vtraq; concurrit, torquenda eſt magis ratio, quam ea authoritas. Ergo ex inuerſo ordine veritatis fiet, nec in Philoſophia, nec in Theologia verum inueniri. Cum rurſus ſublunaria omnia non ſolum pendeant à cauſis inferioribus, ſed etiam, & maxime quidem à celeſtibus, & vniuerſalibus; ad vtrarumque autem comprehenſionem neceſſaria ſit & Philoſophia naturalis, & Aſtronomia, & Aſtrologia, conſequitur neceſſariò, nec eos, qui ſolum ſunt Philoſophi, quidquã rectè iudicare; nec qui ſolum Aſtronomiam, vel Aſtrologiam profitentur; cõſiderãt enim partem cauſarum alia magna parte ignorata. Et ne hic plura cumulemus, ipſæ illæ palmares Matheſis demonſtrationes ex eo demum puncto pendent, quod ex minima particula capili diuiſa impleri queat totus ambitus cœlorum, & mundi: dicent autem potiùs credendum inſanire omnes homines, quam in capili minima particula deuoretur tanta latens multitudo partium: ſi ergo in hac omnium celebratiſſima veritatis perceptione tantum ineſt periculi, quid in reliquis tutum ſperemus?

Senſuum errores.

Poſtremò inde vniuerſaliſsimam omnium rerum 97
incertitudinem deducebant; quod demonſtrationum, & ſcientiæ omnis, atque aſſenſuum principium ſint ſenſus: at in ſenſibus nihil eſt certum; nam oculis virga ſub aquis videtur intorta: colores in iride, & in colo colũbæ apparẽt, qui non ſunt: index horologij cum moueatur, continuo videtur quieſcere: cælorum rapidiſſimus motus, & tantus nõ percipitur, & adeo nihil certo dijudicant, vt alijs terra ipſa rotari videatur, & cælos quieſcere: ad quamcumque vel paleæ vnius mutationem totam terrã commoueri adhuc hodie alij ſapiẽtes viri iudicant: & nihil ſenſus percipiunt: & vno verbo motus tardiſsimus, & velociſsimus, cum adeo opponantur, eumdem cauſant effectum in ſenſibus, & vterque non motus, ſed quies videtur: trochus, cum velociſsimè agitur, dormire dicitur à pueris. Auribus echo videtur vox humana; & hinc fabulæ origo: homines cantum paſſerũ affectant, & aliorum animalium voces; & nihil diſcernunt, & ſunt omnia confuſa, tum ex cauſis alijs, tũ quia ars imitando naturam decipit. De guſtu vix quidquam opus eſt ponderare, cũ paſsim quod vni placet, alteri diſpli-

Digitized by Google

diſplìceat quam maximè : herbæ camporum nobis ingratiſſimæ dulces,& gratæ ſunt pecoribus : ipſa ſtercora placent gallinis;& ſic de alijs infinitis : at ſenſus pecorum , & animalium tam ſunt à natura , & tam recti, quàm noſtri: herba ergo illis dulcis,& amara nobis cur magis dulcis iudicetur,quam amara : quæ de multis indicaſſe ſuffecerit . Ergo in ſenſibus nihil eſt certi : ergo nec in intellectu . Quid ſi forte dormimus omnes , vel delyramus? Dormiẽtes quippe ſæpe putant ſe vigilare: amentes ſe ſapere, &c. Præterea autem cauſam illam etiam addunt de perpetua mutatione rerum, ob quam numquam equum bis flumen idẽ intrare aſſeruit Heraclitus: acutius nec vel ſemel intrare pronũtiauit Heracliti reprehenſor Cratylus ; vterq; vero cum alijs nihil eſſe verum tuebatur .

98 In contrarium Pythagoras omnia eſſe vera ex ijſdem ferme cauſis intulit, veritatem in apparentia conſtituens, & id dicens verum quod vnicuique videtur,& apparet: vnde ſi tibi hoc verum apparet , & alteri contrarium; vel tibi dulce, & alteri amarum, vtrumque verum,& hinc omnia vera eſſe dicebat:quò nonnihil & in parte videtur inclinare S. Auguſtinus lib. 3. ſolito ſe acumine explicans, & defendens.

99 Hos extremos errores de nullo uero, de omnibus ueris; de uero exiſtente, & à nobis quærendo, ſed ininuenibili,inſequitur Ariſtoteles præſertim l.4. Metaph. & nõ pauca dixit ſatis cõſulta; at niſi fallor ego,præcipua eius laus obſcuritas fuit,quo fecit , vt ex ipſo quidquam ſumere velut inuenire ſit; à nobis autem inuenta placent nobis quam maxime : de reliquo Academicorum de veritate ininuenibili quærenda ſentẽtiam altius multò, ingenioſius, efficaciùs conuulſit Auguſtinus, vt mox adiungã , & vix quidquam doceor ab Ariſtotele:

100 Denuò verò hæc ad cauſam, & materiam religionis applicando , quò etiam Auguſtinus mentem direxit, dum iſta tractaret, eadem modò ſenſa hominum repereris: alij enim effutiunt , religiones omnes eſſe fictiones, per quamdam extremam ſimplicitatem creditas; alijs aliquam veram exiſtere placet , ſed in tanta confuſione ininuenibilem ; atq;hinc quibuſdam ab inquiſitione ceſſandum videbitur;quibuſdam autem dili- *Academiſmus ad cauſam religionis obtruſus.*

H gentem

gentem inquiſitionem omnium religionum optimam eſſe; alij Pythagorizantes quamlibet vel veram eſſe, vel ſaltem ſufficere errore ſatis hac ætate communi concludent. Et addét ſinguli nullibi plus periculi eſſe errorum, cum nullibi ſint tam iuratæ factiones, & diuiſiones, vtque prætermittamus reliqua, à fide humana ſunt ferè omnia dependentia in materia Religionis: at nihil eſt fide humana incertius, fallacius, cum ex ipſa noſtra Chriſtianorum religione omnis homo ſit mendax: omnia plena arte, & fraude, & ſuperſtitione. Ergo vel vera religio non eſt, vel inueniri non poteſt, vel omnes ueræ ſunt, aut ſufficiunt. Atque hæc in genere ſunt mala, quibus genus humanũ laborat in hac cauſa, & errat: quibus proinde occurrere remedio, & rẽ totam à principio aperire plurimum è re noſtra fore putaui, ne ſi obiter agens aliquid tentarem, agerem nihil.

Quid veniat oſtendendũ.

His ita propoſitis, quid ſit hic nobis agendum, quid intendendum, & probandum, ſtatuamus. Fruſtrà in primis eſſet, quòd cum Pythagorizantibus contenderemus, vt foret facillimum: omnes enim religiones viciſſim contrarias, & pugnantes ſimul veras non eſſe, quidquid tempore Ariſtotelis hæ ineptiæ apud aliquos valerent, nemo nunc ſanus contendit: putant quidem, vel dicunt ſatis multi, quamlibet ad ſalutem ſufficere: qui error à nobis inferius extirpabitur. Nec item pugnandum eſt cum Heraclito, & Cratylo nihil eſſe verũ effutientibus: nam & veram aliquam religionẽ in mundo eſſe, ſatis nos in ſuperioribus demõſtrauimus: & nemo nunc, quem ſciamus, ita ineptit, vt nihil eſſe verum dicat, cum ſi nihil eſt verum, nec hoc ipſum liceat pronuntiare, nec agere, nec loqui quidquam: quã in amentiam lapſus fuit demum Cratylus ſi Ariſtoteli fides aliqua; cumque exprimere volebat aliquid, digitum mouebat, ratus rei veritatem, quã enũtiare volebat, tranſire, elabique prius, quam abſolueretur oratio: at in motu etiam digiti, qui continuus cum ſit, ſpatium temporis requirit, idem timere, atque cauere debuerat. Solum itaque Academiſmus de veritatis reperiendæ impoſſibilitate, & reliquis his ineptijs fundatior diſcutiẽdus eſt, & reuincendus: in quo nihil fermè præſtitit Ariſtoteles: in quo vt par erat totus, vel præcipuus fuit Au-

101

guſtinus,

Digitized by Google

guſtinus: ſed Ariſtotelis notus eſt mos aliorum extremas quaſdam ineptias eligendi, vel etiam fingendi ventilandas, ac magno triumpho expugnandas.

Academiſmus reuictus.

102. EX ipſis igitur ſuis principijs conuelluntur Academici. Et primo quidem, vel illam Zenonis definitionem veritatis, aut perceptionis veri cenſent veram, vel non cenſent? Si primum reſpondere placeat: ergo aliquod uerum iudicant, & approbant. Quod ſi definitionem illam haud approbant: ergo ex illa moueri non debent, vt dicant ueritatem ininuenibilem, nec ueri inuentionem deſperare. Commendatio deinde illa Ciceronis nulla eſt, & tanto indigna uiro, vt multipliciter Auguſtinus demonſtrat; nam ſapiens Academicus à nullo ſapienti aliarum ſectarum ſecundo loco donatur, ſi ſeſe ex toto explicet, & aperiat: Si Zenoni dicat; uerũ forte dicis, ſed ſpeculandum eſt magis, at inueniendum numquam: Et in materia Religionis ille à ſingulis magis improbabitur, qui nullam approbandam dicit, quã qui aliquam approbet, ut patet: ergo ſi Tullij ualet illatio, ex infimo loco Academico ſapienti attributo à cæteris ſapientibus, fiet potiùs, Academiſmum eſſe omniũ ſectarum ineptiſſimum ſaltem poſt illam Democriti, Cratyli, & aliorum de nullo uero ſtultitiam. *Primò ad hominem.*

103 Inquiſitio præterea ueri ininuenibilis eſt fatua, ſicut fatuum eſſet, ſi Romã proficiſcaris, quò ſcis te numquam perucnturum: eſt enim fruſtra operari, & oleum, & operam, ut aiunt, uolendo perdere, vt patet, & facilè oſtenditur à quolibet. Illud addo, inquiſitionem iſtam eſſe impoſſibilem, nam ut eſt axioma, nemo mouetur ad impoſsibile, nemo enim hominum uolare nititur: ſed de hoc mox plura. Omnes rurſus Academicorum oppoſitiones in ipſorum caput intorquentur: nam uel opponunt, & arguunt ex ſibi acceptis, & probatis! & tunc iam aliquid, imò multa acceptant, & approbant, & credunt; uel ex non acceptis ſibi, nec probatis, nec creditis? & tunc primùm quidem mentiuntur: & deinde ipſi ſibi reſpondeant, & taceant. At arguunt, ais, ad *Inquiſitio nõ finienda eſt fatua, et impoſſibilis.*

Digitized by Google

hominem contrà nos ex probatis, & creditis à nobis. Eſto ſane: ergo iam ſaltem ſciunt,& credunt; illa cuncta eſſe à nobis credita, & approbata. Quod ſi nihil ſciant,nec hoc quidem ſciunt: ergo taceant: quod ſi nihil ſciunt,nec hoc quidem ſciunt,ſe non ſcire, & minus multò,nec nos ſcire,& ueritatem eſſe inuenibilem: denuò ergo & ſemper taceant.

Nihil agere poſſent Academici.

Ex his conſequentèr in illud etiam generalius abſurdum incidunt, quòd nihil omninò liceat ipſis agere, ſi nihil iudicant uerum, nihilque approbant: neſcient enim,quid ſit ipſis agendum: imò omnia agent,& nihil: omnia quidem, quia ſimiliter ignorant, quid ſit omittendum; nihil uerò propter eamdem agendorum ignorantiã. At,vt his occurrerent,ad ueriſimile,& probabile confugerunt, dicentes nihil quidem approbandum; ſed tamen multa eſſe ueriſimilia, & probabilia: id autẽ ex Auguſtino l.2.c.11. probabile uel uerisimile Academici uocabant, *quod nos ad agendum ſine aſſenſione poteſt inuitare: ſine aſſenſione autem dico,vt id,quod agimus,non opinemur verum eſſe, agamus tamen.* Cæterùm nihil hic refugij habent; qui namque uerum nunquam dignouit, quid ſit ſimile uerò, nequit dignoſcere: ac deinde probabile idem eſſe uidetur, atque approbabile: vndè quibus nihil probatur, nihil debet eſſe probabile: uel probabile ſignificat,quod prope uerum eſt, & magnitudine fundamentorum quaſi cõcluditur, & probatur: at ſi uerum prorſus eſt ininuenibile, ſemper ex æquo diſtamus à uero,nihilque prope uerum ponitur, ſed ſemper ſumus in probationis principio: omnia ergo erũt prorſus dubia. Hoc ipſum deindè, an hoc, uel illud ſit probabile, nequit ab Academicis iudicari, ſi nihil iudicãt: ergo nihil agere poterunt,aut loqui. Contingit præterea, nos æqualiter, imò magis decipi in probabilibus, quam in certis, ut patet; ergo ſi propter errandi periculum nihil eſt pro certo habendum, nihil ſimiliter habendum erit, vt probabile: unde ſicut uerum, ita & ueriſimile, & probabile erit ininuenibile. 104

Probabile, & veriſimile nequeunt inueniri magis, quam verum.

Sed iam omiſſis quamplurimis, quibus Academiſmus facilè confutatur,vt ad magis propria indè demũ regrediamur, aperienda eſt hic nonnihil, & exponenda indoles,& natura intellectus. Ergo intellectus,vt de 105

discurſi-

Digitized by Google

Apprehenſio eſt veri, & falſi.

diſcurſiua nunc taceam; duas habet quaſi partes, alteram quam apprehenſiuam nuncupamus, & cum beſtijs communem; iudicatiuam alteram hominis, & intelligentium propriam. Pars quidem apprehenſiua ad vera, & falſa anceps eſt, ſaltem in homine; & omnia apprehendit quæcumque audimus, & quæ nobis etiã nolentibus excitantur, chimeræ, monſtra, puerilia, & figmenta queque; & nunc ego apprehendo, me ſcribere, & non ſcribere; me eſſe Papam, & Ieſuitam; eſſe Neapoli, & in Iaponia: nec tamen inde moueor, vt me geram tamquam Papam: quod ſi facerem, ex ijs continuò eſſem, quos amentes appellamus. Nunc quæro ab Academicis, num hanc ſolam intellectus partem habeant? Quod ſi dicant: nos precor relinquant, & ſecum agant; nihil illis credere poterimus, in nullo fidere, ſi non alia loquuntur, quam quæ apprehendunt; imo uerò, cum utrumque extremum pariter apprehendant, & loqui, & non loqui, non erit undè ad unum determinentur; fiet rurſus, ipſos, cũ errores, & falſa fugiũt, erroribus, & falſis onerari, cũ pars apprehenſiua verorum ſit, & falſorum; aliam autẽ, qua inter utroſq; diſcernatur, nõ admittant. Hinc nec beſtiæ erunt, ſed tamquam plantæ, & vegetabilia; nã beſtiæ non vtrumq; extremum apprehendunt, ſed vnum; atq; inde ad ambulandum, comedendum, & reliqua ſua munia mouentur, & determinantur; quare beſtia non apprehendit, ſe eſſe hominem, aut quieſcere dum ambulat, aut dormire cum vigilat: at homo, vt noſtri omnium experientia conſtat, & ipſi etiam Academici opponunt, dum vigilat, apprehendit, ſe dormire, & hinc ipſi timent, ne forte omnes dormiamus, apprehendit vera, & falſa, ſe eſſe hominem, & beſtiam; Papã, & non Papam; comedere, & non comedere: vnde ad nihil determinatè mouebitur, ſed erit immobilis uelut planta. At Academici mouentur ad multa, & loquuntur, & diſputant, & agunt quam plurima, nec cum bibere volunt, aquam, fugiunt: nec in præcipitium eunt, vt euadant periculum, ſed cauent. Habent ergo aliquam aliam intellectus portionem, quam iudicatiuam appellamus.

Academici non eſſent ſicut beſtiæ, ſed omnino immobiles ſicut plãtæ.

Multa iudicãt, licet negent.

106 Pars porro iſta iudicatiua nequit vlla ſua operatione ferri niſi ſub ratione veri; nam omnis eius opera-

Pars iudicatiua vero mouetur.

tio

Digitized by Google

tio reducitur, vel ad certò iudicandum, vel ad iudicandum cum formidine, vel ad dubitandum, & abſtrahendum nullo rei propoſitæ aſſenſu præſtito; & ad hanc etiam ipſam abſtractionem, & hæſitationem mouet verum; ideò enim abſtrahis, & hæſitas, quia ex propoſitis extremis vtrumque tibi proponitur contigens, & poſſibile; ac ideo vtrobique falſum metuis, & fugis, & intellectum ab aſſentiendo cohibes; nam ſi alterum appareret impoſſibile, illi diſſentires: & vtrique ſi utrumq; repræſentaretur impoſſibile; & ideò Academici dicunt abſtinendum ab aſſenſu, quia vtrobique imminēt errores: vnde in hac ipſa abſtractione iudicium, & aſſenſus inuoluitur, quo iudicatur, neutrum extremum eſſe tutum, & exploratum, ac ideo cohibendum aſſenſum. Atque hunc aſſenſum neceſſariò inuolui in ipſamet hæſitatione Academicorum probant multa; tum quòd alioquin nullam aliam operationē exercerent niſi partis apprehenſiuæ, vtque nuper diſſerebam, nihil agere poſſent, nec loqui; tum quòd opponunt ſcholas alias, & ſectas inter ſe pugnare; herbas eaſdem apparere dulces, & amaras: quòd idem eſt atque dicere, in utroque extremorum ſubeſſe poſſe errorem, & timeri: quòd dicant nihil ſciri: hoc vel illud ſibi uideri; hoc vel illud eſſe probabile: videri autem non idem eſt atque apprehendere; nam apprehēdunt, verum eſſe ſimul, & apud Ariſtotelem, & apud Zenonem: non verò id ſibi videtur; ergo ſibi videri, aliquod eſt iudicium; at non cum formidine; alioqui enim, quod turpe putant, ſapiens opinaretur, cum opinari ſit cum formidine iudicare: ergo certò iudicant, in omnibus rebus propoſitis, & ſectis falſum vtrimque imminere, vtrumque extremorum eſſe contingens, & poſſibile.

Qui

Digitized by Google

Qui nihil ſeſe credere affectant, plus omnibus credunt, ſuntque omnium ſimpliciſsimi.

107 NVnc verò ex his quæſtionem vtiliſſimam decidamus: qui ſcilicet plus credant, an qui affectant ſe nihil credere, vtque prudentiſſimi videantur, nullam religionem approbant? an illi qui multa credere, & aliquam religionem colere profitentur? Patet enim primos plus multò credere, & iudicare: & vt omittam dicere de alijs materijs, in materia religionũ ipſi putant, & credunt, omnes veras eſſe poſſe, & falſas. Rabinos Iudæorum fortè ſapere, fortè Mahometum, fortè Bõzios, fortè Chriſtianos, & fortè Lutherum, &c. & fortè Atheos, vel Epicureos. Ego credo Deum eſſe; tu credis, fortè eſſe, & non eſſe; ego credo, mundum ab eo conditum; tu credis, fortè ab illo conditum, fortè à nullo conditũ, fortè compactum ex athomis: ego credo, Deum Trinum, & vnum; tu credis, fortè Trinum, fortè nõ Trinum; ego credo, Deum hominem factum; tu verò, fortè factum, & fortè non factum; atque ita de ſingulis: ſi enim vnum apparet verum, & alterum falſum, iam aliquid approbas, & aliquod verum percipis. Hinc efficitur, quòd nullum ſit figmẽtum, nulla fabula, chimæra nulla, quam ipſi, vt nihil credant, non credant poſſibilem: quod nulli credentium nec ſimpliciſſimo quidem decrepito, vel ineptiſſimæ anui accidit; nam ſi aliquid credunt impoſſibile, v.g. Deum eſſe, vel eum ſi eſt, eſſe alatum, iam hoc reprobant, & oppoſitũ approbant: quod ſi nihil approbant, nec reprobant, omnia vtròque credunt poſſibilia, dubia, cõtingentia: muſcam fortè eſſe Deum, & fortè non eſſe; Iunonem adhuc fortè parere noua numina: ſeſe fortè eſſe Deos, fortè Reges, fortè Lepores, fortè piſces. Ecce quãto plura, quãque ridicula credunt iſti prudentiſſimi. At dicent, ſeſe ita abſtrahere, vt nihil credant nec poſsibile, nec impoſsibile, ſed omittant omnia. Sed redimus ad priora. Ergo ſolum apprehendunt, nec vltra procedunt: quod oſtendimus impoſsibile. At deinde æqualiter apprehẽdimus,

dimus,

Digitized by Google

dimus,verum eſſe inuenibile,& eſſe in inuenibile; quandoquidem de vtroque loquimur; ergo ſi ab omni alia intellectus operatione abſtinent, haud dicant verū eſſe ininuenibile, ſed eſſe inuenibile, & ſimul ininuenibile; comedendum, & non comedendū; colendā aliquā religionē,& non colendam: ipſos eſſe Academicos,& ſtoicos,& Mahometanos,& Chriſtianos. Atqui licet omnia hæc apprehendant,haud tamē omnia dicunt: ergo non ſolum apprehendunt , ſed etiam iudicant , & credunt.

Sed ego, inquis, Academicos non curo, nec Aca- 108
demicus non ſū, vel Scepticus, ſed Atheiſta, qui ne ſim ſimplicior, nec Deum credo,nec religionem vllam colo: nec in rebus alijs cum Academicis delyro,ſed credo quæ video. Sis ſanè qui voles: ſatis enim multa,& irrationabilia Atheiſtas approbare , & credere , quæſt. 1. & 2. commonſtratum eſt. Quid deinde credunt Deum non eſſe, quod etiam non viderunt? pariter namque ſimplex quis eſt in credendis citiùs negationibus atq; affirmationibus, v.g. ſi credas homines in India volitare vel paſſeres non volitare, par eſt ſtultitia. Atheiſtæ præterea credunt totum genus humanum falli, quod ſi iſta eſſe poteſt, facilius erit totam vnam ciuitatem, vel regnum falli: ergo nulli credere cohærenter poterunt,nec de proprijs parentibus,nec fundis, nec de rebus præteritis , nec factis, nec geſtis, nec ſucceſſionibus,nec iuribus: hinc autem remouendi continuò veniunt ab hominum commertio : ergo tot & talia coguntur credere , vt illis creditis nequeant conuiuere cum hominibus,& in ſocietate : hæc autem talia credere extrema ſimplicitas eſt; & plus multò,quam credere Deum , & inde conſequentia : nec enim ſimplicitas,& leuitas in ſola creditorum multitudine ſita eſt ; ſed etiam in qualitate:& vnum credere,quo fias ineptus,peius eſt quam centena minora deuorare : Atheiſtæ autē credunt omnes gentes,& regna mundi falli ; & falli quidem in maximis,ac ſummis rebus: ergo regnum vnum falletur facilè: ergo non fuit fortè in mundo nec Cæſar,nec Cicero, nec Carolus V. & fortè Auus tuus totius orbis imperium geſſit ; imò fortè mundus ipſe nonniſi centum ante annos eſſe cæpit : vndè demùm ad Academiſmum paulisper prolabuntur . Rurſus, ipſum non credere eſt

credere: & ideò non vult Atheiſta credere vllam religionem, quia omnes illas reputat, & credit falſas; & in ſingulis religionibus ſingula myſteria: ego credo Deum eſſe, ipſe Deum non eſſe; ego credo, mundum à Deo factum; ipſe credit ab infinita ſerie cauſarum peractũ; ego credo infinitum abſolui, & pertranſiri non poſſe; ipſe credit, imo nihil factum, ante quod infinita quædam ſeries non excurrerit: ego credo Deum, quem non vidi: ipſe credit infinitam rerum, & cauſarum multitudinem, quam non vidit: ego credo mundum à Deo regi; ipſe nõ regi: ego credo animam ſupereſſe poſt mortem, quod non vidi: ipſe credit, illam euaneſcere, quod etiam non vidit. Ergo omnes credimus, & multa credimus, & Academici, & Atheiſtæ, & Chriſtiani: nec alij alijs ſimplices habendi ſumus, quia credimus, vel multa credimus, ſed quia ineptiora credimus, vel nimia credimus; at oſtenſum eſt, eos credere inepta, quibus ſcilicet creditis redduntur inepti, & ridiculi, & inſociabiles. Demùm quandoquidem omnes credimus, illud eſt hic rurſùs notandum, ſcilicet non credere credenda eſſe credere non credenda; nemo enim non credit, quæ iudicat eſſe credenda; qui ergo nõ credit credenda, putat, & iudicat ea non eſſe credenda; at iudicare non eſſe credenda ea quæ ſunt credenda, eſt iudicare, & credere non credenda: ſicut qui credit hominem non eſſe hominem, nec lapidem eſſe lapidem, credit nõ credenda: ergo quicunque non credit credenda, credit non credenda. Atq; eodem modo qui non credit credibilia, neceſſe demum eſt, quod credat incredibilia.

Credẽda nõ credere eſt credere non credenda.

109 Hinc ſimiliter multi decipiuntur, ne decipiantur & ipſum nolle decipi multotiès eſt decipi: audimus ſemel rem fundatiſſimam: & fundamenta quidem ta adſunt, quæ fidem omni iure mereantur: quidam credunt, quidam non credunt, & hi, ſi ſecus res accidat, quam prudentiſſimi gloriantur: at verò præ omnibus ipſi decepti ſunt; nam fundamenta digna fide iudicarunt non eſſe digna fide: in quo rurſus enormiter errare ſolent, & decipi, nam rerum fundamenta cum ſint diuerſa, magna, parua, & minima, omnia apud hos eodem ponuntur in pretio, ſcilicet nullo; nam nullis mouentur, quod perinde eſt, atq; quantitatem magnam, &

Multorũ ad credendum tarditas imprudens.

Digitized by Google

paruam, & minimam æquales, imo nullas reputare, & credere: quòd ergo dignis fundamentis moueri noluerint, pertinacia eſt, imprudentia eſt: quòd deindè caſu in re propoſita non fuerint decepti, caſus eſt; ſaxorum quoque laus iſta eſt: nam nec ſaxa crediderunt; imo vituperium eſt non credere, cum debuiſſent. Atque rurſus non minor eſt ſimplicitas, & imprudentia in nõ credendo, quam in credendo; hincq; multi ſcrupuloſi fiunt inhabiles, quia omnia timẽt, & credunt nihil; & ad omnem humanæ vitæ rationem ſiue ciuilem, ſiue moralem neceſſarium eſt, nec credere omnia, nec credere nihil, nec omnibus, nec nulli: aliud eſt puerorum, aliud ſaxorum: ergo vaniſſimè politici, vel Academici ſibi prudẽtes videntur, quia non credunt: imo falsò, & ignorantiſſimè dicunt, ſe non credere; cum plus cæteris credãt. Quòd porrò nolint credere, quia multi credendo decipiuntur, non aliud eſt, quam ſi comedere nollent, quia multi comedẽdo contrahunt morbos: nec litigare, quia multi vincuntur, nec nauigare; quia pereunt multi; nec domi eſſe quia forte domi ſunt inſidiæ; nec foris, quia ibi fortè erunt; nec nubere, nec non nubere. Vbi vaniſſimum Lucianum pluribus haud inſequor.

Redit diſputatio ad Academiſmum.

VT iam denique ad Academicos redeamus, & verum inuenibile oſtendamus, ad illud eſt reuertẽdum, quo in ſuperioribus etiam quæſtionibus vſi ſumus, capitale principium, quippe non omnium quærẽdam, vel petendam eſſe demonſtrationem; nam ſi omnia ſunt demonſtranda, nihil eſt demonſtrandum; nam nihil erit demonſtrabile, ſed probationis probatio ſine fine poſtulabitur: quod autem non eſt demonſtrabile, non eſt demonſtrandum: ſi autem nihil eſt demonſtrãdum, ceſſandum eſt à demonſtrando: cum rurſus omnia dicant probãda, & demonſtranda, fiet, Academicos ſimul debere demonſtrare, & non demonſtrare: loqui & non loqui; ergo ſeſe obligant ad impoſſibilia. Nemo rurſùs, vt diſſerebam ſuperiùs, mouetur ad impoſſibile: at impoſsibilis eſt demonſtratio, ſi omnia ſunt demon- 110

ſtran-

ſtranda : ergo nemo moueretur ad demonſtrandum, ſi omnia eſſent demonſtranda. Minor eſt euidentiſſima. Maior ſimiliter; nemo enim mouetur, vt mare vno hauſtu abſorbeat; vt currentem in Moſcouia leporem capiat, vel Turcā Conſtantinopoli percutiat, Neapoli brachium mouet nemo, nec Academicorum vllus in ignem vadit pro aqua: nemo ergo (id eſt, ſciens, volenſque) mouetur ad impoſsibile. At omnes etiā Academici mouentur ad loquendum, & aſſerendum multa, eaque probanda: ergo non putant impoſsibilem probationem, & demonſtrationem. Vel enim loquuntur probaturi: vel numquam probaturi, nec finituri probationem? Si nihil probaturi loquuntur, non ſunt audiendi, vt eſt oſtenſum; nec enim fide digna loquūtur. Si aliquid tandem probandum credunt: ergo non omnia ſunt probanda, vt patet: ergo aliquid eſt admittendum ſine probatione: & quemadmodum in humanis omnia credere, & nihil credere duo ſunt extrema delyrantiū, ſic in genere omnia ſine probatione admittere, & nihil ſine probatione accipere duo ſunt extrema inſigniter oſcitantium: & omnis proceſſus in infinitum eſt ſtultus: in cauſis deueniendum eſt ad aliquam primam non factam; in tempore ad aliquod primum, ante quod nullum: in compoſitis ad aliqua prima principia ſimplicia, & quæ nec ex ſeſe, nec ex alijs fiant, vt Ariſtoteles voluit, in cuius tamen gratiam deuorent, qui volent illa ex alijs, & alijs ſine fine compoſita. Ergo & in probandis, & demonſtrandis deueniendum eſt ad aliqua non probanda, nec demonſtranda, quæ ſunt, & appellantur prima principia probandorum omnium, & demonſtrādorum. Et ſiquid eſt in rebus exploratum, hoc eſt exploratiſsimum, & manifeſtiſsimum.

111 Sed quærit hic Ariſtoteles, quænam ſint & vnde dignoſcenda veniant hæc prima, nec vlterius probanda principia? Tres eo loci aſsignat conditiones. *Firmiſſimum omnium principiorum* (inquit primo) *contra quod mentiri impoſſibile eſt*. Aſsignat deinde aliam conditionem negatiuam; & potuiſſet centum ſimiles memorare. Mox tertiam, vt ſcilicet ſit notum cunctis. In prima, vel petit principium, vel explicat idem per idem; qui enim nouit aliquid tale eſſe vt contra illud mentiri

Vnde agnoſcenda prima principia.

Digitized by Google

ſit impoſsibile,ſcit quidem illud haud eſſe probandum; at qui ignorat,quid ſit ita firmum,vt probatione non egeat, ignorat pariter, quid ſit illud, in quo errare ſit impoſſibile. Deinde ſecunda conditio eſt,vt dixi,negatiua;& per negationes nihil ritè explicatur;homo enim eſt non lapis,ſed ſimiliter eſt centũ non alia,nec equus, nec Leo &c. Tertia demùm conditio, vel ſola ſufficit; vel non eſt idonea;multa enim non probanda ignorantur à quam plurimis : ſi autem dicatur,ea ſatis explicata cunctis ſine alia probatione acceptari, hoc ſolum ſufficeret ſine reliquis conditionibus. Præterea Ariſtoteles ignorauit, quare ea talia prima, & non probanda ſunt neceſſario vera : nec enim huius rationem addit, nec dare cohærenter potuit; ſi enim natura à Deo non gubernatur, vt ipſe multoties ſignificat, nec fieri à Deo potuit : viluiſſet enim; & ſi eam feciſſet,etiam gubernaſſet : at ſi natura à Deo facta,ordinata, inſtitutaque non eſt, tam facilè tota illa errare poteſt,atq; ego: vnde quod omnes in aliquo ſine probatione conueniant,nullum eſt veritatis argumentum,vt perſpicuè liquet ex q. præc. Tam nihil tutò apud Gentes inueneris : quod intelligens Auguſtinus ſapienter pronuntiauit, modum Philoſophandi Academicorum illis fortè temporibus congruiſſe, illis ſcilicet ignorantiſsimis ſæculis, & ætatibus : vndè enim vel quorsùm Ariſtoteles oſtendiſſet,illa eſſe potius vera,quam falſa, quæ omnes vltrò,& ſine probatione acceptãt? Quia natura,inquit, non errat? Quid verò natura cæca,Numinis,& regiminis, & intellectus expers non potius erret, quam ego? Iure ergo Academici in omnibus metuebant: ſed nullo planè iure Chriſtiani apud Gentiles inſtitui, doccrique ſperant; qui enim ſumma, & prima ignorarunt, quid de ſecundis rite norint, quæ à primis, & ſummis robur, conſtantiam, ordinem, cohærentiamque nanciſcuntur?

Si natura à Deo non gubernatur,nõ eſt ei credẽdum.

Digitized by Google

Deducitur veræ religionis inue- nibilitas.

112 OStendimus ergo quæſt.præc.quod apud Chriſtianos in obuio erat,conſtantiam totam primorum principiorum in eo eſſe ſitam, quòd natura non errat: ideò verò naturam non errare, quia à Deo facta eſt, & gubernatur; Deus autem nec errat, nec decipit: & ex hoc ipſo demonſtratur, Deum eſſe; vel alioquin eſſe nos omnes amentes, & delyrare. Hinc porrò ſumitur ſimili euidentia, quod à quæſtione prima reſumimus, & iuuat inculcare, ſi quæ ſunt prima, & non probanda, nec demonſtranda principia, illa ſaltem eſſe talia, in quibus gentes omnes, & regna ſemper, & vbique conueniunt; hæc enim inſtitutio neceſſario eſt à natura, & à Deo; vt retrò diſſeruimus, nec Ariſtoteles exhibuerit notam aliam magis rationi conſentaneam. Iam autem diximus, & eſt in mundo manibus velut ipſis attrectabile, in nullo à gentibus, regniſque omnibus ſemper, & vbique eſſe magis conſenſum, quam in exiſtentia veræ religionis in mũdo, & de præmijs, & ſupplicijs vitę futuræ. Quod ſi nihilominùs fabuloſa hæc ſunt, & ad multitudinis perſuaſionem; & legum robur efficta, vt Ariſtoteles 12. Metaph. ſignificat, ipſe, precor; nobis oſtendat, quid aliud ſuperſit ſine probatione acceptãdum? Si natura non errat, in hoc potiſſimum natura tota conſentit? Si aliquid nós à natura edoceri oportuit, hoc omnium potiſſimum, & ſummum erat? Si vt geometræ, & Metaphyſici eſſe poſſemus, natura curauit, inſtituit, & aliqua non probãda principia impreſſit, an vt boni eſſe poſſemus, vtque fælices, neglexit? Quod ergo omnium cardo erat, de exiſtentia ſua, & veræ religionis ingeſſit Deus irrefragabiles maximas, omnibus notas, non probandas, ſed ſine altercatione à conſiderantibus admiſſas.

Si porrò pro diſciplinis alijs præmiſit Deus illarũ principia, ex quibus homines poſſent eas inuenire, vel excogitare, à fortiori ea, quæ Deus nobis conceſſit de vera religione dictamina, & principia talia ſint, neceſſe eſt, quibus poſſint homines Deum, & veram religionem inue-

Nihil eſt inuenibile; ſi vera religio non eſt inuenibilis.

Digitized by Google

inuenire ſi velint; cum in hunc dumtaxat finem ea conceſſerit. Quibus conſideratis omnibus aſſerendum indubitatè puto, ex toto rigore Philoſophiæ, vel nullum verum eſſe inuenibile, ſed ſenſus & mentem, & naturam totã forte errare, vel præ omnibus, ac potiſſimum eſſe inuenibilem veram religionem. Si enim Deus non eſt, nec naturam fecit, nihil tutum eſt, nihil inuenibile: ſi Deus eſt & naturam fecit, & hominibus prima documenta ingeſſit, quibus proficerent; euidens eſt in ijs maximè edoctum hominem, quæ magis Deum decent, quæ pluris ipſorum quoque hominum interſunt, & quæ maxima, quæ ſumma, & capitalia ſunt: in his autẽ omnium caput eſt vera religio: Ergo vel hæc inueniri poteſt, vel nihil inueniri poteſt: at multa inueniri poſſunt, & aſſeri, & probari, & agi, vt eſt cõtra Academicos demonſtratum. Ergo vera religio inueniri poteſt.

Primum inuenibile Deus, & vera Religio.

Imò verò primum inuenibile eſt Deus: at Deo inuento, magna ex parte inuenta eſt vera religio, & reliqua facilè inueniũtur. Etenim ſi vt dictum eſt primorũ principiorum conſtantia Deus eſt, qui Deum neſcit, nequit illorum veritatem certo ſcire; idcirco opinari quidem circa illa poterit, & ſi opinari turpe, & lubricum eſt, ceſſare ab omni aſſenſu; nihil tamen certũ, & exploratum habere. Rurſus autem neceſſe eſt hunc Deũ eſſe Deum Chriſtianorum, & qualis à Chriſtianis colitur, infinitus, omniſcius, Omnipotens, optimus: nam ſi quid minus eſt, decipi poteſt, & decipere; & conſequenter natura etiam ab illo facta: vnde in nullo tuti eſſe poſſumus; & forte ſenſus omnes errant: nam primo deficiẽte deficiunt reliqua; nec Dij illi ab Ariſtotele cæleſtibus orbibus deputati ad quidquam hic valent: vnde Philoſophi qui indefectibilis, atque infiniti Dei noſtri certo, & diſtinctè conſcij non erant, nihil aliud, quam opinari potuerunt; neſciebant enim omnes reliquas veritates ad primam, quæ omnium ſubſiſtẽtia eſt, reuocare: ergo iure ab Auguſtino Academiſmus illis forte temporibus congruentiſſimus iudicatus eſt: ergo immeritò chriſtianis temporibus theſauri ſapientiæ, vel apud Gentiles conquiruntur, vel à Gentilibus expectantur; conſultò quippe priſci illi non aliud, quam Philoſophi appellati ſunt, id eſt, Sapientiæ ſtudioſi ſolum, atq; amatores; ſapien-

pien-

Digitized by Google

pientes vero minimè: qui porro nunc omnia putant eſſe opiniones,ſunt ignorātiſſimi,nec temporum agnoſcunt differentiam, & cum Academicis oppugnati ſunt.

114 Patet ergo ex diſcuſſis omnibus,multa vera inueniri,atque percipi; veram maximè religionem eſſe inuenibilem: at primum inuenibile, & quo non inuento de omnibus dubitetur,eſſe Deum glorioſum: eo autem inuento,ex magna parte inuentam veram religionem: eo rurſus admiſſo, euidens eſt inueniri ex integro poſſe veram religionem. Vndè veriſſima ſunt Sanctorum Patrum documenta de notitia Dei omnibus naturaliter impreſſa: falſum eſt Ariſtotelis effatũ,vt retro aduertimus,intellectum eſſe tanquam tabulam raſam: & iam omnes admittunt,multa eſſe naturaliter ſcripta,& edocta,& nota; cum ergo natura ſeorſim à Deo ignorans ſit,& nihil ſciat,nec doceat ea ſunt proculdubio edocta à Deo: at autem ex ipſis terminis ignorantiæ meæ eſt valde mirabile, quod alia Deus docere, & imprimere debuerit; ſui tamen notitiam, ac ſummarum rerũ principia, & elementa tradere, imprimereque haud debuerit: audiui errorem de ſummis, maximiſque rebus curandis à Deo,de negligẽdis minimis, vt de Principibus eſt maxima; at à Deo minima curanda,& omittenda ſumma: imprimendas à Deo has neceſſario maximas, *totum eſt maius ſua parte*, qua valeas geometer eſſe: *quodlibet eſt vel non eſt: quæ ſunt idem vni tertio etc.* quibus Philoſophus, vel Logicus eſſe poſſis, omittendum autẽ an Deus ſit,vel non ſit; an ad veram fœlicitatem ſuppetat hominibus via aliqua,ego fateor,non rite capio,nõ ſatis intelligo, numquam credo. At quomodo,inquis, tam notum, & conſpicuum Deum tot gentes tot ſæculis ignorarunt? Cæterum ipſa etiam per ſe nota vincibiliter,& per culpam à nolentibus ignorari poſſe multi reſponderint. Sed conſultius factum negatur: imo *hæc fuerat ſumma delicti*, ait Cyprianus, *cum neſcire velle,quem ignorare non poterant*. Quod tam,credo verum, vt ipſam idologamiam putem impoſſibilem vero Deo penitus ignoto: idolatratur enim veram diuinitatem idolis,vel hominibus,vel creaturis affingendo: nã gentes ex idolis, vel Dijs ſuis victorias,vitam, regna ſperabant;

Digitized by Google

bant; ergo putabant eſſe in mundo aliquid, cuius in arbitrio eſſent victoriæ,regna,vita,& mors : hæc autem veri Dei ſunt prædicata, ac ſtemmata propria : rurſus credebant, oracula fallere non poſſe : ergo putabãt eſſe in mundo aliquid omniſcium, quod falli,vel fallere repugnaret: hic autem proprijſſime eſt Deus glorioſus,& ex hoc vno conceſſo demonſtrantur euidenter , vel ſyllogizando conuincuntur cætera eius attributa æternitatis, immenſitatis,&c. Reſolue ergo idololatriam in duo aſſerta ſic: eſt in mundo aliquid,quod vitæ,& mortis, & exercituum ſit Dominus : cuius oracula neceſſario ſint veriſſima : hoc autem tale ſunt ſaxa,vel homo, vt Iupiter,vel Mars, vel fœmina,vt Iuno . Et primum concedunt omnes : ergo concedunt verum Deum : ſecundum ineptiſsime adiungunt Gentiles,& idolatrant: at negant Chriſtiani . Ergo in ipſa idololatria inuoluitur neceſſario cognitio veri Dei naturaliter cunctis impreſſa, niſi quod hunc Deum ſic cognitum alijs chimæris,& ineptijs implicant,& fatentur,& negant, & errãt, & delyrant .

Solutio argumentorum.

NVnc ad argumenta veniamus initio quæſtionis 115
propoſita. Et de vera quidem religione,& de ijs quæ illam inuentu impoſsibilem,vel difficilem conficere videntur, multa reſeruo operis diſcurſu commodius exhibenda. In genere autem admitto illam Zenonis de vero,vel de veri perceptione definitionem : at multa putamus eſſe ijs communita ſignis,quæ falſo conuenire nequeãt : tale eſt quòd omnibus,& ſemper,& vbiq;aliquid videatur : in nullo namque huiuſmodi ſumus aliquando decepti ; imò nec decipi poſſumus : quia hæc documenta ab illo ſunt , quem falli,aut fallere eſt impoſsibile : idcircò veram in mundo religionem eſſe ita animis eſt impreſſum noſtris *ex eo vnde eſt , vt eſſe non poſsit, vnde non eſt,* quæ erat definitio Zenonis: atq;per ſimilia ſigna,& quæ falſis minimè congruant , veram infra religionem dignoſcemus in ſpecie , atque determinabimus. Idem de multis veris, de illis præſertim ,

quæ

Digitized by Google

quæ naturaliter nota exiſtimantur,reſpondemus. Iam commendationem illam Tullij demonſtrauimus inaniſſimam.

116 Tertio loco ſcholarum ſectas,ac diuiſiones opponebant, de quibus periculoſum eſt dicere, & impeditū reſpondere: ea etenim quæ obiecta ſunt,& alia,niſi ipſe ſum inſipiens, oſtendunt plane eſſe difficillimum veritatem in ſcholis inuenire: quod tamen, vt omnes norunt, nihil cauſis religionis præiudicat, de qua nullæ ſunt diuiſiones;& vbi diuiſio, & contentio permittitur, iam eo ipſo res ad religionem haud obligat.

117 Eſt ergo, fateor ingenuè,arduum valde veritatem in ſcholis dignoſcere, adeo vt ætates etiam noſtras illi Clementis queſtus videantur cōprehendere, non quod ſcholas ipſas,non quod facultates, & ſciētias liceat accuſare,ſed earum tractatores quam plurimos, quorum vitia adeo inacceſſam veritatem reddiderint. Vtque pauca ex multis delibem, magnum inde fructum mox capturus, colunt ſcholas, & diſcipuli, & Magiſtri, hoc eſt,quaſi emptores, & venditores veri, ſeù accepturi,& daturi veritatem,vt loquar circunſpectiùs. Omittamus nunc diſcipulos multos ineptos;nihil minùs, quā ſcientias in ſcholis quæritantes permultos, qui lucri,vel honoris futuri gratia, ad quæ per errores ex æquo multotiès, atque multotiès faciliùs perueniunt,eam vitæ rationem capeſſunt: idcirco haud mirum, ſi verum quod non tam multi quærunt,inueniant perpauci. De Magiſtris vt dicamus,illi ſunt infiniti numero,& fortè eſt facilius Magiſtros,quam diſcipulos inuenire. De ineptis nihil opus eſt dicere:peccant & ipſi,& illi,à quibus docendi muneri præficiuntur. Omnes porro peccare grauiter,ſi vera,aut veris magis ſimilia non tradant, iampridem & ritè expreſſerat Caietanus: idē eſt, ſi in quærendo diligentiam non adhibeant,ſi incerta pro certis, ſi non examinata pro exploratis reddant: niſi enim pecora,& fundi pluris ſint,quam mens, quam doctrina,& veritas, ijs obligationibus tenentur Magiſtri, quibus cōmunis, & nota cauſarū ſententia Iudices obſtringit; produnt quippe alioqui iuuentutem, produnt hominū partem principem mentē, produnt Rempublicā, & ex ſcholæ erroribus multa deinceps, & magna præiudicia

Magiſtrorū obligatio.

in mores, in leges, in Patriam, in religionem, & fidem deriuantur. Ego quidem grauiùs me peccaturum crederem, ſi hic mentirer, magiſque præiudicare, quam ſi furarer carlinos decem: Differt vero commentatorem inter & Doctorem: illius eſt, quid Autori viſum ſit, fideliter reddere; at Doctoris, quid ſibi videatur, edicere: & peccat commentator ſi commutet, ac eò quidē grauius, quò Autoris maior eſt in mundo autoritas: atque ſimiliter peccat Doctor, ſi ſolum commentetur, dum Doctoris gerit perſonam: ſicut Iudex ſi ex aliorū opinionibus, & non ex propria ſententia definiat: vterque enim fallit, & præiudicat in re graui. At autem conſultum fortè eſſet, ſi illi, qui viribus nō valent, nec ipſi ritè quærere, & diſcutere cauſas poſſunt, ad Autorem aliquem exponendum, & ex illo dicendum cogerentur. An porrò iura iſta, & ſimilia quamplura in ſcholis obſeruentur, & ſeruentur, mihi quidem liceat ignorare? an diuiſiones ex condicto contra illa ſint, viderint ſapientiores? an ſi hæc & ſimilia confunduntur multoties, ſi in partes iurata ſint conſilia; ſi ſolum ex ingenio, vel ex vno quinternione nihil fermè examinando deciditur, inueniri verum queat; licuerit mihi concludere, id fore difficillimum, & ad Academizandum fermè cogi homines.

Verū eſt inuenibile in ſcholis.

Nihilominùs non eſt impoſſibile, veritatē in ſcholis inuenire, atque per ea illam ſigna dignoſcere, quæ numquam fallant, ſi in Theologia v. g. loca eius probe noris, ſi ordinem ſerues, ſi ſacra primùm doctrina, ſi ſenſu deinceps Eccleſiæ, ſi ſacris Conciliorum Canonibus, ſi Patrum documētis, & ſic vltrà ordine ſuo vtaris, & explores, idque ſeriò, & ex animo, ac diligenter: ſi bonos Autores, & libros conſulas: ores verò in primis Deum, à quo omne bonum, ac potiſsimum ſapientia: Et quidem inter bonos, & malos, inter veri, & partium ſectatores tam facilè diſcernitur, atque inter cibos, ſi guſtum quis habeat, & palatum. At ſi nihil diſcernas, ſi Doctores illi celebratiſsimi haud placeant, ſi theologia teſtimonijs Auerrois conferta non diſpliceat, ſi à Chriſto collatum mundo lumen non agnoſcas, ſi illius comparatione Gentilium doctrinæ tenebræ non videātur, procul erraueris à vero; atque per ſimilia ſigna ſuos 118

quis

Digitized by Google

quis errores, vel ſapientiam deprehendere poteſt. Multos porrò chriſtianis temporibus fuiſſe ſapientiſsimos, magnarumque rerum certiſsimos, tam facilè multi vident, quam facilè videmus lumen ſolis in meridie. At ſicut cæcis impoſsibile eſt lumen oſtēdere, ita malè affectis, vel ineptis demonſtrare planè nequeas, quis vel quantus ſit Auguſtinus, vel Thomas: quam ſyncerè veritatem quærat Suarez; quam factioſi ſint alij, quam indiligentes, quam oſcitantes, quam ignari multi: quos inter nihil diſcernentibus id demonſtrare eſt impoſsibile. Quod autem decepti quoque ſibi ſapientes videantur, & ſint firmitèr de erroribus perſuaſi, nihil ad dubitandum mouet ſapientes: ſicut quòd dormientes ſibi multoties videantur vigilare, non mouet vigilantes ad dubitandum, an dormiant, vel vigilent; & ſi dubitarent, tradendi forent Medicis. An verò hi etiam veritatis conſcij ſapientes in aliquo errent? negauerint quidem alij: ſed ex eo videtur ſine dubio concedendum, quod in aliquibus inter ſe pugnēt, & diſcordent: at fortè de illis nō fuerant certò perſuaſi, & opinabantur magis, quam decernebant: errores deindè corrigunt, & retractant, vt Auguſtinus veritatis amator infractus.

119 Hinc Clementi concedimus, eam veritatis firmitudinem, quæ ad religionem poſtulatur, & quam ipſe conquirebat, in ſcholis haud comparandam, vt mox exponemus: inferiorem etiam aliam, & qua ſapiens eſſe queas, eſſe adquiſitu difficilem, & vera primum religione non inuenta forte impoſsibilem, ſi de maximis, & ſummis rebus loquamur, quarum ſcilicet ſcientia ratione conſequenti conſtat inferius exponenda.

120 Concedimus ſimilitèr in ordine, ac methodo ſciētiarum peccari multotiès, vitio tractatorum, non ſcientiarum. Nam ſi abſque Logica alias facultates aggrediuntur, quis prohibet, illam primò addiſcere? Si Iuriſprudentiam ſine Philoſophia morali ineunt, hoc non crimen ſcientiæ eſt, ſed profeſſorum alia magis quam veritatem, & ſcientiam ipſam conquirentium: & ſic de alijs. Philoſophia quidem præmittitur, & præmittenda eſt Theologiæ: at vbi pugnant, corrigitur Philoſophia per Theologiam, quæ firmiora ſortitur principia ſermonis Prophetici: ſi ſecus fiat, ac Philoſophia impe-

Conceditur in ordine ſcientiarum peccari plurimum.

Philoſophia per Theologiam corrigenda, non contra.

 ret

Digitized by Google

ret, culpa erit Philoſophi,& minimè Philoſophiæ. Ad ea quæ de Philoſophiæ naturalis incertitudine addebãtur, vt de me & pro me reſpondeam, ego hac in parte cum Clemente ſum: vix enim quidpiam prorsùs firmũ in ea inuenio, vel dignoſcere ſaltem valeo: nam materia illa prima, quæ prima reliquorũ eſt baſis, nullo certo principio demonſtratur, & meliora fortè ſunt, quæ contra eam,& illius autorem Ariſtotelẽ Iuſtinus Martyr quondàm allegauerat: quòd ex tribus principijs,& non pluribus, nec paucioribus, omnia fiant defenditur magis,quam oſtenditur: priuationem,quæ nihil eſt,eſſe principium,vix vnquam ſatis intelligas, cum manifeſtius ſit illud,nullius entis nullas eſſe proprietates: jam deinde cum Ariſtoteles entis continui,vel integralis infinita inducat principia, quæ vocat infinita in potentia & nõ actu,cur ſimile commentum non inuehatur in cõpoſitionem eſſentialem? Mox ex his tribus principijs duo conuertit in cauſas: hinc multorum remorſus vix intelligẽtium,ea, ex quibus res componitur,cauſas eſſe poſſe compoſiti: & forte meritò: indè difficultas cauſã in communi definiendi, dum in cauſarum numerum aſcita ſint elementa,ex quibus res fit à cauſis ſuis. Reliqua octo librorum fundantur in quibuſdam ex motu ſumptis principijs: quòd non ſit motus omnium poſſibilium tardiſſimus,& item velociſſimus, haud aſſequor demonſtratum ab Ariſtotele: quibus ſublatis cuncta labaſcunt: video ex his principijs itum eſſe ad falſiſſima, ſcilicet ad æternitatem mundi, ad tollẽdam Deo libertatem; atque ſimilia: ducimur etiã ad partem capilli, quæ diuiſa compleat cœlos, quod ipſe niſi à Deo reuelетur, credere nunquam hominibus potero; quomodò etiam in rarefactione,& condenſatione eadẽ non aucta quantitas plus,vel minus loci occupet, liceat ignorare, nec credere: quid tempus ſint,& locus nihil ex Ariſtotelis Philoſophia intelligo; & veriora,& altiora viſa ſunt Auguſtini de tempore documenta. Potiſſima operationum omnium principia calor, & frigus cum deſignentur, videmus carnes,quæ in feruenti olla, magnoque igne tam ſerò abſumuntur, citiùs multò in alia cõuerti in debili ſtomacho;& item ipſas ſtomachi teneras carnes haud abſumi: fortiſsimas alias immiſſas abſumi quan-

Totius Phyſica incertitudo.

quantociùs: aurum numquam in fornace, de facili in quadam aqua colliquefieri: in illa plumbum tam reſolutu facile metallũ haud eliquari: perfacilè vero in alia aqua. Sexcenta inuenias huiuſmodi ſine ſolutione, ſine exitu: cogimur paſsim ad occultas qualitates,ad latentes,& ignotas cauſas in obuijs,& quotidianis effectibus refugere: alij mox pro omnium ſupplemento ad cauſã primã aufugiunt: vnde Philoſophia hæc ſe ipſam fatetur ignorantiſsimam. Propter quæ & ſimilia,vt de me, & pro me reſpondeam, fateor ingenuè mihi ſuſpectam videri hanc Ariſtotelis,quam terimus, viam:& vix quid quam firmitus animo impreſſum eſt meo: alij autẽ pro ſeſe cauſam egerint,vt placebit. Idem porro fuiſſet de Philoſophia morali, atque de Metaphyſica,ſi de bono, & malo, de fine, & medijs, ſcilicet de moribus, ac virtutibus; ſi de diuinis, & altiſsimis,ac futuris rebus Deus noſter haud dignatus fuiſſet nos luculenter inſtituere.

121 Nec vero fruſtra,& ſolùm,vt loquerer, aut carperem,hæc pauca de ſcholis,earumque periculis delibaui in præſentia,ſed viam cum Auguſtino lib.3. cap. 5.& 6. ſtraturus ad ſequentia,in quibus oſtendendum eſt,veræ religionis doctrinam in humanis diſcurſibus,& ſcholarum contentionibus haud eſſe fundatam; neque quærendam: imò etiam loquendo in genere, verum vix niſi Deo ſpeciali cura inſtituente,& tradente dignoſci. Induxerat quippe Alipius Academicorum ſuſtinens partes, Proteum in ſpecimen,& perſonam veritatis; qui vt fabula erat,cũ paſſim in omnes ſe figuras in arborem,in leonem,in taurum,in hominem,& reliquas viciſsim cõuerteret,dignoſci,vel capi non poterat niſi aliquo indicante Numine: per Proteum autem veritatẽ ſignificatam volebant ſapientes. *Quis autem verum poſſit oſtendere* (ait ergo Auguſtinus) *abs te, Alipi, dictum eſt, à quo ne diſſentiam, magnoperè mihi laborandum. Etenim Numen aliquod, aiſti, ſolum poſſe oſtendere homini, quid ſit verum, cùm breuitèr, tùm etiam piè. Nihil itaque in hoc ſermone noſtro libentiùs audiui, nihil probabilius. & ſi id Numen, vt confido, adſit, nihil verius.* Ecce quorſum Auguſtinus, vt Theologum Chriſtianum decuerat, mentem direxit in tribus

tribus illis contra Academicos libris : eodem noſtra quoque hùc vſquè reſpexit oratio.

Hinc ad ea, quæ de ſenſuum erroribus poſtremo loco opponebant, cum hæc ſit materia ab argumento, & instituto noſtro remotior, paucis reſpondendũ eſt, ſenſus ſcilicet omnes eſſe ab Autore certiſſimo, ſapientiſſimoque diggeſtos, conſtitutos, diſpoſitos: inde illos, ſi eos excipias, qui defectu cauſarum ſecundarum vitiati, & malè affecti euadunt, eſſe rectiſſimos; ſicut de natura reliqua, & intellectu noſtro commonſtrauimus. Virga ſub aquis apparet quidem intorta; in iride comparent colores, qui non ſunt: at, vt Auguſtinus ſcitè reſpondet, apparentia iſta eſt conformis rebus, & cauſis eo temporis adſtantibus; & error potius eſſet ſenſuum, ſi ita non appareret: ſicut ſi diſtantiæ perſpectiuæ non tales apparerent: vident ergo veriſſimè etiam bruta non ſolum veros, ſed apparentes quoque colores; apparenteſque tortuoſitates, nec vlterius quidquam iudicāt, nec ibi eſſe quidem veros colores; ac ideò in nullo errant. Homo verò, ne id ita iudicet, & erret, ac fallatur, intellectu pollet, quo facilè dijudicet. Ex quo ea, quæ de motu, & auditu obijciebant, eodem pacto diſſoluuntur. De guſtu fatemur quidem atque videmus herbas nobis ingratas eſſe pecoribus gratiſſimas, & ſic de alijs; at, quod niſi Omnipotens Deus facere non valuiſſet, nec niſi infinitè ſapiens excogitare, oportuit, ſingulis fermè ſpeciebus animalium diuerſos placere, & conferri cibos, alimentaque diuerſa, vt eſſe poſſet victus omnibus ſufficiens, nec aliæ ſpecies alijs adeò eſſent infenſæ, vt conſeruari nequirent. Idcircò in ſingulis eſt conſtitutio guſtus diuerſa: & non falsò, ſed verè alijs grata exiſtunt, ingrata alijs eadem alimenta. Verè ergo dicimus, hoc vel illud eſſe gratum; hoc aliud inſipidum, ſed, vt ſenſus eſt loquentium, reſpectiuè intelligendo, & frequentius quidem de homine, & ea excludendo, quæ ægrotis, & malè ſanis placent, vel diſplicēt. Sed iam mox conferendo ſenſus cum ſenſibus, & guſtũ hominum cum reliquis, vel reliquos inter ſe, vtri præſtent, non noſtrum eſt, ſed Philoſophorum diſcutere, decernereque. 122

An

Digitized by Google

123 An demùm, in quo maxime reluctantur Academici, deceat, opinari virum ſapientem, ſitque conſultius, aſſenſum quidem ſuſpendere, operari tamen ſecũdum ea, quæ probabilia, vel probabiliora iudicata ſunt? eſt ſimiliter à propoſito noſtro remotum, & idcircò hic omittendum, & alibi, aut ab alijs explorandum: & certè ſuſpicor delicatioribus ingenijs nauſeam efficere hæc veritatis nondum inuentæ probabilia, nec ſatis cocta cibaria, & rarò fortè aſſenſum præſtare. Imo verò, an poſſint, ſitque illud voluntati in intellectum arbitrium, vt ad veritatem non certam, nec inuentam, ſed probabilem illum determinet, & cogat, vt recepta fert opinio, forte non ſatis diſcuſſum, atque examinatum eſt. Ex hoc porrò, atque ex alijs hactenus diſcuſſis, cum nullibi fortè, quam in morali Theologia opinandi magis licentia præiudicet, & percrebuerit, nullibi ſit culpabilius vera non quærere, vera non prodere; diligenter non quærere, circumſpecte non loqui, in promptu erat, ſed longum, vtiles illationes conficere.

QVAESTIO VI.

Vtrum ex dictis conſequatur, doctrinam veræ religionis non eſſe naturalis rationis, & diſcurſus, & inuentionis, ſed ſuperiorem, ac diuinitùs traditam, & credendam?

124 SI quæ diximus, vana haud ſunt, & inania, illud mox conſectarium licet deſumere, doctrinam nimirum veræ religionis non humanæ rationis, & conuentionis eſſe, ſed ſuperiorem, & diuinam: non ſcholarum, aut librorum contentionibus depromendam, ſed delapſam è cœlo, traditam à Deo, credẽdam ab homine. Quod de facto ſaltem ita eſſe cum Chriſtianorum negauerit nemo, fruſtra eſſet, ſi ſcripturæ id teſtimonijs, atque SS. Patrum conſtabilitum irem

ſuf-

ſuffragijs. Noui verò, quanti interſit doctrinam iſtam præmittere, explicare, cõmunire modis omnibus: voces enim illæ, *ratio naturalis, ius naturale*, vtinam non nimiũ ſapientiæ, atque moribus identidem offeciſſent! multi ſcilicet quod ſibi videtur, rationem naturalem, & ius naturale appellant continuò: ad hæc rationis, & iuris naturalis tribunalia appellant paſſim: omnia inde iura, omnes inde doctrinas vel exponunt, vel corrigunt, vel commutant; & ò vtinam non eludant quoque & conterant? Hi porro rationis naturalis amatores, ac exaltatores nimis, quam ad nihil non ſufficientiſsimam, & ad omnia inuenienda, & excogitanda valituram, iudicant, humanæ conditionis, & ſortis æſtimatores certè peſsimi, atq; miſerandi, vellent, quod murmur ineptiẽtium animarum ſobolui cum dolore aliquando, vellẽt, inquam, doctrinam etiam ipſam religionis eſſe in ratione naturali fundatam, Deum admitti, ſi demonſtretur; animam immortalem concedi, ſi demonſtretur; hincq; de demonſtrationibus immortalitatis animæ tam ſunt ſoliciti. Hinc rurſus, cum Deus poſt redemptionẽ nullum fortè beneficium nobis contulerit tam præclarum, quam quod Magiſter dignatus ſit fieri noſter, & altiſsima quæque, & diuiniora reuelare, onus putant, & præiudicium ingratæ animæ, quod ad credendum cogantur, cum vel Magiſtris hominibus credere iubeamur, & ſit credendum neceſſariò, ſi quidquam ſumus profecturi. Inde ſimiliter nihil non aggredimur examinandum, & quæ ſupra cœlos ſublata latent, & quæ demerſa in profundo, in ea auidius inuolantes, quæ nobis ſunt magis, ac magis abſcondita, cum non minus, quam mari, ſint rationi naturali præſcriptæ leges, conſtituti termini, & aſsignata confinia: quid porrò magis interdictũ, quam futura? at quid aſſertum iactantius? auditum iucundiùs, exploratum inſaniùs per tot illas Aſtrologorum tabulas! & creditum leuius non à vulgaribus ſolum, ſed à viris maximè Principibus?

Multi nimiũ extollunt rationẽ naturalem, & ius naturale.

Doctrina religionis nequit fundari in ſchol.s.

Faceſſat ergo humanum ingenium, ſileat murmur: 125
agnoſcat ſuam homo pauperiem: norit diuini Magiſterij indigentiam; ſciat intellectum, rationem, ingeniũ præclara quidem eſſe Dei munera; at ad religionis fundandam doctrinam inſufficientia. Fiet enim ita vt

per-

Digitized by Google

perlibenter poſt credemus, vbi innotuerit ſecundum ipſam, quam iactant, rationem naturalem eſſe, quod credamus. Age ergo ex quæſt.præc.inferamus, doctrinam veræ religionis eſſe, qualem diximus, non humanæ rationis, & diſcurſus, ſed diuinitùs traditam, & credendam. Hoc in primis, vt iam dixi, agnoſcunt Chriſtiani omnes veri, & falſi: agnoſcunt Iudæi; agnoſcunt Mahometani: Imo nec Gentiles negabant; nulla enim nec Gentium eſt, vel fuit tam humanitùs inſtituta religio, quæ oracula, & leges Numinum non quæſierit, non audierit, in ijſque ſeſe potiſſimum haud fundauerit: ipſi nimirum Græci, qui ſapientiam, id eſt, rationem, & demonſtrationem quærebant, oraculis quã maxime abundarunt: & ſiquam eorum Philoſophi colebant ex animo religionem, nõ eam ad ſcholam vnuſquiſque ſuam, eiuſque ſententiam efformabat, ſed ad fabuloſam illam Numinum doctrinam, & normam; cum haberent, vt eſt pulchra ſententia Auguſtini, ſcholas pugnantes, ſed tẽpla communia. Ergo illatio noſtra, ſiue poſitio eſt ſecundum ſenſum, & conſenſum gentium omnium, & religionum.

126 Iam ipſe ſcholarum Præceptor, atque inſtitutor præcipuus, & Angelicus Thomas factæ illationis nobis conferat firmamenta. Cum itaque 2.2.q.2. art.3.& 4. duo vtiliſſime diſtinxerit, vtrum ſcilicet oporteat, hominem credere aliquid ſupra rationem? & vtrum rurſus, ea etiam ipſa, quæ ſub rationem, & intelligentiam noſtram cadunt, ſimiliter oporteat nos credere, & per modum fidei accipere? vtrumque aſſirmauit, & probauit; atque de ijs primum dicamus, vel dicat, quæ omnibus gentibus ſunt communia, ac ſub omnium cadunt rationem.

127 *Dicendum* (ait) *quod neceſſarium eſt homini accipere per modum fidei non ſolum ea, quæ ſunt ſupra rationem, ſed etiam ea, quæ per rationem cognoſci poſſunt: & hoc propter tria. Primò quidem, vt citius homo ad veritatis diuinæ cognitionem perueniat; ſcientia enim, ad quam pertinet probare Deum eſſe, & alia huiuſmodi de Deo* (ſcilicet Metaphyſica, & apud nos Theologia) *vltima hominibus addiſcenda proponitur, præſuppoſitis multis alijs ſcientijs: & ſic non niſi poſt multum tempus vitæ ſuæ homo ad Dei cognitio-* *Triplex illationis, & doctrinæ noſtræ probatio ex D. Tho.*

Digitized by Google

gnitionem perueniret:quod cum abſurdum ſit,& ex ſcholarum ordine conſequatur neceſſario, ſit doctrinam religionis,quæ potiſſimum de Deo, atque de diuinis decernit,haud eſſe fundandā in ſcholis,vel ſcientijs. *Secūdò*(ait) *vt cognitio Dei ſit communior: multi enim in ſtudio ſcientiæ proficere non poſſunt, vel propter hebetudinem ingenij,vel propter alias occupationes, & neceſſitates temporales vitæ, vel propter torporem addiſcendi, qui omnino à Dei cognitione defraudarentur, niſi eis proponerentur diuina per modū fidei*: non ergo eſt ex ſcholis haurienda doctrina veræ religionis, nec in naturali inueſtigatione fundanda,ſed credenda. Sed has rationes,inquis,non eſſe metaphyſicas. Largire,veras eſſe,& valeto. *Tertio modo* (ait) *propter certitudinem; ratio enim humana in rebus diuinis eſt multum deficiens,&c.* quam nos rationem quæſt.ſeq.proſecuturi ſumus luculentiùs.

Multiplex confirmatio.

Quibus fulti rationibus, & authoritate tanti Doctoris nonnihil amplius diſſeramus hoc circa ex quæſt. ſuperiori. Vera religio ab omnibus eſt inuenibilis:ergo doctrina illius ab omnibus eſt inuenibilis, qua quippe non inuenta nequit illa haberi. At doctrina ſcholaſtica,& controuerſa non ab omnibus eſt inuenibilis, ſed à paucis, & magnis, vt quæſt.præc.eſt commonſtratum: ergo doctrina veræ religionis non eſt doctrina ſcholaſtica,ſeu ſcholarum diſcuſſionibus,atque humanis contentionibus comparata,& explorata. Rurſus veram religionem, & eius doctrinam omnes putant à ſe habendam,& ſi non haberetur, quærendam, ſiue viri, ſiue fœminæ,ſiue agricola,nautaue, & ſartor,& ancilla;at non omnes putant, à ſe haberi ſcientias, vel quærendas, ſi non habentur;ergo veræ religionis doctrina non eſt ſcita,nec habita per ſcientiam,& diſcurſum: ergo credita: non hominibus,vt patet: ergo Deo. Vix rurſus,vt dicebat Clemens noſque comprobauimus, quidquam in ſcholis,& ſcientijs, niſi auxilium diuinæ doctrinæ accedat,ad firmitudinem veritatis peruenit: doctrina autē veræ religionis,cum nō ſit opinio, neceſſe eſt,pertingat ad eam firmitudinem. Tam deinde in ſcholis,& humanis controuerſijs veritas eſt agnitu difficilis, vt niſi à præſtantiſſimis, & ſtudioſiſſimis vix vnquam certò dignoſcatur,opuſq; eſt aliquo indicante Numine, vt Augusti-

guſtinus cum Academicis concluſit: ergo ſicut prius. Dicant deinde ex qua ſcientia naturali, & humanæ inſtitutionis promi queat doctrina veræ religionis? Non à Phyſica, & inde ſubalternatis, nec à Iuriſprudentia, vt liquet: quid enim in illis de Deo, de diuinis, ac futuris rebus? Supereſt, vt ad Philoſophiam moralem recurratur, vel Metaphyſicam. At autem moralis Philoſophia naturaliter inſtituta, & diſcuſſa ſine ſuperiori doctrina, eſt ignorantiſſima, & ſine fine, & exitu, atq; ſolutione, vt magis quæſt. ſeq. exponam: atque idem eſt de Metaphyſica, in qua nihil præter opiniones, & inuolucra inuenias de rebus ſummis, vt docti videre poſſunt ſi volunt, & exponemus, & viſum eſt in ſuperioribus. Ergo doctrina veræ religionis non eſt ſcienda, aut comparãda per vllam ſcientiam: loquor vero in ſenſu formali, & de illa quà tali; nam nihil prohibet illam iam creditam in ſcholis quoque explicare, explorare, defendere.

129 Verùm actum eſt, inquis: nam naturam totam, atque rationem naturalem ſubuerſum imus. Audiamus ab ipſo S. Thoma oppoſitionem. *Videtur* (ait) *quod ea quæ ratione naturali probari poſſunt, non ſit neceſſarium credere; in operibus enim Dei nihil ſuperfluum inuenitur multo minùs, quam in operibus naturæ: ſed ad id, quod per vnum poteſt fieri, ſuperfluè apponitur aliud: ergo ea, quæ per rationem naturalem cognoſci poſſunt, ſuperfluum eſſet per fidem accipere.* Reſpondet, inueſtigationem naturalis rationis humano generi haud ſufficere ad cognitionem diuinorum, etiam eorum, quæ ratione oſtendi poſſunt, & ideo non eſſe ſuperfluum quod ea credant. Quo loci Caietanus dubium nouitiorum (ait) occurrit: quia Deus, vel natura defeciſſe videtur in neceſſarijs naturalibus, ſi vera eſt præſens littera. Soluit libito ſuo de littera diſponens, vt ſæpe ſolet, ineptis, & mulieribus concedens non ſufficere inueſtigationem naturalis rationis ad cognitionem diuinorum, & ſic, & hoc ſenſu nec humano quidem generi; at aptis, vt ipſe fuit, inueſtigationem illam voluit ſufficientiſſimam. Sed vidit proculdubio acutus homo, hanc non eſſe litteram, ſed gloſſam ſuam. Nam apti quoque nonniſi poſt multum vitæ tempus ad diuinorum cognitionem per ſcientiam perueniunt; quæ eſt prima Doctoris ratio: ergo etiam illis

Opponũt rationem naturalem ſufficere ad fundandam doctrinam religionis.

Caietani diſtinctio.

Tamẽ præfertur Sancti Thomæ vniuerſalis aſſertio de inſufficiẽtia rationis naturalis.

illis non fuit ſuperfluum, ſed neceſſarium, quod diuina per modum fidei acciperent: niſi Caietanus duodennis eſſet iam perfectus Metaphyſicus. Item ratio humana in rebus diuinis eſt multum deficiens, non ſolum in mulieribus, ſed in viris quoque, & ingenioſis: quæ eſt tertia ratio Doctoris; cuius ſignum eſſe ait, quod Philoſophi naturali ratione perſcrutantes in multis errauerũt: vt ergo eſſet indubitata, & certa diuinorum cognitio, quæ eſt Doctoris conſequentia, oportuit, quod diuina illis per modum fidei traderentur. Deinde ſolutio Caietani conſequenter concedit naturalem inueſtigationem ſufficere ad religionis integram doctrinam hominibus ad fœlicitatẽ naturaliter neceſſariam. At oppoſitum nos quæſt.ſeq. commonſtrabimus: oppoſitum ſatis etiam quæſt.præc.probatum eſt: oppoſitum S. Doctor mox exponendus toto art.præc.contendit: ſcio ab eo adhibendam eam explicationem, quam in ſimili, & connexo adhibet 1.p.q.12. ſed verò alio opere ſi Deus concedet, oſtendemus, quantum in his, horumque cauſis maximis gloſſa pugnet cum littera. Demum ex dictis liquet abunde veram religionem conſtare non poſſe doctrina ſcientiarum, ac naturalis inueſtigationis. Et certe quandoquidem apud Chriſtianos nunc peroramus, illud mea ſententia S.Th.reſolutionẽ de inueſtigationis naturalis inſufficiẽtia cõfirmat validiſſime, quod de facto, cũ ſint ſcholæ noſtræ tanto reuelatæ doctrinæ lumine adauctæ, tamen non ſit facile, ſed perdifficile via ſcientiarum ad liquidam, diſtinctam, & exploratam diuinorum cognitionem peruenire, vt ſatis eſt oſtensũ quæſt.præc. & ò vtinam non tam experientia comprobatum! Iam totum illud lumen tolle; nihil nos Deus vlterius inſtituerit: & vide, quantum valitura ſit humana inueſtigatio. Dubium ergo Nouitiorum erat; quia Deus & natura defeciſſet in neceſſarijs naturalibus, ſi littera conſiſteret. At S.Thomas illud dixerit nouitiũ, quod in neceſſarijs naturalibus connumeretur certa, & explorata, & cõſtans diuinorum cognitio; quia humana ratio eſt multum deficiens in diuinis rebus: ſed id non ſit ita ex natura ipſa rerum; at dicet, ſolum à nouitijs inter Chriſtianos ignorandum, quod genus humanum de facto cum malis alijs ignorantiæ quoq; vulnus con-

Inter naturalia connumeranda nõ eſt doctrina religionis.

Digitized by Google

contraxerit: ex hac ergo ſaltem ſuppoſitione, naturalem inueſtigationem non ſufficere: certè ad eam rerum firmitatem, & conſtantiam, quam doctrina religionis expoſtulat, inueſtigationem eam imparem eſſe exploratis exploratius eſt; eam rurſus doctrinam inter neceſſaria naturalia ponere, ac numerare conſultiùs S. Thomas inter abſurda reponet.

Vera ſapientia nequit cõſtare ſine doctrina ſuperiori, & reuelata.

130 Hinc non abſurdum, ſed conſectarium eſt, atque verum, in hac ſaltem lapſæ, vt vocamus, naturæ conditione, & conſtitutione, qualem ipſi quoque non Chriſtiani, ſi non credunt, ſaltem experiuntur, neminem humana ſolum inſtitutione, & inquiſitione ſine ſuperiori auxilio perfectum Metaphyſicum, id eſt, diuinorum rite conſcium, ac vno verbo ſapientem poſſe euadere. Cõſequitur hoc ex poſitis, ac magis cõmunietur quæſt. ſeq. Id porro, credo, docent Theologi communiter ad 1.2. q.109. vbi de inſufficientia naturæ ad veritatum etiam naturalium cognitionem diſputãt, & decernunt: ex quibus ſaltem quod intulimus, ſequatur, ac admittatur, neceſſe eſt: de quibus enim veritatibus ibi decernitur, ſi non de ſummis diuinis, & humanis, quarum agnitionem ſapientiam maiores noſtri compellarunt? de quo rurſus auxilio Dei mouentis definiunt niſi de ſuperiori, quodque naturæ vires, ac facultatem excedat? cũ auxilium Dei naturaliter mouentis, ac prouidentis, vel ad mouendã feſtucam vnam, poſtuletur ex placito omnium communi: Et quid precor in ſacris litteris exploratius, quam ſapientiam eſſe donum Dei? quid ab ipſis etiam Gentilibus ãgnitum magis, & commendatum magis à Tullio? Sed denuò quæſt. ſeq.

Alia probatio neceſſitatis doctrinæ reuelatæ.

131 At aliam quoq; cauſam D. Thomas protulit, quare naturali inueſtigatione nequeat doctrina religionis conſtare: quia nimirum religio opus habet cognitione eorum etiam, quæ ratio naturalis haud aſſequitur; non autem eſt doctrina ex ſuppoſitione, vt volet Caietanus, ſed per ſe, & ex natura iterum ipſa ſubnaſcens. *In omnibus naturis ordinatis inuenitur*, inquit. *quod ad perfectionẽ naturæ inferioris duo concurrunt. Vnum quidem, quod eſt ſecundum proprium motum; aliud quod eſt ſecundum motũ ſuperioris naturæ, vt aqua ſecundum motum proprium mo-*

uetur

Digitized by Google

uetur ad centrum, & ſecundum motum Lunæ mouetur circa centrum ſecundum fluxum, & refluxum. Similiter etiam orbis planetarum etc. Natura autem rationalis habet immediatum ordinem ad vniuerſale eſſendi principium, ſcilicet Deum: cuius rei hic cauſam illam ſignificat, aliàs explicatam fuſius, & à Caietano verè, & ſcitè ibi confirmatam; quippe quia cognoſcit vniuerſale boni, & veri rationem. Infert iam: *perfectio ergo rationalis creaturæ, non ſolum conſiſtit in eo, quod ei competit ſecundum ſuam naturam, ſed in eo etiam, quod ei attribuitur ex quadã ſupernaturali perfectione bonitatis diuinæ. Vnde* (quod valde doctrinam iſtam fulcit) *& ſupra dictum eſt* (imo etiã demonſtratum) *quod vltima beatitudo hominis conſiſtit in quadam ſupernaturali viſione Dei, ad quam quidem viſionem homo pertingere non poteſt niſi per modum addiſcẽtis à Deo Doctore, ſecundum illud Ioan. 6. omnis qui audit à Patre, & didicit, venit ad me. Huius autem diſciplinæ fit homo particeps, non ſtatim, ſed ſucceſſiue ſecundum modum naturæ ſuæ. Omnis autem talis addiſcens oportet, quod credat ad hoc, vt ad perfectam ſcientiam perueniat; ſicut etiam Philoſophus dicit, quod oportet addiſcentem credere. Vnde ad hoc, vt homo perueniat ad perfectam viſionem beatitudinis, praexigitur, quod credat Deo tãquam diſcipulus Magiſtro docenti*. Quibus nihil potuit dici ſapientius; aut chriſtianæ doctrinæ cohærentius, aut rationi naturali conſonantius: quòd ſi nõ audient, ſed contemnent magni quidam Metaphyſici, non inde multùm contriſtabimur.

Deniq; ne in re perſpicua prolixiores euadamus, liquet, non omnes poſſe, nec debere, vel ſcholas frequentare, vel ſcientias addiſcere. Ex quo illud ſequatur, neceſſe eſt, vt illi in fide eorum religionẽ fundent, qui ſcholas profitentur, vt patet. Ergo, quod eſt abſurdiſſimum, illorum in primis religio in ſola humana fide, & opinione conſiſteret, & minimè ſubſiſteret; cum rursùs ſcholaſtici pugnent, diſſentiantque viciſſim, nec ignorantes inter illos dijudicare valeant, non eſſet, quare alijs præ alijs crederent: ab humana deinde nec omnium conſentientium authoritate, quidquid credere prudentèr poſſent, at obligari non poſſent, indeque li- 132

ceret

ceret cunctis Atheiſmum, vel Epicureiſmum amplecti: quod item hodie vnius aſſertione videtur verum, alterius cras impugnatione falſum apparet, eademq; cauſa, vt quæſt. ſeq. dicet Clemens, nunc iuſta, nunc iniuſta videtur, &c. Ergo indocti nequeunt hac via religionem vel quærere, vel dignoſcere, vel ritè aſſequi. De doctis, & ſcholas profitentibus haud minor eſt difficultas; hi namque vel autoritate ducuntur, vel ratione. Primum ad modò dicta relabitur. Si porro ratione agatur, magna in primis ſequitur confuſio; vix enim duo aliqui eiuſdem ex integro ſenſus, & religionis erunt, vt experientia demonſtrat in rebus, quæ ſola ratione diſcutiũtur; vnus mox ipſe, ſi diligenter veritatem inquirat, nouo examine nouos induit ſenſus, & opiniones mutat. Sed vero quid in his immoremur? Siue enim priſcas Philoſophorum ætates conſideres, ſiue noſtras, in quibus ſunt ſcholæ viciſſim pugnantes, quis ad vnam alicuius ſectæ profeſſionem obligetur? rationi rationem opponunt: hinc fortior vrget ratio, maius inde authoritatis pondus, & nihil ferme aliud inuenias, quam certamina, quam lites, quam opiniones? Excipio illa in Chriſtianorum ſcholis, quæ in doctrina diuina fundantur, quæ grauia ſunt, & magis conſtantia, ac vniformia. Quæ omnia ſeq. qu. manifeſtiora reddentur.

QVÆ-

QVAESTIO VII.

Vtrum id ipſum, ſcilicet ſuperioritas doctrinæ veræ religionis ex ipſa quoque natura eius doctrinæ demonſtretur?

TAnti eſt hoc principium ſtabilire, vt ex illo pænè vno putem, veram religionem, atq; illius conquirendæ modum deprehendi perfacile. Veteres ergo Philoſophi nihil iudicabant admittendum, quod ratione, quod demonſtratione non conſtaret, vt Paulus memorat, liquetque ex ipſis illorum voluminibus cuncta ad rationis naturalis normam exigentibus, ridebantque Moyſem, quod diceret quidem multa, ſed probaret nihil: quò nunc etiam prophani Politici eunt; & ex omni gente ſatis multi, vt quæſt. ſup. obſeruabam, in id extremi, vel abeunt, vel inclinant. Contrà vero Chriſtiana religio, vt idem eſt teſtis Paulus, vniuerſa fundatur, non in perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis, ſed in ſtultitia, vt vocat, prædicationis, id eſt, in ſimplici rerum aſſertione ſine rerũ probatione, quod ſæculi ſapiẽtibus ſtultitiæ loco haberetur. Vnde illud neceſſariò cõſequitur, vel nos, vel illos eſſe inſigniter ſtultos, ſi vel nos probanda non probamus, vel ſi illi nolint non probanda, ſed credenda ſine probatione accipere. 133

Igitur fidentiſſimè aſſeramus, ipſos eſſe, quam maxime ſtultos; quia ex ipſa doctrinæ veræ religionis natura liquet palam, & conſtat, eam non eſſe humanæ inueſtigationis, & inuẽtionis, ſed ſuperiorem, ac diuinitùs traditam: hinc porrò conſequitur manifeſtè, eam non eſſe probandam, & intelligendam, vt accipiatur, ſed credendam: quæ ſubſumptio magis, ac magis demonſtratur quæſtionum ſubſequentium progreſſu. 134

Digitized by Google

Rationis naturalis inſufficientia ad diuina.

135 POſitio verò conſtat multiplicitèr. Primùm ſic. Doctrina veræ religionis illa eſſe nequit, quæ circa neceſſaria, & quaſi eſſentialia religionis maximè deficit, & errat: at huiuſmodi eſt omnis doctrina ſolum fundata in ratione naturali, & naturalis inuentionis, ac inueſtigationis: ergo &c. Sola minor reuocari poteſt in dubium: ſed ea conſtat euidentèr; quia materia neceſſaria, & quaſi eſſentialis religionis ſunt Deus, & diuina ex omnium religionem aliquam profitētium conſenſu, ex natura ipſa religionis, quæ primitùs in Dei cultum dirigitur, &c. At doctrina naturalis inuentionis, & inueſtigationis, ac ſolum in ratione naturali fundata maxime deficit, & errat circa Deum, & diuina. Id quod euidentibus eſt euidentius. Eſt enim principij loco traditum à Gentilibus ipſis, atque à nobis receptum, humanam rationem ſe habere ad Deum, & diuina, ſicut noctuam ad lumen Solis: at quid iudicet noctua de lumine Solis? Eſt etiam ex ipſa rei euidētia obſeruatum, notatum, traditum à Triſmegiſto, Pythagora, Platone, reliquiſque humanæ ſapientiæ Proceribus, vt Cyrill. Alex. 2. contra Iul. commemorat: an ergo, quod eſſet ineptiſſimum, ſoli Chriſtiani ſuperbiant, & repugnent? Probat S. Thomas, quia humana ratio circa Deum, & diuina eſt multum deficiens; cuius ſignum eſt (inquit) quod Philoſophi naturali inueſtigatione perſcrutantes in multis errauerint. Eſt item euidens ex Dei à noſtra mente diſtantia, & eleuatione, & infinitate: ex Dei cum creaturis, per quarū ſpecies, & imagines cognoſcimus, infinita, & quā dici queat, maiori diſſimilitudine. Hinc aureum illud; Deus niſi de Deo non cognoſcitur; ſicut Sol niſi immiſſa prius ab ipſo luce non conſpicitur, nam lucem habitat inacceſſibilem. Hinc cum Philoſophorum nullus plus ingenio fiderit quam Ariſtoteles, cum nullus minus crediderit, maiorum fidem adeo cōtempſerit, plus ratione inquiſierit, cum nemo ingenio magis ſaltem valuerit, errauit tamen tam turpiter nemo in ſummis, ac diuinis rebus; Triſmegiſtus, Pythagoras,

Plato, qui ex Prophetis multa hauſerant, & crediderãt, quod Clemens 1. Strom. Cyrill. Alex 1. & 2. contra Iul. & diffusè Eugubinus commonſtrant, veriùs multò locuti ſunt, ac diuiniùs. Hinc denique veriſſimum illud Euangelij de magnis, ac diuinis ad paruulos reuelatis, & abſconditis à ſapientibus; id eſt, ijs qui tales in mundo habebantur reuera ignorantibus. *Non enim* (inquit Irenæus lib. 9. c. 1.) *nos aliter diſcere poteramus, quæ ſunt Dei, niſi Magiſter noſter Verbum exiſtens, homo factus fuiſſet*: vel modo alio conſimili. Hoc vt agnoſceres, hoc vt agnoſcerem, hoc vt agnoſcerent vniuerſi, Deus glorioſus mille plus annis ſumma plane ingenia, Philoſophorum illa capita mundo conceſſit, qui aſſiduo, ac improbo labore in his explorandis deſudarent. Quid porro factum? Perhibeat incorruptus, & magnus, ac nullius hoc circa exceptionis teſtis Tullius 1. de natura Deorum. *Cum multæ res*(inquit*) in Philoſophia nequaquam ſatis adhuc explicatæ ſint, tum perdifficilis. Brutè*(*quod tu, minimè ignoras*) *& perobſcura quæſtio eſt de natura Deorum, quæ & ad agnitionem animi pulcherrima eſt, & ad moderandam religionem neceſſaria. De qua tam variæ ſunt doctiſſimorum hominum, tamque diſcrepantes ſententiæ, vt magno argumento eſſe debeat, cauſam, id eſt, principium Philoſophiæ eſſe ſcientiam, prudenterque Academicos à rebus incertis aſſenſionem cohibuiſſe, &c.* Mox prodit Philoſophorum pugnantia placita, Deos negantium, Deos ponentium, prouidentiam negantium, & ponentium, de figura, de loco, de ſedibus, de actione, vel otio Deorum diſcordias, & cauſas: poſt quæ: *quorum opiniones* (ſubdit) *cum tam variæ ſint, tamque inter ſe diſſidentes, alterum fieri profecto poteſt, vt earum nulla, alterum certe non poteſt, vt plus vna vera ſit*, & auditis omnibus, atque reliquis ſaltem præter Platonem, & Ariſtotelem ſatis conuictis, imo & illis pro eo rerũ ſtatu non inſufficientèr refutatis, ad Academizandum tandem coactus fuit acutùs certè, ac prudentiſſimus Philoſophorum. Ecce quid comparatum eſt tot ſæculorum laboribus, quo vſque peruenerat naturalis ſummorum Virorum de natura Deorum inueſtigatio. Eia agite Pelagiani, & naturæ vires extollite: properate inconſideratiores Chriſtianorum, atque in abditis Gentilium, quorum conſul-

tiſſimi

tiſſimi ſe nihil ſcire, profeſſi ſunt, vos interea diuinorũ cognitionem conquirite, religionem fundate.

136 Hinc non religioſioris ſenſus, ſed ſeueriſſimæ Philoſophiæ concluſio illa conſequitur,quã D.Petrus apud Clementem lib. 1. Recognit. deduxit ex iiſdem ferme cauſis,atque principijs. *Hunc ergo qui ad auxilium domus* (id eſt huius mundi) *caligine ignorantiæ, & vitiorum fumo repletæ perquiritur,illum dicimus,qui appellatur verus Propheta, qui ſolus illuminare animas hominum poteſt ita, vt oculis ſuis inſpiciant viam ſalutis. Aliter enim impoſſibile eſt de rebus diuinis, æterniſque cognoſcere, niſi quis ab iſto vero Propheta didicerit: quia ſicut ipſe* (hoc eſt Clemens) *paulo ante memorabas,fides rerum, cauſarumque ſententiæ pro ingenijs magis defendentium ponderantur,& eadem cauſa nunc iuſta, nunc iniuſta putatur, & quod modo verum videbatur, alterius aſſertione falſum videtur: iſta de cauſa religionis,ac pietatis fides veri Prophetæ præſentiam poſtulauit, vt ipſe nobis diceret de ſingulis, prout re ipſa veritas habet.* Quod ipſum Cicero quoque deſiderauerat, & pridem Plato,infæliciore tamẽ,quam Clemens,euentu.

137 Sed verò hæc,licet tam grauibus fundamentis ſtabiliantur, obſtrepent tamen hic multi, rationem naturalem Deo demonſtrando ſufficere;ex illa Dei exiſtentiam,inde prouidentiam, ac rerum procurationem demonſtrari; at demonſtrationem gignere cognitionem certiſſimam, exquiſitam,conſtantem; hanc porro ad Dei cultum,atque religionem ex natura rerum ſufficere. Nos rurſus, inquient, qui ingenij perſpicacia nec ſummi exiſtimus,nec Gentium illis Proceribus comparandi,multa interea de Deo,de prouidẽtia,de præmijs, atque ſupplicijs tam liquidò demõſtramus,nihil vt poſſit oſtendi euidentius: ergo ratio, & inquiſitio naturalis ſufficit;imo abundat; nam maiora à maioribus demoſtrari potuerant,poteruntque in poſterum, ſi ingenia venient præſtantiora. Aliud enim eſt, quod fideles ſimus,ac credamus; aliud quod ſciamus,ac demonſtremus: hoc fides facit,qua ratio naturalis caret ex natura ſua; at quod ſciamus, atque demonſtremus, non fidei eſt,quæ probat nihil, ſed ingenij,ſed rationis, ſed naturæ. Ergo valet natura,& ratio ad eorum,quæ diximus,

Digitized by Google

comparãdam cognitionem certiſsimam, indubitatam, exactam, conſtantem, & qualis ad religionem poſtulatur. Quin dicent noſmet cum nobis pugnare, cum dictũ 1
ſit, Dei notitiam eſſe hominibus cum natura ipſa à Deo donatam, inſitam, indelebilem; atq; multa ſimilia. Quid ergo tam inacceſſa ſit rationi naturali Dei, diuinarumque rerum cognitio. Verùm conſtitit quid tot ſæculis effectum ſit naturali indagine à ſummis ingenijs: quod cum facto ipſo conſtet, ſumitur liquidò, hæc quæ ſunt obiecta modò, eſſe ſuſpecta, eſſe fallacia. At erit decurſu quæſtionis locus aptior dicendi, reſpondendi, exponendi; nec enim verum cum vero pugnat, ac ipſæ noſtræ probationes reſponſa parient oportuna.

Rationis naturalis inſufficientia ad finem hominis.

NVnc probemus denuò poſitionem de inſufficientia naturalis inueſtigationis. Doctrina veræ re- 138
ligionis illa eſſe nequit, quæ circa maximè neceſſaria 1
maximè deficit, ac eſt impar: at talis eſt omnis doctrina naturalis inueſtigationis. Quod probo: nam in tota doctrina religionis poſt Deum nihil eſt ſcitu dignius, aut magis neceſſarium ex natura rerum, quam finis hominis religionem profitentis: nam finis eſt primum mouẽs, quo ceſſante ceſſant omnia; finis eſt, qui ad ipsã religionem accipiendam, colendam, & ad ea quæ religionis ſunt, peragenda ducit: & hunc noſtrum finem, & fœlicitatem omnes inſito appetitu proſequimur, hunc omnes quærimus, hunc quæſierunt Philoſophi, quæſierunt Atheiſtæ, quærunt ſinguli: quicumque ergo religionem aliquam colit, agnoſcat, neceſſe eſt, quo demũ officijs ſuis pergat, cum religio in ſumma via ſit ad fœlicitatem comparandam. At ad hanc fœlicitatem, & finem hominis agnoſcendum impar eſt naturalis inueſtigatio. Quod non ex laboribus Metaphyſicæ, ſed ex facto ipſo omnibus noto, necnon obuia ratione à priori oſtendo. Facto quidem aſſumendo rationem naturalem, vbi ſola ipſa eſt, nec exceptionem habet:

ſci-

Digitized by Google

ſcilicet non in nobis, in quibus coniuncta eſt cum fide, atque à fide iuuatur, ſed in illis eiſdem Philoſophorum ſummis ingenijs, aſsiduis laboribus, atque vigilijs. Omnes illi nullibi magis laborarunt, aut diſſeruerunt ingenioſius, quam in quærendo fine, & fœlicitate hominis: imò hoc caput potiſsimum extitit diuiſionis ſcholarũ. Omnes tamen quaſi in cæca nocte delyrarunt, cum in hac ſolum vita, vbi euidens eſt, fœlicitatem, & hominis finem non eſſe, cum quærerent, & ponerent. Quod ſolito acumine obſeruans ſubriſit Auguſtinus, illud dicens mirabile, quod Academici, Stoici, Ariſtotelici hominis in hac vita finem, ac beatitudinem ponerent, & quo nihil erat ſtultius, ſimul dicerent, poſſe etiam ſapientiſsimos ſibi mortem inferre, vt à malis, quibus hic premimur, ſeſe liberent. O egregiam, & à beato ipſo meritò iugulandam beatitudinem? Pythagoras, & Pythagorici ridiculam illam tranſmigrationem animarum poſuerunt: haud repugnarunt Platonici: Epicurei ineptiùs in libidine, cibo, & potu eam collocarũt: rigidiores Stoici finẽ poſuere in medijs, ſcilicet in virtutibus, & quod cõſequens erat, virum probum, aiebant, beatum etiam in equuleo. Sed quid Ariſtoteles? Hinc ſapientius, hinc ineptius philoſophatus eſt; in operatione animi præſtantiſsima, quippe in cognitione aliqua beatitudinem dixit repoſitam; at ne cum Stoicis cogeretur ſapientem etiam in equuleo beatum confiteri; inconſequentius alia quædã adminicula corporea ex ſchola plane Epicurei mutatis nominibus mutuatus eſt, quibus ſublatis iam beatitudo non eſſet amplius beatitudo. Et quæ demum ſit in hac vita illa ſapientia, quæ beatum faciat, niſi Ariſtoteles, quod eſſet extreme delyrantis, concederet, ſe aſſecutum beatitudinem, & finem hominis? Et numquã ab illa ſe cum Solone lite expedire potuit Ariſtoteles, quando ſcilicet eſſet homo dicendus beatus, ante mortem ne, an poſt? Solon voluit ante mortem, cum omnia ſint mutationi, ac miſeriæ expoſita, nihilq; ſit in tuto: beatitudinem autẽ ex Ariſtotele ipſo oporteat eſſe conſtantem, hominem eſſe, nec dici poſſe beatum: Ariſtoteles noluit, hominem poſt mortẽ, & quando ipſe non eſt, eſſe, vel dici poſſe beatum. Adeo erant cuncta impedita, & ſine exitu, vt eo temporis non forte

Philoſophorum ſumma de fine hominis ignorantia.

Ariſtoteles implicatus.

adeo

adeo ineptierit Epicurus; recurrit enim ad bona, quæ eſſent,& inuenirentur re ipſa. Erant etiam quædam de altera vita,ac præmijs,& ſupplicijs memoriæ, reliquiæ certè doctrinæ Dei; at illæ à Poetis plerumq, tradebātur,erantq;fermè fabularū in loco,& pretio. Ecce quantū effectum negotij inueſtigatione naturali. Hinc porro promptum erat in tanta finis confuſione, & nulla pœne cognitione curam omnem nihil pro futuræ religionis deponere. Hunc in finem inter alia ſapientiſſimus Deus tantos viros tanto tempore permiſit delyrare,vt nobis demum conſtaret,quid natura valeret: at forte non omnes tot etiam aliorum experimentis hactenus didicerunt. Factum ergo,quod probandum ſuſcepimus,eſt manifeſtum.

Ratio etiam adeſt concludentiſſima. Nam, vt multis demonſtrat S.Thomas, finis,atque fœlicitas hominis ſolùm in Deo viſo, vel cum eo cōnexis ſitum eſt; quod nos quoque ſub tanto Doctore,ſi quid aliquando demonſtramus, ſperamus ſuo loco demonſtraturos apertiſſimè; nec enim homo niſi Deo impleri, ſatiari, quieſcereque poteſt: & licet quidam, ijque Doctiſſimi alios, neſcio,quos fines, ac fœlicitates imperfectas, & quæ ſyncerè, & pleno ore dici tales nequeant, aut ponant, aut obloquantur, nos porrò inſito appetitu appetimus finem verè talem,id eſt,quem ſcholæ ſimpliciter talem appellant; nec aliter quieſcimus, & tale ſecundum quid non eſt verè tale. Vnde qui ad hanc imperfectam beatitudinem aufugiunt loco ſuo expugnandam, haud expediunt Philoſophorum curas, & ſtudia, ſed cedunt potius dicētes, nullam veram beatitudinem quærendam ex rerum ipſa natura; & in eo illos erraſſe, quod illam vel quæſiuiſſent, vel appetiuiſſent;nec enim tam ignorantes rerum erant, vt vel in ſchola Epicuri, vel in Stoica, & vbilibet,ac facilè beatitudinem imperfectam, ac finem *ſecundum quid* multiplicem non inuenirent. At ratio naturalis nequit aſſequi viſionē Dei, quæ *in cor hominis non aſcendit &c.*& cui,precor,Philoſophorum illa vel in mentem venerat, vt patet. Ergo. Cæterum cum iſta nec hìc exponenda ſint,nec ab ignaris ſcholarum,niſi multum explicata percipiantur, aliā nunc cauſam ſignificemus captu faciliorem. Quippe Philo- 139

Digitized by Google

Philoſophi in eo nonnullis Chriſtianis conſideratiores extiterunt, quod non ſolius ſeparatim animæ, ſed hominis ipſius, cuius par eſt anima, curam, vt pars erat, ſuſceperint; nam videbant, hominem nec animam eſſe neq; corpus, ſed tertiam quamdam naturam ex vtriſq; compactam quidem, ſed neutram: illius ergo naturæ, & tui, & mei, ac ſingulorum beatitudinem omni ſtudio quæritarunt. At cum viderent ſimul, hominem poſt mortem non eſſe, nec reſurrectionem inueſtigatione naturali valerent aſſequi, vt probant Chriſtiani, & nonnihil in ſubſequenti ratione dicemus, ideo non temere, ſed ipſa rerum conſequentia ducti ſuppoſuerunt magis, vt notum, quam probarunt, hominis in hac ſolùm vita quærendam eſſe beatitudinem: hinc miſeri tot illa delyramenta, & ſomnia coacti ſunt ponere, niſi Academici conſultiùs aſſenſum omnem cohibuerint. Et mihi crede Chriſtiane, quod fuit, hoc quoque fuiſſet, niſi miſericors Deus ſuo nobis lumine ſubueniſſet. Impar eſt ergo prorſus inquiſitio naturalis ſola ad finem hominis determinandum, & agnoſcendum; & quicumque religionem aliquam coleret in illa ſola fundatam, quæſitus, quid demum ſperaret, aut quæreret, quòne tenderet ſuis officijs, vel ignarus non aliud reſponderet, quã ſe neſcire: vel ineptiret cum Philoſophis non finem pro fine aſſignando: quod vtrumque eſt abſurdum.

Non ſolius anima, ſed hominis quærendus finis.

Rationis naturalis inſufficientia ad diuinam prouidentiam.

140 SEd verò cum præuideam, fore non paucos harum rerum haud ſcientiſſimos, qui nobis in tam neceſſaria doctrina repugnent, oſtendamus iterum, & tertiò inueſtigationis naturalis inſufficientiam. Etenim nullo admiſſo reuelato, atque per ſolam naturalem rationem procedendo, moraliter ſaltem neceſſariò (vt ſcholam caueam, & cum ſchola loquar) erratur circa diuinam prouidentiam, nec certa, & indubitata eius cognitio, & qualis ad religionem expoſcitur, poteſt haberi in hac ſal-

ſaltem, in qua ſumus, naturæ rei conſtitutione, vel imperfectione. Indè factum eſt, quod multi virium ſuarum fidentiſſimi prouidētiam, atque vias Domini examinare incipiant: mox intricantur, ac dubitant: demū cum eas comprehendere nequiuerint, prouidētiæ ſimul atque religionis curam omnem relinquunt, fiuntq; vno verbo prophani; ſunt enim prouidentiæ, & religionis connexæ cauſæ, vt patet. Cauſa porrò circa prouidentiam Dei errandi, vel dubitandi, quo eſt etiam illitteratis manifeſtior, eò eſt pernicioſior. Omnes quippe cōſpiciunt vitam iſtam, quam omnes tenerrimè diligimus, tot malis, ac miſerijs implicitam, ex quarum ſenſu, ac dolore haud benè erga eius gubernationem afficimur: ſubit mox apprehenſio, Gubernatorem illum, qui per tot ſtrages, ac miſerias tam ſine fine, & tam nullo ſui bono affligit homines, Deum bonum eſſe non poſſe: ex quo alij Manichæi, alij Epicurei facti ſunt. Occurrunt probi in equuleo, Tyrāni in ſceptro paſſim, ac quotidie innocentes deprimi: extolli nocentes &c. inferunt inde: ergo horum Rector, & Gubernator Deus non eſt, qui ſi eſt, iuſtus vtique eſt; iuſtus autem non eſt, qui æquum, & iuſtum non ſolum non ſeruat, ſed vices commutat, ac Latronem donat præmio, & rei Dominum laqueo ſuſpendit.

His vt ſatis fiat, quæ ſunt murmur omne impiorū, 141
Atheorum, & Epicureorum, occurrit mox ſermo de immortalitate animæ, atque de illa magna ſolicitudine inquiritur. At nullus hinc eſt exitus. Primùm quidem, quia vt S. Thomas harum rerum ſcientiſſimus, & dixit, & probauit, ſi non eſt reſurrectio mortuorum, *non de facili, imo difficultèr ſuſtinetur immortalitas animæ*: idcirco tam inconſtans, & dubia extiterat apud naturales inueſtigatores de immortalitate animæ opinio. Sed verò conſtaret illa indubitatè. Occurrit tamen, non ſolū animabus, ſed etiam, & maximè hominibus ipſis ſeruādam eſſe iuſtitiam: homines ipſos eſſe bonos, & malos, luxurioſos, & caſtos; fures, & iuſtos: ipſos malis affligi, atq; bonis perfrui; extolli, deprimi, valere, ægrotare, &c. Hominum autē nullam eſſe vitā futuram; nam eam ratio naturalis haud aſſequitur; imò principij loco apud Philoſophos habebatur, à priuatione ad habitum, à

morte

morte ad vitam nullum eſſe regreſſum.

142 Hinc variæ, & pugnantes inueſtigatorum naturalium illationes, atque ſententiæ. Pythagoras tranſmigrationem animarum inuexit: ſed vt patet, nodũ haud expedit. Ariſtoteles dubitauit, ac varius extitit circa immortalitatem animæ. Plato, cui Tullius, necnon aliquando ipſe quoque Ariſtoteles acceſſit, animas aſſeruit pridem conditas peccaſſe, atque vt pœnas luerent, truſas in corpora. In quo & in Philoſophiam ineptijt, vt loco ſuo oſtenditur, & quod noſtri argumenti eſt, peccauit in Theologiam, nec difficultatẽ expedijt: iniquum enim eſt, & cõtra ius, propter peccata ſolius animæ hominem puniri, qui non peccauit; & ad hoc ſolum homines condi, vt puniantur, affligantur, crucientur, quin tamen peccauerint. Hanc adminiſtrationem Dei boni, & iuſti eſſe non poſſe concluſit Epicurus; & idcirco mundum caſu, & fortuna gubernari. Omnium conſultiſſimi Academici, cum hinc diuinæ prouidẽtiæ tanta conſpicerent argumenta, hinc nullum in his inuenirent exitum, ab approbando, vel improbando ſuperſedere. Poſtea vero hæretici Manichæi mundi adminiſtrationem inter Deum, & aliam illi coæuam malorum primam cauſam ineptiſſime diuiſerunt. Cauſa porrò omnes multũ commoueret, neceſſe plane erat. Etenim nunc quoque fatemur omnes, adminiſtrationem mundi rectam, & iuſtam non futuram, ſi anima nõ eſſet immortalis, & præſentis vitæ inæqualitas in futura vita eſſet ad æqualitatem reducenda; hincque frequenter videas immortalitatem animæ comprobari. At Epicurus haud conquieſcit; nam Deus, ſi eſt, iuſtus eſt, inquit, iuſtitiamque ſeruat non animabus ſolum, ſed ipſis potiſſimùm, quorum cauſa tractatur, hominibus. Hinc, vt eſt notatum rat. præc. Philoſophi omnes finem non ſolius animæ, ſed hominis quæſierunt, & in hac vita, cum aliam agnoſcere non valerent, eum vaniſſime commẽti ſunt: eadem hic conſequentia in mundi adminiſtratione bonitatem, ſapientiam, iuſtitiam requirent pro hominibus: aliam hominis vitam ratione naturali non inueniunt: quærent ergo iuſtitiam in hac vita, quæ cum non ſaluetur, vel dubitabunt, vel hærebunt, vel negabũt: quibus ſola ratione naturali, certo ſaltem, & euidenter,

vt ad religionem in ratione fundandam opus eſſet, impoſſibile eſſet occurrere. Reſurrectio porrò mortuorum, licet ijs in mentem veniret, tot aliunde, tamque magnas patitur difficultates, vt certam ſaltem, ac indubitatam de ea ſententiam ſtabilire pariter eſſet impoſſibile; imo nunc etiam à Chriſtianis, poſtquam ſemel credita eſt Deo, defenditur magis, quam demonſtretur; & ſatis nobis eſt eorum, quæ credimus, habere iuſtam defenſionem.

His ergo ſola doctrina diuina, & reuelata occurri poteſt, & ea duplici. Altera reſurrectionem mortuorum, & vitam futuram hominum ſempiternam nobis tradit. Altera peccatum originale: *omnes enim in Adam peccauerunt*, & per peccatum mors, & alia mala intrauerunt in hunc mundum. Quamobrem licet homo non ſit finaliter, vt dicunt, & ad pœnam æternam damnatus, damnatus eſt tamen ad pœnas maximas temporales, & quicumque pœnas vident, & cauſam ignorant, inferunt mundum male gubernari; atque ita iudicent, neceſſe ferme eſt. Pone aliquem rerum ignarum apud inferos repente conſtitui, aut ibi creari; videret ibi tot animas tam acerbè torqueri, tractarique tam crudeliter: ignoraret vero illas propter ante acta ſcelera illuc truſas ibi puniri, eumque locum eſſe pœnarum: quid, precor, inferret? Credo, vel hæſitaret, vel cōcluderet, earum animarum curatorem, & Autorem Deum bonum, ſapientem, iuſtum non eſſe. Ecce quid in hac vita accidat naturalibus inueſtigatoribus: vident, imo quod plus eſt, patiuntur etiam ipſi tot in ea calamitates, miſerias, mala: cauſam ignorant: locum putant eſſe bonorum, cum locus ſit etiam pœnarum: ſolum de Dei bonitate cogitant; non de iuſtitia. Et quid concludunt? Quod Epicurus, quod Plato, quod Ariſtoteles, quod Manichæi, quod Academici. Ergo in hac ſaltem, in qua ſumus rerum, & ſtatus noſtri conſtitutione impoſsibilis eſt certa, explorata, conſtans prouidentiæ ſententia, & qualis demùm ad religionem ex omnium ſententia poſtulatur, ſine doctrina diuina, & reuelata. 143

Aſt eam, inquis, non admittit Epicurus, non admittunt Philoſophi. Verum ego non hic cum Epicuro litigo, qui expugnatus eſt in ſuperioribus: cum illis iam 144

ago,

Digitized by Google

ago, qui religionem aliquam colunt ex animo, quibus proinde in confeſſo ſit, neceſſariam eſſe certã, & exploratam de diuina prouidentia ſentẽtiam. His ergo probaui, eam comparari non poſſe per inueſtigationem ſolam naturalem. Vnde coguntur concedere neceſſariã eſſe altioris iudicij de ea ſententiam, & doctrinam. Igitur demõſtraui retro, veram religionem in mundo eſſe eamque inuenibilem. Nunc oſtendi eam non poſſe eſſe fundatam in ratione naturali. Concludo: ergo fundata ſit, opus eſt, in doctrina ſuperiori, & indefectibili, & diuina. At ais, nolo Chriſtianam admittere. Sed nondum ego de hoc ago, quæ doctrina admittenda veniat, & quæ re ipſa ſit diuina: hoc nunc nobis concedant reliqua decurſu illaturis, ac probaturis, ad religionem neceſſariam eſſe doctrinam diuinitùs traditam. Imo ſi ſolum doctrina Chriſtianorum, & nulla alia expedit difficultates ſummas, & ſummarum rerum, ex hoc ſolo, eam verè diuinam eſſe, affatim commonſtratur.

145 Suppetunt prætereà quamplurima in eumdem ſcopum, quæ cum ſub omnium hominum experientiam cadant, propterea tutiora ſint, & vbique gentium valitura. Mortalium ſcilicet nemo non experitur appetitus, & partis, quam inferiorem vocamus, vim magnam, ac præualentiam, cui ratio, quæ dominatura videbatur, pœnè captiua inſeruiat; cum tamẽ ſecundum naturam, & rationem eſſe videatur, quod nobilius in minus nobile gerat dominatum, & præualeat. Natura rurſus quælibet magis inclinata eſt in finem ſuum, quam in contrarium; in bonum, quam in malum, idque ita eſſe ratio videtur poſtulare; hominem porrò magis multò inclinatum eſſe in vitia, quam in virtutem; in repugnãtia, & oppoſita fini, quam in finem, vtinam non tã eſſet omnibus nobis malo noſtro exploratum, atq; deplorandum? Hanc naturæ humanæ inordinationem ratione ipſa naturali deprehendi ſatis quidẽ probabilitèr poſſe docuit Thomas; deprehenſam illam ab Ariſtotele, Tullio, & alijs exprobrat Iuliano Auguſtinus. Hanc appetitus, & carnis in rationem petulantiam, atq; rebellionem a Deo rationis, ac virtutis fautore iniectam non fuiſſe, ſatis ſaltẽ probabiliter Manichæi aſſumpſerunt; inde aliam vt dictum eſt, cauſam primam malorum,

æterno Deo coæuam intruſerunt: ex quo duæ religionis ponantur, neceſſe eſt,pro vtroque primo principio exorando,& placando; illæque,vt ipſe pugnant principia,pugnantes inuicem, & abſurdæ,& ridiculæ. Porrò Philoſophi eaſdē illas,quas nuper proferebamus,intuliſſent,vel etiam intulerunt concluſiones.Quod vero omnibus eſt impudentius, iam proteſtantes in Deum Autorem referunt ſcelera vniuerſa. Quid demum Chriſtiani? Naturam dicimus vulneratam, malè habentem, infirmam; vires arbitrij non quidem extinctas, ſed tamen extenuatas,imbecilles,parum valentes. Iam hæc cauſa vbique nationum nota eſt; vbique ad controuerſiam ducitur facile: agitur porrò de re principaliſsima, ex qua alij Dei prouidentiam,alij Deum totius ſaltem naturæ Creatorem negent. Reſpondeat quidem, & ſoluat cuncta ratio naturalis veriſimiliter,& probabiliter: at certò, at indubitate, clarè, manifeſtè, quod ad religionem in ratione fundandam opus eſſet, nemo,credo, adeo ſuperbierit,vt afferat. Ergo certam,ac indubitatam ſolutionem, & expeditionem ſolùm habet in doctrina reuelata,& credenda de peccato originali.

Hùc & cauſa illa attinet ex præcedenti ſubnaſcens 146 de neceſſitate peccatorum. Hanc peccatorum neceſsitatem Chriſtiani Theologi fatentur; & eam ſcholarum vſu appellant moralem, ſapientioribus ſignificatū proprium retinentibus; aſt alijs ampliantibus,abutentibuſque nomine. Nos hic à vocibus abſtrahamus, loquamurque cum omnibus. Illud, credo, mihi diffitebitur nemo,eam eſſe neceſsitatem peccandi in hac, in qua naſcimur,ſorte miſerrima, vt non minùs rideretur ille, qui diceret,eſſe in India populos,& regna integra, in quibus nec grauiter,nec leuiter,nec opere, nec mente nullus peccat,quam qui diceret,eſſe ibi ignem,qui non comburit,homines, qui non moriuntur,& æquos volātes per aera. Hanc autem tantam peccatorum neceſsitatem,dicent,à Deo bono non eſſe: hinc inferent, vel à Deo nos factos non eſſe; vel non eſſe factos ex integro: ſin minus dicent,Deum fuiſſe ſatorem ſcelerum, Deum amando naturam,quam fecit, amaturum neceſsitatem peccandi,& ex conſequenti ipſa peccata; quæ cum ſint abſurdiſsima,vel hærebunt dubij,vel creationem negabunt,

Digitized by Google

bunt, vel diuident; & opinari quidem poteris; at non ſtatuere certò, diſtinctè, indubitatè. Ergo ſicut prius.

Ratio naturalis ſibi relicta implicatur, nec exitum inuenit in rebus ſummis, & ad religionem neceſſarijs.

147 IAm poſtremò naturæ ad religionis doctrinam inſufficientiam, & doctrinæ diuinæ neceſſitatem, vt demonſtremus, litem moueamus de ſumma rerum à ſola ratione naturali inextricabilem, vt ſaltem ad religionẽ poſtulatur. Ecce nos aggreditur Atheiſta contendens, Deum non eſſe, & dicit: vel Deus non eſt, vel liber eſt: at Deus liber non eſt; ergo Deus non eſt. Maior propoſitio eſt explorata, & à nobis conceditur. Minorẽ probat: vel Deus non eſt, vel immutabilis eſt; at ſi liber eſt, immutabilis non eſt; ergo Deus liber non eſt. Maior eſt ſimiliter recepta, & conceſſa. Vt minorem oſtendat, mouet nobis celebrem de actibus Dei liberis quæſtionem, & de libertate cum immutabilitate componenda difficilem Prouinciam. Quis hic ſenſus ſapientium? Alij aiunt eam compoſitionem, & concordiam tam eſſe rationi difficilem, & inacceſſam, atq; eſt concordia vnitatis Dei cum Trinitate: at iſtam ratio naturalis ſola non aſſequitur, vt eſt in confeſſo: ergo neque illam; ergo vinceret cauſa Atheiſtæ. Alij, licet illam cum Trinitate haud cõparent, gemunt tamen ſub pondere, & ſatis putãt, ſi probabiliter cõponant, & reſpondeant. Ergo lis maneret dubia: certè illa conſtans, & certa ſententia ſtatui nequiret, quæ ad religionem expoſcitur. Eodẽ argumento pro fato pugnabunt Stoici, eodẽ Ariſtotelici pro æternitate mundi; eodem Epicurei, vt Deum à creatione, & prouidentia rerum remoueant. Immiſcebunt etiam, ſi placeat, diuinæ prouidentiæ cum humana libertate incompatibilitatem tot tricis nondum ſatis expeditis implexiſſimam. Inferent alij apud Tul. 3. de nat. Deorum, reliqua quidem externa bona à Dijs procurari, & accipi: *virtutem autem nemo*

mo(ait) vnquam acceptam Deo retulit. Nimirum rectè; propter virtutem enim iure laudamur, & in virtute rectè gloriamur: quod non contingeret, ſi id donum à Deo, non à nobis haberemus: idemque mox de ſapientia ſubinfert. At Epicurus, ſi magna, & potiſſima à Deo non procurantur, nec conceduntur, minimorum curam conſequentiùs remouerit. Mox Paulus, & ſapientiſsime quidem clamat, *quid enim habes, quod non accepiſti?* ſi vineta, ſi ſegetes, ſi olíueta, Cicero, Deo refers accepta, ſi fundorum eſt ille Dominus; an non tui, quem etiam fecit, & propter quem reliqua illa fecit? Quid verò Epicurus? caſui omnia committit: vnde vnde eum expugnaueris?

Inferamus igitur, rationem cum ratione pugnaturam, ſi ipſa ſola ſibi relinqueretur. Primùm equidem ego Atheiſtam, vel Epicureum conuincerem, & vt in ſuperioribus factum eſt, apertiſſime Deum, & eius prouidentiam, atque veræ religionis in mundo exiſtentiam demonſtrarem ita, vt nihil poſſit demonſtrari patentius; imo ſciatur nihil, ſubſiſtat nihil, ſi ea non conſtiterint. Sed mox ex actore fio reus, atque de rebus conuenior ſummis, æternis, & diuinis, & ad doctrinam religionis neceſſarijs, quales hac quæſt. protulimus aliquas; in quibus aduerſarius ratione pugnat; ego ratione reſpondeo; ſed, vt viſum eſt, cauſa valet; & vincor, vel impedior ſaltem, atque confundor. Quid porrò hinc naſcatur? Vtique quod apud Inueſtigatores naturales natum fuit, diſſenſiones, opiniones, ſcholæ, ſectæ, errores, quos & quales ſubortos eſſe, ſatis ſupra explicuimus, ne hic denuò eadem referendo faſtidioſior contingat diſputatio. 148

Obiectionibus occurritur.

EX quibus, vt ad ea occurramus, quæ pro rationis naturalis ſufficientia retrò allegabant, haud negamus, ſed concedimus, ſed contendimus, poſſe Deum, Deique prouidentiam ratione naturali demonſtrari; imò inditam eſſe omnibus Dei notitiam. At id addimus, mox à contrario tot, tamque 149

diffi-

Digitized by Google

difficiles quæſtiones occurſuras, quæ cum ratione naturali expediri ſatis nequeant, vt oſtendimus, faciant in ipſis etiam demonſtratis dubitare, vel ad errores ducant intolerabiles, & religionem ipſam, de qua ſtatuenda tractatur, deſtruentes, vt exemplis, & illationibus Gentilium commonſtrauimus: nimirùm ſyllogiſmus cum ſyllogiſmo pugnaret, & ſeſe viciſſim vel deſtruerent, vel eliderent. Quid enim pro diuina prouidentia demonſtranda aſſumam ego vrgentius, quam quod ad eamdem remouendam licet aſſumere Epicureo, ſcilicet vel Deum non eſſe, vel eum immutabilem eſſe; at immutabilem & liberum ſimul eum eſſe non poſſe, cum liberi ſit velle, & nolle: vndè & velle, & nolle ineſſe Deo poſſet, & abeſſe: quod qua ratione citra mutabilitatem ſubſiſtat, adeò eſt explicatu difficile vix vt inueniatur quidquam aut Theologis moleſtius, aut rationi inſuperabilius. Hinc Perez diuinam libertatem à ſerie recta cauſarum quoad effecta naturalia, falsò quidem, ſed non ſine ſolito ingenio excluſit. Alter itaque argueret, *Deus eſt: ergo liber eſt, & prouidentiam habet*: alter regula cunctis accepta ab oppoſito conſequentis ageret ad oppoſitum antecedẽtis: *Deus liber non eſt; ergo Deus non eſt*.

150 Hæc alium exitum certum, conſtantemque non habent, quam quem ipſa illa ratio naturalis ſuppeditat, ſuam ſcilicet ad diuina exploranda, ac pede inoffenſo percurrenda inualetudinem, caliginem, incertitudinem, vt ratione præſertim prima oſtenſum eſt, probatumque à priori. Nihil enim eſſet ipſi rationi naturali repugnantius, quam aſſerere, Deum, & diuina eſſe per ipſam inueſtigabilia, expedibilia, & intelligibilia. Ex quo Epicurus, & Atheus, & quicumque erit, modò indocilis non erit, admittet, quod ex Academicis retulimus, par eſſe, vt de Deo, & diuinis ab ipſo Deo inſtituamur, numquam alioqui ſatis profecturi; eſſeque plenum ſtultitia, de rebus diuinis eas ſolum admittere, quas naturalis ratio demonſtrat; eas reſpuere, quas non demonſtrat, nec intelligit: Deum quidem eſſe per ipſam rationem demonſtrari: de cætero audiendum ipſum, & accipienda, quæ dicit per modum fidei, tanquam ab eo dicta, quem fallere repugnat

pugnat

pugnat vel falli: accipiendam item Theologorum regulam aientium, ea quæ ſunt religionis, & fidei, ſatis eſſe, ſi defendi queant, licet demonſtrari nequeant: de quo copioſius in ſeqq.

At Chriſtianis temporibus, quibus auctior, & plenior Dei doctrina conceſſa eſt, tum ad reſpondendum, & defendendum, tum etiam ad probandum, atque demonſtrandum ſumus incomparabiliter expeditiores. *O Chriſtianè* (inquit Auguſt.ſerm.187.de temp.) *qui tibi videris nihil ſcire, ſi ſcias hoc ipſum, quod neſcias, nonne plus magis à cæteris videris ſcire? Gentilis homo videt lapidem & Deum putat: Philoſophi vident cælum, & putant Deum, &c. Tu verò conſidera, quantam ſuper iſtos habeas ſcientiam.* 151

Fides iuuat plurimùm etiam ad ſciendum.

LIcet enim fides, qua doctrinam religionis, & diuinam accipimus, probet nihil, ſed credat, multiplicitèr tamen ad reſpondendum,& probādum,proceſſumq; ſcientiarū deſeruit;certificat primò,atque monet de erroribus; quare qui v.g.ex immutabilitate Dei fortè duceretur ad Deum in operando neceſſarium concludendum, erroris à fide præmonitus eum cauet, & alio diſcurſum, & curſum dirigit: certificat rurſus de veritate, v.g. de diuina in operando libertate, & qui incautus prementibus in contrarium difficultatibus ceſſiſſet, haud cedit,ſed ſolutiones, & exitus quærit: qui ſimiliter vitæ futuræ ignarus hic & ibi finem, & beatitudinem conquirendo cum Philoſophis delyraſſet, iam de fine certus per fidem, mentem, & operam illi explicando adhibet: & ſic de alijs infinitis; ex quo haud ineptè fidem dixeris frenum, & rectorem ſimul humani diſcurſus, & ingenij, in inuia alioqui ituri, atque præcipitia. Deus denique glorioſus ſuis diſcipulis, & à principio, vt par eſt, credentibus, audientibus, rerum creditarum maiorem in dies communicat intelligentiam, & ſapientiam,cum id vel Magiſtri etiam homines modo ſuo efficiant. 152

Hæc

Hæc porrò factum ipſum reddit manifeſtiſſima; videbit enim quicunque non prorsùs ignorans, Chriſtianos Doctores nullibi certiùs decernere; ſubtiliùs, conſequentiùs, delicatiùs, altiùs diſcurrere nullibi, quam in rebus diuinis, æternis, & futuris, in illis ipſis, in quibus haud imparia Philoſophorum ingenia nihil efficere valuerunt: non ad longum examen te voco, nec difficile: ſume in manus cunctis obuiam ſummam S. Thomæ: nimium hoc eſt; ſume quemque de populo theologum; atque ſimul magnum illum Ariſtotelẽ: & quære, quis ſit Deus, qualis; quantus, de numero, de ſedibus, de actione, de potentia, de ſcientia, atque beatitudine Dei conſule: mox perge; finem, ac beatitudinem noſtram quære; quære viam; quære reliqua, quorum ſcientia ſapientia eſt, quorum ſcientia reliquis præſtat, quæ ſumma ſunt, & quæ fermè ſola nos attinent, & quæ potiſſimum Philoſophi quæſierunt. Videbis, credo, tam clarè nihil vt ſit in mundo clariùs, in his ſaltem rebus Naturales inueſtigatores nec dignos quidem exiſtere, qui cum vel minimo Chriſtiano Doctore conferantur. *O Chriſtiane, conſidera, quantam ſuper iſtos habeas ſcientiam!* Noli tamen gloriari, *quaſi non acceperis*; ipſorum quippè illorum Philoſophorum inſipiens cor obſcuratum eſt, quia cum cognouiſſent Deum, non tanquam Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis.

153 Hinc Chriſtianus haud debet vires, ac facultatem rationis naturalis in ſe, vel in Chriſtianis Doctoribus examinare, ac trutinare, in quibus cum concurrat ſimul, & coniuncta ſit doctrina diuina, confundimus facilè, & quæ Dei ſunt, in noſmet, ingeniolumque noſtrum, tam facile, quàm vanè referimus. Sumat ergo rationem, ac inueſtigationem naturalem, vbi ſola ipſa fuit, vel fermè ſola, in Philoſophis ſæculi, atque mundi ſapientibus, quos planè chriſtiani haud præcellimus, vel acumine, vel diligentia: ibique facile deprehendet ſcrutationis naturalis inualentiam. Dubitationes Thomæ plus fidei noſtræ profuiſſe, quam fidem promptam Magdalenæ, Sanctorum Patrum ſententia fuit; ſic enim concludentiùs, ac in iudicio, vt aiunt, contradictorio euicit Deus reſurrectionem Chriſti.

Digitized by Google

Haud ero temerarius ipſe, ſi aſſeram ſimiliier, plus cõſiderantibus profuturam ad ſapientiam ſapientium mundi ignorantiam, quam multorum aliorum ſapientiam, & documenta.

Et tamen ipſi illi Philoſophi fuerunt, quodãmodò modeſtiores. *Nonne terrebimur exemplo Pythagoræ?* (inquit Aug.l.14. de Trin.c.1.) *Qui cum auſus non fuiſſet ſapientiam profiteri, Philoſophum potius, id eſt, amatorem ſapientiæ ſe eſſe reſpondit: à quo id nomen exortum ita deinceps poſteris placuit, vt quantalibet de rebus ad ſapientiam pertinentibus quiſque, vel ſibi, vel alijs videretur excellere, nonniſi Philoſophus vocaretur.* 154

Nec Pythagoram, aut Pythagoricos effugit hæc, quam adſtruximus, ſolius rationis naturalis ad diuina exploranda ineptitudino. Idcircò, vt Cyrill. Alex. ex Nalicarnaſeo prodit, Numa ſcholæ quippè Pythagoricæ, Deum dicebat fide colendum, templaque conſtructa vocabat Fidei, præcipiebatque ſubditis per fidem iurare, etſi apud Romanos haud multum profeciſſet. 155

Haud porrò quiſquam exiſtimauerit, tot nos laboribus, atque argumentis pro aliqua, aut nunc nata, aut ex cerebro fabricata, aut ex antris euulſa doctrina deſudaſſe. Obuia illa erat, ac notiſſima ſapientibus: adeò vt ſimplici etiam populo tradendam eius ſummã propoſuerit Parochis fel.recotd. Pius V. in proemio cathechiſmi. *Ea eſt* (ait) *humanæ mentis, & intelligentiæ ratio, vt cum alia multa, quæ ad diuinarum rerum cognitionem pertinent, ipſa per ſe magno adhibito labore, & diligentia inueſtigauerit, ac cognouerit, maximam tamen illorum partem, quibus æterna ſalus comparatur, cuius rei in primis cauſa homo conditus, atque ad imaginem Dei creatus eſt, naturæ lumine illuſtrata cognoſcere, aut cernere numquam potuerit.* Subdo nimirum aliqua chriſtianæ etiam authoritatis firmamenta, etſi nihil apud alios valitura; vt enim fatear ingenuè, nullos hìc, atque in doctrinis ſimilibus timeo magis, quam Chriſtianos aliquos: & hos video tàm promptè, quàm hilariter diſtincturos, & nuper adductum Catechiſmi teſtimonium, & multa alia ſuperiùs diſcuſſa: dicent quippè ſermonem eſſe de Deo authore ſupernaturali, de fine itidem ſupernaturali: non autem de Deo ſimpliciter, 156

quem

quem ſcilicet vt Autorem, & Gubernatorem totius naturæ cognoſcere, cernere, imo etiam exhaurire, ſi opus eſt, queat ingens vis humanæ intelligentiæ: de æterna, aiunt, ſalute agi; cuius rei cauſa homo conditus de facto fuerit, quæri: at aliud eſſe de facto, aliud de poſſibili, aliud in hac rerum ſerie, aliud in alia; aliud ex rerum ipſa natura; aliud ex ſuppoſitione, quod Deus de facto ſic, vel ſic vltro de homine diſpoſuerit. Ecce quantum audeat humana præſumptio, cum tamen totum genus humanum nondùm hactenus comprehendere potuerit vel muſcæ vnius, aut formicæ compoſitionem; imo nec mediocriter quidem intelligere, aut ægritudinem aliquam tuam, quam experiris, ſatis noueris. Agite interea & Deum authorem naturæ, eius ſcientiam, potentiam, prouidétiam, cauſas & fines, vias, & exitus, cohærentiam totius vniuerſi, & partis cum parte, & partium cum toto; præſentium inter ſe, atque cum præteritis, & futuris ordinem, ſeriem, concatenationem, magnis veſtris ingenijs abſoluite: religionem, ſi placet, fundate; audete, peragite omnia.

157 Hæc ergo ſubterfugia præoccupata ſunt, præciſaque in noſtris probationibus; Pius V. maximam partem, ait, eſſe inacceſſam eorum, quæ ad ſalutem æternã comparandam requiruntur; at exemplificat finem hominis, vnde nos ſecundo loco argumentati ſumus contra ſufficientiam humanæ inueſtigationis, & probauimus impoſſibile eſſe, quod homo ratione ſua iſta, quã, & quali de facto viget, potuerit quidquã certò ſtatuere de fine ſuo, & cuius rei gratia conditus ſit: interim de poſſibili, vel de potentia abſoluta, vel in alia rerum ſerie, quæ ad nos nunc haud attinet, habeat ſi placet, homo Deo ipſi parem in intelligendo perſpicaciam. Mihi tamen liceat modo meo ſapere, & dicere, non ex ſuppoſitione aliqua, ſed per ſe, atque ipſa rerum natura, & ex terminis ipſis eſſe veriſsima, eſſe innegabilia illa Chriſtianæ ſapientiæ documenta: quis cognouit ſenſũ Domini? aut conſiliarius eius fuit? ò altitudo diuitiarum ſapientiæ, & ſcientiæ Dei! permittatur addere; ò altitudo perfectionum Dei? quibus plena eſt ſacra pagina: Nimirùm quod aliàs quoque ingenuno, haud fecit nos Deus conſiliarios ſuos, ſed populum ſuum, &

Digitized by Google

quidem ruſticiſsimum: quibus proinde ab ipſa natura præſcriptum eſt, vt de rebus diuinis Deo ipſi credere debeamus. Scitè ſap. 8. docemur: *& vt ſciui, quoniam aliter non poſſem eſſe continens, niſi Deus det, & hoc ipſum erat ſapientia, ſcire cuius eſt hoc donum: adij Deum, & deprecatus ſum illum etc.* Magna eſt rationis naturalis perſpicacia, magna laus, & vtilitas, ſi in primis nouerit vires ſuas, inſufficientiam ſuam, dependentiā à Deo ſuā, maximè verò ad religionis doctrinam; & eam ſciuerit, cuius ſit, à quo poſtulanda, vbi quærenda, cui accepta referenda. Quæ cuncta progreſſu illationum, & quæſtionum magis, & magis firmantur, explicantur, fouentur.

QVAESTIO VIII.

Vtrum aduerſus Gentiles, atque ſapientes ſæculi conſequatur, veram religionem, nec quæri debere, nec inueniri poſſe per examen rerum, & religionum.

HAC, & ſequenti illatione cauemus, niſi fallor, atque amputamus cauſas omnes immediatas, & proximas errandi in materia religionis, & quibus ſublatis vix ſit vlterius locus de religione diſſentiendi; incurritur quippe error omnis, vel quia res, vel quia ſcripta veræ religionis examinatū imus: quod vtrumq; ineptiſsimum eſſe commonſtrandum eſt. 158

Illatio multipliciter explicata, & probata.

Nunc porrò examen rerum remoueamus ex dictis, quò etiam examen religionum, & ſectarum reuocatur. Hoc examen, quandoquidem de rebus religionis eſt, atque de illis diſcutiendis, & approbandis, vel improbandis, non eſt rationis iam Deo credentis, ſed nondum credentis, & examen inſtituentis, vt credat; & ita eſt inueſtigatio purè naturalis. At nos quæſt. præd. 159

demon-

demonſtrauimus,rationem humanam,inueſtigationem naturalem eſſe imparem , & inſufficientem ad res religionis explorandas , componendas , & iudicandas ex ipſa illarum rerum natura . Ergo eſt examen natura ſua inſufficiens,& impar,& nihil concludens : ergo ineptum . Rursùs : vt ibidem eſt oſtenſum , examen hoc tentatum eſt à ſummis viris ſummis laboribus , & per plurima ſæcula : & nihil indè concluſum,quam vel audaciorum ineptiæ manifeſtæ;vel cordatiorum illa concluſio,ſe nihil ſcire;cuncta eſſe confuſa ; approbandum prorſus nihil,vel improbandum . Hoc denique examẽ rationis nondum credentis ad ſcholas pertineat, neceſſe eſt,& ad ſcientiam aliquam: at oſtenſum eſt alia etiã quæſtione , doctrinam veræ religionis multis de cauſis, quas ibi commemorauimus , per viam ſcholarum , & ſcientiarum fundari, conſtare, conſiſtereque non poſſe.

160 Alio præterea modo explanatur viæ iſtius abſurditas . Nequit ſcilicet via illa eſſe apta, & recta ad veram religionem, per quam melius itur ad falſam,quam ad veram , & in qua deterior ſit futura cauſa veræ religionis , quam falſæ alicuius;vt iter ad Hiſpaniam haud eſt,quo non ad Hiſpaniam itur,ſed ad Poloniam.At talis eſt via per examen rerum inſtituta . Quod probo : nã euicimus , doctrinam veræ religionis natura ſua eſſe de rebus altiſſimis,& diuinis,& hoc ipſo nobis difficilibus,ác parum notis; eam item eſſe de rebus æternis,atque futuris ; quarum nec experientiam,nec vſum , nec ſpeciem propriam habeamus,neque ſimile: vnde vera religio ad examen noſtrum vocata difficilior erit , & obſcurior, quam falſa aliqua : fabricem enim nunc ego religionem quamdam partim Philoſophicam Deum mundi creatorem ponendo,& demonſtrando, partim cum Academicis ea, quorum demonſtrationem non habeo manifeſtam,nec approbando, nec improbando; vel exemplo ſagaciſſimi Mahometis tollã à Iudaiſmo vanam Meſſiæ expectationem,multaque puerilia: tollã à ChriſtianiſmoTrinitatem,Incarnationem Verbi Dei, Sacramẽta,& alta,& difficilia quæque : ab ipſo demum Mahometiſmo ſpurcitiam,& barbariem, quæ ad nauſeam mouet ſapientes quoſque : & cum hac à me ſic fabricata,

Examen rerum ad falſa ducit.

bricata,& apertè falſa,aut alia ſimili cōferatur vera religio,quæcumq; demùm illa erit,per examen rerum. Euidens eſt, præualituram falſam, quæ probat bona,& clara ratione,quæ ponit,atq; ſoluit obiecta:vera porrò nec demonſtrare multa poteſt, eaque principaliſsima; nec multotiès,vbi de ſummis,& natura ſua abſtruſis rebus tractatur,ita liquido obiectiones diſſoluit, vt replicari amplius non poſsit. Vinceret ergo religio falſa. Ergo via hæc apta non eſt,nec recta, ſed abſurda, atq; contraria.

Confirmatio ex Auguſt. Id ipſum denuò conuincat apertiſsimè Auguſtin. 161
epiſt.49.ad Deogr. *Propoſita* (inquit) *expoſuimus, vt potuimus: ſed ille,qui propoſuit,iam ſit Chriſtianus: ne fortè,cum expectat antè librorum ſacrorum finire quæſtiones, prius finiat vitam iſtam, quam tranſeat de morte ad vitā. Ferri enim poteſt* (id eſt permitti,& tolerari) *quod antequam Chriſtianis Sacramentis imbuatur, quærit de reſurrectione mortuorum. Concedendum etiam fortaſſis, quod de Chriſto quæſiuit, cur tantò poſt venerit;vel ſiqua ſunt alia, pauca, & magna quæſtiones, quibus cætera inſeruiunt. Si autem qualis eſt illa,in qua menſura menſi fueritis,metietur vobis,vel qualis iſta de Iona, etiam omnes tales, antequā ſit Chriſtianus,finire cogitat perperā cogitat,vel cōditionē humanā,vel ætatem iam ſuam. Sunt enim innumerabiles,quæ non ſunt finiendæ ante fidem,ne finiatur vita ſine fide. Sed planè retenta iam fide,ad exercendā piā delectationē ſtudioſiſſime requirendæ; & quod in eis eluxerit,ſine typho arrogantiæ communicandum: quod autem latuerit, ſine diſpendio ſalutis tolerandum.* Quibus nihil eſſe poteſt concludentius. Permittit porrò Auguſtinus,quod de paucis, & magnis quibuſdam quæratur, non quidem eo genere examinis,vt inde dijudicanda veniat,& accipienda, vel refutanda vera fides,& religio: nā ad hoc omnia eſſent examinanda,ſed ita vt is qui iam fidem accipere decreuit magna illa, & potiſsima quoque modo intelligere velit ante fidem.

Hùc etiam ratio illa ſpectat,quam quæſt.1. contra veram religionem obiecimus, vrgeturq; à Luciano ad ſectas Philoſophorum explodendas. Quicumque enim veram religionem quærere per examen rerum inſti-

inſtituit,neceſſe eſt,vt non vnam,ſed omnes religiones, reſque illorum examinet, diſcutiat,& iudicet, quandiu ſaltem veram non inueniet. At hoc nullus mortalium præſtare valet: primò enim,quod fidentiſſimè pronuntiauerim, nemo mortalium, vel ſola nomina nouit religionum,ſectarumque omnium. De Chriſtianorum ſolum diuiſionibus, & iam pridem agens Auguſtinus lib. de hæreſ. fatetur palàm,nec à ſe,nec ab alio quoquam, nec à doctiſsimo quidem Hieronymo hæreſum omniũ haberi notitiam: Celſum quemdam ſex non parua volumina impleuiſſe ſectis dumtaxat Philoſophorũ: enumerat demùm ipſe hæreſes octoginta octo, & concludit: *Vndè meritò credo, nec me poſuiſſe omnes; quia nec omnes,qui de hoc ſcripſerunt,legere potui,neque hoc quemquam eorum,quos legi,video feciſſe. Poſtremo etiamſi forſitam omnes ſint,vtique neſcio.* Hæc & olim Auguſtinus nulli vel ingenij celſitudine, vel quærendi diligentia ſecundus. At nota ſint tibi religionum,ſectarumque omnium nomina: & examinare pergas. Sed verò ex quanam incipiendũ? Anne ex Philoſophis? Verùm ad res illorum ſingulas exactè intelligendas,& iudicãdas,anni vix centum ſufficiũnt, quod prophanus ille Lucianus haud debilibus fundamentis ibidem commonſtrat. Sed ſuffecerint anni quadraginta: mox rem Chriſtianam aggrederis. Sed ecce ſumma ingenia in illa exploranda integram vitam inſumunt; & totam illam exhauſit nemo; poſt omnium labores nouæ in dies difficultates, nouæ in dies defenſiones,& expoſitiones occurrunt: Is ipſe Auguſtinus mortalium ingeniorũ ſtupor epiſt. 28. ad Hieron. *doce ergo,* ait, *quod doceam; nam vt doceam, multi à me flagitant, eiſque me, ſicut alia multa, & hoc ignorare confiteor,& fortaſſe, quamuis in os meum verecũdentur, tamen apud ſe dicunt,Tu Magiſter in Iſrael; & hæc ignoras, etc.* & ad finem; *quamuis autem à te deſiderem, rogem, votis ardentibus exoptem, & expectem, vt per te mihi Dominus huius rei* (ſcilicet originis animarum) *auferat ignorantiam; ſi tamen, quod abſit,minimè meruero, patiẽtiam mihi petam à Domino Deo noſtro,in quẽ ſic credimus,vt ſi aliqua nobis nõ aperiat etiã pulsãtibus,nullo modo aduerſus eum murmurare debeamus: memini prius Apo-*

ſtolis

Digitized by Google

lis ipſis dictum, multa habeo vobis dicere, ſed non poteſtis illa portare modo, etc. Multa enim ſimiliter neſcio, quæ cõmemorare, vel enumerare non poſſum. Pudeat interea ſciolos quoſdam, qui quod ſummæ ignorantiæ argumentum eſt, de quauis facultate, & re propoſita intrepidè reſpondẽt, iudicant, & definiunt: ſiquid enim ritè ſcirent, ex hoc ipſo alia à ſe ignorari dignoſcerent. Sed ad rem noſtram concludamus; ergo via quærendi veram religionem per examen rerum eſt non ſolum abſurda, ſed impoſsibilis etiam robuſtiſsimis ingenijs defectu luminis, defectu temporis, & vitæ. Alijs deinde libri deſunt, alijs pecunia, alijs ſalus: alij iuuenes moriuntur, alij viri: vt demùm quæſtionibus præcedentibus eſt demonſtratum, vera religio ad omnes attinet; examen rerum pleroſque ex toto fugit, propter hebetudinem ingenij, propter occupationes vitæ neceſſarias, vt Thomas ſtatuebat.

Concludamus ex his, quæ euidentiſsima ſunt, ſapientium ſæculi ſtultitiam, qui rerum inſtituto examine volunt de cauſis religionis iudicare: hinc illæ de diuina prouidẽtia quæſt. hinc illa murmura inſipientium cordium; inde de immortalitate animæ tollenda, vel examinanda ſolicitudines: de quibus abuſibus magis in ſpecie dicemus denuò infra. Prodeat nunc magnus ille, ſed ſpuriæ naturæ ſoboles Machiauellus ſciẽtiarum etiam ipſarum prorſus ieiunus; & audeat, & garriat, & decernat. Quid hoc puero puerilius? & tamen cultores habet, ſed ignorantiſsimos, ſed vaniſsimos, licet in purpura. At quod haud multò minus inuerecundum, & ineptum eſt, Cardanus ille aſtrologiæ, vt putat, ſolus ſapiens, & pleniſsimus religiones etiam ipſas ex aſtris dijudicet? genituras conſtituat; & palmam, & triumphũ deferat Mahometiſmo. Siccine delyrabit humana fatuitas? Quid à cauſis religionis remotius aſtrologica facultate? iam & Medici ex Medicina dijudicent; Poetæ ex Poeſi: haud ergo conqueramur de Deo, ſi adeo libet inſanire. Quid vero Cardane? an non ante te omnes in genituris etiam infantium aſsignandis errarunt? Ais. Tantumdem porro de te repoſuerint poſteri. Verum nihil ad nos hæ nugæ. Illud haud grauabor quærere;

162

Cardani fatuitas religionibus genituras conſtituens.

Digitized by Google

rere; quod tempus apud te deſignáueris pro religione Chriſtiana? An quo natus eſt Chriſtus? At horam quis reuelauit? Sed reuelauerit. At quid non potius, quo prædicare cæpit? quo moriens legem impleuit, & omnia conſummauit? Sed nec hoc forte fuerit;ſed quo diſcipulos prædicare iuſſit; vel quo re ipſa miſit illos in mundũ. Delyra,mi homo,quantum voles,nam per me licet; & pudet cum his diſputare.

163 Ergo ad Gentiles redeamus, qui non tam vltrò ineptiebant, ſed ipſa rerum difficultate victi, & coacti, vt quæſt.ſup.eſt obſeruatum. Diſtinguendum eſt inter Philoſophos, & populum. Philoſophi certè errabant, nam religionem quærebant per ſapientiam, vt prodit Paulus,vt produnt ipſorum illorum ſcripta, & relicta monumenta. At oſtenſum eſt, religionem non ſic eſſe quærendam; imo ordinem eſſe inuerſum,& ſapientiam per religionem eſſe quærendam: nec aliter diuinarum, æternarum,& ſummarum rerum conſtare,aut ſubſiſtere notitiam. Hinc futile illud contra Moyſem; *multa loquitur, ſed nihil probat; ſeu benè loquitur barbarus,ſi probaret*; non enim erant res probandæ,ſed credendæ: vnũ probare Moyſes debuerat, quod abunde probauit,vt dicemus. Sicut ergo,qui nihil ſine probatione admittit,nullam ſcientiam comparauerit, vt eſt demonſtratum,ſuntque multa non probanda ex natura ſua:ſic res veræ religiones minimè omnium ſunt probandæ.

164 Gentilium porrò populus abundauit oraculis, & Numinum ſuorum reuelata doctrina. At hoc opus, hic labor,& miſeranda gens nec probando, nec credẽdo in tuto eſſe potuerat. Non quidem probando, & examinando,vt demonſtrauimus; nec item credendo: nam ipſorum Dij tales non erant, quibus ſine examine eſſet credendum. Vel enim res erant inanimes, vt elementa,& flumina,& cœli; vel vegetabiles vt plantæ;& his nullus eſt ſenſus, nulla locutio; ac proinde creditur nihil: vel erant animantia,vt ſerpentes,& piſces; & his nulla eſt doctrina; ac proinde in eorum reuelatis vera religio fundari nequiuerat. Sed age: magna illa Numina admittantur,Iupiter,Apollo,Mars, Amida: at hi homines erant, vel fœminæ: neſcire poterant, & deci-

pere: ſapientiores haud erant Socrate, Platone, vel Pythagora: ergo examinanda erat eorum doctrina; pars vera admittenda, reſpuenda inueriſimilis; & vno verbo ſic erat cum eis agendum, vt agimus cum hominibus: fideſque comparata imbecillis, & incerta foret, &c. Idcirco Gentium ſapientes nihil eorum credebant. Idem vero eſt, ſi Dœmones ponas, ſiue Solem, & Lunam. Ergo doctrina veræ religionis eſt doctrina Dei, quem nihil omninò lateat, qui omnia ſciat, & quem proinde falli repugnet: ergo infinitè veracis: ergo Dei Chriſtianorum, vel Iudæorum, vel Mahometanorum.

Gētium miracula etiā admiſſa nil probant.

Hinc quod ſummæ expeditionis ad has cauſas erit, 165
gentium miracula, vel præſtigiæ nihil ipſorum religiones confirmant. Nam primò vera miracula edi nequeunt niſi ab eo, qui totius naturæ, & in totam naturam habuerit dominium; ſitque proinde tota natura potentior: at nullum huiuſmodi Numen ponebant, vel ponunt Gentes, ſed Deos inter ſe pugnantes, & limitatos; & qui ab ipſa etiam natura paſſi ſint ſitim, vel famem, vel mortem. At hæc quæ loci huius tam propria non ſunt, ſubticeamus; ſint Dij quantumcumque potentes: nihil interea eorum facta veritatem concludūt, quidquid mortuos etiam ſuſcitauerint, ſi neſcire poſſunt, aut decipere, imò quò maior, eò erit periculoſior potentia: vt apud nos, licet mendaces, aut ignorantes Demones mortuos etiam ſuſcitarent, haud ideò veritatem concluderent, ſed confunderent, & eò minus eſſet ijs fidendum, eò metuendum magis.

Ex quibus idolatriæ omnes conuincuntur per re- 166
ductionem, vt aiunt, ad impoſſibile; id eſt, per reductionem ad fundandam religionem in examine rerū, quod oſtendimus impoſſibile. Etenim quicumque Numen aliquod non habent, & colunt, quod & falli, & fallere repugnet, tenentur eius doctrinam non vltrò credere, ſed examinare: at nullum tale Numen idolatræ habent vel colunt; nam ſunt homines, vel fœminæ, vel Dœmones, vel aliquid minus: & deinde quodcumque falli, & fallere repugnans eſſe infinitum, vnicum, æternum, & qualis demum eſt Deus Chriſtianorum, eſt euidentèr demonſtrabile, & iam à me cum alijs 1. par. demōſtratum.

tum. Ergo idolatræ tenētur doctrinam Numinum ſuorum,non vltrò credere,ſed examinare, atque in rerum ſapientia fundare religionem: quod cum oſtenſum ſit impoſſibile, conuincuntur ad abiurandam idolatriam. Eodem verò iure licuit etiam Chriſtianis Doctoribus Gentiliſmum per examen quoque rerum aggredi, inuadere, expugnare.

167 Hæc proculdubio omnia, & maiora comprehendens diuinus ille Auguſtinus lib.10. de Ciuit. Dei c.16. ſententiam illam protulit primo aſpectu difficilē: gentium quippe miracula memoratus, fidem tamen vnius Dei præhabendam concluſit,licet nullæ illi confirmandæ ſupereſſent miracula: quod vltroneū,nec ita æquum videbatur. Verùm re conſiderata nihil ſapientius, & æquius: vidit diuinum lumen ingenij miracula Deorū etiam admiſſa nihil concludere; vt eſt probatum. Vel enim non ſunt vera miracula, vt de limitatis Dijs iure præſumitur; & nihil probant; vel ſunt vera miracula,& eò minus probant. Vndè Deorum religiones tam non confirmabantur miraculis, quæ etiam adeſſent, atque religio vnius Dei, quæ nulla haberet: quare in pari vtrimque quoad miracula caſu merito multis de cauſis antefertur religio vnius Dei; atque ex eo in præſentia, quod impoſſibile ſit niſi in doctrina vnius Dei veram religionem ſtatuere. Sint itaque hæ concluſiones infallibiles: ergo vera religio non eſt quærenda per examen rerum; & cum hac connexiſſima hæc alia: ergo vera religio quæri debet in doctrina, & fide alicuius, quem falli, aut fallere repugnet.

168 Iam quid dicas in præſentia de Chriſtianis gentilizantibus, & per ſapientiam quærentibus religionem? Quid enim vſitatius, quam quod nos Caluiniſta aggrediatur impoſſibilitatē myſterij Euchariſtiæ oppugnās? concordiam libertatis, & gratiæ inuadentes Proteſtantes omnes,& Pelagiani? tantumdem Ariani, Neſtoriani,Eutychiani, Manichæi, & omnes in ſumma hæretici auſi ſunt. Age ergo cunctorum illorum conteramus vanitatem,& faſtum.

QVAEST. IX.

Vtrum aduerſus hæreticos omnes, & Iudæos conſequatur, veram religionem nec quæri debere, nec inueniri poſſe per examen articulorum; nec item ſcripturarum.

SVperiori capite dicebam cauſam immediatam errandi omnem ad examen rerum, atq; ſcripturarum reuocari; inter remotas quippe veniunt numerandæ cauſæ aliæ ſuperbiæ, ingratitudinis, luxuriæ,& ſiquæ erunt huiuſmodi. Haud porrò ita ſolis gentilibus res religionis examinare moris eſt, vt in id vitij non paſſim prolabantur etiam hæretici; vnde in capitali puncto actum, vt aiunt, agere, & eadem illa antecedentium quæſtionum hic ſignificare denuò, atq; de nouo communire, prolixioris licet, operæ tamẽ pretium erit magnum: peccant verò magis in examine ſcripturarum hæretici. 169

Hic itaque duo occurrunt remouenda,& examen articulorum,ac myſteriorum veræ religionis; & examẽ ſcripturarum. Video, vt omittam alios, Tertullianum lib.de præſcript.& contra Marcion;& cõtra Valentinũ; atque Auguſtinum l.de vnit. Eccleſiæ, & aliàs prima fronte inter ſeſe contrarios: hic enim ex ſolis ſcripturis vult inter Chriſtianos veram religionem iudicandã, & dignoſcendam; ille ad id negotij recuſat examen ſcripturarum. At vterque benè, vterque verè. Nam Tertullianus partem illam ſcripturarum recuſat, quæ de myſterijs, quæ de articulis, atque rebus decernit; & quam ſcholæ vſitato vocabulo directam appellauerint; non autem partem illam reflexam, quæ ſignate, & reflexè de natura,& indole veræ religionis, ac fidei ſtatuit, qua nimirum parte ipſe quoque Tertullianus in ijs 170

Quod ſcripturarũ examen remoueatur.

ipſis

ipſis libris vtitur, vt parabola zizaniorum, &c. Auguſtinus ſimiliter partem directam recuſat, quæ ſcilicet ſi ante fidem diſcutienda tota foret, *prius finiretur vita iſta, quam tranſiretur de morte ad vitam*, aiebat nuper. Solam ergo partem reflexam, qua ſignatè Eccleſiæ perpetuitas, atque illius, & veræ religionis per vniuerſam terram diffuſio, & alia ſigna affirmatiſſimè in Scripturis ſanctis ſignificantur, locum eſſe iudicauit omnium ad hæreticos expugnandos euidentiſſimum, atque tutiſſimum: non quod alijs etiam viijs commodiſſimè non peragatur idem negotij.

171 Quibus ita diſtinctis, & animaduerſis, illatio, & cõcluſio eſt: ergo vera religio nec quæri debet, nec inueniri poteſt per examen articulorum; nec item ſcripturarum de articulis, atque rebus decernentium. Hoc porrò totum tam eſt ex dictis conſectarium, vt apud capientes iacta principia, nulla illatione, aut explicatione, aut diſcuſſione opus eſſet; ſi ſcilicet ſatis vel hoc vnum intelligeretur, doctrinam veræ religionis via ſcholarum, aut ſcientiarum non poſſe ſubſiſtere.

172 Nimirum ſcholæ, & lites, & opiniones non ſolum de rebus conſurgunt, ſed ſimiliter etiam de libris, atque authoritatibus exponendis, ac intelligendis: & quemadmodum apud gentes erant ſcholæ Philoſophorum diſſentientes de rebus, ita apud nos catholicos v.g in ijs, quæ ad religionem haud pertinent, ſunt circa Scripturam pugnantes, ſanctorum etiam Patrum ſẽtentiæ, nec Chryſoſtomus eſt ſemper cum Auguſtino, nec Auguſtinus cum Hieronymo, nec Hieronymus cùm Ambroſio, vel Cypriano: ſunt ſubinde Scripturariorum recentium diſſentientes doctrinæ, diuiſiones, & ſectæ: nec Sectarius cum Sectario, aut Caluinus cum Luthero cõſenſit. Apud nos deinde Theologos, quas non diſcordias, & diuiſiones peperit vel vnius Sancti Thomæ exponenda mens, & autoritas? Ergo ſicut in rerum controuerſijs nequit certa, explorata, conſtans, atque ad religionem neceſſaria doctrina erui, & ſtatui via ſcholarum, diſputationum, & ſimilium, ita, cum ipſiſsima ſit ratio, nec in controuerſijs librorum, authoritatum, ſcripturarum. Vt rurſus humana ratio errare poteſt, erratque perfacile in intelligendis rebus, ita & in intelligendis,

Eadem difficultas examinis rerũ, ac librorũ.

Digitized by Google

ligendis, ac exponendis libris: vt item nimis longum eſt examen rerum, ſic & ſcripturarum; ad vtrumque æqualiter impedit hebetudo ingenij, impediunt occupationes neceſſariæ huius vitæ; impediunt breuitas, & incertitudo vitæ; atque demum, vbi res ſunt abſtruſæ, & profundæ, & difficiles, neceſſe eſt libros quoque de ijs tractantes eſſe abſtruſos; & difficiles: idcirco nulla ſtyli claritate, aut dicendi eloquentia res diuinæ, & æternæ reddi nobis poſſunt conſpicuæ, & obuiæ, ſed altitudine ſua varijs ſenſibus, & intelligentijs manent expoſitæ: Ex quibus omnibus palmari argumento conficitur, tã non eſſe quærendam veram religionem per examen ſcripturarum, & librorum, quam non eſt quærenda per examen rerum; & conficitur ſimiliter, Sectarios, qui in ſcholas blatterant, eſſe maxime omnium ſcholaſticos, qui ſcilicet controuerſijs, & examine ſuo volunt de religione iudicare, eoſque in morem demum Gentilium incidere in ſapientia religionem quæritantiũ: eſt quippe & ſua librorum, vt & rerum ſapientia: ſicut Hieronymum in ſcripturis putamus ſapientiſſimum, Zerdam in Virgilio &c.

Gentiles reducti ad impoſsibile.

Sit rurſus liber quantumcunque certiſſimus, ipſis ſi placet, Dei digitis exharatus: in eo certè nullus, fateor, erit error. At ſimiliter nec in rebus eſt error vllus: 173
Dei prouidentia, Dei perfectiones, animarum immortalitas certiſſimæ in ſe ſunt, & conſtantiſſimæ, ſi ſunt. Ceterum, quia non ita indefectibilis eſt humana ratio, & inueſtigatio, error, qui non prouenit ex rebus, obuenit ex humana ratione exanimante, & inueſtigante; inde concluſimus, quod Sectarij haud negant, nec ſaluis ſcripturis ſacris negare poſſunt, ad conſtantiam, & indefectibilitatem doctrinæ religionis oportuiſſe, quod res religionis verbo Dei, atque reuelatione conſtarent. Atqui ſimiliter error, qui non eſt in libro, ex humano examine irrepit perfacilè: ergo doctrina religionis cõſtare nequit magis examine librorum, & ſcripturarum, quam examine rerum. Sed hoc poſterius eſt Gentiliũ ineptientium. Ergo primum magis etiam eſt non credentium Gentilium, quam docilium Chriſtianorum; & vtriuſque eadem eſt cauſa ſuperbia, & faſtus. Vt enim in rebus manifeſtis manifeſta vtamur expoſitione magis,

Digitized by Google

gìs,quam argumentatione, ad errorem euitandum neceſſe eſt duplicem eſſe indefectibilitatē, ſcilicet & examinantis, & rei examinatæ; intelligentis,& rei intellectæ: ecce, mi Caluiniſta,errant erramus nos miſeri Papiſtæ in ſcripturis veriſſimis. Ergo ad euitandam defectibilitatem, & inconſtantiam doctrinæ religionis non ſufficit ſcripturarum veriſſima integritas; ſi examini humano illæ exponantur, tam periclitatur veritas, quā eſt periclitata in ſcholis gentilium.

174 Vnde gerræ ſunt, nugæ ſunt, mendacia ſunt,quæ de sāctarum ſcripturarum claritate garriunt contra mentem Sectarij,nec ad reuincendos eos opus eſt, producere earumdem ſcripturarum, & Sanctorum Patrum communia loca: nam de falſitate,& mendacio conuincuntur factis ipſis vniuerſo orbi manifeſtis. Aiunt,tam clarum,tam conſpicuum eſt, atque ex ſe ipſo dignoſcitur verbum Dei; atque eſt clara lux,& conſpicua,& ex ſe ipſa citra aliam probationem dignoſcibilis. Mentiūtur inſigniter;nam nullæ ſunt apud ipſos de luce dignoſcenda diſcordiæ; non ſunt diuiſiones aientium, & negantium lucem eſſe lucem, aientiūm eam eſſe noctem, eſſe lapidem: ſunt porrò diſcordiæ implacabiles, & infinitæ de verbo Dei,de ſenſu eius, de intelligentia eius. Rurſus nemo ad dignoſcendam lucem inſtitutiones cōponit, nemo commentarios, nemo varias, & varias interpretationes,& verſiones: at Lutherus,& Caluinus,& cætera capita Sectariorum de illis omnibus multa volumina conſcripſerunt: ergo non iudicabant,ſic eſſe ſingulis conſpicuam vocem Dei, ſic eſſe lucidum verbum Dei: ergo contra mentem, & mendaciter locuti ſunt. Sectarij prætereà prædicantes habent,& conciones, in quibus ſcripturas, earumque ſenſum populo exponunt, & ſenſa etiam ſua argumentis confirmant. Non ergo credūt,eas eſſe ex ſe manifeſtiſsimas;alioquin vnaquæque anus,& ancilla, & puer, & ruſticus in domo ſua cū libro ſuo eſſet relinquendus, & agnoſceret totam Dei doctrinam; vt agnoſcunt,& interiudicant lucem: ergo mentiuntur. Et ſicut Academicos,& Scepticos cōuicimus,ipſos aliquid iudicare,& approbare,& reprobare; quia ad puteum vadunt pro aqua,à tauro fugiunt,à ci-

Digitized by Google

bis non fugiunt; & ſic ex factis conuincuntur Sectarij, aliud ipſos iudicare, & aliud loqui; quia de ſcripturis exponendis ſcribunt volumina. Hanc deinde Theologiam ignorauit Chriſtus: quid alioquin opus fuerat, apud Iudæos, & Gentes miraculis legem ſuam probare, & confirmare? quid Apoſtolos, quid diſcipulos tot mortibus committere? Siſte, mi Chriſte: nihil opus eſt tantarum animarum ſumptibus: ſatis, ſi Apoſtolorum loco mittas per vniuerſum mundum ſcriptum Euangelium: videbunt omnes eam eſſe vocem, & legem diuinam: atque ſatis hoc ſolo omnes obligabuntur. Caluinus docet: Proteſtantes aiunt. At tu, mi Chriſte, verbis & factis negas. Verbis vtique; quia Iudæos, inquis, peccatum non habituros, ſi opera non feciſſes, quæ eatenus peregerat nemo. Factis idemtidem; quia vt ſatis promulgaretur Euangelium, vt omnes ad illud obligares, probandum iudicaſti, illud eſſe diuinum: ad idque Apoſtolos, & diſcipulos miſiſti, Domino cooperante, & ſermonem confirmante ſequentibus ſignis nihil alioqui effecturus. Quæ porro ex epiſtola 1. præſertim Ioannis hoc circa oblatrant, de amicis Dei vocem eius dignoſcentibus, & de vnctione omnia docente, exponentur infra: & ſunt hic abs re; non ſermo eſt de amicis, & diligentibus: prius eſt autem veram religionem habere, & agnoſcere, extra quam ſcilicet, & niſi ea iam habita nemo amicus fit Dei. Teſtimonium itidem Dei eſt lucidum, & illuminans oculos, ſed credentium: non autem vt credant. *O Chriſtiane*, aiebat Auguſtinus, *conſidera, quantam ſuper iſtos*, id eſt gentiles, *habeas ſcientiam*: & retrò expoſitum eſt, quantam mundo lucem attulerint diuina teſtimonia, & verba; nam delyrabat mundus de diuinis, de beatitudine, ac fine hominis, & magnis quibuſque rebus, quas tenebras expulit doctrina Dei, ſed à credentibus; vt autem crederent, diuina doctrina per ſe ipſam haud innotuit, ſed miraculis, ſed martyrijs mundus credidit, non vltrò, & ex ſola Euangelij lectione, quod citra inſaniam aſſeuerari nequit.

Atque denuò hoc Proteſtantium affectatum refugium expugnatur, & doctrina noſtra oſtenditur; nam 175
conſtat ex Paulo, & Ioanne conſtat ex facto, fuiſſe in

Eccle-

Digitized by Google

Eccleſiâ hæreſes; *oportet & hæreſes eſſe, &c.* hæreſes autem eſſe nequeunt ſine ſcripturis: ergo in ſcripturarum examine erratur, & ex erroribus proſiliunt hæreſes: non ergo illæ, vt garriunt, tàm ſunt conſpicuæ, & manifeſtæ. Diſſerat nonnihil Tertul. lib. de præſcript. c. 39. *Alius manu, alius ſenſu expoſitiones interuertit. Neque enim ſi Valentinus integro teſtimonio vti videtur; non callidiore ingenio, quam Marcion, manus intulit veritati. Marcion enim exertè, & palàm machæra, non ſtylo vſus eſt; quoniã ad materiam ſuam cædem ſcripturarũ confecit: Valentinus autem pepercit, quoniam non ad materiam ſcripturas, ſed materiàm ad ſcripturas excogitauit: & tamen plùs abſtulit, plùs adiecit,* &c. *Et ideò habent vim, & excogitandis erroribus fœlicitatem, non adeò mirandam quaſi difficilem: cum de ſæcularibus quoque ſcripturis exemplum præſto ſit eiuſmodi facilitatis. Vis hodie ex Virgilio fabulam, in totum aliam componi, materia ſecundum verſus, verſibus ſecundũ materiam concinnatis. Ouidius Geta Medeam tragœdiam ex Virgilio pleniſſimè expreſſit. Meus quidam propinquus ex eodem Poeta inter cætera ſtyli ſui otia Pinacem Cebetis explicuit. Homero centonas etiam vocare ſolent, qui de carminibus Homeri propria opera in vnum ſarciunt corpus. Et vtique fœcundior diuina litteratura ad facultatem cuiuſque materiæ. Non periclitor dicere, ipſas quoque ſcripturas ſic eſſe ex Dei voluntate diſpoſitas, vt hæreticis materias ſubminiſtrarent, cum legam, oportet & hæreſes eſſe, quæ ſine ſcripturis eſſe non poſſunt.* Quid plura? Quis hæreticorum hæreſim ſuam non ex ſanctis ſcripturis aſſeruit? Diabolus ipſe, quod Sancti Patres ponderant, an non ex ſcripturis contrà Chriſtum pugnauit? An alio Iudæi in Chriſtianos pugnant? Et tamen Diabolus, & hæretici, & Iudæi errarunt, & errant. Ergo in examine ſcripturarum, ſicut & rerum errari poteſt: ergo tàm eſt inſufficiens hæc via ad religionis conſtantiam, atque via gentilium, & vtraque eſt ſcholarum non credentium, & humana: mentiunturque ſectarij, dum ſcripturas dicũt manifeſtas ex ſe, ſicut lucem. Ecquis ex lectis ſcripturis, & modo noſtro intellectis non intuliſſet, iam pridẽ venturum Antichriſtum, vt plerique Sanctorum Patrũ crediderunt.

176 Sed ad conterendam peruicaciſſimam impuden-

tiam arguamus denuò, & demonſtremus via iſta verám religionem agnoſci omninò non poſſe: & ad quæſtionem introducamus litteratum Atheiſtam, qui perſuaſus ſolùm apud Chriſtianos veritatem eſſe, ad nos veniat; inuenit verò nos diuiſos quam maximè, & alios alijs hæreticos; ille autem veram religionem chriſtianam quærit; nec eos nunc vult audire, qui quamlibet Chriſtianorum partem tutam eſſe, & ſufficere contra prima Chriſtianæ Religionis elementa, vt demonſtrabimus, impudentiſſimè blaſphemant. Ecce ſinguli reſpondemus, apud nos ſolùm veritatem eſſe. Ergo tete conſulit, ſiue caluiniſta, ſiue catholicè, quid ſit ſibi agẽdũ, vt veritatẽ inueniat: non ità eſt ſimplex, quod velit Caluiniſta fieri, vel Catholicus; quia tu, vel tu apud tuos veritatẽ eſſe, & aſſeras, & clames, & etiã iures: vult ſibi idoneam rationem exhiberi, vt honeſtè, ac prudẽtèr eligat, intereà Deo interiùs adiuuante; nec alterutter veſtrum id poteſt illi vertere in vitium; quandoquidem ſi vltrò, & temerè citra omnem rationem Catholicus fiat, aut Papiſta, à te, Caluiniſta, condemnabitur; & à te viciſſim, catholicè, ſi ità vltrò Caluiniſta fiat: & omnium iudicio imprudens eſt electio omnis, ad quam ſufficiens conſultatio, & ratio non præit, vt eſt principium ex Ethicis.

Facilis eſt, inquit Caluiniſta, ſolutio: vera Religio Chriſtiana illa eſt, quæ veram, & incorruptam doctrinam Chriſti tenet, & ſeruat; nec alia probatione, vel argumento opus eſt. At quænam ſit doctrina vera Chriſti, perfacilè etiam dignoſcitur; nam ad manum eſt ſacra ſcriptura, liber ſanè non immenſus, & legi breuitèr poteſt: & hic eſt omnium regula, ſententia, & definitio, habetur veritas chriſtiana. 177

Via ſcripturarũ nequit veritas dignoſci.

O bene! Sed ecce replicat infidelis: ego, inquit, video apud vos diuerſas ſcripturas, diuerſas, & contrarias interpretationes, & verſiones: & alij alias colitis; alij alias flammis datis: neque ſolùm de ſenſibus, & clauſulis altercatur, ſed de integris etiam libris: libros alij colitis Machabæorum, Eſther, epiſtolam ad Hæbreos, epiſtolam Iacobi, Apocalypſim Ioãnis, & alios, quos cæteri ſicut Alcoranum reijcitis; & omnes concorditer aijtis libros prophanos admittẽdo, vel ſacros, 178

& di-

& diuinos excludendo veram Religionem Chriſtianam haud haberi. Quem ergo librum, quam ergo ſcripturam, quam verſionem legat, quam loco regulæ accipiat? Sed & Manichæi ſcripturam ſuam legendam porrigunt: veteri teſtamento, quod ad Chriſtianos haud pertinere putant, ex puncto, nec non Euangelijs Matthæi, epiſtolis canonicis, alijſque deletis: porrigit & ſuam Marcion; porrigunt Valentinus, & Apelles, & Zuinglius, & Bucerus, & alij ſine numero, quibus perlegendis, & conferendis vita vix ſufficiat: ſtulta eſt ergo, & impoſſibilis hæc via. Imò hinc concluditur, quod decurſu multotiès ſtabilietur, non eſſe quærendam veram religionem per veras ſcripturas;] ſed à contrario.

179 Dato deindè, quod veræ, & incorruptæ ſcripturæ conſtarent citrà omnem Chriſtianorum controuerſiã, adhuc replicat contra omnes infidelis, ſibi hac via eſſe inacceſſam veritatem. Nam video, ait, in ſcriptura eſſe multa dicta tropicè, figuratè, allegoricè, alia litteralitèr, & preſsè: verba audio, ſignificatum ignoro, nec littera ſola ſaluat, ſed ſenſus. Ecce aſſeritur: niſi quis renatus fuerit ex aqna, & Spiritu ſancto, non intrabit in Regnum Cælorum: aſſeritur ſimilitèr, faciliùs eſſe camelum per foramen acus intrare, quàm diuitem in Regnum Cælorum: nemo interea veſtrùm, inquit, baptiſmum ad ſalutem non poſtulat: nemo veſtrum diuites hoc ſolo titulo excludit à regno: nec hoc vtriuſque aſſertionis diſcrimen exprimunt ſcripturæ: potiùs aſſerũt, eum diſcipulum non poſſe eſſe Chriſti, qui omnibus nõ renunciat, quæ poſſederit. Quid non etiam calceatos omnes excludamus, vt pridèm quidam fecerunt? Dicitur item de Verbo Dei: *& homo factus eſt*; dicit et Chriſtus: *hoc eſt corpus meum*: at non minùs expreſsè dicitur: *petra autem erat Chriſtus*: *ecce agnus Dei*. Ad examen hæc cuncta vocantur: Neſtorius nihil eorum preſse, & litteralitèr accipit: Caluinus verbum concedit realiter hominem factum; reliqua per figuram exponit: Catholicus preſsè, & litteralitèr accipit, *hoc eſt corpus meum*; Chriſtum petram, & agnum per figurã intelligit. Conferantur ſcripturæ: opiniones eruuntur: & alij, & alij ſine fine variant, exponunt, ſtringunt, & laxant. Concludit infidelis: mihi ergo modus non ſu-

pereſt, quò prudenti, & honeſta electione Chriſtianus ſiam: quia ſi omnia, vt iacent, credam, erro: ſi omnia examinare debeo, non poſſum; & nihil deindè indubitatum concludo: ſi temerè ad hos, vel illos accedo, cōdemnor ab omnibus, condemnor à Chriſto. Matth. 24. *Tunc ſi quis vobis dixerit, ecce hic eſt Chriſtus, aut illic, nolite credere; ſurgent enim Pſeudo Chriſti, & Pſeudo Prophetæ*: Lutherus dicit, hic eſt Chriſtus; Caluinus dicit, hic eſt, & non ibi: & ità alij, & alij ſine numero. Ergo hic modus eſt impoſſibilis.

Vnctio, ais, docebit de omnibus, & ſuggeret veritatem. Sed vt ea nunc omittam, quæ integra quæſtione in hanc vnctionem hæreticè intellectam dicturi ſumus, liquet ex dictis, eam de amicis, & veram religionem iam aſſecutis eſſe intelligendam, vt ex Ioanne ipſo eſt manifeſtiſſimum; & hic præterea replicat infidelis, nos omnes viciſſim allegare eam vnctionem: ipſi interea haud conſtare, pro quibus illa ſit re ipſa: Dicet, nihil ſibi ſuggeri, quod certò ſaltem dignoſcere queat; & quidquid intùs ſentiret, dubitaturum ſe, an Dæmon ſit, an Deus, an affectio aliqua naturalis, propriùmue iudicium: ad has Chriſtum latebras haud cōfugiſſe pro lege ſua Iudæis probanda, & gentibus; haud confugiſſe Apoſtolos, Doctoreſque Eccleſiæ: tantumdem à Mahometo reponi poſſe, tantundem à Iudæis: refugium eſſe defenſione carentium, & quo admiſſo nihil ſit vlterius ſcribendum, nihil diſputandum, prædicandum nihil pro vera Religione: ac demùm ea hùc redire, quæ nupèr de claritate ſcripturarum ſanctarum dicta ſunt. 180

Licèt his euidentiſſimè confectum ſit, veram religionem quærendam minimè omnium eſſe per examē ſcripturarum, quia tamen hæc origo vniuerſa eſt hæreſum, eam obſtruat iterùm Tertullianus lib. de præſcript. quanta ſolet ingenij, ac verborum mole. *Cedo nunc ſponte de gradu iſto* (ait c. 9.) *omnibus dictū ſit: quærite, & inuenietis. Sed in primis hoc propono; vnum aliquid, & certum inſtitutum eſſe à Chriſto, quod credere omnimodò debeant nationes, & idcircò quærere, vt poſſint, cum inueniant, credere. Vnius porro, & certi inſtituti infinita inquiſitio non poteſt eſſe. Quærendum eſt, donec inue-* 181

nias,

nias , & credendum, vbi inueneris , & nihil ampliùs , niſi cuſtodiendum quod credidiſti , dum hoc inſuper credis, aliud non eſſe credendum , ideoque nec requirendum, cum inueneris , quod ab ipſo inſtitutum eſt, quærite, & inuenietis,&c. Et c. 10. *Ratio autem dicti huius , ideſt mandati , in tribus articulis conſiſtit , in re, in tempore, in modo , in re vt quid ſit quærendum , conſideres : in tempore, vt quando : in modo, vt quouſque . Igitur quærendum eſt , quod Chriſtus inſtituit , vtique quamdiu non inuenis , & vtique donec inuenias ; inueniſti autem , cum credidiſti , nam non crediſſes, ſi non inueniſſes . Omnem prolationem quærendi , & inueniendi credendo fixiſti; hunc tibi modum ſtatuit fructus ipſe quærendi: hanc tibi foſſam determinauit ipſe , qui non vult aliud te credere , quam quod inſtituit, ideoque nec quærere. Cæterum ſi quia alia tanta ab alijs inſtituta ſunt , propterea in tantum quærere debemus , ſemper quæremus, & nunquã credemus . Vbi enim erit finis quærendi? Apud Marcionem? Sed & Valentinus proponit , quærite , & inuenietis . Apud Valentinum? Sed & Apelles hac me pronunciatione pulſabit , & Hebion, & Simon, & omnes, &c. Ero itaque nuſquam , dum vbique conuenior , quærite , & inuenietis .* Et alia vtiliſſima ſubnectit c. 11. 12. 13. & 14.

182 Addit verò c. 15. *Scripturas obtendunt, & hac ſua audacia quoſdam ſtatim mouent ; in ipſo verò congreſſu firmos quidem fatigant , infirmos capiunt , medios cum ſcrupulo dimittunt . Hunc igitur potiſſimum gradum obſtruimus non admittendos eos ad vllam de ſcripturis diſputationem : ſi hæ ſunt vires eorum , an eas habere poſſint, diſpici debet , cui competat poſſeſſio ſcripturarum , ne is admittatur , cui non competit .* Et probat hoc ex Apoſt. 1. ad Timoth. 6. & ad Tit. 3. deindè probat c. 17. *quoniam* (ait) *nil proficit congreſſio ſcripturarum , niſi planè, vt aut ſtomachi quis ineat euerſionem , aut cerebri : iſta hæreſis* (ideſt quælibet) *non recipit quaſdam ſcripturas , & ſi recipit, non recipit integras , & ſi aliquatenus integras præſtat , nihilominùs diuerſas expoſitiones commentata conuertit . Quid promouebis exercitatiſſimè ſcripturarum* 18. Vos planè omnes alloquitur , qui cum hæreticis contenditis.) *Cum ſi quid defenderis, negetur ex diuerſo, ſi quid negaueris , defendatur ? Et tu quidem nil perdes, niſi vocem in diſputatione, nihil conſequeris , niſi bilem de blaſphema-*

ſphematione. Ille verò ſi quis eſt, cuius cauſa in congreſſum deſcendis ſcripturarum, vt eum dubitantem confirmes ad veritatem, an magis ad hæreſes deuerget? certè de pari altercatione incertior diſcedet, neſciens quam hæreſim iudicet.

Concludit c. 19. *Ergo non ad ſcripturas prouocandū eſt, nec in his conſtituendum certamen, in quibus aut nulla, aut incerta victoria eſt, aut parum certa. Nam & ſi non ità euaderet collatio ſcripturarum, vt vtramque partem parem ſiſteret, ordo rerum deſiderabat, illud priùs proponi, quod nunc ſolum diſputandum eſt; quibus ſcilicèt cōpetat fides ipſa, cuius ſint ſcripturæ, à quo, & per quos, & quando, & quibus ſit tradita diſciplina, qua fiunt Chriſtiani. Vbi enim apparuerit eſſe veritatem diſciplinæ, & fidei Chriſtianæ* (ideſt vbi apparuerit re ipſa eſſe illam fidem, ſeu religionem, ſeu Eccleſiam, quam Chriſtus fundauit, & inſtituit) *illic erit veritas ſcripturarum, & expoſitionum, & traditionum omnium Chriſtianorum.* Hactenus Tertullianus, qui procedit oſtendendo diſciplinā illam, & religionem, & Eccleſiam apud ſuos eſſe, quod & nos inferiùs comprobabimus. 183

Hinc iam de articulorum, myſteriorumque examine idem à fortiori conſtat. Vel enim articuli chriſtianæ religionis per ſcripturas, atque per conformitatem ad illas examinandi eſſent? & ſic ad examen ſcripturarum, quod impugnatum eſt, reciditur; vel examinandi illi forent per ſolam rationem? & ſic ad examen rerum relabimur à profeſſione chriſtiana alienum, & in quæſtion. præced. protritum, diſiectumque euidentiſſimis rationibus. Et quidèm ſaltem Chriſtiani credere iubemur, & non ſcire, nec probare myſteria fidei: captiuare intellectum, non acuere, &c. & nulla religio articulos habet probatu, ſcitu, intellectu tam difficiles: nullius eſſet deterior futura cauſa, ſi ad examen, ſententiamque rationis naturalis euocaretur. 184

Præterea vel omnia myſteria diſcutienda ſunt, vel nullum? Omnia diſcutere, penetrare, dijudicare nemo poteſt. Etenim ſi agendum eſt de Papatu, ſi de Purgatorio; ergo & miſſæ ſacrificio; ergo & de ſacerdotio: ergo & de Concilijs: de gratia, de natura: de libertate, & prædeſtinatione: de ſacramentis in genere, & in ſpe- 185

cie:

cie: de indulgentijs: de reliquijs, de interceſſione Sanctorum: de adoratione imaginum, atque ſexcentis huiuſmodi. An infidelis per horum omniū examen agniturus eſt veram religionem? Sed quis, vel quando hæc cuncta dignè, et plenè diſcuſſerit? Sunt rurſus vtrimque infinitæ impugnationes, et defenſiones: opus erit, vt controuerſias Bellarmini noris exactè, illarum oppugnationes, illarum defenſiones. Sed vel de vno Tridentino Concilio, atque tot hiſtoriarum voluminibus, quis, et quando exactè definiat? Patet hoc examen eſſe abſurdum, eſſe immenſum, et ſine fine. Si gentes per horum omnium diſcuſſionem conuertendæ ſint ad fidem, quis vnquam conuerti poterit? Planè nemo. Nō eſt ergo hæc vera via inſtituta à Deo, inſtituta à Chriſto, et qua vſi ſunt Apoſtoli, et Eccleſia, ſed prophana, et impoſſibilis.

186 Age porro: nouerit quis diſtinctiſſimè quæcumq; hac ætate diſputantur de religione inter Chriſtianos. At mox eodem iure audiri volent Cherintus, & Simon, & Arius, & Neſtorius, & Pelagius, & omnes hæretici. Hos, ais, non audiendos, quia pridem extincti ſunt. Sed & Proteſtantes cum pridem non eſſent, recens nati ſunt, & audiri volunt: ergo veritas Chriſtiana, cum antea non eſſet, recens nata eſt, vel reuiuixit: at ſi illa perire potuit, & deeſſe, Arius dicet, eam nunc quoque deeſſe: ergo audiendus eſt. At ſcripturas, inquis, non afferunt. Afferunt; Arius ſcriptum ait, *Pater maior me eſt*; nemo nō ſcripturas eructat. Sed à Concilijs (inquis) liberis damnati ſunt legitime. Negant; & Arius Nicænum carpit, ſicut vos ſectarij Tridentinum: & reliqui reliqua explodunt. Ergo de omnibus Concilijs, atque eorum geſtis, & actis admittendum eſt examen: admittendi ſunt hæretici omnes, & audiendi. Hoc autem abſoluit nemo: vel ſola tot ſectarum nomina, vt ſupra notabam, agnoſcit nemo: ergo nemo eſt ritè Chriſtianus, cum cauſa tota non examinata vnam præ alia partem ſectentur omnes: eos ſolum errores, qui de Incarnatione Verbi Dei extiterant pridem, à nullo memorari poſſe niſi prolixo ſermone, & *moleſto*, ac *ineuitabili exantlato labore*, ſcribit Cyrillus Alex. ad Theod. de recta fide.

Ad

Ad hæc. Ecquis ſaltem Chriſtianorum eam for- 187
mam veræ religionis dignoſcendæ non damnet, quam Iulianus Apoſtata inſtituit aſcitis ad tribunal Moyſe, & Platone, vter vtri præſtitiſſet in deſcribēda mundi creatione? cauſamque Platoni detulit, vt diuiniori. At quid non vltra pergit, & reliqua examinat! fortè verior, & diuinior alicubi inueniretur Moyſes? Quid rurſus Orphæum non vocat, & Triſmegiſtum, & Ioannem Euangeliſtam, quo nemo ſublimius Deum, mundique creationem expoſuit? Imò nemo Philoſophorum, & Bonziorum citandus non eſſet.

Iuliani Apoſtatæ vanitas.

Idem rursùs Iulianus totum præſertim teſtamen- 188
tum vetus percurrit, diſcutit, & ridet. cur iraſci, pœnitere, & dolere dicatur Deus? quorſum zelotes? quorſum cum vniuerſorum eſſet Deus, gentes omnes tot ſæculis omitteret, negligeret? curaret vero ruſticiſſimos Iudæos, & fæcem hominum, partem mundi vix aliquam? quid ſibi vellet tot illis minutijs, ceremonijs, & legibus? Quid deinde indignius (dicet) quā quod 1. & 6. Regū iubet de quinq; illis aureis? Producit, & producere quiſque valet hoc genus ſexcenta. Quæ ſi omnia, vel aliqua per metaphoram, & tropum dicta eſſe reſpondeas, idē Perſæ de Alcorano reponūt. Quæ ſi rurſus ratione examinanda ſint, quis ea probet? quis ratione tueatur? quis cauſa valeat aduerſum Socratem, vel Platonem? Ergo Chriſtiani ſaltem, & Iudæi fateamur, neceſſe eſt, hanc viam haud eſſe legitimam quærendæ, & dignoſcendæ veræ religionis. Quod idem contra omnes iam ſatis euidenter commonſtratum eſt.

Deducitur verò, errare, & peccare Iudæos, dum 189
vel vt ſuam tueantur profeſſionem, vel vt Chriſtianam oppugnent, ad ſolum examen ſcripturarum prouocant, & omni alio medio deſtituti ſunt, vt probent, veritatem vel apud ſuos eſſe, vel apud nos non eſſe. Fateor, eſſe in lege partem aliquam, vt initio diſtinguebam, reflexā de fine, & interitu populi, & aduentu Meſſiæ tam expreſſam, vt ex illa efficaciſſimè eorum reuincatur obſtinatio, quod à ſummis viris effectum eſt multoties. At ipſi benedictiones omnes ad aduentum Meſſiæ promiſſas volunt intellectas materialiter, nos ſpiritualiter; ipſi de fælicitate humana, nos de ſpirituali, & potiſsimùm

de

de futura. Solo ſcripturarum examine quis certò dignoſcat? Si totum diſcutiendum teſtamentum quis finis? Sed ne actum agamus toties, oſtenſum eſt hoc examen eſſe prolixum immenſum, pleriſque impoſsibile; omnibuſque neceſſarium eſſe ad religionis conſtantiã, vt doctrinam habeant diuinam, & indefectibilem; & iiſdem conſequenter de cauſis doctrinæ quoque ſenſum, & explicationem indefectibilem: quod humano examine conſtare ſiue rerum, ſiue ſcripturarum tam eſt impoſſibile, atque domum firmam ſuper arenam conſtruere, vt eſt demonſtratum.

190 Neque vero ideo notam illam veritatis excludimus, quam orthodoxi Authores à puritate, & ſanctitate doctrinæ mutuantur. Aliud eſt quippe veritatem doctrinæ ad normam, vel rationis, vel ſcripturarũ exigere, examinare, definire, quod remouimus ad finem agnoſcendæ veritatis; aliud puritatem, ac ſanctitatẽ doctrinæ ab vnoquoque admiſſam in generali inſpicere, & conferre, ab illius interea veritate abſtrahendo, imò ab inſpectione, & collatione veritatem inferendo: & hoc eſt expeditum, ac breue, & manifeſtum, cum præſertim id non de tota doctrina minuatim inſpiciatur, ſed hæ fermè duæ ſolum partes conſiderari ſoleãt, quænam ſcilicet religio altiùs, ſublimiùs, digniùs de Deo ſentiat? quænam de moribus hominum ſanctiora decernat? Quod à nobis quoque inferiùs inter dignoſcendam veritatem fiet.

Digitized by Google

QVAESTIO X.

Vtrum nihil examinando, & per inſtinctum internum, atq; illuminationem Dei dumtaxat quærenda ſit, expectandaue potius, & inuenienda vera religio? Vbi denuò de lectione Scripturæ.

MVlti ergo eorum, qui Chriſtiani appellantur, ut quæſt. præced. dicebamus, ſemel & iterum, vbi aliam ſolutionem haud inueniunt, per hunc ſolum inſtinctum internum, vel effugiunt, vel veram religionem, & fidem dignoſci, diſcernique magis, credo, affectant, quam ſentiant. Itaque Caluinus lib. 1. inſtit. 5. 2. Vuitach. Zanchius, Piſcator, ſimileſque Scripturam ſacram, aiunt, eſſe ſe ipſa dilucidam, & conſpicuam, diſcernique non ſecus, atque lux diſcernitur à tenebris; eſt enim, vt in pſalmis dicitur, præceptum Domini lucidum illuminans oculos, & teſtimonium eius fidele ſapientiam præſtans paruulis, & Chriſtus ipſe Ioann. 1. dicitur lux mundi, illuminans omnes venientes in hunc mundum; vident ergo hanc lucem, diſcernuntque à tenebris, quæ eam non comprehenderunt, quotquot mentis oculos illuminatos habent; imò quò tenebræ tot religionum, & doctrinarum ſunt maiores, lux iſta magis eminet, dignoſcique poteſt, vt Cyrillus Alex. l. 2. contra Iulianum ponderat, vti nos etiam in ſcholis dicere conſueuimus, magis eluceſcere oppoſita iuxta ſe poſita. Ac rurſus Ioan. 10. Chrus: *ego ſum*, inquit, *Paſtor bonus, & cognoſco oues meas, & cognoſcũt me meæ*: & denuò: *vocem meam audient*. Aiunt ergo, vocem iſtam Dei intus loquentis ita agnoſci, vt quis amicum, quo cum familiariſſimè, & diutiſſimè vixit, ex voce ſolet agnoſcere. De vnctione porrò Spiritus 191

Sectariorũ error.

ſan-

ſancti multa extant: ſufficiat quod 1. Ioan.2. aſſeritur: *Sed vos vnctionem habetis à Spiritu ſancto, & noſtis omnia*: et inferiùs; *& vos vnctionem, quam accepiſtis ab eo, maneat in vobis, & non neceſse habetis, vt aliquis vos doceat, ſed ſicut vnctio eius docet vos de omnibus, & verum eſt, & non eſt mendacium.*

192 Accedat in confirmationem D. Auguſt. qui l.11. confeſ. cap.3. videtur totam Caluini mentem ex integro confirmaſſe: *Audiam*, inquit, *& intelligam, quomodo in principio feciſti cælum, & terram: ſcripſit hoc Moyſes: ſcripſit, & abijt, tranſiuit hinc ad te: neque enim nunc ante me eſt. Nam ſi eſſet, tenerem eum, & rogarem eum, & per te obſecrarem, vt mihi iſta panderet, & præberem aures etc. Et ſi Hebræa voce loqueretur, fruſtra pulſaret ſenſum meum, nec indè mentem meam quidquam tangeret. Si autem latinè, ſcirem quid diceret, ſed vndè ſcirem, an verum diceret? Quod ſi & hoc ſcirem, num & ab illo ſcirem? Intùs vtique mihi, intùs in domicilio cogitationis nec hæbrea, nec græca, nec latina, nec barbara lingua veritas ſine oris, & linguæ organis, ſine ſtrepitu ſyllabarum diceret, verum dicit. Et ego ſtatim, certus confidenter illi homini tuo dicerem, verum dicis. Cum ergo illum rogare non poſſim, te, quo plenus vera dixit, veritas, rogo te, Deus meus, rogo, parce peccatis meis; & qui illi ſeruo tuo dediſti hæc dicere, da & mihi hæc intelligere.* Hactenus Auguſtinus, nec alia ſentit S. Thomas 2.2.qu.2. a.9. ad 3. neque alia deſunt, quæ in confirmationem addantur.

193 Quiſquis ergo (concludent) ſeriò, atque ſyncerè veram religionem quærit, quod facillimum eſt, accipiat in manus ſacra biblia, et à Deo, qui intellectum dat paruulis, et poſtulantibus ſapientiam, poſtulet inhæſitanter veritatis cognitionem; et continuò à Deo illuminatus diſcernet veritatem, et doctrinam Dei tam facilè, tamque clarè, ac lucem diſcernit à tenebris, nec alio examine opus habet. Haud verò vllus Chriſtianorum negauerit, id à Deo fieri poſſe, qui ſcilicèt dat aures audiendi, & oculos mentis illuminat; vtque alios obcæcare dicitur ſubtrahēdo lumen ſuum, meliùs multò viſum & oculos præbet, præbuitque de facto vitis ſanctis, qui veram doctrinam, & diuinam à falſa palàm,

Digitized by Google

& euidentiſſimè diſcernebant. Quid enim? ſicut in ordine naturali lumen intellectus omnibus dedit, quo principiorum quorundam generalium, veritatem palàm, & apertè, ac ſine probatione diſcernimus, vt dictum eſt quæſt. 1. cur non ſimile aliquod lumen concedat in ordine ſuperiori, quo ipſius doctrina palàm, & ſine probatione dignoſcatur? Si autem hoc facere Deus poteſt, conſultum eſt, vt credatur feciſſe: ſic enim facilè vera religio inuenitur; ſic excuſatio omnis tollitur, cerniturque, quod alio pacto eſt difficile, qua ratione in media etiam gentilitate nati queant, ſi volunt, ad veritatis cognitionem per internum inſtinctum duci facillimè.

Vera reſolutio. Hæc quamquam, & ſimilia haud contemnenda ſint, eſt nihilominùs manifeſtiſſimum, & euidentiſſimũ ex ſcriptura, atque ratione, iſtam non eſſe legitimam viam quæren di, vel inueniendi veram religionem, ſed periculis, atque præcipitijs plenam, quaque de lege ordinaria, & communi veritas non inuenitur, ſed itur ad errores, atque ad abſurdiſſima multa. 194

Prima probatio. Quibus vt fidem faciam, redeat denuò ad diſputationem infidelis ille, de quo quæſt. ſup. Hic ergo imprimis, vt eſt aurea peroratum, quærit, quam bibliam in manus accipiat? Et ego vulgatam latinam porrigo, Caluinus aliam, & aliam Lutheranus, etc. Quamnam precor, accipiat? An ex colore librorum inter illos diſcernat per internum inſtinctum, vt canes, & bruta diſcernunt quamplura? Incipiat, inquis, legere, & diſcernet. At is fortè recuſabit aliam accipere, quam vulgatam noſtram, quam, vt Auguſtinus l. de morib. Eccl. Cathol. c. 29. in ſimili ait, videt *latiſſimè diuulgatam, & Eccleſiarum per totum orbem diſperſarum conteſtatione firmatam*. Cum porrò Manichæi ſimilitèr de corruptis biblijs catholicos accuſarēt, ipſique eſſent adeò in fingendo, & delyrando prompti, & intrepidi, numquam tamen eouſque auſi ſunt, vt alia, & alia biblia ipſi proferrent. *Proferendus eſt*, inquit ibidem Auguſtinus, *alius tibi codex, incorruptus, & verior, vbi ea ſola deſint, quæ hìc immiſſa criminaris. Non faciam, inquis, ne ipſe corrupiſſe credar. Hoc enim dicere ſoletis, & verum dicitis: nil prorsùs aliud ſuſpicabuntur, vel mediocritèr* 195

cor-

Digitized by Google

cordati homines, ſi hoc feceris. Ecce infidelis ille ſatis cordatus eſt: profertis vos ſinguli alios, & alios codices, & noſtrum dicitis corruptum: ipſe autem, & ex Auguſtini ſententia cordatè veſtros corruptos ſuſpicabitur, nec vult eos aut legere, aut acceptare, quandiù non oſtenditur, quiſnam tot inter codices incorruptus extet.

196 Sed hoc etiam concedamus, & legat. An perlegere, & abſoluere cuncta debebit, an vel ex vna linea ſimplicitèr lecta, vt ex vngue leonem, diſcernet? Hoc poſtremùm eſt de ſe ridiculum, & puerile. Primum porrò difficile: nam propè infiniti ſunt codices: & Hebræi, & Græci præhabendi erunt, vt vultis; addiſcendæ conſequenter linguæ, & D. Auguſtinus, qui vt nuper fatebatur, Hebræam ignorabat, impar erat huic negotio, nec aptus, qui intèr religiones veram diſcerneret. Quid ſi caſu verum illum, & beatum codicem non niſi vltimo loco in manus accipiat? Quid ſi ſolus ille inuentus non eſt? nec enim alicubi terrarum omnes omninò codices, omniaque exemplaria ſimul adſunt. *Cõfirmatio.*

197 At adſit verus, & legatur. Sed ecce infidelis ille nondum eſt Chriſtianus, & cõſequenter nec ouis Chriſti; vnde nec Chriſtum, nec vocem eius adhuc agnoſcit: quod ſi exemplum veſtrum de amico vultis acceptari, nondum ille eſt amicus Chriſti, nec cum Chriſto quidquam conuerſatus eſt: quo ergo pacto eum ex ſola voce cognoſcat, cui aſſuetus non eſt, & nunc primũ illam audit, nec Spiritum ſanctum adhuc accepit, nec vnctione illa propria filiorum donatus eſt? Ioãnes porrò Apoſtolus ſcribebat ad eos, qui iam Spiritum ſanctum accepere, vt patet. *Sectariorũ probatio inepta.*

198 Deindè ſi ſimplici ſcripturæ lectione, & vnctione omnia liquent, *quid ergo nos facimus fratres* (diſſerit Auguſt. tract. 3. in epiſt. 1. Ioan.) *qui docemus vos? Si vnctio eius docet vos de omnibus, quaſi nos ſine cauſa laboramus. Et vt quid tantùm clamamus? Dimittamus vos vnctioni illius. Sed modò mihi facio quæſtionem, & illi ipſi Apoſtolo facio: dignetur audire paruulum quærentem à ſe: ipſi Ioanni dico; vnctionem habebant, quibus loquebaris; tu dixiſti, quia vnctio eius docet vos de omnibus. Quid talem epiſtolam feciſti? Quid illos tu docebas? Quid inſtruebas?* *Auguſtini euidens cõprobatio.*

Digitized by Google

Quid ædificabas? Hæc Auguſtinus; quæſtionem porrò non ſoluit, excludendo Doctorum, & plantatorum, rigatorumque neceſſitatem; nam horum neceſſitas cõſtat ex vniuerſa ſcriptura, ſed fatendo eorum inſufficientiam niſi Deus intùs adiuuet, cordaque moueat; niſi enim ſit intùs, qui doceat, inanis eſt ſtrepitus noſter, vt ibi, & toties alias Auguſtinus inculcat. At ſi ex ſimplici lectione Scripturæ veritas liquet, non ſolũ eſt inſufficiens, ſed eſt otioſa, & vana omnis inſtructio. Quid ergo Caluinus ſuas inſtitutiones cõſcripſit? Quid Vuitacherius de ſcriptura? Quorſum tot condunt volumina pro veritate ſua oſtendenda, & probanda?

Sectarij non id ſentiunt quod dicũt.

Ex quo vt q.ſup.arguebamus, palã apparet, ipſos non id ſentire, quod dicunt. Nil enim alioquin, pro ſuis ſcriberent, qui ſcilicet lucem illam palàm vident. Nec etiam pro nobis, ad quos quippe volumen potius illud remitterent, in quo tam perſpicuè veritas emicat, & cernitur. Quod ſi nos putant adeò cæcos, qui lucẽ iſtam haud valeamus agnoſcere, minus multò dignoſcemus ipſorum lucernulas. Contingit ſanè multoties ea, quæ per probationem, & non ex ſe euidentia ſunt, & perſpicua, à quampluribus, quia probationem non ita facile percipere, comprehendereque poſſunt, vel ignorari, vel negari: at id ita eſſe nequit in illis, quæ ſolo ſimplici intuitu, & non alia probatione opus habent. Prima item, & notiſſima principia indigent explicatione terminorum; & illis etiam explicatis, ſed non ſatis intellectis, negata ſunt aliquandò, & ab aliquibus; non autem à pleriſque & vt in plurimum. At, dato quolibet determinato veſtro codice, & etiam lecto, quaſi ab omnibus lux illa non videtur, & à toto fermè mundo reſpuitur codex. Non ergo in illo lux illa ſplendet, quã aitis. Quod ſi ab vnctione interna, quæ nobis deeſt, cuncta vnice pendent, dimittant nos vnctioni, ſi fortè Deus dignabitur, vt Auguſtinus dicebat, nec ipſi quidquam ſcribere, vel inſtituere curent. 199

Via eorum ducit ad Mahometiſmum.

Vbi denuò cernitur, viam iſtam ducere ad Mahometanam barbariem, & tyrannidem, qua prohibentur de religione diſputare, uel contra illam quidquam audire; utq; Mahometani gladio, ita iſti ſolo inſtinctu cuncta decernent, tuebunturque. Nam ſi hæc uia legitima 200

tima

Digitized by Google

tima eſt, pro omnibus argumentis, & voluminibus hæc vna ſolutio ſufficit, & ſemper aderit vnicuique, ſibi ſcilicet interno inſtinctu ſuggeri oppoſitum, nec contra hoc arguere licebit. Ceſſandum eſt ergo à diſputando, à ſcribendo, abſurdeque ipſi vel diſcunt, vel ſcribunt quidquam: abſurde necnon tota Sanctorum Patrum antiquitas hoc in puncto laborauit, &c. Inciditur ergo de plano in Mahometanam barbariem, atque tyrannidem.

201 Prætereà, vt egregiè premit Suarez in apologia l.1.cap.11. vel inſtinctus hic internus eſt prorſus certus, & infallibilis, & cui ſtandum omninò ſit, quidquid ſecùs Eccleſiæ, vel quibuſuis alijs videatur, & diſputatione, & ratione oſtendatur contrarium? & tunc mirabile eſt, quod priuato cuique & ſartori, & ancillæ, & cuilibet de vulgo tribuant, vt infallibiliter inter verum, & falſum dijudicet, quod ne Concilijs, vel vni Romano Pontifici concederent, à nobis potiſſimum diſceſſere, & tot, & tanta criminati ſunt, commenti ſunt. Vel inſtinctus ille non ita certus, & infallibilis eſt, ſed ſubijciendus Doctorum, vel Eccleſiæ iudicio, vel diſputationi ritè inſtitutæ? Quod ſi hoc dicerent, & vellent, nil incommodi inſtinctus hic afferret, & hoc ſenſu à multis etiam noſtris, id eſt, catholicis admittitur: tunc autem per illum nequit certò quæri vera religio, ſed per illa, quibus inſtinctus ille ſubijcitur, & diſcernitur, atque etiam iudicatur. At non hoc ſenſu adſtruitur ab illis, qnibus cum modò res eſt: vndè, quo nil eſt magis incōſideratum, & ineptum, vt vni inſtinctum illum infallibilem negent, cunctis eumdem concedunt; quo nihil ſub ſole, viſum, credo, eſt abſurdius: torqueant ergo in ſe arma ſua. Nil, aiunt, magis eſt, impium, quam quod iudicio Romani Pontificis ſubijciatur Verbum Dei, & ſit ille certus, & infallibilis, vel iudex, vel interpres Scripturæ; & tamen interea anus, & ancilla quæque certò, & infallibilitèr intelligit, interpretaturque Scripturam; At nos, aiunt, non ancillæ, ſed vnctioni Spiritus ſancti Scripturam ſubijcimus, vel intelligendam proponimus. Et nos, precor, quid facimus? An non aſſiſtentiam, & regimen Spiritus ſancti ſimilitèr ponimus? At, ais, hanc aſſiſtentiam nec Eccleſia habet, nec eius caput. Et interea

Inſtinctus interni inſufficientia.

Sectarij, vt vnum Papā tollant, omnes faciunt Papas.

Digitized by Google

tereà ſine verecundia aſſeris: & tamen illam vel aſſiſtẽtiam, vel vnctionem, vel inſtinctũ omnes habent? Quod ſi omnes habent; ergo & Romanus Pontifex habet, vel quicunque ſaltem veræ Eccleſiæ caput eſt, vel Sacerdos ſummus, vel quid ſimile, ne de nominibus cõtrouertamus. Sed nos, ais, inſtinctum illum ſingulis damus, nó pro alijs, ſed dumtaxat pro ſe. O egregiè? Non ergo hoc malè habebat Romanus Pontifex, quod illi, vt dicitis, ſubijciatur Scriptura, ſeu, vt loquamur cautiùs, quod ſit ille certus interpres Scripturæ in controuerſijs fidei, ſed quod nimis humanum eſt, illud diſplicuit, vt ſcilicet vos ipſi ſubijceremini alicui authoritati. Vel ergo inſtinctus ille in vno quolibet eſt Spiritus ſancti, vel carnis, aut Dæmonis? Si primum, omnium regula eſſe poteſt; ſin minùs, nullius poteſt eſſe regula.

Dicant fortè: neſcitur cuius ſit: ipſe autem, qui illum habet, diſcernit, illique proindè regulæ eſſe poteſt, & non cæteris. At quæro: uel vos, qui hæc docetis, & defenditis, ſcitis hos, aut illos determinatè homines, hanc, aut illam determinatè congregationem, u.g. ueſtram regi inſtinctu Spiritus ſancti? & tunc unuſquiſque ſibi, & uobis poterit eſſe certa uia, et regula: uel de nullo determinatè id certò ſcitis? Et tunc nulli poteritis conſulere, ut ſecundum inſtinctum ſuum religionem eligat, quandoquidem de nullo determinatè ſcitis, quo inſtinctu ducatur, an bono, an malo; uero, uel falsò. Dicere porrò, et docere, quod unuſquiſque ſecundum inſtinctum ſuum de religione decernat, qualiſcunque demum ille erit, ſiue bonus, ſiue malus, eſſet non ſolùm à Chriſtianiſmo alienum, ut patet, ſed nec ipſis etiam Gentilibus probaretur, qui ſcilicet non inſtinctum, ſed rationem quærebant. Et denuò hoc non eſſet per inſtinctum ueram religionem quærere, ac inuenire, de quo ſolùm hìc diſputamus, ſed unicuique amplam licentiam concedere, ut ſecundum inſtinctum ſuum uiuat quietè ſiue in uera, ſiue in falſa religione, de quo indignum eſſet inter Chriſtianos diſputare: tamen quia ad hoc etiam cogunt, diſputabimus inferiùs, et oſtendetur in nulla falſa religione eſſe ſalutem. Atque demum quidquid illi, qui re ipſa habent unctionem Spiritus ſancti, euidentèr illam dignoſcant, at ſunt intereà alij 202

innu-

Digitized by Google

innumeri malo ſpiritu ducti, qui illum non diſcernunt, putantque eſſe bonum: ergo hi etiã excuſantur à quærenda, vel accipienda vera religione, ſi vt dicunt, viam ad quærendum, vel inueniẽdum veram religionem eſt inſtinctus internus; huic enim demùm ſtandum erit, & contemnenda reliqua.

Aſſertio multiplicitèr comprobata ex primis quaſi principijs Chriſtianiſmi.

203 Idem ipſum manifeſtè oſtenditur ex alijs etiam, quaſi primis principijs Chriſtianæ religionis. Nam ſi inſtinctus iſte nulli alteri iudicio, & authoritati eſt ſubiectus, atque ex illo, & ſimplici lectione Scripturæ conſtant liquido, quæ ad religionem pertinent, ſequitur, vana, otioſaque fuiſſe in Eccleſia omnia Concilia; at ſemper, & à principio, ac tempore ipſo Apoſtolorum, vt ſcitur, in vſu fuerunt ſacra Concilia. Ex quo ſequitur etiam, ipſos huiuſmodi inſtinctus Fautores fruſtrà, & prorsùs otioſè ad Concilium liberum prouocaſſe: quidquid enim Concilia decernant, ſtandum erit inſtinctui. Sequitur etiam, vt arguebam retrò, fruſtrà, & otiosè à Chriſto, & ab Apoſtolis edita fuiſſe miracula; nam ſine illis ex ſolo inſtinctu videbant omnes Euangelij veritatem; quare ſuffeciſſet, quod euangelium per curſores mitteretur per vniuerſum Mundum; non autem opus erat, quod Apoſtoli ſermonem confirmarent ſequentibus ſignis: nam per inſtinctum erat ſatis, & manifeſtè confirmatus. Nec, vt Chriſtus dicit, Iudæi vllam excuſationem habuiſſent, quamquam ipſe nulla talia opera, & miracula edidiſſet; nam per inſtinctum liquidiſſima erat Chriſti diuinitas, ac veritas; & ita obligabat ſine miraculis vllis. Nec, vt Chriſtus Matth. 18. iubet, fideles tenerentur audire Eccleſiam, ſi vnuſquiſq; inſtinctum habet Eccleſiæ non ſubiectum: nec quia Eccleſiam non audit, eſſet habendus tamquam ethnicus, & publicanus, quia audit, quem debet, ſcilicet inſtinctum. Et hinc denuò cũ Eccleſiæ non ſit notus vnicuiuſque inſtinctus internus, ſed occultus, neminem poſſet condemnare propter infidelitatem, vel hæreſim: quare immeritò Paulus quoſdã Satanæ tradidit 1. ad Timot. 1. & iniuſtè Eccleſia tot hæreticos condemnauit. Rurſus nemo poſſet vllum fidelem decipere: quia vnuſquiſque diſcernit inter vocem Dei, & Dœmonis; ſicut inter lucem, & tenebras: quid ergo Paulus ad Coloſ. 2. inculcat, *nemo vos ſeducat; vi-*

dete, ne quis vos ſeducat; quod ipſum Matth. 24. Mar. 13. & 1. Ioan. 3. aſſeritur, & repetitur: & quod multi ſeducuntur, conſtat ex infinitis locis: falſum eſt etiam, quod 2. ad Corint. 11. traditur, Satanam ſe transfigurare in Angelum lucis: nam quantumcunque transformetur, nox eſt, & tenebræ, & apertè diſcernitur: quid Matt. 24. timetur, ita transformandum Antichriſtum, vt ſi fieri poſſet, ipſi etiam electi inducantur in errorem? Sicut ergo nos, quia Eccleſiæ aſſiſtẽtiam Spiritus ſancti damus, tanquam connexum tenemus, Eccleſiam in rebus fidei decipi non poſſe, nec in errorem induci, hoc ipſum dicere debent aduerſarij de vnoquoque fideli: hoc porrò falſum eſſe ex dictis, & infinitis alijs eſt euidẽtiſſimum.

Confirmatio ex Paulo.

Ac denique, vt alia prætermittam, Paulus 1. ad Corint. 12. hunc inſtinctum, & ſpiritum nulli ſubiectum, & qui regula ſit veræ religionis, ſubuertit: nam ait, alij dari per Spiritum ſermonem ſapientiæ, alij operationẽ virtutum, alij prophetiam, alij diſcretionẽ ſpirituum, &c. *quæ omnia operatur vnus, atque idem ſpiritus, diuidens ſingulis prout vult.* Non ergo omnibus conceditur certa diſcretio ſpirituum; ſicut nec omnibus prophetia, &c. Quæ præterea ipſe Paulus optima ratione ibidem commonſtrat; *nam & corpus,* ait, *non eſt vnum membrum, ſed multa: ſi dixerit pes; quoniam non ſum manus, non ſum de corpore, num ideò non eſt de corpore? Et ſi dixerit auris,* &c. *Si totum corpus oculus, vbi auditus?* &c. At aduerſarij totum corpus volunt eſſe oculum ſine auditu, & nouum monſtrum inducunt. Proſequitur verò Paulus Eccleſiæ compoſitionem, & quoſdam quidem poſuit Deus in Eccleſia, *primum Apoſtolos, ſecundò Prophetas, tertiò Doctores,* &c. *Numquid omnes Apoſtoli? numquid omnes Doctores? numquid omnes Virtutes? numquid omnes interpretantur?* Vtique, Paule, omnes interpretantur. Quid miraris? Omnes vnctionem habent, qua palam ſcripturæ ſenſum dignoſcant: deſiſte mirari; iam ſcilicet noua, & ſublimior Eccleſia conſtructa eſt, quæ tota eſt oculus ſine auditu, ſine manibus, vnum tota, ſed pulcherrimũ membrum. Et licèt nulla viliſſima ars ſine Magiſtro addiſcatur, ſola ſcripturarum ars eſt (vt verba vſurpem Hieron. 2. & 5.) *quam ſibi omnes paſſim vendicant; hanc garrula anus, hanc delyrus ſenex, hanc ſophiſta uerboſus,*

hanc

hanc univerſi præſumunt, lacerant, docent, antequam diſcant.

204 In promptu erant quamplura alia pro huiuſmodi inſtinctu profligando: ſed adducta ſuperſunt, & palam demonſtrant, ſecundum doctrinam Chriſti, & eius religionem ſic fideles regi, illuminarique à Spiritu ſancto, vt multi nullam lucem ſpecialem certò diſcernant; alij autem Sancti, vt Auguſtinus, & ſimiles diſcernant quidem, ſed ita, vt demum ſe, & ſenſum ſuum poſthabeant iudicio Eccleſiæ, cuius authoritate ſe in fide tandem teneri, apertè fatetur ipſe etiam Auguſtinus: qui proinde aliam viam aſſignauit, qua infidelis poſſet veram religionem agnoſcere, vt dicetur quæſt. ſeq. Ioannes porrò Apoſtolus ad eos ſcribebat, qui iam priùs apoſtolica prædicatione inſtituti, deque Chriſtiana veritate perſuaſi, Spiritum ſanctum acceperant, & per cuius vnctionem, & illuminationem poſſent deinceps in accepta veritate perſiſtere: longè verò abfuit, vt infallibilem illum inſtinctum, euidentiſſimamque eam lucem concederet; nam c. 3. timet, & ait: *filioli, nemo uos ſeducat*: & c. 4. monet, *chariſſimi, nolite omni ſpiritui credere, ſed probate ſpiritus ſi ex Deo ſint, quoniam multi pſeudoprophetæ exierunt in mundum*; & proſequitur eoſdem inſtruens, atque ſigna oſtendens, per quæ dignoſcendus ſit ſpiritus Dei; quæ cuncta vana eſſent, otioſa, & ridicula, ſi ſimplici intuitione cerneretur, atq; diſcerneretur vox Dei. Quidquid autem Deus omnes valeat per ſe ipſum immediatè apertiſſima luce donare, quod omittimus, de facto, & de communi lege nil facit huiuſmodi, vt eſt oſtenſum; voluit enim, in Eccleſia eſſe ordinem, & eſſe paſtores, & oues; Doctores, & non Doctores: oculos, & aures, &c. Paulum ipſum remiſit ad Ananiam: Cornelium ad Petrum; Philippus Eunucho Iſaiam legenti, ſed non intelligenti occurrit obuius: voluit fidem eſſe ex auditu, eſſeque qui plantarent, & rigarent, &c. vtque id vellet, permultæ ſuppetunt rationes, & cauſæ. Omittimus porrò eos, qui per ſolam orationem, & ſine ſtudio profecerunt, vt S. Antonius, de quo conſulatur S. Auguſtinus de doctr. chriſt. in prolo. & l. 4. à cap. 15. hæc enim extraordinaria ſunt, & præter communem legem.

Quæ denuò omnia confirmo: nàm via illa, quæ nõ 205
ad pacem, & concordiam, & vnitatem fidei, & religio-
nis ducit, ſed ad diſſenſionem, & diſcordiam, non eſt re-
cta, neque Dei, qui nos ad vnitatem fidei vocauit, quiq;
non multás, ſed vnam ſanctam Eccleſiam extruxit, ſed
præceps, & diabolica. At via quærendi, & diſcernendi
veram religionem per inſtinctum nulli ſubiectũ ad om-
nem diſſenſionem, & diſcordiam ducit: quod facto ip-
ſo eſt euidens, & toti mundo manifeſtum apud eos, qui
inſtinctu illo volunt gubernari; ſunt enim apud eos in-
finitæ religiones, & religionum ſectæ, & ſubſectæ; diui-
ſiones, ac ſubdiuiſiones: Pater à filio diſſentit, & nurus
à ſocru, & vnuſquiſque ſuæ ſibi faber eſt religionis; id-
que ità eſſe neceſſarium eſt, vt oſtendam infrà. *Nec ſibi
blandiantur:* (verba ſunt Hieron.) *ſi de ſcripturarum ca-
pitulis videntur ſibi affirmare, quod dicunt, cum & Diabolus
aliqua de ſcripturis ſit locutus, & ſcripturæ non in legendo
conſiſtant, ſed in intelligendo; alioquin ſi litteram ſequimur,
poſſumus & nos nouum nobis dogma componere, vt aſſera-
mus, in Eccleſia non eſſe recipiendos, qui calceati ſunt, vel
duas tunicas habent.* Hoc porrò, quod Hieronymo ab-
ſurdum viſum eſt, & eſt planè extremè delyrantium, iã
apud eos in vſu eſt, & licet, quod quiſq; nouum ſibi dog-
ma componat, & ſcripturam modo ſuo capiat, & nemo
de falſo conuinci poterit, nemo argui, condemnari ne-
mo, ſed ab omnibus appellat vno verbo ad inſtinctus
inacceſſum tribunal, quẽ nemo videt, nec iudicare legi-
timè poteſt, ſi ille nulli eſt ſubiectus, nec conſtat.

Dicant fortè, nòn ità ipſos eſſe ineptos, qui non 206
uideant, priuatum uniuſcuiuſque ſenſum, & ſpiritum
ſubmittendum eſſe Eccleſiæ; ſi enim Spiritus ſanctus
unumquemque regit, certiùs multo Eccleſiæ ſuæ regi-
men, & curam gerit: ſed priuato illo ſpiritu agnoſci à
quolibet, quænam ſit uera Eccleſia, quam audire de-
bet, & quæ ueram religionem conſeruat; deinceps autẽ
in reliquis haud licere, quod nouam ſibi quiſque ſen-
ſu ſuo fabricet religionem: niſi enim hoc euitetur, ex-
ponimur ludibrio infidelium, & radicitus conuellimus
chriſtianam religionem. Enim uerò hic inſtinctus nec
ſic temperatus probãdus eſt; utque alia prætermittam,
urget ex dictis, quod iam hoc admiſſo otioſa, & ſuper-

Digitized by Google

ſtua fuerant miracula: ſine illis quippe conſtabat, apud Chriſtianos eſſe veritatem: & rurſus numquam eſſet diſputandum pro veritate religionis oſtendenda; nil enim per diſputationem terminari poſſet, vel concludi: ſed appellatur ad inſtinctum; vndè fruſtrà Sancti Patres fermè omnes, fruſtrà ſectarij ipſi hoc circa diſputarunt. Ac denique Eccleſia iudicare eum non poſſet, qui ab ipſa diſcedit; nam ſe defenderet per inſtinctum, & diceret, alibi veram Eccleſiam eſſe, nec inſtinctum iſtum eſſe vlli ſubiectum. Et quod, precor, fundamentum in ſcripturis inueniunt ad hanc inſtinctuum diſtinctionem inducendam? Et rideret nos Mahometanus, rideret Gentilis, riderent omnes, ſi hoc vno apud Chriſtianos veritatem eſſe diceremus, & probaremus, ſcilicet per inſtinctum. Adeſt ergo, & ſuppetit via alia legitima, qua id oſtendamus, & probemus. Quod ſi hæc adeſt, concluditur, per illam quærendam eſſe veritatē, illique inſiſtendum, atque ſtandum, quidquid interea priuatus ſpiritus obſtreperet, vel contradiceret.

207 Spiritus itaque docet omnem veritatem omnes volentes, ſed mediante Eccleſia. Quid enim ſtultiùs, quàm dicere, quod tamen Proteſtantes haud pudet dicere, Eccleſiam errare, & erraſſe, nec Deum illam docere omnem veritatem; ac interea ſingulorum fidelium eam eſſe Deo curam, vt omnem veritatem illos edoceat: Eccleſia errare potuit, lucem non vidit, tenebras ſectata eſt: & tamen quilibet ex Saxonia ſutor, & ſartor ſpiritu ſuo cuncta videt, deſcernit, palpat.

Digitized by Google

QVAEST. XI.

Vtrum ergo forma omnis veram religionem quærendi expreſſa ſit in illa Pauli clauſula, ſcio cui credidi? Et hinc Mahometani conuincantur?

VEræ religionis quærendæ, & inueniendæ formam vniuerſam ea in clauſula expreſſam, atque concluſam eſſe, fidentiſſimè aſſeramus. 208
Cum ſcilicet cuncta examinare immenſum ſit, ac impoſſibile multis de cauſis hactenùs declaratis: nihil autem examinare pecorum potiùs, quàm hominum; hoc ad Mahometanam barbariem, illud ad Gentilium ſpectet ſuperbiam, medij imus inter vtrumque extremum; nec nihil vt examinent, conſulendo ignauiæ homines tradimus, nec eoſdem in deſperationem conijcimus, omnia vt examinent, præſcribendo: ſic & veram religionem, eiuſque cultum non caſui, non naſcendi ſorti adſcribimus, ſed electioni: ad quam tamen voluntas præparanda ſit, iuuandaque à Domino.

Paulus ergo 2. ad Timoth. 1. *ſcio* (inquit) *cui credidi*. Hìc forma tota præſcripta eſt. Sciendum eſt itaque, & credendum à religionis cultoribus: nam doctrina tota veræ religionis data eſt à Deo, & reuelata, vt demonſtrauimus; ac proindè credenda tota ſine examine, ſine diſputatione, ſine lite: at ſciendum eſt priùs, eã eſſe datam à Deo, & reuelatam: hinc obligatio omnis credendi naſcitur; hinc doctrinæ examen remouetur. 209

Hanc procedendi formam exhibuit pridem. Diu. Petr. in recognit. Clem. lib. 3. *Et ideò ante omnia* (inquit) *fidem Prophetæ omni cum examinatione oportet probari; quem cum cognoueris eſſe Prophetam, de reliquo cuncta ei credas, oportet; nec vltrà cum diſcutere per ſingula, quæ docet, ſed habere firma, & ſancta, quæ dicit; quæ, quamuis fi-* 210

de

de ſuſcipi videantur , ante habita tamen ratione creduntur: cum enim ſemel ab initio veritas Prophetæ examinata conſtiterit , reliqua demùm fide audienda ſunt , & tenenda. Quibus nihil ipſiſmet rationis regulis aſſeri potuit conformius.

211 Ad idem punctum diſputationem de religione vniuerſam reuocat Clemens alter l. 5. ſtrom. initio. *Si ergo quærendi cauſa omnibus modis de medio tollatur, fides firmatur, ac ſtabilitur . Eis ergo* (ideſt, infidelibus) *illud proponimus, contra quod dici non poteſt , quod Deus eſt, qui dicit, & de vnoquoque eorum, de quibus quæro , traditum adducit in ſcriptis. Quis eſt ergo adeò impius, & à Deo alienus, vt Deo non credat , & probationes à* Deo *poſtulet, tamquam ab hominibus?* Illud ergo vnum probandum, *Deus dicit*, id eſt ſciendum, *cui credidi :* nec aliud magis Clemens, cæterique Patres probarunt contra infideles, contra iudæos, contra hæreticos, vt mox ſubiungemus.

Expreſſit eamdem formam Nazianz. orat.3. aduerſus Iulianum *Noſtri ſunt ſermones, & noſtrum græcari, vtpotè quorum ſit etiam Deos colere: veſtra autem eſt infantia, & ruſticitas, nec quidquam aliud, quam crede, ſapientiæ veſtræ eſt,* aiebat Iulianus. *Atqui hoc vt opinor* (reſpondit Greg.) *non irriſerint, qui apud vos Pythagoræ Philoſophiam colunt, quibus illud, ipſe dixit, dogmatum omnium primum eſt, & maximum, &c. Eodem autem recidit illud, ipſe dixit, quò noſtrum crede .* Itaque in Phytagoræ ſchola adumbrata eſt forma veram religionem quærendi: illud in ea ſolùm erat ſciendum , an & quid Pythagoras dixiſſet ; at in cauſa religionis hoc explorandum , an & quid Deus dixerit; de reliquo reſponſio concludens eſt: *ipſe dixit* , nec aliud eſt diſcutiendum.

212 Porrò Chriſtiani negare haud poſſunt, hanc eſſe formam rectam, & legitimam veræ religionis quærendæ, agnoſcendæ, defendendæ ; quam nimirum omnes Viri Dei obſeruarunt perpetuò: eam Moyſes, eam Prophetæ, & Apoſtoli ſecuti ſunt ; eamdem quoque Aſſertor noſtri Chriſtus tenuit ; quippe mirandis operibus, atque prædictionibus illud vnum euincebant , ſe miſſos à Deo, ſe doctrinam afferre Dei, nec aliud probare curæ fuit, quam *hæc dicit Dominus* , eamdem Dæmon , & praui quique religionum inſtitutores affectarunt, fictis

cum

eum in finem oraculis, atque prodigijs. Ex iudicio deindè gentium omnium legitimè, & concludentèr decidùntur, ac terminantur controuerſiæ, & cauſæ omnes religionis, ſi vera, ſi indubitata, & certa miracula afferãtur. Imò de nullo alio altercatur, de nullo pugnatur alio, quam de hoc, quam nimirum religionem Deus tradiderit: hæc origo tota diſſenſionum: quo deciſo, & terminato, nihil ſupereſt aliud diſcutiendum. Idcircò Theologi aliquot credunt, punctum iſtud concludentèr probari non poſſe: ſed verò, quandoquidem hæreſes, & errores omnes conuinci, expugnarique poſſunt, nihil nos putamus conuincentiùs concludi, vt oſtendetur inferius.

Duas igitur partes complectitur aſſertio noſtra, 213
ſcilicet, ſciendum eſſe, quam religionem, & doctrinam dederit Deus, quod quo genere ſcientiæ ſciendum ſit trademus infrà; & deindè credendum. Sapientèr enim Sanctus Thomas in 3. d. 24. quæſt. 2. art. 3. obſeruauit, illud Deum inter & homines intereſſe, quod vt credas hominibus, inſpiciendum ſit tibi, quæ dicant, & qualia an poſſibilia, an abſurda, an cohærentia, &c. atque ità non niſi per examen rerum creditur hominibus: at impium eſſet cum Deo glorioſo ità agere, quem conſtat, nec fallere poſſe, neque falli: idcircò ſufficit, ſi ſciueris aliquam ab illo datam doctrinam, neque hoc ſciendum eſt per examen rerum, aut doctrinarum, vt demonſtrauimus, ſed aliundè, quapropter Chriſtianorum non eſt, *ſcio, probo, intelligo, ſed credo, & credo.*

Appoſitè etiam quidam Hobbes, ſcriptor alioqui 214
peſtilens hoc, ait, differre inter fidem, & ſciẽtiam, quod huius propoſitionem oporteat, examinatione communitam, & manſam lentè admittere; illius autem integrã deglutire: accidereque homini, qui myſteria fidei ratione naturali conatur demonſtrare, idem quod ægroto, qui pillulas ſalubres, ſed amaras vult priùs mandere, quàm in ſtomachum demittere; ex quo fit, vt ſtatim reuomantur, vel etiam ne admittantur, quæ alioqui deuoratæ eum ſanaſſent: vbi ſi cum rerum examine, examen quoque ſcripturarum adiunxiſſet, nihil dici potuerat appoſitius: etenim vt retro eſt demonſtratum, eadem eſt ratio de vtroque examine, ſiue rerum, ſiue

ſcrip-

Digitized by Google

ſcripturarum: vtrumque ſcilicèt eſt infinitum, & impoſſibile, atque interminabile: vtrumque incertum, & fallibile, ſi humano modo, & humana ratione fiat: quis enim vel ſolas Tridentini hiſtorias plenè nouerit, diſtinxerit, iudicauerit?

215 Sed denuò ad ſuperiùs illud exemplum de Propheta à Clemente propoſitum reuertamur. De illo nãque ſolùm eſſet examinandum, an eſſet Propheta, & miſſus à Deo: quo ſemel comperto, non eſſet ampliùs altercandum cum illo, nec de rebus, nec de dictis, nec de ſenſu: nec enim liceret, verbi gratia Moyſi, vel Ioanni Apoſtolo opponere, hunc, aut illum non eſſe ſuum librum, vel codicem, nec hunc ſenſum, ſed illum, vt patet: quod ſi licuiſſet, nihil planè profeciſſent Apoſtoli, aut Prophetæ: nam dicerem ego, tu qnidem Phophetæ es, Deique doctrinam affers, vt opera ſatis tua demonſtrant: at licet mihi intereà ſenſum, atque dicta explorare; ſenſus porrò non eſt; quem proponis, ſed hic alius, nec iſta epiſtola tua, ſed hæc alia; & ſi placeat, recurrã etiam ad inſtinctum internum; Quid tunc faceret Moyſes, aut Ioannes? quid concluderet, vel terminaret? Vt ergo nefas eſſet cum Propheta de rebus litigare, ità foret de littera, & ſẽſu, & de codice, & de lingua: at ſi Deus in Mundo eſt, ſi iuſtus, ſi rerum humanarum gerit curã, conſeruat proculdubio, conſeruauitque ſemper apud aliquos religionem ſuam, doctrinam ſuam, vt infrà magis commõſtrabimus. Solùm ergo explorandũ, quærendũ, ſciendũque eſt, quænam ſit, & vbinam illa profeſſio, illa congregatio hominum doctrinam, & religionẽ Dei tenentium, & colentium; eam enim Deus demonſtrare, ac notam facere poteſt, ſicut Prophetam independenter ab examine rerum, atque ſcripturarum: quamobrẽ illa profeſſione agnita, & inuenta, veniunt reliqua omnia accipienda, & credenda, ſicut in ea profeſſione accipiuntur, & creduntur ſine vlteriori examine, altercatione, & lite: quod totum manifeſtum eſt ex dictis: atque hanc viam, & formam tenent Tertull. lib. de præſcript. & contra Valentinum, & contra Marcionẽ, Auguſtinus multoties, & præſertim lib. 13. contra Fauſtum cap. 13. cæteriqueveræ religionis magni quique defenſores, vt decurſu ampliùs innoteſcet.

Digitized by Google

Hinc Mahometana barbaries manifeſtè conuincitur, atque repellitur ex ipſa profeſſorum confeſſione, & profeſſione, cum omnem de religione diſputationē prohibeant: vel enim rationem ipſi habent,qua ſibi,aut alijs probent, & perſuadeant,religionem ſuam fuiſſe à Deo communicatam, & traditam, vel non habent? ſi hoc poſteriùs fateantur, concedunt ipſos vltro, & temere, & factiosè citra cauſam, atque rationem colere religionem ſuam: ſi porrò rationem aliquam habent, tenentur illam prodere, atque de hoc puncto diſputationem admittere; quare omni diſputatione remota, cum ad ſolum gladium confugiunt, manifeſtant ſe ratione deſtitutos vi ſolùm, & armis, atque per tyrannidem cauſam tutari. Vidit ergo ſagaciſſimus Mahometes,ſe,reſque ſuas in tuto non eſſe, vbi ratio valet: inde diſputationem,& rationem omnem remouit iniectis in ſeruitutem ipſis etiam mentibus;indè verò ipſius fraus, & error capitur manifeſtè. Mentiuntur deindè Mahometani omnes: nam dicunt,ſe colere religionem à Deo datam: quod ſi neſcientes dicunt, mentiuntur: ſi porrò ſcirent,rationem,& probationem redderent:ergo de eo controuerti,ac diſputari permitterent, nec timerent.

Ex quo vlteriùs ſequi videtur, nihil in corde, & interiùs credere Mahometanos,ſi omni etiam probabili ratione, & probatione deſtituti ſint, quidquid ipſi fallantur intereà, & ſe iudicent credere:non enim illud eſt voluntatis,vel obſtinationis arbitrium in intellectum, vt eum cogere in fidem,& aſſenſum valeat ſine ratione, ſine probatione.Exemplum eſt hic tritum de ſtellis,aut arenis, aut floribus paribus, vel imparibus; prorſus quippe eſt impoſſibile, quod voluntas, vel pertinacia, vel obſtinatio intellectum moueat, & obliget ad alterutrius partis aſſenſionem, omni quippe ratione,& probatione, vel ſufficienti authoritate deſtitutam. Vnde Mahometani, ſi ratione, & probatione carent, nihil corde credunt ſi eam habent,quid ad vim, & gladium confugiunt? quid eam non produnt? quid eam admiſſa diſputatione non tuentur? quid ſcriptis libris non comprobant? Hæc ergo cuncta cum prohibeant, cum abhorreant, cum non niſi gladio agant ſeſe ratione deſtitutos,ac proindè nihil corde credere mundo vniuerſo probant. 216

QVÆ-

Digitized by Google

QVAESTIO XII.

Vtrum ergo conſequatur, ſcholas, congreſſus, & controuerſias omnes de cauſis religionis, vel religionem concernentibus conſtare debere ratione conſequenti, & nullatenus antecedenti: quæ tamen eſt admittenda quoad aliquid.

217 Hanc, & mea quidem ſententia vtiliſſimam rationis antecedentis, & conſequentis diſtinctionem primus, quem ſciam, S. Thomas ſignificauit, ſeu ſignatè, vt aiunt, propoſuit; nam exercitè nemo Sanctorum Patrum illa vſus non fuerat; affert tamen multum lucis, & auxilij ipſa etiam nominum horum diſtinctio, intellectuſque.

Rationis antecedẽtis, & conſequẽtis diſtinctio.

218 Ergo S. Thomas 2.2. q.2. art. 10. hanc mouit dignam Theologo quæſtionem, vtrum ratio inductiua ad ea, quæ ſunt fidei, minuat meritum fidei? Valeat interea Caietanus, Cõmentatoreſque alij valeant, qui in leuioribus alijs operoſi, hunc, & ſimiles profuturos articulos prætereunt magis, quam exponant, atque ſtabiliant. S. Thomas, vt reſpondeat, rationem, inquit, eſſe duplicem, antecedentem aliam, aliam conſequentem. Ratio non indè antecedens vocatur, quod tempore anteceſſerit; ſed quod cauſalitate, quia ſcilicet ad ea credenda quoquo modo induxit, quæ ſunt fidei: conſequens hinc illa, quæ ex fide ipſa nata eſt, eſtque præſtitæ priùs fidei aliquo pacto effectus. Ex quo reſpondet, rationem antecedentem minuere meritum fidei: conſequentem ſignum potiùs eſſe meriti maioris: quẽadmodum de paſſione antecedenti, & conſequenti decreuerat 1.2.q.34.art.1.ad 1. Probat primam partem; ſicut enim homo actus virtutum moralium exercere de-

debet propter iudicium rationis, & non propter paſſionem; ità homo credere ea debet, quæ ſunt fidei, non propter rationem humanam, ſed propter authoritatẽ diuinam. Probat ſecundam; quia cum homo promptã voluntatem habuerit credendi, etiamſi ratio deeſſet, diligit veritatem creditam; ex quo mouetur, vt rationes quoque ad exponendum, & confirmandum excogitet, & eas amplectitur, quas adinuenire valuit: quod ſignũ, & argumentum eſt maioris amoris veritatis creditæ; ac proindè maioris etiam meriti.

Earum expoſitio. At porrò ratio bifariam antecedere poteſt, & ad credendum ea inducere, quæ ſunt fidei: & vno modo meritum diminuit, alio meritum, ac fidem quoque ipſam excludit, ac perimit: quod pro ſcholis facilè eſt vſitatis vocabulis explanare; diminuit quippe meritum ratio, ſi ſubiectiuè ſe habeat; tollit, ſi obiectiuè. Sed verò opus eſt clariori explicatione vtamur. Accidit nimirùm, quòd quis rationes, vel congruentias bonas habeat, v.g. pro immortalitate animæ: alter contrarias: atque hinc alter benè, alter malè affectus ſit, & diſpoſitus circa illam; vtrique tamen ea proponitur tãquam à Deo dicta, & reuelata; & creditur, & accipitur ab vtroque, quoniam à Deo aſſeritur: plùs certè fecit, plùs meruit, qui cum rationes in contrarium haberet, eas Deo ſubijciens, Deo credidit: atque hoc ſenſu alterius meritum diminutum fuit ex præuijs rationibus ipſum ad credendum diſponentibus, ac facilitantibus; licèt hoc interea decrementum recompenſari aliundè queat. At autem, ſi ità ratio antecedat, & cauſet, vt quis vel ex toto, vel ex parte ratione illa moueatur, rationi cõſentiat, rationi credat, hic nullam fidem habet; fides enim aſſenſum præſtat propter authoritatem diuinam ſolam: quidquid hoc circa quidam Moderni nulla harum rerum comprehenſione repugnarint, qui repulſi ſunt ſuo loco. Omitto etiam illa ſcholarum diſſidia, ãn eiuſdem aſſenſus eſſe poſſit duplex motiuum totale? & ſimiles hùc minimè pertinentes curas. Illud aſſerimus, quod à nullo rerum harum intelligenti negabitur, eum, qui ità vult Deo credere, quod credere illi nolit, niſi rationẽ habeat, nullam fidem exercere; atque in primis elementis in materia religionis peccare, vt 219

ha-

hactenùs dicta ſatis demonſtrant.

220 Hæc ergo ratio antecedens à cauſis religionis excluditur; quia oſtenſum eſt, verâ religionem nec quæri ritè, nec agnoſci poſſe inquiſitione, & examine rerũ; quod idem iiſdem de cauſis ad examen quoque ſcripturarum extendimus; nec vno conceſſo alterum negatur cohærentèr. Etenim ratione humana, vt res examinamus, ita libros quoque examinare moris eſt, vt nunc ego articulum S. Thomæ exponebam, ac examinabam: vtrumque eſt immenſum, vtrumq; ſi non omnibus, pleriſque ſaltèm, ac fermè omnibus impoſſibile; vtrumq; ex æquo fallibile, & ad doctrinam religionis inſufficiẽs, ſi humana ratione fiat, quæ non minùs in libris, quàm in rebus intelligendis, ac exponendis errat, & in illis maximè, qui varios ſenſus litterales, & myſticos habẽt; quæ cuncta retrò commonſtrata ſunt. Quod porrò ſectarij volunt, vt ſcilicèt vnum Papam tollant, omnes facere Papas, & in intelligendis ſcripturis, ac dijudicãdis cauſis religionis infallibiles, ſtultior vanitas eſt, quã impugnandum ſit apud rationales homines.

221 Et quidem hanc pridem legem per Iſaiam Prophetam c. 7. Dominus nobis conſtituit, dicens, *niſi credideritis, non intelligetis*: quam procedendi regulam exactè ſibi præſcribit, ac ſeruat vbique præcipuè Auguſtinus, inde inferens, intellectum, & intelligentiam rerum fidei ſolere eſſe præmium, ac mercedem præſtitæ fidei, etiam in hac vita. In eamdem ſententiam idẽ Auguſtinus epiſt. 28. ſumit & illud pſal. *credidi, propter quod loquutus ſum*: primò credit, & mox quærit, ac dubitat de origine animarum, aut alijs, quæ ſi intelligantur, communicanda ſunt ſine typho arrogantiæ: vt dicebat ſupra; ſin minùs, tolerandum ſine fidei, ac religionis præiudicio. Credendum eſt ergo priùs, & deinceps intelligendum: nec ordo eſt, quòd ratio, & intelligentia antecedant, & ſubſequatur fides, ſed contrarius de antecedentia cauſalitatis agendo; ideſt, ratio alliganda eſt fidei, & non fides rationi: fides dominatũ gerere debet; ratio autem ſeruire, & ſubſequi. Hinc rationem antecedentem ritè expoſueris, & appellaueris rationem imperantem, dominantem, ac regulas rationi præſcribentem; rationem verò conſequentem

ratio-

rationem credentem, ac fidei ſeruientem, nec fidē ſibi, ſed ſeſe fidei accommodantem.

Quæſtionis illatio confirmata. Ergo ſcholæ, & congreſſus, & diſputationes, & 222
hiſtoriæ in cauſis ad religionem pertinentibus, aut eam concernentibus, & quoquo modo connexis conſtare debent ratione conſequenti: ex quo vno principio infiniti multorum abuſus, ac errores deprehendūtur, & refelluntur: ſed id fiet commodiùs, & clariùs poſt pauca adhibita. Hoc porrò idem eſt, quod vno ore Sancti Patres perorant ſupra illud, *Sapientia ædificauit ſibi domū*, &c. ibi enim humana ratio, & quæcunque humana ratione conſtant, vt ſunt ſcholæ, congreſſus, & ſimilia cuncta inter ancillas connumerantur, quarum ſit ſeruire, obſequi, ſubſequi, regulari, non autem dominari. Quam licet doctrinam ſic in generali, & voce tenus, ac ſub his abſtractis terminis Chriſtiani omnes admittant, nec aliud poſſint, quippe qui & mentes in obſequium fidei captiuare iubentur, teneaturque proindè humana ratio non ſolùm legibus famularum, ſed etiam ſeruarum: at quod in quibuſque facultatibus pleriſque accidit, qui principia earum haud penetrant, ſed ſolùm voce tenus, & verborum ſono ea aut audiunt, aut concedunt magis quam intelligunt, & decurſu ſcientiæ neceſſariò errant, haud ſecùs in materia religionis accidit perpluribus, vt factis ipſos queſt. ſeq. innoteſcet.

Haud inducenda Mahometana barbaries. Ne verò Mahometanam barbariem inducere videamur, omni examine, ac ratione in exilium acta, 223
hic putarem, rationem antecedentem quoad aliquid eſſe admittendam: nec enim humana ratio ſeruæ comparanda eſt quæ bello, aut vi capta in ſeruitutem conijcitur, atque in illa vi, & armis tenetur, quæ eſt Mahometanorum religio, ſed ſeruæ potiùs illi, ſi qua eſſet, quæ vltrò & ſponte ſua, ac proindè ratione aliqua mouente ipſa ſeſe in ſeruitutem dediſſet, vt de S. Paulino hiſtoriæ noſtræ commemorant, ſi præſertim obligatio præceſſiſſet, vel Deus ita iuſſiſſet.

Ergo quæſt. ſup. ſciendum vnum præſcripſimus, & 224
credenda mox reliqua inuiolatè, ac inaudita ratione. Sciendum illud eſt an hanc, quam colimus religionem, an hanc, qnam credimus, religionis doctrinam Deus dederit, ac tradiderit: atque hoc ratione antecedenti vide-

Digitized by Google

videtur diſcutiendum, ratione libera, & nondum legibus fidei obſtricta. Nec enim ego ad credendum obligor, quia credo; ſed credo, quia ad credendum obligatus ſum: ſicut haud teneor ad ieiunandum, quia ieiuno; ſed à contrario: nec fides, & religio comparandæ ſunt rebus ſuper erogationis, ſed obligatorijs, vt patet. Nimirùm eſt prorſus impoſſibile, obligationem credendi, quæ præſtitæ fidei cauſa, vel conditio præcedens eſt, ab ipſa fide primitùs ſubnaſci, potius quam applicatio ignis ad comburendum à combuſtione naſcatur. Vndè homo non ipſa fide, ſed quopiam alio ad credendum inducitur, & obligatur: quod aliud non eſt, quam eam, quæ credenda proponitur, eſſe Dei doctrinam, quam nefas proinde ſit non acceptare, atque illibate nõ credere; imo quæſt. ſup. contra Mahometanos oſtendimus, fieri non poſſe, quod citra rationem, ac probationem omnem nos corde nobis ignota credamus. Idcirco non niſi *ante habita ratione* nos credere, vel Petrus, uel Clemens ſupra ſtatuebant. Licet verò eodem libro quidam ſine ratione credentes inducantur, quorum Auguſtinus quoque lib. de catechizandis rudibus meminit, de ea hoc ratione intelligerem, quæ in perfectionem ſcientiæ tranſit, & qua, vt idem Aug. l. 14. de Trin. diſſerit, *fides ſaluberrima quæ ad veram beatitudinem ducit, gignitur, nutritur, defenditur, roboratur, qua ſcientia nõ pollent fideles plurimi*: at omnem rationem minimè remouent; ut enim ibidem ſubnectit Auguſtinus, *aliud eſt ſcire tantummodo, quid homo credere debeat; aliud autem ſcire, quemadmodum hoc ipſum, & pijs opituletur, & contra impios defendatur: quam proprio appellare vocabulo ſcientiam videtur Apoſtolus*. Hinc famoſa illa Theologorum diſtinctio, quæ inter præambula fidei, atque ea, quæ ſunt fidei, inter ſcienda quippe, atque credenda accuratè diſtinxit: ſunt enim aliqua præambula neceſſaria, quæ, cum natura ſua fidem antecedant, nequeant à ſecutura fide vim mouendi mutuari: quod qua ratione ad ruſticos quoque, & illitteratos attineat, diſcutiendum infra erit, atque exponendum.

Prima credẽdi obligatio nõ eſt ex ipſa fide.

De præambulis fidei.

225 Enimuerò multa in contrarium obieceris grauiſſima quidem ea, neque facilia. Videmus ſcilicet hoc vno conceſſo examine, quidquid retrò actum eſt, ac ſta-

Oppoſitio.

Digitized by Google

ſtabilitum, omninò reſcindere, deſtruere, conterere. Etenim voluimus, humanam rationem inſufficientem eſſe ad diuina certè, & diſtinctè exploranda; Dei rurſus, diuinorumque cognitionem à pleriſque addiſci nō poſſe, à cæteris non niſi poſt multum vitæ tempus, ac poſt ſcientias alias comparatas addiſci; indè concluſimus, hanc veræ religionis quærendæ viam non eſſe. At inter fidei præambula Dei, diuinorumque cognitio reponitur; ſciendum quippe eſt, Deum eſſe, prouidentiam habere: vitam item futuram nos manere; nam Deus præſcriptis præmijs, atque ſupplicijs nos ad credendum hortatur, inducit, & obligat ſecundum illud, *qui crediderit ſaluus erit, qui verò non crediderit, condemnabitur*. Hæc ergo omnia præſcienda erunt ante fidē: vndè neceſſaria Metaphyſica, neceſſaria Theologia, neceſſariæ demonſtrationes vitæ futuræ, atque immortalitatis animæ, contra quam tantis laboribus à nobis ſtabilitum eſt. Rurſus examen rerum, & ſcripturarum amouimus: quia humana ratio errare poteſt: at ſimiliter errare illa poterit in præambulis ipſis; ſuſcipiat quippe hoc vnum explorandum, quam doctrinam inter tot commentitias Deus hominibus credēdam propoſuerit: in hoc vno centum illa modis falli poteſt; imò hoc in vno omnes falſarum religionum cultores falluntur. Ergo hoc etiam remoto examine occurramus, neceſſe eſt, ad iudicium aliquod infallibile, cuius ſententia diſcutienda non ſit, ſed credenda: fideique proindè principium nulla ſit ratio, ſed fides ipſa, & fides per fidem prædicetur, defendatur, obliget, omni diſcuſſione, vt moris eſt inter Mahometanos, interdicta.

Solutio. Cæterùm hæc, quæ tam impedita videntur, haud aliud euincunt, quam quod nouis denuò laboribus propter Theologorum aliquorum repugnantiam à nobis paulò poſt commoſtrandum veniet, ſcilicèt eſſe in mundo manifeſtiſſimum, eſſe ſcitu, & exploratu breuiſſimum, facillimum, ſaltem permultis, quamnam inter omnes religionis doctrinam Deus tradiderit, propoſueritque credendā, & in quo errare ritè quærentes nequeant; ad quod proindè opus non ſit Metaphyſica, non Theologia, non demonſtrationibus immortalitatis 226

animæ,

animæ, cum vel hoc abſurdiſſimum futurum eſſet, ſi omnes tàm viros, quàm fœminas; imò & litteratos omnes iuberemus eſſe Methaphyſicos, vel Theologos. Quid ſtultiùs? Vnde, vt eo loci innoteſcet, breui, & facilè præambula præſciri poſſunt, quin quidquam retrò diſcuſſa, & ſtatuta infirmentur. Fateor equidem humanam inquiſitionem errare poſſe, imparemque eſſe ad religionis doctrinam fundandam: at doctrina illa, vel cognitio, vel ſcientia, qua agnoſcenda ſunt præambula, non eſt doctrina religionis, nec per religionem, aut fidem accipitur, ſed humano, eoque inferiori modo, quod etiam decurſu operis exponetur: deindè res examinãda adeò manifeſta eſt, & cõſpicua, vt errare nemo poſſit, niſi volens: quemadmodum floruiſſe quondã Ciceronem, Cæſarem, & ſimilia ignorari in Europa, vel negari niſi à volentibus nequeunt: & quidem vniuerſaliſſimè commonſtrandum eſt infrà, cognitione veræ religionis caruiſſe neminem, carere neminé niſi culpa ſua.

227 Nihil porrò prohibet, fidei præambula, quæ humano modo nota ad fidem inducunt, vel obligant, per ipſam deindè fidem accipere, & credere. Etenim quicumque ad credendum Deo obligatur, aliquam Dei cognitionem præhabeat, neceſſe eſt, ſiue doctus ille ſit, ſiue indoctus; eſſet quippe ſatis mirabile, ſi quis ad credẽdum Deo obligaretur; quem interea, an eſſet, vel non eſſet, ignoraret omninò: nequit ergo Deum ignorare, à quo ſibi fidem imperari præſentit: nequit futura præmia ignorare, vel ſupplicia, quibus allectus, vel territus, ad credendum inducitur; & tamen hæc ipſa poſt per fidem creduntur ſaltèm ab indoctis. Ergo fides cohæret cum alia eiuſdem obiecti cognitione, quæ vel ſcientia ſit, vel opinio: itẽ cohæret cum ratione conſequẽti, quæ vel ſcientiam, vel opinionem parit, vt liquet ex dictis: ſed de his aliàs.

QVAEST. XIII.

Vtrum illi, qui de vera religione dignoſcenda agunt, & diſputant, ſeruatis etiam ſcientiarum, & rationis naturalis regulis, poſsint, & debeant euitare quæſtionem, & examen rerum, & dictorum?

VIdetur ſanè, hanc quæſtionem, & examen euitari legitimè non poſſe. Detur enim nobis nunc religionem v. g. Chriſtianam eſſe veram; & aggrediatur me homo Gentilis, vel Iudæus, vel politicus prophanus ſic; vera religio non eſt, quæ tenet impoſſibilia, & Deo indigna, & ridicula; huiuſmodi autem eſt Chriſtianorum religio; & probat: quia Chriſtiani tenent Deum vnum, & trinum; & hoc eſt impoſſibile, & procedit probando, & adducit multa vrgentia planè, & difficilia: itẽ tenent Deum hominẽ factum, & hoc ſimiliter eſt impoſſibile, quia Deus mutaretur, fieretque nimis abiectus, & adducit multa ſimiliter difficilia: item tenent Deum hominem factum crucifixum fuiſſe, & ſepultum: quod eſt indecens, indignumque Deo; & idcircò Iudæis ſcandalum viſum fuit, & ſapientibus mundi ſtultitia: & denique Chriſtiani ferè omnes tenent, Deum ab ipſis manducari: & hoc eſt (inquit) ridiculum multò magis, quam quod Dij gentiũ vxores habuerint, & liberos: a quo credendo ille ſiue Porphyrius, ſiue Auerroes adeò abhorruit, vt propterea Gentilis mori maluerit, quàm Chriſtianus. Ex quibus concludit: ergo Chriſtianorum religio non eſt vera, nec data à Deo. Eodem autem modo & Iudæum, & Mahometanum aggredietur; & cum omnes multa teneant difficilia, cauſa valebit, concludetque, nullam religionem eſſe veram. 228

Rur-

229 Rurſus ſic: vera religio, licet multa tradat, quæ ſint ſupra rationem naturalem, nil tamen tenet contra illam: quod Theologi omnes habent loco principij: at religio chriſtiana tenet multa, quæ ſunt contra ratioñe naturalem; nam illa ſunt contra rationem naturalem, quæ ipſa condemnat, & falſa, impoſſibiliaque iudicat: at ratio naturalis erat, vigebatq; in Philoſophis Gentium; qui tamen iudicabant creationem, productionemque rerum ex nihilo eſſe impoſſibilem, eratque ipſis velut primum principium, ex nihilo nihil fieri: ſimilitèr iudicabant, reſurrectionem eſſe impoſſibilem, & à priuatione ad habitum non eſſe regreſſum: idipſum proculdubio iudicaſsent de Trinitate, & Incarnatione, de peccato originali, & alijs centum: hæc autem omnia tenet Chriſtiana religio: ergo tenet multa contra ratioñe; ergo eſt falſa: & eodem modo arguitur contra alias religiones. Frigent verò, qui dicunt, veram religionem nil tenere contra rationem naturalem rectam; ex quo dicere poterunt Philoſophorum illam ſic iudicantem rationem non fuiſse rectam. Hoc tamen nihil eſt; quia, an ratio ſit recta, vel non recta, nunc non per religioñe, aut fidem, ſed per ipſam rationem naturalem iudicandum eſt, vt prætendit arguens; at ratio naturalis ſibi relicta ſemper fuiſset eadem, nec in nobis maior, quam in illis Philoſophis, qui ingenio excelluerunt, multoque ingenioſiora, quam nos excogitarunt: ergo tunc & nunc, & ſemper, & in omnibus ratio naturalis eadem illa condemnaſset, ſeque diceret eſse rectam, & rectiſſimam; & hoc negare eſset contra ipſam rationem naturalem. Frigidiùs porrò eſset, ſi diceres, nomine rationis naturalis intelligi rationem veram; nā hoc quærit arguens iſte, quæ ſint vera; & dicit, non eſse vera, quæ ſunt contra rationem naturalem: & hoc ipſum iudicandum eſſe per rationem naturalem, nam nullum aliud iudicium, vel tribunal admittit; at ratio naturalis memorata illa condemnans ſe iudicaret veram, & veriſſimam. Deindè quid magis friuolum, & otioſum, quam dicere, Deum nil reuelare contra rationem veram? Imo nec ſupra rationem veram quidquam reuelat.

An vera religio doceat ratione contraria.

230 Age præterea, ſupponamus religionem catholicā

veram, & me petit ſic Caluiniſta: vera religio non eſt, quæ credit impoſſibilia : talis autem eſt religio Catholicorum,qui credunt Chriſtum eſſe ſimul in multis locis, & ſimul moueri ſurſùm , & deorsùm , & quieſcere, &c. quæ ſunt impoſſibilia. Deindè ſic:vera religio chriſtiana non eſt,quæ tenet multa contra ſcripturam ; at talis eſt religio Catholicorum,nam tenent,fidem ſolam neminem ſaluum facere: adorant imagines Sanctorum, & opera manuum hominum , quod eſt idolatrare ; tenent Purgatorium , de quo nil in ſcriptura,&c. Rurſus. vera Eccleſia non eſt, quæ multoties errauit circa fidẽ: at Catholici poſt Gregorium ſaltem Magnum multoties, & in multis errarunt , & errores profert , & de illis vult diſputari. Rurſus: vera Chriſti Eccleſia non eſt, quæ non habet veram ſcripturam:at ſcriptura Catholicorum,& vulgata latina vera non eſt,ad quod probandum profert multa antiqua exemplaria hebræa,& græca,quæ maiorem fidem merẽtur, vultque de hoc etiam diſputari. Rurſus vera religio non eſt, quæ libros non ſacros habet pro ſacris : at Catholici habent pro ſacris libros Machabæorum , epiſtolam Pauli ad Hebræos, & Apocalypſim; quæ omnia ſacra non ſunt . Habent deindè hominem loco Dei , & introducit diſputationem de Papatu , de primatu Petri , &c. Denique habent Concilia prophana pro ſacris:tale enim fuit Concilium Tridẽtinum,ad quod vult examinari hiſtoriam Suaue, &c. Concludit:ergo religio Catholicorum vera non eſt.

Tandem Iudæos, & Chriſtianos inuadet aſſumens 231
illud idem principium , quod ſcilicèt religio vera , & doctrina Dei non eſt , quæ eſt plena impoſſibilibus, incredibilibus,nugis,fabulis , & indecentibus : his autem plenũ eſſe totum vetus teſtamentum : qualia (inquit) ſunt peccatum,& rebellio Angelorum in cœlo;tentatio ſerpentis,& deceptio Euæ in Paradiſo ; quid enim Angeli ſuper ſolium Dei ſedere vellent,quod videbant impoſſibile ? Quid Eua crederet, quod nec pueri credant, & qui nondum ære lauantur? diluuium Noemicum:vnde enim apud Occidentales Indos genus humanum fundari deinde cæpiſſet ? diuiſio , & confuſio linguarũ, & earum cauſa de ædificatione turris ; hiſtoria Sanſonis, quod robur totum in capillis haberet , & ſimilia

nil

nil, ais, diſcrepant à fabulis Græcorum: & nil ſecùs, quæ de magnitudine templi Salomonis, deque numero equorum memorantur. Quid deinde indecentiùs, quā quod 1.Reg.1.& 6. de quinque illis aureis iubetur? Ergo nec religio Iudæorum, nec religio Chriſtianorum veræ ſunt, nec habent doctrinam Dei. Quid quod Hebræi iuſſi ſunt furari apud Ægyptios, Abrahamus iuſſus occidere filium, & mentiri: quæ ſunt contra legem naturalem, & iniqua.

232 Iam hìc quid faciat, & quò ſe vertat Defenſor veræ religionis? Si has controuerſias admittat, peccat in primis contra dicta quæſtionibus ſuperioribus: nec vnquam ſe expediet, nec quidquam abſoluet: & vt Tertullianus dicebat, ipſe quantumuis fortis in cōgreſſu fatigabitur, infirmi capientur; medij cum ſcrupulo dimittentur. Melior deindè erit cauſa aduerſarij: nam affert fortiora, vel veroſimiliora, clariora, & faciliora, magiſque popularia: quod ex noſtra ipſa confeſſione conſtat; nam Thologorum omnium vox vna eſt, myſteria fidei ratione naturali non demonſtrari; & excepto Caietano, aliquoue alio, omnes ſimiliter fatentur, nec omnia, quæ nobis obijciuntur, poſſe à nobis euidētèr diſſolui, ſed ſolùm probabiliter: at ad probabilem reſponſionem replicare denuò, & denuò poterit aduerſarius: vndè vt minimum, quidquid ille non vincat, cauſa ſaltem manebit indeciſa magno ſanè præiudicio veræ religionis. At ſi diſputatio recuſetur, aduerſarius conqueritur, ſe ex veris, & ritè, & legitimè, & per bonos ſyllogiſmos, & ſecundum regulas ſcientiarum agere, & concludere: hoc effugere eſſe valdè irrationale, & de barbarie Mahometanorum, & ſignum improbæ cauſæ, & quaſi obtenta victoria triumphat: & ſiqui adſunt, periclitantur.

233 Ex quo apparet, quantum ſcire interſit quibus, & cum quibus, & de quibus, & quando eſt diſputandum: & fortè, vt Æneas Gazæi in ſuo Theophraſto de Ariſtole ait, intemperans ſapientia aliquorum non ſemel, nec parum veritati nocuit: multi enim de veritate religionū agentes de quolibet, & cum quolibet, & quādolibet diſputant, & ſi caſu de Papa contingat ſermo, vel de Euchariſtia, acceptant vltrò de his diſputare. Alij quibus

ad

Digitized by Google

ad hæc impar eſt ingenium, leuium ad inſtar palearum ſe ſinunt duci quocumque arguens volet. Alij qui ſibi omniſcij videntur, magnum dedecus putant, ſi prompti non ſint ad quamlibet diſputationem: hos porrò exceſſus emendare ſolus Deus valet, qui potens eſt.

Dicendum eſt tamen, & tenendum firmiſſimè, has omnes, & ſimiles quæſtiones eſſe recuſandas, vbi & quando de vera religione dignoſcenda tractatur: vbi & quando cauſam Dei vis agere, & non tuam, nec ad ingenij oſtentationem, eruditioniſque faſtum dicere: quod totum ex quæſtionibus præcedentibus manifeſtũ eſt: & nunc denuò apparet ex ipſa hac multitudine, & infinita ſerie quæſtionum. 234

Ex quo conſequentèr ſumitur modum agendi aduerſarij eſſe illegitimum, loca ex quibus arguit, eſſe aliena, & non propria, nec ſyllogiſmos eſſe legitimos, nec ſecundum regulas ſcientiarũ, nec concludere quidquam, eſſeque omnia demum puerilia. 235

Quæ vt conſtent, poſſitque ſe quis in forma expedire, ſciendum eſt, rationem naturalem humanam aliam eſſe antecedentem, & aliam conſequentem, vt explicatum eſt quæſt. præc. Rurſùs ſciendum, rationem naturalem humanam, aliam eſſe directam, & aliam reflexam: & multa quæ ratio directa condemnaret, approbat reflexa, impeditque directam ne condemnet. Rationem directam voco, quæ de re ſibi propoſita, & ſecundum ſe conſiderata iudicat; reflexam voco, quæ non rem ſolam ſecundum ſe conſiderat, & iudicat, ſed quæ certiùs aliud, vel alterius, vel ſui etiam iudiciũ conſiderat, & illo mouetur ad iudicandum. Sic antiqui cum Ariſtotele terram æquinoctialem putarunt inhabitabilem præ calore; & multi cum Lactantio, & Auguſtino negarunt antipodas, ac fermè ridebant: qui tamen, ſi modo apud nos eſſent, oppoſita iudicarent ex tot certis hiſtorijs, & teſtibus; & paſſim aliqua condẽnare non audemus, quia alijs illa probantur, quorum nobis magna eſt opinio. Proprium porrò eſt doctrinæ veræ religionis, quod myſterijs, & rebus nobis non intelligibilibus ſit plena, vt in præcedentibus ſatis eſt commonſtratum. Poſſunt aliæ etiam rationis naturalis diſtinctiones induci. 236

Ex

237 Ex his veritatis defenſor retorqueat in primis argumenta omnia ex conſilio Auguſtini hoc pacto: doctrina veræ religionis, & à Deo data, quidquid nobis appareant, nulla interim impoſſibilia tradit, aut abſurda, aut Deo indigna: quod facilè perſuadere poteſt: at talis eſt doctrina religionis Chriſtianæ, & hoc probat ex ijs, quæ pro illius veritate adducemus infra, quæ ſunt fortiſſima, clariſſima, & intelligibilia à quolibet, & habebit optimam, expeditam, & facilem causã. Concludit: ergo doctrina religionis Chriſtianæ nulla impoſſibilia tradit, nulla abſurda, aut Deo indigna. At hæc doctrina tradit propoſita illa omnia. Ergo illa nec impoſſibilia ſunt, nec abſurda, nec Deo indigna. Et ſic omnes quæſtiones reducit ad vnam, & ex reo fit actor, & ex reſpondente arguens.

238 Deindè in forma reſpondetur ſic: vera religio nõ eſt, quæ tenet, & credit impoſſibilia, abſurda, & Deo indigna, nego ſuppoſitum argumenti: nam arguens ſupponit, ſe legitimè, & ſecundum leges arguere: hoc enim omnis arguens, omneque argumentum ſupponit: at in præſenti ſupponit falſum, nam agit de dignoſcenda vera religione, & aſſumit examen myſteriorum, & rerum, & dictorum: nos verò probauimus, hanc viã eſſe illegitimam, impoſſibilem, & abſurdam; & ſic totũ argumentum præcido. Si porrò arguens vellet, ſe nil tale ſupponere, quod homo rationalis dicere non poteſt. Reſpondeo, nec me, nec vllum hominem teneri ad reſpondendum argumento non legitimo, nec per fas, vel nefas, aptè, vel ineptè arguenti, aut potiùs ineptienti.

239 Rurſus ſic: vera religio non eſt, quæ tenet, & credit impoſſibilia, abſurda, & Deo indigna, diſtinguo: quæ talia videantur ſecundum rationem humanam directã, nego: quæ talia videantur ſecundum rationem humanã reflexam, & ſatis, & adequatè inſtructam, cõcedo. Hinc nego minorem ſimili diſtinctione; nam ratio humana reflexa videt doctrinam veræ religionis eſſe à Deo traditam, quod vt videat, ſuppetunt veræ religioni abundantiſſima fundamenta: ex hoc autem ſumit totam illam doctrinam, & quæcunque in illa continentur, quidquid ab ipſo non capiantur, eſſe veriſſima: & quæſtiones

ſtiones omnes reducit ad vnam, ſcilicet ad examen fundamentorum veræ religionis, & cum illa ſint manifeſta, ſemper veritas, vt par eſt, obtinebit cauſam optimam.

Denique ſic: vera religio non eſt, quæ tenet, & 240
credit impoſſibilia, &c. Diſtinguo: quæ talia videantur ſecundum rationem antecedentem, nego: quæ talia videantur ſecundum rationem conſequentem, admitto, vel etiam concedo. At ad examen faciendum per rationem conſequentem neceſſe eſt primum credere; nam, *ſi non credideritis, non intelligetis*; nam ratio conſequens procedit dependentèr à fide iam præſtita, & ſine præiudicio religionis, vt Auguſtinus ſupra dicebat: nam fides licet nil probet, nec directè faciat intelligere, iuuat tamen plurimum ad intelligendum, vt aliàs expoſui latè: ſcilicet ſi mihi non credenti Trinitatem moles illa difficultatum occurat, ſuccumbo, & quieſco, & Trinitatem dico impoſſibilem: at ſi iam credidi, certus ex hoc reddor, difficultates illas non eſſe veras, ſed apparentes, & falſas, & quæ reipſa reſponſionem, & ſolutionem habeant: & ita non cedo, ſed procedo, & laboro, & aliquid inuenio, vel alius inuenit, quod non inueniſſet, ſi non quæſiuiſſet; nec quæſiuiſſet, ſi priùs nõ crediḋiſſet: nam fractus mole difficultatis ceſſiſſet: & quod ipſa etiam vera religio in primis docet, & eſt magis, quam pro ſalute corporis neceſſarium, à Deo poſtulo intellectum, & intelligentiam, & ſapientiam, qui docet docibiles ſuos, & fideles, & intellectum præſtat paruulis, & humilibus, & humilitèr ſuam doctrinam acceptantibus.

Ex his autem ſimili modo retorquentur, diſtin- 241
guuntur, diſſoluuntur que cuncta obiecta, vel de falſitate ſcripturæ, vel de errore in fide, vel de corruptione Conciliorum, & vno verbo omnia.

Quod ſi arguens volet, vt per rationem ſaltem 241
conſequentem, & ſine præiudicio religionis, quam teneo, ipſi ſatisfaciam, quo præſtito ipſe etiam promptus eſt meam religionem accipere. In primis conteſtor, nil huiuſmodi eſſe neceſſarium: nam vera religio fundamẽtis viget talibus, quæ ſine vllo tali examine cogant, & obligent ad acceptandum. Sed vult, vt ad maiorem

ſaltem

Digitized by Google

ſaltem ad abundantiã id faciam. Tunc in primis neceſſe eſt,quod non de omnibus quærat, nè priùs finiat vitam,quam tranſeat de morte ad vitam, vt dicebat Auguſtinus, ſed quod pauca aliqua, & principaliora eligat; & quandoquidem ad abundantiam petit, neceſſe eſt, vt ſit paratus veram religionem accipere, licèt ipſe non plenè ſatisfaciam, & ab alijs maioribus id poterit ſperare; & licet nullum talem inueniat, tenetur credere.

QVAESTIO XIV.

Subillationes, quibus multi abuſus, & errores in materia religionis committi ſoliti annotantur, atque remouentur.

243 EX tota præced. quæſtionum ſemel, & iterum, & tertiò tàm diſtinctè expoſita, & niſi prorſus me mea fallat opinio, efficaciſſimè commonſtrata doctrina permultæ conſecutiones, ac ſubillationes ſumuntur,& permulti vulgares abuſus remouentur. Sequitur enim primò nimis barbarè de Moyſe dictum, hic homo multa dicit,ſed nil probat,ſeu, benè loquitur barbarus,ſi probaret. Deus enim,et qui Dei doctrinam affert,aliud probare non tenetur, niſi illam eſſe à Deo: hoc autem probauit Moyſes tot illis ſignis, & portẽtis.

244 Sequitur ſecundò, nulli quantalibet ſapientia prædito licere mutare religionem, quam vt diuinam eſſe putet, ſufficientia fundamenta habet, eo quòd aliquod myſterium,vel rem religionis nõ capiat,vel illam euidentèr, & etiam euidentiſſimè impoſſibilem putet, quia tenetur non id putare, ſed intellectum captiuare, nec hoc eſt mera pietas,ſed euidentia,& iuſtitia.Quare peccant,ſiqui ex nobis ad Caluinum abeunt; quia viſa eſt ipſis euidentèr impoſſibilis concordia libertatis cũ diuina prædeſtinatione; vel ad Arium, quia ſimiliter viſa eſt impoſſibilis Trinitas: Et idem dico de Caluini-

ſta ad nos tranſeunte, ſi Caluiniſmo adſunt ſufficientia fundamenta, vt iudicetur eſſe religio Dei, à Deoque tradita.

Sed quid ſi talem euidentiam falſitatis habet, quā nequeat deponere, nec intellectum captiuare? Dico: ſi amens non eſt, deponet; quia videt hinc affirmantem Deum, qui nec fallit, nec fallitur: illinc rationem ſuam repugnantem, & negantem, quæ paſſim fallitur, & experta eſt ſe in multis deceptam etiam illis, quæ euidentiſſima aliquando iudicabat. Vnde ſi amens non eſt, cedet, vel obligationem ſuam videbit: ſi amens eſt, ad nil tenetur. 245

At quod difficiliùs, vtiliùſque eſt, quid ſi cui docto euidens videatur aliquid in ſcriptura dici, & oppoſitum in illa Eccleſia, vel religione teneri, quam aliundè à Deo fundatam, confirmatamque eſſe manifeſta fundamenta conuincunt? Quid ſi multos, ſi omnes cōſulat, & nemo plenè ſatisfaciat? Iam planè hoc eſt difficiliùs, quia non ratio noſtra, & Deus litigant, vbi facilè eſt ſententiam dicere, ſed Deus, & Deus, vel potiùs Deus, & homines. Eſt certè quodammodo immediator, manifeſtiorque Deus in ſcriptura; nam omnes dicimus, quæ ſunt in illa, eſſe verba Dei: in Eccleſia autem, vel religione vera non eſt Deus, qui tenet, & credit aliquid, ſed homines, qui cedere debent Deo. Ergo ſtandum eſt ſcripturæ; nam ſtandum eſt Deo. Et hæc eſt origo, & radix vniuerſalis immediata omnium hæreſum. 246

Sed verò hæc quæſtio aliud eſt, & aliud apparet: eſt enim re ipſa lis, et pugna hominis, et Dei, ſed Deus non ex illa parte eſt, quæ apparet, ſed à contraria; quo deprehenſo facilè lis deciditur, nam ſtandum eſt Deo. Tu enim, cui euidens videtur, aliud in ſcriptura dici, et aliud in Eccleſia teneri, qui es? Nonne homo, et errās, et mendax? Qui autem manifeſtis ſignis religionem ſuā demonſtrat, quis eſt? Nonne Deus? Fallere ne Deus poteſt religionem non ſuam, ſed falſam pro ſua demonſtrans? Præfers ergo te, euidentiamque tuam Deo, idque quod impium eſt, ſub vmbra, et ſpecie Dei, teipsū Deum, et infallibilem faciens. Deus, inquis, in ſcriptura dicit: Deus, inquis, in Eccleſia non credit. At nec 247

Deo

Deo videtur, ſed tibi, vnum eſſe in ſcriptura, et aliud in Eccleſia. Sed Deo, inquis, videtur qui me illuminat. At tuî curam habet Deus, et non Eccleſiæ; te infallibilem facit, et nō Eccleſiam? Quid impudentiùs? Ceſſaret porrò quæſtio, ſi ſcriptura diceret: quod tali homini videtur, v.g. Caluino, id mihi videtur. At non hoc dicit: ſed contrà: quod Eccleſiæ videtur, id mihi videtur: nam illam qui non audit (inquit) habendus eſt pro publicano, et ethnico: nec portæ inferi præualebunt vnquam aduerſus illam: ergo ſemper eſt illa vera, et infallibilis, et inuicta. Sed quæ Eccleſia? Illa proculdubio, quæ eminet, quæ ſupra montem eſt poſita, quamque velut ſuam demonſtrat Deus. Et niſi hoc pacto procedatur, ſi quis tenere mordicus volet, Chriſtum factum fuiſſe agnum, et petram, et calceatos (vt dicebat Hieronymus) eijciat ab Eccleſia, et diuites condemnet, quia ità in ſcriptura expreſsè dicitur, numquam poterit conuinci legitimè. Et omnia liquent ex dictis.

248 Sequitur verò vlteriùs, nullam eſſe appellationem ab Eccleſia ad ſcripturam, nec eam eſſe, ut uidetur, appellationem ab hominibus ad Deum, quæ omni iure licet, ſed à Deo ad hominem, quæ omni iuri repugnat; appellatur enim, non ad ſcripturam ſecundum ſe, nam hanc omnes admittimus, ſed ad ſcripturam ab aliquo, vel aliquibus intelligendam ſic, uel ſic: hi autem ſunt homines fallibiles: Eccleſia uerò ex Dei ſpeciali prouidentia infallibilis. Nec dicas, appellatur ad ſcripturam, ut iacet, et ad litteram, et ut ſonat. Nam littera occidit, Chriſtum agnum dicit, etc. Non ergo omnia ſumenda ſunt, ut ſonant. Ergo aliqua ſumenda ſunt, ut ſonant; alia ſecus, et per metaphoram: quæ autem ſic, et quæ ſic, ſcriptura nec dicit, nec diſtinguit. Ergo aliquis dicere, et diſtinguere debet. At non tu: nam ſi tu, etiam ego, etiam ille, et ille, et quilibet, quod eſt dericulum, et ſupra impugnatum. Ergo Eccleſia.

Nō licet appellatio ab Eccleſia ad ſcripturam.

249 At quid, ſi contra ipſam ueritatem, et infallibilitatem Eccleſiæ occurrat ratio, et difficultas, tibique uidetur hanc infallibilitatem eſſe contra, aut præter ſcripturam? Quis hoc decidat? Scilicet Eccleſia tunc eſt pars, et tecum litigat: pars uerò nequit eſſe iudex, nec legitimè iudicare: tunc ergo alio erit appellandũ.

Digitized by Google

Inanitas ſectariorum. Et hic eſt equus Troianus multorum Eccleſiam oppugnantium. Sed ò homines, quam facilè decipimur? At quid ſi vaſſallus Regis neget illum eſſe ſuum Regem, & Iudicem? An condemnari ab illo non poterit? Appellandum ne ad Regem Galliæ: ſcilicet lis ipſi Regi de ipſa ſua poteſtate mota eſt; iam pars eſt, & tecum litigat. Quid quod iam Priſcilianiſtæ hanc litem ipſi etiam Deo mouerunt, nam illum dicebant mendacem, mentitumque multoties in ſcriptũris; ecce iam Deus ipſe pars eſt,& vocatur ad iudicium;an legitimus iudex non eſt? appellandumne alio?Eſt ergo exceptio futilis. Ergo dicendum eſt,ſicut priùs, & ſtandum Eccleſiæ, quæ non magis in hoc, quàm in alijs decipi poteſt, vt omnia hactenus dicta demonſtrant, ſimiliſque lis moueri potuit, & Prophetis,& Apoſtolis,& Chriſto etiam ĩpſi. At hi, inquis, demonſtrabant ſe eſſe Prophetas,& Apoſtolos. Fateor: & ſimilitèr Eccleſia demonſtrare debet,ſe eſſe Eccleſiam à Deo fundatam, & conſeruatam.

Quod dictum eſt de Eccleſia, dictum eſto de Cõcilijs; nam Eccleſia non ſunt parietes, vel muri aliqui, ſed eſt congregatio aliqua hominum: quodcunque ergo concilium ab illa Eccleſia accipitur, quam ſuam eſſe Deus manifeſtis argumentis demonſtrat, tenemur omnes eodem ſenſu, & modo accipere, nec ratione antecedenti, & ipſi illi Eccleſiæ non ſubiecta, quidquam licet mouere, vel examinare, vel iudicare. 250

Sed mihi, inquis, multa occurrunt aduerſus talem Ecclẽſiam, quæcumque demum illa erit: video Paſtores ipſos ignorantiſſimos, & corruptiſſimos moribus; video omnia plena negotiationibus: nihil non humanum video, nil non prauum, & ſceleſtum: & ſi deinde concilium aliquod particulare conſidero, v.g. Tridentinum, & hinc inde verſo, & examino, omnia inuenio humana, factiones, intelligentias, fraudes, vim,& metum,nil diuinum,nil,quod ſpiritum redoleat;& hoc pacto criminaris ſine fine, & opponis, & probas, & centum hiſtoriæ exurgunt. Sed ſint hæc omnia vera. Nil ex his pendet vera religio, nil Eccleſia: tene ſi placet Auguſtinum, qui l.2.contra litter. Petiliani c. 51. iam pridem hæc omnia vno ictu præciderat, vt magnum 251

adeo

àdeo veritatis Defenſorem decuerat.

252 *Si Cathedram* (opponit Petil.) *vobis miſeri vendicatis, vt ſuperiùs diximus, habetis illam profectò, quam David Propheta pſalmographus peſtilentiæ cathedram pronuntiauit; vobis enim iuſtè relicta eſt, quia in ea Sancti ſedere non poſſunt,* Auguſtinus reſpondet. *Et hæc non vides, non aliqua eſſe documenta, ſed vana conuitia, &c. Dicis quidem iſta nil probans: ſed & ſi de aliquibus probares, de cæteris non præſcriberes. Verum ſi omnes per totum orbem Epiſcopi tales eſſent, quales vaniſſimè criminaris, cathedra tibi quid fecit Eccleſiæ Romanæ, in qua Petrus ſedit, & in qua hodie Anaſtaſius ſedet? Vel Eccleſiæ Hieroſolymitanæ, in qua Iacobus ſedit, & in qua hodie Ioannes ſedet, quibus nos catholica vnitate connectimur, & à quibus vos nefario furore ſeparatis? Quare appellas cathedram peſtilentiæ Cathedram Apoſtolicam? ſi propter homines, quos putas legem loqui, & non facere? Numquid Dominus noſter Ieſus Chriſtus propter Phariſæos, de quibus ait, dicunt enim, & non faciunt, cathedræ, in qua ſedebant, vllam fecit iniuriam? Nonne illam cathedram Moyſi commẽdauit, & illos ſeruato cathedræ honore redarguit? ait enim; ſuper cathedram Moyſi ſedent: quæ dicunt, facite; quæ autem faciunt, nolite facere: dicunt enim, & non faciunt. Hæc ſi cogitaretis, non propter homines, quos infamatis, blaſphemaretis Cathedram Apoſtolicã, cui non communicatis. Sed quid eſt aliud quam neſcire, quid dicere, & tamẽ non poſſe niſi maledicere?* O ſæculorum omnium decus immortale Auguſtinum? hæc ſi cogitaret hæc ætas, haud tàm auidè tot illas Tridentini hiſtorias euolueret: nec enim hæ niſi ratione conſequenti, & ſubiecta legendæ, aut diſcutiendæ ſunt, vel conſiderandæ, nec ab illis pendet quidquam vera religio, & timendum ne his vulgo conceſſis infirmi capiantur, & medij relinquantur cum ſcrupulo, vt Tertullianus diſſerebat.

Ab hominũ culpis ſemouenda cauſa religionis.

253 Qui itaque veram religionem, veramue Eccleſiã dignoſcit, debet cum illa, & in illa accipere, & ſi non intelligit, credere, & ſi mandere nequit, deglutire omnia: nec vno recuſato Concilio, reliqua in tuto ſunt; omnia enim ab hominibus celebrata ſunt, & quantum ad ſpeciem humano modo, nec vlli condemnati ſunt vſquam, quibus appellatio ad ſcripturam, aliæque ſimiles

Digitized by Google

les exceptiones deeſſent. Caſus eſt ſatis tritus, & vulgatus, quem memoriæ produnt hiſtoriæ. Nimirùm Manichæorum error, vt ſcitur, negabat à Deo facta viſibilia iſta; accidit, quod dum illàc trāſiret Manichæus, culex moleſtè fatigaret Catholicum: hic ira excandeſcens culici maledixit: qua capta occaſione, putasne, inquit Manichæus, inutile adeò, moleſtumque animalculum à Deo bono, & maximo factum? cui bono? cui fini? Ad quæ, vt erat malè affectus animo, promptè reſpondit Catholicus, ſe facilè inducendum, vt credat, minutam adeo, & moleſtam, pernicioſamque rem à Deo non fuiſſe conditam. Sed ſi culices Deus bonus, & magnus non fecit (ſubdidit Manichæus) profectò nec muſcas tantillo quidem maiores, ſed ſimillimas, & moleſtiſſimas procreauit. Conceſſit Catholicus. Hinc ad apes tranſijt Manichæus, ex apibus ad paſſerculos; ex his ad turdos, hinc ad coruos, ad columbas, & cōtinuata ſerie, & gradatim ad volatilia omnia; nam omnia ſimillimæ ſunt artis, & operæ, & ſapientiæ. Nec primo conceſſo reliqua negare aut potuit, aut ſciuit. Facto autem gradu ex volatibus ad reliqua animalia, & ex his ad hominē, & à fortiori ad inanimata corpora, quia culicem vnum à Deo factum negauit, compulſus fuit de viſibilibus hiſce idem concedere, fierique ex integro Manichæus. Ouum ouo non eſt tam ſimile, quā caſus caſui: ſi Tridentinum Concilium neges, gradus fit continuò ad Latheranenſe: quomodo enim Romæ libertas eſſe potuit? hinc ad Piſanum, ad Florentinum; nam Italia nimis paret Romano Pontifici, aliaque opponis: hinc mox ad Conſtantienſe tranſis, in quo Huſſo, & Pragæ fracta publica fides, &c. vſque ad Nicænum, vel etiam Hieroſolymitanum: ſcilicet vt vno verbo dicam, Concilia Concilijs tam ſunt ſimilia, atque volatilia volatilibus; & ſi vnum à Deo non eſt, nec ſanè reliqua; ſunt enim omnia connexa; ſicut etiam articuli veræ religionis, haud ſecus, atque vnius catenæ annuli. Et ſic experientia ipſa demonſtrat, quibus vnū aliquod Concilium negatum eſt, reliqua iam accipi, iam negari, prout è re ipſorum eſt, nec vllum in tuto eſſe; in quo tamen ad ipſas eorum conſcientias appello, qui principio ad Concilium tanto feruore prouocarunt.

Digitized by Google

carunt: Tam ex integro extat, vel cadit vera religio.

254 Sequitur præterea inutiles fuiſſe omninò, & illegitimos congreſſus illos Theologorum in Germania initio recentium ſectarum celebratos. Scilicet pro dignoſcenda, determinandaque veritate religionis procedebatur per examen articulorum, quod eſt illegitimum, & nil terminatur, & concluditur, ſed nouæ nouis litibus aſſuuntur, vt experientia demonſtrauit: Et deindè ex parte prouocantium procedebatur ratione antecedenti, quod non licet, vt eſt oſtenſum.

Vanæ curæ de immortalitate animæ probanda.

255 Sequitur ſimiliter, vt ad remotiora tranſeamus, vanam eſſe illam multorum curam, & ſolicitudinem de immortalitate animæ, quaſi hoc ex vno cuncta pẽdeant. Certè hac ipſa cura ſolicitus Simon ille Magus, vt l.3. recognit. B.Clementis habetur, volebat in primis,& ante omnia,&quaſi in capitali pũcto de immortalitate animæ diſputari; nam ſi mortalis illa eſt, nihil erit, aiebat, quod de vera religione quærenda laboremus: ſi immortalis eſſe demonſtretur, tunc reliqua quærenda, examinandaque venient: quid enim viam ad ãlteram vitam tàm actuosè exploremus, ſi alteram vitam eſſe, nobiſque illo eundem, primum non conſtiterit? Verum Simon Petrus, vt erat ordinis rerum, modique veram religionem quærendi ſcientiſſimus, diſputationem recuſauit, non metu, ſed iure, vtque vtiliter negotium conuerſionis gereret. Vt namque ad occultam, nec ſatis, vt credo, deliberatam curam, cogitationemque aliquorum etiam Chriſtianorum orationem conuertam, conſtiterit tibi patentiſſimis demonſtrationibus immortalitas animæ? Quid verò tunc aliqua determinata religio erit tibi capeſsẽda: nec enim hoc vnum ſcire tibi ad ſalutem ſuffecerit, ſcilicet animam eſſe immortalem, quin ob hoc obligaberis ad viam quærendam immortalis fælicitatis. An ergo ſicut immortalitatem animæ niſi priùs demonſtratam, & intellectam acceptare nolueras, idem peragendum de reliquis rebus religionum? At oſtendimus hoc eſſe abſurdum, & ſtultitia, ac impoſſibilitate plenum: quin hoc nulli ſaltem Chriſtianorum in mentem venit, eſtq; de obſeleta ſchola Gentilium, nec omnium. Si verò aliqua etiam non intellecta, & demonſtrata, vt Incarnatio-

nationem, & Trinitatem promptè credis, nec de his es ſolicitus, quid non ſimiliter, & citra curam omnem credas animam immortalem? Sed mihi, inquis, nullo rerum, & religionum examine opus eſt, ſi ſemel animã immortalem eſſe, aliquamque religionem tenendam conſtiterit; ſcilicet iam tunc res eſt manifeſta, eſtque Chriſtiana religio, quæ omnibus palam eminet, alio ſine examine accipienda. At in primis religionem aliquam capeſſendam eſſe conſtare poteſt, & qu. 1. & 2. conſtitit, omiſſa immortalitatis animæ diſcuſſione: & S.Petrus immortalitatem animæ ex hoc ſolo inferebat, quod Deus exiſtat; ſi enim Deus eſt, iuſtus eſt; ſi iuſtus eſt, iuſtitiam, & æqualitatē ſeruat: at nō in hac vita, in qua toties bonis mala, & malis bona contingunt: ergo in alia, &c. Sed hæc ſuperſunt; vel enim Chriſtiana religio, quam reliquis præfers, talibus fundamentis eſt communita, quæ ipſam veram eſſe abſolutè commonſtrent? & tunc per illa ipſa commonſtratur aliquam religionem eſſe tibi capeſſendam, ſcilicet ipſam Chriſtianam, quam veram eſſe tibi conſtitit, nec opus erit demonſtrationibus immortalitatis animæ, vt patet. Quod ſi Chriſtiana religio talibus fundamentis caret, non erit, quare illam accipias etiam poſt animæ immortalitatem demonſtratam; examinanda erunt cuncta ſine fine. Illud, inquis, omnibus religionibus eminet, & præſtat. Sed vel in Deo eſt prouidentia, & tunc ex hoc ipſo illam veram eſſe euidentèr ſumitur. Vel non eſt prouidentia, & tunc fato, vel caſu illa ſic eminet, nec ex eo probatur verior. Ergo in demonſtrationibus immortalitatis animæ nullum habes exitum, nullumque finem, & eſt illa accipienda per fidem citra omne examen, vt reliqua veræ religionis documenta. Vana eſt ergo hæc cura mortalium.

Non propterea negamus, immortalitatem animæ etiam demonſtrari: demonſtratur ſcilicet, ſed ratione conſequenti, & ſubiecta: & quidquid rationes illæ Auguſtini, uel aliæ, uel tuæ non placeant, haud licet religionem mutare, uel deſerere, vt fama eſt à quodam factum ſic decepto: quod apex ingeniorum Auguſtinus probare, et demonſtrare nixus eſt, et nec demonſtrauit, nec ullo pacto probauit, demonſtrabile 256

non

non eſt, nec ullo pacto probabile; at talis eſt immortalitas animæ, nam quæ pro illa adducit, nil ueritatis, uel ſolidi fundamenti habent. Ergo immortalitas animæ nec demonſtrabilis eſt, nec ullo pacto probabilis. Et cum hoc ſuo ſyllogiſmo ex Chriſtianis ad Atheos abijt, et perijt.

257 Idem porrò eſt dicendum de tota Philoſophia, omnibuſque eius partibus, et de Metaphyſica, et ſcientijs naturalibus: in domo enim, quam ſibi ſapientia ædificauit, illæ omnes ancillæ ſunt, et pediſſequæ; ancillari, ſeruire, conſequi, et ſubſequi debent; non autem imperare, aut præcedere, ut Patres Eccleſiæ nobis chriſtianis obſeruatum reliquerunt, et ſub his terminis omnes admittunt;, aſt in praxi multi non multum curant, et ſua in Philoſophicis primùm principia iaciunt, et ex illis poſt in Theologia decernunt, et alterant, ampliant, et cuncta licere putant, modò Philoſophia intacta, illibataque ſeruetur, cum contra potiùs eſſet Philoſophia detorquenda, excruciandaque, ne iota unum, uel apex præteriret à lege: ubi facilè eſſet productis exemplis rem comprobare. Sed quid? Iam pridem doctus ille, et ingenioſus Hiſpanus Melchior Canus deplorat, multis Ariſtotelem pro Chriſto eſſe, et Auerroem pro Petro, cum tamen cæci fuerint, et maximè omnium circa fundamenta capitalia ineptierint, ſintque uerè ex illis, quorum inſipiens cor obſcuratum eſt. Dicunt etiã in Philoſophia exiguam, uel nullam eſſe Sanctorum Patrum authoritatem; ſi Sanctus eſt, oret; ſi Theologus, probet, et ſimilia, ſi nõ uerbo, ſaltem opere: quæ omnia ex Gentilium lacunis hauſta homine Chriſtiano ſunt planè indigna, et hominum loca uera ſapientiæ ignorãtium. Quid Deus dat, ſi non dat intellectum, et ſapientiam? an quæ pluris intereſt, pluuiam? Aſt quibus meliùs, quàm orantibus, et poſtulantibus? Qui porro orãt, ut oportet, niſi Sancti, et Viri Dei? Confert ergo ſanctitas ad ſapientiam, et cæteris paribus præferendi sũt ſanctiores: qui prætereà veritatem, & non plauſum quæſierunt, & quæ ſentiũt, dicũt. Philoſophia deindè in multis cõnexa eſt cum ſacra doctrina; qui ergo in iſta authoritatem habent, neceſſe eſt, eamdem habeant in connexis. Sed alij iſta inſequantur.

Digitized by Google

Quod de Philoſophia, idem de ſacra ſcriptura, 258
deque myſterijs veræ religionis dico,& ex ſuperioribus ſequitur, in quantum ratione noſtra explorantur, ratione inquam, vel purè naturali, vel etiam diuinitus illuminata: hæc enim inquiſitio eſt ſimiliter ineunda, & facienda ratione ſolùm conſequenti, & obſequenti. Et hoc pacto maiora multò, & altiora intellexerunt, poſterisque tradiderunt Sancti Patres, quàm omnes Gentium Philoſophi, ſiue Metaphyſicam conſideres, quæ Deum, & diuinas perfectiones,& intelligentias tradit; vel quæ de moribus,& fine hominis tractat, moralem Philoſophiam.

Hac ratione conſequenti ſanctas etiam ſcripturas 259
explicarunt,& ex illis hæreſes oppugnarunt. Eadē myſteria fidei intellexerunt, atque ad obiecta reſponderunt, fidem conſeruaturi proculdubio,etſi reſpondere neſciuiſſent. At ad prouidentiam Dei ſpectat,ne deſint in vera religione, qui res eius ſatis ſciant explicare, & tutari.

Oppugnarunt etiam hæreſes eadem ratione con- 260
ſequenti per examen ſcripturæ,illa ex ſcriptura aſſumēdo,quæ aduerſarius haud negabat, vt Aug. l. de moribus Eccleſ.Cathol.c.1. & aliàs aduertit: quod cum doctrina ſuperiùs tradita nō pugnat,ſed cohæret. Ex alijs etiam,vt ex ſyllabarum, vel Poetarum teſtimonijs aliquando egerunt, quaſi ad hominem ex non dignis authoritate, ſed tamen qui aduerſario eſſent in pretio, vt idem Auguſtinus admonet l.13.contra Fauſtum c.15.

In ſcriptura rursùs,vt ſupra adnotauimus,eſt pars 261
duplex, altera, quæ res veræ religionis tradit, & hæc potiſſimum ratione conſequenti eſt ſumenda; altera, quæ ad ipſam veram religionem dignoſcendam deſeruit, ex qua ſemper in quacumque hæreſe relinquuntur aliqua incorrupta, nec hæreſis vlla ex integro ſcripturas ſubſtulit, vel corrupit. Et ex hac diſputandum eſt, cum de vera religione dignoſcēda cum hæreticis agitur, noſque indè multa in ſuperioribus protulimus, & proferemus. Et niſi pro vera religione dignoſcenda adeſſent alia ſufficientia fundamenta, vt me quidem iudice adſunt, pars hæc ad præambula veræ religionis ſpectaret, pertineretque ad rationem antecedentem.

Digitized by Google

Et de hac accipi aptè poteſt dictum illud Chriſti, *ſcrutamini ſcripturas*: quod licet Iudæis, & pro Iudæis dictum videatur, vt Tertull. l. illo de præſcriptionibus cōtendit, qui ſatis in ſcripturis, & Prophetis Chriſtum inuenire, & dignoſcere poterant, & debuerant, ſine incommodo tamen ad omnes extendi poteſt: omnibus enim ſuperſunt in ſcripturis ſigna manifeſta veræ religionis: at hac inuenta non iubemur reliqua ſcritari, niſi modo dicto, & ratione obſequentiſſima.

262 At vera Eccleſia, quam potiſſimùm Concilia generalia ritè congregata repræſentāt, & continent, poteſt, & debet ſcripturas ſcrutari etiam quoad partem pertinentem ad res religiones ratione partim antecedenti, & partim conſequenti: antecedenti ſanè quoad illa, quæ priùs Eccleſia in religionem, & fidem complexa non eſt; at conſequenti quoad ea, quæ aliquando de fide fuerunt: nec enim antea magis, quam modo Eccleſia errare potuit; & ideò prior Eccleſia poſteriori hoc modo regula eſt, & omnibus ſcriptura, quam ſcrutari tenentur,

263 Hic porrò quæras, quid facto opus ſit, quando & in ſenſu ſcripturæ, & in ſenſu ſimul alicuius Cōcilij circa idem dubitatur, quid cui præferendū, quid per quod explicandum? ſi ſenſus, vt dixi, certò non conſtat, nec ad doctrinam fidei aſſumpta res eſt. Præferenda eſt proculdubio cæteris partibus ſcriptura, & per hanc exponendum Concilium. Nam doctrina Conciliorum non noua doctrina religionis eſt, ſed explicatio, & determinatio primitus datæ, vel ſcripto, vel traditione: ſcriptura ergo ſi ſatis, & vltimò explicata non eſt, nec determinata, remanet ſicut priùs ſub opinionibus. Deindè licet omnis definitio Concilij ad fidem obliget, maior tamen eſt authoritas ſcripturæ: nam huius omnia ſunt verba Dei, modo infra deſignando; huius omnia ad fidem pertinent: in Concilijs non ità, ſed ſolùm articulus definitus: quæ autem adhuc dubia manent ex ſenſu, & acceptione Eccleſiæ, haud definita cenſentur; vnde infallibilem veritatem non habent, ſed remanent in gradu humanæ authoritatis licet magnæ. At humanam quantumcunque authoritatem ſanctæ ſcripturæ poſthabendam fruſtrà eſſet, quod inter Chriſtianos promouerem,

Digitized by Google

Ex hoc autē Viro Theologo multa licet colligere; 264
nam multoties cum Concilia nihil definierint, imò cōſultò à definiendo abſtraxerint, voluerintque fundatas opiniones, vel etiam non multum fundatas loco ſuo relinquere, multi intereà nimio partium ſtudio definitiones excogitant, obtenduntque: vt in Tridentino pro Immaculata Conceptione: item in eodem pro ſufficiētia attritionis ad Sacramentum Pœnitentiæ: quod ſi definire Concilio placuiſſet, licuiſſetque, palàm, & diſſertè id ſtatuiſſet, ſicut alia: cum, vt dictum eſt, finis articulorum, vel definitionum conciliorum ſit, ſenſus ſcripturæ dubios reſoluere, lites decidere, & terminare: vndè quod ſub lite manet, haud cenſetur definitum. Sed horum, & ſimilium ſpecificandi, & explicandi non eſt hic locus.

Ad finem, vt nonnihil dicam de famoſa ætatis noſtræ hæreſi Ianſeniana, quæ Belgium, quæ Galliam pœnè totā cōmouit, erroris cauſa venit annotanda: quippè Ianſenius errauit duplicitèr, primū quidem res religionis ad vnius tanti licet Doctoris Auguſtini tribunal iudicandas producens; ac deindè Auguſtini authoritatem, aliaque Theologiæ ſtatuendæ, & conſtituendæ principia, & loca ratione antecedenti ſcrutans, & examinās. Procul abſumus, vt Auguſtinū cōcedamus Ianſenio; ſed eo etiā dato Eccleſia eſſet præferenda, vt Aug. ipſe toties edocet, nec Angelus quidē de cælo audiēdus eſſet ſecùs euāgelizans. De Aug. porrò mēte, & ſentētia ab Orthodoxis ſatis reſponſum eſt: nunc in ſpecimen reliquorum de vno errorum Ianſenij ferat ille ſententiā ſer. 191. *Execramur etiam blaſphemiam eorum, qui dicunt, impoſſibile aliquid homini à* Deo *iuberi, & mandata Dei, non à ſingulis, ſed ab omnibus in commune poſſe ſeruari.* 265

Miratus ſum planè multoties, quòd hic homo tot 266
cultores, & aſſeclas aſſecutus ſit in regnis catholicis, atque indè fidem, & Theologiam Hiſpanorum pluris æſtimare didici. Vidi enim, Ianſenium nihil in Hiſpania profeciſſe; errores ſuos qui tueretur, inuentum ſanè neminem etiam ante definitiones pontificias. Quid vero cauſæ? An liber eius in Hiſpaniam non appulit? Appulit. An hæ lites nihil ad Hiſpanos attinebant? Imo ad Hiſpanos potiſſimùm attinebant; eoſque maximè om-

Digitized by Google

omnium ad factionem, & ſeditionem vocabat: apud quos ſcilicet nata eſt, vel ſaltem celebris eſſe cæpit, & hactenùs acerrimè omnium diſceptatur controuerſia de gratia prædeterminante, qnam tam factiosè Ianſenius promouet, & de gratia indifferenti, quam ille diris omnibus deuouet. Et nihil tamen moti Hiſpani; nullus etiam prædeterminatorum inuentus ſaltem publicus, & quem ſciremus, aſſertor Ianſenij: videre nimirùm
267 præclariſſimi Thomiſtæ, quantum cauſa ſua differret à Ianſeniana, quantum iſta eſſet intuta.

Mihi parcite: aliam ego cauſam non inuenio, niſi quod Hiſpani Theologi illlibatè credunt Eccleſiam Sanctam Catholicam; ac inde ratione ſolum conſequenti res fidei examinant; & credunt primùm, vt mox intelligant iuxta regulam Iſaiæ Prophetæ toties ab Auguſtino iteratam: vnde ſi quid videant Eccleſiæ ſenſui repugnans, id aut exponunt, aut alijs Doctoribus exponendum relinquunt, & ſi aliud non ſupereſſet, etiam negarent. Videbant porrò à Ianſenio negari libertatem indifferentiæ, & agendi, & non agendi: & nullam aliam negatam haud pridem à Luthero, & Caluino; nullam aliam canonizatam à Tridentino; nullam aliã ipſi olim Auguſtino viſam difficilem, quæ cum gratia conciliaretur; nullam tamen aliam conceſſam ſemper ab eo, defenſam tribus de libero arbitrio libris; qnod vel ipſum etiam arbitrij nomen ſatis ſignificat: quod verò omniũ erat patentiſſimum, audiebant quotidie, ex eo Sanctos Viros à Sancta Eccleſia collaudari, quod potuerint transgredi, & non ſint transgreſſi; facere mala, & non fecerint. Inferebat quiſque: hoc Ianſenius negat: ergo caue Ianſenium. Idemque in cæteris eius damnatis erroribus videre erat. Quod verò poſt damnationem etiam defendatur, parum credentium eſt, aut multùm planè ignorantium.

QVÆ-

QVAEST. XV.

Vtrum ergo priùs quærenda ſit vera religio, quam veri, ac legitimi veræ religionis libri, nec per hos illa, ſed per illam hi dignoſcendi veniant?

DIſtinctione opus eſt hoc in loco, atque circumſpectione. Haud enim tam ſum inſipiẽs ego, qui affirmem, vel deducam ex libris veræ religionis, veram religionem non ritè dignoſci ſaltem ex parte, cum ſciam, à Sanctis Patribus, ſcripturis ſemper pugnatum in hæreticos, ac Auguſtinus toties ad veram agnoſcendam Eccleſiam hunc locum cæteris omnibus anteferat, ipſeque Chriſtus nos ad id iubeat ſcrutari ſcripturas: & nos demùm ipſi ſuperiùs duabus ſcripturæ partibus diſtinctis, ac commemoratis, vnam illarum explorandam dixerimus. 268

269 Libri itaque veræ religionis, ſiue noſtri illi ſint, ſiue Thalmudici, ſiue Alcoranici, ſiue quicunque quoad præſens alij, conſiderari, ac inueniri bifariam poſſunt. Ponamus ex gr. veritatem alicubi apud Chriſtianos eſſe, quod inferiùs veniet demonſtrandum. Aliud eſt ergo Chriſtianorum libros in generali inueniſſe: aliud eos in ſpecie, ac in particulari determinare, ac pro certis, & legitimis ſuſcipere. In genere quidem conſtat nũc inter Chriſtianos omnes, vetus, ac nouum teſtamentum eſſe libros Chriſtianorum, & qui veritatem chriſtianam continent: quos libros vno iam vocabulo bibliam appellamus. Sunt porrò multa, ac varia biblia, in multis pugnantia, ac plures, vel pauciores libros admittentia, & complectentia, & alij hanc bibliam veram, & legitimam dicimus, alij non hanc, ſed aliam legitimam eſſe, animosè tuentur. Iam, quod in Auguſtino me aliquando legiſſe reor, diuina prouidentia factum eſt, vt nunquam tam ex integro ſanctæ ſcripturæ corrumperetur,

Digitized by Google

ac mutatentur, quòd admiſſa qualibet cuiuslibet bibliã non manifeſtè innoteſceret, apud quos Chriſtianos ſit vera Eccleſia Chriſti, & vera fides: hoc certè temporis, ac in præſentibus Chriſtianorum diuiſionibus id negotij, vt infrà conſtabit, planè, ac liquidò conficitur. At fortè haud repugnat, nouam de nouo prodire hæreſim, quæ Luthero v.g. in cæteris quidem conſentiat, ſed omnia intereà illa deleat, quæ in ſcriptura inuenta ſunt contra Lutherum efficacia, vel de Virginibus, vel de Petro Apoſtolo, vel de Eccleſia, vel de vnitate, vniuerſalitate, perpetuitate fidei, vel Euchariſtia, &c. & alia eorum loco ſibi profutura intrudat, nouamque cudat librum. *Iſta hæreſis* (diſſerebat ſupra Tertul.)*non recipit quaſdam ſcripturas, & ſi recipit, non recipit integras, &c. Quid promouebis, exercitatiſſimè ſcripturarum, cum ſi quid defenderis, negetur ex diuerſo? ſi quid negaueris, defendatur.* Textum affers, textum negat.

270 Igitur afferamus, atque ex dictis deducamus, priùs eſſe quærendam abſolutè veram religionem, quã veros incorruptos, ac legitimos illius libros, hoſq; per illam eſſe dignoſcendos. Et primùm quidem in genere, nequit Gentilis veritatem Chriſtianam agnoſcere ex ſacris libris Chriſtianorum de lege ordinaria: nam illi non ſunt demonſtratiui, vt ſic humano modo conuincant, ac ſe veros oſtendant, ſed in ſtultitia potiùs prædicationis, & per ſimplicem magis narrationem, quam per probationem compoſiti: nec per inſtinctum internum patent, vt demonſtrauimus. Si dicam, & clamẽ, eos eſſe diuinos, ille negat, probationem poſtulat: atque hoc circa ſuperiùs adducta ſunt quamplurima; & tantumdem occlamant Turcæ de Alcorano, Hebræi de Thalmult. Ergo priùs, & aliundè commonſtranda erit eorum veritas: id porrò efficitur oſtenſa Chriſtianæ religionis veritate: vti nos decurſu peragemus. Atque hoc ex mox ſubiungendis magis, ac magis innoteſcet.

271 Iam ergo ad libros Chriſtianorum in particulari deſcendamus, ac oſtendamus, priùs agnoſcendum, apud quos Chriſtianos veritas chriſtiana degat, quam quinam illorum libri in particulari, quænam biblia, quodnam exemplar verum ſit, & legitimum. Atque hoc

hoc in primis euincit argumentum nuper ſignificatum de libris Chriſtianorum in genere. Itaque ſi ego cum non Chriſtiano agam, nequeo ſupponere, nec per illos ipſos demonſtrare, eos eſſe ſacros, & diuinos, quos ille humanos eſſe, vel prophanos dicit, vel putat: ergo ſimiliter quando Chriſtianus cum Chriſtiano diſputat alterius ſectæ, & bibliæ, neutri licet ſuam veram, & diuinam eſſe ſupponere, nec id per ipſam comprobare, quod non poteſt. Quam planè æquiſſimam legem recuſare poteſt nemo: alij enim alijs, & omnes omnibus efficeremur ridiculi, ſi ſinguli viciſſim hanc, & illam bibliam, & Alcoranum, & libros Talmudicos producentes clamaremus, *hæc eſt doctrina diuina*, nec quidquam probaremus vlteriùs. Committeremus etiam vitium illud, vel pueris à ſummularum exordio notum, quod vocant petitionis principij, ac probandi idem per idem, quod nugari certè eſt, atque oſcitare.

Rursùs: ſcriptura mihi offeratur alia cum epiſtola 272 Pauli ad Hebræos, alia ſine illa. Quid, vel vndè ex ſcriptura ipſa mihi innotuerit, quænam alterata ſit? ſimilibuſque alijs mutationibus effectis, vel additione, vel ablatione clauſularum, vel verborum nemo ſanè inter ſcripturas per ipſas diſcernat. Sed fruſtrà eſt, quod in his multum immoremur: nam oſtenſum eſt clariſſimè, veram religionem haud eſſe quærendam per examen ſcripturarum modo explicato: ſcripturæ enim probant ſolum ex ſuppoſitione; & deindè immenſum eſt, fallibile, ac impoſſibile hoc examen, quale oporteret: ad inſtinctum deindè internum nullus eſt recurſus, vt probauimus, & ad eum refugerent ſimiliter Turcæ, & Hebræi: nec ex colore, credo, vel odore bibliorum veritas, vel falſitas vniuſcuiuſque dignoſcitur. Ergo aliundè, quam ex ipſis biblijs eſt hoc demonſtrandum.

Id quod ex eo prætereà conficitur: nam ſi aliqua 273 eſſet incorrupta, vera, ac per ſe ipſam ita innoteſcens biblia, manifeſtum quotidiè miraculum experiri poſſemus; nam ſeparatis centum, vel mille etiam hominibus, & triplici conceſſa ſingulis biblia, veram omnes communi conſenſu citra omnem communicationem internoſcerent, ſi præſertim, vt garriunt ſectarij, inter verbum Dei, & non Dei tam clarè diſcernitur, atque

Digitized by Google

inter lucem, & tenebras: hoc enim multò eſſet mirabiliùs, quam quod ſeptuaginta interpretibus in interpretando accidiſſe memoriæ proditum eſt, ac miraculi in loco habitum. Quod ſi hoc miraculum ſectarij habent, quid tacent? quid miracula aiunt ceſſaſſe? Si neutiquã habent, quid reſiſtunt? quid ad ſcripturam ſemper prouocant? cum vel hoc reliquorum omnium fundamentum, quænam ſit ſcilicet vera ſcriptura? per ipsã ſcripturam conſtare nequeat: ex quo autem id conſtat, eadem opera conſtent ſimul vniuerſa.

274 Itaque Tertul. de præſcript. c. 19. inferat. *Ergo non ad ſcripturas prouocandum eſt, nec in his conſtituendũ certamen, in quibus aut nulla, aut incerta victoria eſt. Nã, etſi non ità euaderet collatio ſcripturarum, vt vtramque partem parem ſiſteret, ordo rerum deſiderabat, illud priùs proponi, quod nunc ſolùm diſputandum eſt; quibus ſcilicet competat fides ipſa? cuius ſint ſcripturæ? à quo, & per quos, & quando, & quibus ſit tradita diſciplina, qua fiunt Chriſtiani? Vbi enim apparuerit eſſe veritatem diſciplinæ, & fidei Chriſtianæ, illic erit veritas ſcripturarum, & expoſitionum, & traditionum Chriſtianarum.* Nihil dici potuit diſtinctiùs, formaliùs, & veriùs; euidens quippè eſt veram fidem Chriſtianam apud eos non eſſe, quorum ſcripturæ prophanatæ ſunt, & non veræ; & eadem eſt ratio de Alcorano, & quacunque alia religione, vel ſecta. Idem Aug docet contra ep. fundam.

Quod denuò contra ſectarios, quorum hic pinguis
275 eſt error, vel confirmemus magis, vel exponamus. Suppetit religioni Chriſtianæ modus, ſuppetunt media, quibus ritè, & legitimè Mahometanum, vel Gentilem ad fidem conuertat: eſſet enim alioqui rei chriſtianæ malè prouiſum; eſſet illorum error inculpatus, nec Chriſtus gentes omnes ad euangelium, & fidem vocaret, quas legitimè ad eam inducere nequeat. At cum illi ſanctas ſcripturas haud admittant, nullus, credo, ſectariorum ineptiret adeò, vt ſanctis ſcripturis in eos argueret; ptoponeret vtique illarum doctrinam credendam: ſed eos ad credendum obligatos aliundè commonſtraret, vt patet: ex eodem porrò eos ad libros Chriſtianorum approbandos, & admittendos ex conſequenti conuinceret. Ergo ſuppetit ſimiliter modus

alius, quo illi Chriſtiani, apud quos re ipſa veritas chriſtiana degit, poſſint ad ſe ritè, ac legitimè conuertere alios Chriſtianos. At hi non admittunt libros eorum determinatos, quibus potiùs præferunt ſuos. Ergo aliũdè veritatem commonſtrare illi poſſunt, ac debent: ex eodem porrò, & ex conſequenti commonſtrant ſuos libros veros, & cæteris poſthabitis admittendos. Inquã aliundè: ſcilicet ex principijs vtrique parti probatis, & admiſſis, vt leges omnes præſcribunt; & idcircò, quod principio diſtinximus, & notauimus, valebit pars etiã illa librorum, & ſcripturarum, quæ in libris vtriuſque partis extat, & admittitur: imò hic erit locus probandi cunctorum tutiſſimus, niſi quod Auguſtinus lib. de vnit. Eccleſiæ toties ingeminat, oportebit, loca eſſe litteralia, vel quæ in litteralia tranſierint, expreſſa, clara, perſpicua. Etiam licet ex mihi non probatis agere, vt dicunt, ad hominem ex probatis aduerſario, vt idem Auguſt de morib. Eccl. obſeruat, ac Sancti Patres crebrò Philoſophorum documentis pugnarunt, etſi hoc arguendi genus hominem quidem conuincat, non veritatem: & ideò ad hominem, non ad veritatem concludendam eſt, & appellatur.

Ne verò nimium eadem comprobando prouocemus ad nauſeam, vel nimium, vt aiunt altercando veritatem amittamus, ea, quæ præcedentibus quæſtionib. conſtituta ſunt, ſatis, ſuperque euincũt, priùs eſſe agnoſcendum, quænam hominum profeſſio vera exiſtat, & in hoc vno veritatem librorum, & reliqua cuncta probari, & agnoſci: quod exemplum illud Prophetæ à Clemente traditum apertiſſimè declarat; nec eſſe ſingula deindè examinanda, quod infinitum foret, nec expediretur vnquam. In hoc porrò librorum determinandorum examine eſt res quodammodo clarior; cum namque de ſenſu libri intelligendo diſputatur, reſponderi vtcunque poteſt, reſpondentque, ſenſum legitimum ex collatione locorum erui, & innoteſcere. Oſtendimus hanc collationem multis de cauſis abſurdam, nec ex illa aliud, quam opiniones, & certamina conſurgere. Sedenim quidquid illa pro determinando ſenſu valeret, quo cum intereà Apocalypſim conferam? quo cum Iacobi epiſtolam, aut libros Eſther, vt alios diuinos, 276

alios

alios prophanos euincam? Quid ſi mihi libuerit quoſdam pſalmorum, quorum in reliqua ſcriptura nulla ſit mentio, eradere? Styli certè diuerſitas probat nihil: cum alio Paulus conſtet, alio Petrus, euangelia, aliaque in immenſum diſcrepent. Vno Eraſmi iudicio cauſam determinare, aut vltro hos diuinos, hos prophanos ex verborum ſono pronuntiare, nimis eſſet inuerecundum, & puerile. Ad Sanctos Patres ſi prouocent, pridem quidem ſectarij eos conculcatos volunt; deindè an poſt eorum ætates corruptiones irrepſerint, ipſorum teſtimonio conſtare nequit; cum rursùs oſtenſum ſit, per examẽ, & collationem ſcripturarum veram religionem agnoſcendam non venire, multò id magis tenendum eſt de libris Sanctorum Patrum; quos certè quis, & quando in liquidam ſententiam expediat? Ego certè magis, credo, tutò, magiſque expeditè apud homines Chriſtianos pronuntiauerim, quærendum quidem eſſe, quænam ſit inter omnes vera Chriſti Eccleſia; & huius mox iudicio relinquendam veritatem librorum, quæ columna eſt, & firmamentum veritatis; quod de nullo Doctorum aſſertum, vel promiſſum legimus: quamproindè, ſi non audiam, habendus ſim pro Ethnico.

277 Vndè quod de dignoſcẽda vera Eccleſia ſectarij obtrudunt, notam Eccleſiæ eſſe veritatem doctrinæ, vt vſum nunc rectum Sacramentorum omittam, nequit hìc ſubſiſtere. Nam cuius iudicio, cuius ſententiæ conſtet veritas, vel falſitas Apocalypſis? Anne rationis noſtræ? Sed hoc diſcuſſum, excuſſumque eſt multipliciter; & eſſet illud quidẽ inſolẽtiſſimæ ſuperbiæ. An aliarũ ſcripturarum iudicio? ſed verò illæ tacent. Quid deindè ſi ego cæteras magis illas, ſi quæ forent, condemnarem, & Apocalypſim dicerem retinendam? Nec eſt, cur Fr. Paulus, vel inconſideratus alius Eccleſias inter diſtinguat, præſentem peſundet, primæuam colat, vel affectet, & ad illius ſententiam antiquitate veneraudam appellet. Vt namque quæſt. ſequen. dicam diſtinctiùs, præſens, & prior Eccleſia vna eſt Eccleſia, nec altera præ altera eſt minùs, aut magis erroribus obnoxia, & errare ſi vna in fide poteſt, ſi præſens poteſt, potuit ſimilitèr antiqua: & hæc ſunt, vt oſtendam, euidenti cõſecutione connexa; nec vlla quoad hoc primeuæ Eccle-

Digitized by Google

ſiæ priuilegia producere potuit tanta illa ſapientia
Fr. Pauli.

Iam ad finem benignis auribus excipiant ſe- 278
ctarij. Ipſorum eſt, & noſtrum eſt Dei gratiam ſartam
tectam tutari. Ecce quanta in eam inſolentia ineptie-
runt Pelagiani, Semipelagianique? haud enim credide-
rim, ſectarios, qui tantos ſeſe gratiæ Dei cultores ex-
hibent, conciliandos nunc, aut placandos Peligianis. Il-
los quidem potiſſimùm Auguſtinus oppugnauit pridẽ;
nos quoque oppugnamus. At prodit nouus Pelagianus,
iſque ſagacior, qui priſcos illos dicit ſimpliciſſimos, &
quibus ex locis præcipuè illi deuicti fuerant, eradit, de-
let, negat vno verbo epiſtolas ad Romanos, & ad Gala-
tas, eaſque dicit falſas. Nam ibi, quod iniquum eſt (ait)
Iacob ſine cauſa, ſine ratione eligitur; Eſau ſine cauſa,
ſine ratione reijcitur; ibi ſolum vt damnetur, Eſau con-
ditur: ibi prædeſtinatio illa libertatem omnem præue-
niens, vel ſi placet, etiam ſubuertens, & homines liber-
tate ſubuerſa in pecudes conuertens intruditur, quod
dicit enormem eſſe chimæram: ibi lex à Deo per Moy-
ſem data vilipenditur, ac fermè inutilis, & nullius fru-
gis aſſeritur: quod ait cum veritate pugnare: idcircò
epiſtolas illas eſſe apochriphas. Vos hìc rogo ſectarios,
vndè iſte oppugnandus veniat? Exemplo veſtro ſcrip-
turas è re ſua mutat, vel delet: Sanctos Patres deſpi-
cit. Si ad perpetuum Eccleſiæ ſenſum recurratur, rogo,
cuius Eccleſiæ? non quippè ſuæ vt patet: nõ veſtræ, quæ
perpetua non fuit, nec eam vult ſuæ præferre, non no-
ſtræ, quam erraſſe vos maximè dicitis. Ac in vniuerſũ
vel Eccleſiæ iudicium eſt infallibile, vel fallibile? ſi illud
exiſtat fallibile, nihil euincit: ſi infallibile; ergo, quod
probandum ſuſcepimus, inuenta vera Chriſti Eccleſia,
in hoc, & ex hoc habentur, ac inueniuntur veri, & le-
gitimi libri Chriſtianorum. Idem porrò in alijs religio-
nibus dicendum eſt.

QVAEST. XVI.

Vtrum hinc facilè Catholici defendant vulgatæ latinæ authoritatem? Vbi quomodo in vera religione conſeruari tutò queat doctrina Dei ſcripta, vel non ſcripta?

279 AB hoc nunc poſtremò ordiamur, mox indè venturi ad Vulgatæ latinæ authoritatem diffuſiùs propugnandam. Sed verò quoniam nondum vllius religionis in particulari veritatem concluſimus, facilè erit, vt quiſque ad doctrinā religionis ſuæ defendendam ea transferat, quæ nos pro Vulgata latina allegabimus; oſtenſum eſt enim priùs oſtendendam religionis veritatem, ac ſubindè conſtare veritatem ſcripturarum: vndè quiſquis religionem ſuā veram poterit concludere, facilè hæc, quæ pro Vulgata dicentur, ad religionem ſuam conuerterit.

Doctrinæ diuinæ conſeruandæ difficultas.

280 VT ergo in generali diſſerere incipiam, videtur planè impoſſibile, doctrinam Dei, qua vera religio conſtat, incorruptam aſſeruari, vel ſcripto, vel non ſcripto: etenim ſi illa ſcripto non conſtet, corrumpitur facilè, & alteratur, vt rumores, & nuncia alterantur, & creſcunt eundo: qua de cauſa omnis communiter lex ſcriptis mandari conſueuit. Sed ſcribatur illa; nam non ideò in tuto eſt: nàm omnis ſcriptura mille modis eſt corruptioni, atque erroribus obnoxia ab incuria, ab ignorantia. à fraudibus Typographorum, & ſcribentium, & tranſcribentium: idcircò doctrina veræ religionis videretur typis etiam mandanda ab ipſomet

Digitized by Google

Deo, vel ſcriptoribus ſacris, & infallibilibus: & ſicut ſunt nouis Catholicis ſcriptores ſacri, & canonici, ità quoque eſſe deberent Typographi ſacri, & canonici. Sed rurſus cum nulla ſit nationibus omnibus communis lingua, traductores neceſſarij erunt, qui etiam veritatem corrumpêt perfacilè: & hinc denuò opus eſſet traductoribus, atque interpretibus canonicis, & infallibilibus. Ac demùm cum vera religio extiterit à mundi exordio, duraturaque ſit ad finem vſq;vt poſteà oſtendemus, neceſſe foret,doctrinam veræ religionis ſcribere in materia aliqua incorruptibili, & cæleſti: nam ſublunaris eſt corruptibilis, & tempore raditur, annis abſumitur, humiditate marceſcit,igne comburitur,peritque mille modis: ſi porrò tranſcribenda eſt, inter trãſcribendum prophanatur. Eodem autem modo indigebimus ſacris librorum cuſtodibus, & bibliothecarijs: licet enim ipſe Deus digitis ſuis doctrinam ſuam exharauerit, at quid, vel vndè ſciam ego, an exemplar mihi oblatum illudmet ipſum ſit, an aliud? an ex maiorũ fide? Sed hi falli, & fallere potuerunt.

Hoc verò ex loco ad fallendos populos tàm ap- 281
poſito inſurgere prophani quique poterunt aduersùs religiones omnes, ſiue Chriſtianam, ſiue Mahometanam, ſiue aliam,cum nulla ſit in mundo religio tot illis, ac tantis priuilegijs communita: nulla ergo doctrinam Dei incorruptam cuſtodijt, vel potuit: nulla ergo eſt vera. Verum prophanos iſtos ſuperiùs ſatis confregimus, & mox ad hæc nuper obiecta reſpondebimus, atque in præſentia nòn iam cum ipſis, ſed cum religionũ profeſſoribus diſputamus.

Difficultas contra Vulgatam latinam.

AGe: ad Vulgatam latinam veniamus: occurrit 282
verò potiſſimùm profligandus ille proteſtãtium non pridem exortus Philiſteus Petrus Suaue, vel Frater Paulus, qui populo Dei bellum indixit, cultoreſque obtinuit plurimos. Nuſpiam verò ille dixit inſolentiùs, quam cum Vulgatæ latinæ authoritatẽ infringẽdam reſump-

ſūpſit in illa ſua Tridentini magis ſatyra, quā hiſtoria: Ergo in Concilio hac de cauſa diſceptantes introducit Aloyſium Cataneum Dominicanum, Iſidorum Clarū Benedictinum, Andream Vegam Franciſcanum, contraria omnia ſentientes, & producentes. Quærebatur, an verſio aliqua ſcripturæ approbari tanquam authentica poſſet. Cataneus, inquit, aſſerebat nil hoc circa adduci poſſe magis appoſitum, quam iudicium Cardinalis Caietani: illum porrò dicere ſolitum, intelligere Textum latinum non eſſe intelligere Verbum, vel vocē Dei, ſed vocem interpretis erroribus obnoxiā; nullam proindè verſionem, nec Vulgatam quidem latinam, tanquam ſcripturam authenticam accipi, approbariq; poſſe. Clarus voluit nouam aliam accuratiſſimam fieri, quæ deinceps haberetur pro authentica. Vega iudicauit Vulgatam latinam, quæ mille iam annis Eccleſiæ in honore, & vſu fuerat, eſſe approbandam. Hanc Cōcilium, vt mox dicam diſtinctius, approbauit, conſtituitque pro authentica. Iam hic exultat Frater Paulus, & quaſi ſolus eſſet in mundo, qui ſaperet,& naſum haberet, & oculos, definit more ſuo, panditque oracula ex tripode: miratur primum more ſubridentis, quod Concilium id fecerit,quod nunquam per tot ſæcula auſa fuerat Eccleſia; quod deindè copiam, & verſionem in multis originali ſuo diſcordantem, ac repugnantem approbauerit. *Caietani ſententia.*

283 At Eminens illud ingeniorum decus nuper ad purpuram euectus Eminentiſſimus Cardinalis Pallauicinus demonſtrauit hunc hominem in dogmatis futilem, in hiſtoricis mendacem, vbique audacem, & temerariū, ac fidei planè nullius, qui ea ſcripſit, quæ, & qualia ſcripſiſſent Lutherus, & Caluinus, atque ſcribere Hæreticorum quiſque voluiſſet, ſi potuiſſet. Nunquam ars ex integro aſſecuta eſt naturam, nec fraus veritatē: plurima licet hic ſeſe curauerit arte tegere, at vel ex hoc vno palam proditur, quod omnia improbet, carpat, & mordeat: miranda planè res, quod in Concilio nihil ſit definitum, decretum nihil, nihil ſaltèm caſu ſcriptum,dictum,pronuntiatum, tentatum, quod laudem mereretur, niſi quid fortè pro Proteſtantibus allatum eſt, vel ſignificatum, ſomniatumue contra Romam. *Suaue ſatis protritus ab Em. Pallauicino.* *Suaue factioſus.*

mam. Sed verò mundus in maligno poſitus eſt, & plenus populo, & habuit, & habebit celebratores detractor quiſque. Quod ad me attinet, plurimis experimẽtis didici hunc hominem mendaciſſimum paſſim voces totius primæuæ Eccleſiæ, & omnium Sanctorum Patrũ vſurpantem, quin citet neminem; quod intolerabilis eſt arrogantiæ, & aliud etiam agens offendo contraria omnia in Sanctis Patribus: quod inſinuaſſe è re mea putaui.

Vulgatæ latinæ authoritas propugnata.

NVnc vt ad argumentum redeam, age mi homo. 284
Ergo Concilium approbauit Vulgatam latinam exemplari, & originali repugnantem in multis, atque diſſentientem. *Suaue* Futilis. Enimuerò miramur, quod de hoc exemplari à te inuento mundum, & Eccleſiam certiorẽ facere omiſſeris: vbinam illud inueneris, legeris? vbinã prætioſus adeò, & æſtimandus theſaurus aſſeruetur? Sed quandoquidem libri illi conſcripti à Moyſe, & Euangeliſtis in mundo, credo, non extant, vt eras linguarum omnium apprimè gnarus, aderant tibi proculdubio exemplaria Hebræa, & Græca. Sed vides is, num iſta Verbum Dei contineant, an voces, & verba interpretantium, & tranſcribentium? num illi probatioris fuerint fidei, quam vel Hieronymus, vel ſeptuaginta interpretes? Quid ergo ſignificas, cum Vulgatam latinam pronuntias exemplari repugnantem? Cui exemplari? Tuone? Sed & illud copia eſt, verſio eſt. Illunc, quod iam pridem perijt? At illud à te lectum non eſt, nec viſum: nec dignatus quidem es dicere, te id per diuinam reuelationem agnouiſſe. Et verò attuleris nobis ex tertio Cœlo exemplar ipſum Hebræum Moyſis, & legas: plerique omnes linguam non intelligunt; ſed intelligãt: dicent tamen, quod tu tota impugnationis mole incũbis, te inter legendum falli poſſe, & fallere: & ſimiliter inter interpretandum, ſi & hoc pro ignorantibus linguam agendum eſt. Supereſt ergo, quod ac cœlum rediens omnium linguarum reportes exemplaria; imò

verò

Digitized by Google

verò, quia lectores fallere poſſint, oportet, vt & ſinguli diſcant legere, & pro ſingulis adducantur infinita authentica volumina. Sed quoniam tot hæc priuilegia, & munimina nulli vnquã religioni, ne Chriſtianæ quidem conceſſa fuere, quo demum tua, Proteſtantiumq; tuorum molimina ducunt, vti commonſtrabitur, ſatiùs erit, quod his relictis curis, & religionibus omnibus efficiamur omnes vno verbo Athei. *Ducit ad Atheiſmum*

284 Verum denuò ab hoc omniſciente nonnihil poſtulemus. Quid enim? anne verſio aliqua approbanda erat, vel nulla? Nulla, inquis verſio, ſed exemplar, Hebræum quidem pro veteri teſtamento, & græcum pro nouo. Ita nè? at quodnam? Sunt enim quamplura in aliquibus diſcrepantia. Et precor deindè aduertas, cuncta illa eſſe tranſcripta, & typis quoque mandata ab hominibus errori obnoxijs, deſtitutiſque prophetico illo, vel canonico ſpiritu, quem vel deſideras, vel irrides: idem planè ab his imminet periculum, atque ab interpretibus: maius autem, credo, à Rabinis Iudæorum, quàm à Hieronymo Chriſtianorum. Ac deindè, quod multũ timueris, deſeris proteſtãtes tuos: hi enim te ipſo patrono volunt, ſcripturam ſacram eſſe omnibus vſualem, & notam, & ſcriptam proindè in lingua vulgari. An non ità? At non puto ità es inſanus, vt velis, quod Galliæ, Germaniæ, Angliæque ſartores, & ſutores, & fœminæ, & omnes perdiſcant linguam Hebræam, & Græcam: verſiones autem audientes, non, vt oportebat, & vultis, audient vocem Dei, vt ex Caietano recantas: quem etiam, licet Cardinalem, dignatus es laudibus aliquando cumulare, cum ſcilicet aliquid dixit, quod tuis fauere tibi viſum eſt, etſi, vbi cum Luthero egit, totus, vt garris, deſipuerit. Quantum porrò Rabinorum fides, hebræaque exemplaria timenda ſint Chriſtianis, ſatis, ſuperque hic ipſe Cardinalis, vir alioqui præclarus, nos poſteros edocuit: adeò tete partitarium oſtendis, vt illum ſicubi laudandus minus erat, ibi ſolùm celebraueris. Nullam ergo ad exemplaria hebræa, græcaque effugium; omnia in his imminẽt, & maiora, quam in verſionibus, quo de egregiè diſſerentem audire tibi licuiſſet Auguſtinum epiſt. 10. & 19. vbi tutiùs putat, ſi ex verſione ſeptuaginta interpretũ, quàm

Approbanda nè verſio aliqua?

Suauis incoharentia.

Digitized by Google

quàm ex hebraicis codicibus vetus teſtamentum in latinum vertatur: Hieronymus autem epiſt. 11. inter Auguſtinianas, quo Fr. Paulus, & Caietanus diſcere potuiſſent, pridem Origenis exemplum perhibuit à Iudæo decepti, quo ad interpretationem pſalmorum vſus fuit. Iam ergo ad primum poſtulatum redeo, & quæro, an verſio aliqua approbanda in Concilio eſſet, vel nulla? Si approbanda erat, digneris aliquam producere Vulgatæ latinæ parem, vel æquabilem ab antiquitate, ab authoribus, ab vſu Eccleſiæ, & communi Doctorum approbatione. Quod ſi nulla eſt, quid tam vltrò ineptis? Acceptandane erat aliqua recens à Luthero excuſſa? At excudit, mutauitque ipſe quamplurimas: tot vero ſui viciſſim pugnantes effinxerunt, vt Lutherus ipſe, teſte Cocleo lib. de Canon. ſcript. authoritate cap. 11. coactus ſit dicere: *ſi diutiùs mundus ſteterit, iterum erit neceſſarium, vt propter diuerſas ſcripturæ interpretationes, quæ nunc ſunt, ad conſeruandam vnitatem fidei Concilij decreta recipiamus*; adeò præ te ſapit quandoq; Lutherus. Supereſt ergo, ut dicas, nullum exemplar, nullam verſionem approbari ritè potuiſſe, cum vndique immineant errorum, & fraudum pericula: & quod eſt conſequens, & huic proculdubio pergratum homini, vnicuique libertatem concedendam, relinquendamque fidem arbitrio, & libidini ſingulorum, vt ſapiat vnuſquiſque modo ſuo, & vtatur qua verſione, vel exemplari placebit.

Lutherus aliquando præ Suaue ſapit.

Niſi verò Fr. Paulus in tot, tantiſque illis rebus fuiſſet occupatus, in obſeruando equæ Mantuanæ partu, in anothomijs totidem mirabilibus, in excogitando, & explorando motu ſanguinis cum Galeno, cum Sacrobоſco, & Euclide, Iuſtiniano, in iure canonico, in omnibus hiſtorijs, & linguis, & ſcientijs, in regimine ſuæ religionis, in factionibus cum Fr. Gabriele, niſi, inquam, tot hæc, & tanta eum diſtraxiſſent, videre facilè potuiſſet in hoc de approbanda aliqua verſione negotio non plus maioris, vel nouæ difficultatis eſſe, quam ſit in electione Papæ, in conſecratione hoſtiæ, in canonizatione Sanctorum, & centum ſimilibus iam pridem in Eccleſia fieri ſolitis, nec commoueri contra Concilium debuerat, quaſi in nouiſſima, & inſuperabili difficultate. 285

Suaue nimiū diſtractus, & ridiculus.

Nulla noua difficultas in approbāda latina verſione.

Vt

286 Vt ſcilicet ex omnibus exemplum canonizationis ſumam, ſicut Hieronymus in interpretando errare potuit, & ſpiritu illo caruit prophetico, vel ſemiprophetico; ſic canonizatorum quilibet in viuendo peccare potuit, & dono impeccabilititatis, vel etiam confirmationis in gratia plerique omnes caruere, & mori potuerunt in peccato: nec hoc, credo, Fr. Paulus reuocabit in dubium. Et nihilominùs iam pridem ante Concilium, & quotidie, & in mundi conſpectu canonizabat Sanctos Eccleſia: quod idem eſt, vel connexum cum morte canonizatorum in gratia, atque ſalute, & gloria ipſorum; nec hoc quidem ità factum, & iudicatum eſſe, Fr. Paulus negare poteſt, tot licet arcanorũ conſcius. Iam conſequentia, & identitas exempli quoad præſens eſt manifeſta etiam tonſoribus: ergo ſicut Eccleſia de eo, qui peccare potuit, & in peccato mori, ſolita fuit declarare illum de facto non eſſe mortuum in peccato, nec damnatum, licet potuerit, & ea eos laude cumulauit, quod potuerint transgredi, & nõ ſint transgreſſi: facere mala, & non fecerint; ſic ſine nouitate, ſine tot illis ſuperandis monſtris, eadem Eccleſia declarare potuit, in aliqua ſcripturæ verſione hominem aliquem, licet errare potuerit, non tamen erraſſe, nec ad hoc requiritur ſpiritus propheticus ex parte hominis interpretantis, vt ſomniabat, ſed aſſiſtentia Spiritus ſancti ex parte Eccleſiæ approbantis: ſicut in canonizatione: nec ſenſum habet ſpiritus ille ferè propheticus Titelmanis, & Cani; nam non propheticus nequit eſſe prophetico vicinus, potiùs quam non Deus vicinus Deo: ſatis eſt ergo, ſi infallibilitatem adſtruamus ex parte Eccleſiæ approbantis: at credo nouum non eſt, mi Doctor, infallibilitatem iſtam, & aſſiſtentiam Eccleſiæ attribuere; hoc vnum expugna, & Eccleſiam expugnaſti: hoc ſi omittas, nihil feciſti: hoc vno ſatyra tua marcet. Vt verò canonizatio Sanctorum, & ſimilia haud fiunt in Eccleſia temerè, & caſu, ſed diligenti præmiſſa diſcuſſione, ſic ad approbationem autenticam Vulgatæ latinæ præceſſit mille plus annorum examen, inſpectio, atque conſideratio, imò approbatio cõmunis. De quolibet autem Sancto canonizato determinatè licet ſalua fide diſputare in ſcholis, an eius ſalus, &

Spiritus ſemipropheticus nihil ſignificat.

gloria ſit de fide.: ſi quid ſimile de Vulgata excogitare, vel mouere licuiſſet, potuiſſet Fr. Paulus non cum Concilio, ſed cum Theologis manus conſerere:at arroganti ingenio abiectum viſum eſt, ſi cum minori contrario, quam cum tota Eccleſia dimicaret.

Vera ſcriptura innotuit. Miror verò, omniſcium iſtum,qui tertio quoque verbo omnes Patres Eccleſiæ, & totam primitiuã Eccleſiam in ore habuit, non caſu ſaltem incidiſſe in Tertullianum, qui vbique ſatis eſt ad manum:in eo autem ad has controuerſiàs nihil eſt celebriùs, & vulgariùs, quam libellus de præſcriptionibus: in quo id egit, & probat potiſſimùm, non priùs eſſe diſcutiendum, quænam ſit vera, & genuina ſcriptura, & deindè quænam vera Eccleſia; ſed à contrario inquirendum eſſe primum, & ſolum,quænam ſit vera Eccleſia, & hoc comperto, compertum eſſe, quænam ſit vera ſcriptura, vt ſatis nos ſuper quæſt. firmauimus; nec enim eſt poſſibile, eſſe veram fidem Chriſti, niſi in Eccleſia vera Chriſti; nec eſt poſſibile, eſſe veram Eccleſiam Chriſti ſine vera ſcriptura Chriſti, vt definierat pridem Concilium Tolet. 1. *Si quis dixerit, vel crediderit* (inquit) *alias ſcripturas eſſe canonicas præter eas, quas Eccleſia Catholica recipit, anathema ſit.* Et hæc ſunt manifeſtà,item eſt manifeſtum, & à nobis demonſtrandum apud aliquos eſſe veram fidem, & Eccleſiam Chriſti: & nihil patentiùs demonſtrabile, quam eam non apud proteſtantes, ſed apud nos eſſe: Ecce mi homo, quam erat in promptu veram ſcripturam inuenire. Nouit hoc Concilium, & nouit, eam proculdubio verſionem eſſe rectam, & veram, quam Eccleſia tam longo vſu acceperat, & approbauerat. 287

Vera doctrina Dei in ſenſu Eccleſiæ aſſeruata.

Suami ignorans. SEd ad id reuertamur, quod de exemplari dicebat: exemplaris meminit, licet neſcius, quid diceret. Quid ſi hoc illi exemplar producamus, quod ipſe vbinam eſſet, cum omnia ſciret, ignorauit? Ergo extitit, & extat ſemper in Eccleſia incorruptum exemplar, ſcilicet in ſenſu Eccleſiæ. Vt enim ſuperiùs Hieronymus diſſe- 288

differebat,fides, & ſcriptura non in littera conſiſtit,ſed in ſenſu ; litteram totam admiſit Valentinus inſignis hæreticus, toti primæuæ Eccleſiæ, cuius hic homo au-ctoritate ad omnia abutitur , in primis infamis , nec Arius negabat Euangelium Ioannis, ſed torquebat;nec Lutherus, & Caluinus hanc litteram negant,*hoc eſt corpus meum* , ſed prophanant . Non ergo ſcriptura in littera ſolùm conſiſtit, ſed in ſenſu , & in intelligentia, quo eſt anima, & formale totum , vt vocant,ſcripturæ. Hinc ſi omnia ſumantur litteraliter,erratur,& Chriſtus erit petra, agnus, leo; ſi omnia per tropum,vel figuratè, erratur ſimilitèr, & Chriſtus nec Deus erit, nec homo. Eſt ergo alicubi hoc incorruptum exemplar, ex quo tota veritas, & rectitudo ſcripturæ deſumitur . At dic,quæſo, mi homo, vbinam Deus glorioſus aſſeruet, aſſeruaritq; hunc theſaurũ ? Non credo tam es inſolẽs, quod in tuo ſolo, vel Lutheri cerebro aſſeruatum effutias: certè ſine verecundia nobis licet dicere , illum aſ-ſeruatum in ſenſu Eccleſiæ . Quid (quod Deus nunquã permittet) ſi omnia biblia à tyranno comburerentur? Anne periret Eccleſia, vel fides ? An quod plus eſt,ſine ſcriptore canonico de cœlis elapſo non poſſet nouam etiam ſcripturam ſaltem de neceſſarijs condere? Quis neget non ex toto ſimplex , & fungus? Quid ergo ſi verſionem approbet, atque authenticet , qua mille annis vſa fuerat Eccleſia .

289 Sciolo quidem iſti viſum fuit , nil eatenùs factum à Concilio, & murmurat ; nimiùm tunc factum , & propè infinitum, & murmurat , & exaggerat paratus ad omnia improbanda, & puerorum illud habens in animo , *quidquid dixeris, impugnabo* . Mirarer minùs, ſi apud Sarmatas, & ante ſæcula ſcripſiſſet : at extremè impudentis, vel ignorantis fuit, quod in hoc mundi,& Doctorum conſpectu auſus fuerit ità blatterare;ſcilicet poſt hoc etiam Concilij decretum tanta authoritatis, & ſapientiæ,ac eruditionis pænè infinita copia ſcripſere hoc circa ſcriptores multi orthodoxi, ijque celeberrimi, & obuij. & ex ijs, qui Concilio interfuere, altiſſimè, & lautiſſimè Canus lib. 1. de locis : at ille quaſi nil fuiſſet tale , debacchatur tam impudentèr , quam liberè . *Falsò Concilium carpit.*

Ad

Digitized by Google

190

Quantũ fecerit Tridẽtinum.

Ad verſionem itaque redeamus, non quod in Eminentiſſimo Pallauicino quidquam deſideretur hoc circa, ſed ne in hoc de capitalibus, ac ferè tranſcendentibus veræ religionis cauſis diſſerente opere iſthæc tam principalis deſideretur. Erant ergo in verſione, quam vulgatam latinam appellamus, quædam iam olim in Eccleſia Dei liquida, certa, & indubitata ex ipſo ſenſu Eccleſiæ, quoad verba, quoad puncta, apices, & omnia; & hæc haud alterauit, vel introduxit Concilium, ſed inuenit inducta, & in eodem ſtatu illibata reliquit. Erant verò alia dubia, & ſub opinionibus, & nec de his quidem expreſſit quidquam, vel iuſſit, vel definiuit. Vtramque partem exponamus obuio, & noto exemplo principij Euangelij Ioannis. Eſt ibi ea oratio: *omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil*. Eam vellet quis ità ordinare, quandoquidem & Dei, & Verbi præmiſſa eſt mentio: *omnia per ipſum (ideſt Deum) facta ſunt, & ſine ipſo* (ideſt Verbo, & hic interiecto puncto pergeret: *Factum eſt nihil, quod factum eſt*, ideſt vel fermè nil factum eſt, & parum inſpecta potentia Dei, vel quod ſemel erat factum, redactum olim ad nihilum, & deinceps refectum velut maturiori conſilio. Sic ordinans corrumperet ſcripturam, & fidem, atque inauditam induceret hæreſim, non propter decretum Concilij, ſed propter ſenſum ſempiternum Eccleſiæ ſcripturam contrario ſenſu acceptantis. Ergo in his nullam magnam molem aggreſſa eſt Synodus. Extat itidem alia clauſula, quam varij variè ordinant, & ante, & poſt Concilium: nam alij ſic legunt, & adnotant: *& ſine ipſo factum eſt nihil, quod factum eſt*, & hic puncto ſenſum terminant: alij ſecùs ità conſtruunt: *quod factum eſt, in ipſo vita erat*: & vtrumque licet: cuius generis permulta ſunt exempla, in quibus puncta, parentheſes, apices, virgulæ, interrogationes à varijs variè attexuntur, ſicut priùs. Ergo nec in his alterauit Concilium, nec quidem potuit, niſi quod infinitæ operæ fuiſſet, ſingulorũ expreſſa facta mentione. Sũt etiã vniuſcuiuſque linguæ propria, quæ impoſſibile fuerit ſatis exprimere, vt experimur omnes, & notat Hieronymus lib. 1. aduerſus Iouini. Cuncta porrò animam, conſtantiam, firmitatem, vel permiſſionem habent, non

in

Digitized by Google

in littera, quæ à qoulibet Typographo alterari poteſt, ſed in intelligentia, ſenſu, & iudicio Eccleſiæ, *quæ eſt columna, & firmamentũ veritatis*, & tota, ac indefectibilis regula; non autem Hieronymus, vt minùs aduertentèr pronuntiauit Caietanus. Hanc verò regulam, & cenſoriam virgam geſtat in manu, & promptam habet Eccleſia. Tam eſt vanum, & fætet, quod de erroribus Typographorum pueriliter adeò, atque oſcitantèr oblatratis, inculcatiſque proteſtantes. Si quæ autem erant in Vulgata huic exemplari, mi Suaue, non tuo diſſentanea, curauit Concilium, curauit Eccleſia, quod in nouis editionibus limarentur, quæ cuncta ſatis ſunt ſignificata in Concilio. *Diximus in ſuperioribus* (inquit Lirinenſis) *hanc fuiſſe ſemper, & eſſe hodie Catholicorum conſuetudinem, vt fidem veram duobus his modis approbent. Primum diuini Canonis authoritate, deindè Eccleſiæ Catholicæ traditione: non quia Canon ſolus non ſibi ad vniuerſa ſufficiat, ſed quia verba diuina ſuo plerique arbitratu interpretantes varias opiniones, atque errores concipiunt; atque ideò neceſsè ſit, vt ad vnam Eccleſiæ ſenſus regulam ſcripturæ cæleſtis intelligentia dirigatur, in ijs dumtaxat præcipuè quæſtionibus, quibus totius Catholici dogmatis fundamenta nituntur.* At nil eſt magis huiuſmodi, quam aſſignatio, & determinatio ipſius ſcripturæ cæleſtis, ex quo vniuerſa pendent, & quod per ipſammmet ſcripturam probare eſt impoſſibile, vt oſtendimus.

291 Hinc in promptu erat, illam Theologorum controuerſiam decidere, in qua mouent, an poſt decretũ Cõcilij ſingula Vulgatæ quoad apices, & athomos omnes ſint de fide, quaſi tota illa eſſet manu ipſa Dei, vel Euangeliſtæ alicuius exharata? magnis vtrinque fautoribus, magna vtroque allegantibus, in quibus me haud patitur diſtineri inſtitũti operis conſilium. Negantibus intereà ſtandum puto, contra quam docueram aliquando, & videretur id ex nuper dictis deduci. Licet verò Fr. Paulo, & Proteſtantibus, ſalua fide, vtriuis partium ſubſcribere, modò Eccleſiam audire volent, ſi quid determinabit; nam non hæc cauſa fidei eſt, ſed Theologorum, quos ille pingui ſanè minerua commiſcet, ratus, ſe Concilium oppugnare, ſi quam Theologorum oppugnat opinionem, vt multis in locis patentèr demon-

Theologorũ quæſtio de authoritate Vulgata delibata.

Digitized by Google

demonſtrat Eminentiſſimus Pallauicinus.

At quia in cauſa verſamur ad decipiendos popu- 292
los aduerſarijs expedita, prætium erit operæ, ſi quæ diximus, nouo modo, nouo exemplo & declaremus, & roboremus. Nimirum nobis orthodoxis de fide sũt definitiones conciliares. Nunc porrò nullum habemus exemplar authenticum: extant verò variæ verſiones, & lectiones, & exemplaria in aliquibus diſcordantia. An idcircò Eccleſia, & Fideles, & Doctores nil certæ fidei, & religionis habent in Concilijs? Habent vtique permulta, & tanquam de fide ſuſcepta, in quibus quicunque alteraret, haberetur hæreticus: de alijs pugnant Doctores, & licet vtrauis lectione vti. Poſſet verò Eccleſia definitionum illarum tranſumptum aliquod authenticare, nec hoc faciens, vt garrit hic homo, infinitam aliquam rerũ ſyluam fidei priori adijceret, vt eſt demonſtratum. Potuit verò conſultiùs Vulgatam latinam eo honoris decorare, ſeu quem iam pridem in Eccleſia Dei poſſederat, nouo diplomate confirmare, & magis, ac magis vulgare.

Sed Carybdim vitantes in Scyllam, inquis, inci- 293
dimus, nil probantes factum à Concilio, ne nimium factum concedamus. Quid ergo Concilium fecit, ſi nil innouauit, ſi nil uno uerbo fecit? Quorſum uento data otioſa decreta? Vbi alijs ad quæſtiones ſequentes dilatis, breuitèr primum reſpondeo, non ſemper ſaltèm, nec omnes Eccleſiæ, ſiue in moribus ſanctiones, ſiue in doctrinis definitiones nouas eſſe oportere: ſed uel renouari, uel confirmari antiquas; ſic nuper Innocentius X. libertatem indifferentiæ definiuit contra Ianſenium: nec tamen aliud expreſſiùs Tridentinum definierat cõtra Caluinum, & Lutherum, nec aliud extabat explicatiùs, uel in ſacra ſcriptura, uel in tota primitiua Eccleſia: Concilium Mileuitanum, & Arauſicanum gratiam Dei definierant expreſſiſſimã in Paulo, & in Euangelio, ne infinita alia decurramus. In apertas adeò ueritates ſolent conſpirare hæretici, nil ut Eccleſia dicere ampliùs queat, quam repetere, & ſenſum magis ſuũ educere, quam nouæ fidei aliquid inducere: atque hoc genus declarationis Eccleſiæ præſentis multis de cauſis eſt utiliſſima contra præſentes eò temporis hæreſes:

tumne

Digitized by Google

tum ne tacens Eccleſia conſentiens, aut non reprobans videatur, tum ne populi decipiantur, tum vt arceantur, mulctenturque hæretici. Deindè autem Eccleſia re magis, & vſu ipſo, quam voce verſionem iſtam approbauerat: oportuit ergo, vt id ſcripto quoque ipſo palam, & authenticè mundo conſtaret. Atque rursùs ea tempeſtate, cum tempeſtas, vt dicam ità, verſionũ ingrueret, ſingulis hæreticis non ſingulas, ſed centenas verſiones eructantibus quotidie, tanto malo occurſum eſt, tum vnam aliquam reliquis omnibus anteponendo, tum alias in poſtèrum ſine licentia cudendas prohibẽdo. Habet porrò Vulgata pridem quidem ex vſu Eccleſiæ, deinceps verò ex hoc decreto, quod à nullo recuſari velut illegitima queat; nec ab ea ad græcum, vel hebræum exemplar, vt obſtrepebant, appellari; quod nullius hæreſis, vel erroris ſit incuſanda in ijs maximè, quæ neceſſaria ſunt, & tanquam de fide ſuſcepta; quod non ipſa per alia exemplaria corrigenda ſit, ſed contrà; & reliquis recuſatis, vti omnes oporteat illius teſtimonijs, ſiue pro concionibus, ſiue pro ſcholis, & doctrinis, atque moribus: & omnium, vt inculco, anima eſt, & regula ſenſus Eccleſiæ.

Hæ controuerſiæ niſi ſenſu Eccleſiæ terminari nequeunt.

294 ET verò iure merito id inculco de ſẽſu Eccleſiæ, quo ſcilicet ſolo principio certi hic aliquid conſtitui poteſt, ac decerni; ſin minùs cuncta periclitantur. Videas enim Doctores è diametro ſentientes, alios quidem ampliorum faucium, qui vix aliud curant, quam ſenſum, nec momenti putant, ſi pro vna arbore alia in uerſione ponatur, vel auis pro aui commutetur, & pro nictycorace ponas ſiue Pelicanum, ſiue Monedulam, ſiue Onocrotalum, vel etiam Leonem; modò ſenſus intemeratus ſuperſit: alios autem delicatiſſimos; Auguſtinum quippè offendit haud mediocritèr, quod Hieronymus in Iona loco cucurbitæ, vti ſeptuaginta interpretes habebant, hederam repoſuiſſet; offendit autem is grauiùs Spiridionem, qui lectum in cubile mutauit:

Vulgata latina omnib⁹ exẽplaribus prahabẽda.

Digitized by Google

tauit : *tu melior es eo*(ait)*qui lectum dixit* ? Inter modernos autem, & poſt Tridentinam etiam legem ſcribentes ſimilia ingenia reperias latiſſimæ, & ſtrictiſſimæ interpretationis, vt exemplo poſſunt eſſe Hiſpanorum par illud excelſum Franciſcus Suarez , qui omnia vult eſſe de fide in Vulgata , & Melchior Canus,qui largam commutandi indulget licentiam , ſatis putans, ſi ſenſus ſenſui reſpondeat , & verba ponderentur, non autem numerentur , nec ſibi viciſſim concinant . Neutri parti ſtandum crederem ; non primæ, nam citra hæreſim , & notam vllam multa commutantur à Doctoribus,atque tacente, conſentienteque Eccleſia quotidie lectiones allegant concionatores : nec item ſecundæ nullo præſcripto termino: nam ſi aliquis loco canis Tobiæ felem reponeret, & Noemi coruos conuerteret in turdos,qui Abrahami, vel Iacobi , aut huiuſmodi alterius nomen commutaret, vel puteos in flumina , vel illud *regnauit à ligno*, à monte, vel petra diceret,haud toleraletur ab Eccleſia . Adeò vtrauis ſententiarum moderatione,aut limitatione indiget, & licet Hieronymus dixerit, eum, qui tantum litteram ſequitur , poſteriora ponere in faciem, & ſimilia , tamen hoc haud intelligendum eſt ſine reſtrictione ; nam ſæpè ſæpiùs ipſe quoque litteræ ad faciem ſpectant . Quoniam verò vtramuis opinionẽ vel improbare, vel non acceptare veritatem non docet , dicendum eſt, tunc inſiſtendum ſenſui, tunc ſenſui ſimul, & litteræ, & verbis, & punctuationibus , vbi , & quando vel conſentit , vel ſaltem tolerat , nec damnat Eccleſia . Quæ porrò ſint eiuſmodi , lectione conſtat ſapientium,& vſu, & experientia ; quin ea ad eruditionis ſpecimen prolixo hic cathalogo interſeramus . Aptè, ac ſuccintè Cyrillus l. 1 . de Trinit. *de intelligentia hæreſis , non de ſcriptura eſt : & ſenſus , non ſermo fit crimen .*

Hebræorum exemplariũ pericula.

Quantum porrò periculi ij ſubeant , qui verſionibus minùs fidentes ad græca , & hebræa exemplaria 295
auidè tranſuolant , iam, vt notaui, Origenis, Caietani, & recentiùs Clari, & aliorũ exempla nos docent abundè, vt hæreticorum nunc prætereã inſanam libidinem. Licet enim riuis ſint præferendi fontes ex naturæ, Hieronymique conſilio , conſultiùs eſt tamen , riuos ali-

quando

quando puriores, relictis turbatis fontibus conſectari, at in præſentia apud Rabynos, & Græcos quid non timeas? Quid hoc circa Sancti Patres non nos commonuere? Fons deindè non in lingua conſiſtit, atque eadem lingua mentiri quis abundè poteſt, vndè fontes non ſunt hebræi, ac græci codices, ſed illi ſolùm, qui à ſcriptoribus canonicis relicti ſunt, non alij quicunque: illis autem poſſunt eſſe viciniores, conformioreſque verſiones, vt patet. Quo circa nimis inconſideratum eſt, quod Chriſtianus Doctor tam ſuſpectas verſiones habeat, aut tam puros hebræos, græcoſque codices credat, vel fontes vocitet: cum palam ſit, & notiſſimum, ipſos ſacros ſcriptores vſos fuiſſe verſione græca ſeptuaginta interpretum, quando veteris teſtimonia legis allegant: cum palam ſit rursùs, & notiſſimum, ipſum nouum teſtamentum fermè totum græcè ſcriptum fuiſſe, hebraicè autem Euangelium Matthæi, vt antiquiſſima ætatum omniũ, & vera opinio habuit: hæc autem omnia verſa fuere in latinum: an porrò ab ipſis ſcriptoribus canonicis, an à Clemente, an ab alijs conuerſa ſint, adhuc ignoretur: cum denuò Eccleſia latina nunquam à principio niſi verſionibus vſa fuerit, nec græca pro veteri teſtamento: cum item multi cum Auguſtino prætulerint verſionem ſeptuaginta interpretum, vt tutiorem hebræorum codicibus: cum denique Sancti Patres permulti græci quidem hebræã, latini verò & græcam, & hebræam linguam ignorarent, & intereà in exponenda ſcriptura, in propugnanda fide, in oppugnandis hæreticis, & iudæis toti fuerint. Hæc ergo cum ità ſint, cum nota ſint, quod in Italia, & apud ſapientes homines obſtrepit Suaue? Quid in verſiones tam cæco impetu inſanit?

Obiectiones diſiectæ.

296 EX quibus iam omnibus apertè concludamus Deũ glorioſum, vel ſcripto, vel non ſcripto, ſine cæleſti materia, ſiue typographis, ſiue bibliopolis canonicis ſine tot illis cautionibus, vel priuilegijs, quæ principio quæſtionis allegabant, potuiſſe nullo negotio conſerua-

re, cuſtodire incorruptam veræ religionis doctrinam, apud veræ religionis cultores: ſatiſque fuiſſe, ſi loco materiæ cæleſtis erigeret, fundaretque, muniretque Eccleſiam incorruptibilem, indeficientem, immortalem, aduerſus quam nulli errores, nullæ hæreſes præualerēt: & qua ſalua in tuto eſſet, & inuicta doctrina religionis. Sic & Hebræi, & Chriſtiani putamus doctrinam religionis ante Moyſem ſine ſcripto vllo conſtitiſſe, quidquid quæſtio aliqua ſit de ſcriptis quibuſdam Enochi, de quibus inter alios videris Auguſtinum lib. 15. de Ciuit. Dei c. 23. Nos ſic orthodoxi poſt Chriſtum etiā cenſemus multa ad doctrinam religionis attinentia ſolum traditione, & ſine ſcripto canonico conſtare, & omnia ſiue ſcripta, ſiue non ſcripta ad eandem defenſionem reuocantur, vt eſt oſtenſum.

QVAEST. XVII.

Vtrum hinc apud Chriſtianos pro legitimo Chriſtanorum inſtituto agnoſcendo, & à cauſis religionis remouenda veniat neceſſitas linguæ Hebrææ, & Græcæ.

Linguarum harum neceſſitas obijcitur.

HOC maximè ex loco inſoleſcere ſectarij conſueſcunt, hæbræorum, græcorumque codicum amantiſſimi, putantque dedecus, quod moris ſeptentrionales pænè omnes valdè demulcet, ſi in libris ſuis tertiò quoque verbo verbulū græcum haud immiſceant, adeò vt cum Iuliano Apoſtata gloriari ipſis liceat, *noſtri ſunt ſermones, & noſtrum græcari*. Si porrò cauſam quæras, cur tanti fiat harum notitia linguarum, duas inueneris; primam, eamque magis generalem, quòd rariora omnia magno habeātur in pretio, & hinc apud vulgus plùs ſæpè eſt græcus grammaticus, quam Theologus conſummatus; aliam deindè illam quæſt. præc. diſcuſſam, quod Chriſtiano-

rum

rum doctrina Hebræo partim,& partim Græco ſermone fuerit conſcripta; vel quadantenùs etiam Chaldaicò: ex quo incōſideratioribus in Hebræis, Græciſq; codicibus veritas conquirenda videtur. Addent ab Auguſtino lib. 1. de doctrin. Chriſt. c. 11. hanc harum linguarum notitiam neceſſariam conſtitutam ad ſcripturarum diuinarum cognitionem: Eccleſiam deindè ipſam in eo eam neceſſitatem fateri, quod in publicis ſtudijs græcæ, & hebrææ linguæ cathedras inſtituerit: ac Suaue veterem ſuam cantilenam hìc quoq; recantabit, verſiones eſſe corruptas, eas audire non eſſe audire vocem Dei, ſed interpretum, ſed hominum.

298 Licet verò videndus fortè ſim ea blaſphemare, quæ ignoro, decet me eſſe ingenuum: liberè fateor, vtramque illam mihi ignotam linguam: quamuis enim græcæ aliquando vacare cæpiſſem, ab eo me conſilio multa reuocarunt mox adducenda: illud porrò maximè, quod notarem, hos ad linguas, & ad multa diſtractos homines, vix in aliquo perfectos; agendum mihi Theologum; ad Theologiæ autem perfectionem multùm intereſſe non poſſe, quod vel vnus ille Theologorum abſolutiſſimum exemplar Auguſtinus ſciens, & prudens addiſcere non curauit: nam hebræam, vt fatetur toties, ignorauerat; græcam vix niſi mediocriter nouit, eamquè tunç temporis magis neceſſariam: puerum quidem illum ophis terruerat; at maior ad vlteriora proceſſit; nec adducar, vt credam eum his linguis imparem, ſi voluiſſet.

299 His ità notatis diſtinguenda mihi veniunt, ac ſemouenda duo genera cauſarum, & litium, vel quæſtionum. Aliæ quippè citra religionem conſiſtentes impunè vtroque diſceptantur in ſanctis ſcripturis, extantque probabiles vtrinque opiniones, & ſententiæ: quales innumeras inuenias apud Sanctos Patres, atque Recentiores, ſiue Commentatores, ſiue Scripturarios; in quibus nulla ſententiarum in fidem, in religionē aſcita ſit ab Eccleſia, ſiue noſtra, ſiue alia. Quamquam verò ad has etiam cauſas, vt oſtenſum eſt, orthodoxis præferenda ſit Vulgata latina, nihilque contra illam admittendum; at nihil intereà prohibet, aliqua etiam quæ præter illam ſint, ab exemplaribus, lectionibuſque *Ad quid illa vtiles?*

alijs

Digitized by Google

alijs adducere: & tum illa, tum ipſa, quæ in Vulgata ſunt, linguarum harum notitia illuſtrare, explicare, confirmare, promouere, notatis idiomatiſmis, explicatis prouerbijs, atque ſimilibus vnicuique linguæ proprijs, & quæ vix in alia vnquam plenè exprimantur. Vndè ad ſanctas ſcripturas quoad has etiam cauſas ritè expediendas, & abſoluendas, & ad ſcripturarum hoc ſenſu cognitionem, hoc eſt, ad omnimodam perfectionem voluit Auguſtinus, & nos quoque volumus linguarum earum intelligentiam neceſſariam: atque multa earum hunc in finem commoda percurrunt Canus, & alij. Hinc Concionatoribus tantus huius topici loci vſus, & etiam aliquando abuſus: nihil enim, vt mox dicam, hoc ex loco concludentèr ſtatuitur.

Aliud eſt genus grauiùs cauſarum ad religionem 300
pertinentium; illudque rursùs duplex: nam alterum ad veram ipſam religionem dignoſcendam ſpectat, quale eſt, quod iſto nos opere verſamus; ad ipſas res religionis aliud, vt ſi de ſacra Euchariſtia, vel de Purgatorio, vel ſimili contingat vel diſputare, vel ad veritatem explorandam ire. Suppono nil Turcis eſſe cum his linguis, nihil barbaris cæteris; ſolùm cum Iudæis de Hebræa, cum Chriſtianis de hebræa, & græca diſceptari poteſt.

Ad cauſas religionis nihil ſunt illa neceſſaria.

IAm aſſero, illarũ notitiam neutiquã eſſe ad has cau- 301
ſas neceſſariam; multò porrò minùs ad primũ genus de religione ipſa vera agnoſcenda. Nihil verò neceſſe hìc erat, vt dicerem de cauſis, atque quæſtionibus, quæ de rebus religionis intercedunt; probatum eſt enim ſupra, atque explicatum multiplicitèr, omnẽ abſolutè ſcripturam, ſiue græcam, ſiue hebræam; imò, quod apud nos pluris eſt, Vulgatam ipſam ſolùm, & ſola ratione conſequenti, ſubiecta, credente conſulendam, examinandam, intelligendam, omnia ad normã ſenſus Eccleſiæ exigendo, per quam proindè regulam iudicanda ſit, & ſi opus erit, torquenda etiam, & cruncianda intelligentia quæquæ ſcripturæ. Quid enim? Si ratio,

Digitized by Google

ratio, ſi Philoſophia, ſi Theologia, ipſaque ingens illa Sanctorum Patrum authoritas in rebus religionis, niſi ratione conſequenti audienda non eſt, vt demonſtrauimus, an pluris omnium interſint linguæ, quæ ad ferendam etiam ſententiam admittantur? Quid inſulſiùs? Græcum, vel Hebræum exemplar eſt; ergo verùm eſt, vel veriùs, vel fundatiùs, vel Dei, vel probabile. Nihil planè pueriliùs: quaſi verò ea eſſent illis linguis priuilegia, vt græcè, vel hebraicè mentiri poſſet nemo: nemo ſcripturas ſanctas corrumpere. Quæ vlteriùs innoteſcēt ex his, quæ continentèr adijcimus.

302 Ad cauſam itaque, quæ potiſſima eſt, agnoſcendæ veræ religionis, etiam inter Chriſtianos minimè ſunt hæ linguæ neceſſariæ. Nam primò haud multò ſuperiùs oſtenſum eſt, primùm inueniri veram religionem; mox indè veros illius certos, ac determinatos libros: ergo agnita ſupponitur vera religio, antequam linguarum harum occurrat neceſſitas. Rursùs ad determinandam inter chriſtianos veram religionem ſunt neceſſaria certa, & cunctis admiſſa loca, & principia; nam vera religio probanda eſt certò, vt dicemus: at nullum eſt exēplar græcum, vel hebræum omnibus chriſtianis certum, & admiſſum: nullum ergo, ex quo inter Chriſtianos vera religio determinari queat: ac ſubindè ceſſat neceſſitas illarum linguarum. Quæ duplici etiam quæſt. præc. firmata ſunt ſatis, atque expoſita. *Probatur*

303 Præterea nullum exemplar græcum, vel hebræum eſt, ex quo poſſit concludens argumentum depromi pro hac, vel illa religione: nam vel quæ in eo exemplari extant, adſunt etiam in verſionibus, quas omnes probamus, vel deſunt? Si deſunt, quid euidentiùs, quam nihil indè concludi? Si adſunt, ſuperabundant, nec ſunt neceſſarij græci, & hebræi codices; ac proindè neque linguæ. Imò verò nec probabilitèr quidpiam ex illis concluditur: nam ſi eadem in admiſſis verſionibus adſint, abundant græci, & hebræi codices: ſi deſint, nullo nec probabili quidem loco adduci potero, vt ea admittam, quæ tot ætatibus à tot interpretibus præclariſſimis omiſſa ſunt. Cum ergo de vera religione agnoſcenda iudicium, & quæſtio haud ſit criticorum ludus aliquis, ſed cauſarum omnium grauiſſima, ſolidiſque, & fun- *Nullum hebræum, vel græcū exemplar certò probat.* *Nec probabilitèr.*

& fundatis, atque grauibus decidenda principijs, patet, abs re in ea inducenda fore græciſmata, & hebraiſmata. Quemadmodum eadem de cauſa his in rebus allegorijs agere, ipſi quoque ſectarij vetant.

Auguſtini confirmatio.

Vtile aliud hoc circa argumentū Auguſtinus pridem 304
Hieronymo oppoſuit ep. 8. nec enim Auguſtinus probabat Hebræis exemplaribus vertendis impenſum à Hieronymo laborem, eo quòd id operis multotiès à permultis, ijſque linguæ intelligentiſſimis præſtitum fuiſſet: potiſſimum vero à Septuaginta de hæbreo in græcum. *Illi me* (inquit) *plus mouent, qui cum poſteriores interpretantur, locutionumque hebræarum viam, atque regulas mordicùs, vt fertur, tenerent, non ſolùm inter ſe non conſenſerunt, ſed etiam reliquerunt multa, quæ tantò poſt eruenda, & prodenda remanerent. Et aut obſcura ſunt, aut manifeſta? Si enim obſcura ſunt, te quoque in eis falli potuiße, creditur; ſi autem manifeſta, illos in eis falli potuiſſe, non creditur.*

Inſtantia Hieronymi.

Hieronymus per inſtantiam argumento occurrit 305
epiſt. 11. inter Auguſtinianas c. 6. *Porrò quod dicis, non debuiſſe me interpretari poſt veteres, & nouo vteris ſyllogiſmo: aut obſcura fuerunt, quæ interpretati ſunt Septuaginta, aut manifeſta? Si manifeſta; illos in eis falli non potuiſſe, perſpicuum eſt. Tuo tibi ſermone reſpondeo. Omnes veteres tractatores, qui nos in Domino præceſſerunt, & ſcripturas ſanctas interpretati ſunt, aut obſcura interpretati ſunt, aut manifeſta? Si obſcura? quomodò tu poſt illos auſus es diſſerere, quod illi explanare non potuerunt? Si manifeſta? ſuperfluum eſt te voluiſſe diſſerere, quod illos latere non potuit.*

Ratio Auguſtini defenditur.

Sedenim mihi liceat Auguſtino accedere, & cum 306
Hieronymo, ſed reuerenter quidem, & ſub Auguſtino Doctore litigare: reuertar poſt pauca in concordiam, atque diſcipulum: videtur enim inuictum Auguſtini argumentum, nec colliſum per inſtātiam: aliud eſt quippe librum aliquem in aliam vertere linguam; aliud librum exponere, atque de eius argumento, & materia diſputare, & diſſerere: aliud eſt traductorum; aliud cōmentatorum: aliud Septuaginta Interpretes, ac Hieronymus præſtitere; aliud Hieronymus etiam ipſe, & Auguſtinus, & nulli non Sanctorum Patrum, atq; Theologorum

logorum. Quò porrò liber eſt grauior, quò myſterijs, ac ſenſibus plenior, quò materia difficilior, eò maior eſt locus nouis in dies commentatoribus, nouis in dies intelligentijs, ſenſibus, expoſitionibus, defenſionibus, confirmationibus, collationibus, explicationibus: patet autem ſanctas ſcripturas eſſe inexhauſtas, nobiſque depaſcendis ſic diuina prouidentia diſpoſitas, vt ſint velut indeficientis ſapientiæ fodinæ, ex quibus cuique nouos quotidie theſauros depromere liceat, atque eruere: nouæ ipſæ etiam hæreſes, quod Sancti Patres annotant, nouæ ſapientiæ occaſio ſunt multoties. Imò verò, vel de vno habendo S. Thomæ ſenſu legitimo tot ætatibus tāta factione litigatur adhuc. At in verſionibus hæc cuncta ceſſant; nec aliud requiritur, quam, quod ea, quæ in originali extant, fidelitèr in aliam linguam conuertantur: hoc notariorum quilibet in cauſis iudiciarijs præſtat; ad ſenſum porrò decidendum iuriſprudentia vix tota ſufficit: hinc nulla, vel exigua laus libros traducentium: magna porrò librorum res ritè tractantium. Licet autem ex his ſatis innoteſcat, quantum traductionē inter, atque expoſitionem, ac intelligentiam diſtet, libet id exemplo, vt hebræa, & latina ſunt, diſſimillimarū linguarum exponere: da puerum latinè, ac vaſconicè ſcientem: iube, vt hanc orationem, *hoc eſt corpus meum*, conuertat; promptè dicit, *au da nere gorpuza*: perge, & quære ſenſum, an myſticus ſit, an litteralis, an modo Lutherano, an Catholico? obſtupeſcit ſanè ille ad quæſitum.

307 Iam ergo Auguſtinus arguit: aut obſcura ſunt, quæ ſeptuaginta traduxerunt, aut manifeſta? Vtique manifeſta, vtramque ſcilicet linguam probè callētibus: ergo ea ab illis ritè traducta, credendum eſt. Si porrò propter differentiam linguarum numquam omnia ſatis in alia lingua exprimuntur; hæc differentia ſemper ſupereſt, & ſemper oberit. Vndè nouis verſionibus vinci nequit. Quoniam verò cuiuslibet quantalibet linguarum peritia fundandæ ſanctarum ſcripturarum authoritati impar erat, verſionis ſeptuaginta interpretum conſtantiam munit Auguſtinus epiſt. 10. *Neque enim paruum pondus habet* (inquit) *verſio illa, quæ ſic meruit diffamari, & qua vſos etiam Apoſtolos, non ſolùm res ipſa indicat, ſed*

Digitized by Google

etiam te atteſtatum eſſe memini. De quorum conſilio, vel ſpiritus maiori concordia(ait epiſt. 8.) *quam ſi vnus homo eßet, non audeo in aliquam partem certam ferre ſententiam, niſi quod præeminentem authoritatem in hoc manere ſine controuerſia tribuendam exiſtimo.* Atque de hac eorum mirabili concordia diſſerit l. 18. de Ciuit. Dei c. 41. & 42. & lib. 2. de doctr. chriſt. c. 15. & Tertul. in apocol. c. 19. Iuſtinus in orat. exhort. ad gentes, Irenæus, & alij. Sicut ergo allegoriæ à ſcriptoribus canonicis applicatæ in ſenſum quaſi litteralem tranſeunt, nec minùs, quam litteralia concludunt, vt ſemen Abrahæ pro Chriſto à Paulo acceptum, arca Noæ pro Eccleſia à Petro vſurpata; ſic verſio, qua uſi ſunt Scriptores canonici, tranſit in canonicam: nec uerò minùs uerſio, quàm uera Eccleſia, quæcunque demum illa erit, pro canonica habuerit: ut quæ præc. quæſt. diximus, planè demonſtrant. Et dent nunc, precor, Suaue, & Sectarij plura, & expreſſiora ſcripturæ loca, quibus conuincant, Scriptorum Canonicorum magis, quam Eccleſiæ in fide indefectibilitatem, & conſtantiam; latrare quidem poterunt, eadare non poterunt. Sunt ergo iam hodiè nouæ verſiones inutiles, nec quidquam in Hebræis, vel Græcis codicibus ſuperest, quod pridem cōuerſum non ſit, ex quo fundata aliqua ratione inter chriſtianorum diuiſiones dijudicari queat.

Hieronym⁹ demum cōſentit.

Nec Hieronymus quidem ipſe uim hanc Auguſtini argumento denegat; *ego enim* (ait) *non tam vetera abolere conatus ſum, quæ linguæ meæ hominibus emendatè de græco in latinum tranſtuli, quam ea teſtimonia, quæ à Iudæis prætermiſſa ſunt, vel corrupta, proferre in medium, vt ſcirent noſtri, quid hebræa veritas contineret.* Ergo Hieronymus haud putat neceſſarias uerſiones in iis, quæ pridem Septuaginta ab hebræo in græcum traduxerant, ſed id in eo curauit, ut quæ Iudæi ſuſtulerant, uel corruperant, legitimè reſtitueret: quo facto nihil ulteriùs neceſſarius eſſet Hebræus ſermo ad præſentes cauſas. 308

At quoniam nulla eatenùs aderat uerſio latina probata, ſed uariæ, & multiplices diſſentientes, & pugnantes prodibant, neceſſariſſimam tunc tēporis quiſque iudicaret, iudicauitque Auguſtinus Græcæ linguæ 309

peri-

Digitized by Google

peritiam, & accuratiſſimam aliquam uerſionem ex græco in latinum: tanta enim uarietas, & multitudo uerſionum tolerari uix poterat (ait ep. 10.) & ita erant ſuſpectæ, ne in græco *alid inueniretur, vt inde proferri aliquid, vel probari dubitaretur*. Quod operis tam integrè, tàm fidelitèr, & conſummatè a Hieronymo præſtitum eſt, ut uel ipſe etiam Auguſtinus nullius planè aſſentator, & in Hieronymo etiam ipſo incorruptus ueritatis uindex, & cenſor, dicat: *non paruas Deo gratias agimus de opere tuo, quod euangelium ex græco interpretatus es, quia pænè in omnibus nulla offenſio eſt, cum ſcripturam græcam contulerimus. Vnde ſi quiſquam veteri falſitati cõſentioſus fauerit, prolatis, collatiſque codicibus, vel docetur facillimè, vel refellitur.* Tanto tantorum hominũ præmiſſo examine, multorum ſubindè ſæculorum uſu, & approbatione ſtatutam Vulgatam latinam authentico demum ſcripto canonizauit Tridentina Synodus. Iam quid nunc diceret Auguſtinus? tolerari uix poſſe multitudinem uerſionum ex græco: adeò item illas ſuſpectas eſſe, unde proferri aliquid, uel probari dubitetur: & quemadmodum olim uerſio ſeptuaginta Interpretum ex ipſo ſacrorum ſcriptorum uſu præeminentem ſine controuerſia authoritatem conſecuta fuit, ſic iam hodie Vulgatæ latinæ authoritatem tanto Eccleſiæ uſu, expreſſo Eccleſiæ diplomate ſtabilitam indubitatam eſſe, cum illud ſit his in cauſis, ſiue ratione, ſiue ſcriptura conſulta indubitatum principium, Eccleſiam ueram Chriſti haud magis errare in fide poſſe, quam Scriptores ipſos canonicos. *Hieronymi verſi perfecta.*

310 Sed enim dicitis, uobis haud probatam eſſe, nec pro uera haberi Eccleſiam Romanam, quæ eam uerſionem probauit: indeque uobis licere græcari. Verùm non de hoc diſputamus in præſentia; cõſtituimus quippe ſupra, priùs dijudicãdum eſſe inter Chriſtianos, quænam ſit uera Chriſti Eccleſia, quam quænam ſit uera, & legitima uerſio, uel ſcriptura, & eam omni proculdubio eſſe legitimam, quam uera Chriſti Eccleſia pro legitima tenet: ex quo ſi Eccleſia Romana ſeſe ueram Chriſti Eccleſiam probauerit, admittenda ex conſequenti ueniet illius ſcriptura, nec licebit nouas illi hoc ex loco mouere lites, ut uos, garruluſque Suaue nullo *Sectariorũ obiectio contra Vulgatã* *Reuincũtur.*

rerum,nec iudicij ſeruato ordine factitatis. At infrà nos apertiſſimè, credo, demonſtrabimus noſtræ veritatem Eccleſiæ. Hinc conſequitur, noſtros ſaltem homines errare turpiſſimè, quoties ad diſputandum codices alios acceptant; niſi ſaltem ex ſuperabundanti, & ad hominem arguent; quoties item in alijs codicibus certi aliquid quærunt; quoties eos magni faciunt, indeque quoquo modo corrigendam Vulgatam ignorãtia magis, credo, quam pertinacia cogitant. Nequid verò ſectarij conquerantur, lex hæc præ omnibus facta eſt: ſi quid ipſis ſuppetit, quo concludant, Eccleſiam Chriſti apud ſe eſſe,ſupereſtque ipſis exemplar aliquod acceptum, & probatum,tantumdem de eo reponimus: ſi illud latinum eſt, nulla deinceps erit neceſſitas quoad hoc græci ſermonis: ſi græcum illud erit, nec ulla verſio, nec Lutheri quidem probatur, neceſſariſſima tunc erit lingua græca: imò latini codices parui pendendi erunt, & in eo demum habendi pretio, in quo græcos apud nos eſſe oportet. Si nullum eſt probatum, Eccleſiæ ſuæ ſenſu regendi erunt: ſi nec ſenſus,vt contingit, certus, & conſtans fuerit, cuncta voluntaria erunt, & confuſiones. At hic vellem, vt dicerent, quis tot ſæculis incorruptos ipſis codices cuſtodierit, vel græcos, vel latinos? Non vtique Eccleſia noſtra, quæ pridem omnia adulterauit, vt aiunt. Non item Mahometani, vt patet. Superſunt ergo incorrupti cuſtodes veritatis Rabini Iudæorum. At nihil hi in veteri teſtamento corruperint: quid interea de Euangelio? Vbi vbi tot ætatibus veri hi codices ab hæreſi,à Iudaiſmo, à Papiſmo immunes ſuperuixere? Nihil hic non omninò fatuum,& puerile dicere poſſunt.

Alia doctrinæ principalis comprobatio.

Rurſùs earum linguarum neceſſitas exploditur:
quia quod ſexdecim ſæculis, & ampliùs, multiſque in 311
eo laborantibus viris magnis ex græco, vel hebræo ritè conuerſum non eſt, prudens quiſque rerum æſtimator iure deſperet, rectius vltra conuertendum, vel verbo, vel ſcripto: ſi quis deindè iuſtas, vel iniuſtas cauſas cõtra verſiones aliquas habet, vel quod interpres homo fuerit, falli, fallereque potuerit, vel ſimiles: Eaſdem videt adeſſe contra ſe, & contra alios quantoſcunque, ſiue præſentes, ſiue futuros; ſi in factis haud quieſcit,

videt

Digitized by Google

videt ſe eadem de cauſa, nec in alijs quidem faciendis conquieſcere poſſe;ex quo concludit, vel factis ſtandū, vel religionis omittendam curam, vbi nihil eſt tutum. At ſi cui pro ſe ſaltem verſionem ſuam qua regatur, placeat efficere, occurrit, id quidem,licet non ita conſultum, quo quo modo tamen licere in Philoſophia Ariſtotelis; religionem verò pro vno effictam religionem haud eſſe, ſed phræneſim.

312 Supra quidem conceſſimus earum linguarum notitiam commodam,& vtilem cuique eſſe, non vt ſcripto, aut verbo verſiones in cauſis ſaltem religionis faciat, quibus nihil licet concludere, ſed vt ea, quæ traducta ſunt, notatis idiomatiſmis, quæ in alia lingua nunquam ſatis exprimuntur, meliùs, viuidiùs, diſtinctiùs concipiat, eſtque proindè vtilitas quædam ad modum potiùs ſe habendi reducenda, vt eas hic alias Concionatorum, & ſimiles omittamus. At neceſſe ad id erit, perfectam eſſe eam notitiam; nam imperfecta in rebus per alios perfectè præſtitis, & præſcriptis nocere ſolet magis, quā prodeſſe,atq; conſultiùs erit alijs tunc omninò ſtare. Solet porrò hæc perfectio eſſe valdè difficilis, & rara: *quo circa* (inquit Auguſt. lib.10.de Trinit. c.1. *quia omnium linguarum ſcientia ferè ab omnibus deſperatur, ſuæ gentis quiſque maximè ſtudet, vt nouerit*: Vidi ego quidem aliquos hac linguarum laude percelebres: qui tamen cum linguam latinam ſatis benè noſſent, ſintque illi Hiſpana, & Italica tam ſimiles, illaſque vti cæteras intelligere dicerentur, alter vix mediocritèr Italicam nouerat,neuter in Hiſpanica orationem vnam abſoluebat ſine tot ſolæciſmis, & barbariſmis quot verbis. Sed vnus ille magnus, tamque celebris Suaue, aut Fr. Paulus nobis documento eſſe poterit; *Suaue ignorans.* cui quidem in ſuæ vitæ panegyri magis, quàm hiſtoria omnium rerum, & ſcientiarum, & linguarum notitia arrogatur. At ad riſum me mouit, quod ibidem cum pro Sereniſſima Republica italicò ſcripturus eſſet, Italo, ſi Deo placet, homini alter ſuffectus eſſet, qui meliùs linguam noſſet, eiuſque ſcripta digno ſtylo donaret? O bone Deus! & hic tamen homo, quia ipſe dicit, omnium ſciens habetur? Quid ſi hiſpanè ſcribendum fuiſſet? Quid porrò ſi græcè, vel arabicè apud

intel-

Digitized by Google

intelligentes? Et hic ad tribunal ſuum vocat Vulgatam latinam? & hic celebratores habet? Imo iuriſtæ etiam hic iudicant: Vir inter eos primarius nominato Suaue, cui (inquit) nouiſſimè adnixus eſt reſpondere Sfortia Pallauicinus, quaſi adnixus ſit quidem, ſed non aſſecutus. Fabrilia vellem ſabris relinquerent: eò verò magis, quò in ſuis ſummi ſunt.

Obiectiones diſiectæ.

IAm ex his vix opus eſt, ad ea reſpondeamus, quæ initio quæſtionis pro hebræa, græcaque lingua allegata sũt. Quod enim principio ſacri libri partim hebræo, partim græco ſermone conſcripti fuerint, nihil probat, cum vt abundè iſta, & præcedenti quæſtione eſt oſtenſum, non ex lingua, ſed ex Dei ſpeciali prouidentia veritas, & integritas sãctarum ſcripturarum dependeat: quæ ſane ſi abſit, tam facilè in propria lingua, atque in alia ab hæreticis, à Iudæis, & ab omni genere hoſtium, illæ violantur, atque prophanantur, vt innotuit. Dictum eſt præterea, quos in fines, & quas ob cauſas Auguſtinus eo præſertim temporis iudicauerit, neceſſariã linguarum harum notitiam. Fatemur etiam in ſcholis publicis hebrææ, & græcæ linguæ inſtitutas cathedras. Sed ſimiliter Salmanticæ, & alibi Arabicæ linguæ ſtudium committitur. Sunt porrò hæ linguæ in primis vtiles ad fines expoſitos: ſunt vtiles ad arguendum etiam, atque diſputandum ad hominem contra aduerſarios. Pertinet prætereà ad decus, ac ſplendorem Eccleſiæ, quod viros habeat, vt habuit ſemper, in græcis, hebræiſque apprimè verſatos, vt in omnibus ad ſuperabundãtiam emineat mons Dei: nec hoc ex loco tam pueriliter inſoleſcant ſectarij, ſi ſoli græcari ſciant, & in ſingulis lineis verbum græcum in chartas effundere. Notitia demùm linguarum ad propagandam fidem per nationes omnes eſt, vt patet, valdè neceſſaria, & tam in hunc finem, quam in ſignum etiam donum linguarum conceſſum fuit Sanctis Apoſtolis. 313

Replicabunt ex naturæ, Hieronymique conſilio, fontes riuis præferendos eſſe: verſiones autem riuos eſſe, vel etiam riuulos: græca autem, & hebræa inſtar fontium 314

Digitized by Google

tium. Sed hoc obiectum, diſſectumque eſt quæſtione ſuperiori.

315 Nunc ad finem Paulum Apoſtolum Sectarij audire dignentur, qui vtique harum, & aliarum linguarum ſatis guarus non tanti hanc notitiam fecit, ſed in eo inſiſtere puerile potiùs æſtimauit: *ſed in Eccleſia volo* (1. ad Corinth. 14.) *quinque verba ſenſu meo loqui, vt & alios inſtruam, quam decem millia verborum loqui. Fratres nolite effici pueri ſenſibus, &c.* Eſt enim in eo gloriari puerile nimium: ritè Cicero, *non tam præclarum eſt ſcire latinè, quàm turpè neſcire*, propter communem ſcilicet latini ſermonis vſum: græcari ergo nihil eſt præclarum, nec turpè neſcire. Aderant quidem, & alia in hunc ſcopum: ſed dicta credo inſtituto noſtro, atque intentioni ſufficient.

316 Ad calcem tamen, quia his duabus quæſtionibus præſertim cum Fratre Paulo congreſſus ſum, & hic homo nimium apud populum valet, adijciendum putaui, eum principiorum his in cauſis fundamentalium fuiſſe ignorantiſſimum. Cum enim, vt vſuuenire ſolet, haud minùs is eſſet Societati noſtræ, quam Romano Pontifici infenſus, de interdicto Pauli V. ediſſerens, deſcribit eo in opere noſtrum etiam à Sereniſſima Republica diſceſſum; miſcet verò detractiones, & facetias grauitate cauſæ, & argumenti indignas planè, & pueriles: ſed quod noſtrorum facinus atrociſſimum fuit, inuentum eſt (inquit) in Collegio Paduano ſcriptū quoddam regulas continens octodecim: titulus erat, *regulæ aliquot ſeruandæ, vt cum orthodoxa Eccleſia verè ſentiamus*: atque ex illis duas deligit, quæ proculdubio ipſi abſurdiſſimæ omnium viderentur: *decima ſeptima* (inquit) *erat, cauendum à prædicanda, aut inculcanda nimium gratia Dei: tertia ordinabat, iubebatque, credendum eſſe Eccleſiæ Hierarchicæ, ſi ipſa nigrum illud eſſe diceret, quod oculis album videtur*. Omitto nunc primam, quæ cauſæ præſentis non eſt, eratque eo temporis conſultiſſima contra præſentes hæreſes nimium gratiam Dei inculcantes, vt norunt omnes, & ignorantes etiam vident. At poſterior illa à nullo ritè Catholico poteſt reuocari in dubium, nec eo ſublato, quidpiam in tuto eſt: eſt porrò res etiam ignorantiſſimis nota, cum ru-

Suaue capitalia principia ignorat.

Digitized by Google

ſticiſſimus quiſque ſciat, credendum Eccleſiæ, vel Eccleſia proponente Deo, in Sacra Euchariſtia non panem, ſed Corpus Chriſti eſſe, quod non ſolùm oculis, ſed ſenſibus fermè omnibus, non Corpus Chriſti, ſed panis videtur: Chriſtum ſimiliter non ſolum hominem, ſed hominem Deum eſſe, licet ſenſibus ſolus homo videretur, nec ſenſibus, nec hæreſibus contraria atteſtantibus credimus, quia ex Eccleſiæ iudicio, & ſenſu nouimus oppoſitum verum. Hoc ergo patentiſſimè demōſtrat, procaciſſimum hunc hominem Eccleſiæ præhabuiſſe ſuos oculos: & vel paſſione, vel rerum ignoratione extitiſſe cæciſſimum, & indignum, cuius his in cauſis ratio aliqua habeatur.

Eodem confert, quod ibidem contra Sanctiſſimū, & amantiſſimum parentem Ignatium blatterat de obedientia cæca, cuius nec nomen quidem vnquam antea auditum, inquit impudens nebulo. At Ignatius prioribus exemplis, Sanctorum dictis, Chriſtianis rationibus hanc perfectiſſimam obedientiam illuſtrauit; an non vel pueri ſciunt, à Paulo nos iuſſos captiuare intellectum in obſequium fidei? & hoc quid precor eſt, quam obedientia cæca, in rebus maximè fidei debita, & ad eum modum cum ſuperioribus proportione ſua exercenda, vt idem Sanctus exquiſitè exponit: ſed quid cum hoc homine agamus: nam ipſe eodem in opere inducit Padauinum Sereniſſimæ Reipublicæ in Lotharingia Legatum, qui vt Baudemontium Comitem moueat ad ſcribendum pro Republica militem, multa quidem perorat: illud autem inter alia: is, (inquit) qui alicuius Principis obſequio, & ſtipendijs ſeſe addixit, tenetur obedire, nec debet ſe iudicem facere, an quod Princeps iubet, ſit neceſſarium, an opportunum, an ſecus? Dicat nunc hic Omniſcius, an hæc, quam Padauinus præſcribit, ſit obedientia cæca? An eam antea inauditam Sereniſſima Reſpublica ab Ignatio didicerit? Nec aliud nos toto hactenus opere magis perſuaſimus, quam obedientiam cæcam fidem ſine examine credentem, Deo legibus omnibus debitam. Pudeat ergo hominis huius cultores. 317

QVÆ-

QVAESTIO XVIII.

Vtrum inſtitutus hic, & traditus modus procedendi conſentiat mori, & praxi Sanctorum Patrum?

318 AD maiorem doctrinæ claritatem, præcedentiumque confirmationem, placuit hanc non tam quæſtionem, quam quæſtiunculam mouere, vt Sanctorum Patrum mos, ſenſus, & animus magis, & magis innoteſcat. Scio equidem præter Sanctorum Patrum conteſtium doctrinam aliquid in Theologia dici tutò poſſe; contra non poſſe; at mihi ſuſpectum eſt, quidquid præter etiam dicitur, ijs maximè in argumentis, quæ ſummi illi Viri verſarunt: quid porrò non verſarunt? Sed fortè ſine diuino pœnè ingenio, ſine incomparabili ſapientia? Quid dicā? Tantus eſt certè in mundo Ariſtoteles, tanti fiunt Gentiles, & cæci, quia horum veræ, & chriſtianæ ſapientiæ Antiſtitum, & luminū non is vſus eſt, qui & quantus oporteret. Sed verò in illis, quæ ad rationem naturalem attinent, præcelluerunt Gētiles, & ij quorum inſipiens cor obſcuratum eſt. Præcelluerint, ſi placet, & vincant, præualeant, regnent. Nos ad inſtitutum opus pergamus.

Quamquam ergo in præcedētibus, qua potuimus diligentia, totam doctrinam Sanctorum Patrum documentis ſtabiliuerimus, offendere tamen quiſquam in eo facilè poterit, quòd videat, eos nil operoſiùs, frequentiùſque egiſſe, quam vt in ſpecie, & in particulari Gentilium, Iudæorum, Hæreticorumque omnium errores attererent ratione, Philoſophia, ipſis mundi ſapientium placitis: vberrimè verò, & paſſim, & ſemper hæreſes diſcerpunt ſanctæ ſcripturæ teſtimonijs. His ergo vijs inter errores, & veritatem diſcernendum, dijudicandumque eſt: non autem his recuſatis locis ad pauca

Digitized by Google

illa, quæ nos contendimus, reducendum, reſtringendumque vel examen, vel certamen.

Dico, neminem Sanctorum Patrum viam à nobis 319
aſſignatam improbaſſe: multos illam diſſertè, & apertè oſtendiſſe; alios obiter ſaltem, curſimque deſignaſſe, & indicaſſe. Et quidem de B. Clemente fruſtrà eſt, vt quidquam adiungam; cum tam expreſsè, tamque conceptis verbis eam tradat, ab illoque primum ipſe eam didicerim. Secundò fermè poſteà Chriſtiano ſæculo, licet non ſanctus, acris tamen ille, & tantus aliquando Chriſtianæ veritatis Aſſertor Tertullianus aureum illum librum compoſuit de præſcriptionibus aduerſus hæreticos, vbi recuſato ſcripturarum, reliquorumque certamine, veritatem quærendam, inueniendamque contendit, vniuerſalibus prioritatis, & interruptæ ſucceſſionis præſcriptionibus, iiſque putat, & iure meritò hæreſes omnes reuinci, & quæ fuiſſent, & eſſe poſſent; quod porrò plùs erat, errores quoque ſuos expugnauit priùs, quàm excogitauit. Auguſtinus librum conſcripſit de vera religione, quo licèt ſpecialiùs in Manichæos inuehatur, Chriſtianam intereà, & catholicam veritatem ſuccinctè ſatis demonſtrat, & ex conſequenti errores omnes, quos vel non nominat, ſubuertit. Altiùs porrò ſine diuiniùs aliud opus in idem argumentum meditabatur: nam in præfat. ad librum de hæreſ. qui fuit vltimus: *iam diu eſt* (inquit) *quod animo voluo, atque reuoluo, & quadam meditatione contueor*. Et infrà: *ego verò hoc magis volo facere, ſi & Deus velit, vndè poſſit omnis hæreſis, & quæ nota eſt, & quæ ignota, vitari: & vndè rectè poſſit, quæcunque innotuerit, iudicari*. At fato conceſſit diuinus Vir, nondum abſoluto opere, fortè ſi quid de occultis Dei iudicijs coniectare licet, quia oportet & hæreſes eſſe: eas porrò fermè impoſſibiles effeciſſet illud, an maius, an humiliùs iure dubites, Auguſtini ingenium, & in quo omnibus fortè præſtitit, Deo ſemper adhærens, & innixum, orare magis, vt ita dicam, docens, quam docens, nullus licet plura, & vtiliora docuerit. Sub idem fermè tempus Vincentius Lirinenſis in Gallia duo illa illuſtria commonitoria cõpoſuit aduerſus prophanas omnium hæreticorum nouitates, qui c. 1. teſtatur: *ſæpè magno ſtudio, & ſumma attentione*

per-

perquirens à quamplurimis ſanctitate, & doctrina præſtantibus Viris, quonam modo poſſim certa quadam, & quaſi generali, & regulari via Catholicæ fidei veritatem ab hæreticæ prauitatis falſitate diſcernere; & Tertulliani præſcriptiones imitatus eſt. Horum illis maior erat cura, quam an ſit poſſibilis creatura aliqua duos intellectus habens, quorum altero Deum ſolum, & creaturas ſolum cognoſcere poſſit altero; & cur non quæritur de centum, quorum vno præſentia, alio futura, alio præterita, & alio, & alio, & alio Patrem, & Matrem, & comeſtibilia cognoſceret?

319 Omnis itaque error vel extra Chriſtianos eſt, vel intra. Qui intra ſunt in materia religionis, hæreſes appellantur, vel ſchiſmata: atque eos niſi nullum exempli ferè cauſa impugnando omnes impugnāt citati Patres citatis operibus. Item libri, quos B. Cyprianus, B. Optatus aduerſus Parmen. & B. Auguſt. de vnitate Eccleſiæ ſcripſerunt, quæ item idem Auguſtinus contra Donatiſtas, & contra Pettil. & Greſconium ſcripſit, hæreſes omnes, & ſchiſmata eadem vi diſijciunt. Vtebantur autem parte etiam illa ſcripturæ, quæ veram fidem, & Eccleſiam, eius naturam, proprietates, conditioneſque deſignat? imò hic eſt locus potiſſimus contra hæreſes, & ſchiſmata, vt explicuimus. Errores porrò, qui extra Chriſtianos tunc temporis erant, Gentilium erant, vel Iudæorum; nondum enim Mahometes ſurrexerat. Eos verò impugnant, vel chriſtianam veritatem poſitiuè commonſtrando, quod tutiùs, breuiùs, expeditiùſque eſt, vt præſertim Chryſoſtomus fecit efficaciſſima illa oratione, *quod Chriſtus ſit Deus*. Tertullianus lib. de teſtimonio animæ, & ipſe, & infiniti propè alij in apologeticis Chriſtianæ religionis; vel per ſumma, & generalia principia quam breuiſſimè Gentilium vanitatem demonſtrando, vt fecit Cyprianus lib. de vanitate idolorum, noſtram ſimul veritatem oſtendens: ſatis contra eos illud ſolum fuerat; *ſi autem aliquando* (ait) *Dij nati ſunt, cur non hodieq; naſcuntur? niſi ſi fortè Iuppiter ſenuit, aut partus in Iunone defecit*. Vel denique Gentium errores fuſiùs explicando, & inſequendo, vt Lactantius, Arnobius, & item B. Clemens Alexand. B. Cyrillus, B. Auguſtinus libris de ciuitate Dei, Strommatum, & primo

præſertim contra Iulianum: & per hæc, vt Hieronymus de Lactantio conqueritur, magis aliena deſtruuntur, quam ſtatuantur, probenturque noſtra, licet magni hi Viri noſtræ ſimul veritatis poſitiua fundaméta his etiã in operibus iecerint, explicuerint, firmauerint: quia tamen eo temporis ſub Gentilibus ferè omnia erant, vel recens erat, & nondum à mundo deleta eorum inſapientia laus, & nomen, oportuit, & eorum errores magno ſtudio detegere, & ſapientiorum iudicijs, & ſententijs in rem quoque noſtram confirmandam vti, non quia apud noſtros in pretio eſſent inſipientia corda, ſed quia apud reliquos, & quaſi ad hominem conficiebantur argumenta, vt notat Auguſtinus lib 13. cõtra Fauſtum c. 15. Iam autem hodie quid opus habet res chriſtiana his auxilijs? Nec excuſationi eſſe poſſunt Sanctorum Patrum exempla hac in re, in qua neceſſitas eos compulit ad tantam Gentilium Authorum lectionem, & vſum: iam autem hodie nulla eſt neceſſitas, ſed abuſus, & facilè cum doctrinis Gentilium mores etiam gentiles, vel imbibimus, vel induimus, cum tanta ſit vis, & influentia intellectus ad voluntatem: ſed de hoc alij.

At multis de cauſis errores alios, & hæreſes ſingulas magna diligentia ex ſancta potiſſimum ſcriptura profligarunt. Primam aſſignat Tertullianus aduerſus 320
Marcio l. 1. cap. 1. *Sed alius libellus* (inquit) *hunc gradum ſuſtinebit aduerſus hæreticos, etiam ſine tractatu doctrinarum reuincendos, quod hoc ſint de præſcriptione nouitatis. Nunc quatenus admittenda congreſſio eſt interdum, ne compendium præſcriptionis vbique aduocatum, diffidentiæ deputetur, regulam aduerſarij priùs prætexam*: & pergit ad Marcionem in ſpecie oppugnandum: & ſimiliter alij ad alios reuincendos. Deindè vt conſtaret in hoc etiam ipſo ſcrutinio myſteriorum, & ſcripturarum præualere veritatem. Vt etiam hac occaſione hæreſum, quod ad Doctores orthodoxos pertinet, magis, & magis elucidaretur ſcriptura, intelligereturque vberiùs, vt Sancti Patres aduertunt. Vt item Hæretici, vel Gentiles, vel Iudæi ad veritatem conuerterentur: licet enim, vt hactenus eſt toties commonſtratum, & dicetur denuò, recta, & legitima via inueniendi veritatem non ſit per im-

pugna-

Digitized by Google

pugnationem errorum ; at nihilominus ſic etiam quaſi indirectè,& partim reduci ad veritatem,vel omnes,vel multi poſſunt: diuina ſcilicet , & ſedula quidem prouidentia factum eſt,quo pridem arguméto Tullius in deteriori licet cauſa vſus eſt , quod eo in loco ſit apud omnes, vel pleroſque ſaltem vera religio, vt falſarum etiam cultores eam reliquis præter ſuam præhabeant: Iudæi enim,credo, ſic ſunt affecti , vt ſi ſuam demum agnoſcentes falſitatem mutaturi in Domino forent religionem, potiùs fierent Chriſtiani , quàm Mahometani; & Mahometani priùs Chriſtiani, quàm Iudæi;Gentiles quoque: & idem de Caluiniſtis, de Lutheranis, & reliquis puto; non quidem, quòd plures Caluiniſtæ fiāt Catholici, quàm ex ipſis fiant Lutherani : has quippe mutationes ad mutationem Principum, alijſue temporalibus de cauſis faciunt quotidie ; ſed quòd Caluiniſta palam agnoſcens errorem ſuum , & ſalutem quærens nobis potiùs ſit acceſſurus , quam Lutheranis, & alijs. Et certè de priſcis hæreticis,quos Sancti Patres oppugnarunt, puta Pelagianis, Arianis, Neſtorianis, &c.res videtur manifeſta: error enim ille,quem tenebant , eos à vera Eccleſia abduxit:ergo ceſſante cauſa ceſſaſſet effectus,& ablata cauſa diſceſſus redirent,vel redeundum iudicarent . Ad hoc ergo oportuit , & oportet hæreſes ſingulas, & in ſpecie expugnare; potiſſimum verò locis ſcripturæ; nam ratio naturalis ſola , & Philoſophia , & Metaphyſica,& magis multò Politica infimum pœnè locum habent his in cauſis.

321 Nullus ergo Sanctorum Patrum docuit,veram religionem falſarum impugnatione eſſe quærendam , vel agnoſcendam, ſed certi , & certiſſimi catholicæ veritatis, & ratione conſequenti, vt explicatum fuit,hæreſes, & errores ſingulos inſecuti ſunt dictis de cauſis ; quemadmodum nunc ego alio opere,& argumento Lutheranorum errores omnes perſequerer , ſi placeret , haud tamen iudicaturus , religionem meam falſam eſſe, licet aliquo in articulo vel intricarer , vel etiam reſpondere, prorsùs neſcirem: quia iam illius veritas pridem mihi nota eſt, & notiſſima per legitima media. Et præterea, cum nulla vnquam veritas falſorum impugnatione ſatis conſtet, ſitque via hæc etiam ſcholis contempta,& vul-

gariſ-

gariſſimis ſolùm trita ingenijs, cum inquam hæc ita ſint ex toto genere, ſunt tamen manifeſtiora in vera religione, quæ eſt omnium rerum mundi principaliſſima,& ſcitu neceſſarijſſima:quam proindè Deus glorioſus,vti commonſtrauimus, poſitiuis fundamentis, per quæ dignoſceretur,ſtabiliuit: non ergo errorum ſolum ruinis innititur. Ac rurſus mala,& falſa non ſunt menſura bonorum, & verorum: ſed vice verſa; atque adeò, vt ſapientes loco principij tradunt,potiùs falſa,& mala agnoſcenda,menſuranda,diſcernendaque ſunt per vera, & bona;hæc ergò prius,& aliundè innoteſcere poſſunt, & debent: quemadmodum priùs eſt cognoſcendus habitus, quam priuatio,vnitas quam numerus; & vbique menſura,quam menſuratum. Et rurſus cum in vnaquaque vel re,vel quæſtione veritas ſit vna ſola, & errores in infinitum procedant, fruſtrà veritas per illorum impugnationem quæritur; cunctis enim, quos ſcimus,impugnatis,alius denuò, & alius in infinitum excogitari poteſt. Sic cum à puncto in punctum vna ſola ſit linea recta, obliquæ verò in infinitum procedant, ſtultus eſſet, qui quænam recta eſſet, vellet dignoſcere examinatis, & expunctis obliquis omnibus; potiùs enim obliquæ per rectam dignoſcendæ ſunt, vt patet: qualiter verò nihilominùs linea recta verbo comparatiuo definiatur, quæ ſcilicet eſt *à puncto in punctum breuiſſima, vel omnium breuiſſima*, facilè ſuo loco exponitur, vel corrigitur. Sic quod eſt impoſſibile, impugnauerim ſatis ego omnes mundi religiones præter meam: quid inde? forſam nondum eſt nata vera. Quod ſi ad noſtra fundamenta recurras, & dicas, veram ſemper fuiſſe, & eſſe; iam ex hoc poſitiuè agnoſci vera poteſt, licet ad maiorem cõfirmationem, & claritatem generalis quædam impugnatio, & inſpectio errorum adijci queat,vti faciemus, non ad ſimpliciter eſſe, vt dicitur,ſed ad meliùs. Hic porrò obiter, ſed ex occaſione liceat eorum hominum miſereri,qui, cum inuentores videri velint,& aliud miſeris non occurrat,illud ſemper in ore habent, an hoc repugnet, vel illud de potentia abſoluta, vel in alio rerum ordine, & magnos quinterniones implent huius, & illius,& omnium rationes,ipſis interea tacentibus, quoquo modo diſſoluendo; & ecce noua opinio con-

conſurgit, & inuentum nouum! & alius die ſequenti prodit, & aliam rationem affert: & iam eſt inutile totum volumen. Sed de his deſtruentibus, & nihil ædificantibus, nec pridem ædificata reparantibus alio loco. Scilicet ex factis poſſibilia, & ex poſſibilibus impoſſibilia agnoſcenda ſunt potiùs, quam contra.

322 At autem in argumento noſtro, vt alios Modernos, prætercam, errauit multum Thomas Campanella homo ſanè acutus, phyſicæ prædeterminationis, quod ſine partium ſtudio dixerim, mea quidem ſententia, impugnator non peſſimus; at diuinæ prædeſtinationis haud tutus conſtructor, nec melior Atheiſmi oppugnator: in operis quippe fronte præmittens, & colligens conciſione, & vehementia magna, argumenta plurima, quæ omnem religionem, potiſſimum verò chriſtianam concutiunt, & vulgaria ingenia turbare poſſunt, ſolutiones, & defenſiones ſparſim, & frigidè, magniſque inuolucris perhibet decurſu operis, de rebus innumeris, & metaphyſicis etiam, & impertinentibus ſimul, & ſine ſcopo, & ordine diſſerens: quod proindè opus nocere multis poteſt, & vt fama eſt, ſcitè Magiſter Sacri Palatij titulum eius de Atheiſmo triumphato vertit de Atheiſmo triumphante.

QVAEST. XIX.

Vtrum ergo manifeſtum eſſe debeat, & ex rebus in mundo moralitèr euidentibus, quanam inter omnes ſit vera, ac à Deo data religio.

323 QVid hic orthodoxi Theologi in ſcholis dicant, ſcio; quid exteri ſentiant, vel loquãtur, ignoro. Ergo Theologi noſtri vno plenè ore conteſtantur, fidem noſtram, quam *Theologorũ communior ſenſus.*

veram

veram eſſe ſupponunt, eſſe euidentèr credibilem tàm abſolutè, quàm comparatiuè, ideſt, tantis communità fundamentis, vt ſine vllo leuitatis, vel imprudentiæ vitio credi ipſa queat; & quæ reliquas omnes mundi religiones reddat incredibiles. Rogati porrò, an illius comperta, & euidens ſit in mundo veritas? plerumque inficiantur, ex eo territi, quod ea conceſſa euidentia, conſequens ſit, myſteria quoque ipſa reddenda euidentia, & apparentia: indè fidem non obſcuram, ſed euidentem futuram: indè libertatem, laudem, meritum fidei tolli. Ideò vbi vulgari argumento ex euidentèr credibili quidam arguunt ad euidentèr poſſibile, quaſi ex euidenti credibilitate Incarnationis, v.g. inferatur euidens eiuſdem poſſibilitas, reſpondent, id minimè ſequi, quia ampliùs patet credibile, quàm poſſibile, multaq; multoties falſa ſint credibilia, & euidenter quidem credibilia.

Magis porrò in ſpecie decernentes audiamus tres illos purpuratos noſtros Belarminum, Lugum, Palauicinum, qui tanta laude de fide, ac pro fide, & religione noſtra ſcripſerunt, vt alios nunc ex omni ſchola præclariſſimos Doctores prætercam. Ergo Belarminus cōtrouerſia 4. generali lib. 4. cap. 3. mouit hanc de euidētia veritatis religionis noſtræ quæſtionem, & pronuntiauit, illam tantis fundamentis reddi quidem euidentèr credibilem: neutiquam euidentèr veram, ne euidentia myſteria fiant: at nihilominùs adeſſe etiam euidentiam veritatis ex ſuppoſitione, ſi ſcilicet authoritas ſacrarum ſcripturarum, atque Sanctorum Patrum admittatur, & valeat; quod perindè fermè eſt, atque dari euidentiam veritatis reſpectu hæreſum, & inter illas euidenter conſtare, quænam ſit veritas chriſtiana. Cardinalis de Lugo diſp. 2. ſect. 1. conceſſit, fundamenta veritatis religionis noſtræ eſſe paria, imò maiora, quam ſint fundamenta rerum aliarum moraliter euidentium: nec tamen illa gignere moralem euidentiam. Eminentiſſimus Pallauicinus opuſculo de fide communi euidētiæ credibilitatis inſiſtens, videtur euidentiam veritatis diffiteri, dicens, imò de eo ſolùm hæreſes omnes, & errores conſiſtere, quod negent, res noſtras fuiſſe à Deo traditas, ac reuelatas: quod ſi hoc foret euidens, 324

nul-

nullus relinquendus locus videtur hæreſibus, atque erroribus, & in hunc modum philoſophantur, ac decernaut plerumque Doctores Catholici.

325 At mihi cum alijs viſum eſt ſemper, tanquam fundamentalem, & capitalem poſitionem tenendam illā, quæ ſtatuit, eſſe manifeſtum, ac de rebus in mundo moraliter euidentibus. quænam intet omnes ſit vera, ac Dei religio. Hic porrò neceſſe non eſt moralem euidētiam exponere, illius definita natura, atque indole: ſatis eſt, ſi dicamus in genere, moralem euidentiam illam eſſe, quam pariunt loca, principia, fundamenta pertinentia ad moralem ſcientiam: quæ autem illa ſint, & quæ ſcientia moralis: iuuenes in philoſophia addiſcūt, nec à doctis, aut à non omninò ignorantibus deſiderari in præſentia poteſt: pro ignorantibus verò à ſimili ſatis exponitur: illud quippè genus euidentiæ morale nuncupamus, quo nunc in mundo manifeſtum eſt, extitiſſe Cæſarem, Ciceronem, eſſe Antipodes, Indiam, Iaponiam, & ſimilia: non quod hæc euidentia, vt quidam ægrè exponunt, fallibilior ſit, aut incertior, quam phyſica, ſed quod diuerſæ naturæ, & conditionis: ſed de his ſuo loco. *Aſſertio affirmans.*

326 Nunc itaque aſſero, veram religionem, quæcunque demùm illa erit, tantis, ac talibus fundamentis eſſe communitam, quæ omnem ritè diſpoſitum, ac audientem conuincant, quæ omnem probabilitatem à cæteris religionibus adimant, quæ nullum illius cultorem dubitare deſinant: quæ omnia diuerſis licet modis eandem rem, & ſignificant, & declarant. Hoc vt aſſerā, plurima me mouent tàm auctoritatis, quàm rationis.

Euidentia veræ religionis ſtatuitur.

327 ET primò inciditur alioqui in materia religionis in Academiſmum ſuperiùs expugnatum; nam ſi nihil eſt euidens, nihil eſt certum; nec enim in his certitudo ſeparari poteſt ab euidentia: at ſi nihil eſt certum, cuncta erunt probabilia, vel dubia, & licebit quamlibet, vel nullam etiam religionem amplecti. Inciditur

Digitized by Google

in prophanorum politicorum maximam dicentium omnia eſſe opiniones, nihil certum, nihil exploratum, ac vno uerbo de veritate non inuenibili ſuſcitatur, ac intruditur opinio antiquata, idque quod omnium perniciofiſſimum foret, in materia religionis. Inciditur in peſtilens aliud dogma hoc ſæculo ab inferis ſuſcitatũ, omnes ſcilicet, ſaltem Chriſtianorum diuiſiones, ac differentias eſſe probabiles, ac tutas, & tanquam opiniones ſcholarum inter ſe diſſidentium, & pugnantium, ſi nullam ego partem conuincere, concludereque poſſum, qualibet aduerſæ partis probabili ſolutione, ac reſponſione deuicta.

Eſt omnium ſenſui conformis.

Eſt præterea poſitio, & aſſertio ſecundum omniũ communiter hominum naturalem ſenſum, atque ſententiam; nam in primis naturalis Catholicorum omniũ vox illa eſt, *Domine, ſi error eſt, quem credimus, à te decepti ſumus*; quam ſententiam nemo non accipit, nemo non laudat: ſenſus porrò eſt, tantis, ac talibus fundamentis eſſe comprobatam religionem noſtram, quæ dubitandi, ac opinandi locum omnem tollant; alioquin à nobis, & ab electione noſtra, & non a Deo deciperemur ex probabilibus, aut dubijs alterum alteri præhabendo. in quam etiam ſententiam inſignis ille Chriſti athleta, noſtræque gloria gentis, Edmundus Campianus haud dubitauit dicere, *teſtor Dei ſolium, & illud Tribunal, ad quod ſtabo, rationem rationum harum, & dicti facti redditurus, aut nullum cælũ eſſe, aut noſtrorum eſſe*, id eſt, orthodoxorum. Iam alij aliarum religionum ſequaces in eãdem & ipſi ſententiam dicent; nam ſinguli nefas putãt propriam religionem deſerere: quod eſſe non poſſet, ſi ſua aliam pateretur probabilem, vel ſi ſua ſolùm crederetur dubia, vel probabilis. Illi deindè, qui Chriſtianorum differentias omnes tutas putant, concedent ſaltum extra Chriſtianiſmum nihil ſupereſſe probabile: ſin minùs liceret ſimiliter inter non chriſtianas religiones etiam deligere. Demùm prophani de hoc rogati, credo, conſentient: imò ideò dicent, nullam à ſe religionem accipi, quia nullius veritas explorata eſt, & certa, ſed vndique confuſiones, quas Deus iuſtus haud permiſiſſet, ſi quam ipſe credendam hominibus religionem dediſſet. Eſt ergo aſſertio, & poſitio naturali omnium 328

nium

nium ſenſui conformiſſima.

329 Antequam verò ad rationes alias veniamus, illud videtur ad hominem inuictum argumentum contra Catholicos illos, qui euidentiam veritatis negant: ponunt enim religionem noſtram efficere reliquas omnes incredibiles: ergo illas efficit improbabiles, cum probabilia ſint, & citra vitium quidem, ac prudenter credibilia: ergo ipſa non eſt probabilis ſolùm, aut probabilior; nam probabile, aut magis probabile haud tollit ab extremo contrario probabilitatem, vt patet; ergo rationibus, ac fundamentis ſuis eſt ipſa certa: ergo eſt ſimiliter euidens, nam omnis certitudo per rationem, ac probationem comparata, eſt in eodem gradu euidens, imo euidentia rationum eſt cauſa certitudinis, vt eſt manifeſtum ex locis communibus; ergo in euidentia credibilitatis, quam orthodoxi ponunt, inuoluitur euidentia veritatis, quam eorum quidam negant. Videtur ſimiliter inuictum, & illud apud quemque æquum rerũ æſtimatorem; nam ſi ſola noſtra religio eſt euidenter credibilis, illa eſt euidenter vera; nam euidenter verum eſt, quod ſupra probauimus, datam à Deo hominibus religionem aliquam, in qua ſalui fierent: at vel Deus in mundo non eſt, nec hominum prouidentiam gerit, vel illa religio vera eſt, & à Deo data, quæ omnibus in mũdo eminet, & quæ ſola eſt inter omnes credibilis, & quæ fundamentis ſuis cæteras obruit, ac facit incredibiles. Sed de hoc mox plura. *Probatio ad hominem.*

330 Prætereà verò iam abſolutè aſſertionem noſtram commonſtrando, haud mihi videntur ea via proceſſiſſe Sancti Patres, ſolam euidentiam credibilitatis adſtruẽdo, ac euidentiam veritatis excludendo. Illi namque fermè omnes apologijs, orationibus, libris compoſitis, quod veros Theologos decuerat, pro veritate chriſtiana decertarunt, errores omnes impugnarunt Gentiliũ, Iudæorum, Hæreticorum: intentio porrò, & ſcopus fuerat veritatem chriſtianam concludere; de euidentia credibilitatis nulli ſunt tituli; nuſpiam illa cura legitur diſtinguendi euidẽtiam credibilitatis religionis noſtræ ab euidentia veritatis, cui tamen vni diſtinctioni iam hodie à multis inſiſtitur. Nimis autem temerarium foret dicere, neminem Sanctorum Patrum ſcopum attigiſſe:

giſſe: omnes aerem verberaſſe, impoſſibilia intentaſſe; rem porrò concluſam, probatam fuiſſe à nemine. Supponebant ergo omnes, religionis veritatem concludi certò poſſe: nec ut opinarentur ſolum, ſed vt conuincerent, tantis, credo, voluminibus concertarunt. Sed quid? An non per ciuitatem illam, quæ ſupra montem poſita abſcondi nequeat, Eccleſiam Dei, & Chriſti intelligũt in mundo patentem? Eccleſiam rurſus ſignificatam per lapidem illum, qui factus mons magnus vniuerſam terram repleuit, docent communitèr: docet iteratò Auguſtinus; *ſed clauſis oculis offenditus in montem*, ait lib. 2. contra litt. Petill. lib. 13. conrra Fauſtum c. 13. & licet ſint ignoti quoque montes, vt Olimpus, at montem hunc ignotum eſſe non poſſe, reſpondet, quia repleuit vniuerſam terram. At Deus Eccleſiam ſuam non ſolum hæreticis ſic demonſtrat, & conſpicuam efficit; ſed etiam Gentibus, & Turcis, quos quippè ad eam vocat, vtque ita faciat, eædem rationes conuincunt. Rurſus Auguſt. lib. de vera rel. c. 2. *chriſtianis temporibus* (inquit) *quænam religio ſit potiſſimum tenenda, & quæ ad veritatem, & beatitudinem via ſit, non eſſe dubitandum*; ſcilicet velut in re notoria, ac manifeſtiſſima. Chryſoſt. ſer. uel orat. *quod Chriſtus ſit Deus*, doctrinæ chriſtianæ veritatem ita euidenter ſibi viſus eſt concludere, vt meritò dixerit, *nullus itaque his contradixerit, niſi quis valdè inſanus, & totus ſtupidus ſit, naturæque ſenſu priuatus*: & ſimilia ingeminat in orationibus contra Iudæos: at contra inſanos nulla valet demõſtratio. Arnobius lib. 2. contra gentes ait, incredulum genus humanũ doctrinæ Chriſti nunquam fuiſſe conſenſurum, *niſi aperta res eſſet, & luce ipſa, vt dicitur, clarior*. Leo Papa ſer. 1. de Aſcenſ. Apoſtolos ait, *perſpicua* reſurrectionis Chriſti, *veritate roboratos*: quæ ſcilicet tot modis fuerat eis manifeſtiſſima. Origen. hom. 30. in Matth. *Eccleſia plena eſt* (inquit) *fulgore ab Oriente vſque ad Occidentem*. Cum ergo hæc, & ſimilia permulta legamus in magnis quibuſque religionis noſtræ vindicibus, quid nos pertimeſcimus adeò, illius veritatem manifeſtam, conſpicuam, euidentem tutari? Quid laboribus noſtris efficiendum credimus, ſi id, quod demonſtrandum potiſſimùm foret, nõ ſolum non demonſtremus, ſed nec demõſtrari quidem,

ac

ac concludi certò poſſe tam inconſideratè dicamus? niſi enim veritatem apud nos eſſe omni probabili ſolutione reuicta conuincamus, efficimus planè nihil. Sed & videant vlterius, atque conſiderent hi Theologi, qua ratione hæc ipſorum opinio cohæreat cum alio orthodoxorum omnium neceſſarijſſimo dogmate de Eccleſia viſibili; hanc porrò omnium illorum ſententiam à magno illo viro, & inter paucos verè Theologo Valentia 2.2.diſp.1 q.1.punct.7.audiamus; *ab orthodoxis*(inquit) *Doctoribus ſecundum certiſſima, & clariſſima ſanctarum ſcripturarum teſtimonia Eccleſia viſibilis dicitur, ideſt, ſic in luce hominum, & in conſpectu poſita, vt quouis ſæculo euidentèr internoſci, & quaſi digito demonſtrari queat congregatio illa, quam eſſe Eccleſiam veram determinatè credere poſſis, ac debeas.* Haud eſt ſenſus, Eccleſiam ſic eſſe viſibilem, & in conſpectu, quemadmodum prædeſtinati ſunt viſibiles, & in conſpectu, ideſt, homines illi, qui re ipſa ſunt prædeſtinati, ſuntque planè nobis ſatis viſibiles, & palpabiles; ignoramus tamen intereà, an ſint prædeſtinati: quo ſenſu Eccleſiam viſibilem eſſe ſectariorum etiam negat nemo. Eſt ergo Eccleſia viſibilis ſecundum certiſſima, & clariſſima ſanctarum ſcripturarum teſtimonia; ideſt, ipſam eſſe re ipſa determinatam Chriſti Eccleſiam, hoc quouis ſæculo euidentèr internoſcitur, & quaſi digito demonſtratur, eſtque hoc ſenſu viſibile. Miror interea, ab ipſo quoque Valentia tam accuratè diſtinctionem illam factam de euidentia credibilitatis, & veritatis. Vel enim euidentia credibilitatis infert, & concludit veritatem? & cauſam habeo: vel non infert, nec concludit? & tunc de vera Eccleſia opinari quidem licebit; illa tamen viſibilis haud erit.

331 Iam ſanctas ſcripturas pro Chriſtianis ſaltem conſulamus: nec diffuſior videri debebo in puncto planè fundamentali, & in quo cum magna mea admiratione adeò mihi repugnatum eſt in ſcholis. Ergo Sap. 6. dicitur, *clara eſt ſapientia, & quæ numquam marceſcit, & facilè videtur ab his, qui quærunt eam, &c.* de hac autem ſapientia, ac veræ doctrinæ Dei cognitione eſt ibi ſermo. Sed omiſſis textibus probemus factis. Quicunque itaque Iudæorum, vel Chriſtianorum ea dignabitur legere, quæ à Moyſe coram Pharaone geſta ſunt, negare *Scriptura conteſtatur.*

niſi

niſi vaniſſimè nequiuerit Deum feciſſe religionem, ac veritatem ſuam tunc ſaltem, & apud eos euidentem, & euidentiſſimam, ac manibus velut ipſis palpabilem. Quem in finem Pharaonem indurauit, plagas induxit, tot illa mirabilia patrauit: ipſe id teſtetur, qui fecit. *Dixitque Dominus ad Moyſem* (Exod.9.) *mane conſurge, & ſta coram Pharaone, & dices ad eum; Hæc dicit* Domi*nuu Deus Hebræorum: dimitte populum meum, vt ſacrificet mihi: quia in hac vice mittam omnes plagas meas ſuper cor tuum, &c. vt ſcias, quod non ſit ſimilis mei in omni terra. Idcircò autem poſui te, vt oſtendam in te fortitudinem meã, & narretur nomen meum in vniuerſa terra*. Ergo tunc ſaltem, & apud eos euidens, & innegabilis à quolibet non prorsùs cæco, & indurato facta fuit veritas religionis. Imò quid Pharaone duriùs? & tamen fractus, ac conuictus fuit: quid magis ſceleſtiùs, factioſiùs? & tamen faſſus eſt digitum Dei: populus porrò paratior erat ad agnoſcendam tot miraculorum veritatem, ac Moyſis præualentiam: ergo certò, & manifeſtè veritatem agnouit: nec tamen aut myſteria fidei intellexit, aut credendo non meruit, aut neceſſariam libertatem amiſit: quæ ſunt arma cuncta aduerſantium. Prætermittendo deindè Adamum, Enochum, Noemum, Abrahamum, Heliam, ac ſimiles, qui ſua ipſa experiẽtia liquidò nouerant, ſeſe verum Deum colere, veram religionem tenere, & ſumpto vniuerſo Dei populo, quicunque ea vera putant, quæ præſertim in Exodo, ac libris Regum geſta miracula memorantur, quo pacto negauerint, populo illi ſemel, & iterum, & centies euidentiſſimam factam religionis ſuæ veritatem tot illis toties iteratis, tamque patentibus miraculis, atque prædictionibus? Quòd tamen populus pertinax, ac duræ ceruicis toties inſanierit, atque ad idola deflexerit, non quod probamus oppugnat, ſed populi peruicaciam, atque perhorrendam inſaniam euincit, vt infrà declarabo.

Ad Eccleſiam nunc veniamus, quam Chriſtus Dei filius erexit. Abſurdum eſt primò, eam minùs eminere 332
in mundo, minus eſſe famoſam, fundatam minus, quã ſynagogam, cuius veritas fuerat euidentiſſima. Ipſum deindè Chriſtum Ioann. 15. audiamus. *Si opera* (ait)
non

non feciſſem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent: licet enim illa facta à Moyſe, & Helia fuerint magis, & ita loquar, terrifica, nemo tamen eatenus, quod Sancti Patres diligentèr exponunt, vel tot mortuos ſuſcitauit, vel vnum aliquem quatriduanum ſuſcitauit, nemo elementis, ac mortuis iuſſit; nullius fimbria veſtimenti integros populos ſalute donauit; nemo quod Deum bonum decuerat, ad beneficia magis, quam ſupplicia omnipotentiam, miraculaque omnia conuertit: ſic ergo Chriſtus priores omnes vel in multitudine, vel magnitudine, vel in modo operandi ſuperauit. Hoc autem iudicauit neceſſarium, vt ad religionem ſuam Iudæos obligaret; ipſe dicit: *peccatum* (inquit) *non haberent*. Ergo haud iudicauit ſufficiens, doctrinam ſuam efficere probabilem, & euidenter quidē probabilem, & ſic ſine vitio euidenter credibilem: ad hoc enim ſuffeciſſent miracula paria, vel etiam minora: requiritur ergo, vt vera religio cæteras vincat; ex quo mox illius euidentia deſumitur. Rurſus, veritas ſynagogæ facta fuerat euidens; ergo hæc euidentia, ac proindè Iudæorum excuſatio tolli nequit, niſi per aliā maiorem euidentiam: hæc ergo adeſt Eccleſiæ; nec ſolum adfuit, ſed etiam adeſt; nam nunc alioqui Iudæi non eſſent obligati. Et quidem multoties Chriſtus veritatem ſuam fecit innegabilem, vt cum filium viduæ, atque Lazarum coram tanto populo ſuſcitauit: cum tot hominum millia quinque ſolis panibus, ac piſcibus ſaturauit; qui enim aderant, nullam probabilem ſolutionem habere poterant, nec reliquus etiam populus in re, quam tot teſtes oculati deponebant. Idcircò citra exaggerationem Chriſtus aſſeritur Ioan. 1. lux mūdi, & illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum; niſi quod *ſupercecidit ignis, & non viderunt ſolem*, ideſt, *& mundus eum non cognouit*: quia ſupercecidit ignis concupiſcentiæ, vt S. Thomas exponit, vel etiam factionis, & odij, ac vitiorum omnium fumo obtenebratus eſt mundus, teſte Clemente. Mox Chriſtus miſſis in mundum Apoſtolis, & diſcipulis fecit omnibus manifeſtam veritatem ſuam, *Domino cooperante, & ſermonem confirmante ſequentibus ſignis*, Quoties verò mirabilibus pro religione pugnatum eſt, haud manſit indeciſa

deciſa lis, ſed vera palam præualuit; ſic Helias uicit: ſic Moyſes ſuperauit Magos, Simon Petrus Simonē Magũ: atque ſimilia multa hiſtoriæ noſtræ commemorant. Ecce quantis ſanctarum ſcripturarum patrocinijs veræ religionis euidentiam defendendam ſuſceperim.

Multiplex ratio aſſertionis.

Ex veræ religionis inuenibilitate

RAtionibus nunc eſt opus, quibus quemlibet etiā 333
non Chriſtianum ad eam admittendam cogamus: illæ porrò ſuppetunt, niſi mea me fallit opinio, prorſus manifeſtæ. Primam exhibent inconuenientia principio quæſtionis innotata, in quæ ex aduerſa opinione inciditur. Secundam ſic conficiamus. Vera religio eſt in mundo ab hominibus inuenibilis; ergo eſt certò agnoſcibilis, & diſcernibilis inter omnes, cum inuenire eam nequeant, niſi agnoſcendo, & diſcernendo. Antecedens oſtenſum eſt ſupra; nec illud ſalua diuina prouidentia negari poteſt, nec à quoquam negatur religionem aliquam tenente: nam cum vnuſquiſque ſuam veram putet, vel dicat, neceſſe eſt, dicat, vel putet, à ſe iam inuentam, & agnitam eſſe veram, nimirùm ſuam. Vel ergo vera religio æquari à falſa aliqua poteſt in fundamentis ſuis, vel non poteſt? Si hoc dicas, obtinui: nam exceſſus in fundamentis ſignum infallibile erit veritatis. Si porrò æquari poteſt, cum vera, & falſa ſint æqualiter fundata, ac probata, inter vtramque diſcernere, ac veram agnoſcere, erit impoſſibile, ut patet. Rurſus: vel exceſſus in fundamentis ſignum infallibile eſt veritatis? & tunc ex exceſſu euidenter infero veritatem: vel eſt ſignum probabile? & tunc ex exceſſu certò agnoſcere, & diſcernere veram religionem non valeo: ergo vel vera religio, quod eſt abſurdis abſurdius, nō eſt inuenibilis, & ad nihil obligamur: vel vera religio eſt certò, ac euidenter agnoſcibilis: nec hic valet Academicorum probabile: ſin minus omnia licebunt. Exceſſus præterea fundamentorum vel eſt certò agnoſcibilis? & obtinui; vel non niſi opinabilis? & tunc opinari quidem de vera religione potero; inuenire eam non potero; vndè Academici, qui veritatem ininuenibilem dicebāt,

haud

Digitized by Google

haud ideò tollebant probabile. Similiter euidentiæ credibilitatis vel eſt certa nota veritatis? & obtinui: vel non eſt certa, ſed fallibilis, aut indifferens, aut ſolum probabilis? & tunc, ſicut priùs, veram religionem inuenire non potero.

334 Tertia conſimilis ratio ſit. Repugnat falſam aliquam religionem eſſe æquè probabilem, aut probabiliorem vera, & hoc eſt euidens: ergo vera eſt probabilior, atque fundatior omni falſa; & hoc eſt euidens. Videntur hæc omnia nota ex terminis apud ritè apprehendentes diuinam prouidentiam: ſed oſtenſa ea eſſe volent; oſtendantur ergo; nam fieret alioquin, quod eſt euidenter falſum, homines prudentèr, vel prudentiùs etiam operando damnari; ex religionibus quippè æquè probabilibus alteram eligere prudens eſt; probabiliorem eligere, ſanè prudentiùs: ergo falſam eligere poſſunt prudentèr, vel etiam prudentiùs operando: ergo damnari, idque per ſe, vt Theologos aliquos caueã, cum per ſe loquendo ſit vera religio ad ſalutem neceſſaria; imò demonſtrabitur inferiùs, extra illam ſaluari neminem. Ergo vera religio eſt in mundo probabilior; & communita magis, & hoc eſt euidens; ergo hoc ipſa ſigno euidentèr dignoſci poteſt. At quis, inquis, has maiores probabilitates digitis menſuret? Reſpondeo: imò ideò oportet, veram eſſe manifeſtè præualentem, ac præeminentem, vt dicam ſtatim. Itaque: ſi Deus eſt in mundo, & mundum gubernat, euidens eſt, ab eo datã hominibus religionem aliquam: & hoc concedunt religionis profeſſores omnes. Ergò, ſi Deus eſt in mundo, ac mundum gubernat, dedit modum, quo illa inter omnes agnoſceretur: tum quia fruſtrà alioqui eam dediſſet: tum quia, vt eſt axioma, qui dat formam, dat conſequentia; qui finem præſcribit, prouidet de medijs: atque hæc ſunt manifeſta. At ſi falſa religio æquè probabilis exiſtat, aut probabilior vera, agnoſci illa nequit. Hoc ergo repugnat, ſi mundus à Deo gubernatur: at hìc ſupponimus, mundum à Deo gubernari, idque demonſtratum eſt ſuprà. Ergo vera religio præualet, præeminet reliquis; atque hinc manifeſtè dignoſcitur. Vnde licet credibilè, vel euidentèr credibilè non ſit ex genere connexum cum verò, hìc tamen, &

Quia repugnat eam à falſa aliqua æquari in fundamẽtis.

in hac cauſa eſt connexiſſimum.

Quia Deus cõcluſit veritatẽ ſuæ religionis. Quartò ſic. Nemo non impotens, aut ignorans diſputare, vel litigare, vel pugnare incipit non victurus, & præualiturus. Quis neget? eſt quippe ignorantis, aut impotentis non abſoluenda, & perficienda aggredi. At Deus diſputare, vel litigare, vel pugnare cœpit cum Dæmone, ac prauis hominibus falſarum religionum inuentoribus; quia omnes cuiuſuis religionis aſſeclæ proferimus miracula, & oracula pro noſtra confirmanda: ergo ſupponimus miraculis, & oraculis actum à Deo contra falſas. Ergo Deus, in quem nec ignorantia, nec impotentia cadit, vicit vtique & præualuit, & concluſit: fruſtra alioqui cœpiſſet: & ſicut ritè argumentantium, & impugnantium non eſt paria adducere, ſed maiora, & meliora, quibus concludant; ſic Deus, ſiquidem miraculis pro veritate egit, non paria, ſed maiora protulit, quibus rem abſolueret, perficeret, concluderet. Ergo vera religio omni probabili ſolutione, & exceptione caret: eſtque certò, & euidenter à Deo demonſtrata hominibus.

Quia religio obligat. Quintam rationem exhibet alia veræ religionis proprietas omnibus nationibus probata, & accepta. 335
Eſt enim vera religio obligatoria ex omnium aliquam colentium confeſſione. Iam quæro: vel veræ religionis veritas eſt dubia, vel probabilis ſolùm, vel certa, & explorata? Nam alios ego terminos, & diſtinctiones non didici, quæ in illam non recurrant. Si eſt dubia, nequit me obligare præ alia ſimiliter dubia: nec item, ſi probabilis, vel probabilior: nam probabile, vel magis probabile ex ſcholarum placito, iam hodie recepto me in conſcientia non obligant: probabile rursùs, & magis probabile haud tollunt probabilitatem oppoſiti: ergo licet religio catholica eſſet vera, poterat relinqui probabilis Caluiniana, vel Mahometana; has ergo citra ſcelus amplecti licebit: nam probabilia ſectamur ſine ſcelere; quid deindè ego ad vitam dandam ex probabili veritate cogar? Nec dicant, ſolam veram eſſe probabilem. Nam, vt inculco, vel Deus in mundo non eſt, vel euidens eſt, eam religionem eſſe ſuam, quæ ſola eſt in mundo relicta probabilis. Deindè cæteræ religiones non ſunt quaſi negatiuè improbabiles, tamquam omni

genere

genere fundamentorum deſtitutæ; nam ſingulæ allegāt multa apparentia, vt conſtat. Ergo ſolùm eſſe poſſunt improbabiles: quia à contrario manifeſtè verò deſtruūtur, ac improbabiles redduntur. Ergo quod poſtremò loco quæſiuimus, eſt vera religio certa, explorata, & manifeſta.

336 Neruos argumento adhibeat vlterior explicatio. Ecce in ſcholis illud etiam, ſi Deo placet, diſputare cogimur, an Deus de facto, vel de poſſibili mentiri queat, vel falſum dicere? Negant plerique omnes, & prudentes quique, eo inter alia ducti argumento, quod alioqui fidem firmiſſimam Deo præſtare non poſſemus, nec deberemus: ſemper enim ſcrupulus ille irreperet; *in hoc fortè fallit nos Deus*: veracitatem proindè Dei oportet eſſe certam, & innegabilem, vt credere ritè vel debeamus, vel etiam poſſimus. At ad credendum duo neceſſariò poſtulantur, & quod dicens nos non fallat, & quod dixerit aliquid, & enunciauerit; tam enim non valemus nihil loquentibus, atque mentientibus notis credere: vt ergo Deo credamus, duo oportet eſſe explorata, & ipſum eſſe veracem: & ipſum aliquid affirmaſſe: ſi primum exploratum, & certum non ſit, dico, *fortè me fallit*, & non credo; ſimiliter in ſecundo, *fortè hoc non dixit*, & non credo. Vtraque planè exceptio eſt æqualiter legitima, iuſta, & in quouis iudicio admittēda, & poſterior eſt Deo, vt patet, minus iniurioſa. Nec inferas: ergo ſicut Dei veracitas eſt etiam metaphyſicè certa, ac demonſtrabilis, ita neceſſe fore, eſſe metaphyſicè certam, ac demonſtrabilem veritatem religionis. Nihil planè minùs: eſt quidem veracitas Dei ſic certa, & demonſtrabilis: at hoc neceſſe haud eſt ad credendum; nam indocti carent omni demonſtratione, carent omni certitudine metaphyſica, quæ ſcilicet niſi ex principijs metaphyſicæ non comparatur: habent ergo moralem euidentiam veracitatis Dei: ſi minus, ad credendum non obligantur. Ergo ſimili euidentia conſtare eis debet, ea dicta à Deo, quæ credere ſub pœna damnationis iubentur; ſin minus non obligantur. At vnde, inquis, hanc euidentiam comparet indocta plebs? Sed vndè, rogo, illa comparet euidentiam vera- *Confirmatio*

citatis Dei? Solue vnum, & ſolues aliud. Cæterum de hoc infrà. Nec obtendant diuinæ authoritatis magnitudinem. Imò ideò, dicat quis, licere minùs, non exploratis, & certis fidem Deo propriam adhibere; quia diuinam authoritatem temerè aſſumere, quò illa eſt maior, eò licet minus: qua de cauſa iuramenta aſſertoria in rebus probabilibus, & non prorsùs certis, & exploratis haud licent. Ergo, vt credam aliquid à Deo dictum, opus eſt, me eſſe certò conſcium, id aſſertum à Deo, ne in Deum referam non ſua, falſa ſcilicet, & mendacia. Sic licet comperta ſit mihi diuinæ voluntatis ſanctitas, ac rectitudo, eamque cupiam à me inuiolatam, ſi tamen exploratum mihi non ſit, & certum, aliquid eſſe ab ea præceptum, vel conſultum, ſaltem ſub graui non teneor ad rem præceptam, nec ideò voluntatem Dei contemno: paratiſſimum me potiùs dicam ad obedientiam, quoties mihi nota erit quælibet illius ſignificatio. Ergo nec ſapientiam Dei contemno, aut violatæ veracitatis diuinæ reus ſum, ſi quid non credo, quia certò mihi non conſtat, id à Deo dictum; imò pro dicto contrario video fundamenta, & omnibus examinatis nihil certò liquet: eò verò reus ero minus, quò cauſa religionis eſt grauior, confuſior, periculoſior, & in quo errare perire ſit, & Deo religionē non ſuam tribuere, turpiſſimum. Mitto verò hic neſcio quā futiliſſimam explicationem de famulis ad dubiam etiā Domini vocem accurrentibus. An ideò nihil vlterius explorantes pergent ad grauiſſimum Domini tractandum, concludendumque negotium? Prudentiores ſunt vtique filij huius ſæculi; niſi quod volunt diuina minùs exactè tractata, diſcuſſa, explorata: Deus miſericors eſt, & de reliquo omnia ſunt in tuto. Si ergo dubito, me à Deo ad Chriſtianiſmum vocari, accurro equidem, & exploro: at ſi nihil comperiam, redibo, ſicut famuli.

Incidens oppoſitio. Sed enim iam hic putes me captum. Fiet enim, ſi vera ſunt, quæ diſſerui, me impunè ad Caluiniſtas, vel Mahometanos abire poſſe: nam dixi, id licere, ſi veritas religionis noſtræ certa, manifeſta, & euidens non eſt; at plurimi eam talem non eſſe dicunt. Reſpondeo: falſum dicunt. Sed inſtas, partem à nobis defenſam non eſſe 337

Soluitur.

cer-

certam, & exploratam, ſed vt ſummum probabilem: ergo licebit oppoſitam ſequi, & ire ad alios. Iterum reſpondeo, partem hanc eſſe mihi certiſſimam, & compertiſſimam: idcircò nullam mihi mutationem licere. Dices, partem contrariam, quam tot viri doctiſſimi tuentur, fore ſaltem authoritate ipſorum extrinſeca probabilem: licebit ergo ſecundum illam operari. Reſpondeo, nullorum authoritate mihi licere apertæ rei, & compertæ veritati contradicere; idcircò in rebus ſaltem exploratis nil iuuat authoritas extrinſeca. Sunt, inquis, qui docēt cōtrariū. Sint certè quot voles: nihil mihi licet contra agnitam ueritatē. At dices, te ſaltē, qui ſtricti adeò iuris non es, non peccaturum, ſi ea vtēs religionem mutaueris. Reſpondeo te, quidquid dicas, ſi mutaueris, peccaturum, & periturum. Vrges demùm, illis ſaltem, qui veræ religioni euidentiam veritatis negant, licitam fore mutationem, cum ipſi iudicent, haud eſſe ſibi veritatem compertam. Verum nec hoc ſequitur; quia ipſi ſimul tuentur ſine comperta veritate extare obligationem: imò obligatio eſt certior, quam ſua opinio; imò certiſſima; contra quam proindè ex propria opinione tentare haud licet: eorum rurſùs opinio vtrumque dicit, nec licet ex illa partem, & ex contraria noſtra aliam aſſumere, & opinionibus ſimul vti contrarijs. Denique ipſi mea ſententia conuertibilibus vocibus affirmant ſimul, & negant certitudinem: negāt quidem hoc certitudinis, & euidentiæ vocabulo; affirmant æquiualenti obligationis, quæ ſine certitudine exiſtentiæ doctrinæ Dei non conſtat, vt eſt commonſtratum.

338 Ex quibus ſic denuò factam opinionem inſtauro, & corroboro, Vel enim crediturus iudicat, ſe eſſe obligatum ad credendum, omnibus demùm conſideratis, vel nunquam id iudicat, ſed aut dubitat, aut opinatur? Si hoc placeat dicere; ergo ille non eſt obligatus ad credendum. Si porrò, omnibus conſideratis, demùm concludit, ſe eſſe obligatum: ergo concludit, adeſſe præceptum diuinum: ergo concludit, doctrinam credendam eſſe veram, & diuinam, cum concluſerit, ſe eſſe obligatum ad credendum Deo. Nemo ergo credit de veritate non perſuaſus, & conuictus; idcircò Christus *Cōprobatio.*

præ-

præmia, & ſupplicia præſcripſit, quibus perſuaſis ad credendum gentes induceret: ijſdem nos in fide conſeruat, nec vllus ritè Chriſtianus perſuaſus non eſt, ſe damnandùm, ſi diſcedat: idem etiam Rabyni, & Mahometani affectant. Id porrò non eſt ſatis, quod ab ipſa religione doceatur; nam docetur ab omnibus; & oſtenſum eſt ſupra, obligationem credendi ab ipſa fide primitùs non proficiſci, ſed aliundè.

Religio non ex terminis, ſed ex probationib⁹ obligat.

Nulla itaque religio eſt ex terminis certa, vel incerta, vera, vel falſa; vt Mahometum Prophetam eſſe, 339
vel non eſſe: Chriſtum Dei filium eſſe, vel non eſſe; legem Moyſis ceſſaſſe, vel non ceſſaſſe; Gentiles erraſſe, vel non erraſſe; Proteſtantes hæreticos eſſe, vel non eſſe. Nihil, inquam, horum certum, vel incertum eſt, verum, vel falſum ex terminis, vt patet; Ergo aliundè eſt comparanda certitudo. At non licet ad interna latibula recurrere, vel inſtinctus, vel diſcerniculi, vel modi tendendi, & ſimilia magis effugia, quam refugia. Nam, ſi id liceat vni, licebit omnibus; ſi Chriſtianus ritè reſpondet, ſe intùs diſcernere veritatem, tantumdem repoſuerit Mahometanus: ſi Sectarius ritè ad inſtinctum internum appellat, in quo à nemine iudicari poteſt, ritè appellaũerit etiam Gentilis; certè non habebo, quo eum conuincam: nam ſi habeo, otioſè ad internas latebras aufugio: quòd ſi iam id liceat, ceſſandum erit à ſcribendo, à diſputando, à prædicando, & combuſtis ſacris biblijs, combuſto Alcorano, combuſto Talmulth, vnuſquiſque conſcientiæ ſuæ relinquendus veniet. Quæ ſi apud omnes abſurda ſunt, ſupereſt, vt certitudo illa argumentis, & probationibus ſit comparanda, & acquirenda: in quo proindè proceſſu magis, vel minus confuſo, magis, vel minus ſubitaneo veritas religionis non ſit principium probandi, ſed res, & velut concluſio probata. Ergo vt in ſummulis norunt omnes, quo gradu certa erit veritas religionis, eodem euidens erit, eã veram eſſe. Ne verò ſim quoquo modo factioſus, ſi quis contra euidentiam ſpeciale aliquid habuerit, ac interea conceſſerit, veram religionem eſſe certè conuincibilem, & innegabilem, per me quoad præſens licet, & cuncta ſunt in tuto: dederit nobis tam eſſe compertum, quænã ſit in mundo vera religio, atque eſt compertum, exti

tiſſe

tiſſe Romæ Cæſares: & ſalua ſunt omnia.

240 His abundè, credo, oſtendimus, atque firmauimus veræ religionis certitudinem, & euidentiam. Supereſt, vt eam nunc conſectariam ad præcedentium quæſtionum doctrinam commonſtremus: tota ſic rerũ ſeries ex omnium cohærentia ſibi vbique conſtans, & vera, & firma fiet. Conſtituimus itaque, formam totã veræ religionis quærendæ, & agnoſcendæ ad id reuocati, *ſcio cui credidi*; imò ideò tot, ac tanta à nobis prõptè, ac ſine examine, & diſcuſſione eſſe credenda, quia ſcimus, cui credimus. Sciendum eſt ergo, ideſt, exploratum nobis eſſe debet, & compertum, cuius ſit doctrina credenda, & quilibet noſtrum ſine metu planè aſſeruit, *ſcio, cui credo*. Rursùs nos remouimus examen rerum, doctrinarum, ſcripturarum, librorum: illud ergo ſaltẽ permittendum videtur, vt examinemus, diſcutiamus, comperiamuſque, quænam ſit inter omnes Dei & vera religio, vt tutò credamus, ut quieti eſſe poſſimus: nec enim in re tanta, aut in ſumma potius rerum quieſcat quis, niſi omninò certus ueritatis exiſtat: hoc Clemens eo loci aſſerebat, hoc alia confirmabant. Ideò præterea rerum, & ſcripturarum examen excluſimus; quia hoc inacceſſum eſt ſaltem indoctis; quia hoc omnibus eſt immenſum: quia hoc uel numquam, uel nonniſi poſt multum uitæ tempus perficitur, & finietur ante vitam, quàm tranſeatur de morte ad uitam, ut Auguſtinus diſſerebat. Suppetit ergo modus alius ueræ religionis agnoſcendæ breuis, expeditus, & doctis, & indoctis peruius. Id porrò habetur in doctrina noſtra, ſi ad unum totam diſcuſſionem conſtringamus, ſi hoc ſolum comperiendum ſit, quænam ſit ſcilicet Dei religio; ſi huius ueritas ſit in mundo manifeſta: ſi uera religio, uel Eccleſia ſit ciuitas ſupra montem poſita, quæ abſcondi nequeat; ſi mons ille magnus, qui uniuerſam terram repleuit, & in quem, ut dicebat Auguſtinus, clauſis etiam oculis offenditur. Hoc ratio, hoc authoritas, hoc ſcriptura, hoc Patres conſulti reſpondent. *Quid ergo?* (inquit uel Petrus, uel Clemens tertio recogn.) *Tutatis, quod in terram defoſſam abſconderit Deus veritatem, & montes ei ſuperpoſuerit, vt ab his, qui in profundum fodere valent, tantummodo inueniri poſſit? Non ita eſt*: Quod ibidem pro-

Doctrina præſens ad præcedentes conſectaria.

Digitized by Google

probat ex iuſto Dei iudicio. Cum uerò tam ſit in mundo conſpicua uera religio, nemo niſi uolens in hoc examine errauerit. In hoc utique errant, de hoc uno diſſentiunt hæretici, ac infideles uniuerſi. Indè id certum non eſse, concludi liquidò non poſse inferebant. Imò uerò ideò nos huic uni concludendo incumbimus: ideò hùc argumentatio omnis conuertenda eſt: imò ideò hoc apertè conuincitur, quia hinc origo tota errorum: nam hæretici citra pertinaciam eſse non poſsunt: pertinacia autem non eſt de rebus incertis, ſed de certis, apertis, & exploratis. At quomodo, inquis, rem adeò manifeſtam negant in mundo tam multi? At quæro: quomodo euidentiam credibilitatis, rem adeò manifeſtam, negant in mundo ijdem? Vnde unde hanc indocti aſsequuntur, capiunt, intelligunt? Adeò difficultas iſta nos non tangit: adeò eſt ab omnibus enodanda: nos porrò, quæ occurrent, poſt ueritatem chriſtianam prius oſtenſam, dabimus infra, ubi etiam exponemus, quo pacto nemo nihilominus credat niſi uolens.

Argumenta ſoluta.

Verùm numquam nō illud inculcabunt initio quæ- 341
ſtionis ſignificatum, ex euidentia de ueritate religionis ſequi euidentiam rerum, libertatem indè, ac meritum credendi tolli: fidem totam perimi. Sed dicā apertè: numquam me hoc uel ad dubitandum, deliberandumue induxit: putauique ſemper, paralogiſmos eſse, & propoſitionum modalium inconſiderationem omnes hoc circa formatos ſyllogiſmos; id in ſcholis latè expoſui, & tranſcriberem, niſi inſtituti conſilij leges prohiberent. Exemplum illud haud omittam, quod facile etiam indocti, & non theologi capiant. Ecce mihi euidens eſt, conſtare demonſtrationes Euclydis; nihil quippe eſt, ſi quis intereà nimium paradoxus Euclydem ad examen uocauerit: totus namque mundus de earum ueritate tot ſæculis conteſtatur: innumeri omni exceptione maiores facto experimento rem dicunt eſse apertiſſimam; nec ille, credo, minus inſanire iudicaretur, qui eas falſas diceret, quam qui Cicero-

nes,

Digitized by Google

nes, & Pompeios negaret extitiſse. Eſt ergo hoc de rebus in mundo manifeſtis. Habemus ergo tu, & ego, licet Mathematices ignorantes, euidentiam de ueritate earum demonſtrationum. Habemus ne ideò euidentiã rerum? res ne illas nouimus, ſcimus, intelligimus, capimus? O te beatum, ſi uno die, ſi uno de ueritate Euclydis documento rerum illarum intelligens, ac uno uerbo perfectus Mathematicus euaſiſti? Haud planè ſum ego tantarum rerum tam facilè, tamque compendio intelligens. Non ergo ex euidentia, & innegabilitate veritatis alicuius dicti euidentia rei dictæ reſultat, ſed confunditur res cum dicto.

342 Deindè quæram; neminem ne putent euidentiam habuiſſe de veritate ſuæ religionis, ac fidei? nec Angelos quidem in cœlo, nec Adamum in Paradiſo, non Moyſem, qui manu ſua tot miracula edidit, non Apoſtolos tot mirabilium adminiſtros, non Paulum ad tertium cœlum raptum, non ipſam ſaltem Dei Genitricẽ Mariam, non ſaltem Lazarum, qui ſe mortuum, & à Chriſto ſuſcitatum expertus eſt? Mirabor, ſi neminem excipiant. Quod ſi aliquem, ſi vnum exceperint, in eo infringuntur ipſorum tela: nemini namque viatorum, & credentium myſteria fidei permanenter ſaltem apparuere, nemo credendo non meruit, nemo ergo debitam libertatem amiſit. Scio quas de Angelis inuenerint euaſiones loco ſuo expugnatas: at ſpero ex ipſa hac rerum propoſitione veriorem videndam cauſam noſtram, quæ omnes illos manifeſta veritatis cognitione donat.

343 Iam quæſtionem claudat, & dicta confirmet Ren. P. Chriſtophorus Schorrer vir à functis muneribus, ac editis libris, & omni genæ ſapientiæ laude planè conſpicuus, haud pridẽ Germaniæ Aſſiſtẽs, & totius Societatis noſtræ Vicarius General. nũc ſolũ Socius, nec ideò mihi colendus minùs. Hic ergo tantus vir litteris ad me datis ſic diſſerebat. Iam pridem in eam opinionem veni, non rectè, vel ſaltem non tam fructuosè, ac poſſet, negotium conuerſionis tractari, fierique, & induci grauiſſimas difficultates, vbi ſummam facilitatem quærere oporteret, magno ſanè multorum damno, qui, dum ſingulos articulos fidei examinant, ſeſe intricant, &

Digitized by Google

nunquam expediunt. Probabat verò viæ huius abſurditatem ſic: Certum eſt, legem veræ fidei habendæ omnes doctos, & indoctos obligare ſub æternæ damnationis pœna: certum eſt, legem illam non eſſe tyrannicam. Neceſſe igitur eſt, ſuppetere modum, quo facilè ab omnibus vera fides agnoſci poſſit, adeò quidem, vt, qui eam non agnouerint, inexcuſabiles futuri ſint. Dignabatur porrò, modum à me traditum omninò approbare, dicereque per illum ſatis facilè reddi agnitionem veritatis, ſi quis oculos aperire volet, & animum applicare, etſi nouerim probè, quantum interſit inter humanitatem, & iudicem.

Age modò, cum commonſtratum ſit, veram re- 344
ligionem oportere eſſe in mundo conſpicuam, dilucidam, manifeſtam, facto iam ipſo fidem exoluentes, multiplici argumento, multiplici via apertè, diſtinctè, liquidò demonſtremus religionis catholicæ veritatem, omneſque illos, qui eam non colunt, planè inexcuſabiles: quo facto denuò reſumemus, atque declarabimus religionis noſtræ euidentiam, & qua ratione ſit Eccleſia viſibilis, qua credibilia myſteria fidei, exponemus, ſoluemuſque, quæ contra obtrudere ſolent ſectarij. Priùs porrò viſum eſt ſeq. quæſt. definitionem veræ religionis ex iam dictis depromere.

QVAEST. XX.

Vtrum ex dictis ritè innoteſcat natura, definitioque veræ religionis?

TVrpè foret, ſi, quod pridem præſtandum vi- 345
deretur, nunc ſaltem haud proferremus veræ religionis definitionem, naturamq; Quandiù porrò inter tot vndique de illa confuſiones aliqua certa non conſtarent, differendam illam, vt vtiliùs, clariùſque tradi, ac ſtatui poſſet, arbitrati fuimus. Religionem itaque, vt videre eſt apud D. Thom.

Digitized by Google

1.2.quæſt.81. ar.1. alij à relegendo, alij à reeligendo, à religando alij dictam voluere. De ea exponenda, definiendaque tum Theologi ea quæſt. tum maximè Auguſtinus lib. 10, de Ciuit. Dei cap. 1. pertractant.

An ea ſit virtus voluntatis.

346 Priùs verò, quam exponi, definirique illa queat, ſeſe offert hic ſcrupulus, ad intellectumne, an ad voluntatem religio pertineat, quo ignoto ea planè nequeat definiri. Videas, ſupponi magis ab omnibus, quam diſcuti, voluntatis illam eſſe virtutem. At contrà occurrit, religionem paſſim veram dici, vel falſam: hoc titulo ſcriptum librum ab Auguſtino; conſcriptos ab alijs alios: hoc nos eam cognomine hactenùs nuncupaſſe: eo ritè ab omnibus illam & vocari, & intelligi: verum autem, falſumque non ad voluntatem, ſed ad intellectũ ſpectant. Scio equidem, ipſas quoque voluntatis virtutes, imo res alias omnes falſas, veraſque nuncupari: aurum verum, vel falſum, hominem verũ, vel pictum: charitatem veram, veram obedientiam, & hoc genus cætera paſſim effamur. Idcircò Philoſophi duplicem veritatem diſtinguunt, atque aſſignant: aliamque dixere tranſcendentalem, qua ſcilicet vnaquaque res talis eſt re ipſa, & ſine fictione, vt aurum re ipſa aurum, homo re ipſa homo, charitas re ipſa charitas: quæ exquiſitiùs exponendi locus hic non eſt: & hac veritate verum aurum, verum hominem, veras virtutes compellamus. Aliam veritatem formalem vocarunt, quæ propria aſſertionum eſt, ex conformitate ad res enunciatas illis conueniens: ab eo enim, quod res eſt, vel non eſt, oratio dicitur vera, vel falſa, vt tradunt Dialectici. Vtra earum religio vera dicatur, vix conſtat. Faciliùs te expedieris, ſi reſpondeas, illã veritate tranſcendentali veram dici, vel falſam. Enimuerò obeſt tam crebra, tamque vſitata compellatio; vix enim religio alia, quam veritatis, ac falſitatis videtur habere cognomina tam ſua: virtutes cæteras voluntatis alijs plerumque appellationibus efferimus, eas intenſas, uel remiſſas; feruentes, uel tepidas; magnas, paruaſque compellamus, magnam charitatem, promptam obedientiam, & id genus reliqua: religionem, quoties ſaltem de illa diſputatur, non niſi ueram, uel falſam audias. Anne duas religionis uirtutes diſtinguamus? Facilè quidem illud,

ſed inauditum. Anne illam ueram, uel falſam dici à fide, in qua fundatur, ſumpta denominatione, illiuſque participio? Hoc utique uideretur dicendum. Verùm mox quærimur, cur ſimiliter cæteræ uoluntatis uirtutes, cum omnes à uirtutibus intellectualibus pendeant, eadem cognomenta non participent? Nihil, inquis, curandum de uſu loquendi, ex quo non aliud, quam quæſtio de nomine conſurgit. Ita quidem uidetur quotidio Recentioribus quibuſdã; at ſapientioribus aliud uiſum, qui ex attributis dari ſolitis rerum naturas indagarunt, expoſueruntque: ipſas quoque definitiones, ut eſt in prouerbio, haud rarò æthymologiæ nominum ſubminiſtrant. Sed inualuit mos omnia ex ingenio, uel arbitrio dicendi; commoda utique uia, ſi tamen tuta.

Religio ad voluntatem pertinet.

Dicamus itaque, unius Dei non niſi unam eſſe 347
religionis uirtutem, eamque ad uoluntatem, ut Theologis placuit, ſpectantem. Nouum porrò non eſt, quod aliqua uoluntatis uirtus ab intellectu cognomen mutuetur: quemadmodum uerſa uice intellectus uirtutes aliquæ non tam ueræ nuncupantur, quàm bonæ; ut bona fide, bona conſcientia paſſim dicimur agere quidquam, & ipſa etiam uoluntas noſtra appetitus rationalis dictus eſt. Religio autem tunc maximè uera, uel falſa appellatur, ubi in quantum ad doctrinam ſuſcipitur conſideranda, ac examinanda; & religio uera perindè eſt, atque religio in uera doctrina fundata, colenſque Deum in ueritate: atque ex hac doctrina illa dicitur uera, uel falſa. Eſt autem, quare præ cæteris uoluntatis uirtutibus ita uocetur; tam eſt enim illius propria operatio, licet imperata ſolum, ueræ doctrinæ diuini cultus conſideratio, ut multi religionem à relegendo dictam uoluerint; undè haud mirum, ſi uirtus, cuius tam proprium eſt relegere, & conſiderare, uera uocata ſit. Eſt item cæteris intellectui uicinior, immediatiorque ordine; nam inſtituto intellectu per doctrinam diuinam prima uirtutum à uoluntate concipienda eſt: & licet ſpes, & charitas dignitate præſtent, religio præſtat cæteris uoluntatis uirtutibus etiam dignitate: ut uera fert Theologia: atque ex ſimili ad uoluntatem confinio quaſi poſtremæ intellectus uirtutes à uoluntate cognomenta participant, ut de conſcientia, bona-

que

Digitized by Google

quæ fide notauimus: ſolent enim media ab extremis, & contermina a conterminis multa participare. Si religionem voles a religando vocatam, ipſa eſt etiā primo concipienda; poſtquam enim creatione ipſa Creatori noſtro ligati ſumus, religione deindè noſmet primo eidem religamus: eſt ſimiliter prima, & vniuerſalis electio, qua via ad finem eligitur, quam deindè cæteris cæterarum virtutum electionibus incedamus, vt hinc eam velint ab eligendo deriuatam. Eſt hinc denuò quaſi inter veram, falſaſque doctrinas electio: qua ſemel ritè peracta, nihil opus ſit reliquis voluntatis virtutibus doctrinarum electione: imò religio omnes illas quoad doctrinas dirigit. His ergo, alijſque de cauſis religio vera, vel falſa dicta eſt.

348 Iam religionem definiunt, eſſe virtutem, qua debitus cultus, honorque Deo exhibetur. Quoniam verò varijs excellentijs atque dignitatibus varij, multiplicesq; cultus debentur Regi, Patri, & hoc genus alijs, laborat Auguſtinus in exponendo, quis ſit ille proprius Dei, Deoque debitus cultus, docetque, vocem unam latinam nobis haud ſuppetere; qua ex integro exponatur. Eſt ergo, cultus ſeruitutis, quem latriam Græci uocant; &, licet hominibus etiam ſua ſeruitus detur, iam tamen eo latriæ uocabulo latini quoque cultum ſeruitutis ſoli Deo debitæ communi uſu intelligimus. Idcircò religio eſſentialitèr erga Deum dumtaxat uerſatur; mox ſecundariò, & reductiuè exercetur etiam erga ſanctos. *Communis definitio religionis.*

349 Verùm religionis hoc ſenſu conſideratio, & definitio noſtri in hoc opere tam propria non eſt; ubi de illa qua uera, & in quantum doctrinā concernit, inſtituta eſt tractatio. Haud tamen nouum eſt, rem eamdē in diuerſis ſcientijs, & tractationibus diuersè conſiderandam, imò etiam definiendam uenire: alio enim pacto Logicus, alio Animaſticus operationes intellectus conſiderat: atque aliter, & aliter Philoſophus Moralis, & Metaphyſicus Deum; Philoſophus, & Medicus hominem conſiderant, definiuntque. Hic ergo religionē non tam, qua religionem, quam qua ueram; non tam ut à cæteris uirtutibus, quam ut à falſis religionibus differt, conſideramus. *Alio à nobis ſenſu definienda.*

Ex

Ex dictis itaque multiplex ueræ religionis uel definitio, uel congrua explicatio deſumitur. Eſt ergo uera religio quaſi eſſentialiter ſumpta, *religio in Dei doctrina fundata*. Dei autem nomine aliquid intelligimus, quod loquatur quidem, nec tamen falli queat, neque fallere: atque huius rationis eſſe doctrinam ueræ religionis, demonſtratum eſt ſupra: hocq; ex loco Gentiles reuicimus. Cætera definitionis ſunt manifeſta, ac præter Gentiles ſaltem, reliqui omnes admittunt. 350

Enimuerò cum lex definitionum iubeat, eas re definita clariores exiſtere; data autem definitio uix ſit clarior; certè ea ueram inter cæteras religionem ob oculos non ponat, neceſſe eſt, ut eam hic denuò ex notiſſimis ipſius proprietatibus exponamus. Notabam ſcilicet quæſt. 1. uerum eſſentialiter quidem ex conformitate ad obiectum definiri: tamen in ſcientia morali, quæ ad agendum dirigitur, non ſic definitum: cum enim qui, quod ſit uerum, ignorat, pariter ignoret, quod ſit obiecto conforme, neceſſe fuit notiori illud ſigno exponere, dicereque, uerum eſſe, *quod vniuerſis videtur*: quid quippè uniuerſis uideatur, notius eſt. Similitèr cum ſummum bonum alias exquiſitas, exactaſque definitiones in Metaphyſica habeat, tamen per id in morali diſciplina explicatur, quod ſingulis pateat: eſt quippè, *quod vniuerſa appetunt*: uidemus enim omnes, quid uniuerſa appetant, ſcilicet fœlicitatem. Noſtra porrò hæc tractatio ad agendum & ipſa dirigitur, ut ſcilicet ueræ religionis expertes eam inueniant, & eligant: qui eam habent, reeligant quotidie, conſeruent, ac foueãt. Ergo ſigno aliquo notiſſimo ea hic exponenda eſt. 351

Vera religionis multiplex explicatio.

Multa uerò hoc genus ſigna uiciſſim connexa ex hactenus ſtatutis eliciuntur. Ex quæſt. prox dicatur primò: uera religio eſt, quæ tantis eſt fulta fundamentis, ut ipſam moralitèr euidentem ſiſtant. Rursùs, cuius fundamenta nulla digna ſolutione eliduntur; quippè effugia uel ignorantium, uel pertinacium nulli etiam logiciſſimæ demonſtrationi deſuere. Item uera religio eſt, quæ inter omnes eminet, & præeminet. Denuò, quæ in omni genere fundamentorum præcellit. Præterea ex ſuperioribus: uera religio eſt, quæ agnoſci poteſt nullo rerum, nec dictorum inſtituto examine: itẽ, quæ 352

citra

citra tale examen obligare in conſcientia valet: item, quæ à doctis, indoctiſque tutò inueniri poſſit: quæ à nullo ritè quærente non inueniatur. Quæ cuncta quæſtionibus ſuperioribus conſtitere: & nunc ex eo commendantur, quod omnes ſupponant, veram religionem eſſe, quæ vera, Deique doctrina conſtat: hæc autem, quæ memorauimus, omnia, & ſingula apprimè conſonant, concinuntque Dei doctrinæ, vt quiſque facilè videt, eſtque in ſuperioribus commonſtratum. Hæc porrò omnia cui demum inter omnes religioni congruant, conſequentib. quæſtionib. erit multiplicitèr oſtẽdendũ.

353 Iam hìc deſpiciendus occurrit quidam Ioannes Angelius Vuerdenhagen Sectarius, qui in ſua vniuerſali introductione, ſeu politica generali lib. 3. cap. 13. n. 10. duas Chriſtianæ religionis cæteris propiùs veram illius naturam explicantes definitiones deligit, proponitq; quas tamen, vtpotè diffuſas nimiùm, & inuolutas, ineptaſque viſum eſt prætermittere: illæ enim non religionem Chriſtianam, ſed obſeruantiam eius abſolutiſſimam, ac perfectiſſimam expediunt, quam nemo Chriſtianorum dubitat in ardentiſſima Dei, proximique dilectione conſtitutam; hanc quippè religionis, & legis Chriſtianæ finem eſſe, ex his duobus vniuerſam illam pendere, Paulus Apoſtolus edocuit, & ignorat nemo. At aliud eſt religio, aliud illius obſeruatio, aliud lex, aliud finis legis; aliud religio Chriſtiana, aliud perfectio Chriſtiana: imò religio Chriſtiana data eſt, atque accipitur, vt illi obtemperantes perfecti demùm euadamus. Si ſolos perfectos in religione Chriſtiana, in fide, & Eccleſia Chriſti hic homo conſtituat, uetus Pelagianorum hæc ineptia eſt, ab Anabaptiſtis reſumpta, pridem ab orthodoxis protrita, à nobiſque paucis infrà conſternenda. At religio, inquis, & ſpeculatio, & quæcũque alia ſine amore Chriſti, & proximi nihil ſũt. Quis verò negat? Sed replicet: qui iuxta voluntatem Dei in regimine Spiritus ſancti vitam ſuam in amore Dei, & proximi degit, verè is in Regno Chriſti viuere dicitur. Vtique in regno eſt Chriſti, eſſeque dicitur. At qui extra Eccleſiam Chriſti degunt, qui vnionis, & pacis rupere vinculum, ij non in amore Dei, ſed in regno Satanæ vitam ducunt miſerandam, vt videbimus. *Sectarij ineptia.*

Mox

Digitized by Google

Mox num 12. veras Chriſtianiſmi notas inquirit. 354
Nimis latam eam ſuorum locutionem dicit, qua notas Eccleſiæ in prædicatione verbi, & vero vſu Sacramentorum conſtituunt, cum ſub eo prætextu impij, hypocritæ, & falſi Chriſtiani latere poſſint. Notam ergo vnicam, ait, eſſe fidelem ſeruationem verbi Dei, quæ in viuido amore Dei, & dilectione proximi conſiſtit. Probationem poſtulas. Prodit illam; quia in Chriſto Ieſu neque circuncisio aliquid valet, neque præputium, ſed fides, quæ per dilectionem operatur. O Iuriſconſultum planè egregium! ſed Theologum agere placuit, & deſipuit. Suos quippè, qui fidei cuncta videntur adſcribere, expugnauerit quidem: nobis inuiolatum eſt, ſanctumq; neque circuncisionem, neque præputium, neque ipſam demùm fidem, ſi per dilectionem non operabitur, prodeſſe quidquam: quantacumque fide, quantiſcumque alijs operibus ſine charitate nos eſſe tinnientia æra, cymbala ſonantia. At non id dicit Apoſtolus, veram fidem ſine charitate non conſiſtere; at quod inde conſequitur, veram religionem Chriſtianam in aliquibus ſine charitate non ſubſiſtere, ſed contrariũ. Ergo ineptè charitas, ſine qua vera fides, & religio eſſe poteſt, veræ fidei, & religionis nota vnica aſſignatur. Hominum dicas notam vnicam ſapientiam. At ineptieris: cum ſint etiam homines non ſapientes. Quiſquis certè in charitate eſt, in vero Chriſtianiſmo erit. At vbi verus Chriſtianiſmus non eſt, ſed hæreſis, ſed diuiſio, ſed factio, vbi denique Diabolus, non Chriſtus regnat, nulla charitas eſt, vt ex ſcriptura eſt probatu facillimum, demonſtrabiturque infrà. Certè valet: hìc eſt dilectio Dei, & proximi: ergo hìc eſt verus Chriſtianiſmus. Verùm vt dilectionem iſtam notam Chriſtianorũ hoc ſẽſu admittamus, neceſſe eſt, notiſſimam, exploratamque nobis eam dilectionem exiſtere, cum notæ, & ſigni hæc debeat eſſe natura, vt notius illud ſit ſignificato. At ſingulorum dilectio non eſt ſic nobis nota, & manifeſta. Ergò ex illa agnoſcere certò nequimus, qui verus, qui falſus Chriſtianus exiſtat. Cæterùm, vt conquieſcat Sectarius, charitatis etiam iudicium non recuſamus; licet enim ſinguli in vera fide, & religione Chriſtiana ſupereſſe ſine charitate queant, at id videtur impoſſibile,

Charitas quatenus poſſit eſſe ſignũ veri Chriſtianiſmi.

quod

quod totus verus Chriſtianiſmus, totaque Eccleſia Chriſti charitatis expers ſit, eaque non emineat manifeſtiſſima. Hanc ergo veræ Eccleſiæ notam admittemus infrà Angelio. Et nunc ex illa verus Chriſtianiſmus, & vera Eccleſia definiatur, quæ Dei amore, & dilectione proximi viget. Sed hìc ille concedat, dilectionem illam, haud ſatis indè probari, quod in ſingulis libri lineis nomen ſanctum *Iehouæ* ſcribatur: nam peſſimo cuique id licet.

255 Ea vtique ſuorum de prædicatione Verbi, ac vero vſu Sacramentorum nota ineptiſſima eſt, vt hactenus dicta demonſtrant. Verbum quippè omnes prædicant; multi prophanant. Quis iudex? Noſtrum Sacramentorum vſum ſinguli dicimus verum: ſcripturis omnes agimus: opiniones conſurgunt, & hæreſes. Sed enim de his ſatis, ſuperque in ſuperioribus.

QVAESTIO XXI.

Vtrum ex ipſa natura doctrinæ veræ religionis, & ex forma eam quærendi tradita, inferatur, inter omnes mundi religiones ſolam eſſe veram Chriſtianam, & Catholicam.

356 CVm itaque præſcripta, confirmataque hactenus abundè fuerit forma, & ratio veræ religionis quærendæ, & agnoſcendæ: doctrinæ quoque illius ſatis, ſuperque explicata, & ſtabilita natura, conſequitur, vt ex his primum veritatem inueniamus, mox multipliciter ſecundum illas diſſerendo eandem veritatem quæſituri.

357 In primis itaque, vt retrò etiam notatum eſt, Gentilium vanitas proditur; nam diximus, res religionis haud conſtare per ſcientiam, & demonſtrationem, ſed per fidem eſſe credendas: at illi, eorumque ſapientes ſoli demonſtrationi, atque ſcientiæ innitebantur: *Gentiles oppugnati.*

Digitized by Google

errabant ergo in ipſa forma, atque eſſentia veræ religionis quærendæ, & habendæ. Ruſsùs verò nec ad religionem in fide fundandam, ac ſtatuendam confugere illis licuit, aut licet: nam Deos colunt, qui loquantur nihil, vt arbores, ſerpẽtes, &c. quibus nihil credi queat: vel mendaciſſimos Dæmones, quibus proindè credendum minimè omnium ſit: vel Deos homines, vt Iouem, Martem, & ſimiles, qui & ignorare poſſint, & etiam decipere, ac proindè turba Numinum fide digna non eſt, nec ad credendum ſine examine inducere poteſt, ac minùs multò ad colendam, tenendamque ea firmitate, & conſtantia religionem, qua firmitate, & conſtantia eam tenendam, & tuendam omnium, & ipſorum etiam Gentilium ſententia eſt. Idcircò Socrates, & Sapientes quique Gentilium vel apertè improbabant, vel clam irridebant magis, quam credebant religiones Gentilium. Prætereà etiam, quod ſupra obſeruauimus, Idololatræ omnes deſtituti ſunt auxilijs omnibus, & argumentis, quibus quoquo modo perſuadeant doctrinã religionis ſuæ eſſe diuinam, obligatoriam, vel credendam; nam ad hoc ſolùm afferre poſſunt, & afferunt mirabilia quædam, & oracula, & prædictiones. At hæc cuncta vltrò etiam admiſſa, & credita nihil probant, nec perſuadent; nam, vt probarent, neceſſe erat miracula, aut oracula eſſe talis Dei, qui ignorare nihil poſſet, ac proindè omnia ſciat: decipere item in nullo poſſit, ac ideò oportet eſſe Deum, quem & fallere, & falli repugnat, nam ſi loquendo falli poteſt, aut fallere, poterit etiam in operando: vndè eius facta nihil concluderent: at Deus omniſcius, quem nihil lateat, qui in nullo decipere poſſit, eſt Deus Chriſtianorum infinitus, & vnus, nec talis eſſe potuit Iuppiter, aut Mars, aut alius Deorum Gentium, vt patet, facilèque vlteriùs metaphyſicis etiam rationibus demonſtratur; ergò nulla Gentilium religio perſuaderi quoquo modo poteſt, nec in fide vllo modo fundari.

Ex ipſa deindè doctrinæ Gentium lectione, & cõſideratione liquet palam, eam humanam eſſe, non diuinam. Plato quippè, Plutarchus, Seneca, & Gentilium præclariſſimi perplura optima de moribus, de fœlicitate, de beatitudine diſſerunt: at in illis, vt quidam ipſo- 358

rum

rum pridem irriſit, *virtus laudatur*, & *alget*; vix vlla mentio Dei, nihil oratur, petitur nihil, & pro modo ipſius religionis humana ſunt, & humana vndique videatur omnia. Quæ certè ſi cui libeat conferre cum pſalmis, cum Prophetis, cum Euangelio, tam palàm videbit, hæc eſſe diuina, quam illa humana. Denique per omnes hactenus traditas regulas licet res ſingulas Gentilium ad examen vocare, vti iam pridem præſtitere Sancti Patres: at illæ ſic examinatæ, & diſcuſſæ defendi, vt par erat, ratione minimè poſſunt, cum nec principijs ſcientiarum conſtent, nec aliud, quam fabulas eſſe, nullo negotio deprehenditur. Si quid porrò veræ ſapientiæ diuinorum apud Gentium aliquos eminuit, id ex Prophetis hauſtum fuiſſe, iam ſupra notauimus, notantque, & probant Auguſtinus, Cyrillus Alexandrinus, & latiſſimè Eugubinus de perenni philoſophia: quod tamen totum ipſi deindè Philoſophi erroribus multis prophanarunt.

359 Iam ſuccedunt Iudæi inferiùs magis copioſè oppugnandi. Illi quidem ante Chriſti Saluatoris aduentum doctrinam Dei proculdubio habuere: ipſiſque, vt id probarent, & concluderent, aderant infinita pœnè, & patentia miracula: manifeſtæ necnon, & diſtinctæ prædictiones ſucceſſibus ipſis verificatæ, ac confirmatæ. Vndè ſciebant vtique, ac credebant: ſciebant quidem tot miraculis, & prædicationibus confirmatam doctrinam eſſe diuinam, ac ſubindè credebant myſteria, & quæcunque in illa traderentur. At poſt Chriſti aduentum, cum inter ipſos, & Chriſtianos de veritate, & legitima doctrinæ illius ſucceſſione diſceptetur, nihil habent, quo hactenùs ſuam diuinam eſſe perſuadeant: Chriſtus contra, & mox Apoſtoli, & deindè alij cauſã ſuam ſtatuerunt multis miraculis, & prædictionibus, modiſque alijs, infra magis in ſpecie adducendis: quibus liquet, apud nos eſſe, non apud ipſos veræ religionis doctrinam. Vbi rurſùs arguatur ſic: ex quo Chriſtus doctrinam ſuam manifeſtauit, Deus glorioſus Iudæos deſtituit miraculis, atque Prophetis, quibus pridem tam abundè eorum veritatem demonſtrare ſolitus erat: per hoc ergo ſatis indicat ipſorum ſibi improbatam uel religionem, vel pertinaciam. Præterea Iudæi

Iudæi reuicti.

Digitized by Google

volent, ipſorum religionem, quam tot illis, ac tantis miraculis oſtendebatur, ex illis ſatis veram conuinci,& concludi contra cæteras tunc mundi religiones omnes. At modo, & poſt Chriſti aduentum,cum ſimilia in Eccleſia ſucceſſerint, & apud eos ceſſauerint, concludendum ipſis fuerat, non apud ipſos, ſed apud Chriſtianos veritatem degere. Iudæi deindè carent forma præſcripta veram religionem agnoſcendi: cum enim deſtituti fuerint Prophetis, & Sacerdotibus, nec habeant iudicium aliquod infallibile, quo recurrant, neceſſe eſt, religionem ſuam fundent in examine ſcripturarum: quod à nobis ſupra exploſum eſt. Eadem ſimiliter de cauſa modo carent, quo veros, & legitimos Dei libros agnoſcant, & diſcernant: vndè Talmudicos ſectari coguntur Rabinorum commentis oppletos, nec eſt,quare Iudæorum cuique non liceat hanc, vel illam partem reſpuere; hoc,vel illud modo ſuo exponere, & colere; atque in illa demum omnia prolabuntur, quæ confeſtim hoc ex loco in Sectarios dicenda ſunt. Ac demum infrà, vt promiſi, Iudæorum obſtinatio latiùs proterenda veniet.

Mahometani reiecti. Occurrit ſubindè Mahometus, ac beſtialis ipſius ſiue religio, ſiue tyrannis. Superiùs eam exploſimus 360 ex ipſa veræ religionis agnoſcendæ forma; nam cum illa ex ipſa ſuorum confeſſione nihil probet, nihil defendat, ſoluatque nihil niſi gladio, luce clariùs falſiſſima deprehenditur, vt ibi eſt commonſtratum, nec omnia hic ingeminare vacat. Eſt præterea inter omnes mundi religiones Mahometana, quod olim inter ſcholas omnes Epicurea; & ſic omnium ſtultiſſima, & ſpurciſſima, & contemnenda, ac iure merito dicta porcorum. Affectat illa quidem, doctrinam Alcorani eſſe diuinam; ſed non probat. Habet vtique illa profeſſores plurimos; ſed extrema quadam rerum ignoratione deceptos; multos necnon oppreſſos tyrannide: viuit proindè, & regnat, vbi ratio omnis his in cauſis exulare iuſſa eſt: vnde nihil multitudo confert,quæ pecudum eſt inter verum, & falſum nec examinantium, nec dijudicantium: nec omnes Mahometani plus valent, quam vnus, iſque ineptiſſimus; niſi quod ſenſum, & apprehenſionem noſtram multitudo afficit, & conturbat,

Digitized by Google

turbat, ſi non corrigatur: ſicut licet numerus iniquorū totum impleat mundum, nihil indè iuuatur, vel approbatur improbitas. Miracula, vel alia diuinæ approbationis inſignia nulla, quæ ſciamus, obtinent: ſi quæ protulerint, infra collatione facta ſubuertentur. Durat quidem diu, & multa occupat Turcicum imperium: ſed diutiùs durauit, & plura Romanum obtinuit: quod hoc ſolo titulo nullum veritatis ſignum eſt, vt patet in Romano, quod pridem arrogantiſſimè Iulianus Chriſtianis oppoſuerat: nec enim Dei illa lex eſt, vt fælicioreſ reddat ſuos hoc in ſæculo. Inualuit porrò Mahometus gladio: hominum inualeſcit vitijs, quibus morem gerit: noſtri culpa, qui haud ſumus, quales oporteret: Principum Chriſtianorum diſcordijs, & æmulationibus, qui vtinam non ſint ſtrictiſſimam de eo redditurì rationem, quando & qui iudicant terram, venient iudicandi. Sed nihil ſit horum: *ipſe nouit quare*. Finieturne breui? Diuinant quidam, & aiunt: ſed non eſt noſtrum noſſe *tempora, vel momenta, quæ Pater poſuit in ſua poteſtate.*

361 Nunc ad Hæreticos veniamus: & de illis quidem, qui pridem extincti ſunt, ac interitu ſuo vanitatem ſuā prodiderunt, fruſtra hìc quidquam adijciamus. Præſentes porrò hæreticorum ſectæ liquidò conuincuntur ex tradita, & demonſtrata veræ religionis agnoſcendæ forma, & regula, & natura; quippe pateſecimus per examen ſcripturarum ad res ipſas religionis Chriſtianæ pertinentium haud ritè dignoſci veritatem chriſtianā; & hoc, credo, apertiſſimè oſtenſum eſt, quin ſuperiùs dicta iteremus in præſentia. At Sectarij ſolùm per hoc examen de veritate dignoſcenda agunt, & agendum clamant, & præſcribunt; atque ex omnibus ad ſanctas ſcripturas, ſuo vtique modo, & ingenio intellectas appellant: errant ergo in forma ipſa veritatis quærendæ, & agnoſcendæ: qui autem in via ſemper errant, numquam ad metam pertingunt. Deeſt rurſùs Sectarijs modus, & ratio veros, & certos, & legitimos Chriſtianorum libros internoſcendi, & habendi; vti ſuperiùs vbertim oſtendimus: at impoſſibile eſt veritatem chriſtianam ſine certa, & vera, & legitima Chriſtianorum doctrina nanciſci. Quantumcumque ſcilicet torquean-

Sectariorū vanitas.

Digitized by Google

tur Sectarij, idoneam cauſam numquam dabunt, quare Recentiori Caluiniſtæ haud liceat, ex libris Caluino probatis vnum aliquem recuſare, vnum aliquem adijcere; clauſulam aliquam delere, mutare, addere, aliter explicare, & intelligere: nec is conuinci ex libris ipſis poteſt, quos è re diſponit, & ordinat; nec authoritate Caluini, de quo nihil in ſcriptura. Multipliciter hæc, & alia ſtabilita ſunt ſupra, ex quibus ſole clarius liqueat Sectariorum inſipientia, & hæreſis. Illud hic addiderim, inter Chriſtianorum ſectas, & hæreſes id eſſe Caluiniſmum, & Lutheraniſmum, quod Mahometiſmus inter omnes mundi religiones, & ſi quam Epicurus inſtituturus erat, nihil potuit ſcholæ ſuæ excogitare cognatiùs, vbi libidini, & voluptati, & impunitati regnum integrum conceditur.

Præſcripſimus prætereà, eam eſſe veræ religionis normam, vt ſciat, & credat: ſciat vtique doctrinam ſuam eſſe diuinam; ac mox cuncta illibatè credat. Deus porrò ex omnium gentium iudicio, ex Chriſti ipſius, & Prophetarum uſitata conſuetudine oſtendere ſolitus eſt, quænam ſit doctrina ſua, miraculis potiſſimum, & diuinis oraculis, & prædictionibus. Fatentur vltrò Sectarij, imò contendunt, miracula ceſſaſſe, pridemque facta illa ſuffeciſſe, & nunc etiam ſufficere pro veritate chriſtiana confirmanda: vnde nullum nouum pro ſe allegant. Iam hic apud cordatum quemque, & ſalutis ſuæ ſtudioſum vincimus. Nam in primis noua nos miracula priſcis illis conformia, nec pluribus exceptionibus obnoxia proferimus apud nos, & pro nobis facta: quibus autem exceptionibus hæc eludere nituntur Sectarij, iiſdem licet non Chriſtianis antiqua illa infringere: vt infra exponetur. Deindè priſca illa nobis vtique, non ipſis fauent: nam lis eſt inter vtroſque, nec eſt tertius quiſquam, qui iudicet: nos porrò, antequam ipſi naſcerentur, in poſſeſſione eramus; ipſis proindè omni iure competit probare: at non probant. Eſt deindè hæc Sectariorum agendi ratio contra Chriſtum; ipſe enim ſimilitèr Iudæis, qui in poſſeſſione erant, allegare potuit, illa pridem facta miracula ſuffeciſſe pro veritate ſua confirmanda; ſatiſque eſſe ſine nouis iteratis miraculis, ſi ſcripturæ examinarentur, & conſulerentur:

Digitized by Google

tur: at non hoc Chriſtus cenſuit, ſed maioribus potius miraculis ſibi opus eſſe, vt Iudæos obligaret, & eorum veritatem ad ſe tranſijſſe concluderet; nam alioquin, ait, *peccatum non haberent, nunc autem excuſationem non habent*. Dicitis: ſcripturæ adſunt, quæ conſulantur. At tunc quoque ſcripturæ aderant, quæ conſulerentur, & in quibus aduentus illius deſcriberetur. Sed quoniam, vt eſt oſtenſum, hoc ſcripturarum examen longum eſt, & ſaltem pleriſque omnibus impoſſibile, oportuit, quod Chriſtus veritatem ſuam contra antiquos poſſeſſores oſtenderet modis, & medijs docto, & indocto, & ſartori, & ancillæ, & cuique plebis perſpicuis, vti ſunt prædictiones, & miracula. Nimis ergo inſanum eſt, quod Lutherus, & Caluinus citra omnem eiuſmodi probationem audiantur, & veritatem apud ſe eſſe effutiant hoc ſolo titulo, quia ipſi dicunt, nam quod ad ſcripturas appellent, excuſſum eſt; quod ſcripturas loquantur, nihil eſt: quod Dæmon etiam contra Chriſtum fecit, quod hæreticis ſemper omnibus moris fuit: & Bernardus certè ſatis ſcripturas loquitur: cur eum non audiunt? mihi miſero id licet, ſi annum placebit inſumere textibus memoritèr accipiendis: quod demùm gracari ſciant, nimis puerile eſt.

363 Deindè hoc loco argumentum occurrit conuincens, quo demonſtretur, priſca illa miracula nihil deſeruire ſectarijs. Vel enim ipſi priùs apud ſe credunt, & ſupponunt, doctrinam ſcripturarum eſſe diuinam; vel non id priùs, ſed primùm humana fide, alijſque modis ſibi perſuadent, pridem illa miracula facta in eius confirmationem, ac indè illam inferunt eſſe diuinam? Si priùs apud ſe credunt, & ſupponunt doctrinā ſcripturæ eſſe diuinam, iam nihil ipſis deſeruiunt illa miracula, ſine quibus ſcilicet veritatem norunt, & qua via eam ipſi norunt, oſtendere quoque poterunt alijs: vnde ea miracula nihil ipſis deſeruiunt nec pro ſe, nec pro alijs erudiendis. Si porro miraculis iuuantur, & inducuntur vt doctrinam ſcripturarum diuinam eſſe ſibi perſuadeant, iam tunc nequeunt niſi manifeſto commiſſo circulo ex ſcripturis ſtatuere illa miracula, vt patet: ergo aliunde, aliaque via illa perſuadenda, probandaque venient: ergo ſeorsim à ſcripturis dignoſcendum eſt, an mi-

Digitized by Google

miracula illa extiterint: qua eadem via, quibus illa fauueant, & adſint, inſpici quoque poterit; fatuum autem eſſet dicere illa miracula iã Chriſtianis nihil deſeruire; nam licet noua ſigna non ſint neceſſaria iam credentibus, vt tamen credentes ſint, ſignis illis inter alia potiſſimum inducti ſunt, quia ſcilicet illis Eccleſiam ſuam illuſtrauit, atque veram manifeſtauit olim Deus: Eccleſiam vtique illam, quæ tunc erat, non aliam, quæ poſt tot ætates, ac ſæcula ſurrexit, cui proindè niſi nouis miraculis cur credatur, nihil eſt niſi factio, niſi obſtinatio, & cæcitas.

veritas Catholica ſtatuitur.

Cum ergo omnes mundi religiones præter noſtrã memoratæ illæ ſint, & ad has, & ad modum harũ fundatæ, & reducendæ: Cum item oſtenſum fuerit veram religionem in mundo eſſe, cæteris excluſis, conſequitur noſtram ſupereſſe veram, ideſt Chriſtianam, Catholicã, ſeu ſimpliciter Chriſtianam. Licet enim præſcriptum ſit per falſarum impugnationem haud quærendam veram, hoc tamen non hanc generalem, & ex primis veræ religionis principijs depromptam impugnationem prohibet, ſed immenſam illam, & numquam expediendam ſingularum in ſpecie, & rerum omnium oppugnationem: licet rurſus impugnatio errorum nuſpiam ex genere ſuo veritatem demonſtret, nec concludat, quia alij, & alij errores ſine fine excogitari poterunt; at in præſentia diſpar urget ratio, quia probatum iam eſt veram religionem apud aliquos eſſe, & oſtenſum hic deindè, illam non eſſe apud alios aliarum religionum profeſſores, nec ſimiles, nec quoquo modo ad modum ipſorum reducibiles, quamobrem apta ratione concluſa eſt veritas noſtra. 364

Deindè poſitiuè eadem illa patet, quia noſtra religio formam totam obſeruat ueræ religionis quærendæ, & inueniendæ; nam credit firmitèr, & illibatè quæcunque in doctriua ſua, & in iuſſis habet, & deindè habet modum multiplicem, argumenta multa, quibus illam diuinam eſſe abundè perſuadeat, vt omnibus ſequentibus quæſtionibus innoteſcet. At ex dictis de diuina prouidentia, de inuenibilitate veræ religionis, & alijs ſupra ſtatutis compertum eſt, Deum haud denegare veritatis cognitionem ritè eam quærentibus, & inda- 365

Digitized by Google

indagantibus. Ergo illius cognitio apud nos extat, apud nos ipſa vera religio. Expono à ſimili: quicunque ritè probat, religionem ſuam eſſe veram, probat conſequenter, apud ſe, & ſuos eſſe viam, quæ ſi obſeruetur, & conſummetur, ducat demùm in ueram beatitudinem: ergo quicumque ritè probat, apud ſe, & ſuos eſſe, & obſeruari formam veræ religionis quærendæ, & agnoſcendæ legitimam, probat conſequenter, apud ſe, & ſuos eſſe veram religionem. Nam vtrumque æqualiter ex diuina prouidentia deſumitur, & probatur. At nos, quænam eſſet veræ religionis quærendæ, & agnoſcendæ forma, oſtendimus ſupra: eam porrò totã apud nos, & noſtros obſeruari, obſeruandamque præſcribi, eſt manifeſtiſſimum.

366 Quod idem vlteriùs ex aliquibus veræ religionis proprietatibus indubitatis apertè comprobatur. Demonſtratum eſt enim, quod etiam Iudæi ſaltem, & Mahometani, & Hæretici vniuerſi admittant, doctrinam veræ religionis eſſe diuinam. Hinc conſequitur, eam eſſe firmiſſimè credendam, & tenendam, nullaque de cauſa abijciendam: Cum Deo dicenti non credere, nulla, vt patet, de cauſa liceat, & ſemper, & ubique infandum ſit, doctrinam Dei cum alia contraria, vel hominum, vel Dæmonum commutare, hominesque, Dæmoneſque præferre Creatori Deo. At manifeſtum eſt in mundo, apud noſtros homines eſſe hanc firmitatem, apud alios illam non eſſe. Eſt ſcilicet in mundo vbique gentium manifeſtum noſtrorum hac de re hominum teſtimonium, noſtrorum martyria: prioribus omiſſis ſæculis, ætates hæ noſtræ exhibent in Anglia, in India, in Ætyopia, in Iaponia innumeros exules, bonis abdicatos, & extremum infortunium paſſos, ne religionem desererent; innumeros equuleo, cruce, igne, aqua, & omni tormentorum genere cõſumptos, extinctos: quod factum, eſt luce clariùs. Nihil ſimile ab alijs aliarum religionum hominibus effectum eſt; quia ſectarij ad nutum Principum plerumque religiones commutant, & commutandas etiam docent permulti. Ergo apud noſtros eſt firmitas: apud alios illa deeſt: apud noſtros ergo eſt doctrina Dei, veraque religio.

367 Cum hoc deindè connexum eſt, quod Deus glo-

rioſus doctrinam ſuam foueat, eiuſque cultores robore, & animo donet. Naturalis eſt rebus omnibus, & hominibus, & cæteris ſuæ conſeruationis amor, & appetitus: id Philoſophia docet; id experimenta cuncta demonſtrant, id ſatis, ſuperque vnuſquiſque in ſe ipſo experitur; & hoc negare pertinacia ſtultiſſima quidem foret. Cum quo proindè appetitu luctari arduum eſt valde, & violentum, & eo mirabiliùs, quo diutiùs pugna durat, quò illa acerbior erit, magiſque voluntaria, quæque vitari facillimè à ſufferente queat. Hinc videas, qui ſe occiderint, vel ſuſpenderint, in mundo tam paucos, eoſque extrema aliqua paſſione ſiue triſtitiæ, ſiue deſperationis vix ſui, ac rationis compotes: A contrario videris omnes in mundo ſui amantiſſimos, ac delicatiſſimos. Quare quod eorum, quæ ſecundum naturā non ſunt, regula eſt, rarò, & in paucis, iiſque afflictiſſimis, & vix hominibus deſperationes contingunt: ergo naturale, & hominum non eſt, ſed Dei, quod multi, & diu, & hilariter, & cum vitatu facile ſit, & ex omni genere pueri, fœminæ, nobiles, ignobiles, ſummi, infimi, medij in tanta multitudine, vbicunque ſeſe occaſio dedit, inauditas mortes, inauditos cruciatus ſubierint. Illud planè naturale, & hominum, quod multi defecerint. Deus ergo, cuius eſt doctrinam ſuam, & religionem fouere, & leges vna cum viribus miniſtrare, ſuoſque ſupra humanum iuuare, diuinos proculdubio animos ingeſſit tot illis, vbique gentium veritatis, & religionis ſuæ cultoribus, teſtibus, vindicibus. Vidimus quidem Valiſoleti Veram quēdam pro Hebraiſmo viuum concrematum ætate noſtra, & aliàs aliquādo huiuſmodi aliquid auditum eſt, ſed rarò, & vix vnum in ſæculo auditum eſt hoc generis pertinaciæ, vel obſtinationis portētum: Quin ex Iudæis, qui inter cæteras religiones quandam maiorem firmitatem (de qua infra) præſeferre videntur, videmus quotidiè in Hiſpania plenos carceres, & mox omnes, ne quid patiantur, Iudaiſmum abiurare.

Ex alijs ſimiliter veræ religionis, & doctrinæ Dei 368. proprietatibus, atque nótionibus, quæ ex iactis principijs depromuntur, firmabimus denuò, atque commonſtrabimus multipliciter decurſu religionis noſtræ veritatem.

QVÆ-

Digitized by Google

QVAEST. XXII.

Vtrum omnes aliæ religiones præter Chriſtianam, & Catholicam, ducant demum in Atheiſmum, vel Epicureiſmum?

369 AFfirmo conſtanter, & dico, omnes illas religiones per legitimas conſequentias, niſi ad nos veniant, ducere demum in Atheiſmum, vel Epicureiſmum, hoc eſt, ad relinquendā omnem religionem eos omnes, qui aliquo ingenio pollent, nec harum rerum ſunt prorſus ignorantes. Etenim, vt vno me verbo explicem, omnes illæ tales ſunt, quales apud nos Catholicos ſunt ſcholæ Theologorum, vel Philoſophorum; & ſicut apud nos alij ſunt Thomiſtæ, alij Scotiſtæ, Nominales alij, & alij Suariſtæ, & Vazquiſtæ, vel mixti: ſic in mundo alij ſunt Mahometani, alij Lutherani, alij Caluiniſtæ, &c. nec quidquam eſt, quo magis ad vnam, vel aliam religionem, vel nullam obligentur: & ſicut nos in ſcholis mutamus, & variamus, & vnuſquiſque modo ſuo ſapit, & ſtatuit, & dicit, & multi ſine ſcholis etiam viuunt, idem, quod experientia ſatis demonſtrat, neceſſe eſt, vt accidat aliarum religionum Sectatoribus.

370 Scilicet omnes laboramus, ſtatuimus, & ædificamus ſupra fundamentū aliquod, quod ſinguli putamus, vel dicimus eſſe certū, infallibile, & indefectibile: Mahometani Alcoranum habent, Iudæi vetus teſtamentū, & Rabinos: Chriſtiani omnes habemus ſacram ſcripturā in hac, vel illa verſione; & ſcholæ Catholicorum inſuper habent ſacra Concilia, & ſenſum Eccleſiæ. At præter hæc fundamenta opus eſt aliqua præterea interpretatione: & ſic Rabini apud Iudæos variant, & Alcora-

Digitized by Google

num aliter Perſæ, & aliter Turcæ intelligunt, & hi litteræ inſiſtunt, & illi ſenſui myſtico, & per metaphorã multa temperant. Similiter apud Chriſtianos ſunt eiuſdem illius infallibilis libri diuerſi, & varij interpretes Hieronymus, Auguſtinus, Chryſoſtomus, Thomas, Scotus, Ochamus, Suarez, & etiã Lutherus, Caluinus, Zuinglius, & infiniti; qui apud nos Catholicos in ijs, quæ fidei non ſunt, ſed propriæ expoſitionis, & iudicij, variant, & pugnant; & ex hac varietate variæ, & pugnantes ſcholæ conſurgunt.

Iam vt orationem ad Sectarios præſertim conuer- 371
tam, quid pluris Lutherus, vel Caluinus habuerit, quã vel Auguſtinus, vel Thomas, precor, oſtendant? Aſſiſtentiam ſpecialem Spiritus ſancti, qua in rebus fidei non erraret? Nil eſſet impudentius, & inconſequentius, cum ne illam vel vni Romano Pontifici, vel Concilijs concederent, à nobis defecerint; & hic vertant in ſe molimina ſua. Ergo Caluinus nil habuit de aſſiſtẽtia infallibili, & homo erat errare potens, ſicut Auguſtinus, vel Thomas; certè non eſt, de quo conqueramini, cum ſummis his uiris tranſmittimus veſtros Magiſtros conferri; nec amplius citra inſaniam deſiderare poteſtis, vel petere. At ego in conſcientia non obligor, vt expoſitionem S. Thomæ ſuper epiſtolas Pauli ex integro ſaltem recipiam, uel expoſitiones S. Auguſtini ſuper pſalmos: imò illas ut doctrinam religionis acceptare non poſſum, & peccarem. Ergo idem eſt de expoſitione Caluini. Et ſicut aliud in aliquo, uel aliquibus mihi, vel alijs videtur, in quo Paulum alitèr, uel alitèr, & ſic, uel ſic intelligimus, & pugnæ ſcholarum reſultant; ſic neceſſe eſt, uobis accidat, ſi omninò cæci non eſtis, & ſtupidi: & aliud, quã Caluino in aliquo, uel in aliquibus uidebitur, & ſic uariabitis, uariatiſq; & mutatis religiones, & doctrinas religionum, ſicut nos opiniones ſcholarum, ſuntque apud uos plures religiones, quam apud nos ſcholæ. *Mentior* (inquit Tertull. deb. de præſcript. c. 42.) *ſi non à regulis ſuis variant etiam inter ſe, dum vnuſquiſque proindè ſuo arbitrio modulatur, quæ accepit: quemadmodum de ſuo arbitrio ea compoſuit ille, qui tradidit. Agnoſcit naturam ſuam, & originis ſuæ morem profectus rei. Idem licuit Valentinianis,*

quod

Digitized by Google

quod Valentino; idem Marcioniſtis, quod Marcioni : idem (adde) Caluiniſtis quod Caluino, *de arbitrio ſuo fidem innouare*, vel quod nil refert, de intelligentia ſua, vel iudicio.

372 Quicunque ergo apud vos conſiderationem aliquam habet, ita ſecum conferet. Caluinus planè fuit homo, & valdè homo: aſſiſtentiam illi tribuere Spiritus ſancti, ne erraret, eſt manifeſta ſtultitia, cum tot nos moueamus contra ſimilem aſſiſtentiam, quam Catholici Romano Pontifici, vel Concilijs, vel Eccleſiæ ſuæ adſcribunt, licet multorum ſæculorum poſſeſſione, nec ſine ſcripturæ etiam aliqualibus teſtimonijs id teneant, & loquantur. Et licet (vt & hoc vltrò demus) videam, nullam aliam expoſitionem ita aptam, congruam, & cohærentem eſſe; at quid, vel vnde ſciam, exemplar illud, quod expoſuit, eſſe verum, & legitimum? nam neque ad hoc tribuere illi poſſum aſſiſtentiam infallibilem: & cur potius illi, quam Luthero? Et deindè quid calceatos, quid diuites à regno cœlorum non excluſit, vt ſonat ſcriptura? An ergo & ipſe modo meo ſcripturam intelligam, & nouam fabricem religionem? Sed nihil eſſet ſtultius; idemque illi, & illi licebit: & in idem redeo; nam & ego, & ſinguli errare, & falli poſſumus, ſicut Caluinus. An ad Eccleſiam ſuã recurrat, illique aſſiſtentiam infallibilem adſcribat? Sed cur non Lutheranæ? Dicet enim: hanc Eccleſiam Caluinus ſiue fundauit, ſiue renouauit, vel reformauit? in hoc ipſo errare potuit, vel decipi: ſi homo fuit, & humanis caſibus obnoxius, errare poterat, vel in multis, vel in paucis, vel ſaltem in aliquo, vbi præſertim contra Doctores fermè omnes decernebat. Et deindè ipſa hæc Eccleſia eſt cætus hominum ſimiliter fallibilium: ſi Catholica, vel Romana errauit, cur non & iſta? Num quia iſta eſt vera Eccleſia? At vndè hoc mihi perſuadeam? An per examen ſcripturæ, & dogmatum? Sed cuius ſcripturæ? Et deindè cuius ſenſu? Cur Caluini potius, quam S. Thomæ? cur meo potius, quam Scoti? quare hæc litteraliter ſumam, & illa alia tropicè, vel allegoricè, vel hyperpolicè? Num quia Eccleſia mea ita ſentit, quæ non errat? Sed redeunt dicta. Ac rurſus committo circulum; nam nuper dicebam, Eccleſiam meam

Digitized by Google

meam eſſe verãm, quia ſcripturam ritè, & uerè intelligit; nunc autem dico, hæc, vel illa ſic, vel ſic, litteraliter, vel per tropum eſſe accipienda, quia Eccleſia mea ita ſentit, quæ vera eſt, nec errat.

Ex his porrò concludet, nil eſſe, quo ipſe ad religionem Caluini ſit obligatus; idemque de quauis alia concludet præter noſtram. Si verò obligationem nullã habet, omnes licebit relinquere: imò religio non obligans religio non eſt, ſed opinio, & quales ſunt opiniones ſcholarum. Ergo omnis alia religio præter noſtrã ad Atheos, vel Epicureos ducit, nec etiam quando tenetur, religio eſt, ſed opinio, & ſicut ſchola aliqua noſtra. 373

Sectarij ſcholarũ via incedunt.

Quod dupliciter ex eo denuò confirmatur: ſcilicet Sectarij eadem, qua ſcholæ, via incedunt, nimirum per examen rerum, vel doctrinarum: examẽ verò ſubijcitur alicui fallibili, iudicijs nimirum noſtris, vel Caluini, vel ſimili: ex hoc autem ſolum opiniones, & ſcholæ, & ſectæ conſurgunt. Et hinc eſt, quod ſicut in ſcholis, & opinabilibus nemo cum alio ex toto ſentit, nec Auguſtinus cum Hieronymo, nec Hieronymus cum Cypriano, nec intra ipſam etiam ſcholam, v. g. Thomiſtarum vnus cum alio in omnibus, & ex integro; idẽ prorsùs accidat apud Sectarios, apud quos licet in nomine aliqua vnitas ſeruetur, vnuſquiſque tamen ſapit modo ſuo, & religiones habent ſinguli diſtinctas, ſicut veſtes, eaſque mutant. Et hinc etiam eſt, quod multi alium exitum non inuenientes, in eam ſtultitiam ſint prolapſi, vt dicant, ſufficere ad ſalutem hoc vnum, in quo Chriſtiani omnes conueniunt, ſcilicet credere in Chriſtum, & reliqua eſſe velut differentias ſcholarum, quæ nil interſint. Heu quo ducunt hæreſes? Et certè præterquamquod hoc ſatis experientia ipſa demonſtret, ex eo etiam probatur, quod impoſſibile ſit ſine miraculo, eoque magno, vt à multis vno, eodemque ſenſu liber aliquis intelligatur modo humano, & citra ſpecialem aſſiſtentiam Spiritus ſancti; & ita ſi verum eſt, quod de ſeptuaginta duobus interpretibus multi tradunt, illud inſtar miraculi fuit. Hoc ergo miraculũ foret, & ſatis patens, & magnum, ſi apud Sectarios vnus, & idem ſcripturæ liber à quingentis vel mille legeretur, 374

Digitized by Google

geretur, & idem quoad omnia omnibus videretur. Si hoc miraculum habent, cur tacent? cur miracula dicunt ceſſaſſe? Si non habent, vt vtique non habent, aliud,& aliud alijs, & alijs videtur, vt certè videtur. Quod ſi aliqui ſenſu ſuo religionem non tenent, illi neceſſariò ſeſe ſubijciunt alicui fallibili intelligentiæ, & expoſitioni, ſiue Caluini, ſiue Lutheri, vel quicunque ſit; qui certè haud maior erit Auguſtino, vel Thoma. At quod Auguſtino, vel Thomæ videatur, religionem, non facit. Ergo &c.

375 At nos Orthodoxi alia via in ſcholis, & alia in rebus religionis procedimus; nam, vt ex terminis ipſis patet, aliud eſt ſcire, & aliud credere, & alia ſcientia, & alia fides; ſicut aliud cælum, & aliud terra. Ad religionem ergo, & fidem in primis, & ante omnia præter Verbum Dei neceſſariam putamus, & ponimus regulam aliam, ſiue intelligentiam, ſiue expoſitionem infallibilem ſiue Papæ ſine Concilio,ſiue Papæ cum Concilio, ſiue Eccleſiæ: nec enim eſt, quare in præſentia quidquam horum determinemus: & ſi quid horum apud nos ſub lite eſt, ad religionem non pertinet.Huic autem ſiue regulæ,ſiue ſententiæ, ſiue intelligentiæ, vel expoſitioni (nam nil ad præſens, utro modo eam appelles) ſenſum noſtrum,& cuiuſuis alterius ſiue magni, ſiue parui, unius, uel multorum iudicium, & ſenſum ſine examine, ſine altercatione poſthabemus, & ſubijcimus; & credimus, quæ etiam non intelligimus, & quæ ſecus uidebantur.Ponimus porrò hanc regulam ex ſpeciali Dei aſſiſtentia infallibilem propter fundamenta toties exhibita: ponimus & ob multa alia apud Doctores Orthodoxos obuia: ponimus; quia ſine illa non ſupereſt ulla ad religionem uia, ut demonſtratum eſt: at Deus habet in terris aliquam uiam ad religionem: Chriſtus habet in terris aliquid,quo ſua religio à ſcholis differat,quo ad ipſam obliget, quo in ipſa conſeruet, & quo demum non ſciamus, ſed credamus; per fidem enim ambulamus. *Orthodoxorũ alia via.*

376 Vnde ſublimis illa,& certa ſiue Papæ ſolius, ſiue Papæ cum Concilijs, & Eccleſiæ ſacra authoritas non quaſi noua, & difficili fide indiget, ut admittatur; ſed ipſa potius argumentum eſt, & noua probatio ueritatis *Infallibilitas Eccleſiæ*

Ca-

Catholicæ. Valete iam Sectarij, & à nobis ob illud
diſcedite, ſine quo Catholicos eſſe, imo Chriſtianos,
uel religioſos eſſe prorſus eſt impoſſibile.
Iam hinc hæc nunc pauca:uel uos aliquid huiuſmodi 377
infallibile præter ſcripturam ponitis, uel non ponitis? Si
non ponitis? ſcholas ſanè,uel ſectas, uel factiones faci-
tis; ſed religionem nullam, nec eſt,cur pluris religiones
ueſtras faciam,quam ſcholas noſtras. Si ponitis? aduer-
tite,conſiderate,intelligite, quæ uos cauſæ à nobis ab-
duxerint: quæ de Papa,quæ de Concilijs obloquamini,
uel obloquuti ſint Fundatores ueſtri. An Dei Verbum
hominibus ſubijcitis? Lucem illam claram interpreta-
tionibus exponitis? Satius,credo,fuiſſet tot ſæculorum
poſſeſſioni, tot Doctorum iudicio confirmatę quoad
hoc ſtare. Nos quidem Papiſtæ ſumus. Fateor:ſed uos
qui eſtis? an non Antipapiſtæ, & hoſtes? Vtra excep-
tio maior eſt? Plurimi noſtrum nil à Papa ſperamus,
nec eſſet,cur multum timeremus, nam ſi per Deum li-
ceret, facilis erat ad uos tranſitus: at multum ueſtra
intereſt contra Papam eſſe; nam ſic ſine ſubiectione cũ
uxore, & liberis impunè uiuitis, impunè ſapitis, uel
ineptitis.
Sed centum millia nos, inquis, habemus contra 378
Papas. Sed non grauabor iterum uobis Auguſtinum
dare l.2.contra litt.Petil.c.51. *Verum ſi omnes per totum
orbem* (ideſt Epiſcopi) *tales eſſent, quales vaniſſimè cri-
minaris, Cathedra tibi quid fecit Eccleſiæ Romanæ, in qua
Petrus ſedit,& hodie Anaſtaſius ſedet? vel Eccleſiæ Hiero-
ſolymitanæ, in qua Iacobus ſedit, & in qua hodie Ioannes
ſedet? quibus nos Catholica vnitate connectimur,& à qui-
bus vos nefario furore ſeparatis. Quare appellas cathedrã
peſtilentiæ cathedram Apoſtolicam? Si propter homines,
quos putas legem loqui, & non facere, numquid Dominus
noſter Ieſus Chriſtus propter Phariſæos, de quibus ait, di-
cunt, & non faciunt, cathedræ, in qua ſedebant, vllam fe-
cit iniuriam? Nonne illam cathedram Moyſi commendauit?
& illos ſeruato cathedræ honore redarguit? ait enim: ſuper
cathedram Moyſi ſedent: quæ dicunt, facite: quæ autem
faciunt, nolite facere; dicunt enim, & non faciunt. Hæc
ſi conſideraretis, non propter homines, quos infamatis,
blaſphemaretis Cathedram Apoſtolicã, cui non communi-
catis.*

Digitized by Google

catis. Sed quid eſt aliud, quam neſcire quid dicere; & tamen non poſſe niſi maledicere? Quid plura? Scilicet apud nos de religione, & de fide non eſt omnes Papas, vel ſanctiſſimos eſſe, vel ſapientiſſimos. An ipſum Petrum Apoſtolum reprehenſibilem fuiſſe, Paulus etiam Apoſtolus, & veriſſimè quidem, vt Auguſtinus contra Hieronymũ conuincit, non dicit? Licetne propterea à fide Petri Apoſtoli diſcedere? Hæc ergo nil ad nos: eſt qui iudicet.

379 At in doctrina etiam ipſa multi Papæ, inquis, errauerunt; & centum afferunt hiſtorias. Sed ipſe hiſtoriam haud texo, & præclari viri ad eas reſponderunt, nec ad eas me duci patiar contra præſcriptas regulas, ſed præſcindam. Iterùm ergo reſpondeo; errauerint Papæ; nam apud nos de fide ſimiliter non eſt, eos errare non poſſe. At errarunt, inquis, etiam cum dicerẽt ex cathedra. Iterum dico, nec hoc apud nos adhuc de fide eſt, Papam quomodolibet ſine Concilio errare non poſſe: quare ſi aliud non habent, venire ad nos poterũt: hoc eſt de fide, & neceſſarium, ſi quem errorem Papa diceret, illum tamquam rem de fide ab vniuerſa Eccleſia non fore acceptandum, & Deus de hoc prouidebit; nam ſecundum ſcripturam Eccleſia errare non poteſt, & in ſymbolo Apoſtolorum credimus vnam ſanctam Catholicam Eccleſiam. At Concilia etiam, ais, errant, vt Tridentinum. Verum hoc negamus: & Concilium Tridentinum non errauit; quia Eccleſia non errat. Sed prouocas ad ſcripturam. At occluſum eſt cẽties hoc oſtium. Imò relictis omnibus hac quæſt. demonſtratũ eſt, ſine huiuſmodi aliquo infallibili iudicio religionem conſtare non poſſe, ſiue Papa etiam ſolus, vt melior ſẽtentia tenet, hanc infallibilitatem habeat etiam ſine Concilio cum ex cathedra dicit; ſiue ſimul cum Concilio. Et denique regulam præſcripſimus ab his omnibus abſtrahentem: ſcilicet tenemur omnes in Eccleſia eſſe, & eam, ſi in ipſa non ſumus, quærere; & hoc habito reliqua accipienda ſunt ſine examine: ſi de Papa hoc, vel illud illa tenet, ſic eſt tenendum: ſi non tenet, nó eſt tenendum; & intereà torqueantur, ſcindantur, conterantur hiſtoriæ omnes; nam contra eam nihil ſunt, & nihil valent, atque ſola ratione conſequenti examinandæ

Digitized by Google

nandæ ſunt, vt oſtendimus.

Sectarij nihil credere poſſunt.

Occurrit hic aliud etiam, & mea quidem ſententia validum argumētū ad hominē, quo ſectarios ad relinquendā omnē religionē conuincātur: Deū enim bonorum, & malorum, virtutis, & ſceleris æqualiter operatorem, atque authorem eſſe, ipſorum eſt turpiſſimus quidem, ſed acceptiſſimus error, atque ideò nihil fraudis, nihil deceptionis, & mendacij commiſſum eſt, ad quod homines à Deo moti, inducti, imò neceſſitati non fuerint: vnde ipſi non liberum arbitrium, ſed ſeruum arbitrium, ideſt arbitrium non arbitrium, & ex ipſis etiam terminis chimæram inſignem ſcribunt, & tuentur. Habuerint ergo, & nouerint quidem doctrinā Dei: at Deo deceptori non eſt, cur credatur, nec ſine examine rerū omnium credendum erit, nec firmiter credi vnquam poterit, & vno verbo ſic erit cum Deo agendum, ut agimus omnes cum hominibus mendacibus. Si enim Deus, vel quia ludit, vel quia punit, homines decipit, & in errores omnes inducit, & neceſſitat, licet nouerim ego, hoc, aut illud à Deo dictum, tamen meritò caueā, & timeam, dicamque, fortè nunc ludit, fortè in hoc decipit, & punit. Ergo nullam potero ex animo accipere, & credere doctrinam, aut religionem. 380

Fruſtrà porrò eſt, ſi dixerint, Deum operando quidem decipere, & omnes errores intrudere poſſe: at non loquendo, & reuelando: chriſtianam autem religionem fundatam in doctrina Dei reuelata, & quam ipſe locutus ſit. Ad quem fermè modum quidam optimi Catholici inducere in ſimili ſolent diſtinctionem motionis phyſicæ, & moralis. Cæterum friuola eſt ſolutio adhibita, nam Deus haud ſanctior, & purior eſt in loquēdo, quam in operando, & quæ ipſius operationem, & inductionem non dedecent, vndè locutionem dedeceant, planè non eſt; nec vnquam ratio apta dabitur, cur, ſi Deus deceptor eſſe poteſt errores inducendo, & immittendo, nequeat ſimiliter deceptor eſſe loquendo, & reuelando. Quod ſi rationem inueſtigare placeat, Deus ad nihil mouet, inducit, & neceſſitat, niſi intendendo id ipſum, ad quod inducit, & neceſſitat, vt multis alibi commonſtratur: Deus ergo ad errores neceſſitans, errores intendat, & amet, neceſſe eſt, nec 381

hoc

hoc horrent Sectarij concedere. Si ergo Deus errores iam amat, ſi errores, & mendacia iam Deo placent, quid non etiam loquatur errores, & mendacia? Ergo Sectarij Deo credere minimè poterunt.

383 Ad hæc: non aliundè perſuaſi nos eſſe poſſumus, Deum reuelaſſe doctrinam Chriſtianorum, niſi quia Deus editis miraculis eam ſuam eſſe conteſtatus eſt. At ſi Deus errorum faber, & auctor eſt, miracula forte operatus eſt deceptoria, & illuſoria: vndè ſicut de mirabilibus Gentilium ſupra diſſeruimus, nihil iam miraculis, aut alijs diuinis operationibus ſtatueretur, & confirmaretur. Id, quod ſic etiam explico, nam quod eſt indifferens ad verum, & falſum, nullum eſt argumentum, nulla confirmatio veritatis: at ſecundum Sectarios operatio Dei eſt indifferens ad verum, & falſum, ad bonum, & malum; nam boni, & mali, veri, & falſi æqualiter eſt operator, & auctor: ergo nulla Dei operatio, argumentum, & confirmatio eſt veritatis. Ergo nihil Sectarijs ſupereſt, ex quo veritatem diuinæ doctrinæ ſibimet perſuadeant. *Sectarij cũ Gentilibus comparati.*

384 Hinc vlteriùs ex dictis, & demonſtratis quæſtione 4. coguntur Sectarij, vt ſeſe fatuos concedant, cum omnis rectitudo humani iudicij non in alio fundetur, quam in hoc, quod auctor eius errores imprimere nequeat: quæ cum ibidem ſatis fuerint declarata, hic iteranda non ſunt.

Digitized by Google

QVAESTIO XXIII.

Vtrum ex dictis perpetuitas veræ religionis; atque ex illa rurſùs catholicæ religionis veritas concludatur?

HIC, ò miſeri Sectarij, argumentum illud prodit, quo ſemper expugnamini, & cui vni exſoluendo imparia extitere ſtudia veſtra, clarum quidem illud, ac cuilibet etiam ruſticiſſimo perceptibile. Ecce ad perpetuitatem veræ religionis contra vos, & contra reliquos falſarum religionum cultores quoſque prouocamus. Ergo veram religionem perpetuam eſſe, ideſt, cum homine ipſo in mundo eſſe cœpiſſe, & non niſi cum homine deſituram indubitatè aſſirmamus; indè mox veritatem catholicã concludemus: illud nunc oſtendamus, ad conſecutionem ſubindè venturi. 384

Vera religio perpetua.

Itaque quæſtione prima oſtendimus, dictamen, & ſenſum de exiſtentia veræ religionis in mundo fuiſſe homini ingenitum, & à natura impreſſum, atque naturale, ſiue cum debito, ſiue citra debitum ea notitia indita fuerit, vt ab inutili lite abſtrahamus: ergo dictamen illud ſemper extitit, ſemper ſupereſt, & ſemper eſt verum: ergo vera religio ſemper fuit, nec vnqnam defuit. Demonſtrauimus prætereà quæſtione 2. 3. & 4. hominem à Deo fuiſſe conditum, & procreatum: eum ergo neceſſariò in aliquem finem direxit, qui ſit hominis ipſius fœlicitas: eidem ergo viam conceſſit, media præſcripſit, per quæ tendere, per quæ peruenire ad finem illum valeret: at hæc via, vel viæ, & mediorũ pars maxima eſt vera religio: hanc ergo & conceſſit, & deinceps conſeruauit Deus in mundo: defeciſſent alioqui in neceſſarijs Deus, & natura. Commonſtratum fuit etiam, aliquam aliquarum rerum notiam neceſſariò fuiſſe generi humano inditam, atque communicatam à 385

Deo,

Digitized by Google

Deo, ex quo ibidem iiſdem de cauſis, imò potioribus concluſimus, fuiſſe communicatam proculdubio ipſius Dei cognitionem ad eum rite colendum neceſſariam, uel quā valeāt homines neceſſariam cognitionem quærere, & inuenire, ſi velint: hæc ergo cognitio, & cum homine eſſe cæpit, & ſemper fuit, nec eſſe deſinet potius, quā cognitio, & notitia primorum principiorum, quæ nec tanti interſunt generi humano, nec adeò diuinam prouidentiam decent. Et ſanè quæcunque primis illis quæſtionibus diſcuſſā ſunt, hanc vtiliſſimam veritatem apertiſſimè commonſtrant, quæ hic iterare immenſum foret, & vitioſum.

386 Sed in re tanta contra pertinaces quoſq; cuiuslibet profeſſionis arguamus præterea ſic. Eſt nunc in mundo vera religio, quod nemo illorum, quibus cum in præſentia concertamus, negauerit; non enim iam cum prophanis agimus, qui deuicti ſunt, & impugnati ſupra, ſed cum iis, qui religionem aliquam profitentur, qui omnes, neceſſe eſt, aſſerant, eſſe nunc in mundo veram religionem: ergo fuit ſemper, & erit in mundo vera religio, quamdiu erunt homines: nam quibuſcunque cauſis probatur antecedens, iiſdem intactis concluditur conſequens, & conſequentia. Vel enim Deum profers, vel Dei ſapientiam, & iuſtitiam, vel ipſius idoneā rerum humanarum procurationem? & hæc cuncta, & ſingula non plus probant, eſſe nunc veram religionem, quam fuiſſe ſemper, atque futuram eſſe. Si porrò Chriſtianus es, & ad ſanctas ſcripturas, Deique promiſſiones iueris, illæ vel totum, vel nihil euincunt; vbi nam enim ſcriptura, vbinam Dei promiſſio de ætatibus potius noſtris, quam de præteritis? res eſt certè adeò manifeſta, vt nemo non prorsùs inuerecundus de ea litem mouerit. Cum ergo indubitatum ſit quibuſuis religionis cuiuſque profeſſoribus, eſſe nunc in terris veram religionem, indubitatum eſſe oportet, eamdem & fuiſſe ſemper, & futuram eſſe: atque hic de perpetuitate veræ religionis ſenſus inſitus videtur omnibus gentibus, & nationibus, quæ ſemper nouas religiones hoc ſolo nomine, quod nouæ eſſent, repudiarunt, abhorruerunt, indeque religionem etiam Chriſtianam, quæ noua viſa fuerat, oppugnarunt: de quo fruſtrà eſt, maiorum noſtrorum

Vera religio ſi nunc eſt, ſemper fuit.

Digitized by Google

ſtrorum teſtimonia congerere: quorum aliqua apud Raynaudum in Erotematis partitione 1. erotemate 20. inueneris.

Eccleſia, ex quo cœpit eſſe, nō defuit.

At pro Chriſtianis extant in ſanctis ſcripturis huius veritatis apertiſſima ſuffragia, ex quibus perpetuitas diuinæ doctrinæ, atque veræ religionis liquidò demonſtratur. Etenim, vt aliqua commemorem, tertio Eſdræ, c.4. pſalmo 32.&.116. & Iſaia 40. & aliàs affirmatur, quod veritas, Deique Verbum, *inualeſcit, & obtinet in ſæcula ſæculorum, & manet in æternum*. Explicat verò Petrus Apoſtolus epiſt 1. cap. 1. quæ veritas, quod Verbum ſit iſtud: *Verbum autem Domini* (ait) *manet in æternum, quod euangelizatum eſt in vobis.* 387

Chriſtus deindè Matthæi 28. *Ecce ego vobiſcum ſum*(inquit) *omnibus diebus vſque ad conſummationem ſæculi*. En expreſſiſſimam, & affirmatiſſimam promiſſionem eius, qu nec fallit, nec fallitur: atqui euidens eſt, Chriſtum apud eos non eſſe, qui doctrinam, fidem, ac religionem ſuam non tenent: ergo, ex quo ſaltem Chriſtus degit in terris, fuerunt ſemper, & erunt vſque ad ipſam ſæculi conſummationem, ac mundi finem, qui ſeruent, colantque religionem Chriſti. Rurſus Matthæi 18. idem Chriſtus affirmat, *ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam; & portæ inferi non præualebunt aduerſus eam*: ideò ſcilicet non ſuper arenam ædificat, in qua, vt ipſe affirmat, nequit domus firma conſtrui, ſed ſupra firmam petram: ideò etiam cum Eccleſiam ædificaturus eſſet, ac more ædificationis materialis nobis illam explicaturus, toties modi ædificandi meminit, vt conſtaret liquidò, domum ab eo ædificandam, tanquā harum rerum conſultiſſimo, atque ſcientiſſimo: ergo domum fecit, Eccleſiam ædificauit, in qua cum hominibus eſſe poſſet vſque ad conſummationem ſæculi, & aduerſus quam portæ inferi, errores, hæreſes, ſcelera præualere nequirent: quod ipſe denuò Matthæi 7. dignatus eſt deſcribere, *deſcendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domum illam, & non cecidit: fundata enim erat ſuper petram*. Quid expreſſiùs? 388

Idipſum à priori, & ab inconuenienti denuò commonſtratur. Etenim nulla Chriſto firmior petra excogitari 389

gitari inter Chriſtianos poteſt, *petra autem erat Chriſtus*. 1. ad Corinthios 10. at Eccleſia Chriſti fundata eſt ſuper hanc Petram Chriſtum, *ſuperædificamurq;* (ad Eph. 2.) *ſuper fundamentum Apoſtolorum, & Prophetarum ipſo ſummo angulari lapide Chriſto Ieſu*, quippè Apoſtoli, & Prophetæ poſt Chriſtum lapidem ingrediuntur: ergo domus hæc, ergo Eccleſia hæc ex Chriſti oraculo illa ipſa eſt, quam Matthæi 7. nulla vi cecidiſſe affirmauerat: nunquam ergo cecidit, aut cadet Eccleſia Chriſti. Rurſus ab inconuenienti, quia alioquin Chriſtus ex ſuo ipſo teſtimonio illudendus veniret, nec viro ſapienti aſſimilaretur; nam ipſe Lucæ 14. teſtatur, illudendum eum, qui ædificare cæpit, & conſummare non potuit: item illum, qui non prius ſedens *computauit ſumptus, qui neceſſarij ſunt ad perficiendum:* at Chriſtus ſe ædificaturū promiſit Eccleſiam, aduerſus quam tota inferorum potentia præualere non poſset; ergo vel præualuit aliquando, & Eccleſia cecidit? Et tunc, quo nihil dici poteſt ſceleſtius, Chriſtus illudendus veniret: vel nunquā infernus præualuit, nunquam Eccleſia cecidit, nec cadet inpoſterum? & hoc intendimus. Chriſtus deindè domum inſtituit erigere, in qua nobiſcum eſset omnibus diebus vſque ad conſummationem ſæculi. Quod ſi ſumptus neceſsarios computauit, eam vtique perfecit: ſin minùs, quod impium eſset, dicere haud computatis ſumptibus inconſideratus ædificare cæpit. Nemo ergo quoquo modo Chriſtianus hanc religionis chriſtianæ perpetuitatem diſſiteri citra inuerecūdiam poteſt. Hùc attinent, quæ de ſacerdotio, quæ de regno Chriſti ſempiterno ſcripta ſunt, ac iterata toties in ſacra pagina. Hùc quod 1. ad Timoth. 3. Eccleſia aſseratur *columna, & firmamentum veritatis*. Hùc domus illa, quam ſapiētia extruxit, tot illis columnis excisis fulcitam, munitam, firmatam. Hùc percelebre Gamalielis argumentum actu. 5. *quoniam ſi eſt ex hominibus conſilium hoc, aut opus, diſſoluetur; ſi vero ex Deo eſt, non poteritis, diſſoluere illud*: Eccleſia porrò Chriſti opus eſt vtique, & inſtitutio Dei: ergo concludat Athan. orat. quod vnus ſit Chriſtus: *Eccleſia inuicta res eſt, etſi infernus ipſe commoueatur*.

390 Sunt prætereà alia expreſſiſſima. *Vult enim Deus* ex *Confirmatio multiplex.*

ex 1. ad Timoth. 2. *omnes homines ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire*: at quomodo venirent, ſi ea in terris apud aliquos non fuiſſet, à quibus eam audirent? nam *fides ex auditu* ad Rom. 10. Rurſus 1. ad Corinth. 13. *nunc autem*, ideſt, in hoc ſæculo, & quandiu non venerit, quod perfectum eſt, & euacuabitur, quod eſt ex parte, vt ibidem aſſeritur, *manent hæc tria, fides, ſpes, & charitas*: vbi autem, & quandiu eſt fides Chriſti, ſupereſt etiam religio Chriſti, vt eſt euidentiſſimũ. Quinimò tremẽdis etiam ipſis Antichriſti temporibus, & quando tota inferorum potentia aduerſus Eccleſiã, aduerſus fidem, ac religionem Chriſti pugnabitur, vera fides haud prorſus delebitur; erunt enim tunc quoque electi, propter quos *abbreuiabuntur dies illi*, vt Matth. 23. promittitur, atque perſecutionum, ac tribulationũ magnitudo ex eo declaratur, quod *in errorem inducantur, ſi fieri poteſt, etiam electi*: erunt ergo tunc quoque electi: erit ergo & vera fides, ſine qua ſcilicet ex Apoſtolo, *impoſſibile eſt placere Deo*. Vndè quod Lucæ 18. prædicitur. *Verumtamen filius hominis, cum venerit, putas, inueniet fidem in terra?* nullam in terris fore fidem minimè ſignificat, vt eſt demonſtratum, ſed vel quod plurimi à fide deficient; vel quod fidelium etiam ipſorum remittenda ſit multum fides, vt Cyprianus lib. de vnit. Eccleſiæ, alijque aptè interpretantur: quod probè intelligentes Donatiſtæ paucitatem potius ſuam ex eo loco commendabant, quos tamen multis, & multoties diſiecit Auguſtinus. Hinc ergo à maiori ad minus valeat legibus omnibus probata argumentatio: Eccleſia Chriſti numquam, & nulla ſubijt pericula paria illis, quæ demum paſſura eſt tempore Antichriſti: vt ex toto Euangelio, & fidelium omnium perſuaſione eſt maniſeſtiſſimum: at nihilominùs nec eo temporis cadet Eccleſia, nec vera Chriſti fides à terra delebitur, vt eſt demonſtratum expreſſis ipſius Chriſti aſſertionibus: ergo nec prius vnquam cecidit, aut cadet Eccleſia Chriſti, nec eius fides deleta eſt, aut delebitur. Aut prorſus delyro ego, aut hoc argumentum concludit hac in cauſa, & in ſimili qualibet; nam Deus, qui Eccleſiam erexit, ac ſeruabit inuictam contra maius, inſtituit, fecitque inuictam contra minus; nec aliud etiam in humanis

Digitized by Google

manis accidere poteſt, niſi per iniuriam, vel ignorantiã, vitiumue aliquod.

391 Ideò omnes Sancti Patres tanti fecere locum illũ, 1. ad Timoth 6. *O Timothæe, depoſitum cuſtodi, deuitans prophanas vocum nouitates.* Vndè Lirinenſis in commonit. 1. *ſi vitanda eſt nouitas, tenenda eſt antiquitas: ſi prophana eſt nouitas, ſacrata eſt vetuſtas, &c.* Et Clemens Alex. lib. 2. ſtrom. num. 60. eo ſolo omnes hæreſes reuictas putat, *cum ab hac voce conuincantur hæretici* (ait) *epiſtolas ad Timotheum abrogant*: eodem Nazianz. orat. 33. vtitur. Indè Irenæus lib. 2. aduerſus hæreſes nouitatẽ putat falſitatis cognitionem. Ideò regia, & inuicta via illa omnes hæreſes expugnandi, quam ſtrauit Tertullianus, quam ſectatus eſt Cyprianus per antiquitatem præſcribendi in cauſa religionis, & illam eſſe verã, quæ fuerat prius; illam falſam, quæ poſterius, & omne genus ad originem ſuam eſſe cenſendum: eſtque in materia religionis veriſſima Iuriſtarum regula, *qui prior eſt tempore, potior eſt iure.* Indè Hieronymus ep. 63. ridet aduerſarium; *vſque ad hunc diem ſine iſta doctrina mundus Chriſtianus fuit: illam ſenex tenebo fidem, in qua puer natus ſum. Cur poſt quadringentos annos docere nos niteris, quod ante neſcinimus?* Eſt enim, vt dixi, innatus gentium omnium ſenſus, veram religionem ſemper fuiſſe; ſiue enim Deum mundi Creatorem conſiderent, ſiue mundi, ac hominum Adminiſtratorem; ſiue ſanctas ſcripturas conſulant, ſiue rationem examinent, ſiue Philoſophiam auſcultent, ſiue quodcunque aliud tribunal adeant, factioſè, & ex conſilio non prorſus corrũptum, id omnes audiunt: Deus ſemper fuit, Deus ſemper vtique homines curauit, numquam neceſſarijs eos deſtituit: omnes ad finem ordinauit, omnes voluit ſaluos fieri, & in cognitionem veritatis venire: non fruſtra aliquem hominem, & ſine fine fecit; non fruſtrà aliquos aliquando conſeruauit: ergo ſemper veram religionem, quæ via eſt ad fœlicitatem, in mundo, & apud aliquos ſeruauit, quam quærere homines poſſent, & inuenire ſi vellent. Vnde qui hoc negant, in vicinio ſunt Atheiſmi, vel Epicureiſmi, vt ſunt proculdubio ſectarij omnes, vti pluribus commonſtraui: qui namque ſemel in animum induxit, veram religionem à Deo aliquando

Digitized by Google

neglectam,à terris defuiſſe, labitur facilè, vt vel credat, vel dubitet, eam nunc quoque temporis exulare,& nos fortè omnes inſanire, nodum,vt aiunt,in ſcyrpo quærẽtes: nihil enim concludens inueniet, quo firmitùs perſuadeatur, eſſe nunc potiùs, quam prius illam in mundo. Vbi enim? vel vnde?

Vera religio perpetua maxime ſecundũ Chriſtianos.

Veram itaque religionem cum primo homine, 392
Adamo in mundo natam, & ab eo, eiuſque filio Abel habitam, qua & ritè hic Deum coluit, & recta Deo ſacrificia obtulit,nemo Chriſtianus,vel Iudęus addubitet, conſtatque ex Geneſi 1.2. & 3. atque ex tota veteris teſtamenti ſerie palam liquet, eam ad Chriſtum vſque numquam à terris defuiſſe, ſiue illa à fide in Chriſtum venturum Chriſtiana appellãda ſit, ſiue ſecus;nec enim de nomine litigamus, ſed de re. Mox conſtat Chriſtum non veniſſe ſoluere,ſed adimplere Matth.5.qui nec iota quidem vnum ex veteri doctrina, & doctrinalibus eraſit, ſed totam illam ſuſcepit,totam probauit,commendauitque, inde arguit,inde probat Matth.21.23.& 26. Marci 14.& 15. & paſſim: nec nos Chriſtiani minus eã doctrinam probamus, uel ſuſcipimus, quam Euangeliũ Chriſti, nec minus parati ſumus mori pro apice vno. Ex vtraque ergo doctrina coaluit vna Eccleſia in ipſo ſummo angulari lapide Chriſto Ieſu. Vtraque eſt vna, & ipſiſſima fides, nec differt, niſi quoad augmentum, ac perfectionem doctrinæ, vt differt idem quando vir, à ſe puero;& ſicut illa ipſa doctrina ante Chriſtum nouis aduenientibus Prophetis· & incrementis differebat. Ergo ante aduentum Chriſti ſecundum Chriſtianos nũquam à mundo exulauit vera religio. Hinc porrò contra ſectarios aliud argumentum reſilit à maiori ad minus.

Aliud cõtra Sectarios argumentum.

Quis enim non inſigniter fatuus, vel non prorſus in Chriſtum impudens effutiat, doctrinam medijs hominibus Moyſe, & alijs à Deo datam fuiſſe inuictam; præualuiſſe quinquaginta plus ſæculis; at datam à Filio Dei, & auctam.ad omnem perfectionem adductam tribus vix ſæculis, vix vno integro ſubſtitiſſe? puerum plus multo valuiſſe, quam virum? vmbram, quam ſolidam veritatem? Ite iam, blatterate, inſanite, ſectarij. Eamdem rurſus vtriuſque religionis vnitatem exponat Auguſtinus epiſt.4. quæſt.3. *quemadmodum vnus,idemq;*

homo, ſi Deo mane aliud offerat, aliud veſpere pro congruētia diurni temporis, non Deum mutat, non religionem; ſicut nec ſalutem, qui alio modo mane, alio modo veſpere ſalutat: ita vniuerſo tractu ſæculorum, cum aliud oblatum eſt ab antiquis Sanctis, aliud ab eis, qui nunc ſunt, offertur, non humana præſumptione, ſed authoritate diuina temporibus congrua ſacra myſteria celebrantur, non Deus, aut religio mutatur.

393 At dicas: non vbique eſt vera religio; nam nulla eſt vbique gentium: ergo nec ſemper fuit vera religio. Sed quia has, quas paritates vocant, nudè proponere eſt nimis ignorantium, ac inter nuces ludentium, parem vtriuſque rationem oſtendis: ſicut namque tam erant Dei, tamque ad eius curam attinebant homines, qui fuere priùs, atque qui deinceps, & modo exiſtimus, ſic Dei ſunt, & ad eius prouidentiam ſpectant ex æquo hi homines, & illi, nec plus Europæi, vel Hiſpani, quam Aſiatici, vel Tartari. Si rurſus ſanctas ſcripturas conſultas eſſe nos Chriſtiani velimus, illæ planè veram religionem, & Eccleſiam per omnes gentes diffundendam pollicentur, quem in ſcopum infinita ſunt in vtroque teſtamento nobis infra alleganda, & diſcutienda. Cum ergo non ſit vbique vera religio, ita potuit nec ſemper eſſe: & vt veram religionem, quæ apud Tartaros non eſt, poſſumus nunc nos Neapoli agnoſcere, ac colere; ita illam nunc, licet aliquando prius extinctam, ex relictis tamen libris, & codicibus agnoſcere, ſuſcitare, atque colere valeremus.

394 Sedenim quod his de prædicamento ad prædicamentum transmigrationibus, & de qualibet re ad quālibet paritatibus vſuuenit, friuola eſt oppoſitio, & ex toto rigore philoſophiæ vaniſſima, quæ nimirum tenet, omnes rerum ſpecies, ſemper fuiſſe: at quis eas vbique eſſe inferat, quæ etiam ad hominis victum, vel veſtitū ſpectant? nam alibi vinum, alibi panis, hic equi, ibi boues, & oues naſcuntur, nec omnis fert omnia tellus: ſolos aſinos faceto illi placuit excipere, ſapientia Dei certè mirabili factum eſt, quod hac rerum diſtributione alij aliorum viciſſim indigentes in ſocietatem faciliùs, atque vnionem venire poſſemus; inde maria dedit cunctis obuia, ventos varios, atque multiplices, & alia

Digitized by Google

non ſine conſilio, vt ſubtiliùs diſſerit Chryſoſt. in 1. ad Corinth. hom. 34. imò hæc ipſa fuere multoties cauſa propagandæ, ac diffundendæ veræ religionis. Oportuerat porrò maximè quod illam homines ab hominibus de communi lege addiſcerent, vt exempla nunc extraordinaria prætercam. *Poterant vtique* (inquit Auguſt. de doctrin. chriſt. in procem.) *omnia per Angelum fieri: ſed abiecta eſſet humana conditio, ſi per homines hominibus Verbum ſuum Deus miniſtrare nolle videretur. Deindè ipſa charitas, quæ ſibi inuicem homines nodo vnitatis adſtringit, non haberet aditum refundendorum, & quaſi miſcendorum ſibimet animorum, ſi homines per homines nihil diſcerent.* De quo planè inter Chriſtianos ſaltèm nemo dubitauerit, cum ſcriptum ſit, *euntes ergo docete, &c. miſit illos, &c. quomodo credent in quem non audierint? quomodo audient ſine prædicante? &c. ergo fides ex auditu.* Ergo neceſſe fuerat, quod vera religio apud aliquos ſemper ſupereſſet, à quibus alij eam audirent; nam ſi nullibi illa eſt, homines eam in alio mundo quærere nequeunt: at ſi alicubi non ſit, alibi quæri poteſt; vel exindè ab alijs afferri, vt res quoque aliæ quæruntur, & afferuntur: & vinum, ſi ſit nullibi, à quo quæratur? venire autem Angli ad Hiſpaniam pro illo poſſunt. Nec relicti codices, & libri ad hoc ſufficiunt; nam multi occurrunt, & quinam veri ſunt, ignoratur: ſenſus deindè eſt varius, ac multiplex: & ea omnia hìc vrgent, quibus commonſtratum eſt veræ religionis doctrinam per examen librorum haud conſtare. Imò verò quoniam oportet, & hæreſes eſſe, non vbique ſemper eſſe debere veram religionem inferiùs commonſtrabitur: tam longè abeſt, ut vbique eſſe debeat. Quod de diffuſione Eccleſiæ vtrumque teſtamentum promittit, impletum eſſe, indeque veritatem catholicam conſtare, copioſè infra oſtendemus.

Veritas Catholica.

EX his, quæ ſatis, credo, ſtabilita ſunt, veritatẽ nunc catholicã deducamus. Religio catholica eſt perpetua; imò ſola illa inter omnes eſt perpetua; ſola illa 395

cum

Digitized by Google

cum homine eſſe cæpit, & inualuit, & obtinet; at ſola religio perpetua eſt vera; ergo ſola religio catholica eſt vera. Vel ſic: nulla non perpetua eſt vera: at nulla eſt perpetua præter catholicam: ergo nulla eſt vera præter catholicam: ſed eſt aliqua vera: ergo catholica. Duplex hìc poteſt eſſe ſenſus, alter abſolutus ex perpetuitate veritatem inferens, alter comparatiuus ex vnius ſolius perpetuitate, & reliquarum non perpetuitate, illius cõcludens ueritatem, cum probatum ſupponamus, veram religionem neceſſariò eſſe perpetuam: & uterq; ſenſus probat, ſed poſterior certiùs, atque infallibiliùs,

396 Et quidem primum ſenſum confirmat diſſerta Tullij orat. 2. de nat. Deor. *Nec enim niſi illa vera eſſet, tam ſtabilis permaneret, nec confirmaretur diuturnitate temporum, nec vna cum ſæculis, ætatibuſque hominum inueterari non potuiſſet. Etenim videmus, cæteras opiniones fictas, atque vanas diuturnitate contabuiſſe: opinionum commenta delet dies; naturæ iudicia confirmat*; ſuntque in ſacris etiam literis permulta in eamdem ſententiam: nihil quippè magis ſuper arenam ædificatum uidetur, quam religio in errore fundata, & in cogitationibus, ac conſilijs hominum, quæ ſtabilire proindè nequeũt: Gamaliel dicebat, *ſi ex hominibus eſt hoc conſilium, aut opus, diſſoluetur*: idcircò ſapientibus ſol fuerat ſymbolũ ueritatis; erroris autem iris, quæ ſpectatores quidem ſortitur plurimos, ſed euaneſcit facilè. Et certè ſi experientia eſt mater, atque magiſtra ſcientiæ, ac illa nobis rerum naturas demonſtrat, nihil eſt magis experientia exploratum, quam errores diuturnitate tandem contabeſcere. Quid enim ſcholis Græcorum celebriùs, acutiùs, ſubtiliùs? Et tamen iam nullibi uigent, regnant nullibi, ſed contabuerunt. Infinitæ mox hæreſes excogitatæ ſunt ſectatorum multitudine famoſæ. Quid uerò? hominum commenta deleuit dies. Vnde ex certis ad dubia, & ex ſimillimis ad ſimillima arguendo, quæ recentiùs fabricata ſunt, extinguentur etiam aliquando, durantque tandiu uitiorum magis auxilio, quam argumentorum. Iudæorum quidem falſa religio durat, & permanet: ſed illa nulla eſt planè religio: haud deindè natura ſua durat illa, ſed ex Dei ſpeciali iudicio, ut com-

Veritas erroribus præualet.

Digitized by Google

commonſtrabo infra. Ratio porrò horum illa eſſe uidetur,quod nihil uiolentum ſit perpetuum: at nihil eſt humanæ naturæ errore uiolentiùs: error quidem ſpecie ueri tectus,& ſic perſonatus,ac fictus ſeſe ingerit hominibus; at larua deprehenditur demùm, ac perit: eſſet enim mirandum ſatis, ſi fictio aliqua numquam deprehenderetur. Errorum deindè homines ſunt architecti, nec homo cum homine facilè conſentit: & ita perennare nequit,quemadmodum Regna, & Reſpublicæ,tamquam hominum erectæ conſilio,cadūt demum, & regna regnis ſuccedunt: haud ſecus errores ſuccedūt erroribus; nullus tamen error unus perpetuus fuit. At religio catholica eſt perpetua,& eiuſdem ſum ego fidei cum Adamo,eiuſdem cum Prophetis, cum Apoſtolis, & ſic deinceps ſine interruptione ætatum, & temporū. Ergo religio catholica eſt uera,quæ inualeſcit, & obtinet in ſæcula ſæculorum, & quæ una cum ætatibus hominum inueterari non potuit.Atque hoc pacto ex perpetuitate noſtræ fidei veritas illius nulla cum alijs facta collatione conſpicitur.

Veritas Catholica collata cum alijs.

IAm conferamus, atque à cæterarum non perpetuitate eam firmiùs comprobemus. Conuertamus uerò diſputationem in primis ad ſectarios. Hi ante Lutherum,& Caluinum in mundo non erant, nullibi eorū profeſſio, & fides,ſed ut Cyprianus epiſt. 26. loquitur, nemini ſuccedentes à ſe ipſis nuper *orti ſunt.* Eia dicite, ubinam eratis? Fruſtra eſt quod latibulorum amatores ad latentem anteà Eccleſiam confugiatis. Veræ religionis, & fidei,ac Eccleſiæ Chriſti ſignum eſt ueritas ſcripturarum, ac recta adminiſtratio Sacramentorum. Vos dicitis. At vera ſcriptura, veſter ſenſus,veſter vſus Sacramentorum nullibi erat: atque hoc eſt vobis, ac vniuerſo mundo manifeſtum. Ergo veſtra religio non eſt vera religio; veſtra fides non eſt fides Chriſti, quæ, vt eſt demonſtratum, numquam à mundo defuit; vos 397

au-

autem non die, vel anno, ſed omnibus retrò ſæculis defuiſtis. Eccleſiam deindè eſſe viſibilem: veram religionem eſſe in mundo agnoſcibilem, imo veram ſcripturã per veram religionem inueniri,commõſtratum eſt. *Ad quos* proindè *meritò dicendum eſt*, inquit Tertullianus, *qui eſtis? quando, & vnde veniſtis? quid in meo agitis, non mei*? quo denique Marcion, quo Luthere, *iure ſiluam meam cædis? Mea eſt poſſeſſio: olim poſſideo: prior poſſideo.* Et ſuperiùs. *Ante hæreſes quam vera doctrina? Sed enim in omnibus veritas imaginem antecedet: poſtremo ſimilitudo ſuccedit. Poſterior res noſtra nõ eſt: imò omnibus prior eſt: hoc erit teſtimonium veritatis vbique occupantis principatum*. In perpetuitate deindè veræ religionis demonſtranda exhibuimus nuper contra ſectarios argumenta manifeſta, quæ à quolibet etiam ruſticiſſimo intelligi queant. Idcircò inexcuſabiles ſunt omnes ſectarij: quia vel vltrò errant, vel vltrò ignorant. Excuſſa porrò eſt centies ad totius ſcripturæ examen vana prouocatio: & qua parte ſcripturæ agere hìc licet, nos expreſſis locis Eccleſiam perpetuam, atque inuictam demonſtrauimus.

398 Mahometani mox ſuccedant eodem argumento reuincendi. *Mahometus exploſus* Hæc enim non tam religio, quam tyrannis, quæ homines hominum officijs, & ratione priuat, ante annos vix mille cum Mahometo nata nuſpiam eatenus fuerat; nec ea, vt de Chriſtiana oſtendimus, reſumpſit doctrinam totam religionis, quæ antea fuiſſet; non enim Chriſtianam, vt patet: nec Moſaicam, nec Gentilicam, quod eſt euidens: ergo poſt quinquaginta, ac plura mundi ſæcula cæpit eſſe: ergo eſt falſa. Poteſt quidem Deus uariato rerum ſtatu leges quoque mutare aliquas; poteſt cum à principio ſufficientia reuelaſſet, noua in dies reuelare: at ſemel reuelata nequit vel abrogare, vel improbare, niſi, quod dicere blaſphemum eſſet, ſe prodat vel mendacem, vel ignorantem. Vel ergo Deus ante Mahometum prouidit hominibus, vel ſecus? Si non prouiderat? nec fortè modò prouidet; nullibi eſt fortè uera religio, & hùc redeunt nuper diſcuſſa. Quod ſi prouiderat: ergo ſufficientem doctrinam reuelauerat: ea ergo uel erat doctrina Chriſtianorum, uel doctrina Hebræorum? & nunc alterutrã

Digitized by Google

tenentur credere. Eam, aiunt, ad ipſos non pertinere. Cæterum aliud eſt lex, & aliud doctrina: quidquid ergo legibus noſtris non obligentur, ſed nouas prioribus abrogatis per Mahometum habuerint, at impium eſt, quæ Deus pridem etiam dixerat, non credere, ut eſt manifeſtum. Ergo dicant, quænam doctrina illa eſſet, quæ ante Mahometum ſaluabat homines? At illa inprimis nunc quoque credenda ueniet. Illa deindè, quãcumque deſi gnauerint, ipſos oppugnat. Atque hac de cauſa, ut Auguſtinus paſſim diſſerit, Eccleſia Chriſti contra Manicheos, & alios totam doctrinã legis haud minori fide colit, quam euangelia. Hanc Dei erga homines prouidentiam, hanc proindè ueræ religionis perpetuitatem haud negauit, ſed agnouit Mahometus; faſſuſque eſt Moyſem, & Chriſtum ueros fuiſſe Dei Prophetas. Ergo illis credendum eſt, & caditis. Mahometus deindè nõ ſe Deum fecit, ſed Prophetam: at fatetur, alios quoque Prophetas prius ueniſſe: ergo uel omniũ eorum dicta ſunt credenda, uel nullius: quid enim Mahometo credere tenear, niſi quia Propheta eſt? ergo ipſamet de cauſa alijs quoque teneor credere? at ſi alijs credam, ipſi credere prohibeor; cum doctrina Euangeliorum, ac Prophetarum pugnet cum Alcorano.

Gẽtiles diſie cti. Ad Gentiles uenio, quos fruſtra actuosè inſequar; 399
iam enim interitu ſuo uanitatem ſuam mundo prodiderunt: nullibi Iuppiter, nuſpiam Mauors, & tãta illa Numinum turba auditur, colitur, celebratur; contabuerunt diuturnitate temporum. Superſunt quidem apud barbaros idololatriæ genera uaria: at uiuunt per extremã ignorantiam: nulla una idololatriæ religio cum mundo nata uſpiam durat, ſed alij alijs ſucceſſere erroribus. Deindè gentes Deos colunt, qui, cum prius non eſſent, poſt alios homines ex Patre, & Matre geniti uixere: ergo eorum religio perpetua haud fuit: nos utique nouos etiam colimus Sanctos: at minimè Deos, ſed Dei æterni, ad cuius cultum ſubſtantia tota religionis noſtræ dirigitur, gratos famulos, & amicos; Chriſtum quoque colimus natum ex Matre in tempore, ſed ante ſæcula genitum, æternum, ac Patri cõſubſtantialem: quod cum ad doctrinam fidei pertineat, examinandum haud ſit, ſed credendum. Hùc porrò confugere nequeunt Gen-

tiles

Digitized by Google

tiles, qui, cum Deos colant homines, qui ignorare proindè queant, & fallere; uel arbores, uel muta animalia, qui nihil loquantur, omni doctrina carent citra examẽ credenda. Sed quid Leoni mortuo inſultemus? *Gentilitas enim (* inquit Chryſoſt. lib.cont. Gent.*) per vniuerſũ terrarum orbem latiſſimè cum patuiſſet, mortaliumque omnium animos occupaſſet, poſteà ita, vt videmus, poſt tantum robur, atque incrementum, ipſius Chriſti virtute diſſipata eſt.*

400 Ergo, ut fatear ingenuè, ſolis Iudæis hoc in puncto muſſitare licet; qui dicent, à ſe coli religionem cũ ipſomet mundo exortam, ac omnium antiquiſſimam, ideoque veram. Tota eò lis deuoluitur, vtri, an nos, an ipſi fidei Prophetarum veri ſucceſſores exiſtamus: & largimur intereà vltrò eis ſucceſſionem carnalem: patet porrò vtroſque, cum pugnemus viciſſim, ſucceſſores illius fidei haud eſſe, ſed alios, vel alios. At non ipſi: qui Meſſiam à Deo promiſſum, ac Dei Filium occiſerunt, vt infra clarè commonſtrabo; at non ipſi, quorum religio nullam habet formam credendi certam, vt oſtendi ſupra: at non ipſi, quorum religio nulla eſt religio: quæ ſcilicet caret partibus præcipuis religionis, ſacrificio, ſacerdote, templo, quorum nihil extra Hieroſolymam ex lege permittitur: at non ipſi, cum quibus videmus, modum ſe gerendi vniuerſum à Deo mutatum, ac proinde ipſos abieciſſe; nam Regibus, Iudicibus, Prophetis, miraculis, quibus nec in ipſis quidem captiuitatibus eos deſtituerat, iam ſæculis ſexdecim ipſos deſtituit; omnemque formam cernimus inuerſam: aliquando ergo populus iam non populus. Non denique ipſi; nam Chriſtus manifeſtis operibus, & ſignis, & prædictionibus ſe à Deo miſſum coram ipſis demonſtrauit, vt infra diſſeremus. Nos ergo legitimi ſucceſſores exiſtimus: noſtraque proindè ſola religio perpetua, inuicta, vera eſt.

401 Ex his iam omnibus æquum quemque verum æſtimatorem, ac æternæ ſalutis memorem conuenerim, & rogauerim, vtrum in animum inducere queat, aliquam fortè earum ſectarum, quæ pridem extabuere, & quæ iam ſuperſint nuſpiam, fortè veram fuiſſe, nullibique iam extare veram religionem? vel an perſuadere ſibi

valeat, nondum à Deo glorioſo datam mundo veram religionem, atque ſalutis viam, ſed dandam poſt aliquando, vbi placebit? Quod ſi nemo verus religionis vllius cultor inducere id in animum poteſt, quaſcunque ad id cauſas aſſumat, quæcumque iura inſpiciat, id ipsũ neceſſe eſt, fateatur de præteritis quoque temporibus. Vndè cum nullam aliam præter noſtram inueniat in mundo perpetuam, ad nos, ſpero, veniet, ſi factionibus depoſitis ſaluti ſuæ conſulere volet.

QVAESTIO XXIV.

Vtrum independenter etiam à prædictis omnibus, manifeſtè probetur Chriſtianæ, & Catholicæ religionis veritas ex modo propagationis ipſius?

COmmonſtrauimus à principio operis, dari in mundo veram aliquam religionem, dari Deũ, dari prouidentiam: doctrinam veræ religionis eſſe diuinam, & certò, ac facilè diſcernibilem, & inuenibilem; atque ex his intulimus, & concluſimus, ſolum eſſe veram Chriſtianam religionẽ, & inter Chriſtianas Catholicam. Age verò nil ſupponamus huiuſmodi; nondum conſtiterit eſſe Deum, vel ſi eſt, rerum noſtrarum gerere curam: vel dari vllam veram religionem in mundo: ecce adhuc Chriſtiana religio ſeſe verã demonſtrat manifeſtiſſimè; atque ex hoc conſequenter habentur cuncta illa, nimirùm & dari in mundo veram religionem, & dari Deum, & dari prouidentiam, & doctrinam religionis eſſe diuinam, à Deoque traditam. Quemadmodum enim, quando Princeps aliquis legatũ mittit ad alium, iam aliundè erat apud iſtum cognitio illius, & conſtabat eum regnare in mundo Principem, & mox eius legatus & dignè excipitur, & colitur, & auditur; 402

Nunc dicẽdis dicta cuncta probantur.

Digitized by Google

ditur ; licet tamen nil conſtaret eiuſmodi, & eſſet in mundo nunc Rex aliquis potentiſſimus, cuius nulla ſit pœnes nos cognitio, & ille tam ingenti apparatu legatum ad Regem noſtrum dirigeret, v. g. cum magna claſſe multo inſtructa milite, regijs muneribus, & ita demùm, vt nemo eorum Regum, quos nouimus, tale quidpiam moliri valeat, iam ex hoc ipſo conſtaret, & dari in mundo talem Regem, illumque eſſe potentiſſimum, & legatus magno cultu exciperetur, & audiretur: illeque ſua primùm legatione nobis innoteſceret. Sic erat anteà apud nos, & in terris conſtans, & celebris Dei, eiuſque prouidentiæ fama, cognitioque, & conſequenter tenebamur quemlibet ab ipſo miſſum, qua par erat reuerentia, colere, & audire; iam verò, licet nulla prior fuiſſet cognitio, ea demùm præditum poteſtate miſericors Pater miſit ad nos Filium ſuum Vnigenitum Ieſum Chriſtum, qua manifeſtiſſimè mundo oſtenderet, ſe non ab alio, quam à Deo, eſſe miſſum, nec alia, aut minori, quam diuina virtute eſſe præditum; & conſequenter dari Deum, dari prouidentiam, & doctrinam ſuam eſſe diuinam. & veram. Id verò fecit ita mundo manifeſtum, vt proculdubiò ſit facilè volenti veritatē inuenire, & pluſquam euidentèr conſtet, quæ ſit in mūdo vera religio. Ex quo cernitur præcedētium quæſtionum, & mox dicendorum, hoc eſt, rationis naturalis, & Chriſtianiſmi concordia, & conſonantia mirabilis, & quantum ſeſe iuuent viciſſim, atque confirment: & licet dicenda ex dictis ſimplicitèr non dependeant, diſponunt tamen, quæ diximus, ad ſequentium faciliorē, expeditioremque intellectum.

Diuina uirtus neceſſaria ad propagandam Chriſti doctrinam.

403 Cum porrò Chriſtiana religio innumeris abundet medijs, quibus ſuam veritatem ſupra omnem opinionem, ſupra omnem probabilitatem oſtendat, illud tamen eſt inter omnia percelebre, & peruualidum, quo Sancti Patres, quo Theologi pœnè omnes fidentiſſimè vſi ſunt, & ſumitur ex qualitate doctrinæ Chriſti, & ex modo, quo per vniuerſum orbem propagata eſt: cernitur enim manifeſtè, talem doctrinam tali modo, talibuſque medijs per orbem propagari nulla alia virtute potuiſſe, quam diuina.

Digitized by Google

Explicatio, & probatio.

QValitas doctrinæ, vt cum S. Thoma diſtinguunt Theologi, continet ſummè difficilia ad credendum, vt Deum trinum, & vnum; Deum hominem factum, & crucifixum, peccatum originale, ſeu peccatum ſine propria voluntate contractum,& huiuſmodi permulta; ſummè alta ad ſperandum, quæ ſcilicet nec oculus vidit, nec auris audiuit, & ijs omnibus, quæ mundus ſectatur,& amat,pluſquam toto cœlo diſſimilia, & oppoſita, ac nullatenus carnalia,ſed ſpiritualia; ac denique ſummè ardua ad operandum; vt ſatis mundo innoteſcit, ac liquet ex Decalogo, & reliquis præceptis, & conſilijs ſeruatoris Chriſti, atque Diſcipulorum. Modus propagationis fuit,quod illa facta ſit per Apoſtolos,ac Diſcipulos Chriſti,ſcilicet per homines, qnantum ad humana omnia ſpectat, ineptiſſimos, ſummè ignobiles, & ignorantes,& pauperes, amicitijs, & omnibus, quæ in mundo habentur in pretio,vndique deſtitutos. Propagatio autem facta fuit per vniuerſum fermè mũdum,acceptaque tam difficilis doctrina à numero propè infinito hominum, nec ab indoctis ſolùm, ac ſimplici populo, ſed etiam à doctiſſimis, nec apud barbaros ſolùm,ſed Athænis etiam,ac Romæ,quæ tunc temporis orbi dominabatur plus fortè ſapientia, quam armis. 404

Ex hoc facto omnibus manifeſto, & noto ſumitur propagationem iſtam niſi Deo Autore,& ſupra naturæ vires omnes operante fieri non potuiſſe. Primo, quia nil tale, aut ſimile factum eſt vnquam naturaliter,& de ſe apparet hanc non fuiſſe ex ijs rebus,quæ ſecundum naturæ communem ordinem, & modum contingunt. Deindè quia effectus prædictus eſt proculdubio maximus: cauſæ autem humanæ, & naturales ad illum adhibitæ ita exiguæ, ac debiles, vix vt aliæ excogitari, vel concipi queāt eum in effectum magis debiles: quæ duo videntur indubitata: at per cauſas ſummè debiles, ac minimas maximos effectus operari ſolus poteſt Deus omnipotens, qui eas eleuare valet, aliaque,& non natura- 405

Effectus maximus requirit cauſas maximas.

turali, neque humana, ſed maiori virtute donare. Similiter ex fine arguitur; nam finis præſtantiſſimus niſi per præſtantiſſima media non obtinetur communiter, & vniuerſaliter: ad prædictum autem finem propagationis tam difficilis doctrinæ media adhibita, in quantum ad humanam, & naturalem ſufficientiam, erant ineptiſſima, & improportionatiſſima: ergo niſi Deus altiori, & diuina virtute adfuiſſet, prorſus fuiſſet impoſſibile talẽ finem obtinere.

406 Dicas namque alioquin, ignorantiſſimos, & illiteratiſſimos Aduocatos, ac pœnè barbaros valere plurimum apud ſapientes etiam Iudices, hoſque in ſententiã ſuam, etiam difficillimam, ac inauditam paſſim trahere: & ſimiles etiam oratores, & concionatores ſine vlla ſcientia, ſine dicendi peritia, ſine modo, doctiorũ etiam populos mouere, accendere, flectere, conuertere: at nil videmus in mundo huiuſmodi, ſed cõtraria potius omnia. Ergo hi effectus ex cauſis eiuſmodi naturaliter non proueniunt. Et idcircò litterarum, linguarum, ac Rethorices peritia iudicio omniũ hominum vtilis cenſetur eos in fines: omnes ſimiliter magno labore, & ſudore eam nituntur comparare: quicunque litem habet difficilem, optimos, & eloquentiſſimos aduocatos quærit: quicumque negotia ardua vult expedire, quærit ſimiliter homines ſagaces, & induſtrios, atque amicis valentes: ex his autem, qui prædictis omnibus carent, nil ſperat genus humanum. Ergo iudicium generis humani eſt, per homines ita inhabiles magnum adeò negotium geri non poſſe. At videmus per homines quantum ad prædicta omnia ſummè inhabiles geſtum fuiſſe difficile adeò negotium, non vno in loco, nec vno in regno, vel apud barbaros, ſed apud omnes, & vbique terrarum. Adfuit ergo altior, & diuina alia virtus. Rurſus: ſi Chriſtus Dominus loco duodecim Apoſtolorum, duodecim pueros miſiſſet in mundum, illumque fermè totum in tam difficilem, & inauditam ſententiam, ac religionem traxiſſet, nemo, credo, dubitaret, eam conuerſionem, & mutationem, non humanitùs, ſed diuinitùs, non naturaliter, ſed ſupra naturæ vim omnem fuiſſe peractam. At idem eſt in ſubſtantia, quod per Apoſtolos fuiſſet peracta: quemadmodum idem eſt, quod miles ſtrenuus in duel-

duello vel à puero,vel ab infirmo , & inhabili homine ſuperetur:idem ſimilitèr,quod in ſchola eximius Magiſter vel à puero,vel ab ignoratiſſimo homine vincatur; quid enim ad perſuadendum intereſt,quod puer ſis, vel ſenex ignorantiſſimus,ac vndique contemptibilis?

Denuò: ſi Chriſtus Dominus oues aliquas,& agnos 407
immiſiſſet in ſiluas plenas lupis, & hæ oues , & hi agni viciſſent lupos,nemo dubitaret,hoc non fuiſſe factum naturaliter:at quicunque conditionem,& pauperiem, & naturalem inſufficientiam, & impotentiam Apoſtolorum conſiderabit,planè comperiet, veriſſimè à Chriſto dictum Matth. 10. *Ecce ego mitto vos, ſicut oues in medio luporum*:& Lucæ 10.*Ecce ego mitto vos,ſicut agnos inter lupos*; ſcilicet, ut ibidem iubet,ſine ſacculo, neque pera,neque calceamentis , & ſicut homines omnium miſerrimos: cum ergo ab his ouibus , & agnis ſuperati ſint lupi,& vbique magna ex parte deſtructa idola , & innumeri in ipſorum opinionem adducti;patet manifeſtè, hoc non naturaliter,ſed diuina , ac ſublimi virtute fuiſſe peractum . Quicumque enim es , qui his haud moueris,& adeò magna , atque præclara tecum reuoluis,verſaſque in cerebro,quantumuis potentiſſimus ſis, & vel etiam Princeps,aut Rex,& ingenio, & acumine potens , adnitere per adminiſtros adeò ineptos tale quidpiam exequi in mundo : adnitere, ut vel vnum regnum,vnaue prouincia tuis addatur,tibique pareat: nō credo,tentabis,quia nemo, vt eſt in paræmia, mouetur ad impoſſibile . At Chriſtus Dominus non vnam prouinciam,vel regnum in ſui cultum , & adorationem attraxit,ſed innumera:ignorat autem nemo non faciliùs, ſed difficiliùs multò nouam religionem , quam nouum Regem admitti;acriùs ubique pro religione,quam pro Rege: multò pro aris ardentiùs , quam focis etiam ipſis pugnari, vt ex hiſtorijs omnibus liquet: & toties vltrò contra Regem pro religione pugnatur; contra religionem autem pro Rege nullibi, ſaltem palam;& vltrò. Patet ergo manifeſtiſſimè,tam, & magis fuiſſe impoſſibile,quod Chriſtus Dominus naturaliter per Apoſtolos tot gentes in ſui cultum,& doctrinam conuerteret,quā eſſet impoſſibile,vt Rex noſter miſſis duodecim,vel cētum piſcatoribus ſine pera,ſine ſacculo, & quales in-

Digitized by Google

ſummā Apoſtoli quoad humanā erant,Regnum Galliæ in ſui obedientiam adduceret. Illud ergo niſi diuina,ac potentiſſima virtute fieri non potuit.

408 Ex his liquidò cernitur, propagationem iſtam doctrinæ Chriſti ea proculdubio ratione,ac modo effectam eſſe, quo nobis narratur in Euangelio, & ſcriptura,vt Marci 16. *Euntes in mundum vniuerſum prædicate Euangelium omni Creaturæ, &c. ſigna autem eos, qui crediderint,hæc ſequentur: in nomine meo Dæmonia eijcient, linguis loquentur nouis, &c. Illi autem profecti prædicauerunt vbique,Domino cooperante, & ſermonem confirmante ſequentibus ſignis*. Atque hoc in ſumma idem in Euangelio,& in Actis Apoſtolorum, atque in epiſtolis Pauli multoties repetitur. Id autem verum eſſe liquet, quia aliter,aut alio modo fieri ea propagatio non potuit.

409 Vt porrò diſcurſus factus magis, ac magis cōmuniatur, ſupereſt,quod ſummorum virorum ponderationes aliquas adiungamus. Auguſtinus l.22.de Ciuit.Dei c.5.ſic ediſſerit. *Sed hoc* (ideſt reſurrectio mortuorum) *incredibile fuerit aliquando: ecce iam credidit mundus,ſublatum terrenum corpus Chriſti in cælum, reſurrectionem carnis, & aſcenſionem in ſupernas ſedes, pauciſſimis remanentibus,atque ſtupentibus, vel doctis,vel indoctis,iam crediderunt & docti,& indocti. Si rem credibilem crediderūt, videant,quam ſint ſtolidi,qui non credunt. Si autem res incredibilis credita eſt,etiam hoc vtique incredibile eſt,ſic creditum eſſe,quod incredibile eſt.* Et paucis interpoſitis. *Et ipſe modus,quo credidit mundus,ſi conſideretur, incredibilior inuenitur. Ineruditos liberalibus diſciplinis,& omninò, quantum ad iſtorum* (ſcilicet Gentilium) *doctrinas attinet, impolitos,non peritos grammatica, non armatos dialectica, non rethorica inflatos piſcatores Chriſtus cum retibus fidei ad mare huius ſæculi pauciſſimos miſit, atque ita ex omni genere tam multos piſces,& tantò mirabiliores, quantò rariores etiam ipſos Philoſophos cepit.* *Auguſtini confirmatio.*

410 Quo loci, vbi de piſcatione ſermo incidit,mirabilem mihi conſonantiam facit illa euangelica hiſtoria Lucæ 5. quod ſcilicet ibi materialiter geſtum legimus, typus eſt piſcaturæ hominum,firmās, quod probamus: *vt ceſſauit autem loqui,dixit ad Simonem: duc in altum & laxate retia veſtra in capturam. Et reſpondens Simon dixit illi;*

illi: Præceptor,per totam noctem laborantes nihil cepimus: in verbo autem tuo laxabo rete; & cum hoc feciſſent, concluſerunt piſcium multitudinem copioſam: rumpebatur autem rete eorum, & annuerunt ſocijs,qui erant in alia naui, vt venirent,& adiuuarent eos;& venerunt, & impleuerũt ambas nauiculas,&c. Mox refert omnes ſtupefactos, & *ait ad Simonem Ieſus; noli timere; ex hoc iam eris homines capiens.* Ex quo ſic; difficilius eſt, atque incredibilius, pauperes piſcatores tot hominum millia ad tam nouã, ac inauditam doctrinam traxiſſe, quam eam piſcium multitudinem cepiſſe: vbi paulò ante, tantoque labore nil capere valuerunt; at hoc in nomine Chriſti, & virtute eius laxando retia effecerunt,ſi fecerunt,nec aliter, nec naturaliter facere potuerunt, ergo cum primum illud, vt totus mundus eſt teſtis, iam fecerint, omni proculdubio in nomine Chriſti, atque in virtute diuina laxarunt retia,nec aliter eam conuerſionem efficere potuerunt. Rurſus: quia totus mundus videt prædictionẽ Chriſti fuiſſe ipſo euentu verificatam; prædictionemq; fuiſſe de re ſatis incredibili, nec humano modo ſperabili: ergo euentus probat, & illam prædictionem non humanam fuiſſe,ſed diuinam, & capturam illam adeò miraculoſam piſcium veram eſſe, & vice verſa ex captura miraculoſa piſcium, & ex prædictione ſimiliter diuina efficitur denuò manifeſtius,capturam, ſeu conuerſionem hominum fuiſſe miraculoſam, & diuinam. Demùm; ſi vt Apoſtoli tota nocte in piſcando laborarunt ſuæ induſtriæ relicti, ſic ſine alia virtute miſſi per mundum fuiſſent, quid illos dicturos ſperamus? Nõne quod refertur? *Præceptor, per totam noctem laborantes nihil cepimus*: Romæ, Athenis, & vbique prædicauimus: ſed nemo nos audit: ridemur. In nomine ergo Chriſti, atq; in virtute Altiſſimi retia laxando, *ex omni genere tam multos piſces, & tantò mirabiliores, quantò rariores etiam ipſos Philoſophos ceperunt*, Dionyſium Areopagitam, Clementem Romanum, &c.

Sublimis Auguſtini alia ponderatio.

Ceperunt autem; quia tot ſtupendis ſignis, quæ 411
dicebant, confirmabant,vt in actis ipſorum perhibetur. *Quæ ſi,vt leguntur* (vrget Auguſtinus vbi ſupra) *geſta eſſe concedunt, ecce tot incredibilia tribus illis incredibilibus addimus,& vt credatur vnum incredibile de carnis reſurre-*

ſurrectione, multorum incredibilium teſtimonia tanta congerimus. Si verò per Apoſtolos Chriſti, vt eis crederetur reſurrectionem, atque aſcenſionem prædicantibus Chriſti, etiã iſta miracula facta eſſe, non credunt; hoc nobis vnum grande miraculum, ſufficit, quod eam terrarum orbis ſine vllis miraculis credidit. Nil planè grandiùs, nil concludétiùs dici potuit, aut excogitari. In eamdem ſententiam, & ſenſum loquuntur Patres alij, & idem Auguſtinus alijs in locis, Damaſcenus lib. 4. fide. orthod. c. 4. Iuſtinus Martyr apolog. 2. pro Chriſtian. Chryſoſt. Lactantius; ac multi alij. Sed omittenda haud eſt ponderatio viuida Arnobij l. 1. contra gentes. *Sed non creditis geſta hæc; ſed qui ea conſpicati ſunt fieri, & ſub oculis ſuis viderunt agi, teſtes optimi, certiſſimique authores, & crediderunt hæc ipſi, & credenda poſteris nobis haud exilibus probationibus tradiderunt. Quinam iſti ſint, fortaſſe quæritis? Gentes, populi, nationes, & incredulum illud genus humanum: quod niſi aperta res eſſet, & luce ipſa, vt dicitur, clarior, numquam rebus huiuſcemodi credulitatis ſuæ commodaret aſſenſum.*

Multiplex Chryſoſtomi confirmatio.

412 AT verò ex aureo illo Chryſoſtomi ſermone, *quod Chriſtus ſit Deus*, quandoquidem omnia non poſſumus, partem tamen aliquam adiungamus; nec prolixus videar, vbi non de partibus quantitatis, aut de exiſtentia materiæ, ſed de puncto illo agitur, quod totius Chriſtianiſmi, & vitæ humanæ fundamentum eſt. Sic ergo ille prædictionem quamdam Chriſti aſſumens, & illius in fundanda Eccleſia euentum, ac modum, rem iſtam facit, vt putat, adeò manifeſtam, vt nullus queat contradicere, niſi valdè inſanus ſit, & totus ſtupidus, naturæque ſenſu priuatus. *Et vide* (inquit) *quid dicam? Duodecim erant Diſcipuli ſequentes ipſum, & Eccleſiam referebant, quamuis nullus tunc eam mente conciperet; quandoquidem nec nomen Eccleſiæ erat, ſed florebat ſynagoga. Quid igitur dicit? Orbe fermè toto in impietate detẽto prædixit: ſuper petram hanc ædificabo Eccleſiam meam, & por-*

tæ inferi non præualebunt aduerſus eam . Examina, quod hoc ſibi verbum vult, & videbis perſpicuum eius veritatē: nam non ſolùm hoc mirum eſt, quod ædificauit eam per totū mundum, ſed quia inuictam fecit, & inuictam, licet tot bella inſurgant. Hoc enim eſt, quod portæ inferi non præualebunt aduerſus eam: pericula ait, quæ mortem generant: pericula, quæ ad infernum deducunt. Vidiſti prædictionis veritatem? vidiſti euentus certitudinem, ac robur? vidiſti verba in operibus relucentia, & virtutem abſque armis omnia conficientem? Ne ideò, quia paucis dicitur, ædificabo Eccleſiam meam, tranſcurras obiter, ſed conſidera, & cogita tecum, quid ſit in tam breui tempore omnem ſub ſole terram tantis Eccleſijs impleri, tantas gentes ad fidem transferri, populos perſuaderi, vt patrias leges irritent, conſuetudinem radicatam reuellant, altaria, & templa, & ſtatuas, &c. & excitent altaria vbique gentium in regione Romanorum, Perſarum, Scytharum, Maurorum, Indorum, &c.

Magna res foret, & excellentèr magna, diuinæq; virtutis, etiam ſi nemo interturbaret, eſſetque pax ſumma, & multis ſimul adnitentibus, & reluctante nullo poſſe intra tam breue tempus totum orbem à conſuetudine ſua mala, qua præoccupatus fuit, liberari, & ad aliam induci. Verum hoc multò maius, quod non ſolùm in aliam inducitur, ſed in multò difficiliorem; non enim ſolùm diuerſa cōſuetudo erat, ſed voluptate firmata. Duo violenta. Quæ enim acceperat à Patribus, auis, & proauis, & Philoſophis, & Rethoribus, ea reſpuere docebatur; quod ſane difficillimum erat: at difficiliùs, nouam accipere conſuetudinem, quæ nuper irrepſerat, eamque valdè laborioſam. Abduxit enim Chriſtus à voluptate, & induxit ad ieiunium; abduxit ab amore opum, & induxit ad amorem paupertatis, abduxit ab ira, & induxit ad manſuetudinem, abduxit à via lata, & ſpatioſa, & induxit in anguſtam, & arctam, & præruptam; & induxit aſſuetos viæ latæ: neque enim alios homines extra conſuetudinem huius mundi viuentes aſſumpſit, ſed illos ipſos, qui in talibus vitijs computruerant, & luto molliores erant, iuſſit, vt arctam viam, aſperamque illam, & duram ambularent. 413

Et perſuaſit eis? Quot autem perſuaſit? Non duobus, vel decem, vel centum, ſed omnibus fermè ſub ſole habitantibus. Et per quos perſuaſit? Per viros duodecim illiteratos, 414

Digitized by Google

ros, priuatos, ineloquentes, obſcuros, pauperes, patria, robore corporis, præcellentia gloriæ, vehementia retborices, eminētia ſcientiæ carentes, per piſcatores, per pelliones, per barbaros, & alterius etiam linguæ, ſcilicet hebraicæ. *Neque hoc ſolùm mirabile, ſed quod non hoc in pace fecerunt, ſed infinitis bellis hinc-indè excitatis: nam in vnaquaque gente, ac ciuitate, & quid dicam, ciuitate? in ſingulis domibus gerebatur bellum: radicata enim hæc doctrina & puerum ſæpè à Patre diuiſit, & nuptam à ſocru, & fratrem à fratre &c. neque enim ſimul omnes crediderunt. Videbatur hæc doctrina contraria præceptis regijs, & patrijs moribus; deſiſtendum à prophanis præceptis, ridendas ſolemnitates, & credendum in natum ex Maria, & crucifixum, & ductum ad tribunal Præſidis, conſputum, & infinita alia paſſum, &c. Veruntamen & eam dicendo perſuaſerunt, ſicque Eccleſiam ædificarunt. Quo pacto, & qua ratione? Virtute eius, qui iuſſit; ille enim præuius omnia faciebat: niſi enim diuina quædam virtus effeciſſet, nequaquam hæc vel principium, vel præludium accepiſſent; quo enim modo ille dixit, fiat cælum, & monſtrauit opus, eodem modo, & idem Eccleſias illas fundauit; & verbum hoc, ædificabo Eccleſiam meam, hæc omnia operatum eſt. &c.* Hactenus ex Chryſoſtomo omiſſis propè infinitis alijs eius confirmationibus, & reflexionibus, vt quod plus fecerit Chriſtus poſt mortem, quam dum viueret, vt oſtenderet, ſe non humana, ſed diuina virtute agere; quod Apoſtoli priùs, & à ſe ipſis tales eſſent, & adeò timidi, vt uel ad vnam ancillæ interrogationem Petrus defecerit, omnes fugerint, &c. Concludat ergo ipſe: *nullus itaque his contradixerit, niſi quis valdè inſanus, & totus ſtupidus ſit, naturaque ſenſu priuatus.*

415 Iam iterum Auguſtinus lib. de uera, & falſa religione c.3. vel hos etiam ſtupidos permoueat. Si enim priuſquam Chriſtianam fidem mundus complecteretur Philoſophorum Plato, vel alius etiam interrogatus fuiſſet, vtrum cenſeret id, quod ſatis ponderauimus, & exſplicuimus, fieri poſſe: *reſpondiſſet* (inquit) *non poſſe hoc ab hominibus fieri, niſi quos ipſa Dei virtus, atque ſapientia commendaſſet, vt omnia contemnendo, quæ praui homines cupiunt, & omnia perpetiendo, quæ horreſcunt, genus humanum ad tam ſalubrem fidem ſummo ardore, atque autho-*

tæ inferi non præualebunt aduerſus eam. Examina, quod hoc ſibi verbum vult, & videbis perſpicuam eius veritatē: nam non ſolùm hoc mirum eſt, quod ædificauit eam per totū mundum, ſed quia inuictam fecit, & inuictam, licet tot bella inſurgant. Hoc enim eſt, quod portæ inferi non præualebunt aduerſus eam: pericula ait, quæ mortem generant: pericula, quæ ad infernum deducunt. Vidiſti prædictionis veritatem? vidiſti euentus certitudinem, ac robur? vidiſti verba in operibus relucentia, & virtutem abſque armis omnia conficientem? Ne ideò, quia paucis dicitur, ædificabo Eccleſiam meam, transcurras obiter, ſed conſidera, & cogita tecum, quid ſit in tam breui tempore omnem ſub ſole terram tantis Eccleſijs impleri, tantas gentes ad fidem transferri, populos perſuaderi, vt patrias leges irritent, conſuetudinem radicatam reuellant, altaria, & templa, & ſtatuas, &c. & excitent altaria vbique gentium in regione Romanorum, Perſarum, Scytharum, Maurorum, Indorum, &c.

Magna res foret, & excellentèr magna, diuinæq; vir- 413
tutis, etiam ſi nemo interturbaret, eſſetque pax ſumma, & multis ſimul adnitentibus, & reluctante nullo poſſe intra tam breue tempus totum orbem à conſuetudine ſua mala, qua præoccupatus fuit, liberari, & ad aliam induci. Verum hoc multò maius, quod non ſolùm in aliam inducitur, ſed in multò difficiliorem; non enim ſolùm diuerſa cōſuetudo erat, ſed voluptate firmata. Duo violenta. Quæ enim acceperat à Patribus, auis, & proauis, & Philoſophis, & Rethoribus, ea reſpuere docebatur; quod ſane difficillimum erat: at difficiliùs, nouam accipere conſuetudinem, quæ nuper irrepſerat, eamque valdè laborioſam. Abduxit enim Chriſtus à voluptate, & induxit ad ieiunium; abduxit ab amore opum, & induxit ad amorem paupertatis, abduxit ab ira, & induxit ad manſuetudinem, abduxit à via lata, & ſpatioſa, & induxit in anguſtam, & arctam, & præruptam; & induxit aſſuetos viæ latæ: neque enim alios homines extra conſuetudinem huius mundi viuentes aſſumpſit, ſed illos ipſos, qui in talibus vitijs computruerant, & luto molliores erant, iuſſit, vt arctam viam, aſperamque illam, & duram ambularent.

Et perſuaſis eis? Quot autem perſuaſit? Non duobus, 414
vel decem, vel centum, ſed omnibus fermè ſub ſole habitantibus. Et per quos perſuaſit? Per viros duodecim illiteratos,

tos,priuatos,ineloquentes,obſcuros,pauperes, patria, robore corporis,præcellentia gloriæ,vehementia rethorices, eminẽtia ſcientiæ carentes,per piſcatores , per pelliones, per barbaros,& alterius etiam linguæ, ſcilicet hebraicæ. *Neque hoc ſolùm mirabile, ſed quod non hoc in pace fecerunt , ſed infinitis bellis hinc-indè excitatis : nam in vnaquaque gente,ac ciuitate,& quid dicam,ciuitate ? in ſingulis domibus gerebatur bellum: radicata enim hæc doctrina & puerum ſæpè à Patre diuiſit,& nuptam à ſocru,& fratrem à fratre &c. neque enim ſimul omnes crediderunt . Videbatur hæc doctrina contraria præceptis regijs , & patrijs moribus;deſiſtendum à prophanis præceptis,ridendas ſolemnitates , & credendum in natum ex Maria,& crucifixum , & ductum ad tribunal Præſidis , conſputum , & infinita alia paſſum, &c. Verumtamen & eam dicendo perſuaſerunt , ſicque Eccleſiam ædificarunt. Quo pacto, & qua ratione ? Virtute eius, qui iuſſit; ille enim præuius omnia faciebat : niſi enim diuina quædam virtus effeciſſet , nequaquam hæc vel principium,vel præludium accepiſſent;quo enim modo ille dixit, fiat cælum,& monſtrauit opus , eodem modo , & idem Eccleſias illas fundauit ; & verbum hoc, ædificabo Eccleſiam meam , hæc omnia operatum eſt.&c.* Hactenus ex Chryſoſtomo omiſſis propè infinitis alijs eius confirmationibus,& reflexionibus , vt quod plus fecerit Chriſtus poſt mortem,quam dum viueret, vt oſtenderet, ſe non humana,ſed diuina virtute agere; quod Apoſtoli priùs, & à ſe ipſis tales eſſent, & adeò timidi,vt uel ad vnam ancillæ interrogationem Petrus defecerit, omnes fugerint, &c. Concludat ergo ipſe : *nullus itaque his contradixerit,niſi quis valdè inſanus,& totus ſtupidus ſit, naturaque ſenſu priuatus.*

415 Iam iterum Auguſtinus lib. de uera , & falſa religione c.3. vel hos etiam ſtupidos permoueat . Si enim priuſquam Chriſtianam fidem mundus complecteretur Philoſophorum Plato, vel alius etiam interrogatus fuiſſet , vtrum cenſeret id, quod ſatis ponderauimus,& exſplicuimus,fieri poſſe: *reſpondiſſet* (inquit) *non poſſe hoc ab hominibus fieri,niſi quos ipſa Dei virtus, atque ſapientia commendaſſet, vt omnia contemnendo , quæ praui homines cupiunt, & omnia perpetiendo,quæ horreſcunt, genus humanum ad tam ſalubrem fidem ſummo ardore,atque autho-*

ritate conuerterent. Cum ergo iam id totum peractum ſit, adfuit proculdubio præſentiſſima Dei virtus, atque ſapientia ſupplens inſtrumentorum ſuorum inſufficientiam, improportionemque ſummam.

Pauli profunda probatio. Totam porrò probationem iſtam confecerat omnium efficaciſſimè S. Paulus 1. ad Corinth. 1. *Quia in Dei ſapientia non cognouit mundus per ſapientiam Deum, placuit Deo per ſtultitiam prædicationis ſaluos facere credentes; quoniam & Iudæi ſigna petunt, & Græci ſapientiã quærunt; nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum, Iudæis quidem ſcandalum, gentibus autem ſtultitiã, &c. Quia quod ſtultum eſt Dei, ſapientiùs eſt hominibus, & quod infirmum eſt Dei, fortiùs eſt hominibus. Videte enim vocationem veſtram, fratres; quia non multi ſapientes ſecundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles, ſed quæ ſtulta ſunt mundi, elegit Deus, vt confundat ſapientes, & infirma mundi, elegit Deus, vt confundat fortia, & ignobilia mundi elegit Deus, & ea, quæ non ſunt, vt ea, quæ ſunt, deſtrueret*. At confundere, & ſuperare ſapientes per ſtulta mundi, & fortia per infirma per virtutem mundi, & naturalem fieri non potuit: ergo altiori, & non mundi, ſed Dei virtute effectum fuit. Deindè re ipſa Apoſtoli quoad humana omnia, & quoad mundum nihil planè erant: contra vero ſapiẽtes, & nobiles mundi magnum quid erant; ergo verum eſt, deſtructa fuiſſe ea, quæ erãt, per ea, quæ nil planè erant: hoc porrò euidens eſt, virtute ipſorum fieri non potuiſſe? ergo factum fuit diuina virtute, & præter, ac ſupra omnem mundi ſpem, & potentiam. Materia porrò, in qua fortia per infirma ſuperata ſunt, & deuicti ſapientes per ſtulta mũdi, nequit viuidius, & verius proponi, quam proponatur à Paulo; erat enim credere in Chriſtum crucifixum, qui Iudæis ſcandalum videbatur, & Gentibus ſtultitia; poſt autem per ſtulta mundi perſuaſi ſunt, illum eſſe Filium Dei. Modus verò, vt ait Paulus, fuit per ſtultitiam prædicationis; ideſt, non per ſyllogiſmos, & efficaces rationes diſſerendo, ſed nudè proponendo, referendo, atque narrando, vt ex actis Apoſtolorum conſtat. Nihil eſt ergo, nec in ſubſtantia, nec in circumſtantijs, quod palam nõ prodat, ſola Dei, illaque ſummè mirabili virtute factum fuiſſe, vt mundus crederet in Chriſtum crucifixum. 416

Cæte-

Cæteræ religiones haud fundatæ diuinitùs.

417 QVæ demùm omnia confirmantur à contrario, & ſimul oſtenditur ſolam religionem Catholicam eſſe veram inter Chriſtianorum ſectas omnes. Etenim niſi in meridiana luce cæcutire placeat, innotuit iam ſatis mundo: quantum homines, vel Dœmones valeant in inſtituendis, propagandiſque religionibus, & indè palàm conijcere poteſt, à ſolo Deo inſtitui, propagarique modo dicto potuiſſe Chriſtianam religionem.

418 Vt enim à Gentilibus exordiar, ipſi in primis ratione agebant, nec quæ non probabantur, admittebant ſaltem ſapientes; quin ideò Moyſem contĕnebant, quia ſolùm narrabat, & probabat nihil. Deindè innitebantur ſapientium iudicio, & authoritati: & quæ ipſi admittebant, erant valdè humana, & noſtris his rebus ſimilia, corporalia, & ſenſibilia. Et ita apud Gentes nil inuenitur, quod diuinam virtutem redoleat, aut vllam ſimilitudinem habeat cum ſubſtantia, & modo propagationis doctrinæ Chriſti: & hoc quaſi oculis cernitur ipſis. *Gentes.*

419 Succedit Mahometes, qui magnam ſanè mundi partem ad ſe traxit. Sed qua virtute? Armis, & ingenti exercitu, multiſque victorijs. Hoc autem pacto homines ſubijcere, valdè humanum, & naturale eſt. Addebat etiam voluptatum eſcam; abduxit itaque homines à via arcta ad latam, ſpatioſam, & iucundam; non, vt Chriſtus, à voluptuoſa ad præruptam. Deindè Mahometes non infirma mundi elegit, ſed duces fortes, ipſeque fuit potentiſſimus. Omnia ergo ſunt toto cœlo diſſimilia. *Mahometani.*

420 Iam relictis propè infinitis hæreſibus, quæ contabuerunt, & ipſo ſui interitu falſitatem ſuam manifeſtăt, accedo ad ſectas præſentium hæreticorum, & modo velint ponderationem S. Pauli ingenuè, & attentè conſiderare, videbunt vocationem ſuam non Chriſti, ſed hominum, & nimis humanam fuiſſe; nam ſcimus, & ſcitis vos *Sectarij.*

ipſi

ruate conuerterent. Cum ergo iàm id totum peractum ſit, adſuit proculdubio præſentiſſima Dei virtus, atque ſapientia ſupplens inſtrumentorum ſuorum inſufficientiam, improportionemque ſummam.

Pauli pro funda pro batio.

Totam porrò probationem iſtam confecerat om- 416
nium efficaciſſimè S. Paulus 1. ad Corinth. 1. *Quia in Dei ſapientia non cognouit mundus per ſapientiam Deum, placuit Deo per ſtultitiam prædicationis ſaluos facere credentes; quoniam & Iudæi ſigna petunt, & Græci ſapientiã quærunt; nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum, Iudæis quidem ſcandalum, gentibus autem ſtultitiã, &c. Quia quod ſtultum eſt Dei, ſapientiùs eſt hominibus, & quod infirmum eſt Dei, fortiùs eſt hominibus. Videte enim vocationem veſtram, fratres; quia non multi ſapientes ſecundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles, ſed quæ ſtulta ſunt mundi, elegit Deus, vt confundat ſapientes, & infirma mundi, elegit Deus, vt confundat fortia, & ignobilia mundi elegit Deus, & ea, quæ non ſunt, vt ea, quæ ſunt, deſtrueret*. At confundere, & ſuperare ſapientes per ſtulta mundi, & fortia per infirma per virtutem mundi, & naturalem fieri non potuit: ergo altiori, & non mundi, ſed Dei virtute effectum fuit. Deindè re ipſa Apoſtoli quoad humana omnia, & quoad mundum nihil planè erant: contra vero ſapiẽtes, & nobiles mundi magnum quid erant; ergo verum eſt, deſtructa fuiſſe ea, quæ erãt, per ea, quæ nil planè erant: hoc porrò euidens eſt, virtute ipſorum fieri non potuiſſe? ergo factum fuit diuina virtute, & præter, ac ſupra omnem mundi ſpem, & potentiam. Materia porrò, in qua fortia per infirma ſuperata ſunt, & deuicti ſapientes per ſtulta mũdi, nequit viuidius, & verius proponi, quam proponatur à Paulo; erat enim credere in Chriſtum crucifixum, qui Iudæis ſcandalum videbatur, & Gentibus ſtultitia; poſt autem per ſtulta mundi perſuaſi ſunt, illum eſſe Filium Dei. Modus verò, vt ait Paulus, fuit per ſtultitiam prædicationis; ideſt, non per ſyllogiſmos, & efficaces rationes diſſerendo, ſed nudè proponendo, referendo, atque narrando, vt ex actis Apoſtolorum conſtat. Nihil eſt ergo, nec in ſubſtantia, nec in circumſtantijs, quod palam nõ prodat, ſola Dei, illaque ſummè mirabili virtute factum fuiſſe, vt mundus crederet in Chriſtum crucifixum.

Digitized by Google

Cæteræ religiones haud fundatæ diuinitùs.

417 QVæ demùm omnia confirmantur à contrario, & ſimul oſtenditur ſolam religionem Catholicam eſſe veram inter Chriſtianorum ſectas omnes. Etenim niſi in meridiana luce cæcutire placeat, innotuit iam ſatis mundo: quantum homines, vel Dœmones valeant in inſtituendis, propagandiſque religionibus, & indè palàm conijcere poteſt, à ſolo Deo inſtitui, propagarique modo dicto potuiſſe Chriſtianam religionem.

418 Vt enim à Gentilibus exordiar, ipſi in primis ratione agebant, nec quæ non probabantur, admittebant ſaltem ſapientes; quin ideò Moyſem contēnebant, quia ſolùm narrabat, & probabat nihil. Deindè innitebantur ſapientium iudicio, & authoritati: & quæ ipſi admittebant, erant valdè humana, & noſtris his rebus ſimilia, corporalia, & ſenſibilia. Et ita apud Gentes nil inuenitur, quod diuinam virtutem redoleat, aut vllam ſimilitudinem habeat cum ſubſtantia, & modo propagationis doctrinæ Chriſti: & hoc quaſi oculis cernitur ipſis. *Gentes.*

419 Succedit Mahometes, qui magnam ſanè mundi partem ad ſe traxit. Sed qua virtute? Armis, & ingenti exercitu, multiſque victorijs. Hoc autem pacto homines ſubijcere, valdè humanum, & naturale eſt. Addebat etiam voluptatum eſcam; abduxit itaque homines à via arcta ad latam, ſpatioſam, & iucundam; non, vt Chriſtus, à voluptuoſa ad præruptam. Deindè Mahometes non infirma mundi elegit, ſed duces fortes, ipſeque fuit potentiſſimus. Omnia ergo ſunt toto cœlo diſſimilia. *Mahometani.*

420 Iam relictis propè infinitis hæreſibus, quæ contabuerunt, & ipſo ſui interitu falſitatem ſuam manifeſtāt, accedo ad ſectas præſentium hæreticorum, & modo velint ponderationem S. Pauli ingenuè, & attentè conſiderare, videbunt vocationem ſuam non Chriſti, ſed hominum, & nimis humanam fuiſſe; nam ſcimus, & ſcitis vos ipſi *Sectarij.*

ipſi

ipſi per multos ſapientes ſecundum carnem, per multos nobiles, per multos potentes nouitates veſtras inſtitutas, & ſtabilitas. Habuiſtis enim, qui oua poneret, Eraſmum, in mundi ſapientia percelebrem; Lutherum, Caluinum, Zuinglium, & multos huiuſmodi ſapientes ſecũdum carnem; habuiſtis nobilium, & potentium multitudinem, in Germania Saxonem, Palatinum, & alios; in Anglia, qui primus religionem catholicam reiecit, Hẽricum 8. Regem, in Belgio Orangium, in Gallia Ioannam Nauarræ Reginam. Quæ autem cauſæ hos permouerint, eſt in mundo ſatis manifeſtum: Orangius nouũ Principatum affectabat, Henricus nouam vxorem conquirebat; Ioanna odio ferebatur in Romanum Pontificem propter amiſſum regnum. Deindè his, & omnibus propoſita fuit exemptio à Romano Pontifice, & poteſtas omnis in ſuos, & præda redituum Eccleſiaſticorum. Conceſſum etiam religioſis omnibus, vt clauſtra relinquerent, vxores ducerent; fideles omnes à cõfeſſione, à pœnitentia, à ieiunio, à decimis abſoluebantur. Hoc ergo fuit, quod etiam Mahometus fecit, à via arcta in amplam, & iucundam abducere homines, idq; beneficio, & auxilio ſapientium, nobilium, & potentiũ. Veſtrarum ergo ſectarum inſtitutio, & propagatio, vtpotè Mahometanæ conſimilis, diſcrepat à vocatione, & inſtitutione Chriſtianorum, quãtum humana, & carnalia diſcrepant à cæleſtibus, nec quidquam eſt, in quo diuina virtus, & cooperatio reluceat.

At dicitis: nos veram illam doctrinam Chriſti, & religionem renouauimus; quæ iam ſatis principio innotuit veram, & diuinam eſſe, nec denuò neceſſaria fuere miracula, aut ſigna noua diuinæ virtutis: & ad examen doctrinæ nos prouocatis. Sed verò in primis demõſtratum eſt, ſolùm per examen doctrinarum eſſe impoſſibile; certè eſſe illegitimum, & immenſum veram religionem diſcernere. Deindè Chriſtus hoc idem allegare potuit, ſe doctrinam illam adducere, quæ in Prophetis erat: Prophetarum autem veritatem ſatis fuiſſe à Deo confirmatam; & nil ampliùs neceſſe eſſe, niſi, quod doctrina ſua cum Prophetis conferretur. Et tamen non hoc fecit, ſed modo dicto doctrinam ſuam propagauit, mundoque illius veritatem fecit manifeſtam: mo- 421

dus

dus autem hic, & ueſter ex diametro pugnant, ſicut & modus Mahometi. Qui ergo ſyncerè veritatem quærit, per pugnantia ſigna pugnantem etiam vocationem ipſam eſſe coniectabit, dicetque ueſtram proculdubio hominum,& humanam,carnalemque fuiſſe, & omnes veſtros fundatores ſapientia mundi, & armis egiſſe, principatus, & regna, & vindictas, & vxores, & in ſumma mundum quæritaſſe, & prædicaſſe; non Deum, neque veritatem: hoc enim non conſtat;illud autem conſtat. Rurſus Chriſtus dicit, neminem futurum obligatum ad ſuam doctrinam, niſi operibus oſtendiſſet illam eſſe Dei: at vos nil attuliſtis, quo id oſtenderetur.

422 Quocirca mirari ſatis non poſſum Reformatores iſtos, & religionem,vt vocant,reformatam; niſi enim tot animæ ſanguine Chriſti redemptæ ad dolorem permouerent, ridendi planè forent: modus quippè iſte reformandi fuit omninò à contrario. Scilicet vt nunc religionis nomen variemus, & vulgari vſu accipiamus pro religioſorum familijs, & ordinibus ſingulis fermè ætatibus prodeunt religionum Reformatores, & reformationes factæ ſunt, vt apud Patres Franciſcanos, Auguſtinianos, & Carmelitas, & alios. At hoc numquam hactenùs viſum eſt apud nos, quod reformatio fiat in facilius,& iucundius, ſed viceverſa, & huiuſmodi mutatio appellatur nō reformatio, ſed relaxatio,niſi ipſis alia ſit lingua, & aliud onomaſticon. Si quis vellet ordinem aliquem reformare inducendo loco caſtitatis caſtitatem coniugalem, & tollendo ieiunia &c, iſte tamquam amens rideretur:& tamen ipſi, cum quæ oneris ſunt, ferè omnia ſubſtulerint, religionem reformatam ſuam, ſed proculdubio per antiphraſim vocant. Probè ſcio, reformationem quaſi ex terminis,ac ex eſſentia ſua non importare, vt fiat in facilius,vel difficilius,ſed vt in idem, & ſicut initio fuerat. Hoc licet procedēdo metaphyſicè ita ſit; at numquam homines in difficiliora degenerant, nec relaxationes fiunt in ſtrictius,ſed in amplius,& iucundius, nec Chriſtus viam nobis inſtituit amplā, quæ arctari facilè poſſet,ſed arctam, & anguſtam, & quæ mutari,niſi in facilius, & amplius vix, aut ne vix quidem valeret. Reformata ergo horum religio, ſi placet, appelletur à non

refor-

Digitized by Google

reformando, ſed relaxādo ſicut Parcæ à non parcendo.

Vlterius autem, vt & hoc addam ex multis, animus fundatorum recentium ſectarum ſatis dignoſcitur ex animo eorum, qui à nobis ad illos transfugiunt: nullus enim eorum, qui corde apud nos Deum quærunt, & ſanctè viuunt, tale quidquam aut fecit, aut cogitauit ſed plerumque, qui abeunt, ex illis ſunt, quibus apud nos vxorari non licet. Quod aptè explicat faceta illa, ſiue hiſtoria, ſiue fabula; quippè haud ſemel fictione aliqua ipſiſſimam veritatem explicamus. Ferunt ergo Religioſum apoſtatam aufugiſſe ad Lutheranos, qui multis annis apud ſuos Theologiam docuerat: ad examen verò admiſſus rogatus fuit cuius generis eſſet religio? Ille ſemel, & iterum quæſtionem puerilem dedignatus recuſauit reſpondere: coactus tādem reſpondit, religionem eſſe generis fœminini. Subridens, qui rogauerat, veriſſimè, inquit, reſpondiſti; in religione namque non aliud vos aſpicitis, neque quæritis præter genus: Vxorem quæris; dabitur. Hoc porrò idem veſtris fundatoribus Luthero, Caluino, Zuinglio, Henrico, & omnibus exprobrari potuit, & exitus ipſe ſatis palàm eorum animum commonſtrauit. Patet ergo ſolam religionem Chriſtianam, quæ apud Catholicos ſemper inuicta perdurauit, & Deo authore principio propagatam eſſe, conſeruatamque deinceps. 423

Concludat itaque S. Thomas 1. contr. gent. cap. 6. & qui euidentiam moralem veritatis negant, ſimul attendant Doctoris ſcholaſtici ſententiam. *Hæc autem tam mirabilis mundi conuerſio ad fidem chriſtianam indicium certiſſimum eſt,* (non dicit probabile, aut probabiliſſimum) *præteritorum ſignorum, vt ea vlteriùs iterari neceſſe non ſit, cum in ſuo effectu appareant euidentèr* (euidentèr inquit) *eſſet autem omnibus ſignis mirabilius, ſi ad credendum tam ardua, ad ſperandum tam alta, & ad operandum tam difficilia mundus abſque mirabilibus ſignis inductus fuiſſet à ſimplicibus, & ignobilibus hominibus.* 424

QVÆ-

QVAESTIO XXV.

Vtrum præcedens doctrina exceptionem aliquam habeat, an potiùs confirmationem in pertinacia Iudæorum.

225 VIdetur planè, quæcunque pro veritate Chriſtiana ex modo propagationis doctrinæ Chriſti deſumpta ſunt, & ponderata, manifeſta exceptione, ac inſtantia infringi, elidiq; in pertinaciſſima Iudæorum obſtinatione, atque duritie: conſpicimus quippè Iudæos per ſexdecim fermè ſæcula exules, vbique contemptos, irriſos, oppreſſos mala omnia perpeti cauſa religionis; malleq; in extrema miſeria ducere vitam, quam legem relinquere ſuã: quod videtur naturali, & humana virtute tam fieri non poſſe, quam quæ dicta ſunt pro Chriſtiana religione. Si namque ab exemplo argumentari liceat, in nulla alia religione tale aliquid viſum eſt, quòd oppugnata tot ſæculis, tãq; potẽtèr cõcuſſa nõ extinguatur, ſed quodãmodò inualeſcat, & creſcat: vidimus cõtra integra fermè regna, vno corrupto Rege, vel Principe, collapſa: ſic porrò Eccleſiæ prĩcipio ex perſecutione ipſa vires chriſtiana religio reſũpſit, hoc in primis nõ tãdiu durauit; & deindè hinc nos diuinam, & altiorem virtutẽ colligimus: ergo vel quæ in Iudæis cernimus, purè humana nõ ſunt, vel ſunt ſimiliter humana, & naturalia, quæ pro chriſtiana religione Chriſtiani omnes deprædicant, & deprædicauimus. *Oppoſitio.*

226 Præterea, ſi vt d. Auguſtinus quæſt. præc. differebat, ab aliquo Philoſophorum, antequam hæc fierent, quæ in Iudæis mundus conſpicit, quæſitum fuiſſet, fierine illa naturaliter poſſent, reſpondiſſet, credo, humana vi fieri nõ poſſe, quòd tot homines, tot ſæculis oppreſſi

adeò,inuicti tamen,infractique durent, & nil non legi ſuæ poſthabeant. Si rurſus argumentum Pauli tenet, & valet, quamquam Iudæi ſatis abundent pecunia,de reliquo tamen nec nobiles,neque potentes, neque ſapiẽtes habent,& ſunt reipſa ſtulta mundi;infirma,& ignobilia,& quaſi non ſint. Quod ergo hæc ſiue lex, ſiue religio,improportionatis adeò fundamentis adnixa,tandiù tamen viuat, pure humanum non eſt, vel humana ſunt, quæ pro Chriſtianiſmo adducuntur. Domum ſuper arenam ædificatam firmam conſiſtere; ex ipſa etiã Chriſti Seruatoris ſentẽtia naturale haud eſt.Quid porrò quoad humana magis ſuper arenam ædificatum, quam ſit ædificata ſynagoga, omni humana commendatione planè deſtituta. Cum ergo duret nihilominùs, ac firma maneat,adnititur proculdubiò diuinæ, & inuiſibili virtuti Dei. Cum ergo duo pugnantia, vt Chriſtianiſmus, & Iudaiſmus pugnant, Deus haud foueat, concludent,nil diuinum adeſſe Chriſtianiſmo.Et addẽt, etiam ſecundum inſtituta chriſtiana ſatis diuinæ prouidentiæ, Deique genio eſſe conſonum, quod ſuos hac in vita laboribus,& miſerijs cunctis probet,& exerceat, & ſint odio omnibus hominibus, dicturoſque nos aliquando, *hi ſunt quos habuimus in deriſum,& in ſimilitudinem improperij: nos inſenſati vitam illorum æſtimabamus inſaniam,& finem illorum ſine honore; ecce quomodo computati ſunt inter filios Dei, & inter Sanctos ſors illorum eſt:* quæ videntur de Chriſtianis, quæ magno in honore in mundo habemur,verificari non poſſe,ſed de ipſis.

Iudæi propter Chriſtum crucifixum percuſſi, obcæcati.

HÆc quamquam apud alios aut obiecta, aut diſiecta non inueniam, haud tamen placuit diſſimu- 427
lare: fallax namque, & deceptorium illud genus defenſionis eſt,atque à chriſtiana ſynceritate alienum,ſi quæ iuuant producendo,ea diſſimules,& occultes,quæ obſiſtunt. In hac igitur obſtinatiſſima Iudæorum pertinacia eſt proculdubio,cerniturque aliquid ſupra, vel præ-

Iudæi noſtræ veritatis ſpeculum.

ter

ter humanum,aliquid ſpecialis diuinæ prouidentiæ, vt quæ nuper obiecimus, commonſtrant;non vtique quod vel chriſtianam veritatem infringat, vel ipſorum profeſſionem commendet, ſed quòd denuò demonſtret Chriſti diuinitatem,ipſiuſque doctrinæ veritatem ; vt ſcilicet Auguſt.in pſal.56. de ſcripturis Iudæorum dicit, poſſumus hìc quoque reſumere,in ipſorum vita apparere veritatem noſtram ; *ſicut facies cæci apparet de ſpeculo, quam reliqui vident, & ipſe non videt*. Quemadmodum quippè, ſi quis damnatorum cerneret obſtinationem, inueniret ſpeciale aliquid, quale apud nos nihil eſt, quo ipſi manifeſtiſſima fieret & diuina iuſtitia,& illorum etiam ante acta vita improba, etſi Deus peccatorum,& obſtinationis minimè ſit Author; ſic proportione ſua hæc cæca adeò,etſi non prorſus deſperata Iudæorum pertinacia quaſi viſibile,& perpetuum in mundo argumentum eſt veritatis Chriſtianæ, cerniturque diuina virtus, atque iuſtitia.

428 Hoc verò, vt demonſtrarem,etſi tot in Sanctis Patribus ſuppetant,nilque addi poſſe ijs præcipuè videatur,quæ Chryſoſtomus per quinque orationes efficaciſſimè vrget, & proſequitur, in ſcopum tamen noſtrũ viſa ſunt commodiora, quæ Rabbi Samuel ſexcentos ante annos ſcripſit ad Rabbi Iſaac; extat autem epiſtola inter opera Pauli Burgenſis; neque ex illa omnia affero, ſed partem minimam, ipſiuſque ferè verbis.

429 Ille ergo cap.1. epiſtolæ deſiderat erudiri, & certificari à Rabbi Iſaac: *quarè nos Iudæi generaliter percuſſi ſumus captiuitate iſta, in qua ſumus,quæ poteſt propriè vocari ira Dei perpetua,quoniam non habet finem;nam modò ſunt mille anni completi,& vltrà,ex quo per Titum fuimus captiuati*. Inducit deindè peccata ſumma Patrum ſuorum,quòd ſcilicet idolatrauerint, quod Prophetas occiderint,atque abiecerint legem Dei: ob quæ tam magna fuiſſe ipſos percuſſos captiuitate Babilonica, quæ ſecundum ſanctam ſcripturam fuit ira Dei *validiſſima*; & tamẽ non niſi per annos ſeptuaginta durauit, & placatus eſt Deus, & ipſi ad libertatem ſuam, & terram reducti, &c. *& tamen nunc*, vt ille loquitur, & cernimus omnes, *ira iſta non habet finem,nec in Prophetis promittitur finis,& ſunt iam mille anni, ex quo diſperſit nos Deus* Probatio.

per quatuor partes mundi. Hinc cap. 2. ſumit, & infert, Patres ſuos commiſiſſe proculdubio ſummum aliquod ſcelus; cum inter ipſos etiam conueniat, fuiſſe aliquam huiuſmodi cauſam, *& tamen nullus ſcit illam aſſignare:* & cap.6. probat eam non fuiſſe vllum ex ijs peccatis, quæ antè aduentum Chriſti perpetrauerant; quia omnia fuerunt punita, ac remiſſa, & placatus Deus, ipſique ciuitate, & templo, ac ſacrificijs donati.

Concludit, aut cõiectat, peccatum hoc fuiſſe pro- 430
culdubio venditionem, & occiſionem Ieſu Chriſti, qui cum ſit Deus, eius occiſio tantò duriùs, quam occiſio Prophetarum, tamque ſine fine punitur. Probat etiam ex circumſtantijs, hoc fuiſſe peccatum, hanc cauſam: tunc ſcilicet cæpit pœna, venitque Titus, atq; ex eo tẽpore ſine templo, ſine ſacrificijs, ſine Prophetis, ſine Populo, ſine Rege, vel ordine per mundum vagantur. Congruunt etiam prophetiæ innumeræ, in quibus hæc cuncta, quæ facta conſpicimus, diſertis verbis prædicta ſunt: expreſſiſſimè verò Dan.9. *occidetur Chriſtus, & non erit eius populus, qui eum negaturus eſt*, & quod à Duce venturo diſſipabitur, & deficiet hoſtia, & ſacrificium vſque ad finem. Et pſal.56. *miſit de cælo, & liberauit me; miſit in opprobrium conculcantes me*; & alia huiuſmodi ſine fine, quæ non ex libris noſtris, ſed ex ſuis ſumpta manifeſtam efficiunt Chriſti diuinitatem, & veritatem, & gloriam, cui honor in ſæcula ſæculorum.

Cõprobatio ex Chriſti prædictione.

Expreſſiſſimè verò, vt iam aliquid Rabbino illi 431
adiungamus, cuncta prædixit, & clarè, & aſſeueranter propoſuit, antequam fierent, ipſe etiam Aſſertor noſter Ieſus Chriſtus, vt Matth.24. Lucæ 13.19.20. & 21. Totum porrò clarè, & coram ipſis Senioribus populi, ac Principibus Sacerdotum edicit, & veteris etiam teſtamenti prædictionibus confirmat Matth.21. in parabola vineæ, quam, licet ſatis vulgò ſcitam, iuuat hìc totam retexere, quia nil altiùs, exactiùſue adduci poteſt: nec, qui oculis planè ipſis euentum vidiſſet, potuiſſet diſtinctiùs, & accuratiùs illum deſcribere. *Aliam parabolam,* inquit, *audite: homo erat paterfamilias, qui plantauit vineam, & ſepem circumdedit ei, &c. & locauit eam agricolis, & peregrè profectus eſt. Cum autem tempus fructuum appropinquaſſet, miſit ſeruos ad agricolas, vt acciperent fru-*

Digitized by Google

fructus eius: & agricolæ,apprehenſis ſeruis eius , alium cæciderunt,alium occiderunt,aliu m verò lapidauerunt ; alludit ad Prophetas occiſos , & lapidatos . *Iterum miſit alios ſeruos plures prioribus; & fecerunt illis ſimilitèr.Nouiſſimè autem miſit ad eos filium ſuum, dicens ; verebuntur filium meum. Agricolæ autem videntes filium dixerunt intra ſe; hic eſt hæres,venite,occidamus eum , & habebimus hæreditatem eius: & apprehenſum eum eiecerunt extra vineam,& occiderunt.Cum ergo venerit Dominus vineæ,quid faciet agricolis illis? Aiunt illi, malos malè perdet , & vineam ſuam locabit alijs agricolis , qui reddent ei fructum temporibus ſuis.*Iam ſequitur anima tota parabolæ.*Dicit illis Ieſus; numquam legiſtis in ſcripturis ; lapidem , quem reprobauerunt ædificantes , hic factus eſt in caput anguli : à Domino factum eſt iſtud , & eſt mirabile in oculis noſtris. Ideò dico vobis, auferetur à vobis regnum,& dabitur genti facienti fructus eius ; & qui ceciderit ſuper lapidem iſtum, confringetur; ſuper quem verò ceciderit, conteret eum . Et cum audiſſent Principes Sacerdotum , & Phariſæi parabolas eius,cognouerunt,quod de ipſis diceret .* Ecce ſucceſsũ Iudæorum totum anteà,tamque diſtinctè prædictum , & in re quidem à ſolo Deo operabili, ſcilicèt, quod ab illis ablaturus ipſe eſſet regnum , ipſoſque contriturus, &c.& omnia verificata: & cauſam etiam , quia ſcilicet filium eius occiderunt:in quibus,vt antea dicebam , & Chriſtus etiam ipſe docet, ob oculos patentiſſima nobis repræſentatur,& Chriſtiana veritas , & cæcitas Iudæorum: ſcilicet *à Domino factum eſt iſtud,& eſt mirabile in oculis noſtris.*

432 Quocircà differat nunc nonnihil B.Chryſoſtomus orat.2. *Inimicus* (inquit Iudæus) *meus eſt.qui talia loquitur: ego illum adegi in crucem, & quomodo recipiam illius teſtimonium? Atqui hoc ipſum prodigioſum eſt , ò Iudæe, quod cum tu crucifixeris eum , ille poſteaquam à te crucifixus eſt,tunc ciuitatem tuam euertit, tuam gẽtem diſſipauit, tuum populum per vniuerſum orbẽ diſperſit , ſcilicet re ipſa declarans.ſe reſurrexiſſe,ac viuere , atque nunc agere in cælis. Quoniam enim ex benefactis noluiſti potentiã illius cognoſcere,per afflictionem , ac ſupplicia demonſtrauit robur ſuum ineuitabile pariter, & inexpugnabile.* Ac rurſus hæc omnia talia ſunt, quæ niſi à Deo præſciri non poſſent, *Chryſoſtomi confirmatio.*

Digitized by Google

ſent,vt ex ipſa rei qualitate,& ex ijs, quæ inter obijciẽdum ſunt initio propoſita,ſatis liquet; & ita niſi ſpiritu Dei prædici,tamque diſtinctè,& aſſeuerantèr proponi non potuerunt. Et certè ſi hæc Chriſti prædictio exceptionem habet,& non admittitur, reijci nullo negotio poterunt, quæcunque ex veteri teſtamento ipſis etiam Iudæis probantur,& celebrantur.

Diuino porrò conſilio hæc omnia,& prædicta, & diſpoſita eſſe illud præterea demonſtrat, quod Iudæi nil non tentauerint, ac fecerint pro recuperanda ciuitate, & templo, vt ſub Adriano,& Conſtantino. Iulianus verò hoſtis Chriſtiano nomini infẽſiſſimus,tũ vt ad ſacrificia eos ſẽſim induceret, tũ vt Chriſti clariſſimã, & in euẽtu ipſo toti mundo manifeſtam prædictionem, & veritatem falſificaret, pecunias impendit, præfectis dedit negotium,& artifices vndequaque accerſiri iuſſit: ſed euentus demonſtrauit,vt ait Chryſoſtom.quod *Dei decretum omnibus eſt potentiùs,validaque opera ſermonum Dei.* Nimirum ſimul, *atque tentaſſent hunc impium conatum, cæpiſſentque nudare fundamenta, multamque terram exhauſiſſent, protinùs ignis exiliens è fundamentis exuſſit multos. Hæc vbi reſciuit Imperator, quamquam tanta veſania deditus erat illi negotio, veritus tamen, ne vltra progreſſus,in ſuum ipſius caput ignem accerſeret,deſtitit. Et nunc ſi redeas Hieroſolymam,conſpicies nuda fundamenta: quod ſi cauſam quæras, haud aliam,quam hanc audies. Huius rei nos omnes teſtes ſumus; noſtra enim ætate hæc non ita pridem acciderunt. Iam conſidera victoriam inſignem; non enim hoc accidit ſub pijs Cæſaribus, ne quid dicere poſſent,quod Chriſtiani ſuperuenientes opus perfici vetuerunt, ſed tùm, cum res noſtræ afflictæ,cum omnes de vita periclitarentur. Etiamne adhuc dubitas,Iudæe,cum perſpicias, & ex Chriſti prædictione, & ex Prophetarum vaticinijs, & ipſarum rerum demonſtratione teſtimonium aduerſus te confirmatum. Verum nihil mirum eſt; iſtiuſmodi quippè fuit tua natio effrons, & peruicax,ſemperque rebus euidentibus repugnare ſolita.* Hæc Chryſoſtom. & ſimilia extant in Iuſtino contra Tryph. & in Euſebio, & alijs.Iam etiam nunc per tot ſæcula ciuitas illa non ſub Chriſtianis eſt, ne quid dicant Chriſtianorum opera,& odio ipſis ciuitatem,ac templi reſtaurationem negari;ſub Turcæ ſunt ho-

hoſtiumque Chriſti imperio: & fortè hoc inter alia Dei iudicio, vt euidentiſſimum mundo faciat, ipſius ſententia,& decreto genti iſti & regnum, & ciuitatem, & templum,& ſacrificia,& cuncta demum adempta, nec ipſos etiam,quando apud inimicos Chriſti res eſt, præualere,aut quidquam poſſe aduerſus Chriſti ſententiam,ſcilicet ipſi ſeſe iudicarunt dicentes, *vineam ſuam locabit alijs agricolis: ſanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros*,vt Prophetarum alia nunc vaticinia omittamus; non enim Chriſti diuinitatem,ac veritatem ex Prophetis nunc ſtatuere eſt animus, ſed ex ijs ſolùm, quæ pro hac gente ex tot ipſius miſerijs, & afflictionibus obiecta erant,veritatem noſtram denuò,& ni fallor,apertiſſimè deducere.

Iudæi non tanta patiuntur propter religionem, ſed in pœnam.

434 CErnitur prætereà manifeſtè in ipſa gentis huius profeſſione, non cauſa religionis, ſed pœna, & ſententia Dei ipſos illa pati,quæ obiecta ſunt; nam ipſi nullam neque Moyſis, neque aliam legem ſeruant, ſed Moyſe relicto tenent Thalmudicas fabulas, nec aliud in mundo faciunt,quam vt pecuniam quærant per omnem modum mercaturæ,ac vſurarum: atque ad hoc ſi opus eſt, quamlibet religionem colunt, ſiue noſtram, ſiue lutheranam,ſiue aliam: apud nos certè, vbi liberã viuendi licentiam non habent, vt in Hiſpania,cæteriſq; Hiſpaniæ ſubiectis regnis, imaginem ipſam Chriſti reuerentèr adorant, miſſas audiunt, peccata confitentur, & communicant,nec reliqui ab Hiſpania aufugiunt, ne iſta faciant,ſed ne incidant in Inquiſitores,& bona omnia perdant; non autem iſta, ſed contraria omnia fecerunt Chriſtiani,& ne idola adorarent, mortem etiam ipſam ſubibant. Ineptum porrò, & inſipientia plenum eſt dicere, hæc ipſos facere in contemptum Chriſti; quia hoc in ipſorũ ſententia eſt idololatrare externè:at idololatrare externè nulla de cauſa licet; vel quarè tépore *Iudæorum, & Chriſtianorũ diuerſitas.*

pore Moyſis,& Prophetarum non permittebatur exterior cultus idolorum in contemptum? & quid planè eſt adorare in contemptum, quam contradicentia inuoluere, & quod contemnendum erat, adorare, ſeu vt dicam formaliùs, contemnere adorando? quemadmodũ ſiquis laboraret in quiete, ſeu quieſceret laborando. Et deindè patet, hoc ipſos haud dicere ex animo: nam vbi impunè degunt, nil faciunt eiuſmodi, nec adeunt templa noſtra. Atque rursùs, cum frequenter carceres Inquiſitionis compleantur, omnes abiurant continuò Iudaiſmum,& ſi quis pertinax eſſe pergat, miraculi loco habetur,& vix vnus vno in ſæculo inuenitur. Deindè

Iudæi cõtra Moyſem.

ex tota Moyſis lege vix quidquam exercere licet extra Hieroſolymam;non ſacrificia, non holocauſtomata, non paſcha,nec feſtum,non purgationes,& quæ principaliſſima erant. Quæ ergo religio viſa eſt vnquam, aut eſſe poteſt ſine his omnibus, & ſine templo,& ſacrificio vllo, aut hoſtia,aut ſacerdote; nec enim ſacerdotes eſſe poſſunt, vbi,& quando ſacrificare eſt impoſſibile per tot ſæcula. Iſti nihilominùs aliqua horum exercent, & colunt, *ſemper ea facientes*,vt ait Chryſoſt.*quæ illius placitis aduerſantur. Etenim cum illos volebat ieiunare, tunc incraſſabantur: rurſus vbi non vult eos ieiunare, mordicus tenent ieiunium: cum vellet eos victimas offerre, ad ſimulacra properabant; cum non vult eos celebrare diem feſtum, ſtudio diem feſtum agunt*. Nec inconſultò Deus ea omnia Hieroſolymis, ac templo alligauit, vt ſcilicet intelligerent, ablato loco cuncta cum illo auferri: ſed rebellis natio, & cæca ſemper Spiritui ſancto reſiſtit. Quod ſi hæc omnia tempore Sanctorum Patrum Iuſtini, Auguſtini, Chryſoſtomi, viſa ſunt ipſis euidentia, quid nos dicamus, qui illa videmus continuata, & confirmata per ſexdecim integra ſæcula?

An verò iſta hominum horum miſeria, & calamitas ſit finem aliquando habitura,à multis diſputatur: in quo certum eſt,vt probant, finem nullum fore, quamdiu in Chriſtum non credent: quia in Prophetis nuſpiã promittitur, contra quam Deus cum iſta gente ſemper ſolitus erat facere: nam in alijs captiuitatibus, & exilijs,& captiuitatem,& tempus, quo duratura erat, illis prædixit, præmonuitque clarè, vt cernitur Gen. c. 15. v. 13. 435

v.13.de captiuit. Ægypti, Hierem.29. de Babilonica, & Daniel.9.& alias. De iſta autem ſeruitute, & diſperſione, quam patiuntur, diſperſio ipſa prædicitur multotiès; finis nullibi certò ſaltem tempore futurus promittitur. Quod ſi, vt apparet, iſtam velint prædictam Leuitici 26. nam ea cuncta ibi narrantur, quæ nunc perferunt, quod diſpergentur inter gentes, & terra hoſtilis ipſos conſumet, &c. ibi verò finis promittatur, licet nullo determinato, nec aſſignato tempore; quia ad finem capitis additur, *non penitùs abieci eos, & recordabor fœderis mei priſtini, &c.* hæc inquam, ſi de hac ſeruitute, & diſperſione intelligenda ſunt, vt videntur planè intelligenda, ex hoc ipſo conuincuntur; nam ibi irridentur ſabbata, quæ in terra hoſtili facient, & cõdemnatur ipſorum vita, & profeſſio, *tabeſcent* (ait) *in iniquitatibus ſuis in terra inimicorum ſuorum, & propter peccata Patrũ ſuorum, & ſua affligentur.* Finis autem promittitur, quãdo *erubeſcet incircumciſa mens eorum; tunc orabunt pro impietatibus ſuis, eo quòd abiecerint iudicia mea, & leges meas deſpexerint.* Impietates porrò ipſorum non ſunt, quod idola adorent, aut Prophetas occidãt; vt ipſorum Maiores effecerunt; atque in hoc ſunt maioribus ſuis circumſpectiores, & meliores: ſunt ergo quod Chriſtũ, & Sanctum Domini à Maioribus crucifixum quotidie denuò affectu ſuo crucifigant, & iudicia eius manifeſtata in ſemetipſis, ac nouiſſimè in Filio dicta, & tradita, abijciant, nec admittant, ſed conculcent, & proterant. Quare puniuntur non propter peccata Patrum ſuorum quomodocunque, ſed ab ipſis impiè renouata, & continuata.

436 Finem porrò aliquando demùm futurum demonſtrat, opinor, apertè Paulus ad Rom.11.vbi poſt alia diuinè perorata. *Nolo enim* (inquit) *vos ignorare fratres myſterium hoc, vt non ſitis vobis ipſis ſapientes; quia cæcitas ex parte contingit in Iſrael, donec plenitudo Gentium intraret; & ſic omnis Iſrael ſaluus fieret, ſicut ſcriptum eſt: veniet ex Sion, qui eripiat, & auertat impietatem à Iacob: & hoc illis à me teſtamentum; cum abſtulero peccata eorum. Secundum euangelium quidem inimici propter vos: ſecundum electionem autem chariſſimi propter Patres, &c. Sicut enim aliquando & vos* (idest Gentiles) *non credidiſtis Deo:* *Iudæi ſapiēt aliquando.*

Digitized by Google

nunc autem miſericordiam conſecuti eſtis propter incredulitatem eorum; ita & iſti nunc non crediderunt in veſtram miſericordiam, vt & ipſi miſericordiam conſequantur.

Alius Iudaica cæcitatis fructus.

Addunt Sancti Patres aliam etiam cauſam, & finẽ 437
huius diſperſionis Iudaicæ, quam inter alios ſic ponderat Auguſtinus, qui tum alias, tum ſerm. 1. ex 49. nouiſ. *Iuſſit* (inquit) *Imperator Romanus Iam Chriſtianus* (ideſt Magnus Conſtantinus) *vt ad ipſam Ieruſalem non accederent Iudæi Et ſparſi per orbem terrarum facti ſunt quaſi cuſtodes librorum noſtrorum; quomodo ſerui, quando eunt in Auditorium Domini ipſorum, portant poſt illos, codices, & foris ſedent; ſic ſeruus factus filius maior filio minori. Nam aliquandò mouent nos aliqua in ſcripturis, & de Iudæorum codicibus certi aliquid cognoſcitur. Ideò ergo ſparſi ſunt, vt nobis libros ſeruent. Maior ergo ſeruit minori.* Et etiam, vt vbique Chriſtianam veritatem ex ipſorum libris oſtendamus, vti conſiderat Chryſoſtom. poſſunt enim nobis opponere euangelia eſſe conficta à Chriſtianis; & tunc adſunt libri Iudæorum, qui noſtri, & Chriſti hoſtes cum ſint, exceptionem quoad hoc habeant nullam; atque ex illis veritatem Chriſti commonſtremus.

An autem probè cum iſta gente agatur, etiã poſt- 438
quam ad Chriſtum conuerſi ſunt, vel illis pecuniam, ac bona omnia adimendo, vel per ſtatuta quædam eos ab omni fermè honoris gradu remouendo; & in ſumma an liceat ipſos iam Chriſtianos perpetuò velut infames habere, punctum eſt ad religionem, ac veram fidem non pertinens, nec neceſſarium: erunt qui iudicẽt: multa vtrimque dicuntur; hinc enim palam eſt, ſalutem, & conuerſionem illorum valdè hoc pacto impediri; videtur etiam à Paulo ad Rom. 2. & 10. omnem diſtinctionem Hebræi, & Græci, acceptionemque perſonarum prohiberi, doceriq; omnes ſine diſtinctione eſſe æqualiter primos: Iudæis præterea in epiſt. ad Galat. & aliis exprobari, quod Gentes ad fidem venientes deſpicerẽt, nec tanti facerent, &c. occurrit ex aduerſo innata quædam huius gentis inclinatio ad Iudaiſmum, quaſi ipſorum ipſa etiã phyſica natura immutata ſit, quod multi teſtantur, varijſque hiſtorijs oſtendere curant: quare illorum conuerſionem putant ſuſpectam, aut periculoſam.

Digitized by Google

ſam. Occurrit etiam, quòd hanc infamiam videantur promereri propter occiſionem Chriſti, ſitque hoc magna Chriſti, eiuſque nominis gloria: quæ ſanè magno videntur examine indigere: & iterum dico, erunt, qui iudicent. Hoc ſcio, Caietanum, virum ſanè alioqui in reſoluendo non timidum, haud auſum fuiſſe approbare ſtatuta perpetua ordinum regularium illos ad religionem non admittentium. Sed ipſe faciliùs ordines regularium defenderé, eos preſertim, quibus & propria, & proximorum ſimul ſalus finis eſt; ipſi enim quaſi ex ſuppoſitione procedunt, poſtquam iam aliundè, ac independenter ab eorum legibus, Iudæi infames habẽtur, peiuſque apud mundum eſt, guttam vnam ſanguinis Hebraici habere, quam latronem, & inceſtuoſum, ac peſſimum hominem, imò quam hæreticum eſſe: hic enim ſi conuertatur, ad omnia admittitur: quare ſi Regulares illos iam ita infames admitterent, fierent contemptibiles, atque ad procurandam proximorum ſalutem valdè inhabiles, & inepti.

QVAEST. XXVI.

Vtrum antiquis, & à Chriſto, ab Apoſtolis, alijſque pridem factis miraculis veritas chriſtiana concludatur?

439 VIdetur ſanè hoc ex loco euinci non poſſe veritatem chriſtianam, cumque nihil ſit miraculis celebriùs pro quacunque ſtabilienda religione, nihil videtur eſſe illis ad arguendum, probandumue fallaciùs. Primò quidem; quia omnes viciſſim allegant miracula, & Gentiles, & Turcæ, & Iudæi, & Chriſtiani, & alij alios viciſſim deridemus, & caſui, vel ſuperſtitioni, vel magicis artibus aliena attribuimus. Deindè videtur impoſſibilis via certò diſcernẽdi vera miracula à falſis; id enim fieri nequit ſine

Difficultas diſcernendi vera miracula.

Digitized by Google

exquiſita quadam Philoſophiæ naturalis, Medicinæ, Aſtrologiæ, atque artis Magicæ cognitione, vt ſciatur, an effectus à cauſis ſublunaribus, vel cæleſtibus, vel ope Dæmonis, vel caſu oriri potuerit; quis porro hanc harum artium exquiſitam cognitionem aſſequitur? rara certè auis in terris: qui his de rebus promptè loquantur, exiſtunt innumeri: qui cauſas has omnes comprehenſas habeat, vix vllus. Rurſus hac via ſolùm doctiſſimorum aliquis dijudicare poſſet: reliquis nullum iudicium: vnde doctiſſimo, vt plurimum illi miracula deſeruient; nihil cæteris. Dictum eſt præterea, ad quærendam, vel dignoſcendam veram religionem, quæ ſcilicet doctis, & indoctis eſt communis, & neceſſaria, viã rectam non eſſe, quæ per examen rerum, & myſteriorũ inſtituitur: abſolui prætereà, & cõcludi illam haud poſſe: minus ergo multò apta eſſet, quæ Phyſicæ, Medicinæ, Aſtrologiæ, & Magicæ diſcuſſione inſtitueretur. At ad dignoſcenda, diſcernendaq; vera, & falſa miracula ſunt hæ facultates neceſſarijſſimæ, nec ſine illarum diſcuſſione diſcerni ea poſſũt. Ergo hoc miraculorum medio nequit inter religiones diſcerni: cum nihil niſi accuratè diſcuſſa concludant: diſcuſſio verò ſit tam difficilis, quam ab his cauſis aliena. Rurſus ex notis, & obuijs ad alia argumentando, exploratum videtur, magnam eſſe v.g inter nos etiam Chriſtianos hac in re ſuperſtitionem; nam, licet miracula, quidquid ſectarij obloquantur, haud prorsùs ceſſauerint, tamen videtur, ea iam frequentiſſima nõ eſſe: & interea multa templa videmus miraculorum monumentis pleniſſima, & vix ſanctitatis laude aliqua quiſque viget, cui miracula ſupra numerum non adſcribantur; in quo plurimum erroris, ſuperſtitionis, vel fraudis eſſe videtur à doctioribus non negandum, cui malo vt occurreret, iuſſit Tridentinum ſeſſ. 25. magnam hac in re diligentiam, examenque ab Epiſcopis adhiberi. Hinc primò ſuſpicio irrepit contra reliqua vel noſtra, vel aliena, antiqua, vel recentia miracula. Et deindè quis in tanta falſorum multitudine diſcernat? Indè Auguſtinus haud magni videtur feciſſe hoc miraculorum ſuffragium, & lib. 10. de ciuit. Dei c. 16. ſcribit, vnius Dei religionem præhabendam cæteris, etſi nulla ei ſuppeterent miracula; & lib.

Magna in miraculis ſuperſtitio.

Digitized by Google

lib de vnit. Eccl. c. 19 & aliàs, ad veram agnoſcendam Eccleſiam recuſat hoc medium, atque omnino prohibet indè argumenta ducere, quòd illa, & illa mirabilia fiant; quod homines ad memoriam mortuorum orant, & exaudiantur; quod hæc, vel illa ſoror viſum vidit, &c. qualia nimirum multa à Catholicis, & Donatiſtis viciſſim producebantur, & nihil liquidò probari, nec indè controuerſia terminari poterat. Ac demum inter ea omnia, quæ miraculoſa habentur, ſola reſurrectio mortuorum videtur eſſe re ipſa miraculoſa: nam cuncta alia iam caſu, iam criſi, iam ingenti apprehenſionis vehementia contingere poſſunt; & Dœmon ſubitanea applicatione cauſarum naturalium præter omnium ſpem, & cognitionem pluuiam, ſalutem, viſum, auditum, victorias, & hoc genus cætera cauſare valet.

440 Hanc rei præſentis difficultatem lib. 3. Recogn. Clementis pridem, magnaque efficacia productis etiã exemplis propoſuit Petro Niceta diſcipulus. *Quid* (inquit) *peccauere Ægyptij, ſi non crediderunt Moyſi, cum & Magi ſimilia ſigna fecerint, etiamſi viderentur potiùs fieri, quam veritate fierent? Nam & ſi ego fuiſſem tunc, ex eo quod Magi ſimilia faciebant, nonne aut Moyſem Magum credidiſſem, aut Magos, quæ oſtendebant, diuinitùs facere putaſſem? quia non mihi veriſimile videretur, licet per phãtaſiam, eadem tamen effici poſſe à Magis, quæ ille, qui à Deo miſſus eſt, perpetrabat. Et nunc ergo quid peccant hi, qui Simoni credunt, cum videant, cum tanta facere mirabilia? Aut non eſt mirabile per aerem volare? igni admixtum, vnum corpus effici? facere ſtatuas ingredi? canes æreos latrare? & alia his ſimilia, quæ vtique diſcretionem neſcientibus, ſatis mira ſunt. Sed & de lapidibus viſus eſt panes facere. Quod ſi peccat, qui ſigna facientibus credit, quomodo peccaſſe non videbitur & is, qui Domino noſtro pro ſignis, & virtutibus credidit?* Quid porrò populus, imò cæteri ad Philoſophiam pro his explorandis, diſtinguẽdiſque remittantur? Quod ſi ad internam illuminationem Dei recurreris, eam, vti toties ponderauimus, ſinguli pro ſeſe allegabunt. Et rurſus, ſi per internam illuminationem negotium demùm abſoluitur, & cauſa dirimitur, ſupernacanea reddũtur miracula, ſine quibus ſcilicet ea ipſa interna diſcretione immediatè, & directè,

Difficultas ex collatione verorum. & apparentiũ ſignorũ.

ctè, ac breuiùs vera ipſa religio, ad quam dignoſcendam miracula inducuntur, dignoſci, diſtinguique potuiſſet.

Hoc in puncto ſic implexo haud multum auxilij apud pleroſque ſcriptorum reperi, qui ſcilicet plerumq; ad Philoſophiam, Magiamque explorandam longa, nec ad præſens valdè vtili diſcuſſione diffunduntur. Ab his ego vt abſtraham, procul abſum, vt diſtrictiùs de natura, deque definitione miraculi tradenda, vel exponenda tractē: eſſet enim id tā à propoſito cōſilio, quā à ſcopo etiam ipſo miraculorum alienum. Nimirùm miraculorum ſuffragium, ſi quidquam ad religionem confirmandam confert, non ſolùm Philoſophos iuuat, ſed cuiuſcunque etiam profeſſionis, & doctrinæ homines; indoctos verò potiſſimum, quibus occultiorum aliorum notitia deſtitutis hoc maximè viſibili, & patentiori medio ſuccurſum eſt. Certè Chriſtiani negare haud poſſumus, miraculis potiſſimùm conuerſam multitudinem populorum, quos illegitimè, vel temerè conuerſos Chriſtianorum dixerit nemo: at illi intereà Philoſophiæ & eorum, quæ de natura miraculi in ſcholis diſcutimus, ignari erant prorſus; ergo citra eorum notitiam confirmant legitimè, perſuadentque miracula doctrinæ Chriſti veritatem: in quo ſectarij etiam ipſi nobiſcum conueniant, neceſſe eſt; fieret enim alioqui, otioſa ea miracula extitiſſe, quæ ſancti ipſi libri edita commemorant. Generalior ergo alia miraculi notio, quæ indoctos etiā & vulgum ipſum haud lateat, & ad finem miraculorum, & ad argumentum noſtrum ſufficit; norunt quippè omnes, nomine miraculi intelligi opus aliquod, quod nec à Dœmone, nec à Magis, nec à caſu, nec criſi, nec à cauſis cœleſtibus, nec inferioribus ſuæ legi, & virtuti relictis ſperandum ſit, neque agendum; quod proindè in Deum tanquam authorem ſpecialem cuncti referunt, tamquam rem magnam, & præter communem ordinē raram mirantur. Placuit quibuſdam Theologis diſputare, an miracula in confirmationem doctrinæ falſæ edi queant, non Deo, ſed eius adminiſtro, & inſtrumento homine, vel Angelo eam confirmationem intendente, & procurante? quæ quæſtiones, vt ſimplicitatem meam fatear, vel etiam ignorantiam, me magis ad nauſeam

Philoſophia minimè neceſſaria ad præſens.

Miraculum nequit fieri in confirmatione erroris

441

com-

Digitized by Google

commouent,quam ad examen: intentiones,& fines hominum miracula in Dei virtute operantium ipſe haud examino; paſſim enim ipſa etiam Dei gratia homines abutimur,& abuti poſſumus conſecratione,& Sacramẽtis: at quis,precor,quibuſuis cautionibus, & reſtrictionibus quærat,an abſolutio ſacramentalis dari queat ad ligandum peccata? an gratia aliqua Dei in confirmationem ſceleris? &c. Operantium ergo,& operum fines iam pridem diſtincti ſunt: miraculi finem eſſe confirmationem erroris tam eſt abſurdum,quam Dei gratiæ finem eſſe peccata; idque facilè, ac multipliciter demonſtratur, & abundè liquet ex ſuperioribus: omnes proindè gentes tamquam notum, & indubitatum ſuppoſuerunt, miracula, quoties pro confirmanda aliqua doctrina peraguntur,eſſe cum vero connexiſſima,illiſq; ſinguli ipſo naturæ lumine nixi ſunt confirmare religiones ſuas; & cauſas illarum veris, ac certis miraculis ritè dirimi,vbique gentium in confeſſo eſt: quod ſecus eſſet,ſi aliquando error ritè, & legitimè veris miraculis ſtatui,confirmariue poſſet. Vndè non ſolum abſurdiſſimum eſt,miracula edi in confirmationem erroris, ſed & illa edi, quando & vbi ritè,& legitimè, ac prudentèr pro errore allegari queant: ſin minùs,quod contra ipſa prima principia Chriſtianiſmi puto,nequiret miraculis concludi legitimè chriſtiana veritas; nam qui ritè, & prudenter reſpondet, numquam legitimè concluditur. Quod ſi de facto, & de poſſibili diſtinguant,haud puto his in nugis tempus terendum.

Imò nec quãdo errorem ritè confirmaret.

Miracula probant veritatem chriſtianam.

442 His amotis, & notatis obicibus, aſſeramus, priſcis illis à Chriſto ſeruatore,& diſcipulis pridem editis miraculis ritè concludi veritatem chriſtianã. Quod porrò toties ſignifico,ſtultum eſſet,hac in cauſa probationes phyſicas,vel metaphyſicas expectare, aut deſiderare, cum ipſa rei natura niſi moralium capax non ſit. Aſſertum probandum eſt ab operum multitudine,

& ma-

Digitized by Google

& magnitudine; à qualitate operum: à qualitate perſonarum operantium.

Prima regula dignoſcēdi vera miracula.

Et primò quidem ſic. In concurſu, & confuſione 443
miraculorum apparentium, & verorum, quando ſaltem fundatæ exceptiones deſunt, illa vera cēſenda ſunt, quæ numero, & magnitudine vincunt; illa apparentia, falſa, & phantaſtica, quæ vincuntur. At quæ pro chriſtiana religione allegamus, vtroque modo vincunt reliqua omnia, nec adſunt exceptiones vllæ fundatæ: ergo &c. Maior propoſitio probanda primum venit. Eam porrò approbat pro Chriſtianis Chriſtus ipſe citato ſæpiùs loco Ioan. 15. vbi Iudæos immunes peccati, & prorſus excuſatos voluit, niſi opera edidiſſet, quæ eatenùs peracta fuiſſent à nemine: ſi ergo Iudæi, quibus vera etiã miracula adſuerant, maiora afferenti credere obligantur, multò magis in verorum, & falſorum confuſione pro maioribus eſt iudicandum. Idipſum Petrus Apoſtolus 3. Recog. Clementis ſignificat: conferens enim Moyſem, & Magos: *denique vſque ad aliquem locum* (inquit) *viſi ſunt habere certamen; & poſt hæc confeſſi de ſe ceſſere meliori*. Eodem etiam confugit demum Auguſtinus nuper allegato loco: vbi poſt Gentilium mirabilia varijs exceptionibus deuicta: *hæc ergo* (ſubdit) *atque alia huiuſcemodi nequaquam illis, quæ in populo Dei facta legimus, virtute; ac magnitudine conferenda ſunt*. Sic quoties miraculis certatum eſt, vt à Moyſe, & Magis: à Petro, & Simone Mago, & aliàs, videmus, vel pro falſa religione nil factum, vel veram præualuiſſe magnitudine ſignorum, vel numero, qui etiam in magnitudinem tranſit.

Iam eam pro omnibus etiam non Chriſtianis 444
oſtendamus. Etenim confuſio ſignorum, & mirabilium inducta eſt potiſſimum à Dæmone, ac perditis hominibus, qui arte, & fraude diuinitatem affectantes conati ſunt errores ſtatuere: contra Deus veritatem veris miraculis ſanxit, atque promouit: ergo in hac quaſi pugna vicit, præualuitque Deus: ergo maiora fecit, quoties ſaltem obuiæ exceptiones in falſis non adſunt. Fruſtra alioqui certamen inijſſet non victurus: quemadmodum fruſtrà diſputare incipit non concluſurus, uel cauſam ſaltem ſuam meliorem non præſtiturus: ſicut

ergo

ergo in diſputando ingenioſior, & ſapientior uincit, & præualet; ſic, vbi certatur operibus, vincit, & præualet potentior: niſi ſcientia deſit, vel fortuna: ergo à fortiori Deus omnipotens aduerſus creaturas. Nec obeſt, quod Dæmon, licet impotentior, plures tamen habeat in mundo ſuos, quam Deus; nam, vt præteream alia, hæc eſt pugna magis hominum, & Dæmonis, quam Dei, & Dæmonis, quod enim homines probi ſint, vel improbi, ex ipſorum pendet arbitrio: idcircò homines vincit Dæmon, idque ipſis volentibus: at miracula ſæpè Deus efficit ſe ſolo, ſæpè Angelorum, & Diuorum miniſterio, quibus nihil cum Dæmone: imo ipſi etiam homines libentèr gratia ſignorum vtuntur, nec illius vſui reſiſtunt; vt reſiſtunt, repugnantque gratiæ ad probitatem, & ſanctitatem conceſſæ: vnde ſi Dæmon præualeret, non in homines, ſed in Deum referretur dedecus. Hinc argumentum retorqueo; niſi obſtaret per homines, nullum verè ſuum haberet Dæmon in mundo, eſſetque palam, & manifeſtè victus: at vſum miraculorum nihil homines impediunt eorum ſaltem, quæ non in ipſorum beneficium, ſed in confirmationem doctrinæ principaliter fiunt, vel quia Deus eum in ſcopum hominibus haud vtitur, vel quia vtitur hominibus probis, ac tutæ fidei: vel quia, ſiquando & rarò virtus hæc prauo cuiquam conceſſa eſt, libentèr ea ille vtitur, vt dictum eſt. Ergo vincit, & præualet manifeſtè Deus. *Cōfirmatio.* Rurſus: ſi apud nos certo conſtaret, cras in cauſa religionis operibus contendendum inter Magorum præſtantiſſimum, vel ſceleſtiſſimum, & inter virum aliquem à Deo eius nomine miſſum, neſciremus verò, vter Dei, vter Magus foret, omnes ſupponeremus, Magum ſuperandum; ac inito, peractoque certamine, eum Magum haberemus, qui victus eſſet; eum Dei, qui conſiderata operum multitudine, vel magnitudine abſolutè præualuiſſet; iuſta eſt ergo, & omnium ſenſui conformis lex à me conſtituta, nec eam qui ſequitur, criminis vllius reus eſt. *Regula noſtra omniū ſenſui cōformis.* Ergo ſimiliter in concurſu, & confuſione religionum, & mirabilium omnium, vbi ſaltem tutę exceptiones deſunt, ritè eam religionem, eaque mirabilia præfero, quæ vincunt; ea poſthabeo, & falſa dico, quæ vincuntur. Superiùs deindè integra quæſtione commó-

Digitized by Google

ſtratum eſt, vel Deum in mundo non eſſe, nec rebus noſtris moderari, vel veram religionem tantis eſſe ſtabilitam fundamentis, quibus facilè, ac manifeſtè emineat inter omnes: quæ autem ibi adduximus, idem de eminentia, ac præſtantia miraculorum perſuadent; at eſt Deus in mundo,& rebus noſtris moderatur,vt contra prophanos demonſtrauimus: ergo miracula veram religionem confirmantia, ac proindè vera miracula magnitudine,multitudineq; ſua eminent inter reliqua. Sin minùs prudentèr, & prudentiùs etiam eligendo falli quiſque queat in materia religionis, & damnari: ſiquidem,vbi exceptiones deſunt, & cetera ſunt paria, prudens eſt maiora præhabere. Atque denuò vera religio non eſſet inuicta: & hoc genus alia abſurda conſequuntur. Mihi itaque aptè videtur vera religio comparari confirmatis in gratia hominibus,qui tentari quidem poſſunt,& oppugnari; aſt minimè expugnari, & vinci, quos ſcilicet Deus in tuto poſuit:ſic præſtigijs,& fraudibus concuſſa eſt ſæpè, concutieturque in poſterũ vera religio; at numquam nec expugnabitur,nec æquabitur quidem;nam ſi expugnetur, falſa veniret eligẽda; nulla uerò, ſi æquetur.

Oppoſitio. At dices, vnum verum miraculum præſtare cuicumque apparentium, atque falſorum multitudini, & magnitudini; veritas ergo eſt inſpicienda, & minimè 445

Expeditur. multitudo, & magnitudo. Reſpondeo, vbi iam aliundè veritas miraculi conſtitit, illud vtiq; præferendum omnibus ludibrijs, & artibus:at multoties veritas ipſa conſtare aliundè nequit, niſi ex ipſa rerum magnitudine, & præualentia: vt inter priſca mirabilia, quæ hinc,& indè ab aduerſis partibus allegantur, vix aliundè conſtare certò poteſt ea differentia. Imò, cum ad has cauſas Philoſophia minimè ſit neceſſaria, vt inter arguendum ſatis probatum eſt, cenſeo, vera miracula,vt diſcerni ab omnibus certò queant,hoc eſſe ſigno communita,& inſignita,vt vincant.

Sapientèr nimirùm S.Thomas 3.part. quæſt.29. 446
art.1.diſtinguit, alia miracula *eſſe de quibus eſt fides, & ſint credenda, ſicut miraculum partus Virginei, & Reſurrectionis Domini, & etiam Sacramenti Altaris, & ideò Dominus voluit, iſta occultiora eſſe, vt fides eorum magis*

me-

Digitized by Google

meritoria eſſet ; quædam verò miracula ſunt ad fidei comprobationem; & iſta debent eſſe manifeſta. Sapienter quidem; nam, vt cætera principia, & loca probandi debēt eſſe manifeſta, vt quidquam concludant; ſic in materia religionis, cum miracula ſint probationum principia, explorata, ac manifeſta ſint, neceſſe eſt. Cum rurſus illa niſi in quantum vera, euincant nihil, oportet ipſam quoque veritatis differentiam eſſe manifeſtam: ineſt ergo veris miraculis ſignum aliquod veritatis manifeſtum. At nihil eſt ipſa eorum magnitudine, & multitudine manifeſtius, nihil doctis, & indoctis magis obuium; nihil ipſi miraculorum omnipotenti Authori conformiùs, vt expoſuimus. Hoc ergo grande miraculum, quod nec Dœmon, nec homines affectare queant, veris miraculis, ac veram religionem comprobantibus ineſt, quod ludibria omnia, præſtigias omnes euincant. Quod eſt præterea ipſi quoque rerum naturæ conſentaneum; nam fictionibus, mendacijs, ac fraudibus frequentia ipſa obeſt; nam faciliùs capiuntur, & deprehenduntur in ipſa multitudine: veritas autem, & uera uerorum multitudine confirmantur, ac ſeſe uiciſſim ſtabiliunt, & comprobant, ſicut falſa ſeſe deſtruunt alternatim.

447 Age modò; omnibus mundi religionibus admittamus ea lege mirabilia ſua, ut nobis uiciſſim admittātur noſtra; non enim de facto, non de mirabilibus eſt quæſtio, ſed de iure, de ueritate; utra, quod ignoramus, uera cenſenda ſint; ſit fide dignus hiſtoricus Liuius, & Valerius Maximus, ſit Tacitus; ſint alij Gentilium mirabilia memorantes; atqui neceſſe eſt, ipſi nobis admittant ſimiliter Moyſem, admittant Euangeliſtas: ridiculum enim eſſet, ſi ſuos ueros, ſi noſtros ſuſpectos ultrò dicerent: nec exceptiones allegare poſſint, quibus ſuos non magis infringant. Ergo mirabilia proferant. Tarquinius (aiunt) nouacula cotem ſecuit: una Claudia zona alligata magnam illam nauim in ſuæ pudicitiæ teſtimonium attraxit: Virgo ſimiliter Veſtalis Tuccia aquam cribro portauit: Veſpaſianus Imperator cæcum unum, claudum alterum contactu ſanauit. At pauca hæc, uel ſi quæ habent ſimilia, nec numero, nec magnitudine conferri illis queunt, quæ uel ab uno Moyſe fa-

Confertur relig o chriſtiana cum cæteris.

Digitized by Google

ćta hiſtoriæ noſtræ commemorant, ut patet. Plures deindè volunt, illa Claudiæ, aut Tucciæ vera miracula extitiſſe, non à Dijs gentium, ſed à Deo noſtro Angelorum miniſterio effecta ad aſſerendam, & confirmandam earum pudicitiam, non autem ad religionem cōprobādam; non enim religio, ſed pudicitia in controuerſia erat. Mirabilia rurſus gentium multis exceptionibus eliduntur, vt videri poteſt apud Auguſt. eo lib. 10. de ciuit. c. 26. Nos denique ſuperiùs manifeſtam exceptionem exhibuimus: nam earum Dij verbis, & factis fallere poſſunt: vnde mirabilia Deorum quantacumque vltrò etiam admiſſa nihil omninò probant, vel concludunt, vt commonſtrauimus.

Mirabilia Gentiū etiā admiſſa nil probant.

Hebræi reuicti.

Mox ſuccedunt Hebræi: nec eſt, cur ea mirabilia 448
proferant ante Chriſti ſeruatoris aduentum peracta; quæ ſcilicet nos quoque probamus, & vtris faueant, lis eſt. Ergo collatio inſtituenda eſt, ex quo diuiſio, & cōtrouerſia eſſe cæpit: ex eo porrò temporis tam illi frigent, quam eſſent anteà inſignes; contra Chriſtus ipſis teſtibus, & coram magna multitudine ſurdos, cæcos, leproſos ſaluti reſtituit, mortuos ſuſcitauit, aquam in vinum conuertit, quinque panibus quinque hominū millia ſaturauit. Nec hæc facta negare poſſunt: tum quia alioqui eodem alij iure, & licentia negauerint Moyſis præclara facinora: tum quia veriſimile non eſt, Ioannem, Lucam, & cæteros hiſtoricos noſtros, quidquid occultiora alia fingere dicerentur, publica tamen illa, in quibus ab omnibus conuinci palam poſſent, effinxiſſe: tum quia tam notæ, ac publicæ fraudes nocuiſſent potiùs ſcopo ſuo confirmandi veritatem chriſtianam: tum quia ea tam extitere manifeſta, vt ipſi multum à Chriſto timuerint, eo quod multa ſigna facere, & totus mundus poſt eum abiret, vt noſtri hiſtorici perhibent, & factum ipſum confirmat; nec enim alioqui in tantam inuidiam concitati fuiſſent, tamque acerbam mortem tanto furore vrſiſſent. Quod denique liquet; quia nouimus omnes, quam ſit tenax, pertinax legis ſuæ, & traditionum ſuarum gens iſta [illegible]x qua tamen maxima multitudo ad Chriſtum conuerſa fuit: quod niſi illis mirabilibus, quæ hiſtoriæ noſtræ prodūt, effici minimè potuiſſet; præſertim cum Iudæi tamdiu

mira-

mirabilibus aſſueti in miraculis cauſam totam ponerent, & ſigna ad omnia quæreret gens alioqui rudis, & barbara, & cum qua alijs vijs concludi nihil poſſet. Vera ſunt ergo, quæ hiſtoricæ noſtræ memoriæ produnt; nec in humanis rebus, ac pro humana fide facilè eſt fortiora fundamenta producere; nec Iudæi pro Moyſis, ac Prophetarum geſtis meliora protulerint: at hæc admittenda ſunt, & temerè negarentur: ergo & illa quæ de Chriſto ſignificauimus. Iam Iudæi, ex quo diuiſi ſunt, nihil habent ſaltem publicum, & celebre, quod cum illis comparari quoquomodo valeat. Qua ergo ratione ipſi pridem gentes vincebant, & idololatriam falſam mirabilibus, & ſignis conuincebant, eadem nos Chriſtiani, ſiue ius, ſiue factum reſpicias, Iudæorũ pertinaciam, ac vanitatem demonſtramus.

449 Demùm extra Chriſtianos ſolùm ſuperſunt expugnandi Mahometani; quos certè ex ipſa etiam Alcorani confeſſione facilè eſt proterere. Scilicet fatetur ibi Mahometus, ſe quidem in gladio, Chriſtum in virtutibus fuiſſe miſſum: ipſe ergo in mirabilibus vltrò cedit Chriſto. Admittit rursùs Chriſtum Prophetam, ac proindè illius miracula fuiſſe vera; nos non ita probamus ſua: ergo in dubio præferenda eſſent noſtra ipſis, & nobis probata. Quidquid deindè aliqua ab illis confingantur; at pauca illa, & obſcura ſunt: & patet in mundo, eum regna non mirabilibus, ſed exercitibus ſubiugaſſe, & conſeruare ſucceſſores eadem regnorum, & religionis lege, ſcilicet vi, & armis, & ignorantia. *Item Mahometani.*

Qualitas miraculorum religionis Chriſtianæ eorum veritatem ſuadet.

450 QValitas nunc operum eſt conſideranda, ex qua ſcilicet lib. 3. Recogn. Clementis Petrus diſcrimen eruit inter vera, & falſa miracula. *Ille, qui à malo eſt, ſigna, quæ facit, nulli proſunt; illa verò quæ facit bonus, hominibus proſunt. Nunc dic, quæſo, quæ vti-*

litas

Dæmonum mirabilia, inutilia, & inania. *litas eſt oſtendere ſtatuas ambulantes? latrare æreos, aut lapideos canes? ſalire montes? volare per aerem? & alia his ſimilia; quæ dicitis, feciſſe Simonem. Quæ autem à bono ſunt, ad hominum ſalutem deferuntur, vt ſunt illa, quæ fecit Dominus noſter, qui fecit cæcos videre, ſurdos audire; debiles, claudos erexit: languores, & Dæmones effugauit; mortuos fecit reſurgere, & alia his ſimilia, quæ etiam per me fieri videtis. Iſta ergo ſigna, quæ ad ſalutem hominibus proſunt, & aliquid boni hominibus conferunt, malignus facere non poteſt, niſi in fine mundi tantùm: tunc enim admiſcere ei conceditur aliqua etiam de dextris ſignis, ideſt, vt vel Dæmones fuget, vel ægritudines ſanet, &c.*

Videtur id à multis negari. Hæc ibi Petrus. Video paſſim multos contrariæ opinionis, cum à morbo, vel ægritudine facilè aliquãdo, vt credunt, ſanandi omni cum Dæmone explicito, vel implicito pacto priùs renuntient; ſupponunt ergo ſeſe ad ſalutem ope Dœmonis poſſe reſtitui; & adeſt philoſophica etiam ratio; nam Dœmon, & corpora ægrotantium alterare, & ſanaturas etiam cauſas, quæ nos homines lateant, momentò adducere valet, & applicare. Chriſtus quoque ipſe inter reliqua fidem habentibus promiſſa miracula illud commemorat, quod montem valeant in mare protrudere: quod tamen prodeſſet nemini. 450

Doctrinæ probatio. At præter adductam Petri authoritatem ipſe noſtri Aſſertor Chriſtus videtur denegare Dœmonibus hanc quaſi miraculoſam beneficia conferendi facultatem, vel vſum: cum namque ipſum in Beelzebub Principe Dœmoniorum Dœmonia eijcere, calumniarentur Iudæi, reſpondit Lucæ 11. *omne regnum in ſe diuiſum deſolabitur, & domus ſupra domum cadet: ſi autem & Satanas in ſe ipſum diuiſus eſt, quomodo ſtabit regnum eius, quia dicitis, me in Beelzebub eijcere Dæmonia.* Vel ergo diſiecit ſatis Chriſtus calũniã, vel ſecùs? Si non ſatis diſiecit: ergo nec ipſi Iudæi, quod mox Chriſtus ſubdit, tutari à calumnia poterant filios ſuos, ideſt, ſuæ gentis, & populi filios Prophetas. Quod ſi reſponſum Chriſti ſufficiens eſt, vt Chriſtiani ſaltem fatebimur: ſit, vel Dœmonibus nullam ſupereſſe Dœmones eijciendi facultatem, vel ſaltem nullum illius eſſe vſum; quia ſcilicet regnum eorum non eſt contra ſe diuiſum, nec mala 451

à qui-

Digitized by Google

à quibuſdã illata ab alijs propulſantur;conſenſu potiùs obſtinatiſſimo modis omnibus omnes nocere nobis, noſque perdere ſatagunt: licet enim materia Chriſto obiecta ſolum de eiectione Dœmoniorum agat; at ratio ab ipſo adducta de omni bonorum genere ſtatuit; nec eſt planè, cur non ſeſe eijcere queant, ſi in alijs prodeſſe poſſunt hominibus: tempeſtates potius, & fulmina,& peſtes, & mala cuncta in eos referre moris eſt. *Mala potiùs à Dæmone.* Video equidem aliter explicatum Chriſtum ab Auguſtino lib.83.quæſtionum quæſt.79. at an Auguſtinus in ſenſu litterali, qui ſolus nunc noſtra intereſt, procedat, planè ignoro. Scimus præterea, aliquos Dœmoni vana rerum humanarùm ſpe addictos, a quo ſcilicet bona futura ſperare nequeant: & tamen neminem nouimus, aut vlla probata hiſtoria intelleximus, diuitijs, vel regno donatum, ſed ſemper deluſos omnes.

452 Quod ſi ſalutẽ ille poſſet concedere, quid non & auri immẽſã copiam? quam, vt de aliarũ cauſarũ naturaliũ ſubitanea applicatione diſſerunt, facilè ex ærarijs, ex India adduceret; facilè facto agmine deuictis contrarijs ſuorum aliquem donare imperio. De Deo porrò alia eſt ratio, qui non ſpe bonorum præſentium, ſed futurorum, quæ ſola probitatem decent, ſuos allicit, & conſeruat; licet non ſemel dignetur regna etiam, & victorias, temporaliaque alia conferre, vel conſeruare miraculo. Cum ergo ad victorias, ad regna, ad diuitias, & hoc genus alia, vel nulla ſit, vel ligata, ac impedita ſit poteſtas ipſa naturalis Dœmonis cauſas naturales inuertendi, vel tranſmutandi, vel applicandi; ipſe certè non video, qua ratione, & fundamento exceptio admittenda ſit in ſanitate: at Dœmonis excluſo adiutorio nihil Magi, nihil incantationes, & præſtigiæ ſaluti proſunt. Conſtat ergo tradita à Petro verorum ſignorum, atque falſorum diſparitas.

453 Nihilominùs, cũ videã, cõtrariũ cõmuniter ab omnibus ſupponi, minimè auſim dicere, nullã hoc in genere Dœmonũ facultatẽ eſſe cauſas naturales aſportãdi,& applicandi etiã ad beneficia; id tamẽ ſine metu pronuntiauerim, quod ſaltem ex adductis videtur euinci, rarum, aut vix illum eſſe vſum eius facultatis, nec moſem Dœmoni eſſe beneficia conferre, quidquid aliquando,

vt

Digitized by Google

vt faciliùs deinceps noceat, minutijs quibuſdam ſolitus ſit ſuos ineſcare, mox nociturus, tranſitum uſque ad ſua, ideſt, ad inferenda mala mẽtis, & corporis: quemadmodum in loquendo veritatem aliquam admiſcet, vt fallat tutiùs. Sicut ergo in concurſu, & collatione dictorum, quæ a Deo, cuncta ſunt vera, quæ a malo, falſa vt in plurimum, ita in concurſu verorum, ac falſorũ mirabilium, falſa vel ſemper, vel plerumque ſaltem, nihil proſunt, ſed ſunt noxia, vel prorſus vana, & inutilia; at vera vel ſemper, vel vt in plurimum proſunt. At huiuſmodi ſunt, quæ a Chriſto, quæ ab Apoſtolis, alijſq; magnis viris pridem edita memorantur ſine numero. Ea igitur prudens quiſque veriſſima æſtimabit, cum in ipſa præterea mirabilium qualitate natura, ac bonitas Authoris palam emineat: quo cum nihil pugnat, quod aliquando peccatores miraculo etiam punierit; maximè verò, vbi eorum mala ſaluti futura ijs erant, quos protegebat. Atque hinc mecum reputare ſoleo, Dœmoni haud tantam eſſe, quantam multi arbitrantur, de cauſis naturalibus diſponendi licentiam.

Confirmatio

Qualitatem operum, ac mirabilium Chriſtianæ religionis commendat præterea maxime reſurrectio mortuorum: cum namque reſurrectio opus ſit ſupra naturæ, & Dœmonis vim omnem conſtitutum, nulla ætate, nuſpiam gentium in aliarum religionum comprobationem, vel vnus mortuus ſuſcitari potuit: de quo de mò quæſt. ſeq. At, vt nunc omittam innumera alia, Chriſtus ipſe non in angulo aliquo, ſed palam, & in mundi conſpectu, & coram magna teſtium, & hoſtium multitudine Lazarum, & filium Viduæ ſuſcitauit. Commendat necnon maximè, &, vt Sancti Patres paſſim ponderant, diuinam virtutem palam effert modus quoque ipſe operandi mirabilia, vel ſolùm imperando, vt Chriſtus ventis, ac mari, atque mortuis imperabat citra tot illa Magorum inuolucra incantationum, circulorum, figurarum, ac figmenta ſimilia; uel quin uix quidquam peragere ipſe uideretur, ſolo contactu fimbriæ ueſtimenti ſanabantur infirmi; uel quod ampliùs certè uidetur, ſolius umbræ apparenti contactu Petri, idque in plateis publicis, & in populorum frequentia. Quibus nil ſimile alijs religionibus adeſt; nihil ſimile à 454

Magis,

Digitized by Google

Magis, & incantatoribus, qui vbique adſunt, factum vidimus, vel intelleximus ex probatis libris.

455 Denique veritas miraculorum noſtrorum ex qualitate perſonarum ea operantium euincitur clarè. Chriſtus namque Dominus humani generis Aſſertor nullis primùm ſubeſt exceptionibus; ſortitus quippè hoſtes inuidentiſſimos, & qui nullo non calumniæ genere eum aggreſſi fuiſſent, nihil vnquam probare potuerunt; imò à diſcipulo domeſtico, & rerum ſuarum ſcientiſſimo traditus, conſtitutuſque in iudicio innocens audijt à Iudice, à Traditore iuſtus dictus, idque defendente nemine, ipſoque, quod Iudex vehementèr miraretur, nihil reſpondente, non calumniam, non odium, non exceptionem, vt in promptu erat, allegante. Nullum itaque iudicium eſt in mundo viſum, in quo vel accuſatores odio egerint, furoreque maiori; in quo accuſatus omni defenſionis genere fuerit deſtitutus magis: & tamen iudicij concluſio fuit eius innocentia, & iuſtitia. *Ex qualitate perſonarū operantium.*

456 Nec Iudæis quidē ea calumnia defuerat, quod Chriſtus ſigna faceret ope Dæmonis, quam iam pridem oppoſuerant: nihilominus nihil probatum hoc circa; imò deſtitiſſe ab hac criminatione videntur; nec eam vel in concilio ſuo, vel in Pilati iudicio produxere, vel diſcuſſere. Quinimò ſigna, & opera Chriſti ſeruatoris adeò erant frequentia, adeò fraudis immunia, vt Iudæi haud ea in dubium verterent, ſed faterentur, nec, credo, recuſaturi fuerant eum inter Prophetas numerare; illud eis blaſphemum viſum, illud morte atroci mulctandum, quod ſe faceret filium Dei; de hoc enim actū in ipſorum Concilio, de hoc quæſita falſa, & ludrica teſtimonia; & quod ex eo conſequens iudicabant, de tentato regno. Ecce ergo, quod alijs quidem mirabilium operatoribus opponere fortè liceat, nihil Aſſertori Chriſto moueri hoc circa poteſt: eſt enim lis pridē tentata, diſcuſſa, ac modo dicto definita, quando mirabilium eius, & vitæ totius aderant innumeri teſtes oculati, quando accuſatorum, & hoſtium ingens copia ſuppeterat, quando fraus, ſiqua fuiſſet, euinci potuerat faciliùs: & tamen probatum nihil; nullus inuentus teſtis de fraude aliqua, nulla indicia, ſed dictum pro innocentia; licet, Iudæorum odio datum, quod eum

Digitized by Google

crucifigerent, proteſtatione tamen facta Iudicis de ſuà à ſanguine illius innocentia. Ergo iniquè de re iudicata, & in inſenſiſſimo quidem iudicio diſcuſſa, & terminata cauſa moueat nunc prophanus aliquis, vel infidelis litem, & controuerſiam, quando præſertim ad probandum non ea vel teſtium, vel rerum præſentium copia ſuppetat. Duo porrò miſericordi Deo in conſilijs erant: alterum, quod Chriſtus morte nos ſua redimeret; alterum, quod in eum homines crederent: vtrumque obtentum, & data morte, & nulla probata culpa, ſed innocentiſſima iuſtitia; nec enim homines in eum credere potuiſſent, vel debuiſſent, qui de crimine etiam leuiſſimo conuictus fuiſſet, vel etiam ſuſpectus. Nihil verò permiſſum caſu, ſed cuncta in eum inter alia finè ordinata à Deo, ut futuris etiam temporibus anſa omnis præcideretur calumniarum, noſque, uti fecimus, ad diſcuſſam, & terminatam pridem cauſam, & rem iudicatam prouocaremus, cum nihil obijcere queant non tunc obiectum, ac in iudicio contradictorio reuictum.

Calumnia. Sed uerò dicas, hæc nos geſta ex ſuſpectis hiſtoricis producere, ex ipſis ſcilicet Chriſti Diſcipulis Euangeliſtis. 457

Repellitur. Cæterùm nulla eſt exceptio: non enim ea nũc parte hiſtoriarum agimus, quæ glorioſior ſit Chriſto, uel geſtis miraculis, uel plauſu populorum, ut ſuſpecta idcirçò eſſe poſſit, ſed ea potiùs, qua in mundi conſpectu, & iudicio Chriſtus Dei filius improperium hominum, & abiectio plebis uideri poſſet, in qua ad mortē

Euãgeliſta- veritas. turpiſſimam condemnatur, inter iniquos reputatur, à gentibus illuditur, conſpuitur, flagellatur, à ſuis etiam deſeritur, & nullo illuſtri facinore, & miraculo, quod fingere facilè erat, cauſam ipſe ſuam tutatus memoratur. Ea uno uerbo ſcripſere, quæ ita eſſent abiecta, & cum Chriſti diuinitate ſapientium ſæculi iudicio ita pugnantia, ut Iudæis ſcandalum illud uiſum ſit, atque gentibus ſtultitia; quæ proindè omittenda erant ab hiſtoricis Diſcipulis, ſi ars, & fraus ineſſet ulla, ſi ueritas, & res tota, ut in animo erat, non fuiſſet aperienda, & euulganda. Ex ipſa ergo natura, & thenore hiſtoriæ ueritas illius palàm elucet. Deindè non Rhetores, nō Philoſophi, non politici has hiſtorias conſcripſerunt,

ſed

Digitized by Google

ſed imperiti Piſcatores, uel ſimiles, qui procul à ſuſpicione abſint magnum aliquid hoc circa fingendi, & componendi. Quod rurſus ipſorum ſynceram ſcribendi legem apertè concludit, nihil ſibi, nihil Magiſtris etiam ſuis pepercere; omnium Apoſtolorum vel fugã, vel improbam legem produnt; intempeſtiuas de Regno, & maioratu, & abſurdas eo temporis quæſtiones, Petri, Ioannis, & Iacobi importunos ſomnos, Petri negationem, & iuramenta falſa, ac ſimilia permulta. Rurſus Chriſtum Dominum accuſatum, in iudicio conſtitutũ, & crucifixum nemo negat: ſi quid noſtri adiunxere, prodiiſſent eo temporis hiſtoriæ contrariæ; nec enim hoc de Chriſto punctum leuiùs aliquid erat, & neglectum, ſed de quo omni tunc contentione, & ſtudio diſceptabatur inter vtramque maximè gentem, Chriſtianam, & Iudæam.

458 Ex ipſa deindè Iudæorum gente pars magna, ac ſceleris quidem & ipſa rea, conuerſa deinceps admiſit has hiſtorias, & in Chriſtum credidit; quod earum veritatem, ac Chriſti ſeruatoris innocentiam commonſtrat; & in quocumque certè iudicio, ſi quis iniuſtè cõdemnetur; poſt verò pars teſtium vltrò accuſationis falſitatem prodat, & ſeſe veritati tuendæ per mala quæq; exponat, tota accuſatio falſa habetur: at Iudæi conuerſi pro Chriſto, quem crucifixerant, pœnas, ac mortes plurimas ſubiere. Nulla præterea hiſtoria erit, quæ reſpui à quolibet nequeat, ſi noſtræ non admittantur; nullæ enim pluribus, & ſapientioribus, ſanctioribuſque viris probatæ, & cultæ fuere. Quorſum deindè vel hiſtorici noſtri fingerent, vel ſcriptis, & factis chriſtianã profeſſionem promouerent, per quam Magiſtri, & Cõdiſcipulorum quotidiano exemplo videbant, non alio iri, quam ad ſupplicia, ac mortes acerbiſſimas? Et quandoquidem omnia conferre immenſum eſſet, morte ſua pro veritate vltrò perpeſſa hiſtorici noſtri hiſtoriarum veritatem, cæteri ſaltem præter Ioannem omnes confirmarunt, & Ioannes in dolio paſſus in exilium actus fuit. Vbi certè quiſque mediocritèr prudens dixerit, vel Chriſti diſcipulos prorsùs fuiſſe amentes, vel viros planè diuinos, ac Dei Miniſtros præclaros. At amentia eſſet credere, ab amentibus conuerſam multi-

Confirmatio ex Iudæis.

tudinem populorum, & ſapientium etiam quampluri-mos. Concludet ergo, eos proculdubio viros extitiſſe diuinos, Deique Adminiſtros præclaros.

Chryſoſtomi optima reflexio.

Illud porrò in præſentia locum omnem tergiuerſandi planè adimit, quod tum alij, tum latiùs Chryſoſtomus lib. contra Gentiles diſſerit. *Dominus noſter Ieſus* (inquit) *ad crucis ſupplicium iamiam acceſſurus, ac mortem illam viuificam moriturus, nocte ea poſtrema, qua diſcipulos ad ſe ſuos ſemotis arbitris vocauit, apud eos cum permulta verba alia fecit, eoſdem plurimarum rerum commonefaciens, tùm inter alia, & tale quiddam ipſis dixit: amen dico vobis, qui credit in me, opera, quæ ego facio, & ille faciet, & his maiora faciet. Atqui multi alij olim Magiſtri extitere, qui & diſcipulos habuerunt, & miracula etiam oſtentarunt: quemadmodum iactitantes gloriantur gentiles; verumtamen eorum nemo vnquam eiuſmodi orationem vſurpare, ac ne animo quidem verſare ſuſtinuit; neque ſanè poſſint ex gentilibus vlli, etiam ſi nihil ſe non præſtaturos, quæ illorum eſt impudentia, profiteantur, commonſtrare huiuſmodi elogium, ſermonemue apud ſe extare, &c* 459

Hæc ſcilicet vna robuſtiſſima Chryſoſtomi oratio 460 multa nobis argumenta ſuppeditat. Quicumque enim fraude, vel humana etiam vi, & induſtria procedit, plus viuus poteſt, quàm mortuus; imò iam emortuus nihil valet; at Chriſtus plùs multò fecit poſt mortem, nam dum viueret, vix vllos conuertit, ac ſolùm notus in Iudæa videbatur: poſt mortem, vt & prædixit, traxit omnia ad ſe ipſum; ergo eius opera, & mirabilia non arte, non fraude, ſed diuina virtute conſtabant. Rursùs ſi fraus vlla interfuiſſet, & magia, ſcientior ipſe fuiſſet; nec potuiſſet, nec voluiſſet diſcipulos facere ſe ipſo intelligentiores; non ergo niſi vaniſſimè eis maiora promiſiſſet. Poſt mortem deindè nihil iuuare eos potuiſſet: ac ideò fraus deprehenſa facilè eſſet, ac nocitura potiùs, quàm profutura: quod moris non eſt deceptoribus hiſce; *oportet enim* (vt idem ſubnectit Chryſoſt.) *probabilia quædam, & verſutiæ, atque artificij plena, & quæ deprehendi non facilè queant, commentari.* Scimus deindè Chriſti diſcipulos vix quidquã ſuperſtite Chriſto operatos; poſt verò nihil non aggreſſos, nihil non

ope-

operatos: at ſi fraus vlla aderat, & ars, neceſſe erat, à Chriſto conſcij artis fierent, & aliqua, imò maiora exequerentur, dum ipſe viueret, à quo quippè mortuo, ſi deceptor erat, erudiri nihil poſſent. Chriſtus itaque moriturus ruſticiſſimis adhuc diſcipulis, alijſque deindè etiam credituris opera, & mirabilia promiſit, & prædixit maiora: *quod ſi quis fortè mecum contendat* (idem Chryſoſt.) *vbinam Chriſti oraculum hoc finem ſuum ſortitum ſit, accepto in manus libro eo, cui Acta Apoſtolorũ nomen eſt (continet autem is, non acta ipſa omnia, neque omnium, ſed vnius tantùm, & alterius, & ea quidem numeratu facilia) videbit hinc ægrotos in lectulis decumbentes, &c.* & nullo planè lecto libro videbit, à diſcipulis, alijſque deindè credentibus operibus, & ſignis conuerſum mundum, deletam tunc vbique regnantem idololatriam, diſperſos in exilium Iudæos in opinione obſtinatos, ac verificatum prorsùs illud, *ego ſi exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipſum*. Quis de ſe mortuo promittere talia poſſet, niſi fatuus aliquis, vel Deus? Quis implere niſi Deus? At Chriſtus impleuit. Ergo impleuit diuina virtute, eaque manifeſtiſſima. Denique, vt omittamus permulta, conſtat, præclaram illam, ac mirabilem vim, atque virtutem communicatam Apoſtolis fuiſſe poſt mortem Chriſti: anteà vix quidquam inuenias illis rudius, ruſtitius, timoratius; ad ancillæ vocem trepidat, negat, periurat Petrus: poſt verò ſcripturas ſciunt, linguis loquuntur, cum ſapientibus diſputant; mundum totum, & pericula, & mortes inuadunt; quæ miranda, & miraculoſa ipſa in primis, & dexteræ excelſi mutatio, maximè verò poſt Chriſti mortem effecta, euidentèr omnem artis, & fraudis ſuſpicionem reuincit.

461 Hæc verò, cum ſingula tam exiſtant rationi conſentanea, quod in probationibus maximè moralibus licet, collecta, ac viciſſim ſeſe iuuantia rem planè videntur apertiſſimè conuincere. Nimirùm hæc eſt propria indoles, & natura neceſſitatis, impoſſibilitatis, certitudinis, ac euidentiæ moralis alio in opere exponenda, quod ex collectione quadam rerum conſurgat: ſic multitudo teſtium, multitudo hiſtoriarum, indiciorũ, & hoc genus alia, cum ſingula quidpiam conferant, *Euidentia moralis.*

vni-

vnita, coniunctaque euidentiam parere ſolent: quæ lex in phyſicis, ac metaphyſicis fortè non licet. In omnibus ergo, & ſingulis vincunt chriſtianæ religionis miracula, illiſque illa vera concluditur. Hic porrò, vt iterùm quoſdam caueam, phyſicas, vel metaphyſicas probationes deſiderare ignorantium eſſet; probentque ipſi, precor, ex principijs intrinſecis Cicerones, & Pompeios extitiſſe. Illud deindè, quod ex Auguſtino, & Thoma ſuperiùs allatum eſt de antiquis miraculis in effectu ſuo, ſcilicet fidei Eccleſiæ, euidentèr apparentibus, & remanentibus, probationem etiam conficit metaphyſicam: ſed verò non hanc morali infallibiliorem natura ſua reputamus, ſed diuerſam, à multiſque ægrè intellectam, & eluſam: de quo alias Deo auſpice

Obiectiones ſolutæ.

Ex his reſponſione ea vix egent, quæ principio 46a
quæſtionis obiecta fuit; percurrantur tamen cauſa claritatis. Allegamus quidem omnes miracula; at nos allegamus, & probamus, & aliena refutamus, vt viſum eſt. Modum deindè exhibuimus vera miracula diſcernendi ſine Philoſophia, Aſtrologia, ac tantis illis inuolucris. Addebant rem hanc magnis ſuperſtitionibus expoſitam. Fateor equidem, & dicam quæſt. ſeq. at nulla indè eſt ſuſpicio aduerſus ea ſigna, quorum veritatem hac nos quæſtione aſſerendam ſuſcepimus. Auguſtinus porrò cauſam chriſtianæ religionis haud ſemel miraculis tutatus eſt, nec priſca illa à Chriſto ſeruatore, ac diſcipulis peracta, quæ ſcilicet libris etiam canonicis celebrantur, vlla ratione recuſat; ſed cum ageret contra Donatiſtas, & ſcripturæ adeſſent contra eos maniſeſtiſſimæ, conſultius iudicauit à miraculis abſtinere recentius peractis, & quæ, cum vtrimque allegarentur, probari tamen euidentèr haud poterant: ſapientis nimirùm diſputatoris eſt, vbi certa, ac manifeſta argumenta ſuppetunt, alia infirmiora non conquirere, neq; admittere. Conſtitit prætereà præter mortuorum reſurrectionem alia etiam miracula ſupereſſe; & quid, & quantum hoc in genere Dæmones valeant, declarauimus. Nec denique illa verorum, atque apparentium ſignorum collatio, quam Niceta Petri diſcipulus pridè vrſerat, obſtat; nam ex Petro ipſo ad diſcipulum reſpondimus.

QVÆ-

Digitized by Google

QVAEST. XXVII.

Vtrum ſimilitèr inter Chriſtianorum differentias catholicam veritatem conuincant alia poſt priſca illa, ſecuta miracula?

463 IAm à Gentilibus, Iudæis, ac Mahometanis, quibuſcum proxima quæſtione actum eſt, ad ſectarios, atque hæreticos omnes noſtra conuertatur diſputatio, eò quidem futura facilior, quò minùs illis negare ea licet, quæ ad ſtabilienda priſca miracula à nobis adducta ſunt. Nimirùm tenentur hæretici etiam omnes, & quicumque profeſſionem Chriſtianam quoquo modo colunt, vetera illa tum Prophetarum, tum Chriſti, ac Diſcipulorum miracula ſuſcipere, probare, defendere, illiſque inter alia rem chriſtianam tutari aduerſus Gentiles, & cæteros non Chriſtianos; qua porrò ratione, ac lege antiqua probabunt, eadem noſtra quoque ſtabiliant, neceſſe eſt.

Veterum, atque recentiùs editorum miraculorum par ratio.

464 ECce quippè Gentilis homo adeſt, qui omnia noſtra miracula derideat tàm priſca, quàm recentiora. Priſca (inquis) illa deridenda non ſunt, cum in libris diuinis, & canonicis edita memorentur. At ridet ille magis te, probationemque tuam, ex libris ſcilicet deſumptam non magis ſibi probatis, & acceptis, quam accipiantur, vel probentur miracula. Quid verò? an ex natura ipſa rerum miracula priùs ſtabilienda non veniunt, quàm libri? Quinimò in libris ipſis eorum doctrina, veritas, ac ſermo confirmatus legitur ſequentibus

bus ſignis; *in nomine meo Dæmonia eÿcient*, *&c.* Oſtendimus prætereà ſuperiùs, Chriſtianorum libros, cum demonſtratiui haud ſint, nec ex terminis, vt aiunt, ipſis conſtent, ſed doctrinam potiùs contineant obſcuriſſimam, non ſciendam, ſed credendam, aliundè eſſe commonſtrandos veros, vt credi vel poſſint, vel debeant; id autem, quo veri eſſe probantur, & à Deo, & ab Apoſtolis probati ſunt, maximè fuere miracula. Quorsùm deindè Chriſtus per ſe, atque Diſcipulos tot illa miracula edidit niſi ad doctrinæ ſuæ, religionis ſuæ oſtendendam veritatem? Quorsùm miraculis mundum conuertit?

Sectarÿ ad enthymema vnum prouocati.

465 Ergo agite Sectarij: ad hoc vos vnum enthymema prouoco: priſca illa à Chriſto, & Diſcipulis edita miracula probant ſatis doctrinæ Chriſti, Eccleſiæ Chriſti, religionis Chriſtianæ veritatem aduerſus Iudæos, & Gentiles, & quoſcunque non Chriſtianos: ergo alia ſimilia ſequentibus perpetuò ſæculis peracta apud nos miracula probant noſtram veritatem aduerſum vos, & omnes alios à nobis ſeparatos Chriſtianos. Quæ enim antecedens confirmant, eadem lege confirmant conſequens: quæcunque contra Sectarij excogitarunt, vt deſtruant conſequens, deſtruunt eadem opera antecedens, atque hoc in loco non tam ratione, vt aiunt, formæ, quam ratione materiæ valet regula, *ex oppoſito conſequentis ad oppoſitum antecedentis*.

Eorũ prima exceptio.

466 Ordior à ſecunda parte: audiamus, quid Sectarij aduerſum noſtra miracula moliti ſint? Primò quidem Caluinus in præfat. inſtit. Magdeburgenſeſque, vel facta negant, quæ ab hiſtoricis memorantur, uel ſi ea ita contigerunt, Dœmonum aiunt fuiſſe præſtigias. Hoc porrò probant: quia vera miracula confirmant Euangelium: hæc autem apud nos facta illud ſubuertunt, & idololatriam, & alia mendacia confirmant. At hoc euidentèr deſtruit antecedens; nam Iudæi idem Chriſto opponebant de præſtigijs; eamdem addebant confirmationem, quod ſcilicet non confirmaret, ſed deſtrueret legem à Deo per ſeruum ſuum Moyſem ſibi exhibitam, & innumeris miraculis confirmatam: hinc verò deinceps eodem Gentes iure ſubuertent miracula Iudæorum: ea dicent facta in confirmationem nugarum

Inſtatur in priſcis miraculis.

rum

rum rerumque falſiſſimarum. Eadem demùm ratione primo, & ſecundo, & tertio Chriſti nati ſæculo à veris illis Chriſtianis patrata miracula incantationibus, ac præſtigijs tribuebantur à Gentilibus. Ergo hoc ſectariorum inuentum non magis deſtruit conſequens de noſtris miraculis, quam antecedens de priſcis illis; ac proindè totam religionem chriſtianam ſubuertit. Deindè non fruſtrà tot ſupra laboribus formam veræ religionis quærendæ explicuimus, probauimus, confirmauimus. At peccant contra illam hìc Sectarij à miraculis ad doctrinam appellando, & effugiendo; quia ſcilicèt norunt optimè, quod nos demonſtrauimus, per examen doctrinæ nihil vnquam concludi: conſtititque non miracula per doctrinam, ſed doctrinam primitùs per miracula eſſe probandam, vt Chriſtus fecit, fecere Apoſtoli, fecerat pridem Moyſes, fecerunt omnes, quotquot à Deo ad nouam perſuadendam religionem, vel antiquam nouis doctrinis adaugendam, vel renouãdam miſſi ſunt.

467 Aiunt ſecundo, ex miraculis non ritè concludi doctrinæ veritatem; cum & Antichriſtus ſigna, ac prodigia magna facturus legatur: & ad Hieremiæ quondam ſepulchrum miracula facta ſint ope Dœmonis, ad confirmandam nimirùm doctrinam falſam de diuinis honoribus Hieremiæ habitis. At quis non miretur Sectariorum vel impudentiam, vel ignorantiam? Vides enim, hoc fuco priſca identidem miracula, & quidquid religionis in mundo eſt, planè conuelli: nec miracula iam Chriſti, vel Moyſis argumentum futura veritatis. Demonſtrauimus præterea quæſt. 4. & vel pueri demonſtrare ſciunt, Deum non magis factis, quam verbis nos poſſe decipere, tamque miraculis falſam doctrinam ſtabiliri non poſſe, atque nequit à Deo tradi ipſa falſa doctrina, de quo multa dant Theologi, & dedimus tract. de fide; nonnihil etiam ſuperioribus queſtionibus ſignificatum eſt: & ritè Aug. epiſt. 49. *nam ſicut humana conſuetudo verbis, ita diuina potentia etiam factis loquitur*. Vnde nihil refert, an verbis, an factis vel loquatur, vel fallat: nam vtrouis conceſſo, cadit religio Chriſtiana. Iam de Antichriſto plerique omnes reſpondent, illius miracula non vera, ſed ficta, apparentiaque futu-

Sectariorũ exceptio.

Inſtatur ſimiliter.

ra. Quod ſi aliquod etiam de veris, dextriſque ſignis, vt apud Clementem ſcribitur, intereà commiſcebit, abutetur proculdubio virtute à Deo conceſſa. At illa ſiue vera, ſiue falſa, magna, aut parua nihil illius doctrinam iure confirmauerint; ſumus enim pridem expreſſis prædictionibus de eius erroribus inſtituti. Quod de diuinis honoribus Hieremiæ habitis, & ope Dæmonis obiectant, Sectariorum eſt inſignè planè, & procax figmentum. Addunt, vt Gentilium quoque cauſam agant, Veſpaſiani miracula de vno cæco, claudo altero ad ſanitatem reſtituto. Verùm iſta diſiecimus quæſt. præc. & ea miracula non fuiſſe, probant Theologi. Nobis ſuffecerit noſtro argumento inſiſtere; nihil ſcilicet adduci, fingiue à Sectarijs, quod non paritèr Chriſti Seruatoris ſigna conuellat, nec conſequens noſtrum vnquam deſtrui, non deſtructo antecedenti.

Exceptio ex Auguſtino.

Proferunt denique illam à nobis ſæpè indicatam Auguſtini doctrinam de miraculis, vbi cum Donatiſtis diſceptat, à diſputatione excluſis; imò eam addit ſententiam, *quæcunque talia in Catholica* (ideſt Eccleſia) *fiunt, ideò ſunt approbanda; quia in Catholica fiunt; non ideò ipſa manifeſtatur Eccleſia, quia hæc in ea fiunt*. Non ergo ex miraculis Eccleſia, vel chriſtiana veritas demonſtratur; ſed veritas potiùs miraculorum ex Eccleſiæ veritate dignoſcitur. At videt quiſque, hinc paritèr concuti Chriſti ſeruatoris miracula, quæ falſa à Iudæis, cum extra, & contra ſynagogam fieri viderentur, eodem iure audirent, profeciſſetque nihil Chriſtus, vel probaſſet. Valet ergo argumentatio noſtra de indiuiſa antecedentis, conſequentiſque cauſa. 468

Auguſtini mens.

De Auguſtini mente actuosè quidem diſceptant multi: at res eſt apertior, quà irretiri à Sectarijs queat; admittant ipſi reliquam Auguſtini eo loci delectam, confirmatamque doctrinam: & ego quoque, quod Auguſtinus fecit, vltro, citroque miraculis noſtris renuntio: ibi ille indicat, probatque, Chriſti Eccleſiam ſolũ eſſe Catholicam; eam rurſus eſſe Catholicam, quæ diffuſa eſt per mundum: hoc putat expreſſis, ac indubitatis ſcripturæ locis conuinci, quæ à Donatiſtis quoque admitterentur; cum porrò Auguſtinus miraculis etiam vti poſſet, quia tamen illa à Donatiſtis paritèr 469

alle-

Digitized by Google

allegabantur, noluit expeditiſſimam cauſam nouis admiſſis litibus inuoluere; præſertim cum natura ſua expeditior ſit, breuior, ac euidentior argumentatio à locis illis ſcripturæ, vbi ea admittuntur, quam à miraculis, quando præſertim iſta ab vtraque parte viciſſim allegantur, & neutra ab alijs admittuntur: tunc enim difficili hoſtiarum collatione, ac facti non tam facili verificatione impeditior, inefficacior, prolixiorque contingeret diſputatio. Auguſtinus itaque medium miraculorum recuſat, & incertiùs iudicat, primò comparatiuè, vbi ſcilicet pro cauſa decidenda adſunt, & admittuntur expreſſa illa ſanctarum ſcripturarum teſtimonia; & ſic nos quoque inferiùs hoc omiſſo medio Sectarios eadem ad verbum Auguſtini doctrina reuincemus; deindè illud recuſat, vbi miracula vtrinque allegantur, & negantur: at in caſu noſtro alia eſt ratio, in quo ſectarij adeò ſe omni mirabilium vmbra deſtitutos videant, vt, quod vix Gentiles auderent, inſequantur potiùs miracula, illiſque effutiant, falſas etiam doctrinas ſtabiliri: quo planè in caſu Auguſtinus miraculis etiam diſputare hunc recuſaſſet. Denique veriſſimum eſt, vbi iam aliundè de veritate Eccleſiæ conſtat, & de veritate miraculorum dubitatur, hæc ex illa dignoſcēda: vt caſus tunc erat; nam Auguſtinus euidentibus ſcripturis Eccleſiam noſtram veram demoſtrauit. Hinc illud ſequitur, ſi quod Donatiſtis moris fuit, idem Sectarij affectarent, & miracula proferrent, nihil ipſos obtenturos, ſi Auguſtini valet authoritas; nam nobis tota eius probatio adeſt pro Eccleſiæ noſtræ veritate, ex qua proindè, quæcunque ſectarij allegarent, præſtigias, & fabulas certiſſimò cenſeremus. At nihil Auguſtinus prohibet, nos, & ipſis illis ſcripturæ teſtimonijs, ac publicis ſimul miraculis veritatem noſtram cōprobare: quemadmodum Chriſtus, & Prophetarum teſtimonijs, & editis miraculis veritatem ſuam Iudæis, & mundo commonſtrauit. Auguſtinus porrò, quidquid tutius, ac expeditius medium ſcripturarum habuerit, tamen ſimul iudicauit ſufficiens, & concludens medium etiam miraculorum; nam eo inter alia contra gentes, Manichæoſque vſus eſt.

Noſtrorum miraculorum veritas denuò probata.

ITaque miracula ex Eccleſiæ veritate dijudicanda 470
concedimus, vbi iam aliundè Eccleſiæ veritas innotuerit, & hoc moris ſeruatur in Eccleſia Catholica: at vbi, & apud eos, apud quos ea aliundè conſtare nequit, miraculis potiùs Eccleſiæ veritas eſt demonſtranda. Vel dicant, quæſo, Sectarij, quo magis medio Gẽtili, vel Iudæo, vel Turcæ Chriſtianam veritatem demonſtraturi ſint; nam examen doctrinarum, & alia inuolucra remouimus, reuicimuſque ſupra: & certè ſcripturæ omittendæ ſunt, quas ſcilicet Gentilis non admittit. Ergo miraculis ſatis Chriſtiana veritas commonſtratur. At eadem adſunt pro noſtra, & Catholica veritate. Hæc ergo miraculis concluditur. Scilicet quæ contra nôſtra miracula moliuntur, eodem modo, vt apertè oſtendimus, conuellunt omnia ea miracula, quibus Chriſtiana veritas commonſtranda eſt. Ea rurſus omnia, quæ horum miraculorum veritatem oſtendunt, ad ea reuocantur, quæ nos præc. quæſt. diſſeruimus: hæc porrò eadem ratione veritatem ſignorum noſtrorum aperiunt, & confirmant. Et cum ſectarijs quidem agendo res eſt apertiſſima: vt namque ex ipſorum oppoſitionibus innotuit, ipſi hoc in genere ſeſe vident nobis impares, ſiue magnitudinem, ſiue numerum, ſiue qualitatem operum conſideratum eant; nec alioqui miraculis omnem fidem adimere, niterentur, nec hunc locum tam procacitèr repudiarent: placuit quidem Caluino aliquid audere hoc circa, atque fingere, vt pridem Albigenſibus, teſte Luca Tudenſi, acciderat: at ad preces eius non mortuus aliquis ſuſcitatus, ſed viuus Bruleus ſublatus.

Sectarij frigent hoc in genere.

Sed verò, vbi Sectarij nihil habent, quo ad con- 471
ferendum nos obligent, fruſtra eſſet, quod longum hìc cathalogum attexerem, omnia Chriſtiana ſæcula ordine ſuo educerem, viroſque memorarem hoc in genere præclariſſimos: ſunt multa ſcripta volumina hoc vno argumento plena: vitæ ipſæ ſanctorum, officia quoti-

Digitized by Google

die recitari ſolita, aliæque obuiæ hiſtoriæ tum Eccleſiaſticæ, tum reliquæ haud pauca commemorant: ea cuncta facta negare eſſet, vt inſiſto, omnia identidem antiqua miracula quatere: eſſet omnem fidem humanam tollere: eſſet vltrò, citròque ineptire. Illa porrò ſi præſtigias dicant, iam Chriſti miracula ludibrio Gentilium exponunt: deindè Martino, Benedicto, Thaumaturgo, Sebaſtiano, Babilæ, Geruaſio, & Protaſio, Bernardo, Dominico, Franciſco, Antonio Paduenſi, Xauerio, & hoc genus alijs ſanctiſſimis viris præſtigias, ac magicas artes attribuere extrema certè impudentia foret. Eorum vitæ ratio vniuerſa diſcutiatur, dicta facta, fines, ſeries euoluantur, exenterentur: nullam exceptionem inuenerint, quam fundare in iudicio queãt: at vltrò negare, citrò maledicere non hominum eſt, ſed Dœmonum: nihilque hoc pacto tutum eſt in hiſtorijs, nihil in rebus humanis.

472 Certè glorioſus Deus noſter ſuppoſuit, miraculis demõſtrari poſſe veritatẽ ſuã, vt patet; ergo ſuppoſuit, fidẽ humanã hoc circa valere: nõ enim ita miracula adhibẽda iudicauit, vt ſingulis ſingula in cõſpectu ſuo cõcederet, vt facto ipſo, multiſq; rationibus eſt manifeſtũ; voluit ergo, quod miracula nũc facta valerẽt etiam poſtea, atque hìc facta probarent quoque alibi: voluit ergo, vt valerent hiſtoriæ, fideſque humana probaret, quando nullis dignis exceptionibus eliduntur, quando miraculorum Adminiſtros dignos memorant, quando facta publica, quando non ſimplici ſolùm plebi, ſed Doctis etiam quibuſq; probata. Ecce Auguſtinus quantus planè vir, ecce Chryſoſtomus, Gregorius, ac ſimiles miracula commemorant ætatum ſuarum, reliquiarũ S. Stephani, Geruaſij, & Protaſij, Babilæ, Benedicti: ſi planè his credendum haud eſt, hiſtorias omnes valere iubeto: quos enim vel in credendo iudicioſiores, vel in dicendo, & affirmando ueraciores inuenias? Auguſtini, Chryſoſtomi, Gregorij non probant, fidedigni non ſunt; ergo nec Tacitus, nec Liuius, nec Cæſar, & cogemur ineptire. Imò verò ipſi vos ſectarij dicite: pridem facta miracula ſuffeciſſe, atque ideò illa deinceps ceſſaſſe, veſtra vox eſt: nunc ergo illa probant; at non quia ſenſu aliquo percipiuntur; non item, quia ſacrorum

Fides humana haud tollenda.

libro-

librorum authoritate commendantur, quæ ſcilicet nihil probat niſi credita; credentibus autem nulla deinceps ſunt neceſſaria miracula, vt Paulus dicit; ergo quia fide dignis hiſtorijs, ac traditionibus innoteſcũt. Quid plura? Recuſatis rurſus hiſtorijs, facilè ſenſus quoque recuſantur: vndè miraculorum medium modis omnibus inutile reddetur, ac Deus ridebitur, qui hoc maximè medio vſus eſt.

Nimirùm, vt nunc non Chriſtianos omittamus, nos quoque ſcire poſſumus, ac legitimè dignoſcere (an etiam debeamus, dicetur infra) nec apud Iudæos, nec Turcas veritatem eſſe, ſed apud nos Chriſtianos; nec enim vltrò, & temerè Chriſtiani ſumus, vel eſſe iubemur: ſuppetunt ergo legitima media, quibus illud mihi perſuadeam: non porrò libri ſacri, in quantum ſacri ſunt, qui id non probant, vt toties explicuimus: ergo alia: hæc autem potiſſimùm ſunt miracula, prædictiones, & ſimilia; ac ipſa necnon ſacræ hiſtoriæ humano modo ponderatæ, vti quæſt. ſup. factum eſt: quorum fermè omnium ipſiſſima eſt ratio, & probatio, & ipſiſſimæ ſolutiones, & exceptiones. Quo porrò pacto, quo modo, & arte antiquis miraculis, vel hiſtorijs mihi perſuaſero, veritatem non apud alios, ſed apud Chriſtianos eſſe, eodem modo, arte eadem, eam apud Catholicos eſſe, commonſtrabo: vndè nequit vllus de veritate chriſtiana legitimè perſuaſus non fieri Catholicus: vtrumque enim, vel nihil probant argumenta. 473

Paulus utique ueriſſimè dixit, ſigna non fidelibus, & credentibus, ſed infidelibus eſſe neceſſaria, ut ſcilicet credere uelint, & conuerti. At locutio hæc, & aſſertio, ut ſcholæ uoce utar, formalis eſt, non materialis. Etenim credens ſupponitur legitimè credens, ac de ueritate ſuæ religionis perſuaſus; quo facto nullis ultra probationibus, ſignis iam nullis opus habet: at, ut credere uellet, & uellemus, omnibus erat neceſſaria perſuaſio uel ueritatis, uel credibilitatis, ut ab his nunc litibus recedamus: hæc autem perſuaſio comparatur hiſtorijs, miraculis, traditionibus, ſimilibuſq; uijs. Vndè omnibus, ſicut gentibus, ſunt neceſſaria miracula, quibus inducamur, & perſuadeamur, ſiue illa pridem edita, ſiue noua. Quale deindè argumentum illud eſt; 474

mi-

miracula neceſſaria haud ſunt: ergo non fiunt? Eſto quidem, illud Philoſophis liceat de natura tractantibus: at Theologis, qui de ordine gratiæ dijudicant, quid inanius? Anne Chriſtus nec vnum quidem ſignum præſtitit præter ſola neceſſaria? nullum Apoſtoli? Nullam miſericors Deus gratiam indulget præter, & vltra neceſſariam? Quid vltrò deſipitis?

Miraculorū continuādorū neceſſitas

Sed agite: nullum ſignum conceſſum ſit præter
475 neceſſaria. At hæc neceſſitas permanſit ſecundo, tertio, quarto, quinto, ac ſexto etiam Chriſtiano ſæculo; permanſit etiam his poſtremis noſtris ſæculis. Ergo ea conceſſa ſunt, cum vel natura ipſa non neget neceſſaria. Minor argumenti liquet; non enim primo ſæculo gentes, & nationes vniuerſæ euangelicam veritatem agnouere, ſed ſequentibus ſucceſſiuè ſæculis plurimæ conuerſæ ſunt, ut conſtat ex annalibus. Quæ tamen, cum tam noſtra non ſint, ut prætereamus, noſtris fermè ætatibus euangelium prædicatum, propagatumque eſt per Indos, qua Oriens, qua Occidens per immenſas illàc gentes, ac mundos quaſi nouos expanditur. Quidquid porrò Apoſtolorum temporibus regiones illas Euangelij notitia peruaſiſſet, à quo, ne hiſtorijs diſputatio impediatur, conſultiùs abſtrahitur, in aperto eſt, nationes illas omninò inuentas ignorantiſſimas, ac barbariſſimas, atque veritatis notitia non minus, ſed magis multò deſtitutas, quam fuerint tempore Apoſtolorum gentes aliæ: licet hæ quoque Noemi, filiorum, & nepotum temporibus ſatis fuiſſent quondam conſciæ veritatis. Ad harum ergò tot, tantarumque Gentium perſuaſionem, ac conuerſionem haud minus fuere neceſſaria miracula, quam cum Apoſtoli, & Diſcipuli per mundum miſſi ſunt, Domino cooperante, & ſermonem confirmante ſequentibus ſignis. Quid enim, vel quorsùm ruſticiſſimis gentibus, ac remotiſſimis, niſi viſibilibus diuinæ virtutis operibus tam noua, tamque difficilis doctrina perſuaderetur? At dicitis: non chriſtiana veritas, ſed idololatria perſuaſa eſt, vel confirmata. Cæterum hæ nugæ protritæ ſunt, oſtēſumque, ineptè nimis ad examen doctrinarum hoc loco prouocari. Quemadmodum itaque magnis ſupra Doctoribus dictum eſt, priſca miracula in effectu ſuo

per-

permanſiſſe, & euidenter apparere, in conuerſione ſcilicet populorum; ſic noſtrorum recentiora miracula in tot nationum conuerſione ſuperſunt, patentque tam clarè mundo, vt ſectarij omnino ſint inexcuſabiles.

Sectarij uno Xauerio cōuicti.

Pridem Bellarminus veſtris Lutheris, Caluiniſque opposuit Xauerium: parū illud fuerat; vobis vniuerſis, ſectiſque veſtris illum vnum opponere haud timeo. Educite illuſtria facinora, conuerſas gentes, peragratas prædicationis cauſa terras, tranſmenſa maria, deuorata pericula per peſtes, per mortes, mortuos ſuſcitatos, dona linguarum. Libros ſcribitis, nouas Euangelij expoſitiones cuditis. At & ego, nullius planè ſpiritus homo, libros compono; alij euangelia exponunt, concionantur, ſed domi, & in Patria alij. Non hæc damno, ſi ritè fiant: ad illuſtria tamen, & Apoſtolica vos facinora prouocaui. Producite aliquod præclarum geſtum mundo manifeſtum, quodque ex ſimilitudine Apoſtolicum videatur, ac in rebus hinc indè dubijs pondus habeat, vt, vbi de arboribus eſt controuerſia, ex fructibus illæ innoteſcant. Arent planè, frigentque hoc in genere ſectæ veſtræ: alibi earum mundanos fructus, Monachorum uxores, filios, libertatem, & hoc genus alia ſignifico: nunc ſemel, iterùm, tertiò Xauerium vnum vobis cunctis oppono, tot, tantiſque Apoſtolicis laboribus, Apoſtolicis dotibus illuſtriſſimum, ſi Indis, ſi Luſitanis, ſi Primarijs Viris, ſi Regnis, nationibuſque integris ſit fides aliqua; virtute verò miraculorū adeò clarum, vt eum pro Deo habere non ſemel voluerint: at illud inter alia verorum, ac falſorum mirabilium diſcrimen ex Auguſtino, quod falſis Dæmones ſibi, veris autem Dei Miniſtri, non ſibi, ſed Deo Authori gloriam procurarint. Nec verò in illis ſumus illuſtrium rerum anguſtijs, vt ſolo Xauerio floruerit Sancta Eccleſia his etiam ipſis ſeparationis veſtræ ætatibus: habet, habet illa ex omni ordine tam multos, tamq; præclaros, quā vos habetis nullos, qui ad Indos, vel Perſas, vel Turcas profecti Chriſtianum nomen promouerint. At hac in abundantia orthodoxorum unus ille Xauerius argumentum conuincens eſt aduerſum uos. 476

Multa miracula ſignificata.

Haud alienum foret à conſilij inſtituti grauitate, ſi multa hic præſentiſſima miracula retexerem, Sanctorū 477

Pa-

Patrum maximos quoſque imitatus: erant verò vel hoc vno in Regno, cæteris etiam prætermiſſis Catholicorũ nationibus, quibus hoc in genere inopiæ veſtræ admirationi eſſe poſſemus, permulta, eaq; ampliſſima, ſanguis Ianuarij Martyris ad capitis conſpectum ebulliẽs, ſanguis Ioannis Baptiſtæ inter illius legendum euangelium totiès quotiès liquefactus; ſacer ille liquor ſcaturiens perpetuò ex ſiccis Nicolai oſſibus; ad Dominicũ Sorrentinum liberati energumeni; ad Dominicum Sorianum ſaluti reſtituti innumeri; venerandum illud Caſſinatum ſignorum, virtutumque mirabilium theatrum à Gregorio celebratum. Vident hæc non noſtri ſolum homines, ſed quotquot ex ueſtris etiam aduenjunt, ſi velint: facta non negant: ſympathiam cauſantur: facilis dictu res: at creditu, probatuque mirabilior miraculo. Ritè quippè, vt puto, diximus ſuperiùs, eos, qui non credunt credenda, credere non credenda, & incredibilia; nam hac tot ſæculorum ſympathia quid incredibilius? Quid hoc aliud, quam Naturæ quidem credere malle miracula, quam Deo? Sed de his alij.

Celebre Xauerij ætatis noſtræ miraculum.

478 VNum hic non ſubticebo, illudque præclarum, editum à Xauerio miraculum: Neapoli illud ſcribo, vbi non pridem geſtum fuit; vbi teſtes multi ſuperſunt; vbi coargui, illudique poſſim, ſi vera haud narrabo.

479 Anno Domini 1634. Comite de Monte Rey Prorege in ipſo eius Palatio dies feſtus agebatur in honorẽ Conceptionis Deiparæ. Ex altaribus magnificè apparandis unius cura demandata Patri Marcello Maſtrillo noſtræ Societatis Ieſu Religioſo, ex Maſtrillorum Illuſtri familia orto, notoque ſatis Neapoli, ſed celebritatis planè finis mœſtus: nam cum quidam in alto parietis peripetaſmata refigeret, bilibris ei malleus per incuriam manu elabitur, atque in Marcelli caput cadens, eo illum ictu affligit, vt ſenſuum expers iacuerit *Marcelli Maſtrilli vulnus.*

Tt mor-

Digitized by Google

mortuo ſimillimus. Sublatus mox indè manibus, curruique impoſitus ad CollegiumNeapolitanum aduehitur. Peritiſſimi quidem Medici, atque Chirurgi accerſuntur: vulnus examinant, conſultant, & communi ſuffragio lethale dicunt; id vulnus, in quo curatio parùm proficiat, cœlum hoc capiti tam noxium, vt leuiora quoque ſint curatu difficillima. Mox æger magna febri corripitur; os etiam neruorum relaxatione obſtruitur. Ad extremum alijs peractis Chriſtianorum officijs, vigeſimo ſecundo à vulnere die ſacro oleo inungitur; anima, vt moris eſt, à ſocijs Patribus Deo commendatur: ad craſtinum expectatur funus.

Sanatur miraculo.

Hæc inter cum hora eſſet quaſi quarta noctis, diei 480
Ianuarij tertij, Marcellus ſuo ſe nomine vocari ſentit; ſtantem propè lectum videt Xauerium, veſte quidem peregrinantium ad inſtar vulgari ſatis, ſed vultu hilari, & venuſto, quique deceret cœlitem. Rogatur, an mori, an ad Indiam ire præſtaret? Quod mallet Deus, Marcellus reſpondit. Tunc verò Xauerius votum nuncupare incipit: verba præit, quæ Marcellus reſumeret: Patriæ, amicis, conſanguineis renuntiatum; renouata religioſa vota; additum aliud de ſuo ad Indiam profectu, promiſſumque, ſe ſi liceret, apud Barbaros mortē pro Chriſto ſubiturum. Adſtantes quidem ſocij Marcellum audiebant loquentem, iam de grauiſſimis rebns agere viſum, iam in extremis vitæ anguſtijs delyrare, iā quid eſſet, mirabantur magis, quàm quidquam iudicarent. Voto nuncupato, Sanctiſſimi ligni Crucis fruſtulum, quod apud ſe habebat, Xauerij iuſſu Marcellus reuerenter oſculatur; ac vulneri applicat. Tunc Xauerius cum bono animo eſſe iubet; valetudinem iam eſſe integram; & his dictis euanuit. Extemplò Marcellus in lecto erigitur; ſe ſanum dicit: viſa, factaque memorat; veſtitur; è lecto exilit; cicatrix, pallor, imbecillitas abeunt; reſtituti capilli ad vulneris curationem raſi: ex numeroſiſſimo Collegio accurrunt cuncti; tum Marcellus, tum cæteri humi ſtrati Deo gratias habent: ſtupent deuotione, lachrymiſque perfuſi; omnes Marcellus amplectitur; cibumque poſt ſumit, quo tandiù fermè caruerat. Mox à Superiore iuſſus omnia manu ſua minutatim ſcribit, ſubſcribitque, & ſequenti die

quan-

Digitized by Google

quando funus expectabatur, coram magna frequentia (nam multi ad famam concurrerant) ſacrum facit, cæteraque proſequitur integræ valetudinis officia. Vix in tam patenti miraculo opus informatione fuerat: tamen ea iuſſu Eminentiſſimi Archiepiſcopi exactiſſimè facta; ac Medici, Chirurgi, teſtes, Patres, omnes iurati miraculum teſtantur, repugnat nemo, & quaſi in meridiana luce cuiuſcumque indolis, vel affectionis homines conueniunt. Ad Indiam quantociùs profectus poſt innumera alia breui peracta facinora tandè anno 1638. oct. 13. in Iaponia Nangaſaquij pro fide torquetur, cruciatur, occiditur.

481 Eram quidem eo temporis ego in Hiſpania; vt verò fatear ingenuè, ſatis licet hoc in genere incredulus, dubitare tamen de hoc miraculo numquam potui, ijs momentis conuictus planè, quæ prodere iuuat. Videbam primùm noſtros homines de eo vbique perſuaſiſſimos: at certè in hoc genere increduli magis plerumque exiſtimus, quam faciles: quod quidem pro me ſatis mihi euidens facit rerum noſtrarum diuturna experientia; alij aduertere facilè poſſunt, uix apud nos, in noſtriſque templis ullas miraculis celebres imagines extare. Quod ego nec approbauerim hìc, nec improbauerim: ſcio utrumque extremum uitioſum nimiæ, uel tardioris credulitatis; hanc ergo rem ſuo in loco relinquo alijs iudicandam. Mihi tot hominum, non nimis utique facilium cōſtans perſuaſio argumentum ueritatis inuictum eſt. Iam demùm integro fermè triennio Neapoli dego: cum his hominibus tracto, quorum multi eo in Collegio tunc temporis erant: alius in cubiculo ipſo aderat, uir quidem, ne de ſuperſtite nimium dicam, probitatis haud uulgaris: audio, circumſpicio, attendo, reflecto; &, ut uera ſolent, omnia inuenio uniformia, uiciſſim cohærentia, concordiaque. Nihil eſt, quod Xauerius, Marcelluſque noſtri ſint. Nam de eodem Xauerio permulta hoc in ipſo Regno uulgata ſūt: quæ credantur ab alijs quidem; at ab alijs negantur paſſim, uel etiam ſpernuntur.

482 Sed noſtros nunc teſtes omittamus. Italiam, Hiſpaniamque totam compello. Inualuit quaqua uerſum ueritatis uis ingens: Marcellus iam ad Indiam profe- *Confirmatio*

ctus ſingulari lætitia, cultuque non ſolito ubique excipitur: vt infinita hoc circa ſupprimam, illud reliquorum argumentum præclarum, quod Rex noſter inter tot illa alia pietatis officia, ea illum forma locutus ſit tam inuſitata, *V. R. me encomende a Dios*, ac rogatus de cauſa, ſibi viſum, reſpondit, non cum hominum aliquo, ſed cum ſancto agere. Nimirùm tantus Rex à Miniſtris ſuis ex Italia exactè omnium certior erat: facilis porrò à Rege ad cæteros Proceres, & populos, Regnaque coniectura: quanta omnium frequentia? quanta vbique deuotio? quæ lachrymæ? fœlix ille habebatur, cui ex paupere ſupellectili aliquid contingeret: ac vno demùm verbo, ſic fermè cum Marcello actum vbique, atque cum cœlitum aliquo, qui nos reuiſurus veniſſet.

Potiſſima veritatis probatio.

At his maius veritatis argumentum Marcellus ipſe, adeò mutatus in alium, vt non tam ſanatus à Xauerio, quam verſus in Xauerium videretur. Ex ea hora mutata cuncta: nihil viſum in eo, nihil auditum deinceps, quod Viri Apoſtolici non eſſet: flagrabat amore Dei, amore Xauerij; pro Iaponiæ conuerſione ardebat; hic totus ſermo, hæ curæ. Examinentur tot Regna, an in eo leuiùs aliquid viderint, audierint? Ad Orientalem Indiam ſoluit; demùm Macaum appellit; indè ad Philippinas tempeſtate iactatur: ibi dum moratur, ad Mindanai expugnationem ducitur: quippe pius Dux Corquera plus roboris in vno Marcello, quã in exercitu vniuerſo ſe ducere ratus eſt; nec ſpes fefellit; nam toties fruſtra tentata expugnatio expedita fœliciter. Indè ad Iaponiam ſoluit: citò capitur: inauditis illis foſſæ, & aquæ tormentis exponitur: prodit ex tormentis vegetior: beatum caput amputandum carnifici traditur: riget ille; fruſtra tentat; atque à Marcello tandem ipſo iuſſus crudeli officio fungitur, ac Marcellus, vt promiſerat, fœlix Chriſto victima cadit. Infinita mari, terraq; ab eo edita mirabilia hiſtoriæ produnt. Nihil pluribus opus; hæc Marcelli vita, hæc factorum ſeries, hic curationis, mortiſque conſenſus, totidem haud integro quatriennio peracta facinora populorum hac illàc ſenſus, regnorum vbique conſenſus, omnium concordia, thenorque, ſi quid hoc in genere 483

ſi-

ſirmum eſt, miraculi veritatem euidentiſſimam planè conficit. Hinc vt mirer denuò orthodoxos illos tantoperè moralì euidentiæ ſupra à nobis aſſertæ, repugnantes. Miraculi porrò inſtrumentum ſanctiſſimi ligni Crucis fruſtulum ex Philippinis reportatū natus. Excel. Comes de Peñaranda noſter nunc Prorex: quanta verò in reuerentia habitum, quanto cultum affectu?

484 Totam ad extremum quæſtionem comprobemus ex Sacræ Congregationis Rituum more exactiſſimo; licet enim nihil hoc ex loco perfecturi ſimus apud Sectarios, qui omnia Romæ geſta hoc ſolo improbant, & vix, quæ eorum impudentia eſt, homines compotes mētis ibi degere cōcedēt, tamē hæc temeritas eſt ipſorū extrema; ac deindè apud orthodoxos ſaltē audiemur. *Miraculorū comprobatio*

485 Quidquid itaque miraculorum in Vniuerſa Eccleſia approbatur, in hoc primùm integerrimo Tribunali diſcutitur: eò Theologi optimi euocantur: ibi Promotor Fiſcalis adeſt, qui magno ſtudio, exquiſita cognitione hinc indè exceptiones tam in iure, quam in facto quærat, opponat: hoc caſu, hoc criſi, hoc Dæmonis ope fieri potuiſſe diſputat; hiſtoriæ rerum ſimilium citantur; errores in eo genere committi ſoliti producuntur; collatio inſtituitur; Medicorum, Philoſophorum ſenſa produntur; teſtes eliduntur: circumſtantiæ quæque expenduntur: nihil vno verbo omittitur, quod ab hominibus geri hoc in negotio valeat. Atque hoc, opinor, concederent, ſi miraculum aliquod probandū Romam venirent, ipſi etiam procaciſſimi Sectariorum, Sic primùm diſcuſſa cauſa denuò coram ipſo Romano Pontifice inſtituitur: & ſi omnia manifeſtiſſima non erunt, nihil factum. Qui Romæ adfuimus, ſatis ſumus huius veritatis conſcij; nouimus, quam ſit difficilis prouincia, vel vnius miraculi approbationem poſt diuturnam diſcuſſionem elicere. *Sacræ Congregationis Rituum diligentia.*

486 Aliud eſt itaque, quod ſimplices, & indocti de multis mirabilibus per nimiam quamdam facilitatem, vel rerum ignorātiam ſint perſuaſi, quæ intereà ab alijs in nullo pretio habeantur; nec his nos, vel Eccleſia pro veritatis ſuæ confirmatione vtitur; curantque de corrigendo errore Epiſcopi. Aliud ſunt authentica, publica, examinata, approbata miracula. Hæc omnia nullus

Digitized by Google

lus non extremè temerarius negauerit. Errauerit certè ſemel, vel iterùm (de quo non diſputo) Sacra Congregatio: at id calūniæ nulli oppoſueris humaniſſimo etiam Tribunali legitimo, quod numquam rectum iudicauerit: at vel vnum verum miraculum veritatem noſtram concludit. Haud dicas Romam in eo facilē. Experti ſunt innumeri, experiunturque quotidie, quāto labore, quanto examine, quamque diuturno conſtet negotium; ex magna miraculorū multitudine vix vnū, imò nullum probatur aliquando. Sectarij itaque conſiderent, nec ſatis putent Geneuæ oblatrare; poſſunt enim facilè rē hāc explorare; & orthodoxi ſaltē vel ex hoc vno loco fateamur veritatē noſtrā manifeſtiſſimā.

QVAEST. XXVIII.

Vtrum Religio, & Eccleſia noſtra ſit nomine, & rè Catholica, & ſic vera? ac omnes proindè aliæ Chriſtianorum ſectæ hæreticæ?

SI funiculus triplex difficilè rumpitur, parùm hoc hoc in argumento ſolutiones timeam, quod ex triplici fidei ſymbolo, Apoſtolico, Niceno, atque Athanaſij coaleſcit. Ergo ſymbolum Apoſtolorum, ac Nicænum nos credere iubent Sanctam Eccleſiam Catholicam; Athanaſius eam, quam proponit, fidem ſimiliter Catholicam compellauit: vnde Catholica, & vera perindè ſunt. Nihil porrò in tota fide Chriſtiana humanis quibuſque exceptionibus minus eſt expoſitum ſymbolo Apoſtolorum, quod, cum breuiſſimam toties fidei ſummam contineat, omnium ore tritum eſt, omnium voce decantatum, à viris, fœminis, pueris, à doctis, à ruſticis in omni loco, & vbique Chriſtianorum memoriæ traditum, ea omnium notitia, eo omnium vſu, vix vt corrumpi, aut alterari, aut mutari ſine miraculo citra omnium notitiam, ac 487

famam

famam publicam potuerit: vnde ſolitas illas de corruptis biblijs exceptiones oblatrare in præſentia minimè poſſunt Sectarij. Cum itaque Chriſti fideles Antyochiæ primùm Chriſtiani appellari cæpiſſent; mox verò prodeuntes Hæretici ſe quoque Chriſtianos nominarent, alio cognomine, quo ſe ab hæreticis ſeiungerent, veris Chriſtianis opus fuit; atque Catholicorũ indè cognomentum inductum eſt, rei ipſi, quæ ſignificanda erat, aptiſſimum, vt Pacianus ep. 1. ad Simpronia. inquit: *Chriſtianus mihi nomen eſt: Catholicus verò cognomen: illud me nuncupat, iſtud oſtendit: hoc probor, indè ſignificor*. Scilicet vt à Paganis, infidelibuſque reliquis differremus, opus fuerat nomen Chriſtianorum aſſumere: aliud rurſus, quo ab Hæreticis ſub idem fermè tempus natis differremus. Iam autem ex hóc cognomento non minus, aut aliter conſtat Lutheranos, & Caluiniſtas eſſe hæreticos, quam priſcos illos; nam quæcumque Sancti Patres hoc circa contra illos ponderarunt, cuncta ex integro ipſos inuoluunt: quo in puncto, quia ingenui pudoris plenum eſt, ait Plinius, eos fateri, per quos profeceris, omnem fermè laboris, & laudis materiam nobis præripuit Eximius Doctor Suarez lib. 1. Apolog. a c, 12. vſque ad 17.

Aſſertio probata de nomine.

488 IGitur Lutherani, & Caluiniſtæ, &c. non ſunt Catholici nec re, nec nomine: & deindè ſunt quoquo modo Chriſtiani: ergo ſunt hæretici. Primò autem dicamus de nomine. Conſequentia tenet ex prædictis tribus ſymbolis: tenet etiam ex authoritate Sanctorum Patrum Cyrilli Hieroſ. Hilarij, Cypriani, Optati Mil. Athanaſij, Chryſoſtomi, Hieronymi, Iuſtini, quorum loca exhibet Doctor laudatus. Vnus mihi nun ſufficit Augúſtinus, qui conſequentiam vbique ratam habuit. *Auguſtini probatio.* Antecedens verò l. contr. epiſt. fundam. ſic probat: *ipſum Catholicæ nomen, quod non ſine cauſa inter tam multas hæreſes ſic iſta Eccleſia ſola obtinuit, vt, cum omnes Hæretici Catholici dici velint, quærenti tamen peregrino alicui, vbi ad Catholicam conueniatur, nullus hæreticorũ,*

vel

vel baſilicam ſuam, vel domum audeat oſtendere. Et rurſus l.de vera, & falſa rel. c.7. *tenenda eſt nobis Chriſtiana religio, & eius Eccleſiæ communicatio, quæ Catholica eſt, & Catholica nominatur, non ſolùm à ſuis, ſed etiam ab omnibus inimicis. Velint enim, nolintue, ipſi quoque hæretici, & ſchiſmatum alumni, quando non cum ſuis, ſed cum extraneis loquuntur, catholicam nihil aliud, quam catholicam vocant; non enim poſſunt intelligi, niſi eam hoc nomine diſcernant, quo ab vniuerſo orbe nuncupatur.* Hæc autem ſingula ad verbum hodie accidunt, quæ Auguſtinus tanta reflexione commemorat.

Quis enim noſtrum vel vrbanitatis cauſa cum Lutherano agens, ipſum catholicum nominat? cum tamen ipſis contrarium crebro accidat? Quis rurſus eorum à nobis rogatus, cuius ſit religionis, audet ſe catholicum dicere? reſpondent enim, ſe eſſe religionis, vel ſimpliciter, vel religionis reformatæ: vt enim deficientes ſpecies, & naturas nomine ſolùm generico cõmuniter deſignamus, vt irrationalia appellamus animalia, & ſuppoſita non intellectiua ſimpliciter appellamus ſuppoſita, quia ex propria differentia nil magnum habent, à quo cognomentum accipiant; ſic iſti ſeſe vltrò religionis ſimplicitèr nominant, quia ex propria differentia nil, niſi Caluinum vel quid ſimile habent, nil demùm illuſtre, ex quo cognominentur, vel cognominari non erubeſcant. Alij rursùs, vt mihi multoties accidit, cum nobiſcum agunt, ſe catholicos Anglos vocant; nos tamen dignantur intereà Catholicos Romanos appellare: quaſi verò quod eſt ridiculum, poſſint duæ Eccleſiæ Catholicæ ſubſiſtere contra ſymbolum, *& vnam ſanctam Catholicam Eccleſiam*. Nos porrò, qui furto haud viuimus, cuicumque eorum interroganti, qui ſimus, eodem prorsùs modo nos eſſe catholicos dicimus, atque eſſe Hiſpanos, vel Gallos; ſæculares, vel eccleſiaſticos; & hac reſponſione nos continuò intelligunt, nec aliud ſubinterrogant: ſi porrò ipſi idem reſponderent, quicumque eos aliundè notos non habent, intelligerent, eos eſſe ex nobis; non autem id, quod ſunt. Et quid rurſus eo nomine Caluiniſtas potius, vel Lutheranos intelligeret. 489

Confirmatio Quæ omnia vlteriùs confirmet ſapiens,& diſſertus 490
Theo-

Theologus Valentia Germaniæ incola 2.2. diſp.1. q.1. p.7. exemplum planè huius rei (inquit) hodie habemus in ijs etiam regionibus, in quibus aliquis ſectis locus eſt, vt in Germania. Quamuis enim Eccleſiæ Catholicæ *variæ hæreſes* (ait idem Auguſtinus lib. de vtilit. cred. c.7. *diuerſa nomina imponant, cum ipſe ſingulis vocabulis appellentur*, tamen apud ipſos etiam hæreticos, nomen potiſſimum Catholicæ ea Eccleſia obtinuit, quæ verè catholica eſt. Quod vel ipſi certè librorum catalogi, qui conficiuntur in nundinis Francfordiæ ſingulis annis bini ab ipſiſmet hæreticis, declarant; libros enim, qui à Catholicis Authoribus ſcribuntur, libros vocant *Catholicorum, qui Romanæ Eccleſiæ ſubijciuntur*: reliquos autem *Proteſtantium*: Catholicos autem appellare non audent: non enim intelligerentur, vt inquit Auguſtinus.

491 Accedit, quod ante Lutheranas, & Caluinianas obortas ſectas, noſtra Eccleſia Catholica dicebatur, & nos Catholici ab orbe vniuerſo: præſcripſimus itaque in hac poſſeſſione, & ita vbicumque ſine artificio, & ſine fuco, factioneque agitur, nos vltrò omnes vocant ſicut priùs, ſcilicet catholicos: ſicut Hiſpanos Hiſpanos: vel ſimpliciter Chriſtianos, quod ſatis eſt, & coincidit; nam non Catholici haud ſunt veri Chriſtiani, nec ſimpliciter Chriſtiani. Quod verò ipſi clam, vel in abſentia, vel ſcripto alia nobis inurant nomina, vel Papiſtarum, vel Romanorum, nil primò officit, nam & hoc ipſum noſtræ veritatis ſignum eſt, vt ſupra diximus; & deindè fraus eſt iſta nimis antiqua, obſoleta, & deprehenſa, vt nuper Auguſtinus, qui tredecim ante ſæcula obijt, prouidè obſeruabat: & rurſus: *ecce* (ait) *qui nos quaſi macula noui nominis vocant Homouſianos, nec ſe ipſos, cum iſta ſentiunt, intuentur inſanos*. Vident quippè Sectarij, vel hoc ſolo Catholici nomine ſe prorſus conuinci, ſi aliqua fides toti Sanctorum Patrum antiquitati. An ergo tacerent? nil mouerent? At id mouent, quod pridem Ariani: nil noui afferunt; nobis porrò, quod magno ſolatio eſt, eadem cauſa cum Auguſtino, eadem cum veris illis Catholicis. Concludamus ergo, ſicut priùs, vel eos non fuiſſe, vel nos pariter eſſe Catholicos: ac rurſus, vel Marcionitas, Aria-

Digitized by Google

noſque non fuiſſe, vel paritèr Lutheranos, Caluiniſtaſq; eſſe hæreticos. Quoniam verò nouis obnaſcentibus rebus noua quoque nomina quærenda ſunt, & imponenda, vt intelligamur, hæ nouæ ſectæ noua ſimiliter nomina ſortiuntur, vt iidem Sancti Patres obſeruatum reliquerunt; *ſed illi Dæmoniacis fraudibus irretiti* (inquit Lactantius l.4 cap. vlt.) *quas proſpicere, & cauere debuerant, diuinum nomen, & cultum per impudentiam perdiderunt; cum enim Marcionitæ, Ariani, ſeu quilibet alij nominantur, Christiani eſſe deſierunt, qui Chriſti nomine amiſſo humana, & externa vocabula induerunt: ſola igitur Catholica Eccleſia eſt, &c.* ſic autem hodie Sectarij appellantur Caluiniſtæ, vel Lutherani, vel Proteſtantes, vel Anabaptiſtæ, nec niſi tot his nominibus eorum quiſquam intelligit differentias, opuſque eſt vocabulario planè ſatis magno. Iam ſi quando de Catholici nomine litem nobis seriò mouere iuuabit, vel omnes primum in eamdem ſectam conueniant, ſiquidem multæ catholicæ eſſe nequeunt; vel in eo ſaltem concordent, quamnam illarum placeat catholicam appellare: cum namque per eadem omnes tempora obortæ ſint, eademque omnes iura obtendant, nobis, & mundo eſt intereà impoſſibile aliquam vnam præ alijs eo cognomento decorare. O niſi ſanguine Chriſti redemptæ eſſent, deridendas planè animas?

Aſſertio probata de re.

NVnc de re etiam ſignificata nonnihil dicamus, 492
quandoquidem omnia dicere nec poſſumus, nec debemus, vbi vel ſolus Auguſtinus totum librum de vnitate Eccleſiæ ex hoc fermè vno loco expleuit. Olos vt latina ſcriptione vtamur, totum græcè ſignificat: vel integrum: chata autem, quod circa, vel ſecundum totum eſt; vnde Eccleſia Catholica perindè eſt, atque Eccleſia totalis, & vniuerſalis, & diffuſa per totum orbem: & Catholicus perindè, atque qui in hoc, & ex hoc toto eſt. Hinc Sancti Patres hæreſes, hæreticorumque ſectas perpetuò appellarunt Partes, non componentes, ſed abſciſſas, & extra Eccleſiam, & extra totum

Quid Eccleſia Catholica?

tum

tum poſitas; & deindè, quia in aliqua parte orbis ſunt, & non per totum: qui enim intra ſunt, & totius nomine appellantur potiùs Catholici, vt hominis pedes, vel manus, vel caput, non partes purè appellamus, ſed humanum caput, humanos pedes, vel hominis, & ſimiliter manus, & membra; notum ſcilicet cunctis eſt, hoc totum, corpuſque Eccleſiæ per analogiam ad humanum corpus in ſacris litteris; præſertim verò à Sancto Paulo eſſe nobis ſemel, & iterum deſcriptum, declaratumque.

493 Hanc porrò totalitatem, & vniuerſitatem, vel vniuerſalitatem bipharíam accipiunt, exponuntque Sancti Patres, & Theologi, vel pro vniuerſalitate, & totalitate doctrinæ Chriſti; vel pro vniuerſalitate, & totalitate temporis; vel pro totalitate, vniuerſalitateque loci: quòd ſcilicet Eccleſia Catholica totam doctrinam Chriſti, & non partem teneat: quod poſt Aduentum Chriſti ſemper fuerit: quod denique vbique ſit, & per totum orbem diffuſa: quo diffuſionis nomine ſeſe explicant communiſſimè Sancti Patres. De totalitate temporis diximus ſupra, indeque palmari argumẽto oſtendimus veritatem noſtram, vanitatemque hæreticam. *Multiplex Eccleſiæ vniuerſalitas.*

494 De vniuerſalitate, & totalitate doctrinæ bifariam diſputari poteſt, vel ſingula examinando, noſtraque omnia cum ſcriptura conferendo; & hanc viam affectant hæretici, qui vident longam eam, latebroſam, interminabilemque; nos verò millies demonſtrauimus eam ineptam, nec ex ea aliud, quam vel ſcholas, vel hæreſes conſurgere. Vel diſputari poteſt quærendo aliundè veram Eccleſiàm, quæ procul omni dubio ex Chriſti promiſſionibus totam eius doctrinam tenet, illique noſmet, vt par eſt, ſubijciendo: ecquis enim ita cæcus, qui non conſultiùs eſſe videat, atque ſaniùs, nos Eccleſiæ, quam Eccleſiam nobis ſubijcere? Habent autem ſectarij, vt aliquid & hoc circa addam, vnde ſuſpecti in hoc nunc denuò nobis ſint; ipſi quippe nullam regulam vniuerſalem, vniformem, & totalem habent, qua ad totam doctrinam obligentur, eamque teneant; nam ſi Caluini, vel alterius authoritate ducuntur, illi non in omnibus, ſed vbi verus apparet, cre-

Digitized by Google

dendum eſt; ſi autem proprio ſcrutinio agant, non ſemel dormitat Homerus: non ſemel multa ſunt talia in ſcripturis, vt certus ſenſus humano modo innoteſcere indubitatè nequeat, &c. Potiſſimùm verò ex eo non tam ſuſpecti ſunt, quam conuincuntur; quia iam communiſſimè tenent, hanc minimā doctrinæ partem ſufficere, vt ſcilicet credatur in Criſtum; videant verò, an hanc ſolàm doctrinam Chriſtus tradiderit?

Nunc ergo de totalitate, & vniuerſalitate loci, quia res eſt non metaphyſica, nec abſtruſa, & recondita, ſed maximè patens, & obuia, & doctis, ac indoctis, ſimplicibus, ac omnibus palam perceptibilis, aliqua quam breuiſſimè, & clariſſimè adiungamus? vtar verò potiſſimùm diſcurſu Auguſtini, qui in hoc maximè eminuit. 495

Quæſtionis ſenſus.

Veram itaque religionem Chriſtianam, atque Eccleſiam per vniuerſum orbem aliquo demùm modo propagatam, diffuſamque eſſe, mox patebit, eſtque de ſe manifeſtiſſimum. At multa hoc circa quæri poſſunt, & diſtingui, an nimirùm neceſſe ſit, Eccleſiam Catholicam ſemper, & ſimul eſſe per orbem totum ſparſam, diffuſamque, an ſolùm ſucceſſiuè? an ita vniuerſalem eam eſſe oporteat, vt ſuperet religiones falſas omnes, & Eccleſias malignantium, vel illarum ſaltem quamlibet? an vt minimùm excedere eā debeat hæreſes omnes, vel ſaltem illarum quamlibet? 496

Remouenda quæ per accidens.

In his porrò omnibus ſeparanda ſunt, vt verbis ſcholæ utar, ea, quæ ſunt per accidens, & breui abeunt, & ea, quæ per ſe, & ſtabilia, & communia; nec illa prima in diſputationem unquam ueniunt: ſic u.g. uniuerſalitati Hiſpanicæ Monarchiæ non derogat, quod paucos ante annos tota pœnè collabi uideretur, nilque ſubſiſtere, hinc Neapoli, & Sicilia, ſeu utraque Sicilia deficiente; illinc Portugallia, Catalauniaque rebellante, intra ipſumque Caſtellæ regnum tumultuantibus multis, Belgio fermè ſubacto toto, & uniuerſo corpore undiq; dehiſcente: at Deo auſpice deſæuijt hic turbo, omniaque breui in ſtatum ſuum, atque ordinem redierunt. Sic nil uniuerſalitati Eccleſiæ Chriſti derogat, ſiquando tempeſtate iactatur, ſiquando pœnè ſubmergitur, ſiquando à Chriſto deſerta uidetur, ut Marci 6. *Erat* 497

Digitized by Google

nauis in medio mari, Beda ediſſerit; ſi in partes, & ſchiſmata ad tempus tota ſcinditur: ſi Paſtore, & gubernaculo deſtituitur; & ut Auguſtinus ep. 48. ait, *obſcuratur, & tamquam obnubilatur multitudine ſcandalorum*; ſeu ut Matth.8. proponitur, *ſi Chriſto aſcendente in nauiculam*, quæ typus erat Eccleſiæ, *motus magnus factus eſt in mari, ita ut nauicula operiretur fluctibus; ipſe verò dormiebat*; quibus planè temporibus multi modicæ fidei timuerunt. At, ut ſexdecim ſæculorum demonſtrauit experientia, quæ ſanè ſatis cōuincens argumentum ſuppeditat, Chriſtus demùm ſurgens imperat uentis, & mari; & efficitur tranquillitas magna, rebus ordo, ordini ſtatus, & cunctis decor ſuus, ac ſplendor reſtituitur.

498 Quibus ità animaduerſis, ſequentia argumenta ex uno Aug. l. de unit. Eccl. pro ueritate noſtræ Eccleſiæ efformo, quæ ipſi, & meritò uiſa fuere euidentiſſima. Eccleſia uera Chriſti, ideſt Eccleſia Catholica, ſaltem ſucceſſiuè diffuſa eſt, & ſparſa per uniuerſum orbem, & per gentes omnes. At Eccleſiæ, uel ſynagogæ Sectariorum non ſunt ità diffuſæ, & ſparſæ. Non ſunt ergo Eccleſia Chriſti, ſed ſynagogæ Sathanæ, & hæreticæ. *Probatio aſſertionis.*

499 Miſſis, & ad hunc ſcopum improbatis locis omnibus allegoricis, & figuratis, & moralibus, & obſcuris, & qui in utramque partem ponderari queant, nec in litterales abierint, maiorem propoſitionem euidentèr Auguſtinus demonſtrat ex Geneſi, ex Prophetis, ex Pſalmis, ex Euangelio, & Actis Apoſtolorum, ex Epiſtolis Canonicis, & ex Apocalypſi, ea lege præſcripta, quæ Sectarijs placere debet, ut amotis cæteris ſolùm ualeat, *hæc dicit Dominus*.

500 Dominus ergo Gen. 22. & cum iuramento dicit ad Abraham, *multiplicabo ſemen tuum, ſicut ſtellas cæli, & velut arenam, quæ eſt in littore maris; & benedicentur in ſemine tuo omnes gentes terræ*. Eamdem poſtea promiſſionem Gen. 26. repetit ad Iſaac: eamdem ad Iacob. Gen. 28. Si quis autem contentioſus eſt, non mecum, inquit Auguſtinus, ſed cum Apoſtolo contendat; ipſe enim infallibilis interpres benedictionem iſtā exponit ad Galat.3. *Abrahæ dictæ ſunt promiſſiones, & ſemini* *Vera Eccleſia diffuſa per orbem.*

Digitized by Google

ſemini eius. Non dixit, & ſeminibus quaſi in multis, ſed tamquàm in vno, & ſemini tuo, quod eſt Chriſtus; & paulò ante: *vt in gentibus benedictio Abrahæ fieret in Chriſto Ieſu, vt pollicitationem ſpiritus accipiamus per fidem.* Deindè verò per Prophetas idem dixit, promiſitque multotiès idem Dominus, vt Iſai. 11. 27. 41. & 42. & 49. *Ecce dedi te in lucem gẽtium, vt ſis ſalus mea vſque ad extremum terræ:* & rursùs: *eccè iſti de longe venient, & eccè illi de Aquilone, & mari, & iſti de terra Auſtrali: Laudate cæli, & exulta terra etc.* quia autem *in tempore placito* hæc adimplenda prædicit, Apoſtolus 2. ad Corinth. 6. connectit; *eccè nunc tempus acceptabile: eccè nunc dies ſalutis.* Eadem porrò ingeminat Iſaias 51. & 53. & 54. *& ſemen tuum gentes poſſidebit:* & rurſus: *lætare ſterilis, quæ non paris; erumpe, & exclama, quæ non parturis: quoniam multi filij deſertæ magis, quam eius, quæ habet virum:* id eſt, Eccleſiæ per ſteriles gentes fundatæ, quam Synagogæ. Eadem pſal. 2. & 18. 56. 57. & aliàs inculcantur, *dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ: replebitur gloria eius omnis terra: à mari vſque ad mare etc.*

Eccè rursùs interpres infallibilis Paulus ad Rom. 501
10. *Sed dico: numquid non audierunt? & quidem in omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.* Iam enim in omnem terram exiuerat ſonus, famaque Euangelij; nam actuum 2. dicitur, ad quæ proculdubiò Paulus alluſit: *Erant autem in Hieruſalem habitantes Iudæi, viri religioſi ex omni natione, quæ ſub cælo eſt: Parthi, & Medi, & Ælemitæ, & qui habitant Meſopotamiam, Iudæam, & Cappadociam, Pontum, & Aſiam, Phrygiam, & Pamphyliam, Ægyptum, & partes Libyæ, quæ eſt circa Cyrenem, & aduenæ Romani, Iudæi quoque, & Proſelyti, Cretes, & Arabes audiuimus eos loquẽtes noſtris linguis magnalia Dei: ſtupebant autem omnes, & mirabantur etc. & appoſitæ ſunt in illa die animæ circiter tria millia.* Et deinde Apoſtoli per Orbem vniuerſum ſparſi ſunt. Rite ergo Paulus: *ſed dico: numquid non audierunt? Et quidem in omnem terram exiuit ſonus eorum.* Poſt tot, & tanta ſiquis erit peruicacior, contendat cũ Euãgelio, pugnet cum Chriſto: nam ipſe legem, & Prophetas, & pſalmos Lucæ 24. exponit: *hæc ſunt verba, quæ*

locutus

Digitized by Google

locutus ſum ad vos, cum adhuc eſſem vobiſcum, quoniam neceſſe eſt impleri omnia, quæ ſcripta ſunt in Moyſe, & Prophetis, & pſalmis de me: tunc aperuit illis ſenſum, vt intelligerent ſcripturas; & dixit eis: quoniam ſic ſcriptum eſt, & ſic oportebat Chriſtum pati; & reſurgere à mortuis tertia die; & prædicari pœnitentiam in nomine eius, & remiſſionem peccatorum in omnes gentes: & aliàs etiam idem legitur in Euangelio. Voluit ſcilicet Deus glorioſus id ipſum ſemèl, & iterum, denuò, ac centiès prædicere, iuramenta addere, toties in nouo teſtamēto conceptis verbis exponere, vt omnes, & dormientes, & ſtupidi excitentur, commoueantur, intelligant, nec vllus ſuperſit locus tergiuerſandi. Vel ergo Chriſtus ipſe prædictus in lege, & Prophetis non fuit, vel non minus prædictum fuit eius regnum per vniuerſum orbem diffuſum, propagatumque. At regnum Chriſti Eccleſia eſt Chriſti: nec qui de Eccleſia eius non ſunt, de eius ſunt regno: & rurſùs in ſemine Abrahæ, id eſt, Chriſto illi benedicuntur, qui ſunt de eius corpore, quod eſt Eccleſia; etc. Ergo uera Chriſti Eccleſia, hoc eſt, catholica, ut nomē ipſum præſefert, diffuſa eſt, ſparſaque ſaltem ſucceſſiuè per gentes omnes, per orbem totum: quæ fuit maior aſſumpta in argumento, & niſi Auguſtinus, & ego delyramus, patentiſſimè demonſtrata.

102 Minor erat, non ſic propagatam, diffuſamque eſſe Eccleſiam, uel ſynagogam, uel profeſſionem Sectariorum: quæ etiam ex ijs eſt rebus, quas uidet quiſque in mundo. Vt ſcilicet nullam nunc ſectarum diſtinctionem inducam, ſed omnes illas ſub uno Proteſtantium nomine complectar, auſim dicere, imò ſine metu, & ueriſſimè dico, uel ſolum Ordinem S. Dominici, uel Sancti Franciſci, uel Societatem noſtram magis eſſe diffuſam, ſparſamque per orbem, & per gentes, quam totam ſectam Proteſtantium: non enim ex numero ſectatorum hoc pendet, ut patet: nullibi enim ipſi præter Septentrionem ſunt, ut Auguſtinus Donatiſtis opponebat eos nullibi præter Africam eſſe; aliò quippe ſi abeunt, nec ſedem figunt, & cauſá ſolùm mercaturæ abeunt, & redeunt. At uerò, cum Eccleſia Catholica nullā habent comparationem; nam in ipſis ſolùm prophanatis regionibus computatis, Gallia, Belgio, Dania, *Sectariorū ſecta nō ſic diffuſa.*

An-

Anglia,Suetia,& Polonia,ſatis manet incertum, utra pars ſit numeroſior, an Catholicorum,an Proteſtantiũ: quibus ſi Italiam addas,& Inſulas, & Hiſpaniam, & alium nouum mundum in America, & quæ in Oriente ad Oceanum à Luſitanis erectæ ſunt Eccleſiæ, & quæ etiam in Oriente ad Mediterraneum extant, tam clarè eos ſuperamus, quam cœlum ſuperat terram. Nos rurſus ſumus, ubique ſunt ipſi, una, uel alia excepta urbe; ſumus enim in Germania,in Anglia,& in Olandia: non autẽ è cõtra. Sed quod ſine effugio eos opprimit,non una eſt apud ipſos profeſſio, ſed centũ, uel etiam plures, & nulla una fermè eſt, quæ uel unam urbem ex integro poſſideat: ut norunt omnes. Ergo ſectæ iſtæ non ſunt per orbem,& per gentes ſparſæ,& diffuſæ. Et rurſus,ſiqua Eccleſia eſt in mundo catholica,utique noſtra eſt: & ipſi conſequenter nil niſi ſynagogas Sathanæ efficiunt.

De Vnitate ſucceſſionis Eccleſiæ.

Iam autem ad ſucceſſionem refugere nõ poſſunt, 503
quaſi ipſi illam ipſam Eccleſiam conſtituant, quæ tempore Apoſtolorum,& deinceps propagata fuit,diffuſaque per Orbem, & gentes omnes. Nam in primis ipſi efficiunt ſectas innumerabiles, & pugnantes,& eadem allegant: cuinam ergo ius ſuccesſionis adſcribas? Deindè ſint ſectæ u. g. centum: certum eſt ſoli uni ius poſſe competere; nam Eccleſia Chriſti,& fides una eſt: ergo nonaginta nouem ſine iure ſunt: at ex nonaginta nouẽ, uel etiam ex ſolis quadraginta nouem falsò prætendẽtibus,& eodem tempore obortis, & eadem fermè allegantibus optima inducitur exceptio etiam contra centeſimum, uel quinquageſimum. Ipſa deindè multitudo litigantium reddit cauſam ipſorum ridiculam, & contemptibilem: eſſet namque Titius in poſſeſsione maioratus non uno die, uel anno, ſed ſæculis etiam multis: prodirent autem ſub idem tempus prætendentes centum, uel quinquaginta ſinguli contra poſſeſſorẽ, & reliquos omnes: nil hactenus tale uidit mundus: & ad riſum moueret, & contemptum, ſi contingeret. Atque denuò ipſi ius, & cauſam ſuam promouere non poſſunt,niſi per examen articulorum, & rerum: hanc porrò litigandi uiam oſtendimus illegitimam. Præterea, quia ipſi nulli legitima ordinatione ſuccedunt;

Sectarij non ſuccedunt.

No-

Nouatianus (inquit Cyprianus ep.76. *in Eccleſia non eſt, nec Epiſcopus computari poteſt, qui Euangelica, & Apoſtolica traditione contempta, nemini ſuccedens, à ſe ipſo ortus eſt*; nec enim Sectarij Eccleſiam habent, ſi Epiſcopos non habent, ut patet ex Act.Apoſt. c.20. & 1.ad Timot.3.& 1.ad Cor.12.&c. & alioqui tota Eccleſia à principio ineptijt: at Epiſcopos nullos habere poſſunt niſi quales dicit Cyprianus, nemini ſuccedentes, à nullo ordinatos,& à ſe ipſis exortos, uel à putrefactione, & uno uerbo mures, idem uerò eſt de Sacerdotibus, & præſbyteris. Rursùs huiuſmodi litigatores iam pridem multi prodierunt, Nouatiani, contra quos Cyprianus, Donatiſtæ, contra quos Auguſtinus, & ſimiles: intentionem porrò ipſorum uanam fuiſſe demonſtrauit exitus; noſque eadem defenſionis iura producimus, eamdem præſcriptionem, eamdem interruptam ſeriem, & ſucceſſionem, Cornelij à Fabiano,ut ponit Cyprianus, & ſic deinceps ad Petrum uſque, & ſic item deinceps ad Alexandrum uſque ſeptimum. Noſtra ergo Eccleſia illa ipſa antiqua eſt; quemadmodum idem eſt flumen propè fontem, & procul; & æſtate, & hyeme, cum exundat, uel pœnè areſcit; idem homo, qui priùs puer, & poſtea uir, & demùm ſenex; eadem Reſpublica Veneta Regno Cypri amiſſo, uel poſſeſſo. Et conſequenter hæc ipſa, quæ nunc eſt Eccleſia, ſaltem ſucceſſiuè diffuſa fuit, propagataque per uniuerſum mundum, perque gentes omnes.

Sectarū inſtitutio repugnat Catholiciſmo.

504 Tam nihil de catholiciſmo nanciſcuntur hæ ſectæ, ut earum potiùs conſtitutio, & modus, & indoles repugnet propagationi,diffuſionique Apoſtolicæ,& Euāgelicæ; nam apud eos nec ſunt, qui mittant; nec qui mittantur, cum adeò ſit proprium Euāngelij, vt per miſſionem diuulgetur, propageturque, vt ipſe etiam Chriſtus ſe toties miſſum aſſerat, nec APoſtolus aliud ſignificet, quam miſſum: *quomodo ergo* (ait Paulus ad Rom.10. *inuocabunt, in quem non crediderunt: aut quomodò credent ei, quem non audierunt? quomodo autem audient ſine prædicante? quomodò verò prædicabunt niſi mittantur? ſicut ſcriptum eſt, &c.* Hæc cum tam perſpicua ſint, ipſi intereà aliud caput, vel ſuperiorem, à quo mittantur, non habent, præter Dominos temporales,

Regem Angliæ, Ducem Saxoniæ, Burgi Magiſtros Auguſtæ, &c. hi porrò Regni, vel Vrbis adminiſtrandi curam gerunt: nil verò de mittendis prædicatoribus cogitarunt, vel cogitant: quos enim, vel quò miſerunt? & quid mittant, cum probè norint, etiamſi aliquos, vel Gallos, vel Italos, v.g. ad ſuã opinionem pertraherẽt, eos Duci Saxoniæ ſubiectos non fore, nec vnã Eccleſiã effecturos, ſed ſingulos eadẽ de cauſa vrbi ſuæ, vel regno placita ſectaturos. Deindè nulli ſunt, qui mittãtur; cum ipſorum Miniſtri vxores habere iubeantur, & filios, & domos; quæ chariſſima pignora, quidquid vnus aliquis propter Deum relinqueret, at nec ſecundum communem legem id eſſe poteſt, nec regulare. Experientia verò, quæ mater eſt ſapientiæ, quidquid ponderamus, commonſtrauit. Iterùm audactèr, & ſine metu dico, totam hanc ſectarum molem quoad propagationem, & diffuſionem Euangelij ſpectat, nil habere, quo vel vni Sancto Franciſco Xauerio conferatur, qui Reges, & Regna, & Gentes ſine numero ad Chriſti fidem pertraxit. Nunc etiam miſſiones per vniuerſum mundum fiunt ab infinita multitudine. Peſſima porrò ad hoc muneris ſectarum conſtitutio ex eo etiam declaratur, & firmatur, quod apud nos Sacerdotes non regulares, licet vxores haud habeant, quia tamen redditus perſonales habent, rarò, & rariſſimi ad has ſe miſſiones diſponant; & religioſis viris tota hæc prouincia incubuit, etſi intereà facti ſimus *omnium peripſema vſque adhuc; ipſe verò nouit quare*? Quid ergo de ſectarum Miniſtris ſperandum eſt.

Etiam relicta ſucceſſione vincit Eccleſia Catholica.

HActenus innotuit ſatis, tot illas, & iuratas quidẽ 505
Dei promiſſiones de omni terra, deque omnibus gentibus in ſemine Abrahæ, ideſt, Chriſto benedicendis adimpletas in Eccleſia noſtra ſaltem ſucceſſinè: quidquid Sanctorum Patrum aliqui nondum eam ipſorum tempore expletam cenſuerint: & hoc ſatis eſt ad dignoſcen-

Digitized by Google

ſcendam ſectariorum hæreſim. At, quod tamen adeò certum nō eſt, ſucceſſione etiam omiſſa, nunc quoque eo in ſtatu Eccleſiam conſtitutam puto, quod promiſſiones illas omnes verificet: eo animaduerſo primum ex Auguſtino, quod illæ non de ſingulis generum, ſed de generibus ſingulorum intelligantur. Veriſſimè enim a mari vſque ad mare diffuſa eſt Mater Eccleſia, & à ſolis ortu vſque ad occaſum laudabile eſt in ea nomen Domini; ab Oriente, & Occidente veniunt; qui recūbant cum Abraham. Et deindè celebriori, & notiſſima mundi diuiſione in quatuor partes ſumpta, ſunt Eccleſiæ, & ſunt Catholici in Aſia, in Africa, America, & Europa. Sumptis etiam alijs ſubdiuiſionibus nullius imperij in Curia, & Metropoli Viri euangelici deſunt, qui benedictionem offerant, & aliquibus etiam impertiant, vt Conſtantinopoli, & [illegible]. Nec hoc circa illud omittamus, quod Dominus non omiſit; nam Sap. 18. ait, eum in finem permiſſum ab ipſo, & Ioſephū Ægyptijs vendi, & Iſraeliticum populum captiuum duci, *per quos incipiebat incorruptum legis lumen ſæculo dari:* eſt verò tota Africa, & Græcia captiuis Catholicis plena: quæ fuſiùs haud proſequor, nec obuias hiſtorias, & nomina texo. Id etiam facilè conſtat nullam nunc nec Paganorum, vel Mahometanorum ſectā eſſe adeò diffuſam, & ſparſamper gentes: quia omnes aliæ religiones ſunt partium, & huius, vel illius gentis; noſtra verò Domini, cuius totus mundus eſt populus.

506 Illud autem aſſeuerātiùs affirmo, nullam vnquam vnam hæreſim in hac diffuſione adæquaſſe, nec adæquaturam eſſe Eccleſiam Catholicam. Et de præterito quidem ſolùm de Ariana poteſt eſſe concertatio? vrget verò tritum illud Hieronymi; *ingemuit orbis, & totum ſe Arianum videns miratus eſt*. Illud item Gregorij Theologi: *vbi tandem ſunt, qui paupertatem nobis exprobant, opeſque ſuas inſolentes iactant? qui Eccleſiam multitudine definiunt, ac paruum gregem aſpernantur?* At Hieronymus ad Ariminenſe Concilium alluſit, in quo omnes fermè Epiſcopi decepti fuerunt, ſed breui errore deprehenſo plerique ad veritatem rediere; Nazianzenus de aliqua ſolum vrbe, vel regno agit; quod nil ad rē. Nam de reliquo Hilarius, Athanaſius, Ambroſius, Baſilius,

Hæreſes impares Eccleſia.

Digitized by Google

Auguſtinus teſtes ſunt,illam hæreſim haud fuiſſe parem
Eccleſiæ in diffuſione : ad quod, vti notauimus,non ca-
pita numerantur,ſed terræ,ſed gētes,ſed extēſio. Quòd
verò Gregorius de paruo grege ſignificat , vel de vno-
quoque particulari grege,& Eccleſia intelligitur:& iam
alias aliter puſillum gregem expoſuimus , & huc illa
pertinent,quæ de per ſe, & per accidens ſupra diſtinxi-
mus,& explicauimus .

Quod ſi nulla vnquam hæreſis Eccleſiam Catho- 507
licam poſt tot ſæcula adæquauit,ex hac experientia, vt
in rebus naturalibus mos eſt Philoſophis, forte argu-
mentum deſumimus pro futuro : quidque Deus hac in
parte Eccleſiæ prouiſurus ſit deinceps, ex his quæ fecit,
ſatis nos certificat : tempora verò Antichriſti omitti-
mus, tum quia ſunt toties prædicta,& excepta; tū quia
Antichriſtus , qui Chriſtum non ſuſcipiet , haud faciet
hæreſim . Mihi etiam huius pientiſſimæ Domini erga
Eccleſiam curæ perſuaſionem magnam ingerit inuen-
tio, expugnatio, conuerſioque noui orbis, & quod illæ
ſub idem tempus contigerint , quo magna pars Septen-
trionis ab Eccleſia diſceſſura erat ? vt enim nunc de
Luſitanorum progreſſibus , qui in magnam adeò admi-
rationem mouent, omittam dicere, nauigatio in Ame-
ricam, illius inuentio, & expugnatio , quæque potiſſi-
mum à Corteſio in Mexicano regno geſta ſunt , nil à
Græcorum de Hercule, de Theſeoque fabulis videntur
differre;& talia ſunt,quæ nec ſperaſſet , nec credidiſſet,
mundus,niſi vidiſſet, & qualia numquam viderat : in
quibus ſatis clarè dignoſcitur digitus Dei . Hùc perti-
net, quòd nouos etiam regularium ordines tunc tem-
poris ſuſcitauerit, nouoſque præclariſſimos Viros por-
rexerit: vti ſemper conſueuit , quotiès aduerſus Eccle-
ſiam magnæ ex Orco hæreſes prodiere : quæ rerum ex-
perientia , obſeruatio , combinatioque ſpecialiſſimam
Dei hoc circa prouidentiam demonſtrat. Eccleſia rur-
ſùs mons ille magnus eſt, qui repleuit vniuerſam terrā;
ſed clauſis oculis offenditis in montem, ait Auguſt.l.2 .cō-
tra litteras Petil. Eſt item ciuitas illa ſupra montem
poſita, quæ abſcondi non poteſt . Quotidiè rurſùs cre-
dimus ſanctam Eccleſiam Catholicam: vt ergo non ſo-
lum ſucceſſione , ſed actu ſemper ſancta eſt , & ſemper

Apo-

Digitized by Google

Apoſtolica, ſic ſemper, & actu catholica eſt, ideſt, diffuſa per orbem. Vt denuò nulla præter veram Eccleſiam ſancta eſt, vel Apoſtolica, ſic nulla alia ſic diffuſa, nec abſolutè diffuſa,& inter omnes Eccleſias ex hoc vera ſemper diſcernitur. Vbi ſubticeo alia, ne ſim prolixior.

508 At in Hiſpano homine, & de vera religione, ac fide ſcribente, nunc verò ſpecialitèr de cognomine Catholici differente, ingens planè piaculum foret,ſi Regis mei haud meminiſſem, qui veræ fidei vindex ſtrenuus ſtemma illud glorioſum Regis Catholici obtinet: *mihi*, dicat, *nomen Rex Chriſtianus eſt,cognomen Catholicus:hoc probor, indè ſignificor*, vt aiebat Pacianus. Multa de his Catholici, & Chriſtianiſſimi titulis in Marte Gallico, multa in vindicijs Gallicis,vter vtri præſtet? ſed hæc nil ad nos: omnibus debitores ſumus, & Regi Chriſtianiſſimo fauſtiſſima omnia apprecor. At hoc obſeruare iuuat, & ex argumento etiam eſt noſtro, quod licet Caſtellæ, & Hiſpaniæ ante Ferdinandum Regibus multoties à Summis Pontificibus, & Concilijs cognomentum Catholici, vel etiam Chriſtianiſſimi attributum fuerit, numquam tamen vſque ad Ferdinandum in ſtylum, & morem ſtabilem tranſierit: ipſe enim primus per antonomaſiam Rex Catholicus dictus fuit, & dicitur; & deinceps poſteri ſtabili vſu eo vno titulo decorantur.

Regum noſtrorum cognomentum

Illi omni iure Catholici.

509 Scilicet Ferdinandi tempore nouus ille mundus expugnatus fuit, erecta Hiſpana Monarchia,& diffuſa dominatio cum religione per Orbem,& gentes. Illud porrò mirabile à curioſis hominibus obſeruatum, quòd ſingulis diei, noctiſque horis ſub Hiſpana ditione ſacrũ Domini conficitur; adeò per orbem cum Sole illa excurrrit,nil vt ſimile reperias, nec in Turcarum quidem imperio: ex quo rursùs Eccleſiæ diffuſio agnoſcitur: nil enim & nullus eſt, vt ſententia Cypriani vtar ſub Rege Domino,qui non ſit ſub Eccleſia Matre. Summa verò pecuniæ, quæ pro propaganda fide miſſionarijs euangelicis à Rege quotannis numeratur, eſt pœnè incredibilis, quam minuta computatione recēſet noſter Claudius Clemens, & ex eo Oualle in hiſtoria Chilenſi. Sint quidem alij præclaris in Eccleſiam meritis Reges, ſiue Chriſtianiſsimi, ſiue Defenſores fidei: noſtri quoque

fuerint

Digitized by Google

fuerint etiam ante Ferdinandum Catholici: in his nonnihil fuerat priuilegij: at nunc Reges noſtri hoc ſingulari, ni fallor, eminent, quod ex rigore ipſo ſermonis, & ex ipſa loquendi iuſtitia ipſi ſint, & ſoli ſint Reges Catholici, hoc eſt, ditionis Chriſtianæ ſparſæ, diffuſæque per orbem, & gentes ab ortu ſolis vſque ad Occaſum, nec hoc propriijſsimo ſenſu quadrare hoc cognomen alteri poteſt. Quid ergo ſi Hiſpana miracula iam in prouerbium abierint? Deus enim, cui ſingularis eſt cura ſponſæ Eccleſiæ, Hiſpano imperio miraculis etiam ex conſequenti prouidebit, quandiu ſaltem non ſuſcitabit Principem alium, qui nolit alios ſibi eſſe ſubditos, quam Eccleſiæ filios; qui eos ſolum audiat, qui Eccleſiam audiunt; qui extra Eccleſiam nec in ſuis quidẽ eſſe patiatur. Abite iam, qui modica fide ſemper contremiſcitis. Et abeant, qui cum opus non poſsint, intentionẽ interea, finemque Regum noſtrorum carpunt: ac demũ abeat hiſtoricus Toloſanus, qui Hiſpanam Theologiam eam comminiſcitur, quæ Regi ius tribuat in regna mũdi omnia: ſomnium eſt ad concitandam inuidiam effictum, non ſine conſilio.

QVAEST. XXIX.

Vtrum ex alijs etiam notis hæreſeos præſentes ſectæ depræhendantur, & conuincantur? & veritas catholica pateat?

HÆreſes demonſtraſſe viciſſe eſt, inquit Ter- 510
tullianus: habent porro illæ, quibus palã demonſtrentur, & innoteſcant, notas, & ſigna manifeſta in ſacris libris. Primum itaque eo vtemur ſigno, quo ſummi viri iampridem vſi ſunt, Tertullianus libro de præſcript. cap. 36. Cyprianus lib. de Vnit. Eccl. & epiſt. 76. Auguſtinus in epiſt. 1. Ioan. c. 2. & in pſalmum 106. Illud porro traditur à Ioanne Apoſtolo ep. 1. c. 2. eſtque textus litteralis, & expreſſus.

Sic

Digitized by Google

Sic ergo ibi hæretici demonſtrantur, atque deſignantur: *& nunc Antichriſti multi facti ſunt: vnde ſcimus, quia nouiſſima hora eſt. Ex nobis prodierunt: ſed non erant ex nobis; nam ſi fuiſſent ex nobis permanſiſſent vtiq; nobiſcum.*

511 Vnde hoc argumẽtum conficiamus: In toto Chriſtianorum, ſiue corpore, ſiue aggregato illi ſunt Antichriſti, & Hæretici, qui ex aliqua Chriſtianorum vnione, ex aliquo Chriſtianorum corpore primitus exierũt, & prodierunt: non autem illi, qui ea in vnitate permanent; quod Dominus per Ioan. teſtatur. At in toto Chriſtianorum ſiue corpore, ſiue aggregato, non nos ex Lutheranis, vel Caluiniſtis, ſed ipſi ex nobis exierũt, & prodierunt, & nos permanſimus: nam Lutherus apud nos Monachus erat, Canonicus Caluinus, & ſic alij, vt eſt manifeſtum: ergo in toto Chriſtianorum ſiue corpore, ſiue aggregato Lutherani, & Caluiniſtæ ſunt Antichriſti, & Hæretici; nos, qui in perpetua vnitate permanſimus, veri Chriſtiani, atque Catholici. Argumentum confirmat phraſis ſcripturæ, quæ hæreſes ſemper demonſtrat, & deſignat per ſciſſuras, per diuiſiones, atque ſimilia, vt 1. ad Corinth. 1. & 11. Diſſerat in eamdẽ ſententiam Optatus Meleuitanus lib. 1. *Dixiſti inter cætera, ſchiſmaticos, à vite velut ſarmenta eſſe conſciſos, &c. Sed video, te adhuc ignorare, ſchiſma apud Carthaginem à veſtris Principibus factum: quære harum originem rerum, & inuenies hanc te in vos dixiſſe ſententiam. Non enim Cæcilianus exiuit à Maiorino auo tuo, ſed Maiorinus à Cæciliano. Nec Cæcilianus receſſit à Cathedra Petri, vel Cypriani, ſed Maiorinus, cuius tu cathedram ſedes, quæ ante ipsũ Maiorinum originem non habebat. Et cum hæc ita geſta eſſe manifeſtiſſimè conſtet, & vos eſſe hæredes traditorum, & ſchiſmaticorum, euidenter appareat, &c.* Nec valet, ſiqui ex ſectarijs exeunt, vt ad nos veniant; hi enim non tam exeunt, quam redeunt in priſtinum; cum tota Sectariorum profeſſio ex nobis primitùs prodierit, diſceſſerit, abierit.

Primo, quia à nobis exierunt.

512 Rationem etiam quare Hæretici, & improbi potiùs ab Eccleſia diſcedant, exhibet Cyprianus, quam deindè Auguſtinus etiam mutuatur. *Nemo (inquit) exiſtimet bonos de Eccleſia poſſe diſcedere: triticum non rapit ventus, nec arborem ſolida radice fundatam procella ſubuertit;*

Digitized by Google

uertit: inanes paleæ tempeſtate iactantur: inualidæ arbores turbinis incurſione euertuntur. Hos execratur, & percurrit Ioan. Apoſt. dicens; Ex nobis exierunt, ſed non fuerunt ex nobis, &c. hinc hæreſes factæ ſunt frequenter, & fiunt dum peruerſa mens non habet pacem, & ſimilia habet epiſt. 55. ad Cornelium, & alias. Iam videte Sectarij quibus armis iam olim victi ſunt Hæretici, quibus notis deſignatæ hæreſes, etiam quando ſecundum vos Eccleſia nondum fuerat prophanata. At ijſdem vos ad verbum deſignamini, expugnamini.

Adeſt necnon inductio: Nam tenet factum argumentum in antiquis, & notis quibuſque hæreſibus, nam illi fuerunt perpetuò hæretici, qui exierunt Carpochates, Cherintus, Hebion, Valentinus, Marcion, Arius, Pelagius: non qui permanſerunt, Ioan. Apoſt. Dionyſius Irenæus, Iuſtinus, Cyprianus, Hieronymus, Ambroſius, Auguſtinus: Quod ſi ea impudentia veſtra ſit, vt hos damnetis, & hæreticos dicatis, illos approbetis, & colatis, ſitis planè Chriſtiani cum fæce illa, nos quod vultis cum Ioann. & cæteris illis. Tenet ergo inductio in quacunque nota, & certa deſignata hæreſi; ergo ex certis ad controuerſa, & litigioſa argumētando valet nunc, vos, qui exijſtis, & hæredes eſtis eorum, qui prodierūt, eſſe hæreticos: nos qui permanſimus, Catholicos, ac veros Chriſtianos. Certè nemo probitatis, & ſalutis ſtudio ex nobis ad vos abit etiam nunc, ſed inanes paleæ, vt vxores vel ferant ſecum, vel ducant: & quos Paulus Apoſt. 2. ad Timot. 3. deſignat. *Ex ijs ſunt, qui penetrant domos, & deprædantur mulierculas oneratas peccatis*. Lutherus enim, atque diſcipuli deprædari primo cæperunt moniales: mox alij imitantur, & eſt in mundo manifeſtum, eos, qui ex nobis abeunt, hunc in finem, alioſque turpes abire: ergo tenet inductio, tenet Cypriani ratio. 513

Quæ demum omnia ex eo liquidiora fiunt, quod ſectarij ab illamet Eccleſia prodierint, à qua perpetuò exierunt, & diſceſſerunt hæretici, & cui nulla certa hæreſis communicauit vnquam, & cui potiùs Sancti illi Viri omnes communicarunt, ſcilicet à Romana, quæ vt Canus lib. 6. c. 7. ritè notat, pugnauit perpetuò cum infinitis ſectis, & hæreſibus, & præualuit, & obtinuit, & 514

vna

vna illa cæteris ſubuerſis cum ſæculis, ætatibuſque hominum inueterari, vinci non potuit: ergo illa eſt vera, & à Chriſto aduerſus portas inferi munita Eccleſia, & hæretici ſectarij, qui ab illa prodierunt.

515 Secunda nota, vel ſignum, quo præſentes ſectæ hæreſeos deprehenduntur, ſit quod Epiſcopis careant, nam pleriq; nullos habent vt Presbyteriani: cæteri habent quidem, ſed illegitimos à nemine ordinatos, & vt loquitur Cyprianus nemini ſuccedentes, & à ſe ipſis exortos, quam eorum illegitimitatem latiùs oſtendit Bellarminus: etenim liquet ad Philip. 1. 1. ad Timot. 3. Actuum 1. alijſque ex locis, à Chriſto Ieſu fundatam Eccleſiam, in qua eſſent, vigerentque Epiſcopi, & ſic Petrum, Iacobum, Ioannem, & alios fuiſſe Epiſcopos, & poſt illos Linum, Cletum, Clementem, Polycarpum, Ignatium, Cyprianum, Cyrillum, Chryſoſtomum, Auguſtinum, Ambroſium: nec ad hoc eſt neceſſe textus allegare, ſed liquet ex ipſis librorum titulis, eſtque de rebus in mundo manifeſtiſſimis, haud minus quam Ciceronem extitiſſe Conſulem, Pompeium Ducem, &c. ergo ſectariorum congregatio non eſt Eccleſia Chriſti, ſed antiecclesia, illique repugnans: vbi vnicuique Chriſtiano deligendi ſunt vel Lutherus, Caluinus, Beza, & aſſeclæ; vel Polycarpus, Ignatius, Iræneus, Cyprianus, Auguſtinus: at nemo ita inſaniet, qui deliberet, quos eligat, utros vtris præhabeat, hi pro fide nihil non paſſi ſunt: illorum illud facinus præclarius bella ciere, populos turbare, vxores ducere, filios procreare. Quod porrò Lutherus ſe Epiſcopum dixerit, nõ aliud eſt quã ſi me nunc ego nullo iure, nulla ratione temere dicerẽ Epiſcopum. *Quia legitimis Epiſcopis carent.*

516 Hanc luce ipſa clariorem veritatem agnouit infœliciſſimus ille Regum Carolus Britanniæ Rex, & ſcripto eam Carolo etiam filio (ò vtinam Patre ſit fœlicior) conteſtatus fuit, eam inter alias exitij ſui cauſã prodens, quod de Epiſcopis, quos palã in ſancta ſcriptura videbat inducẽdis cogitaſſet, ad quod factio tota presbyterianorum commota, ea ſcelera in proprio Rege commiſit, ad quæ orbis terrarum ingemuit. Heu Principes, in quæ vos vincula ſub ſpecie libertatis cõijciunt? vno fermè ſæculo Carolum, & Mariam Regem,

& Reginam Anglicana hæreſis in iudicio damnauit, capite mulctauit: adde, ſi placet, tertiam totius cauſã tragediæ, Bolenam illam cariſſimam, quam etiam pro Regina habuere, interemptam. Non hæc Natio fecit, nil priùs ſimile aggreſſa in Reges ſuos, ſed hæreſis. At alia non percurro, ſed taceo, *nec enim oportet* (vt Cyprianus epiſt. 55.) *quæ commiſerunt, atque hucuſque committunt, meo ſermone decurrere, cum non tam dolor apud nos debeat, quam pudor loqui.*

Quia omnes Sãctos Patres peſſumdant.

Tertia nota, & ſignum ſit, quod ipſi, illorumque primarij vltro ſeſe fateantur cõtrarios omnibus à principio Sanctis Patribus, ac proindè vniuerſæ à principio Eccleſiæ: ergo ipſi non eam Eccleſiam ſuſcitarunt, quã reliquerant Apoſtoli, quam acceperant, rexerant, inſtituerant Sancti illi, ipſorumque ſucceſſores, & diſcipuli Apoſtolorum, ſed aliam proculdubiò, falſamque illã, & commentitiam: nunc ergo ſectariorum magiſtros audiamus: quæ, & qualia in ſanctos illos eructẽt impudentiſſimè, quod cum omni elegantia, omni veritate confectum inueniam à Sanctiſſimo illo, eodemque ſapientiſſimo Edmundo Campiano, qui calamo primum, mox ſanguine fidem acriter propugnauit, tranſcribendum duxi: ſic ergo ille: Duplex Hierarchia Martyris Dionyſij, quas claſſes, quæ ſacra, quos ritus edocet? Pupugit ea res Lutherum, vt huius opera *ſimillima ſomnijs*, nec non *pernicioſiſſima* iudicaret: imitatus parentẽ Cauſſæus, neſcio quis terræ filius ex Gallia, non eſt veritus hunc Dionyſium inclytæ gentis Apoſtolum vocitare *delyrum ſenem*. Centuriatores vehementer offendit Ignatius, offendit, & Caluinum, vt in eius epiſtolis *deformes næuos, putidas nænias*, hominum quiſquiliæ notarint. Cenſoribus illis *fanaticum quoddam* Irenæus edidit. Clemens auctor ſtromatum *zizania, faceſque* protulit: reliqui Patres huius æui ſanè Apoſtolici Viri *blaſphemias, & monſtra* poſteris reliquerunt. In Tertulliano rapiunt auide, quod à nobis edocti, nobiſcum communiter deteſtentur. Sed meminerint libellum de præſcriptionibus, qui noſtri temporis ſectarios tam inſigniter perculit, numquam fuiſſe reprehenſum. Hippolytus Portuenſis Epiſcopus, quam bellè, quam clarè Antichriſti neruum Lutherana tempora præmonſtrauit?

Tum

Tum propterea ſcriptorem *infantiſſimum*, *& laruam* nominant: Cyprianum, delicias, ac decus Africæ Gallicanus ille criticus, & Magdeburgici *ſtupidum, & deſtitutum Deo*, *& deprauatorem pænitentiæ* nuncuparunt. Quid admiſit? Scripſit enim de Virginibus, de lapſis, de vnitate Eccleſiæ tractationes eiuſmodi, eas etiam epiſtolas Cornelio Romano Pontifici, vt niſi fides huic martyri detrahatur, Petrus Martyr, Vermilius, omneſque cum eo fœderati, peiores adulteris, & ſacrilegis habeantur. At ne ſingulis inſiſtam diutiùs, Patres huius ſæculi damnantur omnes, quippè qui doctrinam de pœnitentia mirè deprauarint, quo pacto? nam auſteritas canonum, quæ viguit ea tempeſtate, maiorem in modum diſplicet huic ſectæ plauſibili, quæ triclinijs aptior, quã templis, voluptuarias aures titillare, & puluillos omni cubito ſolet aſſuere. Quid ætas proxima? quid peccauit? Chryſoſtomus, & ij Patres iuſtitiam fidei fæde videlicet obſcurarunt. Nazianzenus, quem honoris cauſa, Theologum veteres appellarunt, Cauſæo Iudice, *fabulator quid affirmaret*, *neſcijt*. Ambroſius *à Cacodæmone faſcinatus eſt*. Hieronymus *æque damnatus, atque Diabolus: iniurioſus Apoſtolo, blaſphemus, ſceleratus, impius. Vnus* Gregorio Maſſouio *pluris eſt Caluinus, quam centum Auguſtini*, parum eſt centum: Lutherus nihil facit aduerſum ſe *mille Auguſtinos, mille Cyprianos, mille Eccleſias*. Longius rem deducere ſuperuacaneum puto, nam in hos, qui bacchantur, quis miretur in Optatum, Athanaſium, Hilarium, Cyrillos, Epiphanium, Baſilium, Vincentium, Fulgentium, Leonem, Gregoriũque Romanum fuiſſe procaciſſimos. Hactenus Campianus, qui horum quoque monſtrorum loca notat, & citat. Caluino quidem lib.3. inſtit. cap.4. ſ.38. videtur, *omnes ferè veteres, quorum libri extant, aut hac in parte lapſos eſſe, vbi de ſatisfactione agitur, aut nimis aſperè, & durè locutos.* Et c. 5. *ante mille trecentos annos* (inquit) *vſu receptum fuit, vt precationes pro defunctis fierent. Sed veteres omnes, fateor, in errorem arrepti ſunt.*

518 Quid enim? Qui odere ſtata ieiunia (idem Campianus proſequitur) quo animo oportet eſſe in Baſiliũ, Nazianzenum, Leonem, Chryſoſtomum, qui de Quadrageſima, & indictis ieiuniorum ferijs tamquam de

rebus iam vſitatis conciones egregias publicarunt? Qui ſuas animas auro, libidine, crapula vendiderunt, poſſuntne non eſſe inimiciſſimi Baſilio, Chryſoſtomo, Hieronymo, Auguſtino, quorum excellentes libri de monachorum inſtituto, regula, virtutibus teruntur? Qui captiuam hominis voluntatem inuexere, qui chriſtiana funeoria ſuſtulere, qui ſanctorum reliquias incendere, ſintne placabiles Auguſtino, qui de libero arbitrio libros tres, de cura pro mortuis vnum, de miraculis ad Baſilicas, & memorias Martyrum, prolixum caput nobiliſſimi operis, & conciones aliquot exarauit? Athanaſij ſymbolum in templis concinunt. Num fauent ei, qui Antonium Eremitam Ægyptium grauis Author accurato libello dilaudauerit? quique cum Alexandrina ſynodo iudicium Sedis Apoſtolicæ Diui Petri ſuppliciter appellarit? Prudentiùs in hymnis quoties precatur Martyres, quos decantat? Num hunc probabunt?

Age porrò? Quid hinc inferat nondum naturæ ſenſu priuatus quiſque? Vel Sectarij, dicet, delyrant; 519
vel tota illa veneranda Sanctorum Patrum antiquitas inſigniter ineptijt, inſtituta chriſtiana, Apoſtolorum documenta ignorauit prorſus: alterutrum quippe neceſſe eſt deuoretur. Satis planè turpe eſt, quod ad hāc nos collationem cogant Sectarij. Sed verò conferamus, vbi tria credo, conſideranda veniunt, tempus, mores, doctrina. De tempore fruſtra eſt, quod diſſeram; nam liquet, horum Sanctorum alios fuiſſe Apoſtolorum cōtemporaneos, & diſcipulos, alios immediatè ſucceſſiſſe; omnes multis ſæculis fuiſſe viciniores: at in quouis nō prorſus inſaniente iudicio de rebus antiquiſſimis antiquiſſimi teſtes audiuntur, præferuntur. In moribus quid cæleſtes, ac ſpirituales viros, & martyres ſpurciſſimis ſcurris comparem? Solum ergo de doctrina litigare extrema licet inuerecundia poſſunt. Illi (dices) nihil græcati ſunt. At nimis puerile eſſet in eo victoriā collocare. Imò verò; an non ſatis græcari ſciuerūt Hieron. Nazianz. & alij? Sed ſupra truſus eſt hic grāmaticandi locus. Illi, inquis, ſanctis ſcripturis non agunt. Sed hoc inſolentiſſimum eſt mendacium: de quo ſatis vel vnus Auguſtinus ſectarios apertiſſimè cōuin-

uincat: abundè Cyprianus, Hieronymus, Chryſoſtomus: imò vix alium non omnem locum interdicunt. At inquis, prophanas etiam doctrinas, & Philoſophorum ſententias proferunt. Certè proferunt, vt nos nunc proferimus nugas veſtras, vt vtique oppugnemus, non vt approbemus; tunc ergo errores illi multis in pretio erant, quos proindè ſubuertere, quibus ad hominem vti, & ſi quid etiam verius dictum fuerat, in rem chriſtianam conuertere, Paulus Apoſtolus exemplo docuit; Sancti mox Patres imitati ſunt. At dicitis: nos euangelici ſumus, nos à Deo ſuſcitati ſumus; purum purum Verbum Dei propugnamus: ergo præferendi ſumus: ergo plus vnus valet Lutherus, quam mille Auguſtini, quam mille Cypriani, quam mille Eccleſiæ. Dicitis quidem, ſed delyratis, ac iuſto Dei iudicio, nondum audito vel ipſorum hæreticorum exemplo planè furitis. Dicitis quidem, ſed non probatis: Sancti quoque illi viri ſe euangelicos iudicarunt. Qua rurſus parte ſcripturarum his in cauſis agere licet; illi pridem figmenta veſtra protriuerant: nos illorum exemplo deinceps.

520 Atque hic ruſticus quiſque, & illiteratus facilè vlterius deprehendat etiam ſectariorum morem, & nequitiam: illi primum Iudicem, Papam, Concilium, Eccleſiam recuſarunt, mox ex conſequenti recuſant omne genus teſtium Theologos, Sanctos Patres vetuſtiſſimos quoſque, & primæuas etiam Chriſtianæ religionis ætates, ſolum ſcripturam audiendam dicant, & ſeſe intereà Iudices, teſtes, partes, & omnia eſſe volunt: haud aliud eſt hoc planè, quam ſi factioſi quiquam in Republica, vel Regno iudicium omne reijcerent, Iudices omnes, & teſtes recuſarent, & dicerent eſſe in ea Republica, vel Regno ſcriptas leges, Regno ipſi acceptas: illis ſtandum: illas à Iudicibus torqueri, corrumpi, vtque facerent, errores aliquos vellent producere: ſit ne alicubi gentium tam barbara Reſpublica, tam rudis Natio, in qua audienda ſit, valitura ſit hæc agendi ratio? Quod ſi nullibi auditur, nullibi quando de humanis rebus agitur, non quiſq; execraretur; Quid tamdiu factioſos ſectarios pars mundi aliqua ſuſtinet?

521 Quarta ſectariorum hæreſis dignoſcitur, quia Ec-

Quia ſanctæ Eccleſiæ vnitatẽ negant.

Eccleſiæ ſanctæ vnitatem negant, quam vnam ſcriptura, & ſymbola quoque fidei ingeminant, vt conſtat. Vbi enim nullus eſt ordo multorum, nulla eſt vnitas, ſed confuſio: at apud ſectarios eſt multitudo ſine vllo ordine: nulla ergo eſt vnitas: nimirum ipſi in Anglia conſtituunt Regem ſupremum caput Eccleſiæ Anglicanæ: tantumdem verò permittent credo Olandis, quos haud dicent Regi Anglorum ſubiectos, & idem de Gallis, de Germanis, atque alijs neceſſe erit concedere. Vt ergo Hiſpaniæ, Galliæque Regnum, non vnum Regnũ eſt, ſed duo: eadem ratione, eademque cauſa ex defectu unitatis, & ordinis ſectarij ponere debent multas Eccleſias, haud coaleſcentes in vnam, ſed diuiſas, & ſeparatas non minùs, quam Hiſpania, & Gallia ſeparata ſunt, nec vnum coaleſcunt in Regnum; de qua Eccleſiæ vnitate, quoniam apud alios multa ſunt obuia, pluribus non diſſero.

Quia non ſuccedunt legitimè.

Poſtremo demum ex defectu legitimæ ſucceſſionis ab Apoſtolis Sectarij antiapoſtolici, ac proinde hæ- 522
retici eſſe deprehenduntur, vt etiam initio quæſtionis libaui. Verum hac in parte cauſam agat, claudaque Tertullianus de præſcriptionibus c.31. *Age iam, qui curioſitatem melius exercere in negotio ſalutis tua voles, percurre Eccleſias Apoſtolicas*, eaſque percurrit, quæ iam hodie ſub Turcæ ſunt tyrannide, quarum tamen nos fidẽ tenemus antiquã, & quas cũ nobiſcũ eſſent turcicus furor abiunxit. *Si autem Italiæ adiaces* (ſubdit) *habes Romam, vnde nobis quoque authoritas præſto eſt, ſtatu fœlix Eccleſia, cui totam doctrinam Apoſtoli cum ſanguine ſuo profuderunt. Vbi Petrus paſſioni dominicæ adæquatur. Vbi Paulus Ioannis exitu coronatur etc. Videamus, quid dixerit, quid docuerit etc. Si hæc ita ſe habent, vt veritas nobis adiudicetur, quicumque in ea regula incedimus, quam Eccleſiæ ab Apoſtolis, Apoſtoli à Chriſto, Chriſtus à Deo tradidit, conſtat ratio propoſiti noſtri definientis non eſſe admittendos hæreticos ad ineundam de ſcripturis prouocationem, quos ſine ſcripturis probamus ad ſcripturas non pertinere: ad quos merito dicendum eſt: Qui eſtis? quando, & vnde veniſtis? quid in meo agitis non mei? Quo denique Marcion, Quo, Luthere, iure, ſiluam meam cædis? Mea eſt poſſeſſio. Olim poſſideo, prior poſſideo.*

Iterum

523 Iterum præſcribit ex ſucceſſione: *Edant ergo origines Eccleſiarum ſuarum: euoluant ordines Epiſcoporum ſuorum, ita per ſucceſſiones ab initio decurrentem, vt primus ille Epiſcopus aliquam ex Apoſtolis, vel ex Apoſtolicis viris, qui tamen cum Apoſtolis perſeuerauerint, habuerit authorem, & anteceſſorem. Hoc enim modo Apoſtolicæ Eccleſiæ cenſus ſuos deferunt: ſicut Smyrnæorum Eccleſia habens Polycarpum à Ioanne collocatum refert; ſicut Romanorum, Clementem à Petro ordinatum edit: Proinde vtique & cæteræ exhibent, quos ab Apoſtolis in Epiſcopatu conſtitutos, Apoſtolici ſeminis traduces habeant. Confingant tale aliquid hæretici.* Ordinatus ſcilicet fuit Clemens à Petro, cui tamen poſt Linum, & Cletum ſucceſſerit ab eodem ordinatos; Nec author hoc ignorauit, cum lib. 3. carm. contra Marc. ad finem ſic canat. *Hac cathedra Petrus, qua ſederat ipſe locatum. Maxima Roma Linum primum conſidere iuſſit: Poſt quem Cletus & ipſe gregem ſuſcepit ouilis. Quem ſequitur Clemens Apoſtolis bene notus.*

QVAEST. XXX.

Vtrum etiam per charitatem ſatis dignoſcatur, apud quoſnam ſit, & degat veritas Chriſtiana?

524 QVidam ex Sectarijs Ioannes Angelius, in Synop. Polit. lib. 3. & alij hunc in locum, tanquã omnium tutiſſimum, confugiunt, voluntque per charitatem has omnes de religione cauſas, & controuerſias dirimi ſatis, atque decerni, ſi veram fidem, & religionem Chriſti apud eos conſtitutas eſſe, apud quos viguerit charitas; apud eos non eſſe, quorum nulla eſt charitas. Alij hunc iudicandi locum recuſabunt, nam dicent, charitatem rem eſſe occultam; ipſi etiam habenti vix ſatis agnitam, cum ex Apoſtolo nemo ſciat, an amore dignus exiſtat, an odio.

Nihi-

Digitized by Google

Nihilominùs mihi placet omnem liberalitatem cum Sectarijs exercere: & videtur certè hic locus ad decernendum aptus,& admittendus. Primo,quia fides vera illa eſt, quæ per charitatem operatur ad Galatas v.& aliàs. Rursùs diſſertiſsimè Ioãnes Apoſtolus ep. 1. cap.4. *in hoc* (inquit) *cognoſcimus ſpiritum veritatis,& ſpiritum erroris: Chariſſimi diligamus nos inuicem, quia charitas ex Deo eſt*. Rursùs cap.2. *qui dicit, ſe in luce eſſe, & fratrem ſuum odit,in tenebris eſt vſque adhuc*,& cap.3. *nos ſcimus, quoniam translati ſumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres*, atque ſimilia inculcat tota epiſtola:ex charitate ergo vult dignoſci inter lucem,& tenebras, hoc eſt inter veram,& falſas religiones,atque inter mortem,& vitam,nec fruſtrà, & otiosè hoc nobis ſignum tantopere ingeminat, ſed vt indè veritatem agnoſcamus.

Præterea argumentum etiam theologicum hic 525 vrget, nam ſine vera fide nulla eſt charitas, nam extra Eccleſiam nulla eſt ſalus, vt vera Theologia tenet,Sanᴄti Patres docent, atque nos inferiùs comprobabimus: aliundè verò apud veræ religionis, ac fidei cultores, & intra Eccleſiam charitas deeſſe nequit; cum ex illa potiſſimũ Eccleſia Sancta dicatur, quam Chriſtiani sãctã credimus; cum deindè Eccleſia vna ſit,vnitatéq;proindè habeat:at vnio ex Sanctis Patribus, maximè verò ex Cipriano,& Auguſtino *de vnitate Eccleſiæ* non fides eſt, ſed charitas,quæ uinculum pacis eſt;amor, nõ cognitio ſecũdùm ipſos etiam philoſophos ligat,& vnit. Et certè haud ritè à Deo glorioſo Eccleſiæ ſuæ, dilectæ ſuæ prouiſum,conſultumque foret,ſi eam aliquando charitate prorsùs deſtitueret: quam in ſententiam multa alia promptum erat adducere. Ergo charitas apud veræ fidei cultores, & intra Eccleſiam ſemper eſt: extra Eccleſiam verò nunquam, & nuſpiam eſt. Hoc ergo ſignum eſt veritatis omnium appoſitiſsimum,quod ſcilicet vni,& ſoli ueritati, & ſemper ineſt,adeò quidem,vt nil inueniri poſſe videatur, tam infallibile ueritatis argumentum.

Nec valet,quod dicebant, charitatem eſſe occul- 526 tam,incognitam, ac proindè ineptam, vt loco definitionis,aut ſigni deſeruiat. Etenim regulam habemus à

Chriſto

Chriſto ſeruatore præſcriptam ad malas, vel bonas arbores ex bonis, vel malis fructibus agnoſcendas; charitatis porrò fructus manifeſti ſunt, & nobis noti, nam Apoſtolus 1. ad Corinth. 13. *charitas* (inquit) *patiens eſt, benigna eſt; charitas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non eſt ambitioſa, non quærit, quæ ſua ſunt: omnia ſuffert, omnia credit, omnia ſperat, omnia ſubſtinet:* qui fructus, quæ effecta ſunt planè natura ſua extrinſeca, & manifeſta, & licet ab aliquo, vel aliquando fingi queant: at diù, conſtanter, & in rebus omnibus, & à multis illa fingi videtur impoſſibile. Et certè illud eſſet mirandum valdè, quod in Eccleſia Dei præ ſynagogis Satanæ nulla apparerent charitatis veſtigia, nulli fructus, nulla effecta. Ergo charitas ſignum aptum eſt, & notum ad veram fidem, & Eccleſiam agnoſcendam.

527 Hoc porrò, quod tam fundatum videtur, in magnam nos confuſionem poteſt conijcere; nam indè alij apud ſe veritatem eſſe temerè concludent, & quieſcent: alij nullibi veram Eccleſiam, ac veram fidem ſupereſſe deducent, nam nullibi dicent, extare vlla charitatis veſtigia; certè apud alios præ alijs nihil ſpeciale diſcerni. Si nimirum Catholicorum, atque Sectariorum percurras vrbes Londinum, Abſterodamum, Lutetiam Pariſiorum, ſi Neapolim, ſi alias, inueneris homines ambitioſos, qui quærunt, quæ ſua ſunt, qui irritantur, qui nihil ſufferre velint, ſubſtinere nihil, & vbique eamdem pœnè videas, quoad officia charitatis attinet, agendi, viuendique rationem; nam litigant, emunt, vendunt, pecuniam comparant, palatia fabricant, dignitates quærunt, vt eos hìc omittamus, qui vbique improbantur, qui ſcilicet mæchantur, furātur, occidunt, blaſphemant. Hinc timor ille Sanctorum Patrum de paucitate prædeſtinatorum, de quo alias: ad rem Auguſtinus in pſalmum 48. non vnum, vel duos ſolùm bonos, ſed aliquos vult eſſe: tamen in multitudine malorum latentes adeò, *vt inter eos prorſus non appareant*: ergo dicēt non magis apud nos, quam apud ſectarios, nec apud alios præ alijs charitatem, dilectionem proximi, amorem Ieſu Chriſti aut vigere, aut extare; imò ve ò extare nullibi, ſi omnes rurſus Chriſtianos, ſi eorum vrbes cum alijs nō Chriſtianis in officijs charitatis contuleris.

Charitas nullibi videtur apparere.

Zz Hinc

An recuſandum ex charitate iudicium?

Hinc itaque nobis orthodoxis locus hic videretur 528
reijciendus, & dicendum, charitatem quidem apud nos
eſſe, ſed, vt Auguſtinus dicebat, in multitudine prauorum latentem, ac proindè ignotam, & ineptam, vt ex illa inter religiones decernatur. Licet enim quiſquam noſtrum hoc admiſſo iudicio vellet in defenſionem noſtram ſanctas quaſdam, magnaſque animas producere, quæ ſemet in Domino abnegantes nihil, quam quæ Dei ſunt, cogitant, vel quærũt aliud, quales nemo inter nos aliquos non vidit, miratus non eſt: ac vel vnam illam noſtro fermè ſæculo cæleſtem Virginem Thereſiam ſufficiens veritatis noſtræ firmamentum diceret, atque ſimilia quamplura educeret, quibus Eccleſia ſancta eminet; hoc vtique nobis in veritate confirmandis aptum quidem argumentum eſt, at ab aduerſario non admittitur, ſed reijcitur; ſi quos Eccleſia in publicum cultum euexit, id auro emptum impudentiſſimè garriunt; ſi quos familiari Dei alloquio illuſtres, in via, vt aiunt, vnitiua, & amore Dei conſpicuos celebramus, hæc mox cuncta ſomnia, ac delyramenta dicent fuiſſe.

Charitatis iudiciũ admiſſum.

Habemus tamen, ſectarij, vnde hoc etiam in loco 529
erroris vos veſtri pudeat. Ecce hoc charitatis, & dilectionis Dei, & proximi iudicium non recuſamus, ſed perlibenter acceptamus: non ad latibula prouocamus, teſtimonia afferimus toti orbi notiſſima, omni exceptione maiora, & non abſque Dei prouidentia coram vobis ipſis Olandis, atque Anglis teſtibus geſta pro Chriſto, pro fide præclara facinora: vel vnam illam tanto Martyrum madentem ſanguine Iaponiam adeamus: vidiſtis vos ipſi, vidiſtis, quid ibi effecerint Prædicatores Catholici: quas mortes obierint, quos carceres, quæ tormenta, quas ſtrages, quos ignes, quas cruces ſubierint: parum fuerat tam glorioſè certatum à Prædicatoribus: ipſi illi ex Iaponia diſcipuli teſtimoniũ perhibent ineluctabile: vidiſtis ex omni genere viros, nobiles, plebeios, ſenes, iuuenes, pueros, fœminas, integras familias inauditis exilijs, inauditis tormentis extinctas: vno decennio ferro, & flammis abſumpti sũt. Quod vix antea Eccleſia viderat, ibi ſemel, iterum, tertio in publico iudicio actum eſt, ipſis actoribus, qui mori pro Chriſto expetebant, vtrius mortis competeret,

Digitized by Google

ret, vter hoſpitio euangelicos Prædicatores ſuſcepiſſet, vnoquoque pro ſe iura hoſpitij allegante, adeò certè admirando exemplo, vt Iudex ipſe coactus ſit dicere, Chriſtianos, vel deteriores, quam beſtias, vel meliores, quam homines eſſe. Hæc ita geſta fuiſſe haud negatis, ſed diarijs potiùs veſtris proditis. De facto ergo nulla ſupereſt ſuſpicio.

530 Cauſam quæramus: pertinaciam naturæ dicitis. Sed mihi credite, ſectarij: delyratis. An ad manum cuique hæc exceptio non eſt contra primæuos Eccleſiæ martyres, contra Apoſtolos: quiuis certè non cæcus videt, uel has mortes ueritati noſtræ prodeſſe, uel nullas profuiſſe ueritati chriſtianæ. Pertinaciam naturæ cauſamini. At ex illis plurimi Hiſpani fuerant, Itali non pauci: nec hactenùs in Europa compertum, credo, eſt, Hiſpanos, & Italos eſſe natura vobis pertinaciores, duriores: ſatiùs, opinor, id de uobis frigido cœlo natis, gelu induratis nos credamus. Regnum, dicitis, conquirebant. At pridem Iudæi Chriſto ſeruatori tantumdem oppoſuerant, opponiq; Apoſtolis, & cuilibet à quolibet poteſt. Sed licuerit hoc effutire rebus proſperiùs ſuccedentibus: at quando rabies, & furor omnia occupauerat, quando in Iapioniā appellere aliud, quam mori vix erat, quæ regni ſpes? Deindè quæ à Rege præmia? Mihi credite, haud tanto Regum amore, ac noſtri odio furimus. Multis deindè, ſi Chriſtum negare vellent, viuere licebat. At illi pro Chriſto mori lucrum chriſtianè, credo, arbitrati ſunt. Sed quid in his nugis proterendis immoremur? nec enim illud ex Auguſtini ſententia aliud eſt, *quam neſcire quid dicere, & tamen non poſſe niſi maledicere*. Ecce quæſtio de Chriſto, de Chriſtiano nomine erat, & illa quidem in veſtro conſpectu? Quid vos intereà Euangelici, Chriſti tanti amatores, ſcripturarum, & chriſtianæ veritatis incorrupti cultores præſtitiſtis? Dicam apertè, vidiſtis: mercaturam exercuiſtis: & quod facinus atrociſſimum eſt, gladio linguæ occidiſtis: Tyrannos irritauiſtis, acuiſtis, contra homines ſaltem nomine Chriſtianos, contra Europeos veſtros. *Sectariorū calumnia.*

531 Sed quæris: quorſum ſi Deus in viris ſuis tot illa in Iaponia peregit, eam permiſit aboleri, conuelli Ec-

cleſiam? Et quæro, quorſum alias Apoſtolorum ſanguine erectas extingui paſſus eſt? Non eſt noſtrum hæc ſcire; *ipſe nouit quare*. Nihilominus ratione, vt par eſt, conſequenti, & ſubiecta cauſas aliquas examinabimus, dabimuſque infra. Nunc dixerim, peſſimis Iaponiæ meritis id forte factum: quid ſi nos fortè orthodoxi nimium in fratribus noſtris gloriati fuerimus? Certè magno inter alia Eccleſiæ ſuæ bono cuncta illa, vt acciderent, diſpoſuit, quibus contra hæreſes publicum, & inuictum argumentum miniſtraret.

Confirmatio

Iam ſi placet, Iaponia dimiſſa, reliquas qua gentium, qua Mahometanorum, qua hæreticorum prouincias, & nationes percurrite: ipſam veſtram Angliam conſpicite. Occurrunt viri plerumque religioſi ex omni ordine, quibus mũdus dignus non erat, quales Apoſtolus 2. ad Corinth. 6. & 11. deſcribit: *ſicut Dei miniſtri in multa patientia, in tribulationibus, in neceſſitatibus, in anguſtijs, in plagis, in carceribus, in ſeditionibus, in laboribus, in vigilijs, in ieiunijs, in caſtitate per infamiam, & bonam famam, vt ſeductores, & veraces*: ac rurſus: *in itineribus ſæpè, periculis fluminum, periculis latronum, periculis in ciuitate, periculis in ſolitudine, periculis in mari, periculis in falſis fratribus, &c.* quæ & alia in ſanctis litteris toties iterata non aliud, quã pura hiſtoria eorũ virorũ eſſe planè videtur. Sed verò quærẽdi victus gratia in nationes abeunt, orbẽ totã, qua mari, qua terra peragrãt? Liceat hic Ieſuitæ Ieſuitas ſolum aliquot ſignificare, reliquorum Dux Xauerius erat ex Nauarræa nobilitate primarius, mox Gonſaluus Sylueria, Rodulphus Aquauiua, Carolus Spinola, Franciſcus Pacecus, Balthaſar de Torres ſequuti ſunt: qui viri, quæ nomina, vt victui cõquirendo vagarentur. Hi ergo, & paſſim alij ex omni ordine ſine numero Patrem, Matrem, domum ex Chriſti conſilio relinquunt, mox Patriam, & notos quoſque, & quidquid ipſis mundus erat. 532

Ex fructibus nota arbores.

Si ergo ex regula Chriſti bonæ arbores ex bonis fructibus agnoſcuntur, neceſſe eſt, has bonas arbores fateamur: Si ex Ioanne ſpiritum veritatis, & erroris ex dilectione dignoſcimus, & ex Chriſto maiorem caritatem nemo habet, quam qui animam ſuam pro amicis ſuis ponit, neceſſe eſt ſimiliter, fateamur hos magnam 533

ca-

charitatem habuiſſe,qui vt proximis, iiſq; ignotis prodeſſent,animas poſuerunt,nec ad intentionem occultã, vel naturæ conditionem licet confugere; nam ex ipſis huius quæſtionis, & argumenti legibus ad occultam charitatem agnoſcendam deuenimus ad fructus notos, & ad officia caritatis. Hæc ergo cum nota ſint, cum innegabilia ſint, caritatem ex illis occultam concludere lex argumenti erit. Deindè committitur alioqui vitioſus circulus,nam intentio recta, & bona aliud non eſt, quam ipſa caritas interior. Hanc autem vt agnoſceremus,recurrimus ad officia externa, & nota: ergo ſi rurſus hæc per caritatem internam nulli notam iudicanda veniunt, commiſſo circulo, redimus ad principium; & præterea ad latibula, & occulta itur, quod malè cauſa valentium eſſe ſolet.

Hinc licet vnicuique, vt orthodoxorum eſt ſentẽ-
534 tia, nequeat prorſus eſſe certa, & manifeſta ſua caritas, ſua ſanctitas, vt paſſim exponunt; at in toto aggregato, & corpore Eccleſiæ caritatem vigere, & apud aliquos in generali eam in Eccleſia eſſe,iudico eſſe maniſeſtiſſimum, de genere;vt aiunt, ſingulorum,non de ſingulis generum loquendo. Quid autem ſit vnio Eccleſiæ dicam infra. Et porrò pro his cõmuniendis omnibus expreſſus, & concludens locus Ioan.17.19.& 21.

QVAESTIO XXXI.

Vtrum ergo ex his omnibus manifeſtiſſima ſit Catholica veritas? Vbi exponitur, quo ſenſu Eccleſia ſit viſibilis, & Sectariorum obiecta reuincuntur?

335 QVæſtio iſta cum illa eſt connectenda, in quã ſuperiùs oſtendimus, oportere, quod vera religio eſſet de rebus in mundo manifeſtis,& tantis fundamentis inſignis, & communita,

vt

Digitized by Google

vt poſſet ſeſe veram in quouis non corruptiſſimo iudicio euincere, atque concludere, idque ibi authoritate, & ratione ita ſtatutum eſt, vt à nullo vllius religionis ſectatore, minimè verò omnium à Chriſtiano negari poſſe videatur, ſi pacatè, & opinionum omiſſa affectione ſolo veritatis ſtudio res conſiderabitur. At, cum nondum vllius in particulari religionis veritas oſtenſa fuiſſet, nullam ibi religionem determinauimus, ſed ad quid vera religio teneretur, quid illi conueniret, quæcumque demum illa eſſet, in generali præſcripſimus. Mox indè aggreſſi fuimus Chriſtianæ, & Catholicæ veritatis probationem, quam multiplici via ita, credo, manifeſtam effecimus, vt fidem promiſſam facto ipſo abundè ſoluiſſe videamur. Afferunt quidem, & vrgent Authores orthodoxi has ipſas, quas confecimus, veritatis noſtræ probationes; inferunt porrò indè, fidem noſtram eſſe euidentèr credibilem. At, ut humilitèr fatear, nullam in logica, & in rerum probandarum legibus inuenio ego, ex qua limitatio illa fiat ad euidentem magis credibilitatem, quam ueritatem, nec ſi altera haud ſequitur, ſequi altera poteſt.

Adducta probationes veritatē noſtram concludunt.

Vel enim probationes illæ dignam, & tolerabilē ſolutionem habent, uel non habent? Si non habent? ergo ueritatem noſtram concludunt: quidquid porrò probando concluditur, eamdem euidentiæ, quam concludendi uim, & gradum obtinet. Quod ſi digna, & toleranda ſolutio ſupereſt, nequit nec euidentia quidē credibilitatis concludi, quæ ſaltem, & quanta ab orthodoxis Authoribus prætenditur, quæ ſcilicet reliquas omnes mundi religiones reddat euidentèr incredibiles, & niſi per ignorantiam, aut culpam non admiſſibiles. Voluntariè ergo, & citra leges probandi reſtrictio, ac limitatio illa inducitur ad ſolam euidentiam credibilitatis. 536

An illæ fuerint demonſtrationes.

Dicere quidem poſſunt, ea, quæ pro ueritate catholica oſtendenda adduximus, demonſtrationes haud eſſe, quas, & quales logicæ præcepta præſcribunt. Quod quidem longè abſum ego, ut diffitear. Verùm miſerādi ualdè eſſemus, ſi ea duntaxat manifeſta, & euidentia in mundo haberentur, quæ ijs demonſtrationibus conſtant; nemini iam eſſent manifeſti ſui Parentes, nemini 537

Fa-

Patria, iura, ſucceſſiones, bella pridem facta nemini. Logica ergo ipſa, quam conſultam uolunt, ſcientias, & ſcientiarum loca, materias, & rerum genera, probationes, & euidentias diſtinguit ſatis accuratè, ſi obſeruatores haberet, niſi quod à multis omnia ubique confunduntur; & quidam in Metaphyſica toti ſunt in probationibus moralibus, quidam à contrario in moralibus toti Metaphyſici, & aſpernantur, quidquid ſalebroſum non eſt. Eſt itaque in mundo moralis etiam ſcientia, quæ quidem, ut ipſa fatetur, nequit quidquã ſtricta demonſtrationis lege demonſtrare, cum argumenta ſua promat plerumque ex locis extrinſecis; at concludit nihilominùs, & euidentia quoque ſua, ac certitudine gaudet, quas morales ex ipſa ſcientiæ natura, & conditione appellant: non quod, ut quidam praue exponunt, ſint illæ fallibiles; nihil alioquin certum, ac infallibile ſuppeteret in humanis, & moralibus rebus; nihil circa mores indubitatum, concluſum, nullius innocentia, nullius delictum. Patet ergo, nihil obeſſe quod quæ pro uera religione commonſtranda adduximus, demonſtrationes ſtrictæ non ſint, quominùs illa concluſa, probata, innegabilis, ac manifeſta habeatur.

538 Dicent rurſùs, res in mundo manifeſtas ignorari à paucis: & ſi proponantur, negari à paucioribus: idcircò nemo de Conſulatu Ciceronis, nemo de Indijs litẽ, & queſtionem mouet: at ueritatem noſtræ religionis maior quidem pars orbis ignorat: & licet proponatur cum omnibus ſuis fundamentis, negatur tamẽ à quamplurimis. Ergo illius ueritas non eſt ex rebus in mundo manifeſtis, nec omninò concludentèr probatur. Hic ego, vt primùm orthodoxos caueam, ſignifico inſtantiã in euidentia credibilitatis, quam ijdem illi, vel ignorãt, vel negant. Integra deinde quæſtione poſt pauca expoſiturus ſum, & adducturus cauſas, ob quas tam multi vel ignorant, vel negant manifeſtam adeò veritatem; aut quia non curant, ſed negligunt; aut quia prauè nimis, ac factioſè agunt, & quærunt. De Conſulatu Ciceronis litigat nemo; quia nullius intereſt, fueritne, vel non fuerit ille cõſul: quod ſi intereſſet, vt cauſæ religionis intersunt, mille litigandi modi adinuenti pridẽ fuiſſent. *Obiectio.* *Solvitur.*

ſent.

ſent. Idem de Indijs dico. Vbi addo, eſse morales euidentias alias alijs licet non infallibiliores, tamen vehementiores: ſunt utique intellectualia infallibiliora ex genere ſuo; at nos uehementiùs afficiunt, mouentq; ſenſibilia: tota porrò euidentia Indiarum ad ſenſus fermè reuocatur; uidemus enim quotidie, & audimus homines inde redeuntes; videmus merces, videmus aurum etc. at euidentia religionis potiſsimum ad diſcurſum, & rationem reducitur, licet iuuetur etiam ſenſibus: quæ obſeruatio pro ſimilibus etiam alijs deſeruiet: Hinc eſt, quod licet ſecundum rectam rationem ſola infallibilitas ſit attendenda, nec æſtimanda uehementia, ſed ex meritis cauſæ ferenda ſententia, plerique tamen in iudicando impetum magis, quam rationem ſequantur.

Minor euidentia aliquando vehementior.

Obiectio alia.

539 Dicent demùm, nos ipſos ueritatem noſtram ex ſacris litteris oſtendiſse: at hæ nullam euidentiam ingenerant; quam ſolùm per fidem acceptæ, & creditæ probant: fides autem nullam euidentiam parturit. Verùm hoc circa occurrebant plura dicenda. In primis Theologia, quæ primariò, ac potiſsimùm ex creditis infert, & probat, gaudet nihilominùs ſua euidentia, etſi acutè Aureolum inter & Caietanum diſceptetur, ſitne illa ſolùm euidentia conſequentiarum, & illationum: an etiā conſequentium, & illatorum, me quidem pro Aureolo iudicante, ſolamque concedente euidentiam conſequentiarum, connexionum, illationum. Nos rursùs citra ſacras etiam litteras alijs medijs ueritatem catholicam euicimus; ex quo ceſſat oppoſitio. Ac denique ſacras ipſas litteras reſumpſimus, non ut neceſſariò ſaltem creditas, ſed ut probatas; tenemur enim Chriſtiani omnes ueritatem chriſtianam aduerſus non Chriſtianos ſtatuere, & probare, uti ſupra factum eſt: indè porrò conſtat, & probatur ueritas ſacrarum litterarum, quoad eam ſaltem partem, quæ Chriſtianis iam omnibus admittitur, & colitur: nos uerò hac ſola parte uſi ſumus, ut oſtenderemus, quos inter Chriſtianos ueritas chriſtiana degeret: quare nihil fidei, nihil ut creditum in progreſſu noſtro de neceſſitate ſaltem aſſumptum, immixtumue eſt.

Soluitur.

Veritatis noſtræ euidentia illuſtrata.

540 His ita amotis obicibus nonnihil nunc ex dictis illuſtremus euidentiam ueritatis catholicæ. Et primùm qui-

Digitized by Google

quidem ab orthodoxis Authoribus requiramus , quos non cenſeant ſatis oppugnatos ? Bellarminus , & alij manifeſtè reuinci putant præſentes hæreſes: an ergo ſuperſunt non omninò ſuperati Mahometani , uel Iudæi, uel Gentes ? Imò uerò ita hi apertè reuincuntur , ut iure dubites , ubinam tutiùs deſipere liceat , cum unaquæque falſarum religionum , ubi de illa oppugnanda tractatur , omnium uideatur falſiſſima , uti Bellarmino de hæreſibus uiſum eſt , quia in his reſtinguendis totus fuit . Nullus deindè orthodoxorum audeat, credo, dicere, & aſſignare determinatam aliquam quaſi fundatã meliùs , vel propugnatam ſufficientiùs , vel eam aſſignent? omnes ergo abundantiſſimè deſtruuntur;& ideò omnes redduntur, fiuntque incredibiles . Nos itèm veritatem noſtram ijs argumentis firmauimus , quibus nulla digna ſolutio adhibeatur; vt ſuperioribus quæſtionibus conſtitit : manet ergo veritas noſtra manifeſta , ac moraliter euidentèr concluſa .

541 Nihil rurſus in rebꝰ moralibꝰ oſtẽdi vrgẽtius poteſt,ſi factioſæ de illis lites moueãtur : at nihilominùs illarum plurimæ manifeſtæ eſſe iudicãtur,& ritè cõcludi cenſẽtur.Præterea nullũ eſt veritatis ſignũ euidẽtiùs,certiùs, ac infallibilius , quam omnium inter ſe aptiſſima cohærentia : ideò ſi quiſquam citrà ſolitam illam argumentorum magnam molem res vnius ſcientiæ omnes clara omnium cohærentia exponat , ſapientiſſimus in ea meritò à ſapientibus habetur , quidquid vulgus neget : id enim ſoli faciunt , qui res quodammodo vidẽt, nec aliud faciunt , quam veritatem ob oculos ponere, quòd planè eſt demonſtrare , nec veritas, vt admittatur, alijs opus habet commendationibus, quam vt mõſtretur, videatur, vel dignoſcatur ; nec enim illa eſt res per vim, & violentiam , & non niſi argumentis torquẽtibus, ſed vltrò, & naturali intellectus propenſione admittenda ; quo in genere mirum in modum eminuit S. Thomas . At in probationibus veritatis catholicæ cernitur hæc omnium cohærentia mirabilis ; omnia enim omnium generum fundamenta , quæ ſeorſim ab alijs religionibus allegantur , vnitè veritatem noſtram ſtabiliunt ; ſi quid deindè alicui deeſſet, ex aliorum concurſu robur accipit , & conſtantiam : quamobrem omniũ

Digitized by Google

ſaltem illorum multitudo, & concurſus rem efficit planè manifeſtam.

Præterea vt quæſtione illa 18. euictum eſt, aliqua eſt in mundo religio, quæ veritatem ſuam ritè conuincat; eamque efficiat manifeſtam: nam veram religionem talem eſſe debere ibi commonſtrauimus: id porrò ſolum efficere debet probando ſe eſſe à Deo traditam, & nihil aliud. Vel ergo Sectarij, vel Mahometani, vel alij habent in hoc genere, quo à nobis adducta omnia vincant, & obruant, & tunc ipſorum veritas erit manifeſtiſſima. Quod ſi non habent, vt vtique non habent, noſtra ſupereſt manifeſta. Ibidem rurſus conſtituimus, exceſſum in fundamentis, quibus religio aliqua à Deo tradita probatur, eſſe ſignum veritatis concludens, & infallibile: at noſtra religio manifeſtè excedit, vt in ſuperioribus uiſum eſt. Conferamus deindè ſi placet: proferant pro ſuæ fidei firmitate martyres; proferant pro eiuſdem conſtantia pugnas cum falſis religionibus; proferant pro diuinæ uirtutis teſtimonio modum fundationis; prodant miracula, prædictiones, feruentiſſimæ charitatis teſtimonia, & ſi quæ uolent ſimilia. Ecce admitto omnia. Sed Mahometus tacet, & ſe non in uirtute, ut Chriſtum, ſed in gladio miſſum fatetur ultro. Sectarij miracula aiunt ceſſaſſe: ſi quid deindè hoc in genere tentarunt, euentu ipſo eluſi ſunt: ſanguinem pro religione fundere apud eos moris non eſt: Gentiũ mirabilia etiam admiſſa nihil ut uidimus probant: Iudæi, ex quo cum Chriſtianis pugnant, cunctis illis deſtituti ſunt. Age uerò admittamus, ſi quæ omnes illi habent, quod ſine pudore proferre in medium ualeãt; admittamus Zuinglium in bello occiſum, uel obſcura aliqua miracula. Pro uno nos martyre miriades, & ſic in cæteris quoque generibus producimus à teſtibus, & ſcriptoribus non minus fide dignis memoriæ pridem prodita, & hoc etiam temporis uiſa. Excedit ergo in ſingulis, & in omnibus religio noſtra non ſolum cum ſingulis alijs, ſed cum omnibus etiam ſimul comparata. Eſt ergo manifeſtè uera. 542

Iam ſic: tempore Chriſti ſeruatoris concludens erat hoc genus arguendi: nam ut ſupra etiam annotauimus, ipſe ait Io. 15. Iudæos excuſatione deſtitutos eſſe, 543

ex

ex quo ipſe opera fecit, quæ nemo eatenus effeciſſet; nec ad inſtinctum, aut alio appellare licebat: ergo exceſſu operum, & miraculorum aptè ueritas deciditur. Similiter quoties miraculis certatum eſt, omnnes hanc legem probandi,& concludendi admiſerunt, ut ea religio uera cenſeretur, quæ uinceret. At in miraculis, & in omni fundamentorum genere uincit manifeſtè, & excedit noſtra religio. Ergo uel Deus in mundo non eſt, uel illa eſt manifeſtè uera. Quam neceſſariȷſſimam concluſionem plurima illorum confirmant, quæ ea in quæſtione copioſius diſcuſſa, ſtatutaque ſunt.

544 Hinc rectè depromitur, quo demum ſenſu, qua ratione Eccleſia uera Chriſti ſit uiſibilis, quod à multis non rectè expoſitum anſam præbuit ſectariȷs argumenta confingendi. Eccleſia itaque uera duo importat, & multorum in unum conuocationem,& illius ueritatem; quod ſcilicet conuocatio, & unio illa re ipſa Dei ſit,ipſo Authore inſtituta, & conſeruata, in quo illius ueritas ſita eſt. Sunt ergo in mundo plurimæ huiuſmodi conuocationes, uel congregationes, uel uniones, ſatiſque illæ,cum hominum ſint, uiſibiles: quo pacto prædeſtinati etiam, ut ea quæſt. 18. dictum eſt, ſint planè uiſibiles. Nihil porrò hæc uiſibilitas iuuat ad præſens, cum ea falſis quoque Eccleſiȷs communis ſit; cum rurſùs Eccleſiam Deus uiſibilem effecerit; ut ab omnibus facilè agnoſcatur; ut ab omnibus audiatur: ut in illa tam docti, quam indocti ſaluentur, cum extra illā ſaluetur nemo, vt oſtendemus: eſt ergo ipſa etiam Eccleſiæ veritas aliquo ſenſu viſibilis: quam ſanè Eccleſiæ veræ viſibilitatē tum ea, quæ illa quæſt. 18.ab authoritate, & ratione produximus, tunc hæc nuper inducta; tum alia ſacræ ſcripturæ teſtimonia ab orthodoxis hoc in loco allegata defendendam eſſe, conuincunt.

545 Veritas enimuerò Eccleſiæ, cum res illa corporea haud ſit,neutiquam cadere videtur ſub viſum, & ob oculos: cum verò viſibile à videndo dicatur, quid illud ſit viſibile, quod videri minimè poteſt? Nihilominus duplici ſenſu, & vtroque ſatis idoneo hæc viſibilitas exponitur, & defenditur. Primò facilè,ſi dicamus, viſibile in præſentia non aliud ſignificare, quam rem valdè manifeſtam, vel manifeſtè probatam: notauerat

quippe pridem Auguſtinus potentiæ viſiuæ quamdam in cæteras tranſcendentiam: nam paſſim dicimus, vide quam ſuaue oleat hæc roſa, quam dulcis vox, &c. ipſaque ſcientiarum principia, multaque hoc genus viſa appellantur. Sic ergo vera Eccleſia, cum eam veram eſſe apertè conſtet, viſibilis iure merito nuncupatur. Vnde Auguſtinus tract. 1. in ep. Ioann. *numquid digito oſtendimus Eccleſiam, fratres mei? nonne aperta res eſt?* Et tract. 2. *Quid amplius dicturus ſum, quam cæcos, qui tam magnum montem non vident? qui contra lucernam in candelabro poſitam oculos claudunt?* Atque in hunc etiam ſenſum Valentia ea q. 18. ex reliquorum, & ſua ſententia rem hanc declarabat.

Alio modo res in ſe inuiſibilis ex viſibilibus effectis redditur, vocaturque viſibilis: eſt verò ne quid oblatrent ſectarij, ipſi quoque Paulo Apoſtolo hæc locutio vſitata: *Inuiſibilia enim ipſius* (inquit ad Rom. 1.) *à creatura mundi per ea, quæ facta ſunt, intellecta, conſpiciuntur: ſempiterna quoque eius virtus, & diuinitas* perindè autem eſt conſpici, & videri, & ſub oculos, vel ſub conſpectum cadere. Vt ergo inuiſibilia Dei viſibilia, & vt ita dicamus, conſpicibilia in effectis viſibilibus fiunt, ſic veritas miraculorum pridem pro Eccleſia factorum cernitur in effectus: *hæc tam mirabilis mundi conuerſio* (inquit S. Thomas) *ad fidem Chriſtianam indicium certum eſt præteritorum ſignorum, vt ea vlteriùs iterari neceſſe non ſit, cum in ſuo effectu appareant euidentèr, &c.* Et quo magis Eccleſia durat, & aduerſus tot hoſtes præualet, eò apparet in illa euidentiùs ſempiterna Dei virtus aſſiſtens. Apparet etiam illa euidentèr in viſibilibus effectis firmiſſimæ fidei, ſcilicet in tot illuſtriſſimis martyribus. Apparet euidentèr in effectibus ſpei, & charitatis, quas extra veram Eccleſiam inueniri repugnat: nam ſupra produximus fructus charitatis conſpicuos, atque multiplices Eccleſiæ. Apparet in nouis miraculis ad abundantiam apud nos omni ætate iteratis. Apparet in exceſſu manifeſto, & palpabili, quo cæteras religiones in veritatis ſignis omnibus non tam uincimus, quam obruimus: adeò Eccleſia eſt ciuitas ſupra montem poſita, quæ abſcondi nequeat: lucerna ſuper candelabrum conſtituta: mons, qui uniuerſam 546

ſam

Digitized by Google

ſam terram repleuit, & clauſis etiam oculis offendimur. Atq; id ita eſſe oportere, euincunt, quæ ea quæſt. 18. & nunc in iſta, & aliàs etiam ponderata ſunt; quorſum enim alioqui, Eccleſiæ, ut iubemur, quidquam dicamus? eam audiamus? quomodo à Paſtoribus regamur? inſtruamus à Doctoribus, quos minimè nouimus, & ubinam gentium degant, omninò ignoramus?

547 Sed enim ſuppetit Sectarijs argumentum, quod Lutherus, quod Caluinus, quod diſcipuli fidenter opponunt, & illud quidem à ſcholis, quas tantopere abhorrent, mutuatum. *Quis* (inquit Lutherus) *Eccleſiam nobis monſtrabit, cum ſit occulta in ſpiritu, & ſolum credatur? ſicut dicitur, credo Eccleſiam ſanctam*. Brentius addit; *delendus igitur erit ille articulus ſymboli Apoſtolici, credo Eccleſiam ſanctã Catholicã: & ſic erit reponẽdus; video, & ſentio Eccleſiã ſanctã Catholicã*. Caluinus corrigit, & diſtinguit aliã Eccleſiã uiſibilẽ, quæ errare in fide poſſit, aliam inuiſibilẽ, occultã, & ſoli cognitã Deo.

Verùm in primis cum Paulo Apoſtolo litigent:
548 credo (dicimus) in unum Deum Patrem Omnipotentem, Creatorem cœli, & terræ. Delendus erit articulus, & reponendus: conſpicio Deum Creatorem cœli, & terræ. Cum Chriſto ſeruatore pugnent, dicente, *quia vidiſti me, Thoma, credidiſti*. Scio equidem Auguſtini, & Gregorij expoſitionem, aliud Thomam uidiſſe, & aliud credidiſſe; uidiſſe quidem hominem, & Deum credidiſſe. At licet Thomas ipſam in ſe diuinitatem oculis haud uidiſſet, tantis tamen, & toties ingeminatis uiſionibus, & miraculis, illam, atque ueram Chriſti reſurrectionem habuit manifeſtam, & conſpicuam, ac uiſibilem eo ſenſu, quo Eccleſiæ ueritatem uiſibilem expoſuimus. Quæ ergo hoc ſenſu ſunt uiſibilia, credi etiam poſſunt. Chriſtus deindè homo, & Deus, erat in una perſona diuina uiſibilis: unde eamdem diuinam perſonam Thomas uidit, & credidit. Deindè Chriſtus verus homo eſt etiam res credenda. Secum rursùs pugnent Sectarij, qui intus certiſſimè ueritatem diſcernunt; qui inter Verbum Dei, & hominum tam apertè, atque lucẽ, & tenebras diſtinguunt? Quod item Caluinus ſaltem haud negat, non ſemper fuit inuiſibilis, & occulta Eccleſia, & Eccleſiæ ueritas; noti-

tiſ-

tiſſima illa extitit Paulo Apoſtolo ad tertium cœlum rapto; notiſſima Apoſtolis, Lazaro ſuſcitato, atque alijs: vt quæſt. 18. ponderauimus:& tamen niguit ſemper ſymbolum Apoſtolicum, in quo ſanctam Eccleſiā credimus. Præterea nemo Deo credere obligatur ſine præuia perſuaſione de Deo exiſtente: quid enim,ut ibidem expoſuimus, Deo credere iubeantur homines, quid niſi credànt, damnari ab eo timeant, quē ignorant, an ſit? Sciunt ergo, & notum ſupponunt credituri omnes, Deum eſſe: qui tamen omnes mox dicunt, *credo in vnum Deum*. Atque huiuſmodi permulta adſunt, quibus hæc obiectio conteratur.

Video, à multis in Scholis fidē doceri malignantis valde naturæ,quæ,'vt de negationibus eſt in prouerbio,omnia deſtruat;nec cum viſis,nec ſcitis, nec opinatis,aut quoquo modo aliundè notis cohærere valeat,& conciliari. Hæc ad ſcholæ normam olim latè diſcuſſa, haud veniunt hic reſumenda. Vbi de myſterijs fidei ſermo erit, ſcientia, vel opinio, vel viſio antecedens; qualis Thomæ Apoſtoli eſſe videbatur,nolentis, niſi videret,credere,fidem vtique conficit, & deſtruit: ſcientia, vel ratio comitans, vel conſequens nihil illi nocet, vt ex Diuo Thoma expoſuimus ſatis ad ſcopum inſtituti operis, cuius nimirùm rationis,& intelligētiæ multiplici copia ipſe in primis Auguſtinus, & Gregorius, atque Thomas Angelicus abundarunt. Vbi verò ſermo eſt de præambulis fidei, vt de Dei exiſtentia, de veritate Eccleſiæ, certa, & manifeſta eorum perſuaſio, tam fidei nihil obeſt, vt ſine illis tam ipſa illa præambula, quam cætera fidei credere prorſus ſit impoſſibile, vt innotuit. Videmus ergo, ideſt, certò & manifeſtè Deum in effectis ſuis agnoſcimus; & eumdem mox firmiùs fide credimus:ſic & ſanctam Eccleſiam credimus: quam tamen aliundè,quænam, & vbinam ſit, apertiſſimè cognoſcimus. Scio, hic fortè inducendam ab orthodoxis aliquibus diſtinctionem illam, vt Eccleſiam dicant uiſibilem doctis, creditam indoctis: vt de Deo diſtinguere conſueſcunt. At hanc ipſe diſtinctionem de Deo à dotis ſcito, ab indoctis credito reieci pridem: nunc eam de Eccleſia admittere fas non eſt, cum quæ pro Eccleſia viſibili allegantur,inuoluant omnes & do- 549

ctos,

ctos,& indoctos,vt ex dictis liquet,& diſtinctiùs infra dicetur.

550 Multa alia obijci à Sectarijs poſſunt aduerſus viſibilem hanc Eccleſiam. Primò ex Vuicleffo Eccleſiam ſolis prædeſtinatis conſtare: prædeſtinatos autem eſſe occultos, & nobis ignotos. Secundò cum Pelagianis Eccleſiam ſolùm coaleſcere ex perfectis: perfectos verò eſſe nobis incognitos,& occultos. Tertiò cum Donatiſtis ex iuſtis ſolùm Eccleſiam conſtitui, qui ſimiliter quinam ſint,nos latet. Atque ſimilia ex uarijs hæreſibus pridem extincta præſentes hæreſes ſuſcitarunt, & obtrudunt. Sed hæc omnia falſa eſſe,& impunè uiuere volentium effugia, conſtat abundè ex ſuperioribus: in ſpecie verò paſſim ab orthodoxis Doctoribus elidũtur, diſiectaque ſunt olim ab Auguſtino tot illis contra Donatiſtas operibus; & omnes Chriſti ſeruatoris parabolæ de Virginibus, de Sagena miſſa in mare,de conuiuio nuptiali, de area, quibus Eccleſiam ſuam expreſſerat,multaque alia has omnes hæreſes reuincunt. Nunc porrò conſtat, à Chriſto nõniſi unam fundatam Eccleſiam,nullibi duarum mentionem, vel diſtinctionem fieri: eam, quam fundauit nos iuſſos audire, illi præpoſitos paſtores, & Doctores, vtique agnoſcibiles, & minimè occultos, qui nos regere valeant,& erudire: tales fuiſſe in primis Apoſtolos, talem eorum tempore Eccleſiam,quam non ad tempus,neq; diuerſæ formæ, ſed perpetuam,vt probauimus, atque uniformem Chriſtus inſtituit: à qua qui eam non audirent, eijcerentur, & cætera,quæ inuiſibili,& prædeſtinatis ſolis,uel iuſtis cõſtitutæ Eccleſiæ,vt patet,conuenire,repugnat. Deinde cum Sectarij probe ſciant, vt dicunt, ſeſe eſſe prædeſtinatos, eſſe iuſtos, ſi ſcilicet id fide firmiſſima apprehẽdant, nihil hæc omnia viſibilitati Eccleſiæ derogare videntur.

551 Illud demùm admittendum uidetur argumentum: ſcilicet charitatem etiam ex Sanctis Patribus, Cypriano præſertim, & Auguſtino eſſe unionem Eccleſiæ: ergo qui charitate carẽt,vti peccatores omnes carent,in Eccleſiæ vnitate non ſunt: ergo abſciſſi,& diuiſi ſunt,ac proinde extra Eccleſiam, & minimè de illius corpore. Huc pertinet,quod Eccleſiam Sanctam credamus:ergo qui

qui Sancti non ſunt, nec in charitate, de Eccleſia eſſe nō poſſunt. Plura diſſerunt Catholici de unione Eccleſiæ, an illa fides ſola ſit, an charitas, &c. Haud incongruè duas uniones diſtinxeris, aliam imperfectā, quæ in ſola fide conſiſtat, & in extrema ad ueram Eccleſiam ſubiectione; aliam perfectam charitatis: Suntque hoc quoque modo exponendi ſimilitudines, & exempla in ipſis etiam corporibus phyſicis. Verum id meliùs, & Sanctis Patribus conformiùs exponi uidetur, ſi duas charitatis uniones diſtinxeris: eſt enim alia, quaſi Eccleſiæ charitas ex iuſtis illi conueniens, qua hos, vel illos illa ſibi vnit, & amplectitur: alia charitas huius, vel illius, qua ſe viciſſim tam Eccleſiæ, quàm alijs etiam iuſtis potiſſimum vniat. Eſt in philoſophia non quidem probatio, quam ad præſens illa dare nequit, ſed explicatio, & ſimilitudo: nam multi, nec abſurdè duas vniones excogitāt, quarum altera ſeſe vniat materia formæ, altera, qua ſe uiciſſim formam connectat materiæ: alij cum Doctore noſtro Suarez vnam ſolam ponimus, non quæ ſe ex parte formæ, & materiæ, ſed ſolùm ex parte formæ teneat, qua ſola, quin alia ex parte materiæ reſpondeat, vtraque vnitur, & compoſitum reſultat.

Hunc in modum eſt, nec deficere vnquam poteſt 552
charitas in Eccleſia, qua illa omnes fideles, ſaltem non excommunicatos, & quos ipſa à ſe non eiecerit, ſibi vniat, connectat, & amplectatur: vndè licet ego, vel ille à charitate excidamus, quandiù Eccleſia ipſa nos tolerat, nec eijcit iure, uel facto, in Eccleſia eſſe cenſemur, & ſumus: ut ſi quis me amplectatur, licet ipſe eum uiciſſim haud amplectar, inter amplexus ſum. Atque ex hac ſimiliter charitate, & iuſtitia Eccleſia ſancta eſt, & dicitur, & creditur: quod etiam à ſanctitate Chriſti, à ſanctitate inſtituti, à ſanctitate finis, ac multiplici alia ratione Doctores Catholici exponunt; tamen proprior uidetur, & ſolidior ſanctitas à nobis attributa. Hinc etiam ſatis aptè exponitur, quomodo Eccleſia immaculata ſit, nec maculam habeat, neque rugam, licet nullus in ea poſt Chriſtum, & eius Sanctiſſimam Matrem fuerit peccato immunis: etenim peccata, & defectus noſtri ſecundum Eccleſiam non ſunt, ſed potiùs contra directionem, inſtitutionem, & ordinem eius:

qua-

Digitized by Google

quare in defectibus illa nobiſcum minimè participat, nec maculatur, aut violatur. Adeſt etiam ad hoc explicatio idonea, nam Deus nobiſcum, & cum natura concurrit ad defectus etiam naturæ, & noſtros; nec tamen ex peccatis, & defectibus naturæ, vel noſtris inficitur, aut violatur, aut defectuoſus arguitur concurſus Dei: quia nimirum, vt Philoſophi, atque Theologi exponunt, & docent, defectus illi, peccata illa haud ex concurſu Dei proueniunt; ſed à nobis potiùs contra eius directionem, & ordinem obtruduntur, & nos peccamus, non Deus: nos deficimus; non Deus. Sic non Eccleſia, ſed nos deficimus, quæ interea ſancta, & immaculata exiſtit, vt meritò lilium inter ſpinas prædicetur.

553 Nec hæc Eccleſiæ ſanctitas, atque puritas memoratis illis hæreſibus licet ad eam exponendam effictis explicari potuerat. Nam ſi ex ſolis prædeſtinatis Eccleſiam conſtituas, illi tam leuitèr, quàm grauitèr multoties delinquunt, & deliquit Petrus Apoſtolus, & Paulus ſimiliter. Si Eccleſiam ſolùm ex iuſtis, vel etiam ex perfectis componas, hi etiam delinquunt ſaltem leuitèr, nam vt ſcriptum eſt, ſepties in die cadit iuſtus, & qui dixerit, ſe peccatum non habere, mendax eſt ex Ioanne Apoſtolo, &c. Non ergo hæreſibus puritati Eccleſiæ occurritur, nec ſpecioſa illa, dilecta illa ſine ruga, ſine macula defenditur. Supereſt ergo, quod vel alia orthodoxorum, vel hæc noſtra explicatio admittatur, & Eccleſiæ bona omnia fidelium attribuantur, quæ nimirum ſancta doctrina, ſanctis inſtitutis, ſanctis conſilijs, ſanctis, & immaculatis Sacramẽtis virtutem iuuat, ac fouet, & defectus, & maculas omnes prohibet, arcet, & refugit: eſtque eadem quoad hoc, atq; Dei cauſa, & ratio.

554 Ergo concludamus, nihil obeſſe, quominùs Eccleſiam viſibilem, atque manifeſtam, & omnibus obuiã tueamur. Myſteria quidem fidei, atque Dei teſtimonia non ità viſibilia ſunt, ſed ſolùm credibilia: imò ideò ſunt illa nimis facta credibilia, quia apertè, & abundè conſtat, illa eſſe à Deo dicta. Et quemadmodum concluſiones, niſi certò, & ad certum principium reducantur, ſcibiles non ſunt, ſed ſolùm opinabiles, ſic niſi my-

ſteria fidei, in certum, & infallibile Dei teſtimonium reducerentur, & niſi certò, & citra opiniones reducerentur ad illud, haud eſſent nimis, nec euidenter, ſed ſolùm opinabilitèr credibilia.

QVAESTIO XXXII.

Vtrum nemo nihilominus credere poſſit niſi volens? vbi de piæ affectionis neceſſitate, ac voluntatis in intellectum imperio.

AD exponendum magis, quam ad contenden- 555
dum, & altercandum quæſtionem hìc iſtam, vel ſubijcimus, vel addimus. Nos quippè ab operis fermè principio toti fuimus in certitudine, & euidentia morali veritatis noſtræ religionis adſtruenda: qua in re cum interpellati ſimus multoties, ſintque ſemper ex aduerſo innumeri Theologi, metuendum erat, ne ſi in hoc velut cardine operis erraremus, totum illud concideret.

Fundamenta aliquot negandi.

ERgo vt ex Auguſtino tract. 26. in Ioan. Theologi 356
accipiunt, *multa poteſt facere homo nolens: credere autem non poteſt niſi volens*; paſſimque ipſe, & alij quoque Sancti Patres fidem docent eſſe poſitam in voluntate noſtra, licet præparanda, & præuenienda à Domino. Atque ſancta pariter Concilia Arauſicanum 2. can. 5. Toletanum 4. can. 55. Tridentinum ſeſſ. 6. cap. 6. voluntatem pro accipienda, conſeruandaque fide requirunt, & poſtulant. Sed nullis hìc opus eſt argumẽ-

tis,

Digitized by Google

tis, cum paſſim ſacræ litteræ fidem collaudent, ac præmia polliceantur credentibus: quod autem libertatis eſt expers, nec laude dignum exiſtit, neque præmio. Imò totius id mundi experientia eſt manifeſtiſſimum, cum eamdem eodem modo propoſitam, & prædicatã fidem alij accipiant, alij recuſent, alij perſequãtur, alij dicant rationabilẽ, alij ſtultam. Nec verò hoc in indoctis admiſſo, quò quidam abeunt, ſumus in tuto, cum doctiſſimi quoque, & cauſarum, ac fundamentorum fidei ſcientiſſimi à vera poſt fide defecerint. Quis enim doctior Origine? *cui ne quidquam ad ſcientiæ inſtrumenta deeſſet* (ſcribit Lirinenſis) *etiam plenitudo exabundauit ætatis. Sed forſitan diſcipulis parum fælix. Quis vnquam fælicior? nempè innumeri ex ſinu ſuo Doctores, innumeri Sacerdotes, Confeſſores, & Martyres extiterunt. Iam verò quanta apud omnes illius admiratio, quanta gloria, quanta gratia fuerit, quis exequi valeat? &c. Sed & Tertulliani quoque eadem eſt ratio: nam ſicut ille apud Græcos, ita hìc apud Latinos noſtrorum omnium facilè Princeps iudicandus eſt*, ſubdit idem Lirinenſis. Et quod mirere magis, Tertullianus eas fidei probationes compoſuerat, quibus, vt iure teſtatur, futuræ omnes, & ſua quoque cum eis ventura hæreſis expugnaretur. Et interea, ne illis Lutheros, & Caluinos fœde annumerem, hi tanti, ac tales Viri a fide exciderunt. Ergo veritas fidei haud eſt euidens, & nota, & certa, cum veritati manifeſtæ omnes cedant, & repugnare, & diſſentire valeat nemo. Aſſenſus deindè veritatis manifeſtæ minimè eſt liber, ſed neceſſarius: otioſa ergo eſſet, ac inutilis ad fidem acceptandam voluntas, cum intellectus ab ipſa euidenti veritate ad aſſenſum cogatur, & neceſſitetur. Fides rurſùs per doctrinam, & ſapientiam eſſet, & non, vt tradit Paulus, per ſtultitiam prædicationis, quando quidem euidentibus ſe argumentis probat, quo nil maius in ſcholis deſideratur. Atque tandem dicent, me non ex animo euidentiam iſtam atteſtari, ſiquidem eo ſuperbiæ delapſus haud ſum, vt putem, me à vera fide (quod Deus auertat) neque caſurum, neque cadere etiam poſſe: at non poſſem, ſi illius mihi eſt manifeſta, & explorata veritas, nec huius præſentis iudicij obliuiſci facilè vnquam potero: hic autem veritatis agnitæ

Origenis caſus.

Digitized by Google

ſenſus, vel memoria me ſemper, & neceſſariò ad aſſentiendum traherent, & à diſſentiendo impedirent. Nulla ergo talis eſt certa, ac euidens veræ religionis veritas. His moti potiſſimùm credere multi videntur, fidẽ tam eſſe vnicuique voluntariam, & liberam, vt eſt mihi nunc liberum ſedere, vel ambulare, horsùm ire, vel iſtorsùm; eamque ideò dicunt liberam quoad ſpeciem, ideſt, illa ritè propoſita, eſſe vnicuicumque integrum, & liberum, vel aſſentire, vel non aſſentire, & etiam diſſentire; ac ſolùm, & vnicè à voluntatis imperio ad aſſenſum me determinari, determinandum pariter ad diſſenſum ſi placuiſſet.

Aſſertio affirmans.

ENimuerò, vt fatear ingenuè, nec minimam quidem 557
iſta ingenerant in me dubitationem circa cõſtituta principia, & ad expoſitionem cogunt magis, quam ad ſolutionem. Haud verò erat difficile illa inſtare, ac infringere primum in celebri illa euidentia credibilitatis, quam ipſe haud nego, ſed euidentiam veritatis ex illa mox gigni, vel hanc in illa inuolui ſuperiùs commonſtraui; quis verò tam eſt inſanus, & excors (vt hoc de inſtantia delibem) vt putet, religionem catholicam adeò eſſe fundatam, quod ipſa ſola ſit euidentèr credibilis; Caluinianam adeò eſſe fundamentis deſtitutam, quod ſit euidentèr incredibilis; & ſimul cum his coniungat: *ego tamen intereà puto falſam Catholicam, & veram Caluinianam, & ita Catholicæ diſſentio, & Caluinianæ aſſentior?* Admodum ſapienter Emin. Palauicinus citato opere l.3.cap.6, obſeruauit, & docuit, non illud arbitrij eſſe voluntati in intellectum, vt duobus probabilibus propoſitis valeat illum cogere ad aſſenſum minùs probabilis reiecto probabiliori, vel æquè probabili; quod omiſſa nunc ratione à priori, probat ſatis ex eo, quod nemo in ſe hoc iudicium experitur: *ego equidem hoc credo, ſed video contrarium eſſe probabiliùs, vel æquè probabile*: & in præſentia: ego video religionem Catholicam fundatiſſimam, imò probabiliorem Caluinianam, imò iſtam improbabilem, & tamen hanc credo veram,

illam

Digitized by Google

illam falſam. Quin voluntati etiam ipſi, vt ex bonis ſimilibus æquale, vel minùs eligat, meliori recuſato, iã olim negauimus: quod ſi hoc ipſa in ſe non poteſt, minùs multò poterit in intellectu, cuius non tantum, atq; ſuimet exercet imperiũ. At nihilominus vti quis poteſt ad operãdũ (de cõſciẽtia nõ tracto) opinione vel æquè, vel etiã minùs probabili, vt idẽ Doctor notat, & oſtẽdit, & pridem aſſertũ inuenio in Auguſt. l. 2. con. Academ. c. 11. ex ſententia quidem eorum, ſed haud reiecta ab Auguſtino quoad præſens: *id probabile, vel veriſimile Academici vocãt, quod nos ad agendũ ſine aſſenſione poteſt inuitare: ſine aſſenſione autẽ dico, vt id quod agimus, nõ opinemur eſſe verũ, aut nos id ſcire arbitremur; agamus tamen.*

558 Iam ſuperiùs in eo etiam inſtiti, cuilibet nimirùm credituro, atque fidem accepturo illud proponi, & prædicari, vt credere Deo velit; ſin minus fore, vt condemnetur; quia qui non crediderit, condemnabitur. Ille ergo iudicare debet, Deum locutum, cui ſcilicet credere iubetur: quid enim credat nihil loquenti? nec refert, quod locutus ſit re ipſa, ſi id mihi haud conſtat: quæ magis, & magis facilè declarantur. Inferre ſaltem licebit: ergo quandoquidem Deo iubeor credere, ille locutus eſt iſta, quæ credenda proponuntur: hoc ſi iudicare non poſſum, haud multum me vrgebũt, nec terrebunt: hoc verò ſi iudico, & præiudico, iam diſſenſus redditur impoſſibilis; nequeo videlicet ſimul iudicare, hæc à Deo eſſe dicta, & tamen falſa. Id porrò non iudico, & præiudico per opinionem, cum opinionem ſequatur formido: formido autem de Deo loquente pugnet cum fide; ergo Dei locutio non erat opinabilis; ergo certior, quam opinabilis; ergo certa, & excludens formidinem. Deindè verò conſiderent, qui hæc, & ſimilia obiectant, Eccleſiam, vt eſt quæſt. prox. commonſtratum, eſſe viſibilem; viſa eſt ergo aliquando ab aliquo, videri nunc quoque poteſt, poteritque aliquando ab alio. An ergo ille diſſentire poterit veritati viſæ? an Eccleſiam falſam iudicare? an illi diſſentire? Omittò hìc alia. Hæc porrò oſtendere videntur, aduerſarios hoc in puncto haud nimiùm extitiſſe conſideratos.

559 Multis itaque relictis ſimilibus, tenendum eſt, veram *Sententia vera.*

ram

ram religionem & liberè accipi,& liberè conſeruari, & magno cum merito: neminem in ea perſeuerare, illam credere neminem niſi volentem: hæc tamen non ita, eſſe intelligenda, vt crediturus, vel credens in ſua id libertate habeat, vt ſtante illa ſua diſpoſitione improbare eam promptè queat, & iudicare eſſe falſam, ac aliã veram: aſſenſum ergo habet ſemper in arbitrio; at diſſenſum dumtaxat in cauſa; quia diſpoſitionem illam bonam poteſt mille modis culpa ſua alterare, vitiare, corrumpere; nec priùs poteſt eam iudicare eſſe falſam, quam obligationem credendi apud ſe depoſuerit: videant enim, an illud non ſit ſtolidorum; *ego quidem hæc falſa puto; & tamen ad ea credenda obligor: ſin minus, condemnabor.*

Nihil communi ſcholarũ ſenſui reluctamur.

Nec eſt, cur in hoc quidquam à Theologia mutuamus; nam ſi Thomiſtarum conſulo ſcholam, ſatis in ea receptum eſt, fidem ritè cohærere cum euidentia, vt dicitur, in atteſtante, ſeu de Deo loquente: ſi noſtrã auſculto, nihil in ea communiùs, quam fidem probè componi cum euidentia rerum creditarum, quod & ipſe puto veriſſimum: ſi Scotum adeo, ille in 3. diſtin. 25. q. 2. præmittit fidei diuinæ fidem acquiſitam, & humanam; per hãc autem humanam, & præambulam fidem pelli omnem formidinem, ac proindè eam ſolum opinatiuam haud eſſe, præmiſerat diſt. 23. q. vn. *§. contra hoc vltimum*: eumque ſequuntur alij apud Valentiam. In his porrò caſibus omnibus eſt impoſſibilis diſſenſus, vt patet: ergo de natura, de obſcuritate, de libertate, de merito fidei haud eſt proxima, & immediata poſſibilitas, ſed ea ſingula cohærent cũ poſſibilitate remota ſecundũ ſenſum receptũ ſcholarũ: quod autẽ hic, vel ille contra ſentiat, nihil perturbare poteſt, & in ſcholaſtica tractatione audietur. Si me denique ipſum examino, non id libertatis reperio, vt promptè valeã nunc apud me iudicare, & reſoluere, religionem Catholicam eſſe falſam; vt enim prætereẽam tot, & tanta pro illius veritate adducta, occurreret mox illud Auguſtini ep. 118. *inſolentiſſimæ inſaniæ eſſe putare, id non rectè fieri, quod vniuerſa per orbem frequentat Eccleſia*; nolint interea, mihi libertatem concedant, ad inſolentiſſimas inſanias approbandas, & iudicandas. 560

At

561 At exponendum iam eſt,vndè proueniant tot in- tanta rerum claritate diſſenſiones, ac lites; vndè, vel quomodo in tanta catholicæ veritatis euidentia eam videant tam pauci; eam reliquerint tam multi: eam- improbauerint tam innumeri?& quo vix maius dici poteſt,relinquere potuerunt etiam Auguſtini,etiam Thomæ,etiam quilibet quantuſcunque. Id porrò,vt ex origine aperiam, cogor hic chriſtianæ rudimenta doctrinæ commemorare; nihil enim erubeſco,quod adducam vulgaria, ſi adduco vera; illis autem nihil veriùs, nec tutiùs. In prima itaque adoleſcentia doceri ſoliti ſumus, quatuor eſſe dona Spiritus ſancti, quibus mentes noſtras miſericors Deus dignatur illuſtrare, donum- intellectus,donum ſapientiæ,donum ſcientiæ,& donum conſilij; quæ varij variè exponunt: nos breuiſſimè congruentiorem,& communiorem explicationem,& ad ſequentia intelligenda ſuffecturam delibabimus. *Doctrina explicatio.* *Quatuor Spiritus Sancti dona.*

562 Ergo cum præter fidem ſint in intellectu quatuor hæc Dei munera, ſed ad eamdem cum fide cauſam-, eamque adiuuandam conceſſa, eamdem cum fide materiam reſpiciunt. Fidei materia primaria ſunt Deus, & diuina: materia ſecundaria, & reductitia ſunt creata à Deo reuelata. Vnde neceſſe eſt, quod nos totā fidei materiam ordine ſuo credamus; vt autem credamus, percipienda ſunt,& intelligenda quodammodo, quæ credimus; iudicandum etiam de illis; ac denique cum fides per dilectionem operetur, agenda veniunt, quæ ipſa nobis fides agenda præſcribit; hinc intellectu, ſapientia,ſcientia,atque conſilio nobis opus eſt.Sicut verò in naturalibus,& ſcientijs quædam ſunt principia-: alia autem concluſiones,quæ ex illis ſunt, & ad illa reducuntur,& virtus,qua principia capimus, & intelligimus, dicitur intellectus principiorum: qua verò circa- concluſiones verſamur,appellatur ſcientia, hinc ortum eſt, quod donum illud,quo Deum, & diuina quodammodo intelligimus, & percipimus, vocetur donum intellectus; quia Deus, & diuina ſunt quaſi principia: donum verò illud, quo creata reuelata percipimus,donum dicatur ſcientiæ; quia creata ſunt velut concluſiones, ac dirigenda, reducendaque ad Deum. Quia rursùs diuina intelligere non ſufficit,niſi etiam iudicetur, virtus *Eorum natura.*

iſta,

Digitized by Google

iſta, & donum, quo iudicamus, & ſtatuimus dimiſſis tãquam fini inhærendum, donum ſapientiæ nuncupatur: differunt quippè intelligere, & iudicare, multoſque inuenias in intelligendo, & penetrando acutiſſimos, & promptiſſimos, & in iudicando irreſolutos, & ineptos, vt erat profeſſio tota Academicorum, & Scepticorum. Quia demùm in agendo multa occurrunt, indè opus eſt donum conſilij, ſic à conſultando vocatum. An autem iſta queant vel ad pauciora cogi, vel ad plura diſtendi? an rurſus dona hæc re ipſa differant in ſe, an ſolùm officijs, poſſitque, vel non poſſit, vnum re ipſa donum, cuncta illa obire munera, vt de potentijs quoque animæ tenent permulti? an aliter etiam, & congruentèr illa exponi queant, nihil ad præſens: modò conceſſeris, his cunctis Dei auxilijs, & gratijs opus eſſe hominibus; cum hac doctrina plenus ſit ſacer codex, pleniſſimi verò pſalmi Dauidici, quos quotidiè recitamus: quas ſi velut deuotiunculas quaſdam apprehendas, & non vt veriſſimas veritates, nihil tecum uolo in præſentia. Iam Theologi conſulti, num ea dona ſolis iuſtis inſint? communiter aiunt, eo tamen ex Auguſtini quidem ſententia notato, quod peccatoribus quoque, atque etiam infidelibus eorum loco non deſunt ſufficiẽtes illuſtrationes.

Illis donis, quæ mala correſpondeant.

His uerò muneribus, & uirtutibus ſua mala, mul- 563
taque illa correſpondent; dono quidem intellectus hebitudo, qua malè intelligimus; & cæcitas, qua nihil; ſapientiæ ſtultitia, qua prauè iudicamus; & fatuitas, qua nihil: ſcientiæ ignorantia; conſilio præcipitatio, ut multas alias hoc circa prætercam corruptiones, & uitia. Chriſtianorum nullus hæc negat ſignatè, ut ſcholæ me uoce ſatis explicem: timendum uerò, ne à multis negentur exercitè, praxi, more, cõſuetudine: uideas enim aliquos rationis naturalis, & ingenij exaltatores, ac nimios amatores, quaſi illa ſufficeret ad quælibet; quaſi illa poſſit quidlibet, & ubilibet inuenire; & in ratione naturali uidentur reponere lumina omnia, ſicut alij iura omnia in iure naturæ, magis per quamdam, credo, oſcitantiam, quam per errorem: hinc cum lumen naturale intellectus nullis peccatis extinguatur, uix quidquam timent; & quæ de cæcitate, de ignorantia audiũt,

Digitized by Google

uix percipiunt, ant non aliud apprehendunt, quam inania vocum terriculamenta; hinc mundi, & ſæculi ſapiētibus tantus honos: hinc ad Deum tam raræ, ac tepidæ preces; Sanctorum indè Patrum non tanta lectio, non tanta reuerentia: indè morborum horum tam pauci docti, tam ignota nomina, cum morborum corporis quilibet ſit medicus, nominaque ſupra trecentum inuenta. Video certè, video, aliud eſſe naturam, & aliud gratiam: fateor naturalium, ac ſupernaturalium diſcrepantiam maximam: Auguſtinum audio, quod in ſoliloquijs dixerat, non niſi mundos verum ſcire, retractantem, ac aſſerentem, multos etiām non mundos vel multa, vel aliqua vera ſciuiſſe. At quidquid de poſſibili aliter ſtatuere placeat, quod parum ad nos, nunc, & de facto natura tota directa eſt ad ſuperiorem, & ſupernaturalem finem, & non ad alium, & per has leges mundus de facto gubernatur, nec ordines naturæ, & gratiæ ſunt ordines duo ita diſiuncti, ac viciſſim auulſi, quaſi eſſent duo mundi: quanta ergo eorum ſit de natura ſapientia, qui in quem illa finem facta fuerit, & dirigatur, ignorant prorsùs? vnde leges norint, quibus regitur? quid in Ethica ſciant, quæ de fine hominis diſſerit, quæ de virtutibus? quid in Metaphyſica, quæ de Deo, & diuinis, ac ſubſtantijs ſeparatis decernit? Sed ad nos. Cæcitatem, ignorantiam, ac reliquas illas pœnas, quæ & culpæ ipſæ ſint, & aliarum pœnæ culparum negauerit nemo ritè Chriſtianus, & eas in tenebras aliquos conijci, vt cæci ſint; cum ſcriptum ſit, *aures habent, & non audient*; & item, *vt videntes non videant, & audientes non intelligant*; & item: *ſupercecidit ignis, & non viderunt ſolem: excæca cor populi huius*; & infinita ſine numero, vndè metuendus ſit maximè Deus. Scitè Auguſtinus lib. 2. contra Aduerſ. legis, & Proph. *ille igitur, qui ſecundum Apoſtolicam ſententiam, cuius vult, miſeretur; & quem vult, indurat: proculdubiò quem vult, illuminat; & quem vult, excæcat:* ac paulò poſt: *illuminat ergo miſericordia; excæcat iudicio, vtique æquiſſimo, etſi occultiſſimo,* non quidem immittendo vitium, ſed lumen ſubtrahendo, vt exponunt Sancti.

564 Iam cum hæc intellectus mala conſtiterint eorum cauſa conſulti, ad luxuriam illa fer-

Theologi reuocant. Videtur enim, luxuriæ eſſe hac in re partes maximas, cum eius delectatio ſit, vt dicunt, omnium vehementiſſima, & animum abducat ad res ab intellectualibus remotiſſimas, & abiectiſſimas, & abſorbeat, & immergat. Verum diceret quis, alias fortè curas vel litigandi, vel negotiandi, vel ambiendi haud minus irretire, ac diſtrahere homines: vehementiam illam delectationis, tunc ſolùm impedire quando eſt, & quandiu durat; vt etiam motus iræ: at eam durare parùm: & quod ad phyſicum attinet, eamdem vehementiam adeſſe in nuptis, eamdem item phyſicam materiam: nec tamen matrimonium, quidquid ſpiritualiũ contemplationem, & ſtudium aliquid impediat, eſſe abſolutè inductiuum eorum malorum. Sed de his decernere argumenti præſentis haud eſt. Illud videtur hìc non omittendum, mala illa haud eſſe effectus peccatorum ſolum quaſi naturales, ſed etiam, & maximè quidem pœnales, vt eſt manifeſtum ex ſcriptura. Quælibet ergo ſpecies peccati, vt mox exponam magis, lumen intellectuale, vel naturale, vel ſupernaturale in ſua ſpecie, & pro illa aut tollit omninò, aut minuit, & hebetat quaſi cauſa maximè naturalis: nocet etiam pro alijs ſpeciebus propter connexionem, & cognationem virtutum plus, vel minus: luxuria hoc in genere plus fortè confert. At quod magis Theologorum eſt, de malis illis loquendo, in quantum pœnæ ſunt, omnia quidem peccata concurrunt; & luxuria magis propter ſuam fœditatem, & indignitatem, vt ita loquar: cauſam verò potiſſimam in vtroque genere puto ſuperbiam, eiuſque ſpecies. Nam Paulus ad Rom. 1. teſtatur; *quia cum cognouiſſent Deum, non ſicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis: & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum: dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt:* & infra: *& ſicut non probauerunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum ſenſus*. Vtque mille omiſſis teſtimonijs, potiſſima hoc in genere Dei ſupplicia inſinuem, ex ſuperbia, & affectatata diuinitate quali quali, & Angeli à cœlo truſi, & obcæcati ſunt, vt creditur, ac genus humanum vulnus illud ignorantiæ dolendum cunctis, dolendum ſemper contraxit; gens Iudæorum ex Chriſto crucifixo propter ingra-

Quomodo luxuria?

Quomodo ſuperbia?

ingratitudinem maximè in extremam incidit cæcitatē: idololatriæ, ſuperſtitionum,ac cæcitatis gentium origo illa prima, quod Ninus filius Bellum Patrem Numen eſſe voluerit. His intelligendis conferret plurimum ſi naturam, ſi modos, ſpecies,& effectus ſuprebiæ hic exponerem ex 1. 2. quæſt. & 2. 2. quæſt. 162. & 163. videres enim, quam aptè, quam natè obcæcet ſuperbia, idque genus mala multa nobis multoties inopinis, aut oſcitantibus inducat latens hic anguis in herba, virtutibus ſæpè ipſis contecta, ſemper fingens, malaque ipſa non ſemel in bona transmutans; at timui, ne ipſa plurium rerum explicatione obſcurior redderer, & moleſtus: & docti quidem eas ſatis norunt; à reliquis aliquid eſt aliquando credendum.

565 Sed quod pluris fortè facias, ſatis hanc doctrinam approbarunt Philoſophi quoad cauſalitatem naturalē in generali: nam de meritoria quid illi agnoſcerent? Eſt enim in Ethicis axioma, omnium experimento notiſſimum, *qualis vnuſquiſque eſt, talem illi finem videri*, vt abſtinenti, & temperato fœdiſſimum, ac diſſonantiſſimum apparet inebriari: at nimio vino aſſuetis vix quidquam abſurdi, vel fœdi in eo repreſentatur, vt diuerſis nationum hoc circa obſeruatis moribus videas: idemque cernitur in reliquis omninò ſpeciebus virtutum, & vitiorum. Atque hinc demū pro omnium regularum compendio traditur vir bonus, & probus, qui ſit menſura, & regula omnium agendorum, & vitandorum; quaſi id ſit in ſingulis bonum, id malum, quod bonum, vel malum viro probo videtur; id iuſtum, quod videtur iuſto, id liberale, quod liberali, &c. & vnuſquiſque vel in magnis, vel in paruis expertus eſt augeri, dimminui, amitti vſu ipſo diſſonantiam, & conſonantiam virtutum, & vitiorum: quæ cum experientia ipſa conſtent, neceſſe non eſt vlterius proſequi. Et hæc quidem Philoſophi circa lumen ſolùm naturale intellectus annotarunt, ac tradiderunt; nam ſuperiora illa, & gratis conceſſa, & adaucta nobis lumina, donaque Spiritus ſācti, quæ proindè & auferri nobis ex integro queant, ad eorum minimè peruenere notitiam. *Mala illa quodā modo nota etiam Philoſophis.*

566 Hìc prætereà prodenda eſt, & illa inſignis origo mutationis maximæ intellectus, illa ſcilicet cum

Digitized by Google

ta pia affectio, vel aduerſa, quæ fœdiſſima quæque pulchra uideri facit, mediocria maxima; & maxima minima, & nihil non perturbat: fatuitas Patronum, ut aiũt, habet, fœditas amatorem: & ne in re manifeſtiſſima multus ſim, unicuique melior uidetur lingua, ueſtis, cibus, modus nationis ſuæ? & alij alijs improbamur, & uix non ſumus ridiculi: quorum ſi quæras originem, inuenias non aliud, quam piam affectionem, & amorem: cur Matribus ſui filij omnium pulcherrimi uideantur? & mille huiuſmodi? quod aliud tot in ſcholis diſſenſionem caput, quam affectio partium? alijs Scotus probatur, alijs alij, & alij. Quæ planè affectio cum in ipſis etiam ſpeculatiuis facultatibus miras mutationes inducat, potiſſimùm uerò rerum faciem totam in ijs ſcientijs inuertit, quæ ad agendum ordinantur; indè Ariſtoteles 1. Ethic. ab ea diſciplina excluſit omnes paſſionum ſectatores, qui ſcilicet ſunt ad iudicandum in illis ineptiſſimi, nec uerum à falſo diſcernunt.

Obiectorum ſolutio, & explicatio.

HIs prauè iudicandi, uel nihil uidendi ſignificatis 567
radicibus, uix ſolutione indigent, quæ aduerſus euidentiam ueritatis religionis noſtræ principio quæſtionis induximus; cum enim peccatis, & paſſionibus impletus ſit mundus, & citra hyperbolim eum Clemens domui comparet repletæ fumo, ſiquidem in illo aliud uix eſt, quàm concupiſcentia carnis, concupiſcentia oculorum, & ſuperbia uitæ, mirum non eſt, ſed admodum connaturale, quod tam multi, tam innumeri eam euidentiam haud uideant, ſiue naturalem uitiorum, habituum, affectionum indolem conſideres, ſiue illis adiungas pœnas illas hebetudinis, cæcitatis, ſtultitiæ, fatuitatis, ignorantiæ, atque præcipitationis; quibus quidem puniri plurimos negauerit quidem Gentilis; at apud Chriſtianum debet eſſe indubitatum. Hæc autem peccata, hi habitus, & affectiones in arbitrio ſunt noſtro; ac proindè culpa ſua homo eſt ità prauè affectus, & di-

Quomodo quiſq; poſſit à fide deficere.

Digitized by Google

& diſpoſitus, ut uix, uel nullatenus intelligat cauſas ueræ religionis; vt prauè iudicet, aut non iudicet: vt ignoret; vt non conſilio eligat, vel teneat religionem, ſed præcipitatione, vel caſu. *Quamobrem hic idem Origenes tantus, ac talis,* (ait Lirinenſis) *dum gratia Dei inſolentiùs abutitur, dum ingenio ſuo nimium indulget, ſibique ſatis credit, cum parui pendit antiquã Chriſtianæ religionis ſimplicitatem, dum ſe plus cunctis ſapere præſumit, dum eccleſiaſticas traditiones, & veterum magiſteria contemnens, quædam ſcripturarum capitula nouo modo interpretatur, meruit, vt de ſe quoque Eccleſia Dei diceret, ſi ſurrexerit in medio tui Propheta, &c. non audies verba Prophetæ illius:* ac tantumdem de priſcis quoque alijs hæreticis commemorat. Ecce quomodo facilè quilibet perdi queat.

568 Sed vt notioribus minus nota, ac præſẽtibus antiqua nobis manifeſtiora fiant, nõ ſic ſtatim, & immediatè Lutherus prolapſus eſt, quod mox ex volũtatis imperio falſam apud ſe ſtatueret, & iudicaret religionem Catholicam, ſed paſſione, & æmulatione in indulgentias primùm inuehi cæpit: poſt arſit vtrimque contentio, & ſua tuendi cupido; ac in maiora paulatim prolapſus ſibi ab Eccleſia cæpit metuere; prauè hinc erga eam affici: illius indè authoritatem carpere, minuere, mox tollere: quæſiuit, legit, congeſſit, quæcunque è re ſua ſcripta fuiſſent: Luxuriæ manus, & colla dedit; atque per tot demùm voluntarias, & culpabiles affectiones in alium verſus iudicare fortè internè quoque, & apud ſe potuit, quod principio ore tenus; ac verbis effutierat, religionem noſtram eſſe falſiſſimam: ac tantundem paulò plus, vel minus Henrico Octauo, Orangio, Caluino, ac reliquis tunc, & nunc Apoſtatis vſuuenit, vt in ſuperioribus cauſas defectionis memorantes expoſuimus. Nec enim crédas, profugos, & Apoſtatas, aut quoſuis fundamentorum religionum nonnihil conſcios momento diſſentire intra ſe religioni noſtræ, aut illã falſam eſſe iudicare, ſed mutationes poſt multas, & affectiones; & vt audio, eſt Geneuæ in prouerbio, eò aufugientes, & deficientes Catholicos nouitiatum pati annorum quatuordecim, magni ſcilicet metus, & ſcrupulorum. Ad eum in ſumma modum, quo apud nos multos vides aliquando probos maximam in pec-

peccatis diſſonantiam, & fœditatem; maximum itidem periculum apprehendentes, qui poſtea vſu, & habitu peccandi, ac conſuetudine in naturam verſa, Deum quidem audiunt, infernum audiunt, ſed vix quidquam periculi, vel diſſonantiæ apprehendunt, aut percipiunt, aut iudicant, nec videntes vident, & omninò ſtupidi, & inſenſati redduntur: ad hunc, inquam, modum multi à vera religione deficiunt, tam multi illius euidentiam haud vident, & ſine illa pereunt tam innumeri. Alij à doctioribus facile decipiuntur; ſed non ſine culpa, vt exponetur: nec enim ita ſe decipi patiuntur in rebus temporalibus. Alij caſu religionem illam colunt, in qua nati ſunt; nec de veritate, & cauſis eius curant: at curant, & diligentiſſimè de rebus alijs minimis. Propter alia deindè peccata obſcuratur inſipiens cor eorum, atque in reprobum ſenſum traduntur. Sunt & illa & nimium quidem multa, & grauia apud veræ religionis etiam cultores; at à Paſtoribus cuſtodiuntur, paſcuntur, inſtruuntur hos rursùs? Deus miſericordia illuminat, illos interim excæcat iudicio, etſi occultiſſimo, vt dicebat Auguſtinus: quemadmodum ex peccatoribus cuius vult, miſeretur; & quem vult, indurat. Ex infidelibus quoque quos vult, & quando vult, eligit, & illuminat modis innumeris; caſuali nauigatione, bello, ſeruitute, caſuali item vel amicitia, vel lectione, vel locutione, &c. alijſque ſine numero modis minutiſſima prouidentia ab ipſo præordinatis, & diſpoſitis, attingendo à fine vſque ad finem fortiter quidem, ſed ita ſuauiter diſponendo cuncta, vt caſualia videantur.

Errores loco veritatis habentur.

Illud præterea hìc duxi adiungendum, quod pridè tradebam; & eſt magna ipſa quoque origo errorum, quod ſcilicet errores loco veritatum habeantur; & hac de cauſa præ reliquis omnibus mala intellectus ſunt incurabilia. En ægrotat aliquis; agnoſcit ſe non valere: agnoſcit indè indigentiam ſuam, & orat Deum, & medicum vocat: tonat, fulminat æther: agnoſcitur; annus ſterilis imminet: agnoſcitur: oratur pro pluuia: occidis, mœcharis, furaris: haud te crédis caſtum, iuſtum, innoxium: de Deo nunc, vel poſt placando cogitas. Verum intellectus ſors eſt alia maximè miſeranda: ſcates erroribus; & credis te ſapientiſſimum, & ſuperbis, & iactas: 569

Errorũ natura peſſima, curatio difficilis.

quem-

quemadmodum phræneticis accidit, qui in extremo vitæ diſcrimine ſe ſanos credunt, & clamant: ecce, vt res nobis noſtræ ſint exemplò, ſumus Theologi ſine numero, & pugnantes inuicem ſcholæ, & non eſt homo cum homine ex toto, & plerique plurimùm diſcrepant inter ſe: cum ergo vna ſola ſit vbique veritas, neceſſe eſt, vni veritati correſpondeant errores innumeri, ex quibus pars magna plurimis contingat: & intereà nemo non ſe credit ſapientem. Pone precor, nihil inter ſalutem, & ægritudinem à nobis diſcerni, nec mortem inter, & vitam: in peſſima meſſi, vel etiam, quando nihil ſeminaueras, colligi loco tritici neſcio quod aliud apparens,& fictum triticum: quod tibi, ſicut triticum, placeret, te ſimiliter ſaturaret, & conſeruaret, & omninò triticum eſſe tibi videretur. Quænam tibi foret ſeminandi, pluuiæ, anni, orationum cura? At error eſt hoc modo ipſa veritas ficta, nec habenti aliud eſſe videtur, quam veritas: maximè verò in materia religionum propter multa.

570 Hanc Auguſtinus cauſam veritatis à tam paucis inuentæ exhibet lib. 2. contra Academ. initio: *ſiue etiam (qui error omnium populorum eſt) falſa opinione inuentæ à ſe veritatis, nec diligenter homines quærunt, & à quærēdi voluntate auertuntur, euenit, vt ſcientia rarò, paucisque proueniat*. Hinc tam paucæ, & raræ ad Deum preces: tanta loco humilitatis de erroribus ipſis ſuperbia, & ex erroribus error, & omnia miſeranda.

571 Atque ex his omnibus capitibus fides, & vera religio eſt libera, voluntaria, amiſſibilis, & mutabilis, mediatè, vt aiunt, & in cauſa; eſtque ad illam neceſſaria, & oportuna pia affectio, ut Theologi ponunt: quam nolis piam uocatam, quaſi pietate quadam, & urbanitate, & ſupererogatione poſtuletur; nam eſt omni iure debita, & obligatoria: ſed quia uel ſancta eſt, uel ad ſanctitatem conferens.

Fides, & religio voluntaria.

Modus alius libertatem fidei exponendi.

AT, ut omnes nobis magis aſtringamus, gratoſque reddamus, occurrit modus aliusſ, quo citra iactorum fundamentorum præiudicium euidentia ueritatis catholicæ religionis conſiſtat, & cohæreat cum immediata, uel quaſi immediata poteſtate ad diſſensũ. Principium eſt S. Thomæ in præſentia, fortè haud nimis penetratum, myſteria fidei eſſe uiſa, ideſt, manifeſta ſub generali quadam ratione, ideſt, ut exponit, in ratione credibilium,& credendorum; per quod ſatis indicatur, illa in particulari non eſſe ſic uiſa, & manifeſta, ſed obſcura,& non apparentia. Quid autem per hæc ſignificet, non ità planum eſt. 572

Sensũ crederẽ,ei, qui religionẽ catholicã in hac, ut 573
ita dicã,generalitate cõſiderat cũ totidẽ ueritatis indicijs,& probationib⁹,eã proponi manifeſtã, & quaſi cõſpici, non niſi à Deo fuiſſe traditam; ac ideò credibilẽ, & credendam; plus quippè eſt credendum, quam credibile ex ſuo genere, ut patet;& per hoc myſteria fidei præcisè credenda redduntur, quòd certò ea conſtitit tradita à Deo. Si porrò quis non hæc ſolum ueritatis catholicæ fundamenta conſideret, non ſic in generali myſteria ipſa accipiat, ſed ad ſingula in particulari deſcendat, illa euoluat, & examinet; (ratione antecedenti) difficultates inſpiciat, attendat, & perpendat, admodum intricatus, implexus, confuſus inuenietur;hinc lucem, hinc tenebras offendens: claritas illa,& euidentia ex fundamentis totius religionis in genere parta ex myſteriorum immenſa difficultate concutitur, frangitur, & forte etiam eliditur omninò, atque obruitur: hoc autem eſt, myſteria fidei in generali eſſe uiſa; in particulari, & euoluta non eſſe uiſa, ſed abſtruſa,& obſcura: ſicut ſalubris pilula pulchra auro apparet;ſi euoluatur, ipſo fermè terret conſpectu: ſic uirtus,ſic fœlicitas pulcherrima apparet,& placet,& neminem non allicit; at ſi omnia ſimul conſiderentur, quibus conſtat, nihil ipſa horridius,& plerique aufugiunt:ſic in ſcholis,

ſic

ſic in negotijs pars aliqua quibuſdam conſideratis uidetur euidentiſſima; at alijs adiunctis, & omnibus, vt aiunt, conſideratis, trutinatiſque, nihil euidentiæ retinet: quod idem in exercitu ſine alio, vel cum alio contra pugnante videas diſcriminis. At nos in ſuperioribus non ſine labore, ſed laboris, vti credo, pretio magno oſtendimus, & explicuimus, in fide, non vt in alijs, eſſe omnia, & ſingula examinanda, attendenda, ponderanda, ac menſuranda; ſed ea ſolum generalia inſpicienda fundamenta, quibus Deus manifeſtat, religionem aliquam ab ipſo eſſe traditam, myſteriaque deinceps ipſa non eſſe euoluenda, & mandenda, & ſine examine deuoranda, & deglutienda, vt exemplo ſalubrium pilularum declarabatur, & fidei, ac ſcientiæ diſcrimine.

574 Hinc infidelium, & hæreticorum permulti perdūtur, nec credunt, ſed diſſentiunt, quia ſtatim ad myſteria diſcutienda proſiliunt, ad Euchariſtiam, ad Trinitatem, ad Incarnationem; & vim totam opprimunt fundamentorum fidei, diſſentireque illis etiam ſtantibus fundamentis poſſunt. Vndè euidentia veritatis catholicæ partim poſitiuo conſtat, ac partim negatiuo; nimirùm conſideratione conſiderandorum, & non conſideratione non conſiderandorum; ac perit, & perditur vtrauis deficiente. At peccat, qui non conſideranda, nec examinanda, ac multum etiam nocitura examinat: eſt porrò cunctis notum, & euidens, quod ſupra diſtinctiùs commonſtrauimus, Dei dicta haud eſſe examinãda, ſed omnia quantumcumque abſtruſa, & in intelligibilia illibatè, ac firmitèr credenda. Diſſenſus ergo cum euidentia prædicta non componitur; at componitur cum omnibus fundamentis poſitiuis illam ingenerantibus.

575 Hìc verò ſuppetit ingens merendi meſſis credentibus præſertim ſapientibus. Eſt enim inſitus intellectui appetitus, intelligendi, & explorandi quæcumque ſibi proponuntur, ac ſuper illis iudicandi, cum apprehenſio, & propoſitio rerum ſuaptè natura ad iudicium ordinetur; atque vis hæc in ſtudioſis, & doctis eſt vehementior, & maior item curioſitas ſcrutandi, & explorandi. Quod ergo ſine examine res difficillimæ admittantur, & quin ſuper illis iudicemus, credantur, de- *Meritum fidei.*

bita quidem Deo, ſed laudabilis eſt valdè, atque meri-toria mentis ſubiectio: & quemadmodum in voluntate tota merendi ratio eo reducitur, vt velit, non quæ ſibi, ſed quæ Deo placent: ſic in intellectu eò reducitur, vt credat, non quæ ſibi, ſed quæ Deo videntur: ipſi autē aliud de Incarnatione, de Trinitate, de prædeſtinatione videretur. Rurſus omnes tres intellectus partes, ſcilicet apprehenſiua, iudicatiua, & diſcurſiua huic proceſſui reſiſtunt; inferendaque eſt proindè vis, & violentia cunctis illis; nam pars diſcurſiua inclinat ad diſcurrendum, diſceptandum, & explorandum; iudicatiua ad iudicandum, & ferendam ſententiam, an res ſit poſſibilis, an cohærens, &c. ac ipſa demum pars apprehenſiua multas ſpecies excitat, & difficultates ingerit, ingeminat, & à credendo retrahit, & ad diſſenſum, vel examen inſtigat. His ergo omnibus non niſi magna vi voluntatis, & obedientiæ obſiſtitur. Hinc Sanctus Thomas Paulum exponit tàm verè, quàm acutè, intellectum quippè in credendo captiuari, ideſt, quaſi alienis teneri terminis, & vinculis; nam cum ipſe aptus natus ſit intelligere, explorare, iudicare, decidere, ab his omnibus proprijs muneribus cohibetur, & tenetur velut extra propria ex imperio, & affectu voluntatis; quæ alias etiam exponenda ampliùs hìc exponere oportunum haud videtur, nec neceſſarium.

Tentationibus contra fidem quo inter alios modo occurrēdum.

Illud porrò, quod ad cuſtodiendam fidem proficere poteſt, minimè prætermiſerim. *Mirabilis* (inquit Dauid) *facta eſt ſcientia tua ex me*, ex quolibet quippè noſtrum, ſi in nos, & noſtra reflectamus, mirabilis redditur diuina prouidentia, & ſapientia, & nulla fortè ſchola eſt nobis, quàm noſmet ipſi, ad diſcendum vberior, ſi ſit, qui recogitet. Ego quidem, vt hoc liceat de me prodere, iam multis abhinc annis de euidentia veritatis catholicæ ſum perſuaſus, & creuit in dies hæc perſuaſio, potueràtque iam fermè in naturam ex vſu cōuerti. Et nihilominùs haud ſemel, dum hoc, vel illud myſterium minùs conſideratè examino, fundamentorum religionis tunc fortè non memor, conturbor facilè adeò, vt neceſſe ſit eo dimmiſſo examine ad aſylum eorum fundamentorum refugere, Deo tunc gratia ſua ſuccurrente, & ſpecies cō- 576

modas,

modas, & auxilĳ cõcedente in tẽpore oportunò: quẽ in finem, niſi impedior, alia quoq; præcepta ſubiungã.

Igitur, cum per totidem hos modos vera religio
577 relinqui, mutari, improbarique poſſit à quolibet, ſupereſt, vt exponamus, qua ratione fides, ſtante etiam euidentia morali veritatis illius, ſit vlteriùs libera, vt Sanctus Thomas loquitur, quoad vſum, & quoad aſſenſum, nec euidentia illa ad aſſenſum nos fidei neceſſitet. Fides itaque ſicut & reliqui omnes habitus, eſt libera quoad vſum; nam, vt eſt axioma, habitibus vtimur, cum volumus; & ipſe quoque habitus demonſtrandi, quo nihil eſt minus liberum, eſt hoc ſenſu liber; nec enim demonſtramus nolentes. *Libertas fidei denuò explicata.*

578 Eſt verò fides vlteriùs libera quoad aſſenſum. Licet namque argumenta, quibus veritas catholica commonſtratur, conuincant quemcumque ritè diſpoſitum, & debitè conſiderantem, ac proindè ille queat quocumque myſterio propoſito ad illius aſſenſum per ea argumenta induci; hic tamen haud eſt aſſenſus diuinæ fidei, ſed humanæ, vel acquiſitæ, vel alterius generis; nec enim quilibet aſſenſus myſterĳs fidei præſtitus, eſt hoc ipſo aſſenſus diuinæ fidei, vt patet, ſed eſſe poteſt theologicus, vel humanæ fidei, vel alius. Ille ergo dumtaxat aſſenſus, quo Deo dicenti, & reuelanti credimus myſteria, eſt aſſenſus fidei, de qua eſt hic ſermo, diuinæ quippè, & infuſæ; quem nec propter argumenta, nec propter alia motiua præſtamus, ſed propter ſolam authoritatem dicentis, & reuelantis. Cum autem dignitas, & meritum huius motiui in immenſum excedat argumentorum illorum dignitatem, & meritum, efficitur, vt aſſenſus ſequens ſuperet, & excedat in certitudine, & firmitate aſſenſum vi argumentorum præſtitum eadem proportione; ſiquidem vbique meritis obiecti mouentis correſpõdeat, & commenſuretur adhæſio, & certitudo aſſenſus, vt eſt compertum, ac facile demonſtratur, infraque exponetur. Credens ergo, cum ad credendum inducatur argumentis illis, ac modo illis proportionato crediderit, accipiens mox ex determinatione volũtatis motiuum illud ſuperiùs diuinæ authoritatis, & credens, dicere quodammodo cum Samaritanas poteſt, *iam non credimus* *Diuinæ, ſeu infuſæ fidei, & acquiſitæ diſtinctio.*

propter loquelam tuam : Samaritana enim quoad hoc typum gerit humanæ rationis, & perſuaſionis . Nec dixeris, ad hunc ſuperioris ordinis aſſenſum, excedétemque præambulam euidentiam,cogi intellectum , ac neceſſitari ab ipſa euidentia; hoc namque contra logicam eſſet, & contra regulas omnes ſcientiarum ; nec opus eſt impugnatione . Solùm ergo, & vnicè ab affectu voluntatis credens inducitur, ac determinatur, quin euidentiæ illi inſiſtat, vt clariſſimè, ni fallor,infra declarabimus : atque ipſa illa præambula argumenta oſtendũt, Deo eſſe credendum propter ſuam authoritatem ſupra modum omnem , & ad hoc obligationem inducunt. Quærent etiam hìc,an,vel undè affectus hic ſit ſupernaturalis ? At ego reſpondeo, vnde reliqui affectus noſtri erunt ſupernaturales: hæc enim eſt cauſa generalis, non hùc pertinens, ſed ad tractationem virtutum , & diſcriminis virtutum naturalium , ac ſupernaturalium: & ego eas omnes ex obiectis diſtinxi , nec vllam hìc difficultatem diſſimulo, quia nullam inuenio.

Hinc denuò facili negotio occurritur difficultatibus principio propoſitis . Patet enim neminem credere niſi volentem quoad vſum, & quoad aſſenſum: patet fidem eſſe liberam, eſſe meritoriam , atque laudari iure merito . Patet omnes quantumcumque ſapientes deficere demum poſſe à fide, te poſſe, & Originem potuiſſe modis innumeris . Patet, euidentiam veritatis fidei in primis ipſam eſſe varijs modis liberam; & deindè illa etiam ſtante, nos ab illa non ad fidem cogi chriſtianorum, ſed ad eam, quæ laudis non eſt , & qua hæretici multa credunt, & omnia credunt Dæmones, & contremiſcunt, conuicti ſcilicet euidentia ſignorum, vt exponit Sanctus Thomas ? Et num, ſi noſtra religio ſit uera, non vident Dæmones ? Lutherum apud ipſos eſſe ob hoc inter alia, quòd eam dereliquiſſet ? & ob ſexcenta huiuſmodi non vident noſtram religionem eſſe veram; & conſequentèr eſſe etiam vera noſtra myſteria ? An ideo Dæmones habent diuinam fidem,fidem Chriſtianorum, fidem , quæ eſt initium iuſtificationis ? Quis muſſitet? Ergo euidentia veritatis catholicæ non infert fidem Chriſtianorum , aſſenſum diuinæ fidei . Si à Deo concurſum Dæmonibus negari, vel quid ſimile quis re- 579
ponat;

Digitized by Google

ponat, valeat; & cum alijs contendat. Patet iam demùm, quo pacto fides ſit per ſtultitiam prædicationis, vbi expoſitiones Patrum breuitatis gratia libens prætereo: apud nos ſenſus eſt clarus, ſcilicet fidem non probare aſſerta, ſed credere: imò rationem ſubijcere, & captiuare; & ideò fides non eſt per demonſtrationem, ſed per prædicationem, quod ſæculi ſapientibus ſtultitia videbatur; nam Græci ſapientiam,& omnium probationē conquirebant teſte eodē Paulo. Atque omnes ſequen.quæſt. ad horū maiorē explicationē conferunt.

QVAESTIO XXXIII.

Vtrum Eccleſia ſit omnibus viſibilis, poſſintque etiam indocti veram religionem agnoſcere? & qua via?

580 NIſi hoc oſtendamus, parum negotij effectum eſt. *Aliquorum placita.* Nimirùm hac in re magna eſſe videtur multorum vel ignorantia, vel oſcitantia, qui alias libito ſuo pro indoctis, ac ruſticis cudunt leges. Dicent, Eccleſiam quidem eſſe viſibilem, ſed Doctis, ſed Doctoribus, non ſimplici populo, qui nihil his de rebus intelligit: & quemadmodum in ſcholis alia ſunt per ſe nota omnibus, ut totum eſſe maius parte; alia nota ſapientibus, vt ſubſtantias ſeparatas non eſſe in loco; ſic dicent, Eccleſiam Doctoribus eſſe planè viſibilem, eoſque ſolos veram religionem dignoſcere, illamque inter, & falſas diſtinguere: at indoctos, & ſimplices nihil hoc in genere poſſe, quocircà extremam multorum ineptitudinem pōderabunt. Quidquid præterea indocti, ac ruſtici, qui in Eccleſia ſunt, & apud nos, cum inſtructiores ſint, ac fundamenta veritatis vel videant, vel audiant multa, aliquid in eo valeant: at ruſtici Perſæ, vel Indi, qui in ſumma ignorantia degunt, quorsùm dignoſcere veritatem queant? Eadem porrò fermè ratio eſt de ſimplici hæreticorum plebe,

plebe, quam latent omnia, ac ſingula fundamenta ueritatis. Hinc hos omnes per ignorantias quaſdam excuſant, & niſi alia peccata impedient, ſaluos etiam fore, ſi ſaltem babtizati ſint, arbitrantur: aliaque inferũt conſectaria ſatis planè uel miranda, uel miſeranda.

Aſſeritur. Aſſeramus tamen, Eccleſiam omnibus prorsùs 581
eſſe uiſibilem, & omnes etiam indoctos poſſe ueram religionem agnoſcere, atque diſcernere. Quod multiplici mox uia oſtenſuri, primùm, quid hoc in loco Sancti Patres nobis doctiores ſenſerint, uideamus. *Quid ergo* (inquit Clemens 3. recogn.) *Putas, quod in terram defoſam abſconderit Deus veritatem, & montes ei ſuperimpoſuerit, vt ab his, qui in profundum fodere valent, tantummodò inueniri poſſit? Non ita eſt.* Id mox probat ex Dei iuſtitia. Tertullianus lib. de teſt. animæ in ueritatis chriſtianæ teſtimonium aduocat, non doctam, non litteratam animam, *ſed rudem, & indoctam, & idioticã de compito, de triuio, de textrino*: Tertullianum imitatus eſt Cyprianus. Porrò Chryſoſt. orat. *quod Chriſtus ſit Deus*, ſe putat ueritatem noſtram demonſtrare ad captum, ut ait, ancillæ, & uiduæ, & inſtitoris, & agricolæ. Auguſtinus permulta habet in eamdem ſententiam. lib. 13. contra Fauſtum c. 13. de eo cathecumeno diſſerens, qui nequit liquidam tot inter errores ueritatem dignoſcere, ad Eccleſiæ eum euidentiam ducit, quæ, cum ciuitas ſit ſupra montem conſtituta, nequeat abſcondi: *& quem montem niſi eum, qui ex paruulo lapide creuit, & factus eſt mons magnus ita, vt impleret vniuerſã terram?* Vt rursùs tum aliàs, tum lib. 2. contra litt. Petil. ait, *clauſis etiam oculis offenditur in montem*. Sed quia ſunt etiam ignoti montes, occurrit tract. 1. in epiſt. 1. Ioannis: *ille autem mons non ſic; quia impleuit vniuerſã terram: quis errat in hoc monte?* Rupertus lib. 4. in Matt. *non poteſt abſcondi, non patitur ordo, vel ratio iudicij, & conſilij diuini, vt abſcondatur, & incognita ſit, quæ ad hoc ædificata eſt, & ad hoc mille clypei pendent ex ea, vt omnes, qui inter aduerſarios periclitantur, qui inter Iudæos, & Paganos, & Hæreticos pro fide agonizantur, ſciant recurrere ad hanc Ciuitatem.* Atque ſimilia cæteri fermè omnes docuere. Qui prætereà in concionibus ad populũ habitis iam Gentilium, iam Iudæorum, iam Hæretico-

Sancti Patres conteſtantur.

rum

rum vanitatem, ac noſtram veritatem oſtendebant, & oſtendam arbitrabantur. Iam ſi placet, dicat ex ingenio indoctior Theologus, hunc montem ignotum ſimplicibus, abſconditum hæreticorum populis, inuiſibilẽ Gentilium plebibus, lucernam euangelij doctis ſolùm conſpicuam: ſaluent, quos volent:nos procul abſumus, vt vel dubitemus quidem.

582 Iam, quæ de vera religionis doctrina in genere, vel quæ de veritate chriſtiana in ſpecie diſſeruimus, idẽ ipſum demonſtrant. Probauimus, religionis doctrinam fide, non ſcientia comparandam, diuina reuelatione, non diſcurſu conſtare; vt populis, vt indoctis quibuſq; eſſet illa comparabilis, multaque hoc circa commonſtrauimus: vera ergo religio comparari ritè ab omnibus poteſt: ergo agnoſci, & diſcerni; ſin minùs non ritè, ſed caſu, & temerè colitur magis, quam creditur, vt quæſt. ſeq. dicam. In eumdem rurſus finem examen rerum, doctrinarum, ſcripturarum, linguarum, ſimiliumque repulimus, vt forma ueræ religionis agnoſcendæ breuis eſſet, & expedita, & cunctis poſſibilis. Nullis ergo eſt inuiſibilis Eccleſia, nullis inacceſſa uera religio. Potiſſimùm porrò integra quæſtione commonſtrauimus, ueram religionem debere eſſe ex rebus in mundo manifeſtis, ac euidentibus. Eam ergo etiam ruſticiſſimi agnoſcere poſſunt. Eas deindè ueritatis chriſtianæ probationes exhibuimus, quæ intelligi, quæ agnoſci, ac comprehendi ab indoctis quoque ualeant. Quam ex modo propagationis religionis chriſtianæ confecimus, non doctis ſolum, ſed omnibus Corinthijs propoſuerat Paulus: & ſic de alijs. Quam ex ſymbolo deprompſimus pro ea religione, quæ catholica eſſet, confirmanda in catechiſmo Pij V. ideò inſertam aiunt, *vt certiſſima regula eſſet, qua vera, & falſa Eccleſia indicetur*; & de particula *Apoſtolicam* ſubditur; *quare, vt omnes intelligerent, quænam eſſet Eccleſia Catholica, Patres in ſymbolo illud diuinitus addiderunt, Apoſtolicam*; at catechiſmus pro inſtituendo maximè populo compactus eſt decreto Tridentini ſeſſ. 24. cap. 7. Omnibus ergo eſt uiſibilis Eccleſia, omneſque ualent ueram religionem agnoſcere, diſcernere, dijudicare. *Multiplex probatio ex dictis.*

Præ-

Eccleſia pro omnibus erecta.

Pretereà, ſicut Chriſtus pro omnibus mortuus eſt; 583
ſic Eccleſia pro omnibus eſt fundata: ad eam omnes uocati; ideò Apoſtoli per uniuerſum mundum miſſi ſunt, ac iuſſi prædicare euangelium omni creaturæ; Chriſtus quoque uenit, non ut hunc, uel illum illuminaret, ſed omnem hominem uenientem in hunc mũdum, ſcilicet illum, qui per ipſum factus eſt. Omnes ergo ad Chriſtum, & ad Eccleſiam uocantur, ut à ſolis ortu uſque ad occaſum fiat laudabile nomen eius: quæ, cum ſint planè quaſi prima Chriſtianæ religionis elementa, probanda actuoſiùs non ſunt. Poſſunt ergo omnes Chriſtum, & Eccleſiam agnoſcere, cum ſit planè impoſſibile, ut gentilis, & ruſticus ad eam Eccleſiam ueniat, quam agnoſcere nequit: quæret enim, ad quamnã uocetur, an ad Lutheranam, an ad Caluinianam, an ad Noſtram? quas inter ſi diſcernere ille nequit, uocari quidem, licet ſtultè poterit: at moueri, audire, uel obedire non poterit. Quid porrò ineptiùs, quam ſi omnes uoces homines, ſi quo quiſque uocetur, ſcire, dignoſcere numquam ualet?

Nec alioqui eſt via populos conuertendi.

Hoc deindè conceſſo, uia omnis occluditur popu- 584
los ad ueram religionem conuertendi; non enim ui, & armis mouendi ſunt, ſed *tùm ſuadela, tùm ratione, tùm manſuetudine*, ut fatur Chryſoſtom. ad 2. ad Corint. 4. ipſæque temporales etiam pœnæ non directè, & immediatè, ſed ſolùm indirectè, ac mediatè iuuare poſſunt, & licent modis illis, quos Auguſtinus expoſuit; nec enim ille uerus Chriſtianus eſt, nec uerè credit, qui ullius pœnæ temporalis metu mouetur, nec metus hic immediatè ad interiorem fidem ualet, ſed ad profeſſionem dumtaxat externam, quæ fictum Chriſtianũ præſtet, non uerum. Populi ergo ratione, & ſuadela conuertendi ſunt, fueruntque ita pridem conuerſi. At ſi populi, ſi indocti diſcernere inter religiones nequeunt, ſi quam Deus dederit, quam non dederit, dignoſcendo non ſunt, fruſtrà apud eos perores: afferas enim argumenta quantacunque; miracula etiam, ſi placet, adde: nihil ſanè profeceris. Dicent enim; quid hæc ad nos? quid ad nos uenis, quorum non eſt cognoſcere, nec iudicare: nos per religionem noſtram ipſius in primis ueritatem credimus: de reliquo Doctores adi, quibuſcum

con-

Digitized by Google

contendas. Vndè nil iure proficere potuiſſent Apoſtoli, ac cæteri viri Dei. Quæ denuò expono; nam nihil iure apud eos loquaris, aut ores, quos iure mouere nequeas; at illos nequis iure mouere, qui iudicare non poſſunt; nec verum inter, & falſum diſcernere: ſi ergo populi integri, & indocti omnes nil inter religiones diſcernere poſſunt, nil de eo apud eos iure loquaris, vel agas: vndè vbi indocti ſunt omnes, vt apud Mahometanos, nihil iure tentabitur: imò, quod turpiſſimum eſt, nulla Mahometanis culpa erit, quod audire nolint, cum indocti ſint. Vno verbo quod abſurdiſſimū eſt, Theologi à Theologis conuerti quidem poterunt: reliqui omnes prætermittendi. Ego itaque nullo iure cōueniar in re militari, vel nautica, quæ nihil ad me. At has religionis cauſas, volunt quidam, ſupra captum eſſe illiteratorum omnium; reliquæ deindè doctrinæ præter Theologiam nihil ad præſens conferunt. Ergo ſolum Theologis vera religio prædicari poteſt; quo nihil dictu ſtolidius.

585 Rursùs Chriſtiani, quibus id eſt muneris, ſupponunt, quemcumque non Chriſtianum, Gentilem, vel Hæreticum, ſartorem, vel ancillam, ac ruſticiſſimum quemque à ſe ritè poſſe conuerti, ac de noſtra veritate inſtitui. Hunc quippè in finem ad Indos, ad Turcas, ad Anglos abeunt, nec ad ſolos doctos, quibuſcum agant, diriguntur, ſed ad omnes. Ergo ſupponunt, legitimè cum illis hac de cauſa tractari. Ergo ſupponunt, eos poſſe inter ſuam, ac noſtram religionem diſcernere, atque noſtræ veritatem intelligere; ſi namq; auditis cunctis nihil demùm dijudicaturi ſunt, erit prædicatio noſtra, ſicut probatio Academica nihil unquam promotura, nec profutura; atque inanis, & vacua, inſipienſq; vti de ea ſecta ſatis, ſuperque diſſeruimus. Quod ſi nō Chriſtiani agnoſcere veritatem noſtram poſſunt, cum Chriſtiani haud ineptiores exiſtant, quid abſurdiùs, quam ſi Chriſtianorum populos exciperemus? Omnes ergo tam Chriſtiani, quam cæteri docti, & indocti, atque ruſticiſſimi veram religionem agnoſcere poſſunt, omnibuſque eſt viſibilis Eccleſia.

Alia probatio.

Item probatur; quia ruſticiſſimi etiam quiſq; ſaluari poſſunt.

586 Denuò nemo hominum eſt, qui ſalutem conſequi nequeat, vt apud Orthodoxos eſt indubitatum, ſtatui-

 tur-

turque facilè ex ſanctis libris; eſſet enim alioqui iam damnatus homo, de quo ſuo loco. Ergo nemo eſt hominum, qui veram religionem, ſi ea caret, inuenire nequeat: ergo nemo, qui eam agnoſcere nequeat, & diſcernere: ſi namque eam haud agnoſcat, offenderit quidem illam, at minimè inuenerit: vt ſi Petrum quæreres, quem dignoſcere minimè poſſis. Quòd porrò, qui ſalutem conſequi poteſt, veram itidem religionem poſſit inuenire, ſi ea caret, ex eo liquet, quod probandum minimè foret, probabitur tamen inferiùs, ſcilicet ſine vera religione, ac fide ſaluari prorsùs neminem. Hìc illud addo, nulla loca ſuppetere expreſſiora, quibus ſalutem magis, quam fidem omnibus, ac ſingulis poſſibilem euincas: quos enim Deus vocat ad Regnum, eoſdem vocat ad Eccleſiam, vultque omnes ſaluos fieri pariter, & ad agnitionem veritatis venire, quem diuinæ prouidentiæ ordinem nobis haud licet inuertere, Sed de hoc mox plura.

Ex abſurdo Infrà deindè aliam quæſtionem tractaturi ſumus, 587
vtrum ſcilicet quælibet ſaltem chriſtiana religio ad ſalutem ſufficiat? Ad quam nos abſurdam quæſtionem ſectarij cogunt eò erroris prolapſi, vt quamlibet dicant ſufficere. Iam ad eam horrent fermè Catholici, quibus perſuaſum eſt, falſum Chriſtianiſmum non magis ſaluare poſſe, quam Mahometiſmum, vel Gentiliſmum. Nunc hìc ego quæſierim, vtrum indoctis ſaltem, ac ſimpliciſſimo populo quælibet Chriſtiana religio ſufficiat? Si dicant: iam maxima ex parte ad errorem ſectariorum delabuntur; cũ, vt notaui, totus fermè mundus quoad has cauſas ſub populo comprehendatur. Ergo nulli falſa vlla religio ſufficit: omnibus ergo eſt vera neceſſaria; ab omnibus ergo eſt illa inuenibilis; ergo ab omnibus diſcernibilis. Hùc illa pertinent, quæ de veræ religionis inuenibilitate diſcuſſa fuere: hùc denuò illa, quæ de veræ religionis euidentia, ac conſpicuitate quæſt. 18. contulimus: atque denique, cum quæſt. ſeq. monſtranda ſit veræ religionis agnoſcendæ etiam obligatio, vndique planè conficitur, neminem eſſe, qui eam, ſi velit, agnoſcere, & aſſequi non valeat. In quo ſi exceptiones fieri incipiant de indoctis, & de populo, nihil tutum ſupereſt, & prophanis, & ſectarijs ineptiendi

di

Digitized by Google

di fundamentum dabitur.

588 Omnes itaque cuiuſcunque religionis cultores affirmatiſſimè veritatem ſuam conteſtantur. Vel ergo vltrò, & temerè conteſtantur? & tunc planè mentiuntur, & in re quidem grauiſſima. Vel fundatè loquuntur? Habent ergo, quibus ad id aſſeuerandum inducantur. Habent ergo, vel habere ſe putant, quibus apud ſe potiùs, quàm apud alios veritatem eſſe, cenſeant. Hoc porrò eſt inter religiones dijudicare. Omnes ergo ſupponunt, ſeſe hoc in genere valere: nilque aliud nos voluimus.

589 At ſunt, qui populum ineptiſſimum eſſe velint ad ea omnia, quæ ad ſalutem pertinent, atque hoc more eum ineptiorem, ac magis alienum efficiunt, cum interea ipſi ex populo famulos, atque artifices cupiant diligentiſſimos, aptiſſimoſque. Quantum tamen in eo populus valeat, ſectariorum nos docet abuſus; illi enim plebem habent plerumque ad ipſas etiam de myſterijs fidei cõtrouerſias vel inſtructam, vel deceptam: de Papatu, de Purgatorio, de Euchariſtia, de imaginibus ſartor, caupo, ancilla, famulus diſputat. Ordinem quidem illi inuertunt: nam non hoc ad populum attinet, ſed ad Theologos, & Doctores ea forma, & modo, quo copioſè ſupra expoſitum eſt, atque commonſtratum. De eo populum inſtruerent, par eſſet, vndè ſcilicèt norit, Lutherum à Deo miſſum? quæ huius electionis ſigna, quæ argumenta attulerit? idque ſeorſim à rerum, & ſcripturarum examine. Hoc ad omnes pertinet, & ad pauca reuocatur: at vices mutant, & populum eius rei ignorantiſſimum, quam ſcire oporteret, ijs inſtruunt, ac onerant, quæ credere ſolùm iubetur. Enimuerò hic horum abuſus nos edocet ſatis de populorum ſufficientia.

Populorum ineptitudo vltrò obtenditur.

590 Iterùm eam demonſtrat ſatis eorumdem ad humana habilitas. Ex his ſcilicet ineptiſſimis inuenias neminem, qui pallij, & domus, & fundi, quem poſſidet, cauſas, & iura non norit. Quod ſi alicui pallium ſuum non eſſe, oppoſueris, ſcit rationem dare; ſi litem moueas, Aduocatos quærit; & iura ſua, eorumque defenſionem percipit. Inuenias prætereà neminem, qui artẽ viuendi aliquam non didicerit, magno multoties la-

Quanta omnium ad humana habilitas.

 bore,

Digitized by Google

bore, ſtudio magno, & exercitio: ipſum illud otioſorũ genus hominum artem nouit haud fortè faciliorem ſine arte viuendi; & planè videas hoc in negotio omnes ingenioſos, intentos, induſtrios: alios difficillimarum etiam artium ſcientiſſimos: quilibet de plebe piſcator temporis, ventorum, maris mutationes quoquo modo perfectiùs, vel imperfectiùs prænoſcit: aurigæ, coqui, fabri multa norunt non omninò facilia. Poſſent ergo veritatis iura, fundamenta, & cauſas iidem agnoſcere, ſi vellent; ſi hanc artem ſuam eſſe iudicarent; niſi quod plerique has facilè curas omittant: quæ non inſufficiētia eſt, ſed negligentia. Hæc ipſa rursùs negligentia, atque alienatio multos reddit ineptiores: ſi aurigas de cibis roges, ſi ſartores de re nautica, eos certè ineptiſſimos repereris: at hæc ineptitudo conſequens eſt, & voluntaria; potuit enim auriga coquus fieri, & artem quoquo modo addiſcere. Mihi credite; omnes eſſemus aptiſſimi, ſi, vt par erat, eſſet noſtra omnium in cœlis conuerſatio. Videmus quotidiè illiteratos, & rudes, ſi ſeſe rebus diuinis impendant, veritatis fidei, magnarũque rerum ſcientiſſimos. Valet ergo ad hæc humanum genus, ſi vellet: quod autem nolit, non neceſſitas, voluntas eſt.

De illis porrò hominibus vel Indis, vel Perſis, vel 591
quibuſque, ad quos nulla vnquam veræ religionis, & euangelij notitia peruenit, dicetur infra, ac ſtatuetur, nemini vnquam veritatis cognitionem negatam, qui dignus fuit: & cui ea defuit, dignus non fuit; quam Auguſtini ſententiam explicabimus, & confirmabimus. Non illud ſequitur, eos ſine vera religione ob ſuam ignorantiam ſaluari poſſe: ſed illud, eos, ſi ſe ritè gerant, ad veritatis cognitionem adducendos, vt dicemus.

Eccleſia nõ eſt omnibus æqualiter viſibilis.

Hinc porrò negare haud poſſumus, Eccleſiã nõ eodẽ 592
modo eſſe cũctis viſibilẽ; idq; multiplici de cauſa; nã, vt voluntarias multas prætereamus, quibus permulti veritatis cognitionem ſibi impeditiorem reddunt, adeſt primùm inæqualis, diſparque aptitudo naturalis, qua faciliùs, vel difficiliùs eam, illiuſque fundamenta percipiant; adeſt deindè locorum diſtantia, quæ aliquibus veritatis cognitionem difficillimam efficiat, vt in ex-

trema

trema Iaponia, vel Tartaria natis; nullis tamen ea eſt impoſſibilis, vt amplius declarabitur. Nec immiſericors eſt ideò Deus, vel auarus, ſi ſalutis uiam vnicam tam habeat cognitu difficilē aliquibus; nec enim eam Deus ita inacceſſam ijs fecit, ſed homines; quorum hoc circa impedimenta, & ſcelera remouere, ſecundum conſiliorum ſuorum ſapientiam haud fuerat, vti etiam exponetur; nec enim omnia vno in loco danda ſunt, & ſufficit vnicuique quæſtioni, ac diei malitia ſua. Eccleſia ergo multis eſt viſa, & omnibus uiſibilis remotiùs, vel proximiùs: facilius, vel difficiliùs: vt ſalus, & fœlicitas omnibus eſt poſſibilis faciliùs, vel difficiliùs; &, quemadmodum Deus glorioſus gratiam ſuam omnibus quidem concedit, ſed tamen diuidit ſingulis, prout vult, alijs vberiorem, alijs minorem, & omnibus ſufficientem; ſic concedit cunctis media ad ueram agnoſcendam religionem neceſſaria; alijs tamen pientior Deus eam ob oculos, & in conſpectu ipſo conſtituit; quibus quidem maiorem gratiam facit; at cæteris nullam idcircò iniuriam. Sic in ipſo etiam naturali rerum ordine aliquibus eſt victus corporis facilis, alijs, & alijs difficilior, & difficilior. Sic in Regnis quibuſque ipſa etiam omnibus præſcripta, & communia præmia alijs, quam alijs ſunt ex ipſa multoties locorum diſtantia difficiliora, omni etiam acceptione perſonarum prætermiſſa.

593 His iam pro quæſtione diſcuſſis, abs re non erit, ſi viderimus, quibus modis alij populorum ineptitudini, *Quibus modis alij populorum ineptitudini ſuccurrant.* ac ignorantiæ ſuccurrere nixi ſint. Illos vero prætermittimus nimis exorbitantes, qui multis ſine uera religione ſalutem promittunt, inferius oppugnandos: alij indoctis populis, rationumque fidei, vt putant, ignaris euidentiam quamdam concedunt, quam practicam vocant, quaſi ſine ratione, ſine ſpeculatione vltrò cōceptā, & habitam, eamque non veritatis, ſed credibilitatis *Remouetur.* fidei: eam autem ſiue credibilitatis, ſiue ueritatis euidentiam (nam vtriuſque ad præſens par eſt difficultas) pridem ego, cum eamdem defenderem, exponere ſolitus fui exemplis alijs; nam ſimplex populus citra rationem ferè, & diſcurſum practice agnoſcit, fœdum eſſe inebriari, turpe mentiri, atque ſimilia; quorum ſi rationem poſtules, ſciat nullam.

Digitized by Google

Verum re diligentius perpenſa, hanc euidentiam 594
practicam ad præſens probare non potui: ad quod duæ inter alias cauſæ mouerunt me potiſsimum. Prima, quod hoc pacto falſarum etiam religionum ſectatoribus effugium facile concedatur, quò ſe expediant, nobiſque nullo negotio ſatisfaciant: vt enim ſupra dictum eſt, & mox denuo dicetur, de inſtinctu interno, ad quem ſectarij confugiant, ſi practica illa euidentia citra rationem, citra fundamentum ſufficiat, facile Mahometanus, vel Sectarius quiſque reſponderit, credibilitatem, vel ueritatem religionis ſuæ ſibi uideri euidentem, atq; ita ſe practicè iudicare, nec profici poterit.

Denuò remouetur.

Altera cauſa fuit, quòd omne iudicium, aſſenſuſq; 595
omnis in quocumque intellectu etiam indocto, etiam barbaro non niſi in vero fundetur; alij quidem intellectus alijs faciliùs mouentur, & credunt, & iudicant; at nullus niſi uero mouetur, & inducitur. Res porrò aliæ ſunt, quas per ſe notas, vel ex terminis notas nuncupamus, vt totum eſſe maius ſua parte? atque his quilibet aſſenſum vltrò præſtat, & ſine probatione. Hoc pacto ſunt in moralibus quædam quaſi prima principia per ſe nota, quæ probat ionc haud indigeãt, qualia fortè ſint, fœdum eſſe inebriari, tu rpe mentiri, atque ſimilia, licet & iſta praua multotiès conſuetudine, & habitu obſcurari ſoleant. Aliæ ſunt res non ita notæ, ſed quæ ratione, & probatione appareant: at his nec ruſtici quidem ſine probatione conſentire poſſunt. Huiuſmodi autem eſt vera religio, & illius etiam ueritas, & credibilitas, nõ per ſe nota, nec ex terminis patens, ſed probanda, vt conſtat. Et certè mirandum eſſet, ſi ad id probandum me obligarent, & nuper oſtendere debuerim, ueram religionem inuenibilem eſſe; nunc contrà laborare cogerer ad probandum, eam per ſe notam non eſſe: res eſt manifeſtior, quam probanda ſit. Nemo ergo etiam barbarus, ac rerum omnium rudis ſine ratione, ſine probatione vltrò iudicare quaſi practicè poteſt, religionis noſtræ credibilitatem, vel veritatem euidentem eſſe: dicere quidem id ore poſſunt; at intùs mente, & verè ita iudicare eſt impoſſibile. De cæteris illis populi maximis de mendacio, de furto, ac ſimilibus dicas, ea eſſe prima principia actuum humanorum à Deo impreſſa,

Digitized by Google

preſſa, vt alibi explicui: vel nunc dicito, eas, cum in noſtra fide tradantur, ſatis eſſe, ſi populus ſolùm credat, nec vllo pacto ſciat, nec rationem habeat: at veræ religionis, ac fidei alia eſt ratio explicata ſuperiùs, & iteranda denuò; nec enim vera religio, & fides per ſe ipſam ritè defenditur, nec ſine alia probatione aſſenſus illi præſtatur. Impar eſt ergo, ac inſufficiens euidentia illa practica ad præſens, niſi hoc nomine euidentiam imperfectiùs quidem probatam, ſed probatam tamen intelligant.

596 Alij, qui paritèr populorum ſummam eſſe ignorantiam, & ineptitudinem cenſent, occurrunt inſtinctu interno, aut illuminatione interna Dei, quaſi indè ſimplex populus diſcernat, atque percipiat religionis veritatem. Quod vt dicerent, S. Thomas videtur patrocinatus: nam 2.2. q.2.ar.9. arg.3. illud ſibi oppoſuerat, an qui credunt, habeant cauſam ſatis inducentem? Si habent, ſine merito credent. Si non habent, leuiter credent. Reſpondit, credentem habere ſufficiens inductiuum; *inducitur enim* (ait) *authoritate diuinæ doctrinæ miraculis confirmatæ: & quod plus eſt, interiori inſtinctu Dei inuitantis: vndè non leuitèr credit*. Hùc illa etiam pertinent, quæ quæſtione 10. ex Ioanne, ex Auguſtino, & alijs pro inſtinctu interno allegauimus, & expoſuimus. *Aliorum modus.*

597 Verùm hi in primis haud nobis repugnant in hac quæſtione; fatentur enim, indoctos aliqua demum via conſcios reddi veritatis. Sed quoniam celeberrima eſt de inſtinctu interno, etiam orthodoxè explicato controuerſia, libet nonnihil adiungere. Mittimus inſtinctum ſectariorum quæſt. 10. oppugnatum, reuictũque. Iam nemo Catholicorum inſtinctum admittit Eccleſiæ iudicio non expoſitum, ac ſubiectum: de cætero in inſtinctu ſic temperato multi multa fundant, & illo in præſentia ignorantiæ ineptiorum ſubueniunt: at alij vel nomen ipſum horrent, atque cum Suarez inſtinctũ internum ſeminarium cenſent errorum.

598 Mihi planè hac in re multa in comperto ſunt. Primum, ſanctos, ac Dei amiciſſimos viros citra rationẽ, ac probationem magna multoties luce perfundi, qua veritatem religionis, maioraq; alia non tam colligant, quam conſpiciant, & quaſi videant: vt ſcitur. Ipſo *De inſtinctu interno.*

Digitized by Google

indè exercitio fidei acquirunt multi magnum lumen, quo & veritatem eius, & quæ ſecundum eam virtutem ſunt, dignoſcant plùs, vel minùs pro maiori, vel minóri incremento habitus: cum namque, vt experientia conſtat, alijs etiam habitibus hoc lumen comparetur, ideoque vir eximiè iuſtus quaſi regula ſit iuſtitiæ, & eximiè probus regula totius probitatis, & id probum ſit, quod viro probo videtur, à fortiori habitus fidei, cum intellectualis ſit, id luminis contulerit, ſi perficiatur vſu, & exercitio. Denique, vt credamus, interna Dei gratia opus eſſe, in comperto eſt inter Catholicos. At, an omnes intùs percipiant, & experiantur, ſe non à carne, non à Dœmone, non errore, ſed à Deo duci, quæſtio eſt. In qua cenſeo, nihil tale diſcerni cõmuniter nec à doctis, ac minùs multò ab indoctis: quod credo, ex quæſt. illa 10. ſatis liquidò colligitur. Excelſum illud ingenium Perez acutè certè in aduersũ hic laborauerat: breuitati tamen dandum, vt his omiſſis properemus. Porrò D. Thomas non excludit rationes, & probationes, vt in ipſo etiam adducto documẽto conſpicitur; vult tamen, nos inſtinctu interno, ac interna gratia illuminari, vt probationum, ac rationum vim ritè percipiamus: ſcilicet, vt Auguſtini eſt ſententia, & quiſque noſtrum expertus videtur, eadem res, eadem ratio alium mouet, alium non mouet: memet ipſum iam mouet, iam non mouet: nunc vix aliud quã ſonum verborum haurio; nunc vim capio, rationem penetro, & moueor, vbi ſcilicet dat Deus miſericors aures audiendi, vbi oculos noſtros aperit, & illuminat; de quo quæſt. præcedenti dictum eſt, quibus planè diuinis muneribus ſacer textus exundat. De communi itaque, & ordinaria lege tam docti, quam indocti nonniſi fundamentis, ac rationibus externis veram religionem agnoſcere poſſunt; at non excluſo, ſed incluſo, ac requiſito interno lumine; quod tamen, vt dictum eſt, quoad ſufficientiam nulli non conceditur.

Ratio neceſſaria ad fidẽ

QVAEST. XXXIV.

Vtrum non ſolùm poſſint, ſed etiam teneantur omnes homines etiam indocti veræ religionis conſcij eſſe?

599 NON illud inquirimus, an omnes per ipſam ſuam vel religionem, vel fidem illius ſimul veritatem inter cætera credant, vel credere obligentur? Hoc namque nulla non dicit, vel affectat religio, nullique iactantiùs veritatem ſuam affirmant, quam qui maximè ſiue fallunt, ſiue falluntur. Ad hoc vltrò in re grauiſſima dicendum mendacium omnes nimium inſtituti, ac prompti ſunt; multos videas in rebus quidem alijs circumſpectos, veraces, qui, quæ ignorant, vltro, citroque affirmare non auſint, cum norint probè ſeſe mentiri, ſi ea etiam affirment, quæ ignorant prorsùs: quibus intereà ipſis religio eſſe videtur cauſa religionis dictum mendacium. Hoc genus quidquam de licitis pro religione mendacijs pridem commenti ſunt Priſcillianiſtæ, quos euicit magnis rationibus Auguſt. lib. vno de mendacio, & altero contra mendacium ad Conſentium. *Quid quæratur?*

600 Cum itaque omnes, & hæretici, & Iudæi, & Pagani, & Chriſtiani noſtram ſinguli religionem veram per religionem ipſam habeamus, videndum eſt, an hoc ſufficiat, an neceſſe ſit, ſciat aliundè quiſque eam veram, quam colit; eam falſam, quam blaſphemat? Quæ quidem quæſtio pridem proponenda videbatur; cum primùm enim exploratum fuerat, veram religion m in mundo dari, eamque in genere eſſe inuenibilem, ſubiungendum continentèr videbatur, an eam omnes etiá indocti agnoſcere poſſent? an rursùs non ſolùm poſsét, ſed etiam tenerentur? Viſum eſt tamen, hunc ſcientiæ ordinem commutare, vt magis oſtenſiuè & vtiliùs pro-

cederemus, præmiſſa primùm expedita, breuique forma veræ religionis agnoſcendæ; productis deindè, atq; expenſis modis, ac medijs permultis, & facilibus, quibus vera inter omnes palàm eminere videretur, vt indè eſſet perſuaſu facilior nunc addenda obligatio.

Hoc circa ſuperiùs Gentium, & Mahometanorũ extremos errores eiicimus; aliorum omnia ſcire, aliorum nihil ſcire, ſed omnia ignorare profitentium, quorum alterum irrationale prorsùs, alterum ſuperbum eſt nimiùm: quæ cuncta expoſita ſunt. Nunc tamen denuò Mahometanorum idem error explicatiùs proponendus, diſcutiendus, repellendusque venit. Ergo aiũt, indoctis omnibus, ideſt, ſuis omnibus ſatis eſſe, ſi religionis ſuæ veritatem per ipſam religionem ſuã teneant, nec opus eſſe, quòd eam nouerint aliundè. Ex quo, vbi veritatem ſuam affirmant, ſenſum eſſe dicent, ſeſe id ita per ipſam religionem tenere: vndè affirmatio, vtpotè ipſorum conformis fidei, mendax, vel temeraria eſſe deſinit, cum vnicuique ea liceat affirmare, quæ credit. 601

Fundamenta negandi.

OCcurrũt porrò multa, quibus hic error fulciri videtur. Primò hìc denuò populorum proferẽt ineptitudinem, de qua quæſt. præc. dictum eſt. Obligationem rurſus iſtam dicent grauiſſimam; miſericordioſiorem verò Deum, quam qui tam difficilia præcipiat. Præterea ignorantiam iſtam eſſe commodam, perutilemque ipſi veræ religioni conſeruandæ, cum nemo quidquam ſciat, quod opponat: ſic illius etiam vnitatem conſeruandam meliùs, cum diuiſiones ſemper ex abuſu doctrinæ, atque diſputationibus ortæ ſint: vtrumque porrò palàm conſtare religione chriſtiana, ac Mahometana conſideratis; nam in noſtra infinitæ diuiſiones, & hæreſes obuenerunt; in Mahometana porrò rariores: ex quo rurſus hic modus bono etiam ſtatus, pacique Regnorum erit vtilior. Et certè is modus videtur veræ religioni congruere, qui ad eam, illiuſque vnitatem conſeruandam erit efficacior: at igno- 602

ran-

rantia prædicta eſt in eos fines efficacior. Nec aliud videtur Apoſtolus tradere 2. ad Corinth. 1. *Perdam ſapientiam ſapientium, & prudentiam prudentium reprobabo. Vbi ſapiens? Vbi ſcriba? Vbi Conquiſitor huius mundi? Nam quia in Dei ſapientia non cognouit mundus per ſapientiam Deum, placuit Deo per ſtultitiam prædicationis ſaluos facere credentes.* Stulta autem prædicatio eſſe videtur prædicatio nihil probans, ſed ſimpliciſſimè narrans, ac proponens; cui proindè correſpondeat ſimpliciſſima fides, ac omnis rationis expers: ergo per hanc fidem ſaluat nos Deus; & certè, vt homines confunderet, eorumque retunderet ſuperbiam, voluiſſe videtur cum ijs ſeſe gerere non tanquam cum hominibus, ſed eos omni vſu rationis priuare, dum eorum ineptæ ſapientiæ ſtultitiam oppoſuit prædicationis. Ergo credendum eſt ſimpliciter, nec quærendum, nec ſciendum aliud.

603 Prætereà indocti ſaltē populi tenentur eam religionē conſeruare, in qua nati ſunt: at illa multoties eſt falſa: ergo non tenentur conſcij eſſe veritatis. Cum verò aliundè nemo præ alijs doctus, vel Theologus fieri teneatur, nemo rurſus Theologorum præ alijs cauſas iſtas religionis indagare, fiet demùm, poſſe omnes ita eſſe hac in re ignorantes, vti ſunt, ac eſſe profitentur Mahometani. Denique, vt multa nunc alia prætercam, Chriſtianos cum Mahometanis conferamus: ecce in ignobili pago, in quo nullus ſit doctus, naſcitur quis, atque baptiſmo primum, mox profeſſione Chriſtianus efficitur: is quidem à Parentibus, aut alijs, ſed ignorantiſſimis audit multotiès religionem noſtram veram, & ſalutis viam vnicam. Iam Mahometanus quærat, an id ſufficiat, vel ſecùs? Si neges, fiet, pleroſque Chriſtianorum non eſſe veræ religionis ritè gnaros, nec obligationi ſuæ facere ſatis. Si porrò id ſufficiat, cum nemo ſit Mahometanorum, qui ſimiliter à ſuis non audierit religionem ſuam ueram, fiet, eos obligationi ſuæ facere ſatis, eſſeque pro modo ſuo conſcios ſatis veritatis: ac demùm licere morem ſuum de religione per ignorantiam conſeruanda. Quòd ſi alias noſtras, alias cæterorum leges conſtituas, eoſque iubeas ſcientiores eſſe, te planè derideant. Quæ certè ſi dignè expedientur, magnum operæ prætium erit.

Aſſertio affirmans.

Authoritas Theologorũ. DIcendum eſt itaque, omnes homines etiam indoctos teneri conſcios eſſe ueræ religionis. Hanc plus, minuſue ſenttẽiam orthodoxi Theologi Capreolo, aut ſimili alio excepto reliqui, quos ſciam, omnes tuentur. Nam docent, ad credendum neceſſariam eſſe applicationem fidei, aut obiecti eius; quam applicationem fieri cenſent per euidentem credibilitatem: euidentem uerò credibilitatem, uti ſupra expoſuimus, tantam ponunt, quæ põdere ſuo cæteras ſectas omnes reddat incredibiles. Hanc nos diximus euidentem etiam ueritatem eſſe: cum namque euidens ſit, Deo curam eſſe ueræ religionis promouendæ, quis hæc duo connectat, hæc ſola religio eſt euidentèr credibilis; hæ omnes aliæ euidentèr incredibiles; & tamen fortè non illa, ſed aliqua reliquarum uera eſt? Sed de his ſatis multa ſuperiùs: nunc ſaltem euidentis credibilitatis ſcientia, & conſcientia etiam pro indoctis, & quibuſque ritè credituris ex communi omnium ſentẽtia poſtulatur. Quod ſi ego ſcientiam, & conſcientiam ueritatis pro iiſdem etiam indoctis, ac ruſticis adiecero, nihil uel laboris, uel abſurdi uideor inducere: ex quo quippè indocti, ac ruſtici ſcientiam, & conſcientiam euidentis credibilitatis comparabunt, indidem eodem negotio partam habent agnitionem ueritatis. 604

Authoritas Eccleſiæ, & ſcripturarũ. Fundamenta porrò, quibus ducamur, ſunt ſatis multa, eaque grauiſſima. Et primùm quidem quaſi ab authoritate ordiamur ſic. Non ſolùm docti, ſed etiam indocti, ac ruſtici, uiri, & fœminæ, & famuli poſſunt eſſe hæretici, & excommunicantur, arceanturque ab Eccleſia. Hi ergo omnes poſſunt eſſe pertinaces: hi ergo omnes poſſunt, & debent ueram Eccleſiam agnoſcere: ſin minùs, nulla eſt pertinacia; nec enim pertinax ego ſim in iis, quæ agnoſcere nec poſſum, nec teneor. Hi rurſùs omnes ſunt pœnæ capaces: ergo etiam culpæ: hi omnes puniuntur: ergo hi omnes peccant: ergo hi etiam omnes tenentur ueram Eccleſiam, ueram religionem agnoſcere. Sin minùs dicant: quid nos puniatis, 605

tis,

tis, quorum non eſt hæc noſſe, quorum nulla hic obligatio? Item Chriſtus haud doctos ſolùm Iudæos, ſed omnes docet excuſatione deſtitutos; quia coram omnibus veritatem ſuam euicit, demonſtrauitque ſignis, & operibus. Item Deus non per doctrinam, & ſapientiam, quæ populis forent inacceſſæ, ſed per ſimplicem prædicationem miraculis, quæ indoctis quoque obuia eſſent, confirmatam voluit mundum ad veram religionem conuertere, & in ea conſeruare: ergo horum cognitio ad omnes pertinet, & omnes obligantur. Nec Paulus doctos ſolùm Galatas à Chriſto putat exciſos, quia neceſſitatem legis addebant, ſed omnes, & ad omnes ſcribit, omneſque inſtituit: nec ſapientes ſolùm Corinthios, ſed vniuerſos increpat reſurrectionem negantes, omnibuſque veritatem noſtram probat ex modo ipſo propagationis Euangelij: ad Epheſios ſimiliter omnes loquitur, & iubet, vt iam non ſunt *paruuli, fluctuantes, & circumferantur omni vento doctrinæ*: qui porrò veritatis ſuæ conſcij non ſunt, & benè perſuaſi, fluctuant facilè, ac circumferuntur omni vento doctrinæ. Ad omnes identidem Galatas ſcribit; cum anathematizat ſiue Angelos de cœlo, ſiue ipſos etiam Apoſtolos, qui euangelij doctrinam alterarent, illiſque credere prohibet: adeò illos veritatis perſuaſos, conſcioſque eſſe iuſſit. *Sed forſitan Galatis iſta præcepta ſunt?* inquit Lirinenſis c. 13. *Ergo & illa ſolis Galatis imperata ſunt, quæ in eiuſdem epiſtolæ ſequentibus capitibus commemorantur; qualia ſunt hæc: ſi viuimus ſpiritu, & ſpiritu ambulemus; non efficiamus inanis gloriæ cupidi, inuicem prouocantes, inuicem inuidentes, & reliqua. Quod ſi abſurdum eſt, & omnibus ex æquo imperata ſunt, reſtat, vt ſicut hæc morum mandata, ita etiam illa, quæ de fide cauta ſunt, omnes pari modo comprehendant*. Petrus quoque Apoſtolus ep. 1. c. 13. *omnes iubet eſſe paratos ſemper ad ſatisfactionē omni poſcenti vos rationem de ea, quæ in vobis eſt, ſpe*, ideſt, cur non temerè, ſed prudentèr futura bona ſperemus. Ideò, vt quæſt. ſup. notauimus, Sancti Patres apud populum Chriſtianam veritatem contra aduerſarios quoſque oſtendebant. Idcircò etiam ea de re erudiuntur populi in catechiſmo Pij V.

606 Nimirùm myſteria ipſa credenda fidei non

ſolum, ſed rudibus etiam, ac ſimplici plebi proponuntur, diſtinguuntur, explicantur: licet enim ad plura explicitè credenda docti obligentur, quæ plebem latent; & ipſa quoque illa, quæ omnibus proponuntur, alio pacto à Doctis, alio à plebe capiantur: ſunt intereà cunctis perfectiùs, vel imperfectiùs agnoſcenda principaliora, vt Trinitas, & Incarnatio,&c. nec ſufficit fides ſola diſtinctior, & explicita Doctorum. Hunc ergo in modum non ſatis eſt, ſi Docti ſolùm rationem ſciant fidei,ſed omnes modo ſuo perfectiùs, vel imperfectiùs eam habere tenentur. Quod alijs nunc medijs probandum eſt.

Aliæ probationes. Hùc in primis conferunt ex quæſt.18.permulta. 607
Ibi enim oſtendimus, veram religionem eſſe ex rebus in mundo conſpicuis, euidentibuſque. Id porrò inter alia perſuaſimus ex ea veræ religionis proprietate, quod ſit, ac ab omnibus iudicetur res obligatoria, & vitæ etiam ipſi præhabenda: quam obligationem ſubſiſtere haud poſſe, diximus, niſi ipſius veritas citra omnem opinionem conſtaret. Hinc iam,cum indocti quoque religionem ſub eadem obligatione colant,fit,indoctos etiam veritatis illius debere eſſe conſcios, certoſq; Ibidem porrò remouimus obligationem ab ipſamet religione exortam; atque oſtendimus, fieri non poſſe, quod obligatio ad religionem,vel fidem ab ipſamet vel religione, vel fide primitùs ſubnaſcatur,ſed aliam priorem quærendam obligationis originem. Cum ergo nemo prorsùs vllam religionem colat ritè, niſi ad eam colendam obligatus, nemo etiam indoctus obligationẽ non habet aliundè, quam ab ipſa religione, natam primitùs; quæ planè origo obligationis aliud non eſt,quã perſuaſio veritatis eius. Innatam prætereà illam, & quaſi inſenſatam exiſtimationem, quam practicã compellant, quæſt.præc.manifeſtis, credo, rationibus explosimus:quod ſi nihilominùs illa ſubſiſtere poteſt,licet per me quoad præſens.

Explicatio, & confirmatio. Exponamus magis,& confirmemus. Quicumque 608
Chriſtianus putat ſeſe obligatum ad religionem Chriſtianam præ Mahometana; & quicumque Mahometanus vice verſa, nullo excepto nec ruſtico,nec barbaro: atque prorsùs implicat, eum eſſe ritè,ac verè Chriſtianum,

mum;qui propoſita vtraque religione ad vnam præ alia non ſe iudicat obligatum, vt patet: imò ideò Chriſtianus quis vult eſſe,ac permanere; non autem Mahometanus; quia ad illud tenetur, nec vltrò arrepta religio eſt religio,ſed profeſsio : quæ omnia ſunt indubitata. Habet ergo quilibet ſpeciale aliquid,quo ad eam obligationem iudicandam inducatur; vt quippe demùm queſt.ſuper. eſt expoſitum, nequit intellectus vltrò,ac nullo mouente vero induci in aſſenſum. Quinimò patet,vnumquemque obligationem ſuam in veritate religionis fundare,ac ideò Chriſtianum ſe ad ſuam religionem obligatum iudicare,& dicere; quia eam cenſet veram; Mahometanum identidem contrariam obligationem adſtruere in contraria veritate. Hinc porrò conficitur, vel eos mentiri,vel rationem habere aliquam, qua ſibi eam obligationem perſuadeant. Nam ſi omni ratione carent,nequeunt ſe obligatos iudicare; idque mentiuntur,dum obligationem affirmant; quod ſi non mentiuntur,ſupereſt,vt rationem aliquam habeant,qua eam obligationem ſibi perſuaſerint. Quicumque ergo verè religionem colit aliquam, ratione habet,qua eam ſibi veram eſſe perſuadeat. At falſam pro uera reputare,& errare non ſufficit, nec ſaluat quemquam, vt demonſtrabitur. Ergo omnes tenentur veræ religionis conſcij eſſe. Qualis porrò, & quanta hæc ſcientia, vel ratio eſſe debeat, protinùs exponetur.

609 Hac de cauſa ſuperiùs dictum eſt, Mahometanos nihil intùs,& corde credere: quia ex ipſa ſua profeſſione omnem rationem,ac probationem prohibent, vt eo loci fuit commonſtratum, explicatumque vulgari exẽplo parium, vel imparium ſtellarum, quorum neutri parti quis ex animo conſentire poteſt,quia omni ratione deſtituti ſumus, quæ ibi explicata hanc in cauſam iuuabunt. Impoſsibilis eſt ergo aſſenſus obligationis huius(quam ex terminis, ac per ſe notam haud eſſe ſupponimus; atque etiam probauimus ſupra) ſine ratione, ſine probatione. At omnes nullo excepto ad ueram religionem habendam obligantur,nec eam habere poſſunt niſi præhabita,ac præcognita obligatione eius;nec præcognoſcere obligationem ueritate non præcognita. Omnes ergo nullo excepto tenentur ueram religionem agnoſcere. *Mahometanorum nulla fides.*

Hinc

Multi ſecta rij nil corde cr. dunt.

Hinc porrò conſpicitur, eos miſeros Sectarios, quibus moris eſt, non aliam, quam Principis religionem colere; hodie vnam, cras alteram, vt contingit mutare Principes, uel etiam ipſi mutantur, nihil verè credere. Confunditur facilè profeſsio, confeſsioque externa cũ interna; cum tamen ex Paulo corde credatur ad iuſtitiam; & exterior confeſsio ſine interna fictio ſit, non religio, vt patet. Vel enim de nullius præ alia ueritate perſuaſi ſunt? & tunc nihil credũt, vt innotuit; uel eam quam hodie quiſque tenet, putat ueram? & tunc fieri nequit, vt cras, quia Principi aliud libuit, uel loco eius alius eſt ſuffectus Princeps, mihi aliud uideatur. Quiſquis deindè eo pacto eſt diſpoſitus, nullam præ alia cẽſet ueram; & ſic nullam credit; & profeſsiones mutant quidem, ſed minimè religiones. Nec hanc in impietatem opus eſt pluribus. Quòd autem intereà Sectarijs uideatur, ſe credere: nihil probat; fallímur enim facile in rebus etiam noſtris, ac apprehenſiones, & iudicia cõfundimus: ſicut Academicis uidebatur ſe nihil iudicare, cum iudicarent tamen, ſuntque obuia, & multa confuſionis ſimilis exempla. 610

Denuò aſſertio poſita probatur argumẽto quæſt. præc. confecto. Scilicet oſtendimus, indoctos etiam poſſe ueram religionem agnoſcere; ſin minus modum non ſuppetere, quo populos ad eam illius prædicatores conuertant. Illa uerò, ſi conſiderentur attentiùs, non potentiam ſolùm, ſed obligationem quoque euincunt. Si namque populus non in ſe, ſed in Doctoribus rationem ſuæ fidei dare tenetur, non in ſe, ſed in Doctoribus conueniendus erit: ibi enim quiſque debet conueniri, ubi poteſt, ac debet rationem dare: ibi rurſùs quiſque legitime conuincitur, ubi tenetur ſe defendere. At ſi populus non tenetur ueram religionem agnoſcere, idque Doctoribus eſt reſeruatum, ille non in ſe, ſed in Doctoribus tenetur rationem dare, ac ſe defendere: unde ex quacumque propoſitione ſibi facta ad Doctores ſe remittit, & appellat. Ergo nequit legitimè conuinci, nec de vera religione perſuaderi: ergo neque cõuerti. Quod tamen abſurdiſſimum eſt, & contra quã ſumpto ab Apoſtolis exordio præſtare ſolita fuit perpetuò ſancta Mater Eccleſia. 611

Dicas

612 Dicas, populos falſæ religionis teneri veræ prædicationem, & propoſitionem audire, deque illa inſtitui, at ſecus populos veræ religionis: hoſque proindè haud debere conſcios eſſe veritatis: idque moris eſſe in Eccleſia, in qua propoſitis contra fidem difficultatibus ſimplex populus Chriſtianus ad Doctores appellare edocetur. *Difficultas emergens.*

613 Sedenim in contrarium nobis obiecerint, idem legis obſeruandum de reliquis etiam populis; quo facto, via ſuperſit nulla ad indoctum hæreticum, vel Mahometanum conuertendum. Ecce enim Caluiniſtæ falſitatem ſuam palam demonſtro: tamen negat, ſe idcircò conuertendum, & ad Miniſtros ſuos me remittit; & dicit, tantumdem apud nos fieri, indoctos ab his rebus excuſari, & ad Doctores remitti cauſam totam. Caſus hic non ſemèl accidit, ſatis planè impeditus. Quod ſi replicem, noſtram religionem veram eſſe. De hoc reſpondet litem eſſe; de eo conſcium ſe eſſe non oportere; quodque ipſum conuincam, perindè fore, atque ſi in Mathematica conuincerem quemcumq; de plebe agricolam. Vt nimirùm earum rerum neſcientia, quæ noſtræ non ſunt, neſcientia quidem eſt, at neutiquam ignorantia; ita quiſque in rebus non ſuis nec conuictus, nec non conuictus habetur. Mallem, fateor, Duces, ac Magiſtros hoc in puncto habuiſſe; proponam tamen, quæ occurrerent, Doctiorum iudicio.

614 Duo tacta ſunt, quæ diſtinguenda veniunt. Alterum, an populus veræ etiam religionis conſcius veritatis eſſe debeat? & hoc iam aſſeruimus, ac probauimus, Alterum, an ille aliarum religionum prædicatores audire teneatur. Et hoc negandum eſt. Imò ideò eos audire non tenetur, quia veritatis ſatis gnarus exiſtit; nam *quærendum eſt, donec inuenias; & credendum, vbi inueneris; & nihil ampliùs, niſi cuſtodiendum, quod inueniſti, dum hoc inſuper credis, aliud non eſſe credendũ, ideoque nec requirendum*, diſſerebat acutè Tertullianus. Cũ namque, vt idem diſputat Doctor, tria ſint diſtinguenda, quid ſcilicet ſit quærendum, & agnoſcendum? & quando? & quouſque? conſtet uerò, id, quod erat quærendum, eſſe ueram religionem, & quando, & quouſque inuenta non eſſet, patet, eos ſiue populos, ſiue *Reſponſio.*

doctos, qui eam iam inuenerunt, & agnouerunt, haud teneri, neque poſſe aliud vltra quærere, nec eum in finē audire. At ſinguli, inquis, putant, à ſe inuentam vèram; nam falſam pro vera habent: imò ideò, ut Auguſtinus l.2. contra Academicos ait, veram aliam haud putant quærendam. Cæterùm num.115.ex definitione Zenonis ſtatuimus, veritatem ita eſſe cognoſcendam, *ex eo, vnde eſt, vt eſſe non poſſit, vndè non eſt*. Ea ergo media orthodoxis populis adſunt ad ſuam veritatem agnoſcendam, vt certi de illa eſſe poſſint, nec vltra quærere debeant, aut poſſint; quia à falſo ea eſſe nequeunt; veritatis autem cognitio errorum omnium regula eſt, vtque Auguſtinus epiſt.6. ſcitè notat, *omnia falſa, ſi modò proferantur, etiam quæ priùs inaudita erant, & iudicare, & ſubuertere idonea eſt*. Hac ergo veritatis perceptione cum populi quique orthodoxi ritè inſtituti gaudeant, cæteri verò careant, diſpar eſt eorum, & reliquorum ratio, & obligatio. Nec ideò Chriſtiani aliud quærere, vel audire deobligantur; quia in ſua religione nati ſunt, ſed quia ſuam veram ſatis norunt.

A Chriſtianis quaſi reeligitur religio ſua.

Iure propterea Auguſtinus, alia licet priùs vſus æthymologia, demum lib.1. Retract. c 13. religionem ab eligendo dictam voluit; quia non caſu, aut temerè, ſed electione eſt accipienda, & conſeruanda. Chriſtiani quidem quaſi Patrum, vel Maiorum magis electione, quam ſua eam in baptiſmo profitentur; at deinceps, cum compotes rationis, & electionis fiunt, eamdem ipſi quoque conſeruandam reeligunt. Porrò notum eſt, tritumque ex Ethicis, omnem prudentem electionem conſilio, & deliberatione, ac eligendorum cōſideratione capeſſendam: ex quo denuò doctrina noſtra ſtabilitur. Illud quidem diſcriminis inter electionem, & reelectionem concedendum videtur, quod electio conſultatione opus habeat dubio animo, & ad meliora eligēdo diſpoſito inſtituta, vt demùm ex præiudicatis illa fiat: at ad reeligendum, maximè verò ad religionem ſimilis conſultatio admitti nequit, & ſola cōſideratio fundamentorum, animo nihil intereà dubitāte, inita poſtulatur: procedit enim ex ipſa religionis iam habitæ ſuppoſitione, per quam iam ipſius quis veritatem credit; indeque ſupponit, nihil contra eius 615

veri-

veritatem inueniendum: nihil tamen prohibet,ſi inten-tionem quaſi conditionalem habeas, ſub conditione apud te nunc impoſſibili, de alia præferenda religione, ſi aliam à Deo datam fuiſſe inuenires: quod à ſe dictū lib. de vera religione cap.24. expoſuit demùm Auguſtinus lib.1. Retract. cap.13. & hoc ſenſu quotidie in ſcholis quærimus, ſitne Deus, ſitne Trinitas,&c. Quinimò ipſa vera religio ad ſimilem animi diſpoſitionem cogit; nam ipſa tenetur, quia Dei eſt; adeoque non ipſa, ſed alia teneretur, ſi non ipſa, ſed alia Dei eſſet.

616 Verum largiamur, alios etiam ſiue doctos, ſiue populos falſas ſuas religiones tam certò,tamque firmiter putare veras,atque nos noſtram ueram arbitramur; concedamus etiam, eos haud minus diligentes in huius rei conſideratione extitiſſe: imò demus, multos orthodoxos magis eſſe negligentes, & ignorantes. Verùm his quoque conceſſis cunctis, noſtri aliud quærere nec tenentur, nec poſſunt; cæteri & poſſunt, & tenentur: noſtri ſaluari poſſunt; cæteri, ſi ad nos non ueniāt, condemnantur.

617 Quæ vt exponam, duplex eſt hoc circa obligatio hominum; vna veram religionem re ipſa habendi; altera illius veritatem ſatis notam habendi iuxta dicta: ex quibus duabus rebus altera, ſcilicet vera religio eſt neceſſaria ad ſalutem neceſſitate, vt vocant, medij, ideſt, qua re ipſa non habita, ſaluari quis omninò nequeat; videbimus verò infra, an illius detur ignorantia inuincibilis, & inculpata; at alia, ſcilicet agnitio veritatis religionis non eſt in ſe neceſſaria neceſſitate medij, ſed ſolùm præcepti, & ſolum in eo gradu eſt primo modo quaſi mediatè neceſſaria, ſine quo vera religio nequeat prorſus haberi; nam aliquam ſiue practicam, ſiue aliam, ſiue veritatis,ſiue credibilitatis in aliquo demùm gradu requiri, nec ſine illo, quidquid adſit externa confeſſio, internam dari, eſt in confeſſo apud omnes, vt vidimus. Ex quo fit, vt nec inter nos ſaluari quis poſſit, etſi externè catholicus ſit, ſine vlla prorsùs cognitione veritatis, quia is corde non credit. Fit verò, eum ſaluari, ſi ſufficientiam meram illius cognitionis aſſecutus ſit, qua ſcilicet iam valeat verè cre[...]

Duplex circa veram religionem obligatio.

etſi intereà negligens fuerit,& hæretico etiam,& pagano negligentior: ſi quid nãq; in eo peccauit, inter reliquas ignorãtiæ culpas vel pœnitẽtia,vel cõtritione veniam conſequitur. Imò ſit ſimilitèr, ſi catholicus errore etiam aliquo, vt falſo miraculo,ad credendum inductus fuiſſet,tamẽ eũ ſaluãdũ; nec nouũ eſt,ex falſo verũ ſequi, licet ex vero falſum conſequatur nũquam ex regulis Dialecticæ. At contrà hæreticus, vel paganus quamquam diligentior, damnatur tamen; quia caret re præcisè requiſita, & neceſſitate medij neceſſaria,vera quippè religione, & fide; ſine qua vt ſupponimus,& probabimus, ſaluatur prorsùs nemo.

Ex his ergo, cum ſit obligatio naturalis,& diuina veram religionem habendi re ipſa, vrget re ipſa hæc obligatio omnes illos, qui ea carent; ac proindè tenentur re ipſa eam quærere, & inuenire; ergo & illius nuncios ſuſcipere, atque auſcultare: vndè re ipſa omnes contrariæ leges ſiue Principum, ſiue Tyrannorum ſunt iniuſtæ, & illicitæ. At inquis, errore eos ſuo,cum veritatem ſe conſecutos putent, deobligari ab ea obligatione, nec peccare in ijs condendis legibus, veritatiſq; Prædicatoribus non ſuſcipiendis modò, ſed etiam mulctandis. Sed verò in primis oſtendetur infra,errorem illum eſſe ſaltem in cauſa voluntarium, & culpabilem: vndè non excuſat. Deindè, quòd exemplo profeſſorum veræ religionis velint ſeſe cæteri à quærendo, vel audiendo excuſare, aliud planè non eſt,quam ſi ægrotus ſe ſanum diceret, & exemplo eorum, qui valent, refugeret medicinam; vbi ergo pœnis, aut vi vti vacat, his fidei auditum facere licet: etſi præferenda ſint ſemper blandimenta: vt ægrotus ille vi etiam ad curationẽ cogitur; eo licet diſcrimine, quod ſanitas reſtitui poſſit etiam inuito; fides ipſa immitti inuito non poſſit. At ſi nec vi, nec pœnis eſt locus, & hæreticus, vel paganus pergat eſſe pertinax, ſe ſanum iactet, noſtrorum exemplo inſiſtat, nec audire velit, mihi aliud,in quo hoc genus dœmoniorum eijciatur,fateor,non occurrit, niſi in oratione, & ieiunio. 618

Tenẽtur audire falſarũ religionum ſectatores.

Illud ſolùm addiderim,quod falſarum religionum ſectarijs demonſtrare valeas, quo fortè vel timeant,vel deliberent, nimirùm inter omnes religiones ſolam vnã 619

exi-

exiſtere veram, à Deo datam, eique acceptam, vt patet. Ex quo conſequitur, aliquos in mundo eſſe à quærendo, & audiendo deobligatos, eos quippè, qui eam colunt, quandoquidem obligatio tota quærendi, & audiendi illius habendæ cauſa exiſtit; contra porrò reliquos omnes, licet eorum ſe more tutari velint, tamen re ipſa falli, ac proindè re ipſa eſſe obligatos, & perituros, niſi ſapiant: cum vero totidem ſint in mundo religiones, pœnè infinitos eo ignorantiæ, vel erroris malo deſipere, ex quo quis meritò timeat, niſi rationes, & fundamenta ſortiatur non cum reliquis communia, ſed diuerſiſſima, & planè inſignia, vt tot inter deceptos ſe deceptũ putet. At ſi hæreticus, vel paganus ſecum ſaltẽ rem tacitus conſiderare incipiat, videat palam Mahometanus, neceſſe eſt, ſe eminentibus ita cauſis deſtitutũ; videbit Caluiniſta, nihil præclarum ſibi adeſſe, quo Caluinum præ Luthero cælitùs datum ſibi perſuadeat: nihil omnibus, quo inſigniter veritatem ſuam ſtatuant.

620 Rursùs & illud eſt ab illis quærendum, an legitimis medijs de veritate ſint perſuaſi, non ſcilicet per examen rerum, vel myſteriorum, ac articulorum: & quandoquidem exemplo noſtrorum inſiſtunt, hoc proteſtamur, noſtros homines non hac via, quæ illegitima, & impoſſibilis eſt, vt commonſtrauimus, ſed alia recta, & legitima eſſe veritatis ſuæ conſcios: at nemo hæreticorum hoc in genere quidquam habet, ſed ad Papatũ, vel Purgatorium, vel Euchariſtiam cuncti inuolant. Ex quo illis, ſi hoc ſaltem audire volent, id proponimus. Neceſſe eſt, aliquos à quærendo, & audiendo eſſe excuſatos: cæteros, eorum ſe licet exemplo tueantur, non eſſe excuſatos. Iam ſinguli, noſmet excuſatos volumus, & non reliquos. Verùm illi excuſati cenſendi ſunt, qui legitima via veritatem quæſiere; nam is præſumendus eſt Romam perueniſſe præ cæteris, qui ſolus recta via profectus fuit. Hæreticum ergo, vel alium quemcumque rogo, an per examen rerum, vel religionum, doctrinarum, myſteriorum, articulorum veritatem quæſierit? Affirmet, neceſſe eſt. Tunc proteſtor, hanc haud eſſe viam rectam, ſed potiùs contrariam, quæ ad falſa ducit; indè infero, eum nihil hactenus veri-

A quærendo non excuſãtur, qui malè quæſierũt.

quæſijſſe; nam eam contraria via quærere non eſt quærere, ſed ab ea potiùs magis aufugere; vndè magis tenetur, quam ſi hactenus nihil quæſijſſet, ſed dormijſſet: at noſtros ideò dico præſumendos potiùs excuſatos, & veritatis conſcios, quia conſtat, eos via legitima de ſua veritate factos certiores: quorum proindè exemplum nihil ipſis fauet: vndè noſtri in difficultatibus potiùs contra myſteria propoſitis, quorum defenſio, non ad ipſos, ſed ad Theologos pertinet, ad Doctores appellare conſueſcunt.

Exemplo rem hanc totam exponamus; ecce ægrotamus eodem morbo duo: vtrique inſignis Medicus potionem ſalutarem præſcribit: ego eam hauſi, & conualui; alter loco potionis venam ſcidit, quo deteriùs habet, nec vult vltrà curari, & allegat, me quoque curari nolle; ſe porrò nihil indiligentiorem extitiſſe, imò plùs remedij adhibuiſſe. At quis non videat inſaniam? cum potionem iuſſus ſumere, uenam potiùs ſtultè ſciderit, meque alleget, qui licet non maiora, iuſſa tamen præſtiti. Haud planè aliud eſt, quo tantopere hoc in negotio impedimur, in quo cum non de partibus quantitatis litigetur, nulla mihi prolixitas uitio tribuenda uiſa eſt. 621

Vlterior doctrinæ probatio,

ENimuerò ad aſſertionem principalem denuò, ac poſtremò comprobandam redeat ſermo. S. Thom. 1.2. quæſt. 64. ar. 4. illud ponit diſcriminis inter uirtutes theologicas, fidem, ſpem, & charitatem, atque cæteras, quas morales nuncupamus, quod reliquæ in medio conſiſtant; minimè uerò theologicæ, in quibus ſcilicet nullus eſt locus exceſſui, cum Deo nec nimium credi queat, nec nimium in ipſo ſperari, nec nimium ipſe amari. Scotus illis quoque medium aſſignandum cenſuit: at à Caietano reprehenditur, ac repellitur. Vterque tamen mihi diſplicet, Caietanus quidem, quia uerum eſt medium à Scoto aſſignatum; Scotus uerò, quia illud à S. Thoma haud fuerat negatum. Vera ergo, ac S. Doctoris ſententia eſt, cæteras uirtutes ex parte ipſa obie- 622

obiecti medium poſtulare, ac eſſe conſtitutas in medio; ſecùs Theologicas: at ex parte ſubiecti omnibus exceſſus, & defectus poteſt irrepere; cum tamen uirtutes ex obiectis ſpecificentur, ideò ſimpliciter pronuntiandum eſt, uirtutes theologicas non eſſe ſitas in medio; ut ea de cauſa fidem ſcientia certiorem dicimus, licet ex parte ſubiecti poſſit eſſe incertior. Eum in credēdo exceſſum ex parte ſubiecti haud diffitetur S.Thomas, qui, ut omittam alia, quæſt.præc.dicebat, eum leuiter Deo crediturum, qui abſque ſufficienti inductiuo crederet, Hoc ſenſu Elias Cretenſis ad oration.19. Nazian. *fides* (inquit) *exceſſus non eſt, ſed mediocritas inter exceſſum, & defectum; quorum alterum Gentiliſmum, alterum Iudaiſmum vocamus:* nam Gentiles Dei dicta demonſtrare uolebant, qui proteruiæ exceſſus, ac fidei defectus eſt: Iudæi olim, quando tot ſignis palam ueritas ſua ſtatuebatur, ad credendum tam tardi, nunc, cum omnibus ſint deſtituti, Rabinorum ſomnia, ac Meſiæ aduentum ſine fundamento, qui læuitatis exceſſus eſt, ultrò, citròque credunt, uel affectant. Hæc extrema uetat Chriſtiana religio, damnatque uetulas, & alios, qui imaginationes, & illuſiones quaſdam uelut diuinas reuelationes accipiunt, credunt, euulgāt; uigilatque Eccleſia ſancta ueris, ac falſis reuelationibus dijudicandis, diſcernendiſque. Licet namque, ubi rem à Deo dictam eſſe, innotuit, nullus committatur exceſſus in credendo, quantalibet firmitate credas, nam plus meretur; quantumcumque difficilia, obſcura, inintelligibilia credas, nam plus meretur; at eſſe poteſt, & grauiſſimus quidem exceſſus, ſi citò credas, ſi Deo non ſua attribuas, ſi tamquam à Deo dicta credas, quæ ab eo dicta fuiſſe, maturè non conſtiterit. Hæc porrò plus minuſue omnes comprehendit doctos, & indoctos: materiam item religionis comprehendit, in qua ſcilicet maximè omnium exceſſus leuitatis nocet. Ergo tenentur omnes non citò, nec leuitèr credere: ergo tenentur agnoſcere, eam, quam colunt, religionē à De[illegible] datam, ideoque ueram eſſe: quod ſi omninò [illegible] rant, nihil credunt: & licet credant, qui[illegible] damtenus norunt, committere tame[illegible] poterunt.

Quæ omnia exemplo mea quidem ſententia aperto, & oſtenſiuo muniamus. Ecce Chriſtiani omnes fatemur, quæcumque in ſcriptura extant, eſſe uerißima, infallibilia, ac à Deo tradita. Iam in infinitis pœnè rebus, & clauſulis uerus ſenſus ignoratur; Sancti Patres, Commentatoreſque alij concertant, & hic alijs ſenſus, alijs alius probatur, ac defenditur; hinc Auguſtinus, hinc Hieronymus, Ambroſius, Chryſoſtomus, ac alij, indè pugnant. Inuenias planè multotiès ſenſum hunc probabilem, multoties probabiliorem, uix non certum multoties: eſt ergo tibi fermè certum, rem illam tali ſenſu dictam à Deo; haud tamen illam ideò fide diuina creditum pergis, aut in religionem aſciſcis; quod ſi faceres, leuis eſſes. Ergo religio ex natura ſua leuitatem in credendo prohibet; & peccant, quicumque leuitèr credunt. 623

Quanta cognitio requiquiratur.

At quæſitum eſt ſupra, & quæris hìc denuò, quanta inſtitutio, quantaquę cognitio in populo requirenda ſit, & procurãda? Res eſt planè, quam nequeas menſurare digitis. Illam in genere curam, illam in genere inſtitutionem, & notitiam requirerem, quantam ſaltẽ, & qualem in rebus ſuis habent ruſticißimi quoque, & vniuerſi, vt quæſt. præc. fuit ponderatum, & explicatũ. Alijs, & alijs aliæ, & aliæ artes conueniunt, & quiſque in ſua mediocris ſaltem eſſe iubetur; ſcit Paſtor de paſcuis, Piſcator de piſcibus, & retibus, & ſic cæteri. Ars porrò ſalutis, ad quam vera religio via eſt, ars artium eſt, omnibus neceſſaria, omnibus comparanda plus, vel minùs, vt vniuſcuiuſque aptitudo erit: ſicut porrò omnes etiam indocti credere apti ſunt, & obligantur: ſic omnes prudentèr credere, nec leues, nec pertinaces eſſe poſſunt, tenenturque non eſſe prorsùs incurij, & alieni. 624

Ad fidei propagationem vtilis hæc doctrina.

Ad propagationem verò fidei multum conferendum haud dubito, ſi hanc veritatis, & legitima quidem via agnoſcendæ obligationem fouerimus; nam veritas, ſi ritè quæratur, eſt inuentu facillima, vt probauimus: eſt proindè catholicæ religioni ea obligatio perutilis. At vel erratur in quærendo, vel quod fortè eſt veriùs, omninò negligitur, nec aliud curæ eſt, quam eam religionem colere quoquo modo, in qua natus eſt quiſq; 625

Hinc

626 Hinc mala multa naſcuntur. Primum, ſi rumoribus fides aliqua, in Curijs aliquibus inueniuntur non pauci Athei, non vtique à Machiauello conuicti, qui conuicit planè nihil, ſed extrema rerum harum inconſideratione potiùs nihil credentes, nec conſiderantes, quam de Atheiſmo, vel alio quoquam perſuaſi; qui proindè non tam errore contrario, quam mera priuatione, ac ſtupore, fide careant. Aliud peſſimum quoque genus hominum inuenias, magnum quid ſe præſtare putantium, & vrbanitatem neſcio quam exercere, dum Deo glorioſo credunt, vel ſe credere cenſent (nam mea ſententia nihil ſimiles credunt.) Hoc etiam malum ab ignorantia, & negligentia naſcitur: nam, ſi vt res ſuas, & interminatas genealogias, & maiorum vana ſtemmata tam inſanè conquirunt, recolunt, dictitant, tam eſſent rerum diuinarum ſoliciti, conſpicerent planè ingratæ animæ, ſeſe tantis fundamentis ex toto rigore iuſtitiæ ad credendum obligatos; imò viderent, quanta, & qualis Dei fuerit dignatio, quod noſtri Magiſter eſſe voluerit, cum noſtri ad Deum nec ea quidem ſit comparatio, quæ viliſſimi coqui noſtri ad Sanctum Auguſtinum. At hi præclariſſimi viri ſubijciunt, inquis, Deo ſublimia ſua ingenia. O vtique mirandũ facinus! *Inconſiderationis rerũ harum grauia mala.*

627 Sequitur etiam malum aliud, quòd ſicubi per leges Principum quis inſanire non vetatur, facilè vnus Apoſtata integras prouincias, & regna ſubuertat, ac decipiat, vt demùm innotuit ſatis mundo, totidem ab vno Monacho detractis Eccleſiæ Regnis: & planè niſi populi ſint de veritate religionis probè inſtituti, ac perſuaſi, ad vnam fermè Principis fidem, vel voluntatem tota Regni ſalus alligata eſt. Nec verò tam facilè populi in rebus ſuis decipi, aut illis vltrò ſpoliari permittunt, nec iurium ſuorum tam ſunt ignorantes ruſtici, vt integra regna ſeduci à quolibet quantocunque poſſint.

628 Sequitur & illud dolendum planè, remiſſio ſcilicet magna fidei. Scio equidem, quidquid vltrò deſipere ſectarijs libuerit, fidem ſolam ſine operibus, non quidem legis, ſed gratiæ nihil ad ſalutem ſufficere: item ea opera ad fidem haud conſequi neceſſariò, poſſeque cũ remiſſiori fide coniungi opera, & maiora, & feruentiora: illud demùm haud ignoro, veritatis fidei ne- *Fidei remiſſio.*

perfectè conſcium intereà poſſe intenſiùs, impenſiùſq; credere. Verùm liceat nihilominùs opinari, plerumque, & vt in plurimùm propter tantam voluntatis àb intellectu dependentiam magnæ, modicæ, nulliuſque fidei diuerſiſſimos eſſe fructus, & opera: rursùs eos, qui de veritate religionis fortitèr perſuaſi ſunt, libentiùs, firmiùſque credere propter maiorem intellectus à ſemetipſo dependentiam: quæ duo, cum ex principijs deducantur aliàs obuijs, ac probatis, fruſtrà hìc operoſiùs ſtatuerem. Age modo, & totius plerumq; mundi curas, & ſtudia conſidera de ſucceſſione, de poſteritate, de filijs, de nepotibus, de pecunia, de ædifitijs, fundis, machinis: dolorem inſpice de ſublato viro, vel filio: occurrunt planè hoc in genere exempla præclara, nec pauca; comparatione tamen multitudinis non tam innumera: de reliquo magnæ, modicæ, nullius fidei diſpares quære fructus, & mores, & ſtudia: ſolatio mihi erit, ſi fideles harum rerum non ſolicitos in plurimum oſtenderis, ſicut *& cæteri, qui ſpem non habent*, aut ſpe falſa deſipiunt, ac fide diuina carent, vt carere omnes falſarum religionum ſectarios cõmonſtrabimus.

Oppoſitionum expeditio.

EX his ad ea, quæ pro fœda Mahometanorum barbarie initio quæſtionis adducta ſunt, illationum fermè in morem, vt alias quoque ſoliti ſumus, occurritur nullo negotio. Ad populorum ineptitudinem hac, & ſuperiori quæſtione reſponſum eſt; & recurret etiam poſteà ſermo. Miſericordiam Dei fatemur magnam, & maximam, cuius non eſt numerus: quà porrò ratione miſereatur, nobis enarrauit ipſe, vt homo ex ingenio hallucinari, ac ineptire deſineret: miſeretur ergo verã religionem concedendo, atque ad illius nos cognitionẽ adiuuãdo, eamq; nobis ponẽdo ob oculos, ac multiplici alio modo: nõ autẽ veritatis prorsùs ignaris, oſcitantibuſue fidẽ immittẽdo, vt oſtẽdimus. Dicebant, Mahometanam ignorantiam veræ religioni, vnitatique illius conſeruandæ perutilem. At oſtenſum eſt, cum ea ignorantia nec conſeruari, nec eſſe quidem fidẽ vllam, 629

ſine

ſine qua religio non eſt religio , ſed profeſſio , & fictio. Quamobrem nihil eſt veræ religioni ea ignorantia magis aduerſum; nec veritas tenebras quærit , ſed falſitas. Vt de Regnorum pace quid addam, opus non eſt. Nec Paulus Apoſtolus eam rerum ignorantiam,& ſtuporem perſuaſit, ſed ſtultitiam prædicationis,vt ſæpè expoſuimus, compellauit prædicationem nihil dicta probantē, ſed proponentem ſolùm, quæ tamen Dei eſſe verba , & teſtimonia conſtaret ſatis, atque de cætero ſine ratione alia humillimè credenda venirent. Conſequenter negamus, indoctos teneri eo ſolo titulo ad eam religionem, in qua nati ſunt, ex quo plura nimis abſurda conſequerentur, vt viſum eſt . Negamus proindè , Chriſtianos eo ſolùm titulo eſſe Chriſtianos . Magis multò negamus,Chriſtianos populos non plùs eſſe hoc circa inſtitutos, quam Mahometanos. Si qua verò alicubi negligentia committitur, eam Deus inter ignorātias alias condonat,vt expoſui.Rurſus cum Deus ſemper veram religionem tantopere foueat, peragit omni ætate,& in omni Catholicorum natione miracula aliquot , quibus populorum negligentiam ſuppleat , eoſque vel oſcitantes de veritate certificet. Siqui tamen alicubi erunt,qui nihil prorsùs de veritate ſciuerint,quod mihi haud cōſtat, illi verè non credent . Si porrò,licet imperfectiſſimè, eam ſatis ad credendum norint , quamquam indiligentiores extiterint , quam falſarum religionum ſectatores, hi intereà pereunt, illi ſaluari poſſunt , ſicut declarauimus . Hanc imperfectiſſimam , & quaſi nullā aliquorum credentium cognitionem memorat Auguſt. lib.de catechizandis rudibus; priùs verò Clemens in Recogn. addens tamen , fidem rationis expertem eſſe perditu facillimam.

630 Sedenim hæc omnia non hoc pacto, ſed ampliori alio expedire placitum eſt ſectarijs;dixere quippè multi, ſatis eſſe, ſi quoquo modo Chriſtum quis nouerit,& de cætero ſuorum, vel quam libuerit,partem,& ſectam, reſque credat, & colat: quam impiam extremæ cæcitatis blaſphemiam ſequens quæſtio conficiet.

Q V AE S T. XXXV.

Vtrum ſufficiat Chriſtum noſſe, & in Chriſtum credere; & de reliquo quamcumque partem ſectari.

ECce de quo, ſi Deo placet, nos cogant diſputa- 631
re ſectarij: vix tot inter hæreſes aliquando huc-
uſque inſanitum fuit. Conſpicientes itaque
alium ſe haud habere exitum, vt ponderauimus,
ad hoc demùm, in quo Chriſtiani omnes quoquo con-
ueniunt, effugère, vt dicant, ſufficere ad ſalutem hunc
vnum articulum ſi credas, ſcilicet in Ieſum Chriſtum:
vbi vno duntaxat gradu diſtant iam ab Atheiſmo: in
quem proindè tam facilè, & tam multi prolabuntur.
Indè porrò populorum etiam ignorantiam, vel indili-
gentiam, de qua nuper agebatur, excuſabunt, & quæ
adduximus, diſſoluent. Eodem vero iure, ſi iuſtitia ſer-
uanda eſt, quam ſectarij affectant, reliqui non Chriſtia-
ni dicent, quamlibet in genere religionem ſufficere; ſi
ſaltem duo illa teneant, quæ Paulus præſcripſit; *quia
Deus eſt, & inquirentibus ſe, remunerator eſt*: hæc autem
tenent in mundo iam ferè omnes, & Mahometani, &
Iudæi.

Communis multorũ ſectariorũ error.

Quoniam verò apud noſtros, Hiſpanos præſer- 632
tim, & Italos, quibus rarior eſt conſuetudo cum Hære-
ticis, haud credemur facile, eos eouſque deſipuiſſe,
ſciant nihil iam apud ipſos eſſe celebrius, ut fama con-
ſtans eſt. Habui etiam ipſe diſcipulos, quibus ad ſedes
ſuas reuerſis negotium cum ſectarijs futurum erat, &
de hoc ſe potiſſimùm volebant inſtitui. Deindè Ioan-
nes Serranus Auraſicanus Miniſter, & alij, quorum me-
minit Iacobus Gualterus ſæcul.5. cap.23. ſect.16. c.10.
& ſæcul.17. cap.3. nil magis aliud promouebant. Nil
facit aliud quidam Thomas Hobbes Britannus in ele-
men-

Digitized by Google

mentis Philoſophicis c. 18. Ipſa quoque confeſſio Anglicana annuit art. 18. *ſunt & illi anathematizandi, qui dicere audent quemque in lege, aut ſecta, quam profitetur, eſſe ſeruandum; modò iuxta illam, & lumen naturæ accuratè vixerit: cum ſacræ litteræ tantùm Ieſu Chriſti nomen prædicent, in quo ſaluos fieri homines oporteat*. Dum nãque eos ſolùm condemnat, qui citra Ieſu Chriſti nomẽ ſeruari ſe poſſe dicerent, ſatis indicat, de reliquo ſub Ieſu Chriſti nomine omnia eſſe in tuto. Supponit deindè eum in Anglia errorem extare: quorſùm enim cudunt alioqui anathemata?

633 Præter hanc porrò fidem in Chriſtum, externam, quæ non ex fide, ſed ex obedientia fit, profeſſionem quoque, & cultum rerum aliarum requirunt: quod nil ad præſens. Sub eo autem articulo fidei in Chriſtum multa inuoluunt plura, vel pauciora pro genio vniuſcuiuſque, & ingenio, ſcilicet Ieſum illum eſſe, qui in lege, & Prophetis promittitur, cœli, & terræ Creatorem, natum ex Maria Virgine, mortuum, qui & reſurrexit; & omnia demum illa, quæ in ſymbolo contra ipſos non ſunt; & addunt, & tollunt, prout è re ipſorum eſt. *Erroris expoſitio.*

634 At autem non id nunc diſputamus, & quæſt. ſeq. decernam, quid per accidens ſufficere ad ſalutem poſſit; ſed quid per ſe requiratur; nec item quorum articulorum expreſſa fides, & explicita poſtuletur, & quorum ſufficiat implicita: & quid poſt Chriſti aduentum, quid ante; quæ ad 2. 2. cuilibet ſunt nota, & obuia. Orthodoxi ergo Authores differunt, vtrum quis in qualibet falſa, & etiam non Chriſtiana religione ritè, & probè ſe gerens, & citra omnem culpam veram religionem ignorans ſaluandus ſit: de quo poſt dicam. Hi ſcilicet caſus ſunt accidentales, & non ſecundum legem, ſed præter, & ex ignorantia potiùs inculpata legis, vt ſupponitur. Non itaque de hoc diſputamus, ſed vtrum citra omnem ignorantiam, & ſecundum ipſas ſcripturas, & legem credendi, & habendæ fidei ſit, illum dumtaxat articulum credere, & hoc vno credito, liceat quãlibet Chriſtianorum ſaltem partem ſequi, nec ampliùs credere. Et apud ſectarios aiunt: apud nos tamquam blaſphemandã hæreſim exhorreſcimus. Parcendũ verò erit, vbi vix orthodoxi quidquam ex conſulto ſaltem dixe-

dixerunt, ſi longior ero: eſt enim ſtirpitus euellendus error.

Vetus is Donatiſtarum error.

Dixi principio, vix eouſque inſanitum vnquam fuiſſe: probè ſcilicet noui, Donatiſtas, qui nil non initio damnabant, nec vel in Eccleſiam niſi bonos, & probos admittebant, cũ hinc indè conſtringerentur, quod hiſce ſectarijs accidit, eò demum remiſſionis, vel ſtuporis deueniſſe, vt multi (teſte Auguſtino) nil intereſſe crederent, in qua quis parte Chriſtianorum eſſet; ideoque permanebant in parte Donati, quia ibi (ait) nati erant, &c. Quorumdam etiam Æthnicorum eiuſdem erroris, & furfuris meminit l. 18. de Ciu. Dei cap. 51. & Rethorianorum ſimiliter inſanientium lib. de hæreſ. num.71. Sed de quo maximè gloriari poſſunt ſectarij, etiam Turcicum Alcoranum fauet c.2. Veriſſimè quidem Cyprianus, hæreſes magno, ait, feruore exurgere, mox remittere: Sectarum ſcilicet harum Architecti omnes principio Dœmoni dabant, adeo vt caninam Cynicorum ſcholam viderentur ſuſcitaſſe: iam placuit, & nos etiam in tuto ponere. 635

Quæ illius fundamenta

Erroris huius licet enormis, inter Chriſtianos verò ſtultiſſimi excuſatio tamen illa eſſe poterat, quod videretur impoſſibile, tot inter religionum colluuiem, confuſionem, factiones, & inuolucra vnam illam pretioſam, & veram inuenire. Hoc autem oſtẽdimus poſſibile, nec multùm etiam indoctis difficile. Dato deindè, quod adhibita diligentia, & citra culpam non inuenirent, non de his diſputamus, vt nuper aduerti. Sed quia ad manum eſt vbique ſcriptura, quam ad quamcumque phrænesim componant, & ex qua ſomnia, vel Homerocentonas confingant, inque vnum farciant corpus, mouent etiam ex ſcriptura non vnum locum, vel alium, ſed integra quatuor euangelia. Audientur vero ipſi ad calcem, & loco ſuo. 636

Aſſer-

Aſſertio negatiua, & Catholica probatur.

637 AGe verò; probemus iam veritatem catholicam. Ergo tota Eccleſia à principio cæcutijt, ineptijt: ſacra illa, & veneranda antiquitas; eminens ille Sanctorum Patrum chorus deſipuit inſignitèr: nil enim eo tẽporis actum eſt operoſiùs, quam hæreticos, qui tamen in Ieſum Chriſtum crederent, expugnare, reuincere, anathematizare, coactis concilijs, ſcriptis libris: quæ tam ſunt certa, quam eſt certum, eſſe Solem. Pelagius in Ieſum Chriſtum credebat: eius gratiæ neceſſitatem negabat: Arius in Ieſum Chriſtum credebat, illumque Deum, ſed Patre minorem: de qua inæqualitate nil in ſymbolo Apoſtolorum, ſi eo fortè confugient: Eutychiani, Neſtoriani, Monothelitæ admittebant etiam Ieſum Chriſtum, licet de eius carne, vel anima, vel vnione à Catholicis diſcreparent. At oportet, inquis, nullũ de eo articulo committere errorem. Sed verò Taciani, Cataphryges, qui ſecundas nuptias condemnabant; Adamitæ nudi, nec utentes vxoribus ſuis, Valeſij ſemet propter regnum cœlorum caſtrantes: Apoſtolici Apoſtolorum continentiam, & paupertatem imitantes, nec alios in ſuam communionem admittentes: alij calceamenta damnantes, & ne omnes in infinitum decurramus, Donatiſtæ, Heluidiani, Iouiniani, Pelagiani nil in eo articulo obtrudebant. Iam agite, & iſtam Hæreticorum illuuiem Sanctorum faſtis addicite: Eccleſiam uerò, & Sanctos illos, & conſpicuos uiros, qui eos oppugnarunt, & anathematizarunt, vel vt ignorantiſſimos exibillate, uel ut factioſos, & iniquos diris omnibus obſtringite.

Primò authoritate totius à principio Eccleſia.

638 Quid deindè de ſchiſmaticis ponitis? Hos quippè Paulus 1. ad Corinth. 1. 12. & tota à principio Eccleſia condemnat. At licet Auguſtinus id inter hæreſim, & ſchiſma diſcriminis ponat, quod ſchiſma recens diſſenſio, & ſeparatio ſit: hæreſis autem ſchiſma inueteratum, ex rigore tamen, & ex communi reliquorum, & ipſius

Deindè quia Schiſmatici damnantur

ipſius etiam Auguſtini ſententia ſufficit ad ſchiſma ſola ſeparatio a uera Eccleſia, licet, ut notat ritè Hieron. ad illud epiſt. ad Titum 3. *qui eſt à ſemetipſo,&c.nullum ſchiſma aliquam ſibi non confingat hæreſim, vt rectè ab Eccleſia videatur receſſiſſe*. & licet nullam confingat aliã, ut Henricus octauus initio affectauit, ipſum ſaltem articulum unitatis Eccleſiæ negant. Hoc porrò ad condemnationem ſufficit, ſi,ut inculco, Eccleſia iam à principio non deſipuit. Scilicet ut Beatiſſimus ille Martyr Cyprianus epiſt.76. ad Magnum ediſſerit, & etiam demonſtrat, *Beatus Ioannes Apoſtolus nec ipſe vllam hæreſim, aut ſchiſma diſcreuit, ſed vniuerſos, qui de Eccleſia exiſſent, Antichriſtos appellauit dicens: audiſtis, quia Antichriſtus venit: nunc autem Antichriſti facti ſunt multi; ex nobis prodierunt*: quippè contra Chriſtum eſt, qui contra eius eſt Eccleſiam, quique domum eius diuidit, deſtruit, & cum una ſit, in multas proſcindit. *Neque enim* (diſputat rursùs Cyprianus) *Dominus noſter Ieſus Chriſtus, cum in Euangelio ſuo teſtatur aduerſarios ſuos eos, qui ſecum non eſſent, aliquam ſpeciem hæreſeos deſignauit, ſed omnes omninò hæreticos, qui ſecum non eſſent, & ſecum non colligentes, gregem ſuum ſpargerent, aduerſarios ſuos eſſe oſtendit, dicens, qui non eſt mecum, contra me eſt: qui non colligit mecum, ſpargit*. Nec hæ, credo, authoritates Cypriani ſunt, ſed probationes manifeſtæ ex euangelio. Sed & legant aureum eius librum de unitate Eccleſiæ. Fruſtrà porrò horum hominum audaciæ Athanaſij, Nazianz. Ambroſij, Hieronymi, Auguſtini, Hilarij, Chryſoſtomi, aliorumque Patrum iudicia, teſtimoniaque, quæ in promptu erant, opponerem; ſed uel totam Eccleſiam etiam antiquam, quæ ipſis quoque probari ſolebat, uel Apoſtolos, uel ipſũ Chriſtum, & euangelij manifeſtiſſima principia, & eu identiſſimas rationes, aliquam demùm ingentis molẽ ponderis oportet adducere, ut ipſi uel expergeſiant, uel timeant, aut reuereantur.

Alioqui tutus eſt Arianiſmus.

639 Sed uerò Arius nolet, cauſam ſuam tam citò, tamque paucis abſolui: proponit & ipſe, & allegat, & promouet. Ego, inquit, credo etiam in Ieſum Chriſtum humani generis Aſſertorem, & in lege, & Prophetis promiſſum: utri porrò articulum iſtũ ritè teneamus,

lis

lis eſt. Ecquis verò iudex? Ecquis litem dirimat? Scripturane? At hoc millies exploſimus; quærenda eſt ſcriptura certa, & infallibilis: & interpres ſimiliter certus, & infallibilis; parùm quippè refert, ſi fallimur, ſiue ab Interprete, ſiue ab ſcriptura fallamur. Ex ſectarijs multi aiunt, & docent, ſtandum eſſe iudicio illius, qui ſummũ eo loci imperium habet, ſiue Rex ſit, ſiue Ciuitas, vt Rex Angliæ, vel Dux Saxoniæ, vel Geneua. Sed Ariani quoque pro ſe Ciuitates, & Regna, & Imperatores etiam, & Reges habuere. Nec ad Eccleſiam noſtram eſt appellatio, quia hæc vtroſque condemnat. Nec rurſus ad Nicenum Concilium. Nam Ariani illud dicunt illegitimum, & factioſum, vt vos Tridentinum criminamini. Nec tot illæ hiſtoriæ huc pertinent, vt oſtendimus. At ſacra ſcriptura, inquis, Arianis expreſsè repugnat, nec ciuitas, vel Rex quidquam contra expreſſam ſcripturam valet: ſcriptura ſcilicet omnia dicit facta per Verbum. Sed denuò reditur in ſcripturam, cõtra quam toties oſtenſum eſt. Et deindè expreſſã ſcripturam affert. *Pater maior me eſt*: Chriſtus inquit, ad Patrem orat, Patrem audit, à Patre diſcit, Patri obedit: ergo eſt inferior; nec explicationes Athanaſij admittit, quæ in ſcriptura expreſſæ non ſunt. Si alia ex ſcriptura affers, cur non, ſicut vobis in vſu eſt, ipſe vno verbo non dicat cuncta illa eſſe apocripha, falſa; & corruptelas, atque Machera Marcionis vtatur? Atque rurſus illis etiam admiſſis, ad vos dicit, ſcripturam ſatis expreſsè dicere, *quoniam non Deus volens iniquitatem tu es*; imò nil magis ſcriptura ingeminat: & tamẽ vos Deum effingitis ſcelerum, & peccatorum Authorem. Quid rurſus in ſcriptura expreſſius, quam *hoc eſt corpus meum, caro mea verè eſt cibus, &c.* hæc autem expoſitionibus alteratis, & modo veſtro explicatis, & compoſitis. Quid ergo mihi, inquit, tantumdem non liceat, & loca locis conferens modo meo articulum Dominicæ Incarnationis non exponam, componamque. Similia verò Sabelliani etiam pro ſe facilè perorabunt.

640 Quid hic agimus, ò Sectarij? nam ſiue ad ſcripturam prouocetis, ſiue ad iudicium Ciuitatis, vel Regis eadem cum vobis habent effugia. An ergo & Arianos cælo adſcribamus? Adſcribetis profectò, iamque mul- *Heretici omnes, & M- ho-*

Digitized by Google

veſtrum eam etiam in hæreſim lapſi ſunt; omnia quippè licent, trahitque errorem error. Quod verò eſt conſequens, Nicenam Synodum condemnatis: ſcilicet in qualibet quoquo modo Chriſtianorum parte ſumus in tuto. Hinc rursùs paulatim probabimus & Marcionem, & Valentinum, & Gnoſticorum tot illos æones, &c. At proſiliunt etiam Mahometani; nam & in Alcorano in Chriſto creditur, velut in magno Propheta, miſſo in virtutibus: & facilè eſt ex allegatis pro Ario, cauſam quoque Mahometis promouere, nec ex ſcriptura liquidiùs elijcitur, Chriſtum Deum eſſe, quam Deum peccatorum authorem non eſſe, quod tamen audactèr tenent hi homines. Et demùm quilibet eam in licentiam ueniet, vt Ieſu Chriſti ſolum nomen ad ſalutem dicat ſufficere, quidquid de reliquo de ipſo Ieſu Chriſto ſentiatur; iuxta illud actu. 4. *nec enim aliud nomen eſt ſub cælo datum hominibus, in quo oporteat ſaluos fieri*.

Alia probatio ex ſcriptura?

HIs, & alijs ex fatua poſitione Nouatorum relictis 641
iam conſectarijs abſurdiſſimis, vbi nec Eccleſiæ authoritas valet, ad Paulum Apoſtolum prouoco: ſumo verò ſolam epiſtolam ad Galatas, vbi cap. 1. ſatis ponderat, & inculcat euangelium ſuum, non ab hominibus ipſum accepiſſe, neque didiciſſe, *ſed per reuelationem* (inquit) *Ieſu Chriſti*. Ibi porrò in eos inuehitur, nõ qui in Ieſum Chriſtum non crederent, ſed qui ita in eũ crederent, vt ſimul iudicarent, legem, & opera ſuffeciſſe ad iuſtificationem, & in alios præterea, qui ſimul cũ fide legem quoque, & circuncisionem obſeruandam eſſe, vel obſeruari ſaltem impunè poſſe, dicebant, vt patet ex tota epiſtola. De illis autem quid iudicat Paulus? Audite: *ecce ego Paulus dico vobis, quoniam ſi circumcidamini, Chriſtus vobis nil proderit. Teſtificor autem rursùs omni homini circumcidenti ſe, quoniam debitor eſt vniuerſæ legis faciendæ. Euacuati eſtis à Chriſto, qui in lege iuſtificamini; à gratia excidiſtis. Nos enim ſpiritu ex fide, ſpem iuſtitiæ expectamus. Nam in Chriſto Ieſu neque* cir-

Digitized by Google

circumciſio aliquid valet, neque præputium, ſed fides, quæ per charitatem operatur: currebatis benè: quis vos impediuit veritati non obedire? At Paule, quorsùm iſta tam acerba? ſcilicet Galatæ Ieſum Chriſtum admittunt, in Ieſum Chriſtum credunt: quid refert intereà, ſi putent circumciſionem aliquid valere? ſi non multum, aliquid ſaltem? quid ſi non ex fide, quæ per charitatem operatur, ſed ex fide, qua ſibi Chriſti redemptionem applicent, iuſtitiam expectent? Sed vt verba mutuer Pauli, *ò inſenſati ſectarij, quis vos faſcinauit non obedire veritati?* Subdit ergo immediatè ad præcedentia regulam vniuerſalem, qua totus hìc error protruditur. *Perſuaſio hæc non eſt ex eo, qui vocat vos: modicum fermentum totã maßam corrumpit. Ego confido in vobis in Domino, quod nihil aliud ſapietis.* Ergo vnus in fide error, & modicus etiam admiſſo Ieſu Chriſto totam fidem corrumpit: à Chriſto excidit, & euacuat. Hùc pertinet hæreſis Phariſæorum; *ſurrexerunt autem quidam de hæreſi Phariſæorum* (Act. 15.) *qui crediderunt dicentes; quia oportet circumcidi eos, præcipere quoque ſeruare legem Moyſi.* Hi ergo crediderant in Chriſtum: & tamen ipſorum poſitio hæreſis erat, & condemnatur ab Apoſtolis: contumaces autem in hæreſi hæretici ſunt; hæreticus autem à via ſalutis aberrat, & vitandus eſt ex 3. ad tit. Ergo credentium in Chriſtum poſſunt eſſe & hæreſes, & hæretici, & qui hoc ipſo non in tuto ſint, ſed viã ambulent perditionis. Quò deindè Apoſtolorum Concilium pertinuit, niſi ad iſtam proſcindendam hæreſim? nec enim de eo tractabatur, an eſſet credendum in Ieſum Chriſtum. Quis de hoc dubitauerat? quid opus concilio? quid *vt aſcenderent Ieroſolymam Paulus, & Barnabas, & quidam alij ad Apoſtolos, & Presbyteros ſuper hac quæſtione.* Eratne quæſtio, vtrum eſſet neceſſarium credere in Ieſum Chriſtum Crucifixum, qui & reſurrexit, cum nil eatenus aliud prædicaſſent? Inducitur ergo alia quæſtio, additur alia determinatio, & definitio præter hoc: *viſum eſt enim & Spiritui ſancto, & nobis, &c.*

643 Sed dicitis; Phariſæi, & Galatæ in articulo Redemptionis errabant, addentes circumciſionem, & legem. O benè! Ergo articulo Redemptionis nil eſt ad- *Euaſio reuicta.*

Digitized by Google

dendum, & ſi addatur circumciſio, hæreſis conſurgit,& contra fidem erratur,& in neceſſarijs erratur. At non minus in articulo Redemptionis erratur per ablationē, ſi tollat quis baptiſma,& per Redemptionem Chriſti ſine baptiſmo promittat regnum. Errabit, credo, etiam ſecundum vos in neceſſarijs,quia ſcriptum eſt; *qui crediderit & baptizatus fuerit,ſaluus erit*; item: *niſi quis renatus fuerit ex aqua,& Spiritu ſancto,non intrabit in regnum cœlorum*. At ſimiliter ſcriptum eſt, *niſi manducaueritis carnem filij hominis & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis*. Ad neceſſariam ergo doctrinam fidei pertinet doctrina de Euchariſtia. At de Euchariſtia,inquis,tacet ſymbolum. Cæterum quod non minoris eſt pretij, non tacet Euangelium. Ergo ſi valet euangelium, tam neceſſaria eſt ad ſalutem vera doctrina de Euchariſtia, quam de Baptiſmo. Eadem porrò eſt ratio de cæteris ſacramentis; quia ſi illa Chriſtus nō inſtituit,vel modo noſtro inſtituit, nos erramus, ſicut Phariſæi addentes redemptioni circumciſionem: dicimus enim per illa nobis applicari redemptionē Chriſti: quarè hæretici ſumus, & condemnamur,dum redēptioni Chriſti detrahimus. Si verò Chriſtus reliqua etiam Sacramēta inſtituit,& modo noſtro inſtituit; vos in articulo Redemptionis erratis,non ſecùs, atque qui tolleret baptiſmum. Neceſſe eſt ergo vel vos, vel nos in neceſsarijs errare: vos, vel nos eſse hæreticos: vos, vel nos uiam perditionis incedere, & eſse à Chriſto exciſos,& euacuatos,& quibus *Chriſtus nil proderit*.

Vel Sectarij damnantur, vel damnamur nos.

Eodē autē modo inducitur neceſsitas doctrinæ bo- 643
norū operū;nos enim tenemus Redemptionē Chriſti nō prodeſse adultis niſi benè operātibus; & per bona opera merentibus gloriam,vt mercedem,vt brauium,vt *coronam iuſtitiæ,quā reddet Dominus in illa die iuſtus iudex*: ſi tot hæc, & tanta præter redemptionem requirimus, & redemptioni tamquā neceſsaria falsò addimus, plus multo erramus,quam Phariſæi,& quam Galatæ: ergo nobis *Chriſtus nil proderit*, nec ſufficiet, quòd in Chriſtū credidimus. Si uerò illa uera ſunt,neceſsaria ſunt,ſcripta ſunt,& ingeminata, & repetita toties in ſcriptura, magis uos erratis, quam qui tolleret baptiſmum,magis item, quam Phariſæi, & Galatæ, ſi vt dictum eſt,& vt

euidens

Digitized by Google

euidens eſt; non minus erratur tollendo, quam addendo: ſcriptum eſt Deuter. 4. *non addetis ad verbum, quod loquor, nec auferetis ex eo. Ergo euacuati eſtis à Chriſto: à gratia excidiſtis, & vobis Christus nil proderit*: ſi nihilominus vos in tuto eſſe arbitramini, valete. Nec omittã hìc delibare, quod ille veſter inſignis ſcurra Lutherus impiè effutijt, arctam eſſe viam, quæ ducit ad vitam, & anguſtam ianuam; atque adeò ſarcinam bonorum operum impedire inceſſum, & ingreſſum. Et hic tamẽ mouere regna valuit.

Oſtenſum eſt clarè totam ferè materiam controuerſiarum, ſectarumque præſentium ad neceſſariam doctrinam fidei ſpectare, quia tota fermè illa ad ſacramenta, & bona opera reducitur: facilè autem inducitur neceſſitas doctrinæ de interceſſione Sanctorum, de libertate, & reliquis. Vbi tamen hoc non omittam, quo ad aliquam ſaltem in ſua poſitione faciendam exceptionem, reſtrictionemque apertè cogantur: nos ſaltem velint nolint excipere debent: noſtraque intereſt in via ſalutis ipſorum non eſſe. Hoc vnum quæro, an ſacræ imagines adorari poſſint, & debeant, vel ſecus? Quid dicitis? An non veſtra vox eſt: illas adorare eſt idolatrare? Ergo ex veſtra ſententia, qui illas adorandas dicit, idolatrandum eſſe dicit. Iam rogo, an in lege Chriſtiana ſit materia indifferens, nec doctrina ad ſalutem neceſſaria, ſitne, vel non ſit idolatrandum? Quid dicitis? Sed eia dicite, neſcimus nos, nec ſcire refert, an adorare imagines ſit idolatrare. Verum pergite, & dicite: neſcimus nos, nec ſcire refert, an vnus Deus ſit colendus, an multi: nam ſymbolum Apoſtolorũ Deum dicit, non vnum Deum: Nicænum autem ſicut vnum Deum, ſic & vnam Eccleſiam: Deus verò in toto veteri teſtamẽto haud plus curæ habuit de ſe ſolo adorãdo, quam de idololatria arcenda. Iã ergo, quando quidẽ aliud inſaniæ veſtræ non deficit, concludite, & dicite, Chriſtianos omnes ſaluari præter Catholicos, quia idololatriã in fide ſua docẽt, & de fide tenent. Deindè inter vosmet ipſos complicamini; nam Lutherani admittunt realem præſentiam Chriſti in Euchariſtia: conferunt ergo illi debitum cultum latriæ: Caluiniſtæ negãt realem præſentiam, & adorationem: at non Deum pro

Saltem excipere nos debent à via ſalutis.

Nequeunt Chriſtianorũ differentia cõciliari.

Deo

Digitized by Google

Deo colere, ideſt, panem, eſt idolatrare: Deum item vt Deum non colere par ſcelus. Ergo alterutri in neceſſarijs deficitis, & alij, vel alij in interitum ruitis. Iā vtri errent, vos videritis. Nos autem concludamus tam eſſe impoſſibile, quod omnes Chriſtianorum partes in vnam ſalutis viam coaptentur, atque eſt impoſſibile, lucem, & tenebras; veritatem, & mendacium in idem congruere.

Multa alia præter Chriſtum credē-da.

Sed quid omnia commemorem? In vniuerſa ſcrip- 645
tura, & omnibus epiſtolis canonicis multa ad fideles ſcribuntur, alia quæ ſalutem impediunt, alia quæ ad ſalutem ſunt neceſſaria. Huc pertinet vniuerſum Decalogum: ſcriptum eſt ſcilicet, *ſi vis ad vitam ingredi, ſerua mandata.* Matth.19. & 18. Ioan.8.14.15. & paſſim: Ac rursùs 1. ad Corinth. 6. regula illa ponitur: *nolite errare, neque fornicarij, neque idolis ſeruientes, neque adulteri, neque molles, neque maſculorum concubitores, &c. regnum Dei poſſidebunt*. Atque hæc quandoquidem à Deo dicuntur, credi per fidem poſſe, non, credo, negabitis. An neceſſario credenda ſint, diſputatur. At ſi ad vitam, ad ſalutem, ad regnum neceſſaria ſunt, certò ſcire oportet eorum neceſſitatem, vtque id certò credamus, à Deo dicuntur. Quod explico; quia Ieſus Chriſtus ad ſalutem eſt neceſſarius, idque à Deo dicitur, hic articulus ad neceſſariam fidem pertinet; ergo ſimiliter ſi tot illa alia ſalutem impediunt, & tot illa ad ſalutem ſunt neceſſaria, nec minus à Deo dicuntur, illorum doctrina ad neceſſariam fidei doctrinam pertinet. Haud equidem ignoro, inter obiecta fidei alia eſſe principaliora, alia minus principalia: alia ut vocant primaria, alia ſecundaria: & quis ſit ordo illorum, ſatis explicat Paulus 1. ad Corinth.3. *omnia enim veſtra ſunt: vos autē Chriſti: Chriſtus autem Dei*; atque hoc ſenſu ſolus Deus dici conſueuit obiectum fidei primarium, qui ſcilicet eſt finis reliquorum. Et verò non ideo dicetis, ſufficere credere in vnum Deum; quia non ſolùm fides finis eſt neceſſaria, ſed fides etiam mediorum, tam eorum, quæ ſunt omninò neceſſaria, vt eſt obſeruatio mandatorum, quam eorum, quæ ſunt vtilia, vt eſt obſeruatio conſiliorum; nec ſufficit noſſe, quò eſt eundum, ſed qua etiā via; via autem eſt Chriſtus, ſed ipſum ſequentibus, poſt

Digitized by Google

ipſum euntibus: nam ipſe dicit Matth. 10. & Luc. 14 *qui non accipit crucem ſuam, & ſequitur me, non eſt me dignus: non poteſt eſſe meus diſcipulus*; & ſunt ſexcenta huiuſmodi obuia. Ex quibus argumentum concludo: præter fidem in Chriſtum alia etiam eſſe neceſſaria ad ſalutem, ſiue merita illa ſint, ſiue non ſint, & peccantibus, & non pœnitentibus regnum non concedi, iam non negant ſectarij, nec negare magis poſſunt, quam fidem in Chriſtum eſſe neceſſariam: illa autem dicta ſunt à Deo; ergo ad fidem neceſſariam pertinent. Quid enim ad fidem neceſſariam attinet, niſi quod tamquam rem nobis neceſſariam nobis dicit? Ad quos ſcilicet alios dicit?

646 Si præterea Deus, & natura nil fruſtra fecerunt, nil ſanè fruſtrà locutus eſt Deus: ſi de omni verbo otioſo nos etiam homines rationem reddituri ſumus, quid verba otioſa, & inutilia Deo inſpergamus? At vniuerſa ſacra ſcriptura continet verbum Dei; nil enim eius, vel tota eſt Dei, & verbum, & doctrina, & teſtimonia Dei, vt eſt euidens, abſtrahendo nunc ab hac, vel illa ſcriptura. Haud ſanè quæcumque ſunt in ſcriptura, ſunt verba Dei, vt dicunt, formalia, & quaſi per illa ipſe ſit loquens, cum ſint & verba Iudæ, & verba Pilati, & verba populi clamantis, *crucifige, crucifige*, & verba denique orantium, & pœnitentium, &c. at illa cuncta dicta eſſe, affirmat ſcriptura, affirmat Deus, & ſunt omnia, vt ita dicam, ſigillata, authenticataque à Deo, qui dedignatus haud eſt ſe aliquando Scribæ quoque comparare. Et ita nulla eſt, vel fuit hactenus Chriſtianorum religio ita fatua, quæ aliquam ſcripturam non admitteret, vel non ſibi confingeret, hoc, aut illo addito, vel ablato, vt è re erat ipſorum, nec vllus adeò deſipuit, qui ſcripturam componeret illis ſolùm clauſulis, quæ de fide in Chriſtum loquuntur. Ergo & reliqua modo dicto verba ſunt Dei; non autem otioſa, & vana, & fruſtrà dicta: ergo credenda. In quem enim alium finem Deus, vel homines loquuntur, niſi vt credantur.

Haud fruſtra loquitur Deus.

647 Finis deindè locutionis natura ſua eſt fides audiētis; vult enim loquens aſſimilare ſibi audientem, vt *omne agens intendit aſſimilare ſibi paſſum*; & ita locutio definitur *manifeſtatio conceptus*; per fidem ſcilicet Deus glo-

glorioſus ſuos nobis conceptus manifeſtare, & imprimere incipit, vt demùm nos reddat ſibi ſimiles, *quando videbimus eum, ſicuti eſt*; ſicut omnis Magiſter per fidē incipit aſſimilare ſibi diſcipulum: *addiſcentem enim oportet credere*. Omnia ergo ſunt credenda. Et ſolum eſſe credendum articulum de Ieſu Chriſto perindè eſt fatuum, atque ſi diſcipulus diceret, hoc ſe ſolum crediturum Magiſtro, ſcilicet ipſum eſſe ſuum Magiſtrum, nilque aliud: ſi rurſùs ego dicerem, hoc me ſolùm crediturum Regi meo, vel ſuperiori, ipſum ſcilicet eſſe meū Regem, vel ſuperiorem; ſi quid autem vlteriùs dicant, vel iubendo, vel conſulendo, vel minando, me ad nil eorum credendum teneri: qui autem impunè non credit, impunè tranſgreditur. Quorsùm rurſùs ſectarij quidquam ex ſcriptura arguunt, probant, ponunt? Scriptura enim niſi credatur, nil probat; ad credendū porrò non obligor; vos dicitis.

Deindè non erit, quo me inducant ad 648
ipſum etiam articulum Ieſu Chriſti credendum. Vndè enim probant illum eſſe neceſſarium? Quia, ſcriptura dicit, id eſſe neceſſarium. At ſi ego ſexcenta alia impunè Deo nō credo, cur non & hoc omittam? Deus, inquis, dicit. Sed Deus quot etiam alia dicit? *hæc dicit Dominus, hæc dicit Dominus, dixit Ieſus, &c.* his plena eſt ſcriptura. Si hæc credere non teneor, dicat, me damnandum, ſi in Ieſum Chriſtum non credidero, & tamen impunè non credam. Fruſtrà fortè loquitur, otiosè loquitur; vt ſcilicet ſi Deus aliquoties mentiretur, ad nil credendum obligarer, vt Theologi ſatis demonſtrant; quia tunc quando ſe non mentiri diceret, fortè mentiretur; ſic ſi Deus toties fruſtrà loquitur, nec ad fidem obligat, numquam ad credendum obligor; tunc enim, quando me vult obligare, fruſtrà fortè loquitur, & ſolùm vt loquatur. Credetne poſteritas, hoc ſtuporis in homines cadere potuiſſe rationis compotes? Vno verbo hæc fatuitas perindè eſt, atque ſi quis exceptis ſolùm clauſulis de Ieſu Chriſto reliqua ſcripturæ combureret, & ſcripturam faceret vnius folij: nec ſcriptura ſi credenda non eſt, ſcriptura eſt, nec diuina eſt, nec ulli bono deſeruit.

Vlte-

Vlterior probatio ex vnitate, ac indiuiſibilitate fidei.

649 EST rurſùs locus errorem iſtum extirpandi articulus de vnitate fidei, de vnitate Eccleſiæ, & corporis Chriſti: nec enim diuiſus eſt Chriſtus, nec monſtrum eſt multorum corporum myſticorum; corpus autem myſticnm Chriſti eſt Eccleſia 2. ad Corint. 1. nec multas Eccleſias ædificauit, ſed vnam; *ædificabo*, ait, *Eccleſiam meam* Matth. 18 nec plures fides tradidit, ſed vnã; *vnus Dominus, vna fides* ad Epheſ. 4. at ex pugnante fide, ex pugnantibus in fide Eccleſijs, & membris nec vna fides conſurgere poteſt, nec vna Eccleſia, nec vnum corpus, vt patet: Chriſtianorum autem ſectæ pugnant inter ſe, & oppoſita, & pugnantia credunt, vt nemo ignorat. Sed quia ad manum ſunt vbique multa Sanctorum Patrum de hoc argumento opera; quodque Cyprianus de vnitate Eccleſiæ conſcripſit, ita numeris omnibus abſolutum, perfectum, & conuincens eſt, nil vt illi addi queat, vel adimi, illuc Lectorem remitto. Liceat interea ex aureo ſacræ eloquentiæ flumine hauſtulum delibare. *Hanc vnitatem, qui non tenet, Dei legẽ* (inquit) *non tenet, non tenet Patris, & Filij fidem, vitam non tenet, & ſalutem. Hoc vnitatis Sacramentum, hoc vinculum concordiæ inſeparabiliter cohærentis oſtenditur, quando in euangelio tunica Domini non diuiditur omninò, nec ſcinditur, & ſortientibus de veſte Chriſti, quis ipſam potiùs indueret, integra veſtis accipitur, & incorrupta, atque indiuidua tunica poſſidetur. Loquitur, ac dicit ſcriptura diuina, non ſcindamus illam, &c. Poſſidere non poteſt indumentum Chriſti, qui ſcindit, & diuidit Eccleſiam Chriſti*: quod vlteriùs probat ex Reg. 3. c. 11. & Ioann. 10. ex 1. ad Corinth. 1. ad Epheſ. 4. & 12 Exodi, ex pſalmo 67. & alijs. *Quis ergo ſic eſt ſceleratus, & perfidus, quis ſic diſcordiæ furore veſanus, vt aut credat ſcindi poſſe, aut audeat ſcindere vnitatem Dei? veſtem Domini? Eccleſiam Chriſti?* Parum ſcilicet fuerat ſectarijs veſtem Chriſti, Eccleſiam Chriſti ſcidiſſe in tot ſectas, & partes, ni-

Digitized by Google

quod veſtem illam deſuper contextam, de cœlo contextam ab ipſis ſciſſam ſartores peſſimi auderent conſuere, aut illi potiùs aſſuere errorum, hæreſum, & ſomniorum omnia ſarcimina.

Omnia creduntur, vel nihil.

Quamquam verò hactenus ſatis contrita ſit hæc 650
vanitas, nonnihil tamen iuuat ex ſcholis etiam Theologorum adducere, & ad maiorem confirmationem, & ad neceſſariam etiam multorum hic incidẽtium expoſitionem. Ergo S.Thomas 2.2.q.5.art.3. hanc mouit quæſtionem, *vtrum qui diſcredit vnum articulum fidei, poſſit habere fidem informem aliorum?* Caietanus verò ſe expedit duobus verbis. Quæſtio porrò plus merebatur; ex ea namque hic error immediatiſſimè, & ſtirpitus conuellitur; ſi enim qui vnum articulum ſatis ſibi propoſitum negat, nullius alterius articuli, nec Ieſu Chriſti quidem fidem habet, conclamatum eſt de ſectarijs, vt patet; non enim ſaluari ſe poſſe putant, quin credant aliquid, habeantque alicuius articuli fidem. At

Ex Sanctis Patribus.

Sanctus Thomas reſoluit, diſcredentem, vel negantem vnum articulum nullius alterius habere fidem. Hoc eſt, quod ſupra Paulus dicebat: *modicum fermentum totam maſſam corrumpit*; hoc quod Cyprianus nuper: *tunica Domini non diuiditur omninò, nec ſcinditur; integra veſtis accipitur*: hoc quod Nazianz. orat. 37. docet: *vnum vni cohæret, & ex eis quædam verè aurea, & ſalutaris fit catena:* hoc quod Ambroſ. in cap. 9. Lucæ lib. 6. *vnum horum ſi retraxeris, retraxiſti ſalutem tuam; nam etiam hæretici habere ſibi Chriſtum videntur; nemo enim Chriſti nomẽ negat; ſed negat Chriſtum, qui non omnia, quæ Chriſti ſunt, confitetur*: hoc rursùs quod idem Nazianz. 2. tract. de fide: *nil periculoſiùs his hæreticis, qui cum integrè per omnia decurrant, vno tamen verbo tamquam veneni gutta, veram illam, & ſimplicem fidem inficiunt:* quod Hieronym. l. 3. Apolog. aduerſus Ruf. *propter vnum ſolùm verbum, aut duo, quæ contraria eſſent fidei, multas hæreſes ciectas eſſe ab Eccleſia*. Hoc quod Hilarius Pictau. libello ad Conſtantium Auguſtum conantem Arianos, & Orthodoxos in vnitatem reducere; *nec fieri poteſt, nec ratio patitur, vt repugnantia congruant, diſſimilia conglutinentur, vera, & falſa miſceantur, vt & tenebræ confundantur, dies quoque, & nox habeant aliquam coniunctionem*.

Hoc

Hoc quod Lirinenſis cap. 31. *abdicatâ etenim qualibet parte Catholici dogmatis, alia quoque, atque item alia, ac deinceps alia quaſi ex more, & licito abdicabuntur*. Hoc demum Orthodoxi Theologi vnanimi conſenſu confirmant. Omitto autem aliquorum hoc commentantium varias illas, & ſolitas curas de potentia abſoluta; de his in ſcholaſticis. Nunc ſupereſt, vt ratione etiam S.Thomas aſſertum ſtabiliat.

651 Qui propter aliquam cauſam, & motiuum, ſeu propter aliquam, vtſcholæ vocant, rationem formalem alicui rei aſſenſum præſtat, nequit intereà diſſenſum ſaltem præſtare, vel diſſentire alteri, in qua eamdem cauſam, idem motiuum, eamdem rationem formalem aſſentiendi videt, & conſpicit; mox dicam, an poſſit saltē non aſſentire. Hoc principium terminos penetrantibus puto eſſe notiſſimum, & manifeſtiſſimum. Nequit quis dicens hunc triangulum habere tres angulos duobus rectis æquales, quia triangulus eſt, alium videre triangulum, & dicere illum habere tres angulos duobus rectis non æquales, ſed maiores. Item nequit ex duabus concluſionibus ſub eodem principio æqualitèr contentis, & quas ipſe conſpicit contineri, alteram affirmans, alteram ſimul negare: & ſi quis vnum aliquid negat, & aliud affirmat, oſtenſa in vtroque identitate rationis habetur pro conuicto. Forma ſimiliter ſyllogiſtica in nulla; vel in omni materia concludit. Iudex cauſam aliquam definiens omnes illas definire cenſetur, in quibus ipſamet prorsùs ratio militat decidendi. Quæ cum ſint notiſſima, & certiſſima, ratio etiam, vel explicatio eſt in promptu; quicumque enim rei alicui aſſenſum præbet propter motiuum, vel principium aliquod, putat rem eſſe veram, & verificari ab illo: & ideò aſſenſum præſtat: ergo eidem vero in re alia apparenti nequit diſſentire, & approbare ſimul, & reprobare eamdē probationem. *Ratio theologica.*

652 Sunt porrò quædam motiua vbique probantia, & concludētia eodem modo, & ita vniuerſaliſſima; alia autem reſtrictiora, & contracta ad certas materias, certaque rerum genera. Exemplo ſint authoritas humana; & authoritas, veracitaſque diuina. Etenim humana authoritas non vbique probat, ſed in rebus quibuſdam *Quædā vbique probāt; ſecus alia.*

Digitized by Google

non admodum implicatis, ſed rationabilibus, & credibilibus: ſit Petrus quantumcumque verax: affirmat hodie futuram eſſe comœdiam: credo: ſed affirmet nunc Turcam Conſtantinopoli ſaltare, vel cælum craſtino die diſſoluendum; non credo, ſed diſſentio, nec hic diſſenſus cum illa fide pugnat: idemque cernitur in alijs, & in cauſis etiam naturalibus, quæ ſphæram habent limitatam, & coarctatam.

Authoritas Dei omnia, & vbique ex æquo concludit.

At authoritas, & veracitas Dei nullis cingitur terminis; omnia probat, omnia concludit, quæ dicit, in omni materia magna, vel parua; facili, vel difficili; ſicut forma ſyllogiſtica, nec reſtringi poteſt, nec limitari, & quæcumque dicit, ex hoc ſolo redduntur rationabilia, & credibilia, vt eſt manifeſtum, oſtenſumq; in ſuperioribus. 653 Ergo qui ſola authoritate Dei, & eius teſtimonio motus in Ieſum Chriſtum credit, nequit ſimul negare conuerſionem aquæ in vinum, immolationẽ Iſaac intentatam ab Abrahamo, & alia, de quibus eſt in ſcriptura manifeſtum teſtimonium Dei: item qui ſolo motus Dei teſtimonio in Chriſtum credit, hoc ipſo obligatus, coactus, neceſſitatuſque eſt nulli alteri articulo diſſentire, quem à Deo dictum eſſe ſatis, & per legitimum medium conſtiterit; qui ergo hoc non faciunt, in Ieſum Chriſtũ non credunt propter Dei teſtimoniũ; ergo nec huius quidẽ articuli fidem habent: concludatq; ſapienter Præceptor Angelicus: *vndè* (inquit) *manifeſtum eſt, quod talis hæreticus circa vnum articulum*, ideſt, negans vnum aliquem articulum ſatis propoſitum, *fidem non habet de alijs articulis, ſed opinionem quamdam ſecundum propriam voluntatem*; & inferius; *ſed ea tenet propria voluntate, & iudicio*: vel quod idem eſt, illius generis fide tenet, qua etiam Dœmones credunt, & contremiſcũt, licet nec adeò cohærentem, quia Dœmones licet naturali illa, nec propria fide, omnia interim credunt. Intellectui itaque hic actus eſt impoſſibilis; ego credo Deum incarnatum, ob hoc vnicè, & præcisè, quia Deus id dicit; nil autem aliud credo, vel hoc aliud non credo, vel etiam nego, licet videam id, quoque eſſe à Deo dictum. Ergo poſitio Nouatorum ſecum pugnat, ſeſe deſtruit, & eſt, vt dicunt, de ſubiecto non ſupponente: nam poſitio erat uera fides in Chriſtum ſine fide, imò cum

Vndè illi vel in omnibus, vel in nullo creditur.

Nihil Heretici credunt Deo.

diſſen-

diſſenſu circa reliqua ſatis, ut ſupponimus ; & per legitimum medium propoſita . Ergo qui reliqua negat, in Ieſum Chriſtum non credit vera fide.

654 Quod verò ſit hoc medium ſatis , & obligatoriè teſtimonium Dei proponens , & applicans ; poteſt eſſe controuerſia . Hoc eſt conſtans ; illud debere eſſe certum aliquid, & infallibile in religione Chriſtiana ; nam alioqui nequit me ad fidem obligare,ut toties commõſtrauimus . Ergo non ſunt multa talia media inter ſe pugnantia,& oppoſita : nam duo oppoſita , & pugnantia nequeunt eſſe nec vera,nec certa,vt eſt euidens. Ergò eſt vel Eccleſia noſtra,vel ciuitas veſtra,vel Rex aliquis veſter; non autem hæc ſimul omnia , cum palam pugnent, & diſſentiant . Nos in præcedentibus demonſtrauimus eſſe Eccleſiam Catholicam . Sed non ſit illa: ſit ciuitas veſtra: hoc autem fuit hactenus concluſum , te ſi vera fide in Chriſtum credis , nil intereà negare poſſe eorum, quæ ciuitas proponit tamquam à Deo dicta, & qui ſolum articulum Ieſu Chriſti ſibi deligit credendum, & in reliquis modo ſuo ſapit,nil eum fide credere; item omnes illas Chriſtianorum partes nil fide credere, quæ talem ciuitatem non audiunt : item nil illos vera fide credere,qui ex libito Principis parati ſunt religionem mutare,& affirmare,quæ negabãt, & è contra. Ergo damnantur.

655 Hæc autem non ſolùm Chriſtianos inuoluunt, ſed omnes cuiuslibet religionis profeſſores. Nam oſtenſum fuit q.6.&7. doctrinam ueræ religionis non eſſe fundatam in ſola ratione naturali,ſed eſſe deſuper à Deo datam, & communicatam . Ergo tota eſt accipienda , & qui totam non accipit, ſed hoc approbat , & illud reprobat, non vt debet procedit ; ſed propria libidine, proprioque iudicio , & nimis irreuerenter ſe cum Deo gerit . *Fides tota accipienda :*

656 Quocircà rurſus ad aliquorum etiam orthodoxorum arcendas neſcio quas opiniones, illud eſt etiam ſciendum , fidem Chriſtianam,licet ſit libera,vt explicui, non ideò à voluntate reſtringi poſſe ad vnum , vel ad aliquos articulos ità vt ſimul queat negare alios ſatis propoſitos , quaſi voluntas velit credere motiuo aliquo particulari alicuius particularis virtutis, quo *Quorundam orthodoxorũ reſtrictiones*

certum, vel certos articulos reſtringatur: ſiue quia hunc articulum acceptat hoc medio v.g. Eccleſiæ propoſitũ, alterum non acceptat alio medio, ſatis tamen propoſitum, v.g. medio aliquo miraculo, vel ſimili. Atque huiuſmodi diſtinctionibus res claras obnubilant, & ſolida principia, & realia concutiunt.

Inanes ſunt. Hæc puto eſſe inania. Quicumque enim vera fide credit, debito modo credit, vultque obligationi credendi, quæ ſemper præcedit, facere ſatis, & ſemper vera Dei fides eſt obligatoria, vt ſuppono, deduciturque manifeſte ex præcedentibus, & in doctrina ſaltem, & materia religionis eſt manifeſtum. Obligatio autem iſta primariò oritur ex eo, quod crediturus certò cognoſcat, ſibi proponi uerbum, & dictum Dei. Deindè autem animum concipit Deo obediendi, vultque obligationi facere ſatis. Occurrit autem deinde, quòd illi ſic credenti quidlibet aliud proponatur tamquam dictum à Deo per quodcumque medium, modò ſit legitimum, & ſufficiens. Hoc ipſo prima illa obligatio extenditur ad hunc etiam nouum articulum. Quarè eſt prorsùs impoſſibile, quod homo prius volens Deo credere, vt par eſt, & obligationi credendi ſatisfacere, dicat, vel velit ſimul; *nolo tamen in hoc articulo Deo credere*: & qui hoc diceret, non vt debet, crediderat primum illud, ſed propria voluntate, vt ait S. Thomas, & quia ſibi placet: & vno verbo ſic procedit; *hoc Deo credo, quia volo; hoc autem aliud non credo, quia nolo;* quod eſt nefandiſſimũ, & impoſſibile. Vndè non ſolum eſt impoſſibile, quod vera, & chriſtiana fide tenens vnum articulum, alteri poſitiuè diſſentiat; ſed eſt etiam impoſſibile, quod reliquos omnes non credat, & fides vnius eſt fides implicita omnium. Tam in induiſo fides Chriſtiana conſiſtit; tam ex integro ſtat tota, vel cadit: tam certò annuli ſunt connexi, & veſtis Chriſti vel integra poſſidetur, vel integra deperditur, &c. vt Sancti Patres perorabant. 657

Fides vnius articuli eſt virtualis fides omnium

Quemadmodum itaque ſupra dicebamus, authoritatem, ueracitatemq; Dei non eſſe motiuum ad hæc, uel illa dicta; ad hanc, uel illam materiam reſtrictum, ſed uniuerſale, & ubique concludens: & omnia probãs, uel nihil; ſic motiuum primarium uoluntatis credendi 658

non

non eſt reſtrictum, ſed uniuerſale ad omnia dicta, & ubique obligans, quod tenetur acceptare, & conſequẽter acceptat quicunque, ut debet, credit unum articulum: quicumque autem eſt debitè affectus circa motiuũ aliquod cuiuslibet uirtutis, nequit ſimul nolle acceptare aliquid ſaltem graue contentum ſub eo motiuo; nec ſimul exercere uoluntas poteſt actus proprios, & internos iuſtitiæ, & iniuſtitiæ; obedientiæ, & inobedientiæ: caſtitatis, & luxuriæ, & ſic de cæteris; niſi aliquod aliud motiuum immiſceat. At in materia fidei omnia dicta à Deo ſub eo motiuo continentur; & omnia ſunt grauia, quia in quocunque dicto etiam in materia leuiſſima, interponitur authoritas, & ueracitas Dei; & ob hoc apud omnes gentes iuramenta grauitèr obligant; nullumque eſt in fide peccatum ueniale ratione materiæ. Tam eſt in ratione etiam ipſa fundatum, quod Catholici pro ſacroſancto habent, nullius illum articuli fidem habere, qui uel minutiſſima etiam illa, quæ de cane Tobiæ memorantur, fide non accipit, & tam conſequenter eſt uana poſitio ſectariorum hoc circa adeò enormitèr, uel exorbitantium, uel ineptientium.

659 Hinc orthodoxi tenemus, quemcumque fidelem habere fidem implicitam omnium articulorum, & totius ſcripturæ. Vlterius requirimus fidem etiam explicitam, & expreſſam aliquorum, plurium, uel pauciorum pro diuerſitate ſtatuum ipſius fidei, & poſt Chriſti quidem aduentum poſtulamus in omnibus expreſſam fidem Trinitatis ſaltem, & Incarnationis Verbi Dei, de quibus tractant ad 2. 2. nec de eo nunc nos agimus. Hinc rurſùs dicimus, fidem non perdi, ſi quis error cõtra fidem ſimplicibus citra culpam quandoque irrepat. Hinc demùm, fidem à principio mundi ſemper fuiſſe eamdem, ſolumque differre pœnes maiorem, uel minorem extenſionem, pure, ut uocant, materialem: quatenus Deus bonus dignatus fuit plura in dies reuelare: nouiſſimè uerò in Filio, quam in Prophetis, abundantiùs.

Sectariorum obiectiones vanæ.

NVnc iam aduerſarios audiamus. Et primo quidem opponant, nos etiam, ut nuper dicebamus, aliquorum dumtaxat principalium, ut Trinitatis, & Chriſti, uel ſimilium fidem poſtulare explicitam, expreſſamque; non autem reliquorum. Quid ergo ipſi non ſimilitèr eorumdem illorum ſimpliciter fidem poſtulent, & requirant ad ſalutem: reliqua uerò omittant, uel prætermittant? cui bono fides implicita? fides ipſi etiam credenti ignota? & quæ nil eſt aliud, quam ſcholarum figmentum? quid enim in ſcriptura de fide implicita legitur? Eadem uerò ratione obijcere etiam poſſunt ex ea Theologorum diſtinctione de directè, uel indirectè ad fidem pertinentibus. Sed uerò ex dictis eſt manifeſta ſolutio; oſtenſum eſt enim, illum nil Deo uerè credere, qui paratus non eſt omnia credere, & in fide expreſſa unius articuli inuolui uirtualem, & implicitam fidem omnium. Nomen quidem fidei implicitæ in ſcripturis non extat: extat uerò, quod intereſt, res ſignificata; nam ex ſcripturis nos doctrinam ſuperiorē deprompſimus. Quæ quoniam liquida ſunt ex dictis, omitto pluribus ſtabilire. 660

Dicant rurſùs: quorum unum eſt baptiſma, una eſt ſimiliter fides; nam *vnus Dominus, vna fides, vnum baptiſma*, ad Epheſ. 4. nec plus unitatis fides, quam baptiſma requirit: quo cuncta illa pertinent, quæ Cyprianus tum alias, tum maximè ep. 73. ad Iubananum, & epiſt. 74. contra epiſtolam Stephani Romani Pontificis acri, & eleganti ſtylo conſcripſit: & Firmilianus ad Cypr. epiſt. 75. at Chriſtianorum omnium, exceptis ſaltem Cataphrygibus, & Pauliniſtis, quos 1. Synodus Nicæna can. 19. aliæque poſt Synodi excipiunt, unum eſt baptiſma ſecundum ipſam etiam Eccleſiam Catholicam, quæ nullos alios ab hæreticis baptizatos rebaptizat: una eſt ergo ſimiliter fides Chriſtianorum omnium; & ſicut quorumlibet ualet, ſufficitque baptiſma, ſic quorumlibet ualet, ſufficit quefides. Ecce quales ſectarijs ſuppetias attulimus. At pergant, & dicant, 661

unam

Digitized by Google

vnam etiam eſſe, & ſufficere fidem Paganorum; ſcilicet ſecundum Eccleſiam Catholicam Paganus etiam poteſt validè baptizare. Vnitas ergo baptiſmi non ab vnitate fidei ſumitur, ſed ab vnitate formæ præſcriptæ in euangelio: quam qui ſeruant, in vnitate baptiſmi nō deficiunt: ſecus qui variant. Sicut ergo in forma illa variantium, & pugnantium non eſt vnum, nec vllum baptiſma, & idcircò Cataphrygum, & Paulinianiſtarū nec valet, nec ſufficit baptiſma; ſic nec ueſtra valet fides, nec ſufficit, qui pugnatis, nec Chriſtianorum omnium adeò in credendo, & in ipſa fide diſſentientium.

662 Enimuerò producunt iam, & minutatim percurrunt integra quatuor euangelia; quorum finis, ſcopus, & ſubſtantia tota eſt, vt credatur in Ieſum Chriſtum: *hæc ſcripta ſunt*, inquit Ioann. cap.20. *vt credatis, quia Ieſus eſt Chriſtus Filius Dei, & vt credentes vitam habeatis in nomine eius*. Et rurſùs Ioannes ep.1. cap. 4. *in hoc cognoſcitur ſpiritus Dei: omnis ſpiritus, qui confitetur Ieſum Chriſtum veniſſe in carne, ex Deo eſt.* & item Ioann. 11. *omnis, qui viuit, & credit in me, non morietur in æternum*: hæc quippè ſunt omnibus alijs ſignificantiora; & deindè nulla euangeliorū facta diſcuſſione, nos vltrò fatemur, totius fidei ſcopum, & finem eſſe fidem in Deum, & in Ieſum Chriſtum.

663 Niſi futurus eſſem prolixus, totum horum hominum diſcurſum, & proceſſum producerem; mox illi cōferrem alium Fauſti Manich. apud Auguſt. lib.2. vt videret lector, vtri ſimili fermè via ampliùs delyrarent. Fauſtus ſcilicet vetus in primis teſtamentum reſpuebat, quippè quod ad Iudæos pertinere, non ad nos ex gentibus venientes aiebat: mox relictis, vel etiam reprobatis reliquis, vt iſti articulum ſolum Ieſu Chriſti, ipſe euangelium dumtaxat Ieſu Chriſti acceptabat: illa porrò ad euangelium pertinere volebat, quæ prædicationē tantum Chriſti concernunt; non autem antecedentia de natiuitate, vel origine Chriſti, &c. *At verò genealogia* (inquit) *adeò non eſt euangelium, vt nec ipſe eius ſcriptor auſus fuerit eam euangelium nominare. Quid enim Matthæe ſcripſiſti? Liber generationis Ieſu Chriſti. Non ergo liber euangelij Ieſu Chriſti, ſed liber generationis, &c. Ac denique Marcus, qui generationem ſcribere non curauit, ſed*

prædicationem, vide, quam ſit competentèr exorſus, euangelium, inquit, Ieſu Chriſti; & alia inſaniës quidem, ſed haud minori ſanè ingenio, quam ſectarij: ſatius credo fuiſſet ſi cæptis Fauſti inſtitiſſent, & ſicut ille demptis cæteris ex ſola prædicatione euangelium confinxit, dempta denuò prædicatione euangelium ipſi reducerent ad ſolum nomen Ieſu Chriſti; clauſulæ enim illæ vrgentiores, & nuper obiectæ nil de paſſione, nil de morte, vel reſurrectione IeſuChriſti referunt, ſed ſolum docent credere in Ieſum Chriſtum: ſi autem vos articulos Ieſu Chriſti ſine reliquis ritè creditis, cur alius ritè in Ieſum Chriſtum non credat, quin natum illum credat ex Maria Virgine, paſſum, mortuum, & reſuſcitatum? quæ tamen vos omnia requiritis. Quid rurſus euangeliû appelletur, quod credendum non eſt, ſed impunè non creditur, vel etiam negatur? Ac denique, quò Fauſtus reſpexit, ſpecioſa vox apud Chriſtianos eſt credere euangelio; ſicut quo ſectarij reſpexerunt, ſpecioſa eſt credere in Ieſum Chriſtum, Ergo agite, & euangelium, non ad ſolum, vt dicebam, ſed ad verbum vnum reducite. Fauſtus quidē in eo fuit & ingenioſior, & circumſpectior, quod à ſcriptura, & ab euangelio tolleret, quæ credere recuſabat: videbat enim eſſe per ſe notum inter Chriſtianos, ſcripturæ, vel euangelio reſiſti non poſſe; imò non poſſe non credi ſine ſcelere.

Veſtra porrò probatio eſt puerilis, & nimis vt aiunt, probans, vt notaui: eſt millies à Sanctis Patribus retuſa; latiùs verò à Sancto Auguſt. lib. de fide, & operibus cap. 5. ſcilicet adducitis aliqua ſcripturæ, & alia omittitis: nos autem ex ipſamet ſcriptura euicimus, alia quoque nobis neceſſariò credenda in illa proponi: quo de vitio hæreticorum plena ſunt volumina, vbi de inſufficientia fidei ſine operibus diſceptatur. Oſtenſum eſt præterea, illum haud verè credere in Ieſum Chriſtû, qui Ieſu Chriſto non credit; qui Deo non credit; at Deus, & Ieſus Chriſtus multa præter hoc dixerunt; vniuerſa ſcilicet ſcriptura eſt modo iam expoſito verbum Dei. Quare adducta loca quoad fidem attinet, planè, & ſine explicatione admittimus: qui enim in Ieſum Chriſtum verè credit, totam conſequenter ſcripturam credit, vt eſt commonſtratum. At, an ſola fides ad ſalutē 664

ſine

Digitized by Google

ſine operibus ſufficiat, cauſa eſt, quam euidentiſſimè orthodoxi demonſtrant: at noſtra non eſt, nec pro dignoſcenda vera religione neceſſaria. Interim cōſtet, nō quamlibet nec Chriſtianam quidem religionem ad ſalutem ſufficere.

QVAEST. XXXVI.

Vtrum ergo ſaltem per accidens, & per ignorantiam vel vnus aliquis ſaluari queat extra veram religionem, & Eccleſiam?

665 HOC ex loco pientiores quidam Theologi, ſed nihil planè profutura indulgentia, multorum populorū ignorantiæ ſuccurrere conati ſunt: hoc proindè effugiū occludendū eſt diligentiſſimè. Putarunt eos, harum rerum tam ignaros, ac miſeros ſaluari in quacunque religione, ſi probè in ea ſe geſſerint, nihilque graue ſaltem, contra rationem naturalem admiſerint. Quod vt dicerent, argumenta habuere popularia ſatis, atque plauſibilia. Primò prodūt ſolitum illud, ac vniuerſale ad omnia Dei miſericordiæ propugnaculum, de quo haud præſumere liceat tam dura, vt ſimiles omnes condemnet. Deindè omnibus nullo excepto media ad ſalutem neceſſaria, ac ſufficientia concedi, fert ipſa Chriſtiana religio: at innumeris veræ religionis nulla prorsùs notitia conceditur, & eam altiſſimè ignorant ꝑmulti. Hi ergo ſuam ob ignorantiā, ſi cætera ſeruēt, ſaluātur ſine vera religione. Hinc denuò neceſſe eſt, vel Deum in ſua prouidentia inculpare, vel omnes illos ſaluare: nam illi citra culpā omnem, veram religionem ignorant, nec in mentem quidem venerat vnquam priſcis, v. g. Iaponijs, eſſetne in mundo Chriſtiana, vel Catholica religio; ergo citra culpam illa caruere; ergo uel ſine illa ſaluari potuere

Fundamēta affirmantis.

& hoc aſſerunt; vel ſine culpa condemnantur; quod magnum eſſet diuinæ prouidentiæ crimen. Præterea quia Deus vult omnes homines ſaluos fieri, gratia vero ſufficiens eſt ad id neceſſaria, nulli eam negat: ergo ſi ſimiliter eſſet neceſſaria vera religio, nulli eam denegaret; at infinitis denegat; non ergo eo rigore eſt neceſſaria, & ſolum illi condemnantur, qui fide ſatis ipſis propoſita, nolunt tamen credere, vel audire: at reliqui, quibus numquam eſt propoſita, non ea de cauſa condemnantur, ac in tuto erunt, ſi rationi naturali in cæteris obtemperabunt, legem totam naturalem adimplebunt: cuius vel opinionis, vel placiti fundamenta alia decurſu quæſtionis proferentur, cum diſſoluentur.

Hæc fortè non tam eſſent miranda, niſi vlteriùs 666
proceſſiſſent. Quid enim ſi quis inter gentes miſerandus crimen admittat aliquod, furetur, vel occidat? Nimirum miſericos Deus vult etiam, peccatores conuerti, & reſipiſcere, & ſaluos fieri, vt Catholicis omnibus eſt in confeſſo, & ſancta ſcriptura toties ingeminat: unde ſicut innocenti Deus præſtat media ad innocentiam ſeruandam neceſſaria, ita peccatori nulli illa ad pœnitentiam non confert. Ergo etiam peccatoribus illis ueram religionem ignorantibus ſubueniendum eſt. Et ſubueniunt quidem libentiſſimè; nam aiunt, eos poſſe Deum ſuper omnia diligere: quo præſtito, omnia planè ſunt in tuto; cum ex diligentibus Deum ſuper omnia pereat nemo. At in eo aiunt, eos eſſe miſerandos, quod cum ea dilectio tam ſit habitu difficilis, ac ardua, rarum ſit apud ipſos, ac perdifficile peccatoribus remedium; ſed uerò Catholicis eſt obuium ubique, & facile Sacramentum pœnitentiæ. Ex his autem diſtinctionem facient neceſſitatis fidei uel in re, uel in uoto, ut de alijs quoque rebus diſtingui ſolet, & quæcumque de neceſſitate fidei adducuntur, intelligenda dicent de fide uel in re, uel in uoto; dilectionem uerò illam Dei ſuper omnia à Gentili, uel Mahometano habitam eſſe fidem, ac ueram religionem in uoto. Vel etiam de habitu fidei explicabunt, quem dilectio ſecū neceſſariò affert.

Digitized by Google

Aſsertio negatiua.

667 His tamen non diſſentiendum modò, ſed fortiſſimè etiam obſiſtendum cenſeo, tenendumque animitus, ſine vera fide Chriſtiana in re, quæ ſola veram religionem fundat, ſaluari prorsùs neminem. Illud quidē eſt diſcriminis adultos inter, ac pueros; quod his fides ſolum in habitu ſufficiat; adultis tamen, ac rationis, & perfectæ deliberationis compotibus actualis, non vtique ſemper in actu conſeruata, virtualiter tamen continuata, numquamque retractata ſit neceſſaria.

668 Sed quid fidem Chriſtianam appello? Illam profectò, quam nemo fidelium ſaltem opinionibus non corruptus non ſatis intelligit; qua vnuſquiſque credit in Ieſum Chriſtum Filium Dei; qua aliquid Deo dicenti credimus, & ſuper omnia credimus, ſupra rationem naturalem, ſupra rationis dictamen, ſupra Philoſophiā, & cuncta ſimilia; quà populus olim Iſraeliticus fidelis erat, qua populus Chriſtianus fidelis eſt, quæ fides vna, ſicut baptiſma dicitur, & qua Hæretici, & Mahometani, ac infideles vniuerſi docti, & indocti carent. Hanc fidem voco, ne vocibus eludar; quæ intra Catholicam Eccleſiam eſt, & prætereà nullibi; idcircò excludo omnem actum naturalem; excludo etiam actus neſcio quos ſupernaturales, quos quidam vbique inducunt, qui non ab obiecto, ſed à ſolo principio ſupernaturales ſint. Hos in genere omnes reieci in ſcholis, vt philoſophiæ, theologiæque valdè diſſentaneos, & quibus admiſſis nihil ſit in tuto. Nunc eos in præſentia excluſos volo; non enim principium, vel cauſa actum facit fidei, vel non fidei; nec ſcientia fides eſt, nec fides humana in diuinam trāſit, ac vice verſa, quidquid principia cuncta commutes, centumque ponas efficientes cauſas ſupernaturales. Ego verò fidem diuinam requiro, cuius eſſentia ſit Deo credere; imò quæ aliqua etiam obiecta ſupernaturalia, maximè verò Chriſtum Deo credat, vt decurſu conſtabit. Hanc fidem prorsùs ad ſalutem requiri, neceſſariamque eſſe neceſſitate medij vera Theologorum ſent ſētētia; & contrarium, ſi quid mihi iudicare datur, meritò

ritò Canus in releċt. affirmat erroneum, & fortè hæreticum; eneruat enim euangelium, & quidlibet quomodolibet prophanandi occaſionem ſuppeditat.

Probatur ex Apoſtolo.

Hanc fidei neceſſitatem Paulus præſertim Apoſtolus tam diſertè, tamque vehementèr multis in locis edocuit, vt haud difficiliùs, ſi placeat, me explicare poſſint, quam illum, deſperandumque certè ſit quidquam ſcripturis conficere, ſi hoc non conficitur. Eſt in primis manifeſtum minax illud cap. 3. ad Galatas: *O inſenſati Galatæ, quis vos faſcinauit obedire veritati?* Ecquod verò faſcinum Galatarum? Dicam; aiebant, ex operibus legis poſſe homines iuſtificari, ac Spiritum ſanctum accipere. Quid tunc Paulus? *Hoc ſolum volo à vobis diſcere: ex operibus legis ſpiritum accepiſtis, an ex auditu fidei? Sic ſtulti eſtis, vt cum ſpiritu cæperitis, nunc carne conſumemini?* Et mox. *Qui ergo tribuit vobis ſpiritũ, & operatur in vobis virtutes, ex operibus legis, an ex auditu fidei? Sicut ſcriptum eſt; Abraham credidit Deo, & reputatum eſt illi ad iuſtitiam. Cognoſcite ergo, quia qui ex fide ſunt, ij filij Abrahæ: prouidens autem ſcriptura, quia ex fide iuſtificat gentes Deus, prænuntiauit Abrahæ, quia benedicentur in te omnes gentes. Igitur qui ex fide ſunt, benedicentur cum fideli Abraham; quicumque enim ex operibus legis ſunt, ſub maledicto ſunt; ſcriptum eſt enim, &c.* Ac mox. *Quoniam autem in lege nemo iuſtificatur apud Deum, manifeſtum eſt; quia iuſtus ex fide viuit.* Et poſt aliqua. *Sed concluſit ſcriptura omnia ſub peccato, vt promiſſio ex fide Ieſu Chriſti daretur credentibus, &c.* Euidentiſſimum Chriſtianis eſt, & indubitatum, nullam legem naturalem, vel ſine fide aliam ſanctiorem, valentioremque eſſe vel ad iuſtificandum, vel ad ſaluandum lege veteri Iudæorum, cum eam ab ipſo Deo datam, & credamus, & fateamur. Quæ ergo Paulus de illius legis inſufficientia premit, comprehendant, neceſſe eſt, à fortiori leges alias omnes, ac religiones. At Paulus inſenſatos, faſcinatoſque illos perhibet, qui putabant, iuſtificationem, vel ſalutem ex lege illa, ac eius operibus ſine fide haberi poſſe. Tu nunc vide; quid de illis dicturus foret, qui aſſerunt, ex ſola legis naturalis obſeruantia non ſolùm ſine fide, ſed cum fide, vel infidelitate etiam contraria, Chriſto aduerſa, v.g. Mahometana, vel Iudaica,

Digitized by Google

daica; vel etiam Gentilica iuſtificationem , vel ſalutem contingere poſſe . Eos deindè ſolùm vult Paulus eſſe Abrahæ filios , qui ex fide ſunt ; eos autem benedicendos, qui illius ſunt filij , quia in eo benedicendæ erant Gentes; at qui fide à nobis expoſita , & propoſita carent, non ſunt ex fide : dicamus clarè ; Mahometanus, Iudaicus, idololatra non eſt ex fide. Ergo non eſt filius Abrahæ, nec benedicitur, ſed perit . De quâ deindè fide Paulus agat, eſt apertum, ſcilicet,qua creditur Deo, atque Abrahamus crediderat ad iuſtitiam.Ergo reliqui omnes ſub maledicto ſunt.

670 Exponenda ſunt hæc magis ob duorum errorum confinium, vt vitetur vterque . Alter eſt ſectariorum, qui hoc ex loco Apoſtoli, ac ſimilibus (ſunt enim innumera) inferunt, ſolam fidem iuſtificare, & ſaluare;bona verò opera vel eſſe nulla,vel conferre nihil ad iuſtitiam, vel ad ſalutem. Alter erat tempore Pauli ſatis feruens, de quo ad Galatas, ad Epheſios, Romanos, Hebræoſq; ſcribit, dicentium, opera legis etiam ſeorſim à fide ad vtrumque illum finem iuſtificationis , & ſalutis valere, quin ideò fidem etiam condemnarent, ſed vellent hinc fidem, hinc opera ſimul legis tutari, defendereque,ſiue utramque conciliare , ac ſimul neceſſariam dicere ; & fundamento quidem,ut uidebatur, non inhoneſto, cum lex quoque, ſicut fides , fuiſſet à Deo donata . Hunc Paulus errorem ita impugnat, ut nec in totum, nec in partem ea opera admittat ad iuſtificationem , ipſam circumciſionem præputio conferens , & utrique uim omnem denegans; nam *in Chriſto Ieſu neque circumciſio aliquid valet, neque præputium*;ſub præputio autem omnes alias leges , quæ præter Iudaicam eſſent , aut eſſe etiam poſſent, complectitur;an enim ibi non intelligas, neque Mahometiſmus aliquid ualet, neque hæreſis,nec lex naturalis ? Vnicè ergo , & ex integro fidei adſcribit totam Prouinciam, ut patet tum in adducto, & ponderato loco, & ſequentibus capitibus 4. 5. & 6. in quibus id unum agit; tum multoties in reliquis citatis epiſtolis . Hinc ſectarijs occaſio deſipiendi,& opera bona remouendi . At uerò ultrò ijs libuit inſanire ; Paulus enim opera quidem excludit legis, non fidei ; ut e-numeris eius locis patet, & in nuper adducto

Google

Ieſu (inquit) ***neque circumciſio aliquid valet,neque præputium, ſed fides, quæ per dilectionem operatur.*** Fidem ergo operantem requirit;fidem non operantem, ac charitatis vacuam inutilem edocuit, æri ſonanti, ac cymbalo tinnienti contulit; ***ſi charitatem non habuero, nihil ſum,*** inquit: charitatis, vel fidei per dilectionem operantis opera expoſuit: quibus coronam iuſtitiæ adſcriberet: opera porrò fidei illa ſunt, quæ ab ipſa proficiſcuntur, ſuntque ab illa vel præcepta, vel conſulta. Sed nunc non de hoc tractamus, quod eſt euidentiſſimum; ſed de excludendis operibus omnibus à fide, ab eiuſque ſpiritu non promanantibus, quibus cum Apoſtolo vim omnem negamus ad iuſtificationem, & ſalutem.

Sed verò occurrebat difficultas, qua intentio tota 671
Pauli, tantaque probatio corrueret. Siquidem per legẽ, illiuſque obſeruantiam iuſtificatæ videbantur tot illæ Deo amiciſſimæ animæ, quæ tempore legis inſignes extitere præclariſſimis virtutibus. At occurrit Paulus, & ad Galatas, luculentiùs porrò ad Hebræos c. 11. hanc non modò oppoſitionem diſiecit, ſed denuò operum quorumcumque, quæ fidei non ſint, ad id finis inefficaciam, ineptitudinemque commonſtrauit. Ergo ab Abele Adæ filio exorſus longam illam illuſtrium animarum ſeriem contexuit, omnes fide Deo placuiſſe contendens, ſcripturæque id teſtimonijs demonſtrans, illamque ſtatuens vniuerſaliſſimam aſſertionem, *ſine fide autem impoſſibile eſt placere Deo*. Imò verò, quod ſapientèr notat Valentia diſp. 1. quæſt. 2. punct. 2. cum nihil de fide Enoch ſcriptum extaret, tamen tùm cæterorum inductione, tũ ex vniuerſali neceſſitatis fidei principio ſanxit, eum quoque fide fuiſſe translatum; probat enim; *quia ante translationem teſtimonium habuit placuiſſe Deo*: minorem ſubdit: *ſine fide autem impoſſibile eſt placere Deo*. Deindè cap. 3. ad Galatas ad credentiũ Hebræorum reuincendum errorem de neceſſitate, vel valore legis, vt Chryſoſtomus ibi notat, conſultò Abrahamum prodit, qui ante datam legem tantoperè Deo placuerat, non vtique ex lege, quæ nondum erat, ſed ex fide, qua Deo crediderat. Hìc porrò ad Hebræos altiùs originem repetit ab Abele orſus, & Enochum etiã, Noemumque præmittens Abrahæ; tum, vt contra quã

exi-

Digitized by Google

exiſtimabant, fidem lege priorem euinceret;tum vt indè concluderet, ſicut priores, ſic & cæteros temporis legis ſanctos non legis operibus, ſed fide, atque eodem fidei ſpiritu Deo placuiſſe.

672 Cum hæc ita ſint, nullibique tam multus, tamque vehemens Paulus fuerit, ego planè non mirari,vel etiā commoueri non poſſum, quòd apud Chriſtianos homines id nunc probare tenear, opera ſine vlla vera fide vbicumque, & quomodocunque peracta ad iuſtificationem, & ſalutem non ſufficere. Ergo Enochus placere Deo potuit, & inepta eſt argumentatio Pauli:ipſe cauſatur, ſine fide impoſſibile eſſe placere Deo:ſed iam hi homines inuenerunt,qua ratione multi Deo ſine fide placere queant; Paulus valeat; nam,quod plus eſt, inuenerunt, quo pacto non ſolùm ſine fide, ſed cum infidelitate etiā, quo pacto Hæreticus, Mahometanus,Iudæus, idololatra placere Deo,& Chriſto valeant.

673 Error,inquis,quem tanto orationis molimine oppugnat Paulus, haud erat,legem,eiuſque obſeruantiam ad iuſtificationem, vel ſalutem valuiſſe, ſed erat, obſeruantiam legis coniungendam ſimul eſſe cum fide, & ita credendum in Chriſtum, vt ſimul lex retineretur: nihil ergo hinc ſumere licet contra eos, qui non hoc dicunt, ſed eum, qui ignorans Chriſtum, legem tamen naturalem in religione ſua obſeruat, etiam ſine fide ſaluandū. Enimuerò ſapientiores putant, duos fuiſſe errores, alterum hunc nuper propoſitum;alterum,quo dicebatur, legem, illiuſque obſeruantiam ſuffeciſſe: imò hic videtur origo fuiſſe alterius erroris. Sed error fuerit,quem voles: certè apertum eſt, Paulum, vbi illius authoritas integra erit, vtrumque ſtirpitus conuulſiſſe, ſiue quia is duplex error extiterat; ſiue quia, licet vnus ille propoſitus extitiſſet, cum nullo ex principio euellere efficaciùs potuiſſet, quam demonſtrans operum quorumcumque ex fide non prouenientium inutilitatem, eoſque etiam ipſos, qui in lege Deo placuere, non lege, ſed fide Deo placuiſſe,oſtendens.

674 Licet his euidentiſſimè demonſtrata videatur, & noſtra, & Pauli aſſeuerantiſſima aſſertio, ſine fide ſcilicet impoſſibile eſſe placere Deo, ſine fide, inquam, illa veriſſima, theologica, & diuina,quam Paulus tantope-

re verſat, & explicat, ne illuſoria aliqua fidei appellatione nos hic diſtineant, ad maiorem tamen perſpicuitatem, ſplendoremque alia ex eodem percurramus, vel eadem denuò vrgeamus. Ergo Paulus ad Romanos, ad Galatas, ad Hebræos, vt errores illos amputaret, eumdem ter textum reſumpſit ex Abacuc Propheta cap. 2. *iuſtus autem ex fide viuit*; vnde qui ex fide non viuit, iuſtus non eſt: non viuit, ſed mortuus eſt; qui item non ex fide, ſed aliundè vel ex lege, vel vndecumque operatur, iniquitatem, non iuſtitiam operatur. Sicut itaque nos hoc aeris reſpiramine viuimus, ſic iuſtus quiſque ſpiritu fidei viuat, neceſſe eſt: nam vt vitam iuſtitiæ ducamus, opus eſt, moueamur, ducamurque æternis, futuris, & non viſis, nec notis, ſed ſolùm creditis momentis, cauſiſque. Hæc porrò aliud nunc eſſe non habent niſi fidei: hinc ſublimis illa fidei definitio eiuſdem Pauli, *ſperandarum ſubſtantia rerum, & argumentum non apparentium*: nec enim ſperata, & non apparentia illa bona, quibus ſolis vita iuſti innititur, aliud nunc eſſe, fundamentum aliud, veritatem, conſiſtentiamq; aliam habent, niſi quod ita ea eſſe, & fore, fides ſtatuat, tradatque; qua proindè ſublata, tota iuſtitiæ ſeries corruit, vtque idem Paulus 1. ad Corinth. 15. premit, ſperandarum rerum, ac reſurrectionis ſublata fide, *miſerabiliores ſumus omnibus hominibus*, nec vita iuſti prudens, ac laudanda, eligendaque veniret, ſed deploranda, ſi tamen, quod fieri nequit, ea ſubſiſteret. Ergo vita iuſtitiæ eſt impoſſibilis ſine fide. Obtrudat hic humanus faſtus rationem illam ſuam naturalem, in qua Deus, & diuina, ſperanda, & non apparentia bona, quibus vita iuſti ducitur, eſſe habeant; ſitque tam magna illa ratio *ſperandarum ipſa quoque ſubſtantia rerum, argumentum non apparentium*; & ſileat Paulus. Hoc ex faſtu, vt deploramus toties, in doctrinâ, moreſq; mala multa deriuantur; iure naturæ iura omnia eliduntur, ratione naturali, ideſt, eo prætextu ſcripturæ omnes alterantur: ad Paulum accedunt, non vt credant, ſed vt interpretentur; non vt illi rationem, ſed vt rationi illum accōmodent, non tam deliberato cōſilio, quod ſcelus eſſet, quam facto. Verùm ab operis principio his vel rationaliſtis, vel naturaliſtis nos bellum indiximus; demon-

ſtra-

ſtrauimus rationis,& naturæ ſine fide inualentiā,ineptitudinemque ad diuina,ad æterna, ſumma,atque futura quæque: quorum proindè eſſe in ratione naturali ſola inconſtans, dubium, intricatum,plenumque erroribus, ac abſurdis foret, & fuit : nulla illorum ſubſtantia eſſet ratio ſola,nullum conſtans argumentum, imò vix accidens, quod abeſt,& adeſt, vocari mereretur. Vt ergo nulla religio, vt multis ſuperiùs oſtendimus, in ratione naturali ſola, ac ſine fide fundari poteſt, ſic nulla probitas,nulla iuſtitia in lege ſola naturæ ſine fide extruitur,niſi,quod abſonantius foret, velint, ſine religione etiam vlla iuſtitiam conſiſtere, & Atheiſtas quoque in tuto locare. Nobis tutiora ſectari placuit, & Paulum, ratione conſequenti, quod quiſque facere tenetur, vt oſtēdimus, auſcultare,& quæ dicit,credere,licet rationi noſtræ inintelligibilia foret, & aliud nobis videatur, nec probatio ſuppetat, imò neque explicatio, neque defenſio: nam alteri dabitur. Claudat ergo argumentationem totam Paulus nos viam noſtram edocens; *per fidem enim* (inquit) *ambulamus*: qui quippè ad ſalutem non ambulat, iuſtus non eſt: ſicut porrò omnis alia fœlicitas,& ſalus, quæ per ſpeciem non habebitur, commentitia prorsùs eſt, ſic omnis alia via,quæ fidei non erit,eſt planè omninò fictitia, ac parùm chriſtiana.

675 Fruſtrà eſſet, quod quamplura alia ex ſacris libris adijcerem, quæ ex dictis ſunt vnicuique obuia, & ſi adducta non valeant,nihil ſuffecturum exiſtimo. Quā etiā de cauſa Patres hìc omitto, licet mox in eamdem ſententiam cumulandos. Omnem certè tergiuerſandi locū videtur demùm ſuſtuliſſe Tridentinum Concilium:nam ſeſſ.6.cap.7. ait de fide, *ſine qua nulli vnquam contingit iuſtificatio*; & cap.8. *Cum Apoſtolus dicit, iuſtificari hominem per fidem,& gratis,ea verba in eo ſenſu intelligēda ſunt, quem perpetuus Eccleſiæ Catholicæ conſenſus tenuit, & expreſſit,vt ſcilicet per fidem iuſtificari dicamur, quia fides eſt humanæ ſalutis initium,& radix omnis iuſtificationis, ſine qua impoſſibile eſt placere Deo, & ad filiorum eius conſortium peruenire*.Iam ſi iſta per illud *per ſe*,& *per accidens* libet eludere, libeat planè,ac peccatum originale, neceſſitatem gratiæ, charitatis, redemptionis, & ſacroſancta quæque diſtinguant,& prophanent.

Digitized by Google

Aliæ rationes Thologicæ.

Prima, quia extra Eccleſiam non eſt ſalus.

PRima. Soli ſaluantur, qui ſunt intra Eccleſiam: at nullus eſt intra Eccleſiam ſine vera religione, & fide, puer quidem ſine illa in habitu; adultus ſine illa in habitu, & actu: nullus ergo ſaluatur ſine vera religione, & fide. Sola maior videtur oſtendenda, vbi cætera tam ſunt manifeſta. Parabolæ primùm, quibus Eccleſiā Chriſtus ſuam deſignauit, eam euincunt, vt area tritici, vt ſagena miſſa in mare, congregatio decem Virginū, & aliæ: nam nullum triticum niſi ex area illa legitur in horreum mitti, nulla piſcium electio, niſi ex ſagena, nullæ Virgines niſi ex decem illis ad nuptias deliguntur: nullus ergo ad regnum, niſi ex Eccleſia deſumitur. Eſt in eamdem ſententiam validus etiam, ac notus locus Petri epiſt. 1. cap. 3. *cum fabricaretur arca, in qua pauci, ideſt, octo animæ ſaluæ factæ ſunt per aquam. Quod & vos nunc ſimilis formæ ſaluat baptiſma*. Per arcam Eccleſiam intellectam volunt plerique omnes, in quam quiſque medio baptiſmate ingreditur, & admittitur, licet ſenſus Eccleſiæ (cui ſtandum eſt illibatè) præter baptiſmum aquæ, ſeu fluminis, baptiſmum quoque ſāguinis, & flaminis admiſerit, at nullum in pueris ſine fide in habitu, nullum in adultis ſine fide in actu, ne nobis infidelium hìc, & Mahometanorum baptiſmum aliquem confingant. Sicut ergo in diluuio nemo non extra arcam perijt ſine vlla exceptione, ſic in mundo prorsùs nemo extra Eccleſiam non perit. 676

Rem Sancti Patres tamquam indubitatam confirment: Hilar Pictau. can. 13. in Matt. *ſedens in nauicula, &c. In parabolis enim erat locuturus, & facti iſtius genere ſignificat, eos, qui extra Eccleſiam poſiti ſunt, nullam diuini ſermonis capere poſſe intelligentiam; nauis enim Eccleſiæ typum præſefert, intra quam verbum vitæ poſitum, & prædicatum, hi, qui extra ſunt, & arenæ modo ſteriles, atque inutiles adiacent, intelligere non poſſunt*. Cyprianus nulli bi tanta ſermonis mole diſſeruit toto lib. de vnitate Eccleſiæ: & aliàs, *an ſecum eſſe Chriſtum, opinantur, qui extra Chriſti Eccleſiam colliguntur? Tales etiam ſi occiſi in* 677

con-

confeſſione nominis fuerint, macula iſta nec ſanguine abluitur; inexpiabilis, & grauis culpa diſcordiæ nec paſſione purgatur: eſſe martyr non poteſt, qui in Eccleſia non eſt; ad regnum peruenire non poteſt, qui eam, quæ regnatura eſt, derelinquit. Grauis, pulchraque illa eſt etiam ſententia; *habere iam non poteſt Deum Patrem, qui Eccleſiam non habet Matrem. Si potuit euadere quiſquam, qui extra arcam Noe fuit, & qui extra Eccleſiam foris fuerit, euadit*. Dies me deficeret, ſi quæ Cyprianus hanc in ſententiam contulit, vellem percurrere. Hieronymus in Ezech. lib. 7. in cap. 23. conteſtatur. Auguſtinus epiſt. 49. *Ita ſalus religionis huius, per quam ſolam veram ſalus vera, veraciterque promittitur, &c.* Item libro de patientia exponit patientiam, qua ſciſmaticus, uel hæreticus, *ne Chriſtum neget, perſecutionem, pericula, carceres, vincula, tormenta, gladium, vel flammas, vel ipſam crucem patitur timore gehennarum*. Hæc non culpanda docet, ſed laudanda; nihil tamen profutura ad regnum, ſecùs *ad extremi iudicij tolerabiliùs ſupplicium ſubeundum*. Mox anxius quærit, num donum Dei ſit iſta patientia? *ne fortè*, ſi aſſeratur, *hi, quibus ineſt, etiam ad regnum pertinere credantur*. Vide, quod Auguſtinus abſurdum timeat, ne ſcilicet ſequatur, aliquos extra Eccleſiam mortem etiam pro Chriſto paſſos ad regnum pertinere: ſint interea, qui hæreticorum integros etiã populos nihil tale pro Chriſto paſſos ad regnum ſpectare tam vltrò credant. Auguſtinus patientiam illam concedit donum quidem eſſe Dei, at non filiorum illius Hieruſalem, *quæ ſurſum libera eſt Mater noſtra*: ſed ex ijs, quæ filijs quoque concubinarum contingunt, *quibus Iudæi, Schiſmatici, vel Hæretici comparantur; quamuis enim ſcriptum ſit; eijce ancillam, & filium eius: neque enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Iſaac, & Abrahæ dixit Deus, in Iſaac vocabitur tibi ſemen, vt intelligeremus, ſemen Abrahæ ſecundum Iſaac propter Chriſtum ad Dei filios pertinere, qui ſunt corpus Chriſti, & membra, ideſt, Eccleſia Dei vna, &c. Tamen etiam filios concubinarum, quando à filio ſuo Iſaac diuidit Abraham, nonnulla eis largitus eſt munera, ne relinquerentur omninò inanes, non vt tenerentur hæredes, &c.* Hinc inferas, vel Sanctiſſimos hos Patres, ſapientiſſimoſque fuiſſe, quod abſit, audaciſſimos,

ac

Digitized by Google

ac temerarios, qui pro Chriſto etiam occiſos condemnarint, vel eos, qui hìc aliud ſentiunt, & tam facilè ſaluant, eſſe, ne quid dicam acerbius, inconſideratiſſimos, & hac in parte ignorantiſſimos: quibus alios Patres proponere deſino, ſi his obſiſtent, nihil planè profuturos. Cum itaque corpus Eccleſiæ fidelium fide coaleſcat neceſſariò, licet charitatem etiam modò ſuperiùs declarato requirat, efficitur, omnes cuiuſcumque alterius profeſſionis, & religionis homines præter religionē Catholicam, nunc extra Eccleſiam eſſe, poſt extra regnum futuros.

Secunda ex perſuaſione fidelium.

Secunda ratio conficitur ex perſuaſione fidelium, 678
qui ſcriptum in cordibus habent veriſſimum illud actuū 4. *nec enim aliud nomen eſt ſub cælo datum hominibus, in quo oporteat, nos ſaluos fieri*, quam apertiſſimam veritatem nec ipſa, vt ſupra vidimus, corruptiſſima Anglicana profeſſio auſa eſt prophanare. Iam Miſſionarios omnes Apoſtolicos rogate, quærite, eccur in Iaponiam, in Indos, in Perſas eant, tot maria, tot diſcrimina, mortes tam diras deuorent? Anne, vt illi barbari, indocti, ruſtici, ignorantiſſimi ſaluari queant faciliùs? Non hoc reſpondent, non hoc prædicant: religionem ſe afferre dicunt, ſine qua, & extra quam omnes pereunt, ſeruetur nemo. Hoc, qui mittuntur, deprædicant; hoc, qui mittunt, habent perſuaſiſſimum, quia *non eſt datū aliud nomen ſub cælo, &c.* nec apud Indos, nec Barbaros, nec vſpiam terrarum. Illis, inquis, ignorantibus, & peccatoribus ſimul cum fide deferunt remedium facile Sacramenti pœnitentiæ, propter difficultatem charitatis alioqui perituris. Mirandum, quod hoc teneamur confutare. Primùm ergo, ſi quos inuenerint ſceleris innoxios, eos relinquant, quibus non eſt tam difficilis futura dilectio. Omnes prætereà dimittendi forſitàn forent, nam cum fide, & Sacramento pœnitentiæ totam ſimul Chriſtianam legem inuehunt, tam difficilem planè, & arduam, vt magna hinc illis ſalutis difficultas excreſcat, nec fortè minor, quam quæ ad Dei dilectionem inerat, ſi illam ſine fide, vt tam vltrò opinantur, habere valent. Quid ſi fortè Mahometani, ac barbari quoque alij, quibus ex legibus ſuis ea, ferruè cuncta licent, quæ appetunt, faciliùs, atque plu-

ries

Digitized by Google

riès leges illas ſeruant, quam ſeruarent Chriſtianam? Si ergo ſua eos excuſat, vel ſaluat ignorantia, relinquendi fortè ſunt, vel deliberandum, & nugandum in ſumma rerum, ac menſuranda hinc inde commoditas. Quid deinde, ſi citra veram fidem charitas haberi poteſt, cũ ſectariorum populi haud tam ignari exiſtant rerum diuinarum, atque ſua illa humana, ac ſpuria, qualem expoſuimus, fide ipſi quoque diuina bona meditentur, tã inacceſſa eis dicatur Dei dilectio? His ergo quid verã fidem prædicemus? quid tot orthodoxorum leges adijciamus, quibus violatis non parùm impediantur? Ex terminis prætereà ipſis eſt diſſonum, fidem ad ſalutem non eſſe ſimpliciter, vt vocant, neceſſariam, ſed ad facilius, vel ad melius. Abs re porrò hic eſt neceſsitas præcepti; vt ſupponitur, patetque ex dictis. Quorsùm rursùs fideles tam impenſas Deo noſtro gratias habeamus pro fidei beneficio, tanquam alioqui perituri? Senſus ergo Eccleſiæ incorruptus hæc ſine fide gentes ſaluandi inania planè pronuntiata condemnat.

679 Tertia ſic extruitur. Sine gratia Chriſti iuſtificatur, vel ſaluatur nemo. Ergo ſine fide Chriſti iuſtificatur, vel ſaluatur nemo. Antecedens inter fidei dogmata ſancitum eſt. Porrò conſequens eædem omnes cauſæ commonſtrant. Si namque ſcripturas lubet conſulere; haud expreſsiùs, nec pluries gratiæ, quam fidei Chriſti neceſsitas prædicatur. Si Concilia, ſi ſanctos Patres auſcultes, non aliud alio magis aſſeueratum inuenias, vt hactenus dicta fidem facere videntur. Age porrò aliqua ex infinitis alijs ad abundantiã conferamus. Ioan. 15. *Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te ſolum verum Deum, & quem miſiſti, Ieſum Chriſtum*. Ioan. 3. *Sicut Moyſes exaltauit ſerpentem in deſerto, etc. ita exaltari oportet filium hominis*: in quem precor finem? an vt ſolum omnibus gratiam mereretur? reſpondeat Ioannes; *vt omnis*, inquit, *qui credit in eum, non pereat, ſed habeat vitam æternam*; oratio eſt planè, niſi eludatur, excluſiua. Huc pertinent quod Chriſtus fundamentum eſſe aſſeritur, uia, veritas, oſtium. At fundamentum aliud inuentum eſt, ſcilicet lex naturæ, via alia, eaque vera, aliud demùm oſtium, per quod ad paſcua quis ingrediatur, confingitur. Verùm Paulus, euangeliũ, & ſcriptura *Tertia à paritate gratiæ.*

tura

Digitized by Google

tura vniuerſa reſiſtit. Pro neceſſitate gratiæ nihil eſt in ſcriptura expreſsiùs; nihil, quo magis Concilia, & Patres eam ſtabiliuerint, eo textu: *ſine me nihil poteſtis facere*. At pro neceſſitate fidei in Ieſum Chriſtum non minus vrgentia loca ſuppetunt, v. g. *nec enim aliud nomen eſt ſub cœlo datum, &c.* ad Galat. 2. *ſcientes, quod nō iuſtificatur homo ex operibus legis, niſi per fidem Ieſu Chriſti*: Ioann. 3. *qui non credit in eum, non iudicatur*: nec enim indiget iudicio, cum in ipſa non fide condemnationem, ac ſententiam afferat, licet pro quantitate pœnæ determinanda iudicandus ſit: qua verò ratione qui credit, iam fuerit iudicatus, hùc non pertinet declarare contra ſectarios.

Hoc genus infinitis omiſſis vnum adiungo vtram- 680
que & gratiæ, & fidei in Chriſtum neceſſitatem connectens teſtimonium, niſi fallor, apertiſſimum ex cap. 15. Ioan. *Sicut palmes non poteſt ferre fructum à ſemetipſo, niſi manſerit in vite, ſic nec vos, niſi in me manſeritis. Ego sū vitis, vos palmites, &c. quia ſine me nihil poteſtis facere.* Et hucuſque non magis gratiæ, quam fidei neceſſitas expreſſa eſt: audiamus ſubſequentia. *Si manſeritis in me, & verba mea in vobis manſerint, quodcumque volueritis, &c.* & demùm; *in hoc clarificatus eſt Pater meus, vt fructum plurimum afferatis, & efficiamini mei diſcipuli*. Palàm eſt, hanc totam eodem reſpicere orationem; eos in Chriſto manere, in quibus verba eius manent; eos Chriſto inſertos afferre fructum plurimum, qui ſine ipſo nihil poſſunt efficere; ac demùm idem eſſe, ſi palmes ſis vitis Chriſti, ſi diſcipulus, ſi illius in te verba manſerint, nam idem ſignificatur, geminaturque trifariam. Tu nūc vide, an diſcipulus ſit Chriſti, qui in Chriſtum non credidit? qui, an Chriſtus ſit, vel fuerit in mundo, prorsùs neſcit? Num in eo maneant verba Chriſti, à quo nihil audiuit? Num demùm ſit palmes vitis Chriſti, membrū Chriſti aliquis non Chriſtianus? vno verbo, Mahometanus aliquis, Iudæus, hæreticuſue aliquis, vel ſi placet, Gentilis aliquis, vel etiam Atheiſta? nam ignorat inuincibiliter Deum, vt de Chriſto vos aijtis. Haud, credo, tam ſunt irreuerentes in Mahometum ſui, qui dicant, illius prorsùs ignaros ſaluari, niſi qua parte quidam eorum, religionem quamlibet ſufficere, dictitarūt.

Si

Si natura, lexque illius in Magiſterium aſciſcitur, id euangelium prohibet iteratò dicens Matth. 23. vnum eſſe Magiſtrum noſtrum, ſcilicet Chriſtum: alij, ſi placet, alias ſcholas conquirant;nos eos ſolùm ſeruari dicamus,in quibus Pater clarificatur,Filij diſcipulos.

681 Illud deindè quæro, an hoc in loco manifeſtior ſit neceſſitas gratiæ, quā fidei. Nouus nūc Pelagianus prodeat: non per ſe,& ex cōmuni lege,ſed per accidens tñ aliquos, vel aliquem à neceſſitate gratiæ eximat. Quid verò tunc? Scripturas profers; at attulimus pro fide clariſſimas: Tridentinum Concilium adiecimus de ſenſu perpetuo Eccleſiæ conteſtans: Mileuitanum prætereà, & Arauſicanum, à quibus neceſſitas gratiæ potiſſimùm ſancita eſt, locis ſcripturæ paritèr de fide atteſtantibus vſa ſunt, vt illo ad Eph. 2. *gratia ſaluati eſtis per fidem, &c.* Sanctos quoque Patres contulimus aſſeuerantiſſimos. Hieronymus prætereà in c.1.ad Epheſ. *non ante* (inquit) *filij eſſe poſſumus, niſi filij eius Ieſu Chriſti fidem, & intelligentiam recipiamus.* Cyrillus Hieroſol. cath.4. *cum alios inſcitia,alios verò occupatio quædam impediat, ne ob inſcitiam animam perdas, in paucis verſibus vniuerſam fidei doctrinam comprehendimus.* Greg. lib.7. epiſt.47. *ipſa quoque per ſe veritas dicit,qui non intrat per oſtium, ſed aſcendit aliundè, ille fur eſt, & latro: qui paulò poſt ſubijcit dicens. ego ſum oſtium. Ille ergo ad ouile ouium intrat per oſtium, qui intrat per Chriſtum: ipſe autē per Chriſtum ingreditur, qui de eodē Creatore, & Redemptore humani generis vera ſentit.*

682 Auguſt.deniq;aſſertiones noſtras confirmet denuò lib.de præd.ſan.c.8. *Proindè ipſe vnus Magiſter,& Dominus,cū dixiſſet,quæ ſupra cōmemoraui, hoc eſt opus Dei, vt credatis in eū,quē miſit ille, in eodē ipſo ſermone paulò poſt ait:omne,quod dat mihi Pater,ad me veniet. Itē paulo poſt: nolite murmurare,&c. Omnis,qui audiuit à Patre,& didicit,venit ad me. Quid eſt, omnis, qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me? Niſi nullus eſt, qui audiat, & diſcat à Patre, & non veniat ad me. Si enim omnis, qui audiuit,& didicit,venit,profectò omnis, qui non venit, non audiuit à Patre, nec didicit, nam ſi audiſſet, & didiciſſet,veniret:neque enim vllus audiuit, & didicit,& non venit, ſed omnis, vt ait veritas,qui audiuit,& didicit, venit.* Et infra: *non*

Digitized by Google

enim fallitur, aut fallit, qui ait, omnis, qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me. Abſit ergo, vt quiſquam non venikt, qui audiuit à Patre, & didicit. Iam ſint, qui ex ingenio ſaluent quemquam, qui ad Chriſtum non venerit.

Quid porrò de ingoranti ſyluicola, ac ſimilibus?

CAſus eſt pridem à Diuo Thoma propoſitus: *ſi aliquis nutritus in ſyluis ductum rationis naturalis ſequeretur in appetitu boni, & fuga mali*, quid de illo? Ad hoc punctum tota quæſtionis huius moles reuocatur; nec fidem, nec Chriſtum vnquam audijt: pereatne? At durum id planè, in quo enim peccauit? Ergo pauci illi Theologi, quibuſcum lis eſt, alij eum iuſtificant, haud tamen demum ſine fide ſaluandum: alij ſine vlla fide etiam ſaluant. 683

Sedenim quid Paulo Apoſtolo, quid Auguſtino, quid Thomæ, ac magnis quibuſque viris viſum fuerit, videamus. Ergo Paulus ad Rom. 10. caſum proponit; probat primùm fidei in Chriſtum neceſſitatem: *ignorãtes enim iuſtitiam Dei, & ſuam quærentes ſtatuere, iuſtitiæ Dei non ſunt ſubiecti: finis enim legis Chriſtus ad iuſtitiam omni credenti; Moyſes enim, &c. Quæ autem ex fide eſt iuſtitia, ſic dicit, ne dixeris in corde tuo, quis aſcendet in cælum, hoc eſt, Chriſtum deducere? aut quis deſcendet in abyſſum, hoc eſt, Chriſtum à mortuis reuocare? Sed quid dicit ſcriptura? Propè eſt verbum in ore tuo, hoc eſt, verbum fidei, quod prædicamus: quia ſi confitearis in ore tuo Dominum Ieſum, &c. dicit enim ſcriptura, omnis, qui credit in illum, non confundetur; non enim eſt diſtinctio Iudæi, & Græci, &c. Omnis enim, quicunque inuocauerit nomen Domini, ſaluus erit.* En definitam, probatamque fidei in Chriſtũ neceſſitatem. 684

Iam immediatè ſibimet Paulus obijcit. *Quomodo ergo innocabunt, in quem non crediderunt? aut quomodo credent ei, quem non audierunt? quomodo autem audient ſine prædicante: quomodo verò prædicabunt, niſi mittantur? &c.* Sed verò, Paule, hos, qui nihil audiere, à fidei neceſ- 685

ſitate

ſitate excipito ; non hoc reſpondet : *ſed dico* (inquit). *numquid non audierunt? & quidem in omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorũ.* & mox: *Iſaias autem dicit: inuentus ſum à non quærentibus me; palàm apparui eis, qui me non interrogabant.* Longè Paulus abeſt, vt non audientes vllos excipiat; caſum potiùs negat; inuenitur quippè Chriſtus etiam à non quærentibus; quanto magis ab eo, ſiquis eſt, qui ductum rationis ſectatus fuerit; & ſi quis demùm eſt, qui nihil audijt, culpa ſua non audijt, vt exponetur.

686 Mox Auguſtinus dignam Theologo ratiocinationem ſubiungat ep.49. ad Deo gratias. *Tamen ab initio generis humani, aliàs occultiùs, aliàs euidentiùs, ſicut congruere temporibus diuinitùs viſum eſt, nec prophetari deſtitit, nec qui in eum* (ideſt Chriſtum) *crederent, defuerunt ab Adam vſque ad Moyſem: & in ipſo populo Iſrael, qui ſpeciali quodam myſterio gens prophetica dicta eſt, & in alijs gentibus, antequam veniſſet in carne. Cum enim nonnulli commemorantur in ſanctis Hebraicis libris iam ex tempore Abrahæ, nec de ſtirpe carnis eius, nec ex populo Iſrael, nec ex aduentitia ſocietate in populo Iſrael, qui tamen huius Sacramenti participes fuerunt, cur non credamus, etiam in cæteris hàc, atque illàc gentibus aliàs alios fuiſſe, quamuis eos commemoratos in ijſdem authoritatibus non legamus?* Ecce nunc concluſionem. *Ita ſalus religionis huius, per quam ſolam veram ſalus vera, veraciterque promittitur, nulli vnquam defuit, qui dignus fuit: & cui defuit, dignus non fuit.* Conſultiſſima planè argumentatio à notis ad ignota; inuenit Auguſtinus in lege naturæ, & ſcripta populum Dei, & iuſtos quoſque Sacramenti Incarnationis participes; inuenit in media gentilitate Iobum, ac alios Redemptoris, Chriſtique ſub hac, vel æquiualenti voce conſcios, inſtitutos; Sybillarum tot de eodẽ vaticinia. Mox ſubdubitat. Quid ſi in cæteris hàc, & illàc gentibus aliqui recta omnia ſecuti ſint? Infert ex notis, eos proculdubio eiuſdem Sacramenti factos participes, licet ſcripti non ſint, cum non cuncta conſcripta fuerint. Quomodò verò eos dignos vocet, mox ſubdam.

687 Quid nunc Thomas reſponderit, audiamus de ver. quæſt. 14 ar. 11. *certiſſimè tenendum eſt* (agit de illo

in ſyluis enutrito) *quod ei Deus vel per internam inſpirationem reuelaret ea, quæ ſunt credenda, vel aliquem fidei Prædicatorem ad eum derigeret*. Tantumdem factum cum Clemente Romano, Iuſtino, Hilario, Taumaturgoque legimus, qui veritatis inueniendæ auidiſſimi in Apoſtolos, Angeloſue Inſtitutores inciderunt; & ſimilia recẽtiores etiam Indiarum hiſtoriæ commemorant: atque de Cornelio, Lydia, & Eunucho ſtatim dicetur. Ex quo denuò conſpicitur, qua Deus via homines iuſtificet, & ſaluet, ſcilicet fidem communicando, *quæ eſt radix omnis iuſtificationis*; de Chriſto inſtituendo, quia *non aliud nomen ſub cælo datum*. At quidam inſigniter Metaphyſici locum hiſtoriarum dedignantur; & ò vtinam etiam ſcripturas non dedignentur! Sed verò contemnendi ſunt, vel miſerandi, ſi qui ſunt, tam ignorantes rerum. Tu id dicis rarum, quod tam paucæ huius generis hiſtoriæ inueniantur, cum in toto mundo innumeri fermè ſint ea extraordinaria inſtitutione adiuuandi. Verùm ſi de illis eſt agendum, de quibus tractamus in præſentia, qui nimirùm ductum rationis naturalis impigrè ſectati ſunt, illi non multi, ſed pauci, ac rari contingunt. Vbique enim valet à minori ad maius negatiua argumentatio: Chriſtianos videas permultis ſingularibus auxilijs, fide, doctrina, ſacramentis ad probitatem adiutos; ex quibus tamen perpauci inueniuntur, qui contra legem etiam ipſam naturalem numquam deliquerint. Quid ergo à Gentilibus, barbariſque ſperandum?

At autem occurrendum ijs quoque, inquis, qui ad 688
vſum rationis egreſſi mox intereunt, quorum magna proculdubiò multitudo quaqua verſum inſtituenda ſuperſit; quibus ſi non occurritur, vel ſine fide ſaluantur, vel ſine culpa pereunt; ſi porrò occurrendum erit, cogimur perpetua miracula geminare, quibus Prædicatores fidei hùc illùc transferantur. Hoc in loco alij ad peccatum originale confugerint, alij ad alia. Mihi expeditiſſima eſt ſolutio in D. Thomæ doctrina, quam, cum pridem in animum induxiſſem, veriorem in dies inuenio. Ergo docet, hominem, cum primum ad vſum rationis, ac perfectæ deliberationis peruenit, ante omnia de ſemetipſo deliberare debere, ſeque in ſuum finẽ dirigere; ex hoc enim tota eius vitæ rectitudo pendet;

& qui

Digitized by Google

& qui nihil de ſe deliberans hanc vitam capeſſit, mihi ſtulto cuiquam cōparandus videtur, qui Neapoli proficiſcens nihil de fine itineris præſtituiſſet, ac rogatus, quò vadat, omninò ignoraret; quam oſcitantiam, vel ſtultitiam in ſumma rerum ecquis non abſurdiſſimam habeat, ac grauitèr malam? Non itaque hanc nunc Theologiam eligimus, vt in obiectione facta adſit ſolutio, ſed illam hic, & ſemper arbitramur veriſſimam, ac Chriſtianis inſtitutis maximè conſentaneam. Ergo quilibet pro conditione, ac menſura cognitionis, qua eò temporis gaudet, tenetur efficacitèr, & vero corde ad bonum, ac Deum conuertere, dirigereque ſe, & vitam ſuam: ſin minus, peccat grauiſſimè. Cum itaque hoc non tam multi efficiant, haud occurrit tanta illa inſtituenda multitudo. Pro inſtituendis porrò ad nullum cogimur miraculum: Deus enim, cum eos probitatis amatores mox obituros præuideat, citra vlla miracula modis inuumeris caſus iſtos præoccupat, ſi velit immiſſo hominibus conſilio belli, pacis, negotiationis, peregrinationis, legationis, ſeruitute, tempeſtate, alijſq; modis, vt facto ipſo conſtat. Quæ multoties negotia, quam auaritiam in multorum ſalutem non conuertit glorioſus Deus? His itaque vijs occurrit perſæpè: aliquando etiam extraordinaria aliqua prouidentia vtitur, vt ſuam ſalutis noſtræ curam demonſtret, inque fines alios. Imò verò ipſa etiam miracula, vel in hoc genere, vel in alijs debita eſſe, non abſurdum, ſed verum puto; nec enim eſſe potuit, quod Deus nullum vnquam patraret miraculum: quod explicare temporis, & argumenti huius haud eſt.

689 Exponendum ſupereſt, quo pacto hos rationis naturalis ſectatores ſtrenuos, dignos fidei Auguſtinus nūcupauerit? Nimirùm, quidquid nunc ante fidem aliquod opus vndiq; bonum admittamus, id ſanctum eſt, maximè verò in Auguſtino, fidei nullum præcedere meritum, eam ſemper nondum dignis conferri, eſſeque illam omnis meriti principium: quæ hùc minimè pertinentia, non mouenda, ſed ſupponenda ſunt. An fortè ille legis naturalis cultor, licet non ipſam fidem, externā tamen illius propoſitionē, & prædicationē, (quæ naturale aliquid eſt) ſuis illis qualibus qualibus meritis pro-

promereatur, vt de fœlicitate temporali Romanorum idem Auguſtinus, alijque ſignificant? Alijs iudicium, & ſententia ſunto Multi meritum ponent, non quidem condignum, ſed congruum ex ſupernaturali gratia procedens. Hæc lib. de nat, & grat. tractanda hic omittamus. Eos itaque dignos dicamus, non quidem, quibus retribuat Deus; ſed quorum miſereatur: miſeretur autem certiſſimè, vt ex ipſius tot promiſſionibus liquet, quorumcumque facientium, quod in ſe eſt.

Quid de Cornelio, Lydia, & ſimilibus?

DVo hucuſque ſtatuta ſunt, nimirùm neceſſitas veræ religionis in vera fide fundatæ, & neceſſitas determinatæ religionis Chriſtianæ, ac veræ fidei in Chriſtum. De prima nihil hic monemus. De ſecunda porrò, vt diuerſa ſentirent, pronuntiarentque, exempla Cornelij, Lydiæ, & Eunuchi Candacenſis compulerunt viros doctiſſimos. Quos inter Melchior Canus docet, fidem vtique explicitam, ac expreſſam Chriſti poſt eius Aduentum ad ſecundam ſalutem, hoc eſt, ad beatitudinem eſſe neceſſariam, ſecus ad primam, ideſt, ad iuſtificationem, nam Cornelium putat iuſtificatum, antequã expreſsè conſcius Chriſti fieret. Etenim, vt nunc de Cornelio præſertim agamus, de quo maior difficultas occurrit, actu 10. ille vir *religioſus* dicitur, *ac timens Deũ cum omni domo ſua, faciens eleemoſynas multas plebi, & deprecans Deum ſemper*. Mox ei Angelus apparet, ac dicit: *orationes tuæ, & eleemoſynæ tuæ aſcenderunt in memoriam in conſpectu Dei: & nunc mitte viros in Ioppem, & accerſi Simonem quemdam, qui cognominatur Petrus*. Is Petrum accerſit, à quo de Chriſto inſtitutus cum multis alijs Spiritum ſanctum accipit, & baptizatur. Videtur planè, Cornelium ante hanc de Chriſto inſtitutionẽ iuſtum extitiſſe: nec enim alioqui tantopere eum ſcriptura extolleret, nec peccatorem compellaret religioſũ, nec peccatoris preces, ac eleemoſynæ aſcendiſſent in memoriam in conſpectum Dei. Aliundè verò, *ſi ille* 690

poſſet

Digitized by Google

poſſet ſine fide Chriſti eſſe ſaluus, non ad eum ædificandum, mitteretur architectus Apoſtolus Petrus, ait Auguſtin. de præd.ſanct.c.7. Hic ergo videtur audiuiſſe à Patre, ac didiciſſe, & poſt veniſſe ad Filium, vt ſuperiùs diſſerebat Auguſtinus, ideſt, iuſtificatus anteà: ac ſubindè ſaluatus per Chriſtum; cui ſententiæ ſuffragatus videtur Auguſtinus eo cap. 7. Alij cum Valentia nolunt inter vtramque ſalutem diſtinguere; tamen credunt, eo temporis, quo nondum fuerat euangelium ſufficiētèr euulgatum, ſuffeciſſe fidem ſolum implicitam Chriſti quantum ad neceſſitatem medij; vt de cæteris ante aduentū Chriſti docet communis ſentētia; Petrum nihilominùs, qui de Chriſto inſtitueret, accerſitum ad Cornelium, tum propter neceſſitatem præcepti; tum quia haud multò poſt erat futura neceſſaria neceſſitate quoq; medij fides expreſſa Chriſti.

691 Neutra porrò diſtinctio mihi placuit, nec Cornelium puto iuſtificatum ante fidem expreſſam in Chriſtum. Etenim Petrus eum inſtituens inter alia: *huic* (inquit) *omnes Prophetæ teſtimonium perhibent remiſſionē peccatorum accipere per nomen eius omnes, qui credunt in eum*. Ergo nondum erat Cornelio remiſſum originale, nondum reliqua, ſiquæ grauia commiſerat. Diſijceret alioquin Cornelius facto ipſo Petri prædicationem; quid Prophetæ perhibeant accipere per nomen eius remiſſionem peccatorum, cum mihi nullo audito eius nomine remiſſa iam fuiſſent peccata? Rursùs, dum Cornelius de accerſendo Petro ab Angelo inſtituitur, Petrus cœlitùs de conuerſione gentium edocetur linteo illo magno, *in quo erant omnia quadrupedia, & ſerpentia terræ, & volatilia cæli*: Petrus occidere, & manducare iuſſus recuſat; *abſit Domine, quia numquam manducaui omne commune, & immundum*. Notum eſt hoc in linteo Gentiles omnes incluſos, quos inter & Cornelium, de quo ſpecialiter tractabatur, comprehenſum quis dubitet? Ergo Cornelius nondum inter homines, & iuſtos numerabatur, ſed inter peccatores conuertendos. Mundas quidem fecerat iam Deus gentes omnes, hoc eſt, Sacramentorum, ac myſteriorum capaces, Iudæi, & Græci antiqua diſtinctione abolita, & hoc ſenſu omnibus in Eccleſiam euocatis: idcircò ad Petrum dicitur;

quod

quod Deus purificauit, tu commune ne dixeris : vt quippè notiſſimum eſt, & Auguſt. tract. 5. de diuerſis notat, *tunc magna quæſtio inter Iudæos, & Gentes verſabatur, id-eſt, inter eos, qui de Iudæis, & eos, qui de gentibus crediderant, vtrum euangelium miniſtrandum eſſet incircumciſis? Erat inde magna cunctatio, cum mittitur Cornelius. Interim admonetur Petrus, &c.* Idcircò dicitur; *& dum intra ſe hæſitaret Petrus, quidnam eſſet viſio, quam vidiſſet, ecce viri, qui miſſi erant à Cornelio*. Patet hac in viſione de Cornelio, & ſpecialiter Cornelij cauſa inſtitutum Petrum: & Petrus quidem id nouit; *vos ſcitis* (ait) *quomodo abominatū ſit viro Iudæo coniungi, aut accedere ad alienigenam: ſed mihi oſtendit Deus, neminem communem, aut immundum dicere hominem*.

Hinc clarus eſt ſenſus, cur Aug. & alij Corneliū mūdū, & mūdatū vocitēt, antequā Petrū euocaſſet, ideſt, ad euangeliū ſine circūciſione admiſſum, &c. Ergo Cornelius, & cæteri, tunc iuſtificati ſunt, cum *loquente Petro hæc verba, cecidit Spiritus ſanctus ſuper omnes, qui audiebant verbū*. Quæ verba? Poſtremà planè fuere illa; *huic omnes Prophetæ teſtimonium perhibent accipere remiſſionem peccatorum in nomine eius omnes, qui credunt in eum*. Crediderunt vtique, & tunc remiſſionem peccatorum, ac Spiritum ſanctum acceperunt. Sedenim quandoquidem Auguſtinus nobis obiectus fuit, ipſe lib. 4. quæſtion. ſup. num. quæſt. 33. ſententiam noſtram confirmet, atque explicet, vbi multa ad præſens accōmodata prætereo. *Quomodo erit ex hoc immundus, qui mundus acceſſerat, cinere*, ſcilicet *iuuencæ*. *Niſi quia & ij, qui ſibi videntur mundi, in fide Chriſtiana ſe agnoſcunt, quia omnes peccauerunt, & egent gloria Dei, iuſtificati gratis per ſanguinem ipſius*. Et mox. *Credo, quod illius cineris congregatione, & repoſitione in loco mundo, ſi hæc ſpiritaliter intelligantur, iam intrinſecus vult intelligi fuiſſe mundatum; ſicut Cornelius audiens, & credens, quod prædicauerat Petrus, ita mundatus eſt, vt ante viſibilem baptiſmum cum ſuis, qui aderant, acciperet Spiritum ſanctum*. Nec contradicit, cap. illo 7. de prædeſt. ſanct. ſed admittit bona opera, non iuſtificationem Cornelij ante fidem: nam filijs etiam concubinarum, vt eatenus erat Cornelius, aliqua Dei munera largiebatur ſupra Augu-

ſtinus:

Digitized by Google

ſtinus : didicerat quippè aliquid à Patre, aut diſcere inceperat, antequam veniret ad filium . Et hoc ſolùm euincunt laudes ſcripturæ : ex his quippè ille fuerat, quos ſupra laudauimus, probitatis amantiſſimis : quorum proculdubio miſeretur Deus , iuſtuſq; planè extra religionem Chriſtianam tum ſibi , tum alijs videri potuiſſet: atque hinc ibi ſupra denuò confirmantur . Ex tota præterea quæſtione neceſſitas, quam hic adſtruximus, fidei expreſſæ Chriſti commonſtratur. Nec cohæret illa Cani diſtinctio; diuinatoria eſt ea alia Valentiæ: in quo , cum dicta ſufficiant, alia multa dicenda omitto . Ad ea nunc diſſoluenda veniamus , quæ contra doctrinam quæſtionis principalem obiecta ſunt , & obijciunt.

Aduerſariorum intentio, & probatio nimia, & nulla.

693 TOta itaque Aduerſariorum intentio,ac præcipua probatio propoſita fuit , obiectaque quæſtionis principio . Eam haſtenùs commonſtraui falſiſſimam multis de cauſis . Nunc eam dico nimiam, ac proindè nullam ex regula de nullitate nimiæ probationis. Nimirùm probat, vt vidimus, fidem non ſimpliciter, ſed ad meliùs,atque faciliùs eſſe neceſſariam ad ſalutem : quo nihil abſurdiùs , ac Pelagianiſmo conſonantiùs . Eam rurſùs multorum ſectariorum blaſphemiam magna ex parte verificat, de qua quæſt.præc. tractatum eſt, ſaluari ſcilicet vnumquemque in quacumque etiam non Chriſtiana religione , ſi rationem naturalem ſectetur; licet enim differentia quædam in eo poni poſſe videatur,quod alij id dicant eſſe ſecundum ipſam legem Dei; alij id ex ignorantia potiùs legis ſubnaſci;re ipſa tamē; & de facto ſaluant ſectarij,ſi ſe ritè gerant, Chriſtianos quoslibet; hi alij etiam non Chriſtianos , Mahometanos, Iudæos, Gentiles . Si porrò omiſſis populis , & ignorantibus ad ſolos doctos reuocetur controuerſia; apud Iudæos, Mahometanos,Gentileſque perpauci occurrunt:nec tanti eſt de Doctis nunc hæreticis liti-

Digitized by Google

quos etiam ipſos, ſicut populos per inſcitiam, per errores inculpabiles excuſare, in promptu eſt. Hinc parùm curandum, quam quis religionem teneat; eò toto conatu incumbendum, vt ritè ſe gerat quiſque. Hinc denuò, cum non magis, nec adeò ex ſcripturis liqueat neceſſitas veri Sacramenti Pœnitentiæ ad remiſſionem peccatorum, quam veræ fidei in Chriſtum ad iuſtitiã, & ad ſalutem; ſicut in conficta religione ritè ſe gerens ſaluatur, ſic remiſſio peccatorum obtinebitur in confictо Sacramento confeſſionis Sectariorum, vel Mahometanorum, quæ ſoli Deo confitentur. Hùc illa ſummæ ignorantiæ, diuinæ miſericordiæ, ac ſimilia patrocinia adducantur.

Hoc genus omiſſis abſurdis, quæ probationem aduerſam nimiam oſtendunt, iam breuitèr eam elidamus. 694 Miſericordiam diuinam obtendebant. Probè olim Tertull. lib. 1. aduerſus Marcio. cap. 25. *Deum*, dixit, *non de ſola bonitate cenſendum*; & à ſchola Epicuri hauſtam à Marcione eam ſententiam, *qua remouit à Deo ſeueritates, & iudiciarias vires*. Puerum recens natum, ac baptizatum, qui nihil boni geſſerit, donat Regno: alium, qui annos ſexaginta in eremo ieiunauit magis, quam vixit, propter vnam turpem admiſſam cogitationem trudit ad Inferos. Adeò nobis haud licet nec blãda, nec dura, ſed vera, & quæ ipſe præſcripſit, ſcrutari, ſectari. Si nihil nobis loqui, præſcribereque voluiſſet Deus, tolerandum quoquo modo foret miſericordiam, iuſtitiamque eius noſtro ingenio menſurare, ampliare, reſtringere. At cum modo legem habeamus ſcriptam, quorsũm noſter faſtus ſuperbiat? Hinc olim origo magna errorum, quibus ab inferno etiam ipſo, vbi nulla eſt redemptio, quidam redimere inciperent iam miſericordes, iam Chriſtianos omnes. Hùc ducit via iſthæc. Ergo dedimus legẽ Dei ſcriptam de nullo ſine fide iuſtificando, nec ſaluando. Ignorantias quoque inuincibiles obtrudebant. At has quæſt. ſeqq. remouebimus. Ac deindè haud ipſi benigniorẽ Deũ tuẽtur; nam quib⁹ ipſi ſine vera religione, nos cum illa ſimul ſalutem concedendam tutamur. Addebant, nulli vnquã negandam veram religionem, ſi ad ſalutem tam eſſet neceſſaria. Verùm non hoc ſequitur, ſed illud, nulli ſcilicet negari ſuf-

ſufficientiam ad veram religionem inueniendam; ſicut, etſi ſalus ad ſalutem ſit neceſſariſſima, non omnibus illa conceditur, ſed ſufficientia ad illam. Deus quidem, quod infra exponā, *vult omnes ſaluos fieri*, ſed hac cōnexione, & lege; *& ad agnitionem veritatis venire*, vt ex hoc ipſo noſtra denuò comprobetur doctrina. Dilectionē Dei ſuper omnia ſine fide poſſibilem inducebant. Sed hoc haud probatio eſt, ſed nouum abſurdum, vt ex dictis patet, & vbi de natura, & gratia ſcribemus, tractabitur, declarabitur, confirmabitur.

695 Sed ais, ſaltem fidem in Chriſtum haud eſſe neceſſariam, cum Paulus ad Heb. 11. hæc duo ſola requirat, *accedentem ad Deum oportet credere, quia eſt, & quia inquirentibus ſe remunerator eſt.* Verùm qui hæc poſuit, alia haud excluſit neceſſaria ab ipſo ibi, & toties geminata. Multa hîc dicunt Theologi planè ſufficientiſſima. Non improbo, ſed curro, & prætereo cuncta. Senſum credo eſſe, eum, qui ad Deum, ac fidem accedit, in ipſo acceſſu, & quaſi prima ordine credendorum illa duo debere credere; nam eorum fides diſponit optimè, & confert ad credendum mox faciliùs incarnationem, reſurrectionem, & myſteria cætera. Et ipſa certè vox accedendi hanc nobis aptam intelligentiam ſuppeditat.

QVAEST. XXXVII.

Vtrum ergo aliquis inuincibiliter, & ſine culpa ignoret veram religionem?

696 AD vnam euellendam obiectionem hanc addere cogimur quæſtionem. Facilè quidem erat, in ea diffundi plurimùm, ijs hùc adductis, quæ Theologi de inuincibili ignorantia Dei, cuius, & religionis tam exiſtunt cauſæ connexæ, latè proſequuntur. Enimuerò cum de ignorantibus ſatis multa quæſtionibus proximis dicta fuerint, ne

Digitized by Google

çonſimilium rerum tanta tractatione faſtidioſior contingeret diſputatio, viſum eſt, rem expedire perpaucis ad defendendum magis, reſpondendumque, quam ad probandum ratione, ac demonſtrandum inſtituto conſilio. Nimirùm ſi noſter hìc labor quidquam euicit, ſatis eſt, ſi hoc ex doctrina fidei conſectarium tutari, defendereque ſciamus: quamquã probare neſciremus.

Non eſt quæſtio de originali. Ergo quæſitum eſt, anne aliquis inuincibilitèr, & ſine culpa veram religionem ignoret? Neque eam hùc 697
culpam euoco, ex qua mala omnia emanarunt; inter cætera porrò vulnus illud ignorantiæ altiſſimum, ſcilicet peccatum originale. Haud ignoro, propter illud Deum potuiſſe nos omnes, vti regno, ita vera quoque religione priuare: ſed hæc explicandi, tractandique, & Auguſtini maximè exponendi dies alius, locuſq; Quamobrem tutam hìc, & communem Theologiam ſupponamus, Deum nemini adultorum propter ſolum peccatũ illud ſufficientiam ad ſalutem denegaſſe; de quo quæſt. ſequent. venit quippè Dei Filius, vt ab illo maximè nos omnes redimeret, ſufficientiam ſaltem illam, & meruit, & obtinuit, cum exauditus legatur; pueris etiam natis ea ſalutis poteſtas, cum in ſe non poſſit, ſaltem in parentibus, vel alijs efficitur. Quæſtio itaque de culpa perſonali, & actuali eſt, an ſcilicet aliquis citra omnem ſuam actualem culpam veræ religionis notitia deſtituatur?

Plurimi ſunt, quos recenſere fruſtrà foret, qui vbi- 698
que vltrò, citroque ignorantias inuincibiles intrudant, qui ab omnibus excuſent, qui abſoluant, ſaluentque omnes: Dei etiam, quod plus eſt, inculpatam ignorantiam admittunt; à fortiori verò de vera religione idem dicent, quæ difficiliùs agnoſci, faciliùſque ignorari, & latere poſſe videtur; & eſt planè in mundo notior Deus, quam orthodoxa religio. Quo autem id perſuadeant, vix aliud habent, quam decantatum illud de extrema multorum ineptitudine, atque ignorantia.

Negans reſponſio. At nobis contrarium eſt tenendum, illudque ex 699
quæſtione proxima conſectarium. Nimirùm conſtitutum eſt, ſine vera religione ſaluari neminem: at iuxta nos ſimul, atque aduerſarios, omnibus ſalutis obtinendæ poteſtas conceditur; ergo & veræ religionis habendæ;

dæ; vt ergo nemo non culpa ſua ſalute caret,nemo non culpa ſua caret vera religione. Rursùs quiſquis is erit inculpabiliter ignarus, vel nullum crimen admiſit, vel ſecùs? Si primum dicas, quæſt.præc. oſtenſum eſt, illũ certiſſimè de veritate inſtituendum. Si porrò crimen aliquod commiſit? iure meritò hac de culpa cognitione veritatis deſtitui poterit. Nemo ergo ſine culpa veram religionem ignorat,inquam,ſine culpa,quæ eam ignorantiam communicandæ alioqui veritatis, & mereatur, & cauſet, conſeruetue. Deus itaque glorioſus omnium, & ſingulorum prouidentiam gerit: omnes in finem ſuum dirigit, in quem condit: præſcripſit verò veram religionem eſſe viam. Homo inuincibilitèr Deũ ignorans eſt chimæra; homo ſine fine, ſtultum ſtulti opus artificis; *imò hæc ſumma delicti* (aiebat ſupra Cyprian.) *eum neſcire velle, quem ignorare non poteras*: & perindè eſt homo inuincibilitèr viam ignorans. Promptum erat, hæc ex diuina prouidentia confirmare: ſacris textibus ſtabilire: aureum eſt planè hanc iu ſententiam totum caput 6. Sapientiæ. Deus (aiunt) vult omnes homines ſaluos fieri. Sed vult ſimul eoſdem in agnitionẽ veritatis venire: nec Deus huic ſuæ voluntati defuit: ergo nos homines deſumus: ergo qui ignorat veritatem, ille deeſt, non Deus, vt quæſtion. ſeqq. exponetur. Atque hæc in comprobationem ſufficiant.

700 Iam hanc tantam ignorantiam, quam protegunt, oſtendamus,& declaremus vincibilem, culpabilemque. Nimirùm in quo aliqui æquiuocari videntur, vt ignorantia ſit inuincibilis, non ſatis eſt, vt res ignorata nũquam tibi in mentem venerit: poſſunt eſſe culpabiles,ac vincibiles ignorantiæ rerum, quarum nec ſpeciem habuimus, nec nomen audiuimus,nec quoquo modo nouimus. Ecce religionem ingredior, & voueo, quam rẽ vtique magnam eſſe apprehenderam ſaltem, ac dubitaueram: vltra tamen quidquam explorare deſtiti; dedi me totum vel regendæ valetudini, vel fabulis Roldani perlegendis; & decurro per omnia, vt occurrunt, ac viuo. Dicite, an legum violatarum reus habẽdus ſim, & etiam iudicandus? an profutura ſit mea mihi ignorantia? *Explicatio.*

701 Age iam hominum in hac vita curas, & ſtudia

per

Digitized by Google

percurramus breuitèr ambo. Haud aliud cernitur, quā vitiorum denſus fumus, vt Clemens loquitur; quam *concupiſcentia carnis, concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ*, ait Ioannes; non eſt, *qui faciat bonum*, inquit Regius Vates: atque ſimilia alij, & alij ſine numero conteſtantur, ò vtinam non tam vera, eoque deploranda magis? Verum eam hìc tibi offerrem ſplendidoris ſtyli, ac priſtinæ eloquentiæ memorem epiſtolam Cypriani ad Donatum primam. *Paulisper te crede ſubduci in montis ardui verticem celſiorem: ſpeculare inde rerum infra te iacentium facies: iam ſæculi & ipſe miſereberis. Cerne tu itinera latronibus clauſa, maria obſeſſa prædonibus, cruento horrore caſtrorum bella vbique diuiſa; madet iam orbis mutuo ſanguine; & homicidium, cum admittunt ſinguli, crimen eſt: virtus vocatur, cum publicè geritur; impunitatem ſceleribus acquirit, non innocentiæ ratio, ſed ſæuitiæ magnitudo. Iam ſi ad vrbes ipſas oculos tuos, atque ora conuertas, celebritatem offendas omni ſolitudine triſtiorem*. Mox cruenta ſpectacula inſequitur: duella quoq; noſtrorum repone: *vt quis poſſit occidere, peritia eſt, vſus eſt, ars eſt: ſcelus non tantum geritur, ſed & docetur; diſciplina eſt, vt perimere quis poſſit; & gloria eſt, quod perimit*.

Scænas mox percurrit, & tragedias; *admonetur ætas omnis auditu, fieri poſſe, quod factum eſt; numquam aui ſenio delicta moriuntur; numquam temporibus crimen obruitur; numquam ſcelus obliuione ſepelitur: exempla fiūt, quæ eſſe iam facinora deſtiterunt. Adulterium diſcitur, dum videtur: & lenocinante ad vitia publicæ authoritatis malo, quæ pudica fortaſsè ad ſpectaculum matrona proceſſerat, de ſpectaculo reuertitur impudica*. Hinc cubiculorum ſecreta ſcrutatur, vbi *quo ſecretior culpa, eò maior audacia. Sed tibi poſt inſidioſas vias; poſt diſperſas orbe toto multiplices pugnas; poſt ſpectacula vel cruenta, vel turpia: poſt libidinū probra, vel lupanaribus proſtituta, vel domeſticis parietibus obſepta, forum fortaſſe videatur immune: plura illic, quæ deteſteris, inuenies; inter leges ipſas delinquitur, inter iura peccatur; innocentia nec illic, vbi defenditur, reſeruatur. Sæuit inuicem diſcordantium rabies, & inter togas pace rupta forū litibus mugit inſanum. Quis inter hæc vero ſubueniat? Patronus? Sed præuaricatur, & decipit. Iudex? Sed ſententiam vendit. Qui ſedet crimina vindicaturus, admit-* 702

tit,

Digitized by Google

tit,& vt reus innocens pereat, ſit nocens iudex . Flagrant vbique delicta; hic teſtamentum ſubijcit:ille falſum capitali fraude conſcribit : hic arcentur hæreditatibus liberi , illic bonis donantur alieni . Inimicus inſimulat,calumniator impugnat,teſtis infamat,&c. Conſenſere iura peccatis, & capit licitum eſſe,quod publicum eſt. Quid plura ? Hæc , inquis, Concionatores deprædicant ? Prædicent vero Fabri Ferrarij ; tu magnus Metaphyſicus obſiſtito : *Hæc teſtimonia quantò vera , tantò ſimplicia; quantò ſimplicia, tantò vulgaria,* differebat Tertullian. num. 17. atque *de triuio, de compito, de textrino* , pro veritate teſtimonium euocat.

Hinc tete conſulo , quid in mundo aliud facturi
703 plerumque eſſent homines , ſi in hanc ſolam eos vitam condidiſſet, direxiſſetque Deus? An ædes extruerent ſuperbiores? An pecuniam auidiùs conquirerent , cumularent? Maiora ſubirent in bello,marique diſcrimina:vt vrbs vna regno , vel familiæ fundus vnus accreſceret? Plures mouendæ lites? motæ diligentiùs promouendæ? An magis mundus fermè totus in mundo occupandus, immergendus ? Vix equidem crediderim . At omnes in mundo vident, ſeſe non hic habere permanentem ciuitatem : ad futuram inquirendam nos conditos pleriq; omnes ſcimus : cæteros fama ſaltem aliqua perſuaſit; nulli nec in India barbari ignari prorsùs futurorum occurrunt : animam ſaltem poſt funera ſuperſtitem vel norũt,vel dubitant.In dubio porrò præſtaret benè viuere, vt Clemẽs differebat,vel quærere . Quod ergo vices mutẽt homines, quod aliud agant,vel nihil,vel contra, volũtariũ eſt :culpabile eſt in sũma rerũ. In hac vniuerſaliſſima cauſa neceſſe eſt, mala multa , inconuenientia magna, ignorantias plurimas inuolui,aſſumi,deuorari: ſi non aduertunt,nolunt intelligere,vt benè agant.Ergo in hac ſaltem vniuerſaliſſima cauſa eſt cunctis voluntaria,culpabiliſque veræ religionis, aliorumque ignorantia . Nemo deindè neſcit, probitatem pluris faciendã, quam cætera illa,quæ curant tantopere; ex inuerſis ordinibus vident rerum omnium , ac vitæ totius inuerti rationem,& modum: indè naſci, quòd quiſq; cum probus eſſe debeat, nequam euadat . Et tamen præferunt cætera illa virtuti,tempore,affectu,ſtudio . In hac ergo rur-

Digitized by Google

rurſus cauſa ignorantias plurimas deuotant: ſunt ergo illæ voluntariæ in cauſa; quod ex vera theologia ad culpam ſufficit.

Vt prætereà ex Tertulliano, Cypriano, Minutioq; 704
ponderatum fuit, naturales omnium voces illæ ſunt: ò *Deus! Deus videt: Deo commendo; quod velit Deus, &c.* in malis, in periculis Deum inuocant: & naturalitèr de eo ſatis omnes inſtitutos edocuimus; alios Iouem, Martem, Saturnum appellant; Deum non niſi Deum vocant vniuerſi, vt idem Cyprianus notauit: *illìc vocabulis opus eſt, vbi proprijs appellationum inſignibus multitudo dirimēda eſt*, idem Doctor aduertit lib. de idol. van. *Dixit* quidem *in corde ſuo inſipiens, non eſt Deus*; at fortè in corde, non corde dixit, vt intendit Anſelmus: ſiqui ſunt deindè tales, *inſania iſta paucorum eſt*; inquit Auguſt. ſer. 10. de verbis Domini: *ſicut enim magna pietas paucorum eſt, ita & magna impietas nihilominùs paucorum eſt.* Et tamē impietas eſt, quia voluntaria eſt; *Præmiſſo enim verſu* (diſſerit Auguſt. in pſal. 52.) *dixit imprudens in corde ſuo, non eſt Deus, tamquam cauſæ quærerentur, vndè hoc poſſit dicere imprudens, ſubiecit: corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt in iniquitatibus ſuis*. Cum itaque par eſſet, quòd Deo, diuiniſque ſeſe potiſſimùm dederent homines, crimen eſt, adeò ordinem rerum, ac prætia commutare, peruertere. Hinc inſipiens cor illorum obſcuratur; ſunt tamen inexcuſabiles, vt Paulus Apoſtolus ad Rom. 1. conteſtatur. At multi eos excuſant, inquis, & opinio eos iſta liberabit. Sed notum, tritumque eſt, in ijs ſaltem, quæ neceſſitate medij neceſſaria exiſtunt, opiniones noſtras prodeſſe, efficereque nihil.

Sedenim exponamus magis, ſi poſſumus. Ecce 705
Alia explicatio. Romæ dego: ſcio, aut dubito, me illìc eo fine adductū, vt Mediolanum abirem: nihil ego de eo cogito, nec exploro: totum me dirigo in Siciliam; proficiſcor, abeo. Numquam planè peruenio Mediolanum; imò verò nec toto itinere via occurrit, quæ Mediolanum me duceret, niſi regrederer. Accuſor. Anne ignorantia mihi mea proderit? Vias vltrò commutaui; veram ignoraui quidem, ſed oſcitans, ſed nolens. Ergo me Deus in iudicio conueniat: violatæ religionis reus ſiſto: ignorantiam profero. At arguor; anne ignoraſti, animam pluris eſſe,

quam

Digitized by Google

quam corpus? virtutem præhabendam pecunijs? Deum mundo? Animæ porrò tantùm ne tibi ſtudium, atque victus? an dimidium? Homines itaque in hac extrema ſummarum rerũ tranſmutatione ignorãtiam religionis, atq; alias voluntariè contrahunt. Illa, inquis, nec in mẽtẽ venerat vnquam. At oſtenſum eſt, hoc haud requiri, vt res aliqua voluntariè ignorata dicatur. Si Rex, ſi Princeps nihil regimen curet, mala multa eueniunt, quorum in ſpecie nulla ad eum notitia peruenerit; quis tamen eum idcircò excuſet? Omni ætate, ex omni gẽte veram religionem aliqui inuenere. Hoc demonſtrat, cæteros quoque inuenire potuiſſe, ſi voluiſſent; ſi quod in ipſis fuerat, effeciſſent. Et quandoquidem vel Deus, vel homines culpandi veniunt; in hominibus porrò extremam oſcitantiam, & quem neſcio ſtuporem videamus, euidens eſt, culpandos planè, condemnandoſque ſine dubio homines: nec enim *per Deum abeſt*. Gentilis homo teſtimoniũ adhibeat: *aſt in mundo* (ait Salluſtius) *vbi per ſocordiam vires, tempus, ingenia defluxere, naturæ infirmitas accuſatur, ſuam quique culpam actores ad negotia transferunt. Quod ſi hominibus bonarum rerum tanta cura eſſet, quanto ſtudio aliena, ac nhil profutura, multùm etiam periculoſa petunt, neque regerentur magis, quam regerent caſus, & eò magnitudinis procederent, vbi pro mortalibus gloria æterni fierent, &c.*

706 Scitè in Recogn. Clementis veritas legitur tecta velamine charitatis: non quidem, vt charitas propria, perfectaque haberi ante veritatem queat. De charitate inchoata, quam inchoatam iuſtitiam Auguſtinus lib. de nat. & grat. vocat, ſermo eſt, de probitatis, veritatiſque ſtudio maximo; de eo, de quo Clemens 1. Recogn. effatur: *inerat mihi comes optima, quæ me quieſcere non ſinebat, immortalitatis cupido*. Quid porrò ſecutum? *Vt poſt rerum exitus docuit, & gratia omnipotentis oſtendit, hæc me animi intentio ad inquiſitionem veritatis, & ad agnitio nem veræ lucis adduxit*. Hac par eſſet cupidine omnes eſſe ſolicitos: hoc ratio naturalis dictat: hanc vt negotiorum ſummam proponit. Si negligunt nihilominus, quid ſuam quique culpam actores ad negotia, ad Deum transferunt. Nimirùm ſapientia, ac veræ religionis cognitio *praoccupat, qui ſe concupiſcunt, vt illis* *Comprobatio.*

ſe prior oſtendat. Qui de luce vigilauerit ad illam, non laborabit: aſſidentem enim illam foribus ſuis inueniet, ſap. 6. Ac mox: *initium enim illius veriſſima eſt diſciplinæ concupiſcentia: cura ergo diſciplinæ dilectio eſt*. Hac dilectione, quam impenſiſſimam omnes habere obligamur, contecta eſt veritas: eam, qui habent, inueniunt: qui non habent, multum planè culpandi.

At velles, inquis, vt aperta vniuſcuiuſque, ac reſe- 707
rata hìc conſcientia hanc omnium culpam ſuaderem, aut ex principijs phyſicis, vel metaphyſicis ſtatuerem. Cæterùm hoc eſt non deſiderãda deſiderare. Quorsùm vniuſcuiuſque conſcientiam ex Phyſica, vel Metaphyſica aperiam? Quid inſanìus? Significaui nihilominùs aliquid ex rectitudine diuinæ prouidẽtiæ, quod ad Metaphyſicam quoquo modo reuocatur. Conſcientias tu intimus inſpector explora. Haud forte ero temerarius ego, ſi illud hic adiungam, mortalium vix futurum aliquem auri, ſalutis ignarum, ſiquæ Deus glorioſus pro vera religione vulganda geſſit, pro auro, ſalute, immortalitate conferenda effeciſſet. Quòd uero his ſapientiam, & ueritatem homines poſthabeant, culpa eſt;
illius non inuentæ cauſa eſt. Illius ergo ignorantia in- 708
uincibilis, inculpataque non eſt.

Sed quid, inquis, Deus oſcitantes etiam homines, ac dormientes ueritatem non docet? Hæc iam ſtultitia ſequentibus quæſtionibus proterenda eſt.

QVAEST. XXXVIII.

Vtrum Deus voluerit, omnes homines ad agnitionem veritatis, & veræ religionis venire?

NEgant impiorum permulti: fideles multi uix 709
conquieſcunt. Tamen ipſe palàm per Apoſtolum affirmat. Porrò & negandi, & affirmandi fundamenta potiſſima, magnarumque rerum qualem qualem explicationem ſequẽtibus quæ-

ſtionibus

ſtionibus ſenſim dabimus. Nunc præludij fermè loco breuiſſimam hic quæſtionem præmittimus; in qua aſſeuerantiſſimè affirmamus, voluiſſe utique Deum, vt omnes, & ſinguli ad agnitionem ueritatis uenirent.

710 Hæc perſuaſio eſt cuicumque religionem aliquam ritè profeſſuro pernecеſſaria. Si namque Deus de me ueritatis certiore reddendo nihil uoluit, nihil curauit, de nullius ego ueritate legitimè perſuadear: omnium quippe probationum robur fundatum eſt in Dei erga ritè quærentes prouidentia: quod ſi erga aliquos nulla eſt Dei in eo prouidentia, quid, vel undè me exceptum ſciuerim? At ſi Deus de me nihil in eo curauit, nec uoluit, fortè in toto hoc opere, ac veræ religionis probationibus ſomnio; tu quoque: idemque ſinguli timeant: probaui nimirùm quæſt. 4. niſi probationes noſtræ ad Deum Autorem denique reducantur, nihil nos iudicare poſſe, neque concludere. Habet ergo Deus erga omnes, & ſingulos prouidentiam: ergo uoluntatem: vult ſcilicet, & iubet ab omnibus veritatem quæri; non planè fruſtrà, nec tyrannicè. Omnibus ergo eam, ſi ritè quærant, vult concedere: vt & ſalutem. Quam orthodoxam veritatem vniuerſa planè ſcriptura, atq; Eccleſiæ ſempiterno ſenſu Theologi paſſim demonſtrant: Id nunc ſufficiat dicere, ex contrario errore iri ad Academiſmum primùm; mox in Atheiſmum; ſinguli enim veritatem quærere deſiſtant, ſi eam à ſingulis inueniri Deus non uoluit; in incertum currere deſinent, & aeẽ verberare; idcircò religionis doctrinam in incerta, ac dubia rationis naturalis inueſtigatione conſiſtere non poſſe, commonſtrauimus quæſt. 6. & 7. Cuicumque itaque aliquid momenti pro ſalute ſua præſtituro neceſſariæ ſunt hæ maximæ: *ſi voluero, & quod in me eſt, geſſero, ſaluabor; ſi ritè & vt debeo, veritatem quæſiero, inueniam: ſi quæſiui, inueni: per Deum nec abſuit vnquam, nec aberit:* riteque Petrus Apoſtolus in Recognit. Clementis id primum præcognoſcẽdum ueritatis inquiſitori ſtatuit, quid ſit ſcilicet quærenti *inuenire poſſibile*. Vndè qui ſalutem, vel ueritatis cognitionem alicui, vel aliquibus impoſſibilem adhuc obſtrepunt, vt dicam ingenuè, vel peſſimi, vel ignorantiſſimi mihi videntur, & ad ſalutis, religioniſq; curam omnem deponendam homines de-

duciint: ſatis verò ab alijs conuicti ſunt, ſi ſapere volent.

Deus ergo glorioſus voluit proculdubio, vt omnes, ac ſinguli ad ueritatis cognitionem uenirent; & qui hoc non credunt, nequeunt planè quidquam ritè, & ex animo, nec ſpe firma orare, vel poſtulare; eoſque vel vnus ille pſalmus 118. quem quotidie recitamus, apertè proſternit. In eum Deus finem ſatis mundo legem ſuam promulgauit. 711

Primùm itaque hominem de limo condens, eum legis, religioniſque doctrina inſtruxit cumulatiſsimè, ex quo ad filios, & poſteros nullo ea negotio promanaret. Ille mox ſui, quam Dei amantior labitur; lapſique ſumus omnes in illo, & peccauimus. Hic iam pluribus librum clauſum, quidam ineptiunt. Error eſt ſanè pinguis: non nunc, quid Deus agere potuerit, ſed quid egerit, tractamus: erit de eo diſputãdi locus alius. Nullum ergo idcircò à Regno, vel ſalute, vel à ueritatis cognitione excluſit Deus, non Adamum, non poſteros: niſi qui ex naturæ potius ordine, & defectu antè obeunt, quã naſcãtur. Reliquos omnes ad ſalutem hortatur inuitat, etc. quod ſi aliquos excluſiſſet, & omninò abieciſſet, declarare eos debuerat; nam alioquin mũdus in cõfuſionem conijcitur, utque dicebã nuper, timebit quiſq; ſibi fortè ſalutis uiam, & facultatem omnem negatam, & omnia redduntur incerta, & Atheiſmo amplum oſtium aperitur. 712

Denuò ergo Deus de homine ad priſtinum reuocando tractauit; at corrupit citò omnis caro uiã ſuam: reliquis mox abſumptis diluuio, ad paucas illas cum Noemo animas reductum genus humanum, illaſque legis Dei, ac religionis apprimè conſcias; ex quibus denuò ſine addiſcendi, uel inueniendi labore quaſi hæreditario iure tranſiret ad poſteros notitia diuinorum. At ab ipſis adhuc Noemi filijs, & Nepotibus cæptum inſanire: eoque in uiuis ſuperſtite libuit Nino ſecundo Aſsyriorum Regi inſignitèr deſipere, ac Nemrodum Patrem, ſeu Belum Deum edicere diuinis aſsignatis honoribus. Hic ille Gentium Saturnus, Hebræorum Baal, ceteræ origo Deorum, & idololatriæ, falſarumq; religionum principium: hinc ſubortæ ſuperſtitiones, & fabulæ, 713

Digitized by Google

ſabulæ, delyratumque ab hominibus, quaſi non in aliũ à Deo finem facti fuiſſent, quam vt delyrarent, ac furerent. Secuta Philoſophorum excelſa ingenia: vanitas à multis agnita; at euanuerunt in cogitationibus ſuis, nec gratias egerunt; obſcuratum ideò inſipiẽs cor eorũ.

714 Sed verò Deus intereà deligit ſibi populum, Prophetis, miraculis, prædictionibus illuſtriſſimum, cuius, & veræ ſimul religionis fama mundi regna, Regumque Curias omnes peruaderet, Aſſyrios, Perſas, Ægyptios, Macedones, Romanoſque: quorum ſcilicet Principes tantarum rerum fama permoti, vel reparando templo miſere auxilia, vt Darius, Artaxerxes, Demetrius; vel illud ſaltem non ſunt auſi uiolare, vt Alexander, & Pompeius. Inter ipſam mediã gentilitatem Iobum, & alios quaqua verſum aliquos, etſi raros, ſuſcitauit ſui amicos, ac ueritatis conſcios, qui oſtenderunt, quid cæteri potuiſſent, ſi voluiſſent: Sybillæ etiam floruere, quæ gentibus tanto forent in pretio, & quæ ſi veram religionem non tradiderunt, talia dixere tamen, quibus gentes ad eam quærendam moueri poſſent, ſi illam tãti feciſſent, quanti aurum, abiectioraq; alia. Eumdem in finẽ Abrahamum, alioſq; ueritatis conſcios peregrinari, diſpoſuit Deus, Ioſephum vendi Ægyptijs, ſuumq; populũ ſemel, ac iterùm captiuum duci; *per quos* ſcilicet (cap. 18.) *incipiebat incorruptum legis lumen ſæculo dari*. Hũc & ſepulchrum illuc pertinet, quod S. Tho. 2. 2. q. 2. ar. 7. memorat: hùc Triſmegiſtri, Platonis, & aliorum tanta diuinorum cognitio, ex Prophetis hauſta proculdubio; niſi quod illam erroribus mox ſuis prophanarunt. Vbique adfuit Deus: deſeruit planè neminem. *Ita ſalus religionis huius, per quam ſolam veram ſalus vera, veraciterque promittitur, nulli vnquam deſuit, qui dignus fuit; & cui deſuit, dignus non fuit*: nemo, vt nuper oſtendimus, illius cognitione caruit niſi culpa ſua.

715 Iam porrò poſt Chriſti ſeruatoris aduentum res eſt dilucidior; nihil enim aliud egit in mundo Deus actuoſiùs, quam vt fidem, religionemque ſuam quaqua verſum euulgaret, miſsis in mundum vniuerſum Apoſtolis, diſcipulis, ac mox alijs, tantis quaqua verſum geſtis, iteratiſque miraculis, tot martyrum tribus integris ſæculis continuato teſtimonio, fortitudine, patientia,

triũ-

Digitized by Google

triumpho. Quæ,ac ſimilia innumera cuiq;obuia fruſtrà hìc retexerem: multaq;addentur quæſtionibus ſeqq.

QVAEST XXXIX. recuſata.

Vtrum ſit concordia prædicti amoris, & ſapientiæ, ac potētiæ Dei cum permiſſione tot hæreſum, & errorum?

ALia hoc in mundo mala vocantur; alia mala 716
& ſunt, & vocantur. Vulgus quidem ignorans ex vtroq̃ue Dei erga nos amorem, ipſius potentiam, atque ſapientiam, ac uniuerſam uno uerbo prouidentiam uel criminatur, uel negat, uel ſaltem conqueritur. Fruſtra porrò eſſet, quod de ijs hìc malis tractarem, quæ malà non eſſe, non ſolùm Chriſtiani ſapientes norunt, & probarunt: ſed ipſi quoque Gentium Philoſophi ſolo naturæ lumine aſſecuti ſunt: quo in genere ſunt mors, infirmitas, paupertas, ſeruitus, peſtis, fames, bella, cæteraque huiuſmodi. Hæc ſcilicet cuncta in pœnam ſaltem induci, amariq; à Deo Authore poſſunt: ac proindè mala pleno ſaltem uocabulo dici nequeunt: ea rurſùs finem hominum, fœlicitatemque niſi noſtra culpa, & abuſu non impediunt, quin multoties etiam promouent: res autem omnes bonæ, uel malæ exiſtunt ex proportione ad finem, & res utique noſtræ ex ordine ad finem noſtrum. Quo in loco horum defenſio malorum tam eſt expedita, ac facilis, ut difficiliùs ſit utique, ea bona eſſe tutari, quæ bona tanta rerum ignoratione mundus uocat, atq; proſequitur; diuitiæ namque, & honores, & hoc genus reliqua impedimento ſolent magis eſſe, quam iuuaminis ad finem. Regna ideo confert Deus bonis, & malis, & id genus cætera, qui non arcam implet, ſed pectus, vt pulchre Auguſtinus ediſſerit. Hos ergo criminatores omnes omittamus, deſpiciamuſque, qui nomina ultrò cōmutant, errantque tam ultrò, quam abſurdiſſimè, ſuntque toties à magnis Viris potriti. Sunt

Malorum diſtinct.o.

De quibus malis tractã dum.

717 Sunt mala alia, ueriſſimè quidem talia, quæ à Deo eſſe prorsùs nequeant, nec ad finem conferre, ſed impedire plùs, uel minùs: quæ omnia ad intellectus ignorantias, & errores; & ad uoluntatis peccata opere conſumata, uel non conſumata reuocantur. His porrò ex locis totus ferè mundus uel conqueritur, uel obmurmurat. Cur tot in mundo ſcelera, ignorantias, hæreſes, errores totidem Deus permittat? Sed quoniam de omnibus nunc uirtutibus non ſcribimus, ſed de ſola uera religione, illæ maximè accuſationes educendæ ſunt, quæ uidentur conuincere, Deum aut noluiſſe, aut non potuiſſe, aut non ſciuiſſe omnes ad agnitionem ueritatis deducere: etſi omnium eadem fermè ſit accuſatio, una defenſio.

Illius concordiæ difficultas ingens.

718 Ergo dicunt. Si Deus voluiſſet, omnes vtique ad agnitionem veritatis veniſſent, cum Deus quæcumque voluit, fecerit in cœlo, & in terra. At non omnes venerunt. Ergo noluit. Nemo rurſus voluntati eius poteſt reſiſtere. Veniſſent ergo homines, ſi Deus voluiſſet. Ergo noluit, vel non voluit. Idcircò electorum à Deo perit nemo; quia ipſa Dei electione in tuto ponuntur electi quique; non ergo dubium, quin omnes eſſent futuri conſcij veritatis, ſi Deus voluiſſet. Quorsũ ergo vniuerſa ſancta ſcriptura hanc Dei voluntatem deprædicat?

719 Quod ipſum multiplicitèr denuò premamus. Vel Deus poteſt, ſcit, & vult omnes veritatis cognitione donare, vel ſecus? Si vult, nequit tamen, vel neſcit, Deus non eſt. Si ſcit, & poteſt, non vult tamen, crudelis ſit, neceſſe eſt; cum eam veritatem, ſine qua perituri proculdubio ſumus, non vult donare, cum facillimè poſſit; quæ namque Deus poteſt, facillimè poteſt, in quem difficultas nulla cadit, magis quam impotentia. At Deus crudelis Deus non eſt, qui ſi eſt, iuſtus, & miſericors eſt, ac benignus. Author deindè, & Pater humani generis ne-

Digitized by Google

nequibit eſſe: quis enim Pater, quam nullo negotio poſſet, negaret filio ueritatis cognitionem, ſine qua periturus ſit? imò ſi mille haberet filios, omnibus eam citra deliberationem libens, uolenſque impenderet, nec alios eligeret, alios omitteret. Sed Deus non ità facit; imò pauciſſimos eligit, docetque. Inuidus eſt ergo, & crudelis. Quis deindè ex toto humano genere tam perditus, qui ſi ſine ſudore poſſet, nõ omnes homines ueritatis cognitione, cœloque donaret? Hoc tu faceres, hoc ego; quin permulti eum in finem labores, & pericula, morteſque deuorant plurimas. Deus ergo uel ſcit, poteſt, & uult, uel ſecus? Impotentem, uel neſcium Deum hinc tollito. Potens ergo, & ſciens, non uult tamen. Crudelior eſt ergo quocumque hominum.

Inducunt Theologi famoſam illam uoluntatis antecedentis, conſequentiſque diſtinctionem, qua una ſuperent, uincantque hanc abſurdorum molem tantam. 720
Voluntate antecedenti, aiunt, uult Deus omnes ad cognitionem ueritatis uenire; conſequenti non omnes, ſed aliquos; huic uoluntati nemo reſiſtit; at antecedenti reſiſtunt, quotquot haud ueniunt. Cæterùm nihil hinc uidemur habere præter uocabula; & dicta omnia redeunt. De illa ergo uoluntate tracto, cui nemo obſiſtat: uel Deus poteſt, & ſcit ea omnibus ueritatem donare, uel ſecùs? Si impotens eſt, aut neſcit, non eſt Deus. Ergo cum poſſit, & ſciat, non uult tamen tuta illa uolũtate omnes certiores reddere: quod nec tu faceres, nec ego, nemo hominum. Voluntas deindè antecedens uidetur nugatoria. Si namque ſyncerè, bonoque animo Deus agit, quid loco eius aliam illam efficacem, tutamque, cum facilè poſſit, non concipiat? Quid deindè, cũ modos habeat infinitos, quibus Turcas ad ueritatem ducat, ijs omiſſis, ea media eligit, quæ præſcit nihil planè profutura. Videtur certè homines ex induſtria dãnare, atque in eum eos finem condere, ut perdat: quod quis, precor, Tyrannus nullo ſui commodo efficeret?

Nec idonea uidetur ea Pauli de figulo comparatio ad hanc expediendam cauſam. Quid enim luti interſit, ut in uas honoris, uel contumeliæ inſtituatur? At homini ſumma rerum eſt ueritatis certiorem fieri, & 721

ſalua-

Digitized by Google

ſaluari. Lutum prætereà in vtrumque illum uſum eſt indifferens, imò paratiùs ad abiectiora. Homò verò in ſuum finem, ideſt, beatitudinem à natura ipſa directus, vel ab Authore conditus. In eum ergo dirigendus eſt, atque ſeruandus. Rurſùs ſi lutum ſenſus capax foret, & figulus illi beneuolus, minimè illud vltrò, citròque in contumeliam dirigeret, ſi id ſaltem ſine incommodo poſſet, nec eſſent ei neceſſaria vaſa contumeliæ; vti Deo non ſunt neceſſarij homines impij. Quod ſi dicamus, non quoquo modo acceptam à Paulo maſſam humani generis, ſed vt maſſam perditionis, infectam, & peccatricem, & cui proindè contumelia potiùs deberetur propter peccatum origineum, ſitque ideò non argenti, vel auri, ſed luti, & figuli inſtituta comparatio. Primò quidem hoc peccatum infidelis deridet; quid enim peccare potuimus, cum nondum eſſemus? mouetque hoc circa, difficillimas lites alias. Eo deindè trāſmiſſo ſecundum Chriſtianos plerumque non contumelia, & perditio, ſed excluſio à Regno, ac priuatio illud propter ſcelus debetur. Rurſùs poſt illud etiam, vel Deus cōdit homines, vt eos perdat, vel vt ſeruet? Si primum? meliùs ſanè fuiſſet, ſi eos nō effeciſſet: eſt id prætereà extrema ſanè crudelitas. Si porrò nos, vt ſeruet, efficit: ergo id vel poteſt, & ſcit, & vult? & facta argumenta reſumo. Cur prætereà peccatum illud non præpediuit? Certè vel nec ſciuit, nec potuit; vel non voluit? Sacra denique ſcriptura ad nos iam peccatores alloquitur: nobis peccatoribus Dei miſericordiam, amoremq; deprædicat. Ergo non nos excluſit propter illud; imò veniſſe ad nos dicitur, vt ſaluum faceret, quod perierat. Supereſt ergo, quod vel blandis nos verbis decipiat: vel id facere nequeat, vel neſciat, quod vult. Sed verò Paulus eo loci videtur apertè conteſtari, Deum nolle; nam *cuius vult*, inquit, *miſeretur*: ergo cuius non miſeretur, non vult miſereri: & quos veritatem non docet, non vult docere.

722 Auguſtini etiam illa ſententia, quam lib. 1. de præ-deſt. ſanct. cap. 8. & aliàs quoque tradit, non tam expedire videtur, quam confirmare murmur inſipientium. Ait enim eo modo omnes eſſe docibiles Dei, eumque velle omnes ad agnitionem veritatis venire: quo ſenſu

Vna Auguſtini explicatio.

integrè loquimur, cum de aliquo litterarum Magiſtro, qui in ciuitate ſolus eſt, dicimus: omnes iſte litteras docet: non quia omnes diſcunt, ſed quia nemo niſi ab illo diſcit: ita rectè dicimus, omnes Deus docet venire ad Chriſtum : & paulò poſt eorum facta mentione, qui ſalui fiunt, ait: *hos omnes docet venire ad Chriſtum Deus; hos omnes vult ſaluos fieri, & in agnitionem veritatis venire* . Dicent enim, hoc eſſe fateri ingenuè Deum nolle omnes omninò homines veritatis reddere participes : & reſumunt ſuperiora incommoda . Addunt: ergo per Deum abeſt : ergo perditio Iſraelis etiam ab eo; ergo non pro nobis omnibus tradidit illum, ideſt, Chriſtum : ſuntque hoc genus ſexcenta haud hìc producenda . Nec Auguſtinus alijs in locis negat, ſed fatetur palàm vniuerſaliſſimam illam erga omnes Dei voluntatem pientiſſimam .

Ianſenij vanitas.

Tamẽ nõ pridẽ placuit Ianſenio deſipere, Chriſtũq; dicere pro ſolis prædeſtinatis mortuũ. At verò, vt omittamus reliqua, patet ex euagelio nõ omnes vocatos eſſe electos; vocatio autem gratia eſt Dei, vtique per Chriſtum: patet, Deum velle, vt peccator conuertatur, eique conuerſionem præcipere: vult ergo illius conuerſionem, & pœnitentiam, quam qui negligit, peccat contra eius voluntatem: ergo voluntas Dei erat, vt pœniteret, ac proindè, vt non periret, ſed ſaluaretur . Sed verò hæc nunc ſupponenda ſunt magis, quam probanda; vbi ſcilicet illa Dei voluntate ſecũdum verum orthodoxorum ſenſum ſuppoſita, de illius potiùs cõcordia agimus cum permiſſione errorum, & hæreſum . Hìc etiam illi frigent quam maximè, qui concedentes Deum conferre quidem omnibus gratiam, vt veritatem dignoſcere, ſaluarique ualeant, intereà negare uidentur, Deum eorumdem uelle ſalutem; ac rogati , ad quid Deus conferat gratiam non electis, reſpondere ſolent , ut ſcilicet poſſint ſaluari . Neque enim expediunt difficultates. Omnium deindè ore tritum eſt, potentiam eſſe propter actum, potentiam ſaluandi propter ſalutem; nos uocari, non ut uenire poſſimus, ſed ut ueniamus; nobiſq; à Deo præcipi pœnitentiam ipſam . Omnibus ſimilitèr notũ eſt, media applicari, non ut obtineri poſſit, ſed ut obtineatur finis; gratiam eſſe medium ad gloriam natura ſua; non ergo Deus nobis auxiliatur , ut pœnitere , ut ſal- 723

Digitized by Google

ſaluari poſſimus, ſed ut ſaluemur, pœnitentiâque, ut ipſe iubet, agamus.

724 Iam denique, reſponſis alijs neglectis, communis noſtra omnium illa ſolutio nihil uidetur ſatisfacere. Dicere enim ſoliti ſumus, Deum omnibus largiri auxilia, mediaque ſufficientia, & ſatis utique ualida, ut ueritatẽ agnoſcant omnes, ſaluenturque, ſi uelint; eum in eo maximam conferre gratiam, nec, ut plus præſtet, obligatũ: nos deindè, cum poſſimus, ſalutẽ negligere, nec noſtras explere partes: per nos proindè abeſſe, quominus uel ueritatem, uel ſalutem aſſequamur; Deum idcircò de nobis iuſtiſſimè conqueri, nos de illo nonniſi impudentiſſimè, &c. Hoc, inquam, totum uidetur inſufficiens ad placandos quæſtus, reuincendaque murmura.

725 Etenim tranſmittamus modò, nos etiam eſſe hac in parte culpandos, qui, cum poſſimus, nihil, uel non, ut debemus, ſalutem curamus. At aiunt, magis culpandum Deum, ipſumque minùs, quam nos, ſalutem noſtram uel amare, uel deſiderare. Nemo ſcilicet hominum tam eſt iners, qui non ſe ſaluaret, ſi abſque ullo labore poſſet: Deus autem ita poteſt; & tamẽ ſaluat pauciſſimos. Quidquid ergo homines nolint, minus multò uelle uidetur Deus.

726 Hùc deindè ueniunt difficultates illæ, quas omniũ ſubtiliſſimè Anſelmus de caſu Diaboli proſequitur, teſtatus cap. 2. ſe, ut meminit, numquam ſolutionem uidiſſe. Nimirùm Dei etiam eſt facere, ut uelimus; nolumus ergo, quia ipſe non facit, ut uelimus. Accuſamur quidem tamquam negligentiſſimi; at ipſius eſt nos diligentiſſimos reddere: ergo homines ueritatem nõ agnoſcunt, quia nolunt, quia negligunt: at nolunt, & negligunt: quia Deus eos uolentes, diligenteſque non præſtat. Ipſam rurſùs uoluntatem, & diligentiam habere nequeunt niſi Deo donante: *quid enim habes, quod non accepiſti?* Prorſus nihil. Non ergo habent, quia non accipiunt; nec accipiunt, quia Deus non donat; nam ſi daret, acciperent, nec habere quidquam poſſunt, niſi acceptum. Deus, inquis, uult utique donare; at nolũt homines accipere. Verùm redimus ad idem: nam hoc ipſum, quod accipere uelint, & quidquid ulteriùs in infinitum reflectetur, & excogitabitur, nequeunt hom-

Ex Anſelmo replicatur.

Digitized by Google

nes habere niſi acceptum, nec accipere niſi donatum, nec donari demum à Deo poteſt niſi præuolitum: vnde origo prima malorum ea videtur tandem, quod Deus nolit bona concedere. Vbi denuò rogant; vel poteſt, & ſcit; & ſi neges, aiunt, eum non eſſe Deum: vel ſciens, & potens, tamen vltrò non vult? Et iam dicta iterant, queruntur, murmurant.

Illud demùm, quo quiſque iure terreatur, profe- 727
runt, ſcilicet nos credere, Deum hominem factum, crucifixum, mortuum, tot illas tragœdias paſſum, vt mundum redimeret, vt lux eſſet mundi, illuminaretque omnem hominem venientem in hũc mundũ, ac ſaluum faceret, quod perierat. Et intereà minimam vix mundi partem illuminat: quaſi ad ſanandam manum veniſſet, & vix ſaluaret digitum vnum, cum extra Chriſtianos nemo non pereat; ex Chriſtianis etiam ſaluentur pauci. Si nequit, aut neſcit, Deus non eſt. Si poteſt, & non vult: quid ergo moritur, ac tanta patitur. Deus præterea videtur nobis illudere; ecce qualia dicat? *ſic Deus dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret*, pro mundo vtique, quem dilexit, quod ipſum denuò teſtatur Ioannes etiam ep. 1. cap. 2. At factis, cum tamen facilè valeat, illius non mediam partem, non quartam, non centeſimam ſaluat; & ò vtinam ſaluaret milleſimam! Implicatio ergo videtur hæc Dei pro mundo mortui, & totius fermè mundi ignorantis, errantis, damnatique coniunctio. Quibus certè per neſcio quas prioritates, & ſigna, & decretorum Dei inuolucra, ac magna molimina nihil dignum reſponderis. Et hæ cauſæ potiſſimæ admirationum, quæſtuum, murmurum.

Cauſa quæſtionem in præſentia recuſandi.

Vniuerſalis cauſa recuſandi.

CAuſas eas facilè quiſque videat, qui antecedentiũ 728
quæſtionum doctrinam, ſeriemque agnouerit. Nimirùm quæſt. 8. & 9. contra Gentiles, atque Hæreticos ſtatutum eſt, vbi de vera agnoſcẽda religione tractatur, amouendum examen & rerum, & myſteriorum; ac rurſus

ſus num. 244. intulimus, nulli quantalibet etiam ſapientia prædito licere mutare religionem, aut de illa dubitare, quia res aliqua ſibi viſa ſit euidentèr etiam impoſſibilis. Ergo veræ religionis agnitio, deque illius veritate ſententia haud pendet ab hoc nobis obiecto examine diuinæ prouidentiæ, cur tam paucos ſaluet, &c. Nos legitimis medijs veritatem catholicam commonſtrauimus: ergo illa tenenda eſt ſine murmure, ſine queſtu; deuorandaq; ſunt etiam ſi nihil intelligantur, quæcumque illa docet de amore Dei erga homines, de illius prouidentia perfectiſſima cum omnibus, & cum ſingulis. Ecce Triados myſterium nihil intelligimus, & vix quoquo modo, certè ruſticiſſimè explicare ſcimus: nemo intereà Chriſtianorum tam eſt procax, qui ideò de Deo murmuret, vel queratur: tam inſanus nemo, qui ineptiat: *ò qualem habemus Deum, quem intelligere non poſſimus? eccur non talis extitit, qui à nobis capi, qui comprehendi valeret?* Imò tam ignorans eſt nullus, qui neſciat, talem eſſe oportere Deum, ſi Deus eſt; nam ſi intelligere potuiſti, non Deum, aliud quidpiam intellexiſti, vt latè Auguſtinus perorat.

729 At fortè dicas, aliud Deum, aliud Dei eſſe opera: Deum quidem à nobis intelligi non poſſe: hæc verò, quæ apud nos ab eo geruntur, cur non intelligantur? paucos ſaluari, pleroſque damnari intelligit quiſque facilè: à Deo homines diligi, nemo etiam, quid ſignificet, non ſatis intelligit; id tamen chimæra eſt, inquis, vnicuique patens, perire eum, quem Deus diligit, & quem ſeruare nullo poterat negotio. Cæterum Dei *Stabilitur.* opera, eorumque ordo, cohærentia, & cauſæ intelligi nequeunt, nec iudicari, niſi diuina intelligantur, atque iudicentur; neceſſe quippè eſt diuinam ſapientiam, potentiam, voluntatem, diuina conſilia cuncta ad examen, tribunalque vocare, vt inter obijciendum factum eſt. Si ergo abſurdum eſt, ſi ineptia, ſi fatuitas eſt, diuina intellecta velle, haud minor eſt fatuitas de Dei operibus, deque eorum incohærentia iudicare. Infinita in hanc ſententiam planè aurea Sancti Patres nos docuere: in reliquorum ſpecimen, vbi nec perſtringere multa conſilium noſtrum patitur, ſpecioſiſſimum illud proferam ex mirabili enarrat. pſal. 148. Auguſtini. *Cum*

enim cœperimus diſputare de operibus Dei, quare hoc, quare illud, & non debuit ſic facere, malè fecit hoc, vbi eſt laus Dei? & mox: *quaſi ſi intrares in officinam fortè Fabri Ferrarij, non auderes reprehendere folles, incudes, malleos. Et da imperitum hominem neſcientem, quid quarè ſit, & omnia reprehendit. Sed ſi non habeat peritiam artificis, & habeat ſaltem conſiderationem hominis, quid ſibi dicit? Non ſine cauſa hoc loco folles poſiti ſunt; artifex nouit quare: etſi ego non noui. In officina non audet vituperare Fabrũ: & audet reprehendere in hoc mundo Deum?* Hoc vnum omnia ſoluit: quare tam pauci ſaluantur, cum tamen omnes diligantur, ipſe nouit quare, quomodo, cur, vbi, & quando.

Triplex alia recuſandi cauſa.

Quæ omnia, licet tam conſulta ſint, magis tamen 730 confirmemus, & exponamus ex eminentia operantis, ex ineptitudine noſtra maxima, ex perfectione operis, de quo ſermo eſt. Operans nimirùm Deus eſt: & ſicubi modus operandi, vt Philoſophis eſt in prouerbio, modum ſequitur eſſendi, ſatis vtique eſt euidens, modum operandi incomprehenſibilis Dei oportere eſſe nobis planè incomprehenſibilem magis multò, quam modus operandi maximorum Principum ſit ruſticiſſimis Paſtoribus inacceſſus. Noſtra ergo de operibus Dei, deque eorumdem ordine ſententia nulla eſt, nihil probat, ridendaque eſt magis, quam audienda. Dicebamus quæſt. 2. nulla in re credendum, niſi peritis in arte: quid piſcator iudicet in re militari? quid in Theologia Mathematicus? quid in Muſica Grammaticus? Sed vero iudicent: ecquis non prorſus imprudens non rideat? At in arte mundum gubernandi, ſaluandique homines, ſumus nos ignorantiſſimi, vt eſt euidens: & patet: quia opus hoc commenſuratur ſapientiæ, potentiæque Dei, quæ infinitum noſtræ ſcientiæ, potentiæq; ſupereminent, exiſtimuſque nos eo in genere magis ignorantes, quam Grammaticus in re Theologica. Ergo ridendi ſumus, ſi quid contra iudicamus, haud ſecus, quam puer de ſancta Trinitate balbutiens.

Eminentia operantis.

Sapientia Dei magnitudo inintelligibilis.

Vt deindè in eminentia operantis de ſola illius 731 ſapientia nonnihil dicam, neceſſe eſt, illius opera eſſe noſtris diſſimillima, illius rationes nobis inacceſſas, cauſas impenetrabiles, conſilia inſcrutabilia.

Digitized by Google

[illegible]
non approbant, non appetunt, non laudant, quæ reliquus vulgus, id eſt, mundus fermè totus approbat, appetit, laudatque: quod vtique ita eſſe, neceſſe eſt, haud ſecus, atque neceſſe eſt, pueris, & viris alia, & alia placere, probari, appeti. Idcircò rari illi ſapientiſſimi, uel ingenioſi plerumque, vt dixi, paradoxi habentur; non ſemel etiam ſtolidi iudicantur: extrauagantes enim ſunt, nec cæteris conſentiunt: aliquandò ideò ad regimen etiam inhabiles cenſentur: vbi uerò id ita magis iudicabitur, plus vulgi eſſe, neceſſe eſt; porrò ex terminis eſt euidens, ſapientiam malo quidem regimini obeſſe; recto non obeſſe, ſed prodeſſe; ſin minus Deus glorioſus omnium primus excludendus veniret. Præuideo quid futile reponere queant, ſed ad noſtra pergamus. Ex his palàm conſequitur, modum operandi infinitæ ſapientiæ noſtro modo diſſimillimum eſſe, & vix ex tāta diſtantia non contrarium; illius conſilia eſſe extrauagantiſſima; ac nobis plerumque ratione antecedenti ſcrutantibus improbanda. Abundant planè rationes, vbi facta comprobant. Ecce ſapientia ipſa Dei incarnari, & apud nos habitare dignata eſt: quid mundo uiſum de eius agendi ratione, vita, morteque? Iudæis quidem ſcandalum; gentibus ſtultitia. Ipſamet rurſùs Dei ſapientia in mundi regimine alijs fatum uiſum eſt, alijs caſus, & temeritas: adeò pugnant uiciſſim, deſipiuntq; ſtolida corda mortalium. In eamdem ſuperiùs ſententiam annotaui etiam, Dei nos populum eſſe, minimè conſilium, ſenatumue: quorum proindè non eſt illius ſcrutari conſilia, ſed humillimè reuereri.

732 Atque de operātis eminentia hæc de multis pauca. De noſtra porrò ineptitudine, ac ruſticitate permulta quæſtionibus ſuperioribus dicta ſunt; numquam tamen dicetur ſatis ad hominum retundendum faſtum, miſerandum planè, & ridiculum. Nemo hominum, vt dicebam ſuperius, vel vnam muſcam nouit ex integro, pulicem unum nemo: quid mundum nouerint, eiuſque regimen? Eſt planè nobis, ſi ſapere placet, ignorantia *Hominum ineptitudo.*

no-

Digitized by Google

noſtra palpabilis in quacumque re, vt neceſſe non ſit hoc circa orare impenſiùs. Illam ignorantiæ cauſam maximam haud præterierim; ſcilicet vt quis de partibus ritè iudicet, oportet, totum ipſum agnouerit. Irenæus, Auguſtinuſque in muſica exemplificant; Auguſtinus itidem in comedijs, in ſyllaba, & in alijs alij. Hanc ex omnibus litteram C ſolum agnoſceres: cum illa nihil planè ſignificet, & ignorares, quanto reliquis coniuncta vſui futura ſit, illam certè inutilem, abſurdamq; diceres: ex comedia actum extremum ſine cæteris audis; ignoras, eum alijs correſpondere; & cum ſolum iudicas, delyrium dicis, & ipſe delyras. Pingitur gigas; manum ſolam uides; nimis illam magnam dicis, & ineptis; nam ſi totam picturam uidiſſes, manum gigantis iuſtam diceres.

Hæc aperta ſunt, manifeſta ſunt: *totum attende, totum lauda*, inquit ea enar. Auguſtinus: nec enim laudauerit, qui totum non attendit; fœdas partes plurimas inueniat, ex quibus conſurgat tamen totum pulcherrimum. At mundum totum nemo noſtrum nec concipere quidem animo poteſt: habet, habet etiam intellectus, vt reliqua agentia, ſuos terminos maximos, & minimos, ſupra, & infra quos nihil conceptu poſitiuo concipere valeat in quantitate, in loco, in tempore: hinc orantibus mentalitèr illud conſilium, vt res conſiderandas haud procul poſitas meditentur; eò enim fatigatur mens ampliùs, quò diſtantiora contemplabitur: omnis porrò virtus, quæ operando, uel ſic operando fatigatur, terminos habet: quò deindè maiora animo complectimur, eò eſt confuſior conſideratio. Vndè totius mundi nulla eſt vna in nobis conſideratio; & ſiqua demùm erit, nonniſi confuſiſsima. Quid ergo de partibus iudicemus, qui totum mente haud capimus? Supplere quoquo modo hūc defectum ſolemus velociſsima quadam ad partes potiſsimas mentis tranſcurſione: ſed verò minus multò ualemus hoc in genere, quam ualeam ego in arte fabricatoria. 733

Dictum etiam fuerat, conſiderandam, agnoſcendamque ſingulorum partium ad ſingulas, ſingularum ad totum, totius ad ſingulas proportionem: quo pacto præſentia futuris reſpondeant, & utraque præteritis, 734

ſum-

ſumma infimis, prima medijs, poſtrema primis: ſciueris, præſentiſſimas habeas ſcientias omnes, hiſtorias cunctas; minima hæc pars ſunt; ſuperſunt occulta, inuiſibilia, cœleſtia, futura: vniuerſa fermè ſuperſunt: omnium ſapientiſſimus plus multò ignorat, quam nouerit; plus multò, quam Theologiæ ſtudioſus primo ſtudiorũ menſe ignoret de Theologia. Vna ſola relicta eſt via, nonnihil ſciendi, ſi nimirum is ipſe, qui mundum fecit, qui homines ſaluat, nobis aliqua enarrauerit; nos verò credamus promptiſſimè, ac mox ab eodem deductus ad intelligẽdum, quæ credidimus, humilis animus pergat, vti ſupra expoſitum eſt, ac demonſtratum. Cur in mari pluit, in Getulia non pluit? icit montem innoxiũ fulmen, præterit ibi latronem? Diſiecta ſunt hæc vaniloquia multoties à quamplurimis. Nunc nos in eo inſiſtimus, nullum, vt hæc, & ſimilia rogent, ius eſſe niſi Dei diſcipulis, priuſque credentibus.

735 De perfectione, præſtantiaque operis, de quo obiectus eſt ſermo, iam aliquid adiungamus. Agitur in ſumma de operum diuinorum præſtantiſſimis, de Incarnatione, morteque Filij Dei, de aliquorum ſalute, de cæterorum ſatis quidem vocatorum, tamen venire nolentium perditione; de operibus profectò illis, quæ cum omnium ſint præſtantiſſima, ſint hoc ipſo magis nobis inacceſſa; magis eo ipſo reſeruata Authoris ipſius conſilijs; quæ, cum ſint etiam notis hiſce, vſualibuſque noſtris rebus diſſimillima, ſint eo ipſo nobis plùs peregrina, inſolita, mirandaque magis, & laudanda, quam cõprehendenda. Ipſe deindè totus rerum ordo iſtarum, quem Theologi ſupernaturalẽm vocãt, eſt dignationis, & gratiæ, qui nòn naturæ, ſed alijs regitur legibus: nos ergo naturæ aſſueti legibus, illas alias ægrè intelligimus; vix non etiam damnamus: vt ijs accidit, qui patriæ placitis ſoliti alia regna adeunt, legeſque inueniunt alias. Soliti ſumus pluuiam, & calorem; æſtatem, & hyemẽ; ſolem, & vmbram, cæteraque id genus habere etiam nihil orantes, curantes nihil; vellemus, vt ſimiliter ſalus quoque ſtertentibus nobis contingeret: cum noui tamẽ ordinis lex illa ſit, quod violenti ſolùm cœlum rapiant. Eſt paritèr naturæ ordo vniformis; quod fuit, hoc erit, & nihil ſub ſole nouum. At ordo gratiæ non his tene-

Ordinis gratiæ præſtantia.

tur legibus; non eam beneficia, & gratiæ requirunt cō-ſequentiam, ordinem, ſeriem, vniformitatem : ipſa aliquando irregularitas decet. Ac denique, quod valdè obſeruandum eſt, fructum fermè totum naturæ in hac vita capimus, videmus, ex quo illa vtilis, vel inutilis; tanta, vel quanta quoquo modo innoteſcat, menſureturque, & iudicetur. At ordinis gratiæ bona quæque in futurum ſeruantur, quæ nemo vidit, & quæ in nullius cor aſcenderunt. Tanta fortè ſit vnius beati fœlicitas; vt pro illa iuſtè reliqui mundi damnatio permittenda forte, atque toleranda foret. Quis ſciat? Quis menſuret? Quis ergo iudicet, accuſet, vel damnet? Tam hæc non noſtra, ſed Authori relinquenda, niſi quid ipſe dignetur nobis edicere; idcircò Paulus nos ante tempus iudicare prohibet. Et in quacumque planè facultate, & arte illius quaſi ſumma, & præſtantiſſima vulgo profeſſorum non innoteſcunt; paucis quibuſdam, ac præſtantiſſimis reſeruantur. Cum ergo ex toto genere nos ineptiſſimi, balbutienteſq; vix pueri ſimus in arte regiminis mūdi, quid illius præſtantiſſimos, ac ſummos ſūmi ordinis apices aſſequamur? Vide, quantis de cauſis noſtrum examen, ſententiaque noſtra nihil ſit, recuſeturque in præſentia.

Ex tota priori doctrina comprobatio.

Quamplurima prætereà in hanc fermè ſententiam quæſt. 5. 6. & conſequentibus dicta ſunt de inſufficientia, ac ineptitudine humanæ inueſtigationis; de neceſſitate doctrinæ Dei; de illa non examinanda, ſed credenda. Illa deindè rationis antecedentis, & conſequētis inducta, explicataque diſtinctio. Examen rationis antecedentis, imperantis, præſcribentis excluſimus; rationis conſequentis, credentis, pediſſæque admiſimus, laudauimus: & quo pacto ſit ineundum, explicauimus; quare illa his, & hæc illis, & ſingula ſingulis concinunt, & à ſeſe viciſſim firmantur. 736

Exemplum Prophetæ reſumptū contra pertinaces.

Enimuerò cum tanta ſit hominum ad iudicandum libido, atque temeritas, reſumere denuò placuit ſuperiùs à Clemente acceptum, explicatumque Prophetæ exemplum, quo pertinaciſſimus etiam quiſque videtur frangendus. Ecce tanta illa difficultatum mole inſoleſcis, Deique erga nos amorem, vel potentiam, ſapientiamque traducis, garris, triumphas. Iam verò tibi 737

Pro-

Prophetarum, vel Apoſtolorum aliquis ſiſtitur, v. g. Ioannes: ſe à Deo miſſum dicit, atque illius afferre doctrinam; inter cætera porrò teſtatur, *ſic Deus dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret*: ac rurſus: *ſed & ſi quis peccauerit, Aduocatum habemus apud Patrem, Ieſum Chriſtum; & ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris: non pro noſtris autem tantùm, ſed etiam pro totius mundi;* (ep. 1. c. 2.) & in hanc eamdem ſententiam infinita cumulat ex ſcriptura vniuerſa. Deindè teſtatur, multos quidem vocatos, tamen electos paucos; ſine fide placeri Deo non poſſe, ſalutemque impoſſibilem: perire proindè omnes quaqua verſum gentes, quæ fide carēt, & extra arcam ſunt Eccleſiæ.

738 Hæc tu dicis repugnantia, & impoſſibilia; atque propoſitas illas, & alias rationes educis, reſponſum poſtulas, concordiam quæris, & clamas. At Ioannes, Propheta ſum ego, inquit, qui doctrinam Dei affero, quæ credenda ſit illibatè, neutiquam examinanda. Dicas fortè: etſi doctrina ſit Dei, illius ſcilicet, quem falli, aut fallere repugnat, ego tamen credere nolo, vel non poſſum, vel non teneor. At patet euidentèr, hanc eſſe ſtoliditatem extremam. Supereſt ergo, vt reſpondeas, eam haud eſſe doctrinam Dei, nec Ioannem miſſum à Deo. Verum ille factis fidem ſoluere pollicetur: cæcis ſeſe viſum reſtituturum promittit, ſuſcitaturum mortuum, ſuſcitaturum quatriduanum, imperaturum ventis, & mari; futura, & occulta dicturum, prædicturumque diſtinctè; vbique gentium (addit) eam cum legatis legem eſſe acceptam, vt ille ſuæ quidem legationis probationem ſufficientem exhibeat; de cætero quæ ille nomine Principis proponit, tamquam à Principe dicta ſuſcipi: hanc cum ipſo ſeruandam legem: ſeruatam in materia religionis vbique: ſe autem legationis ſuæ offerre probationem.

739 Anne recuſes legem? Inſanis planè. Acceptas ergo. Tota ergo hæc quæſtio ad ſuperiores reuocanda eſt: ibi egimus, ibi tractauimus, abundeque probauimus, doctrinam religionis Catholicæ diuinam eſſe. Ergo ſine murmure, ſine queſtu credenda eſt vniuerſa, nec ad has nouas aſſuendas lites eſt cuiquam quantocumq; jus ullum. Hoc multum, hoc durum dicis. Sed Paulus

obiurgat iuſtiſſimè : *O homo tu quis, qui reſpondeas Deo? Numquid dicit figmentum ei, qui ſe finxit, cur me feciſti ſic?* An cum Deo diſputet homo? An ignorantem ſapienti, creaturam Creatori, ignorantiam ſapientiæ credere multum, an durum, an vrbanitas? *Viſio quam locutus eſt vir, cum quo eſt Deus,* (Prouerb. 30.) *& qui Deo ſecum morante confortatus ait. Stultiſſimus ſum virorum, & ſapientia hominum non eſt mecum. Non didici ſapientiam, & non noui ſcientiam Sanctorum. Quis aſcendit in cœlum, atque deſcendit? Quis continuit ſpiritum in manibus ſuis? Quis colligauit aquas, quaſi in veſtimento? Quis ſuſcitauit omnes terminos terræ? Quod nomen eſt eius, & quod nomen filij eius, ſi noſti?* Hæc planè ſciontia Sanctorum, qua ſi careas, ſtultiſſimus ſis hominum.

Aptè Nazianz. orat. 16. de paup. amore. *Nec res huius vitæ propterea temerè, atque inconditè gubernantur; quia exploratas earum rationes non habeamus. Quin potiùs, vt animi noſtri affectum imagine quadam exprimam, non multùm ijs, qui nauſea, & vertigine laborant, diſſimiles ſumus, qui omnia ſursùm, deorsùmque verti, putant, cum ipſi vertantur.* 740

QVAEST. XL. admiſſa.

Vtrum ſit nihilominus à nobis etiam intelligibilis, ac propugnabilis concordia amoris, potentiæ, ſapientiæque Dei cum permisſione tot hæreſum, atque errorum?

ERgo age; quæſtionem omnium fortè difficilliſimam nunc admittamus, eam tamen ratione cõſequenti iuxta præſcriptas regulas examinandã; *ne compendium præſcriptionis* (vel etiam recuſationis) *vbique aduocatum diffidentiæ deputetur,* vt Tertullianus lib. 1. aduerſus Marc. ſcribit : atque Auguſtinus ſupra permittebat, de aliquibus velut principalioribus 741

& hanc

& hanc ipſam noſtram quæſtionem admittere. At autẽ conſultum eſt, vt quam quæſtionem, & quo eam ſenſu admittamus, præſcribamus priùs: non enim eſt quæſtionum omnium vna ratio, & ſcopus; ſuntque aliæ ad probandum inſtitutæ, aliæ ad exponendum dumtaxat ordinantur: cuius rei inconſideratio nimia, vt iure Canus dolet, de rationibus D. Thomæ tot lites, & controuerſias parturijt, paritque quotidie. Aliæ porrò nõ ad probandum, nec ad exponendum quidem præcipuè, ſed ad reſpondendum, & propugnandum diriguntur. Huius verò generis præſens quæſtio eſt, in qua non ad probandum, ſed ad reſpondendum obligamur. Nimirũ Theologorum communis illa lex iuſta eſt, vulgataque ſatis, in rebus fidei, & à Deo dictis, nos minimè ad probandas illas obligatos: ſatis eſſe, ſi multas dignè, ac probabilibus ſolutionibus defendamus; non conuincamus quidem, nec conuincamur tamen: quæ duo quantum diſcrepent, nemo non videat. Sed verò pertinaciſſimorum etiam quiſque, credo, conceſſerit, ſatis, ſuperque eſſe, ſi arcana illa conſiliorum diuinorum ſeries, qua nihil planè difficilius, ſit nobis ita intelligibilis, vt defendi dignè queat. Siquid verò etiam probabimus, ad abundantiam erit.

Quæstionis ſcopus, & intentio.

Quædam de diuinæ prouidentiæ præſtantia ad defenſionem præmittuntur.

742 DIſceptant, quidem, vertuntque Theologi, an Deus teneatur ad optimum? quo ex principio mea ſanè ſententia pendent in theologia permulta alias à nobis educenda. Cum porrò in præſentia etiam ad non Theologos loquamur, induci nequeunt ſcholarum eius quæſtionis illæ explicationes, ac diſtinctiones exactæ, agendumque eſt ità, vt à cæteris quoque intelligamur. Ergo Deus glorioſus mundum hunc fecit, qui totum quoddam ſit ex creaturis omnibus, velut ex partibus coaleſcens; vt homo ex partibus ſuis vnum quoddam totum reſultat. Haud eſt planè quæſtio de partibus ſepara-

An Deus teneatur ad optimum?

paratim acceptis, quæ cum aliæ alijs præſtent, non dubium, ſingulas ſeparatim optimas non eſſe; atque in homine præſtantior eſt facies, quam pes; in mundo præſtantius cælum, quam terra, ac in inuiſibili mundo præſtant vtique beati damnatis. De ipſo itaque toto, de ipſo compoſito, de ipſo toto opere quæritur, an Deus mundum facturus, teneretur illum optimum facere, ita vt nec fieri quidem ab ipſo, nec cogitari à nobis meliùs conſtitutus poſſet?

Theologorũ ſententia. Negant plerique: pauciores affirmant, quos inter 743
dignus ille Theologus Montoia, vbi certè loca Theologica valent, rem mihi videtur demonſtrare. Et quidẽ illi, qui prouidentiam diuinam incuſant, ſupponunt, Deum vtique ſe ipſo digna, & optima efficere; indeque ab eo facta, vel gubernata negant, quæ ſibi optima haud videntur: & licet multa dicant non ſolùm minùs bona, ſed etiam mala exiſtere, plerumque comparatiuè loquuntur, & reſpectiuè ad meliùs; & ſi quid ſibi meliùs occurrat, cum à Deo optima edenda ſupponant, haud immeritò mala vocant, quæ optima non putant; quod enim optimum eſſe debuit, ſi non ſit, malum eſt. Qui verò à Deo minùs bona fieri poſſe contendunt, conciliari, placarique prophanis nullo negotio poterunt; ſi ſcilicet taciti ſaltem conſentiant, ea, quæ illi criminantur, meliora futura, vt ipſi volunt, quam vt à Deo facta ſunt: ſupererit mox quæſtio, in qua fortè cedant facilè prophani, an illa minus bona non ſolum minus bona ſint, ſed etiam mala? Nam comparatiuè mala eſſe eis conceditur, nec aliud forſitàn velint. Deindè quam boni, & mali menſuram accipiant? Vix certè conſtiterit: de quo alias plura. Quod ſi de facto, & de poſſibili diſtinguas, mundumq; de facto optimum quidem dicas, quo melior eſſe non potuerit; at de poſſibili ſecùs eſſe potuiſſe. Supererit, vt ad ſolas authoritates recurras: quibus tamẽ facilè ſit, eas ipſas adhibere diſtinctiones, ac explicationes, quibus mundum minùs bonum ipſi tuentur. Hoc nunc de his ſatis.

Ego quidem dubitare numquam potui, Dei opti- 744
Quæ pars vera? mi optima eſſe opera, valereque hanc illationem: *Deus hoc fecit: ergo optimum eſt;* & vice verſa: *hoc ſic eſſet optimum; ergo ſic à Deo factum eſt.* Partes quidem ſeparatim

accep-

acceptas conceſſi nō optimas; at cum partes ſint propter totum, vt omnis facultas ſupponit, & tradit, in eis potiſſimum illud eſt, quòd partes ſint; ſic verò nec partes meliores facere potuit Deus, quam fecit: cum totũ meliorum partium melius ſit proculdubio. *Aut verò vſque adeò deſipiendum eſt* (inquit Auguſtinus lib.1.contra aduerſ.legis, & Proph.c.14.) *vt homo videat, melius aliquid fieri debuiſſe, & hoc Deum vidiſſe, non putet: aut putet, vidiſſe, & credat, facere noluiſſe: aut voluiſſe quidem, ſed minimè potuiſſe? Auertat hoc Deus à cordibus piorum.* Ac rursùs: *Quod tibi vera ratione melius occurrit,* (idem Aug.lib.3.de lib.arb.c.5.) *hoc ſcias feciſſe Deum.* Ac rursùs: *meliùs hoc fieret, quam illud, ſi verum dicit, & videt, quod dicit, in illis, quibus connexa eſt, rationibus videt. Credat ergo Deum feciſſe, &c.* Vt tantas nunc veritatis huius probationes prætercam, documento ſit nobis noſter Rex Alphonſus cognomento ſapiens; quem haud crediderim diuinam Prouidentiam criminatum; at dixiſſe tamen fertur, inter iocos proculdubio, & ludrica, homineſque, cœloſque meliùs ſic, vel ſic diſponendos. Huic inconſiderationi tributa ab hiſtoricis illius à Sanctio Filio, aliiſque ad extremum accepta mala. Quandocumque certè Deus eſſet in mũdo, erubeſcerem ego, timeremq; valdè, timeret, credo, quiſque illud vel corde, vel ore ſolùm efferre: *bonus quidem eſt mundus; at meliùs ſic, vel ſic effici potuiſſet.* De facto certè, vt poſſibilium nunc curam omittamus, quidquid Deus aliter, vel alitèr eum conſtruere omninò potuiſſe credatur, videtur eſſe in confeſſo, mundum hunc optimum conſtitutum, ſi mala tollas, quæ à nobis, non à Deo prouenere; in ſapientia cuncta facta; in numero item, menſura, ac pondere; ſingula quidem bona; cuncta valdè etiam bona, vt ſcitè Auguſtinus diſtinguit, ac notat; taliaque vniuerſa, vt effuſa ſuper illa ipſamet Dei ſapientia dicatur: omnibus ille rerum ordinibus viget naturæ, gratiæ, hypoſthatico; &, quò nihil maius, Deum etiam hominem habuit, & bona proculdubio omnia cum illo.

Deus

Deus in numero, menſura, & pondere cuncta fecit, & permiſit.

ILlis quidem, qui de diuina Prouidentia conqueruntur, vel etiam obmurmurant, quibuſcum eſt nobis hic potiſſimum colluctatio, haud ingrata erit præſcripta lex, & doctrina de Deo optima, & optimo modo operante: cum indè accreſcant potiùs vires eorum oppoſitionibus, ac noſmet obligemus ad tuendum, illa cuncta, quæ obiecere, non ſolum boni,ſed optimi quoque eſſe, & ſapientiſſimi regiminis. Verùm, quia ità illis occurrendum eſt, eaque capeſſenda defenſio, vt intereà orthodoxos, aut pios alios minimè offendamus, inſinuāda, delibandaque fuit illa tam tuta,tamque magnis fundamentis ſtatuta Dei ad optimum ſiue lex,ſiue obligatio,ſiue præſcriptio, ſiue quocunque id alio nomine nuncupare libebit. 745

Principium defenſionis. Indè verò illud generale principium videtur deduci, à Deo eam certè menſurā gratiæ hominibus cōceſſam de facto, neque maiorem, neque minorem,quæ optimo, ſapientiſſimoque mundo, ac mundi regimini congrueret: ea permiſſa peccata, eas transmiſſas ignorantias nec plures,nec pauciores,quæ decerent regimen optimum. Video, ab ijs etiam Doctoribus,qui Deum optima infallibilitèr operari tutantur, diſtingui quidē inter opera,alia,in quibus terminus demùm eſt aliquis, optimumque aliquod, in quo ſiſtatur; alia, quæ in infinitum vergant, & nihil ſit optimum, & dato quolibet ſit poſſibile melius. An huius generis dicturi ſint quātitatem gratiæ, ac permiſſionem numeri peccatorum? ignoro planè: an in rebus alijs hic proceſſus adſtruendus ſit? hìc neutiquam curo. Mihi certè ſub cæterorū iudicio videretur, eſſe in quantitate gratiæ, eſſe in numero peccatorum modum, qui optimo regimini, optimoque mundo congruat, & cuius alteratio, vel mutatio non tam congruat, vel omninò non congruat. 746

Deus

747 Deus ergò dicitur cuncta feciſſe in numero, menſura, & pondere: quod à multis multiplicitèr explicatum inuenias. Naturalis porrò videtur explicatio, ſi dicamus, res omnes in eas tres claſſes diſtribui, vt aliæ ſint numerabiles, vt milites: aliæ menſurabiles, vt pannus; aliæ ponderabiles, vt ferrum: eſto interea eædem ſint ſimul menſurabiles, ac ponderabiles. Diſputent certè Philoſophi, an res quantitatis expertes, vt Angeli, numerum efficiant? Ariſtoteli negare placuit: & planè, ſi quæ quantitate carent, intra eamdem ſpeciem multiplicari nequeunt, Ariſtotelis doctrinæ locus aliquis eſſe poteſt. Hæc porrò parùm ad nos; Angelos numeramus, peccata numeramus; gratiam dicimus tantam, vel tantam. Deus ergo, quæcumque fecit, fieriue permiſit (nam eadem eſt ratio) diſpoſuit in numero, menſura, & pondere; mundum condidit in ea mole, quæ ſummæ perfectioni concineret; tot Angelos, tot homines, tot herbas, piſces, aquas, terram, elementa, cuncta profectò, ac ſingula, quot, & quanta optimo operi, optimo regimini, ſapientiſſimo Artifici congruerent: omnes quippè noſtri capilli capitis numerati ſunt.

Quomodo facta omnia in numero, menſura, & pondere.

748 Accidit ſanè, quod noſtros nos defectus inconſideratè Deo adſcribamus; eos verò faciliùs, qui minimi ſunt, vixque dignoſcuntur. Notus error eſt, Deum magna curare, minima negligere ineptientium: videt quiſque facilè hūc errorem, & vitat, nec miratur minùs Dei in minimis, quàm in maximis ſapientiam. Nihilominùs ex hoc tanto errore irrepit nonnihil inconſideratioribus; ſolent enim homines, licet magna curent, & parua, haud tamen ea curare æqualiter, nec defectus quidam in minimis conſiderari ſolent, vel vitio verti; & hoc genus aliquid videmur de Deo non tam opinari, quā non aduertere. Ecce ſi dixero; tot cœlos Deus fecit, quot debuit, nec plures, nec pauciores præſtantiſſimo mundo ita ſaltem congruerent, miratur planè nemo. At miraris, ſi dixero, tot muſcas, totue arenas procreauit, quot optimo mūdo perfectiſſimè congruerent. Quid hoc eſt, quam Dei prouidentiam, ſapientiamque non tantam æſtimare in rebus abiectis, & minimis, atque in ſummis, ac nobilioribus? Cum interea Deus omnia, magna, & parua in numero feciſſe dicatur,

In minimis error facilis

tur, quæ ad numerum pertinent: non vtique, quod numerabilium ſit certus numerus, quæ nulla laus foret ſapientiæ, vel operis; ſed quòd in eo ſint numero, qui oportuit. Ac rursùs, ſi ad compoſitionem muſcæ, vel arenæ, vel herbæ infinitam ſapientiam requiram, conſentis facilè; at ſi ad earum recularum numerum tantã peritiam poſtulauerim, nimium tibi videatur, & vltrò dixeris, earum numerum nullius planè eſſe ſapientiæ, vel laudis, ſed voluntarium, ac arbitrarium.

Pinguis cognitio noſtra

Quo circa aliud hic periculum eſt detegendum. 749
Scilicet quò eſt cognitio, ſapientiaque minor, eò pauciora diſtinguit: & plura, ac minutiora, quò ea eſt præſtantior. Obtuſi viſus vix niſi maxima corpora diſcernunt; perſpicaces notant athomos, ac minutiſſima quæque. Eſt planè cæcutiens humana omnis quantacumque ſapientia, & vix niſi maiuſcula quædam diſcernit, præteritque innumera. Eſt vtique in rebus naturalibus maximum, & minimum; quænam tamen ea ſint, nos latet. Eſt in numero magnum, & paruum: in pondere graue, & leue: tranſitum tamen illum, quo paruus numerus fit magnus, ponduſq; leue in graue abit, ignoramus: graue quidem iam maius effectum agnoſcimus: paruum minus diſcernimus; minimum graue, maximũ leue; numerum magnum minimum, ac paruum maximum diſtinguit, dignoſcitque nemo. Haud ſecùs planè tranſitus hic accidit, atque creſcit homo, creſcunt animalia, creſcunt viuentia cuncta; quæ continuò quidem creſcunt ob oculos noſtros: nec diſcernimus tamen; & tunc demùm dignoſcimus, ea creuiſſe, quando multùm creuere: quod exponendi alia identidem exempla ſupererant.

Hinc nobis ignorantibus tantum opinandi arbitrium: hinc tanta arbitrio boni viri relicta paſſim in paruitate materiæ, in furto, in collationibus, in confeſſionibus, in circumſtantijs, atque hoc genus ſexcentis, quibus Moraliſtarum ſcatet facultas, ijque plerumque arbitrantur liberiùs, qui obtuſiores ſunt, ignorantque maximè, quia niſi inter magnum bonum, & magnum malum vix diſtinguunt, & malum paruum bonum exiſtimant, milleque eos circumſtantiæ prætereunt. Hinc item in numero, menſura, ac pondere communiſſima 750

Digitized by Google

illa noſtra locutio, *plùs, minùſue, fermè*, ac ſimiles. Eò verò hæc noſtra hebetudo fit manifeſtior, quod numeri omnes, pondera, menſuræque omnes etiam innominatæ, & incognitæ ſpecie differant; nos autem, quod mirandum minus foret, non ſolùm diuerſitas numerica ſub eadem ſpecie comprehenſorum, verùm tot etiam diuerſitates ſpecificæ prætereunt. Indè etiam, vt alia transmittamus, tanta illa cum medijs extrema, cum extremiſque media confundendi facilitas, quam ad Ethicam notant, experimurque paſſim: ac virtutum nomina vitijs, ac verſa vice tribuimus. Indè tanta illa inter alia diuinarum legum media ſingula præſcribentium, docentiumque neceſſitas.

751 Multas harum pingues imperfectiones eſſe, ac à Deo proindè remouendas, nemo, credo, non videt. At autem alias, eaſque ſubtiliores, nolent fortè aliqui, imperfectiones eſſe, vel fateri, vel aduertere, dicentque in numero, v.g. arenarum, aut herbarum intereſſe nihil, quòd centum plus minus exiſtant. Et certè haud multum litigarem nunc de arenis, niſi indè ad maiora veniretur. Nimirùm, vti ſuperiùs referebamus Catholicum à Manichæo captum, & quia culicem vnum à Deo non factum, incautus conceſſit, coactum gradatim demùm, vt idem de cæteris rebus omnibus concederet, idem quoque periculi ſubimus in præſentia; nam ſi in numero arenarum, muſcarumque nulla ars, laus ſapientiæ nulla, ex muſcis ad apes imus, indè ad paſſeres, ac demùm ad homines; ex hominibus porrò ad cœlos, ad Angelos facilè, nec mala conſecutione ibitur: vndè in nullo numero vlla Dei ſapientia, nulla gloria ſuperſit; adeò nullibi ſpernenda modica, ne in magna labamur. *Abeſt Deus ab his labibus.*

752 Quid quod exploratum eſt, eſſe numerum tandem arenarum exceſſiuum proculdubio: alium ſimiliter nimis modicum, qui optimo mundo minimè congruant: quo ergo ab his extremis magis diſtatur, eò ſapientior eſt numerus. Hinc accipitur, eſſe demùm determinatum numerum, qui ſit ſecundum ſummam ſapientiam, & artem. Eſſet quippe v.g. numerus exceſſiuus arenarum mille: numerus defectiuus centum: ſi non ſit numerus determinatus, in quo medium artis conſiſtat, forent *Minutiſſima quæque in numero.*

ſane multi numeri, quorum quilibet æqualiter cōgrueret, & quos inter infinita Dei ſapientia nullum præferret: procreet ergo centum quinquaginta potens æquali ſapientia procreare centum quadraginta: iam tunc liceret dicere, decem arenas eſſe inutiles, fruſtraque, ac nulli bono creatas. Rursùs inter eos numeros multos, quos omnes optimos volunt, non omnes æque ab extremis diſtant, ſed plùs, & minùs; ergo ſeſe excederent in hac ab extremis diſtantia: ergo in perfectione; at repugnat optimum ab optimo excedi; repugnat ergo hæc poſitio. Ac denique ſi homini ſaltem per Dei reuelationem innoteſcerent ea extrema, & videret numerum à Deo factum, vt vident forte beatæ animæ: inuenirent autem numeros alios plùs ab extremis diſſitos, corrigere Dei opera poſſent, dicereque, *hic à Deo electus numerus ad extremum magis vergit, quam hic omiſſus: vno hic gradu diſtat magis, &c.* At ineptia eſt dicere, opera Dei poſſe eſſe correctionis, & emendationis capacia, non ſolùm, qua ſiue corrigantur, ſiue emendentur errores, ſed qua in meliùs dirigantur: vices planè ſubiret Deus diſcipuli, quorum opera emendare ſolent Magiſtri, nec ſolum errores corrigunt, ſed etiam rite facta dirigunt in meliùs, & in optimum. Ergo, ſicut in virtutibus eſt medium determinatum, licet noſtræ ruſticitati ægrè notum, Deo tamen glorioſo notiſſimū, ſic in rebus omnibus, in numero, menſura, ac pondere ſunt determinata, & indiuiſa media, nobis quidem latentia, Deo tamen patentiſſima. Et certe ſi rerum mundi potiſſimarum, vt elementorum, ac ſimilium, erat determinatus numerus optimo mundo congruens, ex his potioribus partibus naturali neceſſitate, & conſecutione reſultat tantus determinatus numerus rerum minutiorum, arenarum, culicum, muſcarum, &c. Vnde magnarum rerum determinatus numerus optimus infert minimarum optimum identidem numerum.

Solent plane homines pro diuerſis rebus vti diuer- 753
ſiſſimis menſuris, ac ponderibus; modo item numerandi diuerſiſſimo. Res exigui pretij, ac viles quoquo modo, & maioribus menſuris, ac ponderibus menſurant, ac ponderant: in quibus ſcilicet interſit parùm, quod fallamur nonnihil. Porrò ad res pretioſiores bilāces quæ-

runt

runt minutiſſimas, exactiſſimaſque, ne vel in minimo fallantur; in quibus ſcilicet rebus error quilibet magnus eſt, et ſi excogitare ſcirent, ponderibus, menſuriſque vterentur vel Mathematicis, vel Metaphyſicis. Aurum videas tam accurato, minutoque labore ponderatum: nummos æreos plenis ſaccis ponderant inſtar ferri: plūbum, ferrumque pingui certè ſtudio, & vix non tumultuario opere. At glorioſi Dei noſtri alia eſt ratio; omnia magna, & parua numerat, menſurat, ponderat eadem ſuæ infinitæ ſapientiæ ſtatera, quam nec athomus una, nec apex prætereat, ſiue fallat: ſunt deindè Deo creaturæ quæque ſuæ pretioſæ, quæ nimirùm tota ipſius ſapientia, potentiaque conſtitere. Optimi prætereà artifices optimam quidem materiam conquirunt; at ſi vilior aliqua, ineptiorque eſſe contigerit, in ea nihilominùs totam ſuam peritiam exerunt: imò eò plus artis multoties inſumitur, quò ineptior materia. Res itaq; mundi omnes habent, quòd res tales ſint, & ſic multæ videntur eſſe abiectiſſimæ quidem, & ineptiſſimæ: habent prætereà, quod partes ſint ingentis, præſtantiſſimique operis, artificijque plane diuini. Hinc nulla nō pretioſiſſima, nulla non minutatim, exactiſſimeq; menſuranda, ponderanda, exquiſitiùs planè multò, quam ab hominibus numerentur, ponderenturque res quæq; pretioſiſſimæ. Quod ergo nobis inutiles arenæ, Deo artifici res ſunt ingentis pretij, & artificij. Nihil ergo non numerat, ponderat, menſuratque minutiſſimè, infinita vtique ſapientia, eſtque in omnibus glorificandus.

Creaturæ omnes pretioſæ Deo.

Omnes exactè numerat mēſurat, ac ponderat.

754 Diuinam hic libertatem, diuinumque arbitrium perditum putant multi. Eam tamen libertatem exponendi, & cum ſapientia conciliandi locus hic non eſt; ſcribemus aliquando, ſi dabit Deus, de natura, & gratia; tuncque eam Prouinciam perlibenter ſubibimus. Nunc tuta eſt Theologia, Deum teneri ad optimum: ſatis porrò eſt, quod, credo, negauerit nemo, ſi ea, eiuſq; generis ſit Deo libertas, & arbitrium ad numerum arenarum, quod ad mundi fabricam, ordinumque illius productionem: nec hoc circa addendum nunc aliud.

Diuinæ libertatis explicatio non huc attinet.

Nolim verò, tam me putes ineptum, qui ad vnā horam, vel diem, vel annum, vel ſæculum eos diuinæ

Obſeru-

ſapientiæ numeros, menſuras, ponderaque alligẽ. Scio equidem, vno anno plus herbarum, ventorum, niuium, fructuum, & hoc genus cætera corruptibilia exiſtere: imò æſtate integra ſingulis annis non ningit: hyeme ningit abundè, &c. quodque in tempore, hoc in locis etiam contingit. Sicut ergo partes mundi reliquæ vnũ totum, & mundum compingunt: ſic tempora, ſic loca omnia unum locum, tempuſque conſtituunt, ex quibus denique conſtet uelut ex partibus inter cæteras mundus. Hæc omnia, & omnium, & ſingulorum ordo, cõcinitas, cohærentia nos quidẽ fugit toto cœlo: at Deus res rebus, tempora temporibus, loca locis: res locis, & temporibus; præterita præſentibus, præſentia futuris, & omnia omnibus aptauit tam exacto conſilio, tam minuta prouidentia, tantaque demùm ſapientia, ut in ſtuporem rapiendus eſſet profectò quiſquis tanti ordinis partem aliquam magnam conſpiceret. Hinc tam iucunda diuinorum operum conſideratio, dulciſque ſuper mel, & fauum. Hinc tam frequens illa Auguſtini phraſis, *prout viſum eſt congruere temporibus*. Vt itaque homo non uno die, non uno anno perfectiones ſuas nãciſcitur, ſed perfectiones, imperfectioneſque uariat, & iam puer reptat, ineptit; iam uir ſapit; iam ſenex delyrat; ſic mundus uices habet, & tempora mutat, & hoc, & illo tempore uarias perfectiones, ac imperfectiones uariat: iam bello furit, iam contagio flagrat, fructibus abundat, caret, &c. Dei utique iudicio, iuſtiſſimo certè, ſed occultiſſimo.

Obiectæ concordiæ defenſio.

Aduerſariorum quæſitũ diminutum.

Tota itaque concordiæ difficultas eò demum referebatur, ut quærerent, an Deus poſſet, ſciret, & uellet omnes agnitione ueritatis donare, nullumque errorẽ permittere, nec hæreſim; an vel neſciret, nec poſſet, uel nollet? Hũc tota cauſa reuocatur: hũc totus aduerſariorum impetus dirigitur. 756

Et ego planè reſpondeo, interrogationem non integram, non iuſtam eſſe, ſed diminutam: addendum quippe fuerat, an ſciret Deus, poſſet, & uellet, an etiam 757

ex-

expediret, & oporteret ?. Tuncque dico, non expedire, non oportere, vt nulli errores, hæreſes nullæ permittã-tur . Eos ergo errores, tunc & ibi permittit,quot, vbi, & quando expediunt.Plura porrò ſcimus,& poſſumus, quam expediant . Poſſet quidem , & ſciret Dominus Prorex værialium fœminarum multitudinem , qua vrbs iſta fœtet, vel ad exilium totam mittere, vel etiam in laqueum : at, ſi fides aliqua mundi Rectoribus, non expediret, non oporteret; nec,vt creditur, ageret prudẽter ; nec Deus proindè, ſi Regnum ſe ſolo adminiſtraret, ita decerneret . At, inquis, Deus poteſt omnes bonos efficere . Idem reſpondeo: poteſt vtique: at non expedit : ſunt verò homines ipſi in cauſa , ne expediat; vt quæſt.ſeq.dicetur . Si cunctis vtique tantam gratiam contuliſſet, quantam ſuæ Matri ſanctiſſimæ , peccaſſet fortè nemo; conferre illam potuit , ſed non oportuit. Quemadmodum omnes, vt Matrem ſuam, præſeruare à peccato originali potuit quidem, ſed non oportuit;& de hoc,cum eadem tamen ſit ratio, conqueritur nemo. Fortè conquerimur magis de peccatis perſonalibus , à quibus multi vel præſeruantur, vel ſaltem liberantur:de erroribus item religionis, quorum immunes orthodoxi omnes exiſtimus;& hæ multis conceſſæ gratiæ viderentur omnibus concedendæ . Verùm nullus hinc queſtibus locus; vt enim in originali vnam ſolam præſeruari oportuit, cæteros præſeruare non ita;ſic in cæteris peccatis,& erroribus, ut totidem liberarentur, expedijt; & id optimum eſt , quod Deus uel fecit , uel permiſit.

758 Ergo , inquis, Deus non uult omnes eſſe ueritatis conſcios, ſiquidem non id oportet : uel quod abſonum foret, uult Deus, quæ non oportent . Dico ; Deus uult omnes reddi conſcios ueritatis, ut oportet: at oporteret, ut ijs medijs, eaque gratia , quam plus, uel minus concedit omnibus ſufficientiſſimam , redderentur certiores ueritatis uniuerſi , eumque in finem eam omnibus impertit, ut ſalui fiant, & ad ueritatis cognitionem ueniant . Non ergo Deus ſolùm uellet , ſed uult ; nec ideò uult abſurda, & quæ non oportent , ſed conſonantiſſima, conſultiſſimaque . Vult quidem omnes trahere ; nec tamen ita uult , ut ad incongrua , & inoportuna ex eo cogatur. Ideò non quia omnes uult trahere,

An Deus velit,quæ nõ oportent.

de-

debet omnes tanquam Paulum uocare, nec extraordinarias gratias ordinarias facere.

Iuuat nonnihil idem Domini Proregis exemplum: 759
non enim ſolùm vellet,ſed vult, idque ſeriò Christianiſſimus Princeps, ne vllum committeretur in vrbe peccatum, idque oportunis omnibus medijs procurat; nec tamen ideò ad abſurda cogitur,vt vel urbem ſuccendat totam,omneſque ne peccemus,perimat;vel meretrices omnes ſuſpendat: eas quidem modis alijs adiuuat; ſi quæ reſipiſcunt, curat eas ali; etc. impedirentur fortè multa ſcelera ſaltem ob perſonæ reuerentiam, ſi quandoque eas ipſe alloqueretur, hortaretur, & hoc genus alia gereret minutiora: haud tamen expediret. Non ergo vellet ſolùm, ſed vult: at non modis non congruis, non ſapientibus;ſed oportunis,conſultiſque. Maiora plane, & quorum nulla ſit ſimilitudo, gerit glorioſus Deus pro ſalute noſtra; continuò vocat; largitur gratiā per athomos,per momenta: ſtat ad oſtium,pulſatque, & repulſat: maioribus medijs aperiret ipſe,ſi ea concederet: at non expedit,non oportet,niſi huius menſuræ, ac ponderis gratiam concedi hominibus. Nec tamen ideò non vult; utique vult, ſed his medijs, his auxilijs, hac menſura gratiæ, quæ ſapientiæ ſuæ oportuna viſa eſt,vt mox diſtinctiùs explanabo.

Eam ergo gratiam,quam nulli non concedit ſuffi- 760
cientiſſimam, non,vt ſaluari poſſimus,donat,ſed vt ſaluemur. Idcircò,vt Theologi ferè omnes, & grauiores quique concedunt,vult Deus ſalutem,fidemque omniū voluntate,quam uocant antecedentem,eaque ſeria,uera,ac minimè illuſoria. At,quod temporis huius explicare non eſt, pauci eam uoluntatem antecedentem exponunt ritè: S.Thomas digniſſimè, pleniſſimeque rem aperuit,omnem antecedentiam,& conſequentiā à Deo remouens,ad volita reijciens,modumque amandi diuinum,qui à noſtro diſcrepat toto cœlo,altiſſimè tradēs; nihil enim ſerium, & graue per illas neſcio quas alias uolitionum diuinarum ſeries, anfractus, inuolucraque habueris. Itaque uoluntas antecedens fidei omnium, eaque veriſſima eſt in Deo,ſed Deo digna,à noſtro modo differens,pridem à nobis expoſita,& quæ,& qualis à D. Thoma traditur. Atque hoc hic pro Theologis ſatis

tis

tis; non Theologi porrò hanc annotationem tranſiliant, quæ nihil ad ipſos.

761 Ad noſtrum itaq; ſtamen redeamus. Si itaq; vt nuper ſtatuebatur, eſt in rebus cæteris etiam minutiſſimis, in herbis, in muſcis, in arenis numerus certus, qui non ex ſolo arbitrio, ſed ex ſapientiæ diuinæ conſilio exiſtat, non dubium, quin idem à fortiori in hæreſibus, in erroribus, in peccatis omnibus, quorum numerus regimen mundi magis concernit, ſit planè tenendum. *Sapiẽtiæ diuinæ congruens numerus errorum permiſſus.*

762 Ideò hac in re tantus in ſanctis libris recurſus ad altitudinem diuitiarum ſapientiæ, & ſcientiæ Dei, ad incomprehenſibilia iudicia, ad inſcrutabilia conſilia, ad inueſtigabiles vias. Video ſanè, hæc à multis, citra diſcuſſionem tamen, & vltrò, reuocari ad diuina decreta, non ex ſpeciali quidem ſapientiæ dictamine cõcepta, ſed vltrò, citròque, cum contrarium æquè potuiſſet, à Deo formata. At mihi intereà liceat pinguius ſapere, & per conſiliũ conſiliũ, per iudiciũ iudicium, per ſapientiam ſapientiam ſimplici modo intelligere. Decretum quidem ex conſilio habitum, eique magis conforme, quam ſuum contrarium, appelletur vtique conſilium, appelletur iudicium, vt ſupra diſſeruimus de voluntatis, & intellectus viciſſim communicantibus denominationibus: ſin minùs, planè non eſt, quare conſilia cum decretis confundamus. *Exponitur.*

763 Et quidem de occultis Dei iudicijs effamur paſſim omnes, ad eaque confugimus à ſanctis libris edocti, quoties vel hæreſim aliquam vigere multum, vel ſanctiſſimum aliquem labi, uel ſimiles magnos effectus cõſpicimus. Senſus porrò non eſt, quid Deus voluerit; ſunt quippè iam tunc nobis non latentia, ſed patentia decreta, atque in effectibus ipſis manifeſta. In his ergo ſupponimus, aliquid eſſe in diuina ſapientia nobis abſconditum, latens aliquod conſilium, ex quo effectus eos vel permitti, vel diſponi oportuerit; & ideò perpetuò dicimus, *quis cognouit ſenſum Domini?* aut conſiliarius eius fuit? ò altitudo ſapientiæ? &c. Atque horum multa ſanctis ſuis reſerat Deus iuxta illud, *incerta, & occulta ſapientiæ tuæ manifeſtaſti mihi*: & ſimilia. Hinc Sanctus Thomas, ac eius ſchola prædeſtinationem per intellectum definit: imitantur alij: nec S. Auguſtinus in-

tellectum præterijt. Adeò non ſolum quia vult, & ex ſolo libito, vt multi philoſophari videntur, ac citra ſapientiæ exquiſitas leges, ac rationes mundum gubernat Deus, aut homines.

Quædam ſecundum ſe, & nobis ignotiſſima.

Itaque duo genera rerum, vt ſapientes notarunt, 764
ſunt nobis incomprehenſibilia, & vel prorsùs, vel plurimùm ignota, per exceſſum entitatis alia, per defectum alia. Deus glorioſus, cum ſit natura omnium notiſſimus, eſt tamen nobis ignotus valdè propter exceſſum infinitæ perfectionis: à contrario, vt S. Thomas obſeruat, indiuiſibilia ſunt ſecundum ſe, & nobis etiam ignotiſſima propter entitatis defectum vix, aut ægrè perceptibilia: hinc proculdubio tanta illa continui exponendi numquam ſuperata arduitas: eſt ob idem ignota plurimùm materia illa, ex qua omnia fiunt, & appellant primam Philoſophi: & tamen, quæ eſt libido hominum, de nullis rebus tot mouent, tot quærunt, diſputant, docent multi: vt otioſi alij de nullis magis inquirunt, quam de futuris. De Deo quidem, licet nobis ignoto, natura tamen notiſſimo, quique multa de ſe nobis enarrare dignatus eſt, alia eſt ratio, ac præ omnibus eum meditemur, oportet; tamen, quod toties commendauimus, ſecundum ea, & ex ijs, quæ ipſe nobis ignorantibus, nec alioqui quidquam profecturis reuelauit, humilibus vtique, & ſua maximè ipſi credentibus.

Ignota opera ſapientiæ Dei per exceſſum.

Hinc in operibus ſimilitèr duo genera ſunt nobis 765
incomprehenſibilia, ignota, inſcrutabilia: ſcil. quæ nulla, & quæ maxima ſapientia fiunt; & omnium ea demum ſunt difficillima, quæ nulla, & quæ infinita ſapientia conſtant propter exceſſum, & defectum. Ideò nobis ignota ſunt prorsùs, quæ caſu fiunt, vt iactus talorum, & cur coenſes potiùs prodierint, omninò neſcimus; & quis numerus ſequenti vice proijciendus ſit, ignoramus prorsus: quia in his ſaltem nobis cognitis cauſis nulla eſt ratio, nulla connexio; pendentque ex variationibus motuum minimis nos omninò latentibus. A contrario per exceſſum artis, & ordinis (exceſſus vocatur comparatiuè ad nos) ignota ſunt nobis, & inſcrutabilia opera Dei; inueſtigabiles viæ; quæ etiam propterea ſemitæ non ſemel appellantur, propter ſubtilitatem ſcilicet; nec

ineptè

ineptè diuinam ſapientiam quoad hoc rectiſſimæ lineæ comparaueris, quæ torqueatur, quæ flectatur nullibi, & quæ ſine flexibus, ſine obliquitatibus etiam minimis procedat rectiſſima, attingens à fine vſque in finem fortitèr, diſponenſque omnia ſuauitèr. Hinc mediocris ſapientiæ, mediocrium librorum lectores, ſectatoreſq; in mundo plures: magni ingenij Principum, Ducumque magnus in hoſtibus timor.

766 Haud porrò tot hæc de diuina ſapientia ediſſerens reijcio eam Pauli de luto, & figulo ſimilitudinem: haud illas ſententias remoueo, ſed admitto, & firmiſſimè credo, *cuius vult, miſeretur*, népè Deus: *quem vult, indurat*, atq; ſimilia permulta quæſt. ſup. inſinuata ſunt. Dicat quis hanc etiam ipſam orationem demùm deductam à Paulo ad altitudinem diuitiarum ſapientiæ, & ſcientiæ Dei, & ad incomprehenſibilia iudicia, cap. 11. eiuſdem epiſtolæ. Enimuerò in rebus ſanè verſamur maximis, delicatiſſimiſque, in quibus vix citra hæreſim errare queas. Quare præter morem aliqua mihi cautio neceſſaria videatur. Viſum erat, re altiùs ducta, duplicem Dei electionem diſtinguere, mea quidem ſententia, diſparem, quarum alteram cap. 9. ad Rom. alteram deſcribit Paulus cap. 11. At timui, ne labores addens laboribus, vbi perſpicuus eſſe deſidero, redderer obſcurior. Quibus proindè in diem alium remiſſis, inualuit apud aliquos à Nominalibus pridē vſurpata conſuetudo recitatiuè, vt vocant, & non aſſertiuè, nec affirmatiuè, ideſt, proponendi magis, quam ſtatuendi. *Aliqua puro Dei arbitrio relicta.*

767 Hunc ego Nominalium morem, quem in D. Thoma, alijſque præclariſſimis Doctoribus vix vſurpatum inuenio, vt nec alia eiuſdem illius ſcholæ placita, & vias probare ſanè non potui. Vt porrò aliquandò rarò id facerem in rebus his præſertim ſummis, eaſque *non affirmando, ſed quærendo* tractarem, *in libris maximè, quos diuina commendat authoritas, in quibus temeritas aſſerendæ incertæ, dubiæque opinionis, difficilè ſacrilegij crimen euitat*, hæc mihi Auguſtini uerba, & exemplum lib. de Gen. ad litt. imperf. cap. 1. animum faciunt, authoritatemque conciliant. *Cautio.*

768 Fateor itaque id, quod figulo, eſſe Deo arbitriū, vt hunc eligat, hunc reijciat: diligat Iacob nond... *Figuli...*

natum, odio habet Eſau. At figulo ſapientèr operanti non illud eſt arbitrij, vt vaſa cuncta in contumeliam efficiat, cunctaue in honorem; vtriſque enim opus eſt hominibus. Sic *neceſſe eſt, vt veniant ſcandala*; oportet, vt peccata permittãur; quæ opportunitas, ex quo primitùs naſcatur, quæſt. ſeq. declarabo: quod porrò me, vel alium permittat labi, Iacobum præferat Eſau, Paulum vas electionis cõſtituat, Petrum Eccleſiæ præficiat, Iudam, quem præficere paritèr valuiſſet, ex Apoſtolo in Traditorem abire permittat, hanc vnius ad alterum prælationem nullum fortè multoties dictitat diuinæ ſapientiæ conſilium, ſed integrum electioni permittit, nec reſponſionem habet aliam, quam *ò homo? tu quis es, qui reſpondeas Deo? Numquid dicit figmentum ei, qui ſe finxit, cur me feciſti ſic?* Idcircò nullius in particulari prædeſtinatio, vel electio cauſam habet aliã, niſi quod Deus, *cuius vult, miſeretur*. Perditio porrò, & condemnatio habet.

Peccatum originale haud prætermittendum.

Quidquid verò Theologi quidam contra Auguſtinum obſtrepant, negare ego minimè poſſum, hoc loco, vbi prædeſtinationis, & electionis vniuſcuiuſq; forma potiſſimùm exprimitur, à Paulo acceptam maſſam humani generis iam infectam peccato originali, vt maſſam peccatricem, & cui contumelia deberetur. Quamobrem de facto ſaltem (quippe de poſſibilibus nihil curo) neminem reprobat Deus niſi iam peccatorem; & ex maſſa iam infecta, *cuius vult, miſeretur*; cui proindè immenſam efficit gratiam; *quem vult, indurat*, ſeu relinquit, cui proindè nullam facit iniuriam; ſed maximam potius gratiam: nullum tamen ita relinquit, cui ſufficientiſſima media non tribuat, quibus, ſi velit, ſaluetur; in reprobatione proindè non quid prætermiſſum eſt peccatum originale, ſed cuius maxima conſideratio habeatur, & ex quo occaſio multarum permiſſionum facta ſit. 768

Cur illud permiſerit?

At mox imus ad peccatum ipſum originale, cur Deus ſciens, potens, volenſque, ne illud eueniret, tamen permiſerit? Reſpondeo; quia oportuit: ita Sancti Patres mox referendi reſpondent, variaſque rationes exhibent, quibus id ſummæ Dei ſapientiæ conſonum oſtendant. 769

Opor-

Digitized by Google

Oportet ergo & hæreſes eſſe.

770 ECce ille ipſe Deus, qui vult omnes ad agnitionem veritatis venire, teſtatur nobis intereà per Apoſtolum ſuum, *oportet & hæreſes eſſe*, & item, *neceſſe eſt, vt veniant ſcandala*. Haud ergo mirùm, ſi eas eſſe permittat. Quid ergo alij obmurmurant, miranturque alij? Nec intereſt, ſi hoc loco Chryſoſtomus, & alij nomine hæreſis non tam hæreſes, quam diſſidia ad cœnã conuenientium intelligant.

Conditio præſentium temporum (ſcribit Tertull. lib. de præſcript. cap. 1. *etiam hanc admonitionem prouocat noſtram, non oportere, nos mirari ſuper hæreſes iſtas, ſiue quia ſunt; futuræ enim prænuntiabantur: ſiue quia fidem quorumdam ſubuertunt; ad hoc enim ſunt, vt fides habendo tentationem, habeat etiam probationem. Vanè ergo, & inconſideratè plerique hoc ipſo ſcandalizantur, quòd tantum hæreſes valeant, quantum ſunt; cum quid ſortitum eſt, vt omnimodò ſit, ſicut cauſam accipit, ob quam ſit, ſic vim conſequitur, per quam ſit, ne eſſe non poſſit. Febrem deniq; inter cæteros mortiferos, & cruciarios exitus erogando homini deputatam, neque quia eſt, miramur; eſt enim: neque quia erogat hominem; ad hoc enim eſt. Proindè hæreſes ad languorem, interitumque fidei productas, ſi expaueſcimus, hoc eas poſſe: priùs eſt, vt expaueſcamus, hoc eas eſſe: quæ dum ſunt, habent poſſe; &, dum poſſunt, habet eſſe.*

771 *Sed enim febrem vt malum, & de cauſa, & de potentia ſua, vt notum eſt, abominamur potiùs, quam miramur, & quantum in nobis eſt, præcauemus. Hæreſes verò mortẽ æternam inferentes, malunt quidam mirari, quod hoc poſſint, quam deuitare, ne poſſint. Cæterùm nihil valebunt, ſi illas tantùm valere, non miremur. Etenim, dum miramur, in ſcandalum ſubminiſtrantur; aut quia ſcandalizantur, ideo mirantur, quod tantum valeant, quaſi ex aliqua veritate veniant. Mirum ſcilicet, vt malum vires ſuas habeat; niſi quòd hæreſes apud eos multùm valent, qui in fide non valent, &c* Adeò inconſideratio, admiratioque ipſa eorum, quæ non mirari, ſed abominari deberemus, nocet incautis.

Non

ſane multi numeri, quorum quilibet æqualiter cõgrueret, & quos inter infinita Dei ſapientia nullum præferret: procreet ergo centum quinquaginta potens æquali ſapientia procreare centum quadraginta: iam tunc liceret dicere, decem arenas eſſe inutiles, fruſtraque, ac nulli bono creatas. Rursùs inter eos numeros multos, quos omnes optimos volunt, non omnes æque ab extremis diſtant, ſed plùs, & minùs; ergo ſeſe excederent in hac ab extremis diſtantia: ergo in perfectione; at repugnat optimum ab optimo excedi; repugnat ergo hæc poſitio. Ac denique ſi homini ſaltem per Dei reuelationem innoteſcerent ea extrema,& videret numerum à Deo factum, vt vident forte beatæ animæ: inuenirent autem numeros alios plùs ab extremis diſſitos, corrigere Dei opera poſſent,dicereque, *hic à Deo electus numerus ad extremum magis vergit, quam hic omiſſus: vno hìc gradu diſtat magis, &c.* At ineptia eſt dicere, opera Dei poſſe eſſe correctionis, & emendationis capacia, non ſolùm, qua ſiue corrigantur, ſiue emendentur errores, ſed qua in meliùs dirigantur: vices planè ſubiret Deus diſcipuli, quorum opera emendare ſolent Magiſtri, nec ſolum errores corrigunt, ſed etiam rite facta dirigunt in meliùs, & in optimum. Ergo, ſicut in virtutibus eſt medium determinatum, licet noſtræ ruſticitati ægrè notum, Deo tamen glorioſo notiſſimũ, ſic in rebus omnibus, in numero, menſura, ac pondere ſunt determinata, & indiuiſa media, nobis quidem latentia, Deo tamen patentiſſima. Et certe ſi rerum mundi potiſſimarum,vt elementorum,ac ſimilium,erat determinatus numerus optimo mundo congruens, ex his potioribus partibus naturali neceſſitate,& conſecutione reſultat tantus determinatus numerus rerum minutiorum, arenarum, culicum, muſcarum, &c. Vnde magnarum rerum determinatus numerus optimus infert minimarum optimum identidem numerum.

Solent plane homines pro diuerſis rebus vti diuer- 753
ſiſſimis menſuris, ac ponderibus; modo item numerandi diuerſiſſimo. Res exigui pretij,ac viles quoquo modo,& maioribus menſuris,ac ponderibus menſurant,ac ponderant: in quibus ſcilicet interſit parùm, quod fallamur nonnihil. Porrò ad res pretioſiores bilãces quæ-

runt

runt minutiſſimas, exactiſſimaſque, ne vel in minimo fallantur; in quibus ſcilicet rebus error quilibet magnus eſt, et ſi excogitare ſcirent, ponderibus, menſuriſque vterentur vel Mathematicis, vel Metaphyſicis. Aurum videas tam accurato, minutoque labore ponderatum: nummos æreos plenis ſaccis ponderant inſtar ferri: plũbum, ferrumque pingui certè ſtudio, & vix non tumultuario opere. At glorioſi Dei noſtri alia eſt ratio; omnia magna, & parua numerat, menſurat, ponderat eadem ſuæ infinitæ ſapientiæ ſtatera, quam nec athomus una, nec apex prætereat, ſiue fallat: ſunt deindè Deo creaturæ quæque ſuæ pretioſæ, quæ nimirùm tota ipſius ſapientia, potentiaque conſtitere. Optimi præterea artifices optimam quidem materiam conquirunt; at ſi vilior aliqua, ineptiorque eſſe contigerit, in ea nihilominùs totam ſuam peritiam exerunt: imò eò plus artis multoties inſumitur, quò ineptior materia. Res itaq; mundi omnes habent, quòd res tales ſint, & ſic multæ videntur eſſe abiectiſſimæ quidem, & ineptiſſimæ: habent præterea, quod partes ſint ingentis, præſtantiſſimique operis, artificijque plane diuini. Hinc nulla nõ pretioſiſſima, nulla non minutatim, exactiſſimeq; menſuranda, ponderanda, exquiſitiùs planè multò, quam ab hominibus numerentur, ponderenturque res quæq; pretioſiſſimæ. Quod ergo nobis inutiles arenæ, Deo artifici res ſunt ingentis pretij, & artificij. Nihil ergo non numerat, ponderat, menſuratque minutiſſimè, infinita vtique ſapientia, eſtque in omnibus glorificandus.

Creaturæ omnes pretioſæ Deo.

Omnes exactè numerat mẽſurat, ac ponderat.

754 Diuinam hic libertatem, diuinumque arbitrium perditum putant multi. Eam tamen libertatem exponendi, & cum ſapientia conciliandi locus hic non eſt; ſcribemus aliquando, ſi dabit Deus, de natura, & gratia; tuncque eam Prouinciam perlibenter ſubibimus. Nunc tuta eſt Theologia, Deum teneri ad optimum: ſatis porrò eſt, quod, credo, negauerit nemo, ſi ea, eiuſq; generis ſit Deo libertas, & arbitrium ad numerum arenarum, quod ad mundi fabricam, ordinumque illius productionem: nec hoc circa addendum nunc aliud.

Diuinæ libertatis explicatio non huc attinet.

Nolim verò, tam me putes ineptum, qui ad vnã horam, vel diem, vel annum, vel ſæculum eos diuinæ ſa-

Obſeruatio neceſſaria.

ſapientiæ numeros, menſuras, ponderaque aſſigẽ. Scio equidem, vno anno plus herbarum, ventorum,niuium, fructuum, & hoc genus cætera corruptibilia exiſtere: imò æſtate integra ſingulis annis non ningit: hyeme ningit abundè, &c. quodque in tempore, hoc in locis etiam contingit. Sicut ergo partes mundi reliquæ vnũ totum, & mundum compingunt: ſic tempora, ſic loca omnia unum locum, tempuſque conſtituunt, ex quibus denique conſtet uelut ex partibus inter cæteras mundus. Hæc omnia, & omnium, & ſingulorum ordo, cõcinitas, cohærentia nos quidẽ fugit toto cœlo: at Deus res rebus, tempora temporibus, loca locis: res locis,& temporibus; præterita præſentibus,præſentia futuris,& omnia omnibus aptauit tam exacto conſilio, tam minuta prouidentia, tantaque demùm ſapientia,ut in ſtuporem rapiendus eſſet profectò quiſquis tanti ordinis partem aliquam magnam conſpiceret. Hinc tam iucunda diuinorum operum conſideratio, dulciſque ſuper mel, & fauum. Hinc tam frequens illa Auguſtini phraſis, *prout viſum eſt congruere temporibus*. Vt itaque homo non uno die,non uno anno perfectiones ſuas nãciſcitur, ſed perfectiones, imperfectioneſque uariat, & iam puer reptat, ineptit; iam uir ſapit; iam ſenex delyrat; ſic mundus uices habet, & tempora mutat,& hoc, & illo tempore uarias perfectiones, ac imperfectiones uariat: iam bello furit, iam contagio flagrat, fructibus abundat,caret,&c. Dei utique iudicio,iuſtiſſimo certè, ſed occultiſſimo.

Obiectæ concordiæ defenſio.

Aduerſariorum quæſitũ diminutum.

TOta itaque concordiæ difficultas eò demum referebatur, ut quærerent, an Deus poſſet, ſciret, & uellet omnes agnitione ueritatis donare, nullumque errorẽ permittere, nec hæreſim; an vel neſciret, nec poſſet, uel nollet? Hùc tota cauſa reuocatur: hùc totus aduerſariorum impetus dirigitur. 756

757 Et ego planè reſpondeo, interrogationem non integram, non iuſtam eſſe, ſed diminutam: addendum quippe fuerat,an ſciret Deus, poſſet,& uellet,an etiam ex-

expediret, & oporteret? Tuncque dico, non expedire, non oportere, vt nulli errores, hæreſes nullæ permittãtur. Eos ergo errores, tunc & ibi permittit, quot, vbi, & quando expediunt. Plura porrò ſcimus, & poſſumus, quam expediant. Poſſet quidem, & ſciret Dominus Prorex vænalium fœminarum multitudinem, qua vrbs iſta fœtet, vel ad exilium totam mittere, vel etiam in laqueum: at, ſi fides aliqua mundi Rectoribus, non expediret, non oporteret; nec, vt creditur, ageret prudẽter; nec Deus proindè, ſi Regnum ſe ſolo adminiſtraret, ita decerneret. At, inquis, Deus poteſt omnes bonos efficere. Idem reſpondeo: poteſt vtique: at non expedit: ſunt verò homines ipſi in cauſa, ne expediat; vt quæſt. ſeq. dicetur. Si cunctis vtique tantam gratiam contuliſſet, quantam ſuæ Matri ſanctiſſimæ, peccaſſet fortè nemo; conferre illam potuit, ſed non oportuit. Quemadmodum omnes, vt Matrem ſuam, præſeruare à peccato originali potuit quidem, ſed non oportuit; & de hoc, cum eadem tamen ſit ratio, conqueritur nemo. Fortè conquerimur magis de peccatis perſonalibus, à quibus multi vel præſeruantur, vel ſaltem liberantur: de erroribus item religionis, quorum immunes orthodoxi omnes exiſtimus; & hæ multis conceſſæ gratiæ viderentur omnibus concedendæ. Verùm nullus hinc queſtibus locus; vt enim in originali vnam ſolam præſeruari oportuit, cæteros præſeruare non ita; ſic in cæteris peccatis, & erroribus, ut totidem liberarentur, expedijt; & id optimum eſt, quod Deus uel fecit, uel permiſit.

758 Ergo, inquis, Deus non uult omnes eſſe ueritatis conſcios, ſiquidem non id oportet: uel quod abſonum foret, uult Deus, quæ non oportent. Dico; Deus uult omnes reddi conſcios ueritatis, ut oportet: at oporteret, ut ijs medijs, eaque gratia, quam plus, uel minus concedit omnibus ſufficientiſſimam, redderentur certiores ueritatis uniuerſi, eumque in finem eam omnibus impertit, ut ſalui fiant, & ad ueritatis cognitionem ueniant. Non ergo Deus ſolùm uellet, ſed uult; nec ideò uult abſurda, & quæ non oportent, ſed conſonantiſſima, conſultiſſimaque. Vult quidem omnes trahere; nec tamen ita uult, ut ad incongrua, & inopportuna ex eo cogatur. Ideò non quia omnes uult traher-

An Deus velit, quæ nõ oportent.

debet omnes tanquam Paulum uocare, nec extraordinarias gratias ordinarias facere.

Iuuat nonnihil idem Domini Proregis exemplum: 759
non enim ſolùm vellet, ſed vult, idque ſeriò Chriſtianiſſimus Princeps, ne vllum committeretur in vrbe peccatum, idque oportunis omnibus medijs procurat; nec tamen ideò ad abſurda cogitur, vt vel urbem ſuccendat totam, omneſque ne peccemus, perimat; vel meretrices omnes ſuſpendat: eas quidem modis alijs adiuuat; ſi quæ reſipiſcunt, curat eas ali; etc. impedirentur fortè multa ſcelera ſaltem ob perſonæ reuerentiam, ſi quandoque eas ipſe alloqueretur, hortaretur, & hoc genus alia gereret minutiora: haud tamen expediret. Non ergo vellet ſolùm, ſed vult: at non modis non congruis, non ſapientibus; ſed oportunis, conſultiſque. Maiora plane, & quorum nulla ſit ſimilitudo, gerit glorioſus Deus pro ſalute noſtra; continuò vocat; largitur gratiã per athomos, per momenta: ſtat ad oſtium, pulſatque, & repulſat: maioribus medijs aperiret ipſe, ſi ea concederet: at non expedit, non oportet, niſi huius menſuræ, ac ponderis gratiam concedi hominibus. Nec tamen ideò non vult; utique vult, ſed his medijs, his auxilijs, hac menſura gratiæ, quæ ſapientiæ ſuæ oportuna viſa eſt, vt mox diſtinctiùs explanabo.

Eam ergo gratiam, quam nulli non concedit ſuffi- 760
cientiſſimam, non, vt ſaluari poſſimus, donat, ſed vt ſaluemur. Idcircò, vt Theologi ferè omnes, & grauiores quique concedunt, vult Deus ſalutem, fidemque omniũ voluntate, quam uocant antecedentem, eaque ſeria, uera, ac minimè illuſoria. At, quod temporis huius explicare non eſt, pauci eam uoluntatem antecedentem exponunt ritè: S. Thomas digniſſimè, pleniſſimeque rem aperuit, omnem antecedentiam, & conſequentiã à Deo remouens, ad volita reijciens, modumque amandi diuinum, qui à noſtro diſcrepat toto cœlo, altiſſimè tradẽs; nihil enim ſerium, & graue per illas neſcio quas alias uolitionum diuinarum ſeries, anfractus, inuolucraque habueris. Itaque uoluntas antecedens fidei omnium, eaque veriſſima eſt in Deo, ſed Deo digna, à noſtro modo differens, pridem à nobis expoſita, & quæ, & qualis à D. Thoma traditur. Atque hoc hic pro Theologis ſa-

tis

tis; non Theologi porrò hanc annotationem tranſiliant, quæ nihil ad ipſos.

761 Ad noſtrum itaq; ſtamen redeamus. Si itaq; vt nuper ſtatuebatur, eſt in rebus cæteris etiam minutiſſimis, in herbis, in muſcis, in arenis numerus certus, qui non ex ſolo arbitrio, ſed ex ſapientiæ diuinæ conſilio exiſtat, non dubium, quin idem à fortiori in hæreſibus, in erroribus, in peccatis omnibus, quorum numerus regimen mundi magis concernit, ſit planè tenendum.

Sapiẽtiæ diuinæ congruens numerus errorum permiſſus.

762 Ideò hac in re tantus in ſanctis libris recurſus ad altitudinem diuitiarum ſapientiæ, & ſcientiæ Dei, ad incomprehenſibilia iudicia, ad inſcrutabilia conſilia, ad inueſtigabiles vias. Video ſanè, hæc à multis, citra diſcuſſionem tamen, & vltrò, reuocari ad diuina decreta, non ex ſpeciali quidem ſapientiæ dictamine cõcepta, ſed vltrò, citròque, cum contrarium æquè potuiſſet, à Deo formata. At mihi intereà liceat pinguiùs ſapere, & per conſiliũ conſiliũ, per iudiciũ iudicium, per ſapientiam ſapientiam ſimplici modo intelligere. Decretum quidem ex conſilio habitum, eique magis conforme, quam ſuum contrarium, appelletur vtique conſilium, appelletur iudicium, vt ſupra diſſeruimus de voluntatis, & intellectus viciſſim communicantibus denominationibus: ſin minùs, planè non eſt, quare conſilia cum decretis confundamus.

Exponitur.

763 Et quidem de occultis Dei iudicijs effamur paſſim omnes, ad eaque confugimus à ſanctis libris edocti, quoties vel hæreſim aliquam vigere multum, vel ſanctiſſimum aliquem labi, uel ſimiles magnos effectus cõſpicimus. Senſus porrò non eſt, quid Deus voluerit; ſunt quippè iam tunc nobis non latentia, ſed patentia decreta, atque in effectibus ipſis manifeſta. In his ergo ſupponimus, aliquid eſſe in diuina ſapientia nobis abſconditum, latens aliquod conſilium, ex quo effectus eos vel permitti, vel diſponi oportuerit; & ideò perpetuò dicimus, *quis cognouit ſenſum Domini?* aut conſiliarius eius fuit? ò altitudo ſapientiæ? &c. Atque horum multa ſanctis ſuis reſerat Deus iuxta illud, *incerta, & occulta ſapientiæ tuæ manifeſtaſti mihi*: & ſimilia. Hinc Sanctus Thomas, ac eius ſchola prædeſtinationem per intellectum definit: imitantur alij: nec S. Auguſtinus in-

tellectum præterijt. Adeò non ſolum quia vult, & ex ſolo libito, vt multi philoſophari videntur, ac citra ſapientiæ exquiſitas leges, ac rationes mundum gubernat Deus, aut homines.

Quædam ſecundum ſe, & nobis ignotiſſima.

Itaque duo genera rerum, vt ſapientes notarunt, 764 ſunt nobis incomprehenſibilia, & vel prorsùs, vel plurimùm ignota, per exceſſum entitatis alia, per defectum alia. Deus glorioſus, cum ſit natura omnium notiſſimus, eſt tamen nobis ignotus valdè propter exceſſum infinitæ perfectionis: à contrario, vt S. Thomas obſeruat, indiuiſibilia ſunt ſecundum ſe, & nobis etiam ignotiſſima propter entitatis defectum vix, aut ægrè perceptibilia: hinc proculdubio tanta illa continui exponendi numquam ſuperata arduitas: eſt ob idem ignota plurimùm materia illa, ex qua omnia fiunt, & appellant primam Philoſophi: & tamen, quæ eſt libido hominum, de nullis rebus tot mouent, tot quærunt, diſputant, docent multi: vt otioſi alij de nullis magis inquirunt, quam de futuris. De Deo quidem, licet nobis ignoto, natura tamen notiſſimo, quique multa de ſe nobis enarrare dignatus eſt, alia eſt ratio, ac præ omnibus eum meditemur, oportet; tamen, quod toties commendauimus, ſecundum ea, & ex ijs, quæ ipſe nobis ignorantibus, nec alioqui quidquam profecturis reuelauit, humilibus vtique, & ſua maximè ipſi credentibus.

Ignota opera ſapientiæ Dei per exceſſum.

Hinc in operibus ſimilitèr duo genera ſunt nobis 765 incomprehenſibilia, ignota, inſcrutabilia: ſcil. quæ nulla, & quæ maxima ſapientia fiunt; & omnium ea demum ſunt difficillima, quæ nulla, & quæ infinita ſapientia conſtant propter exceſſum, & defectum. Ideò nobis ignota ſunt prorsùs, quæ caſu fiunt, vt iactus talorum, & cur coenſes potiùs prodierint, omninò neſcimus; & quis numerus ſequenti vice proijciendus ſit, ignoramus prorsùs: quia in his ſaltem nobis cognitis cauſis nulla eſt ratio, nulla connexio; pendentque ex variationibus motuum minimis nos omninò latentibus. A contrario per exceſſum artis, & ordinis (exceſſus vocatur comparatiuè ad nos) ignota ſunt nobis, & inſcrutabilia opera Dei; inueſtigabiles viæ; quæ etiam proptereà ſemitæ non ſemel appellantur, propter ſubtilitatem ſcilicet; nec

ineptè

Digitized by Google

procedat rectiſſima, attingens à fine vſque in finem fortitèr, diſponenſque omnia ſuauitèr. Hinc mediocris ſapientiæ, mediocrium librorum lectores, ſectatoreſq; in mundo plures: magni ingenij Principum, Ducumque magnus in hoſtibus timor.

766 Haud porrò tot hæc de diuina ſapientia ediſſerens reijcio eam Pauli de luto, & figulo ſimilitudinem: haud illas ſententias remoueo, ſed admitto, & firmiſſimè credo, *cuius vult, miſeretur*, nèpè Deus: *quem vult, indurat*, atq; ſimilia permulta quæſt. ſup. inſinuata ſunt. Dicat quis hanc etiam ipſam orationem demùm deductam à Paulo ad altitudinem diuitiarum ſapientiæ, & ſcientiæ Dei, & ad incomprehenſibilia iudicia, cap. 11. eiuſdem epiſtolæ. Enimuerò in rebus ſanè verſamur maximis, delicatiſſimiſque, in quibus vix citra hæreſim errare queas. Quare præter morem aliqua mihi cautio neceſſaria videatur. Viſum erat, re altiùs ducta, duplicem Dei electionem diſtinguere, mea quidem ſententia, diſparem, quarum alteram cap. 9. ad Rom. alteram deſcribit Paulus cap. 11. At timui, ne labores addens laboribus, vbi perſpicuus eſſe deſidero, redderer obſcurior. Quibus proindè in diem alium remiſſis, inualuit apud aliquos à Nominalibus pridē vſurpata conſuetudo recitatiuè, vt vocant, & non aſſertiuè, nec affirmatiuè, ideſt, proponendi magis, quam ſtatuendi. *Aliqua puro Dei arbitrio relicta.*

767 Hunc ego Nominalium morem, quem in D. Thoma, alijſque præclariſſimis Doctoribus vix vſurpatum inuenio, vt nec alia eiuſdem illius ſcholæ placita, & vias probare ſanè non potui. Vt porrò aliquando raro id facerem in rebus his præſertim ſummis, eaſque *non affirmando, ſed quærendo* tractarem, *in libris maximè, quos diuina commendat authoritas, in quibus temeritas aſſerendæ incertæ, dubiæque opinionis, difficilè ſacrilegij crimen euitat*, hæc mihi Auguſtini uerba, & exemplum lib. de Gen. ad litt. imperf. cap. 1. animum faciunt, authoritatemque conciliant. *Cautio.*

768 Fateor itaque id, quod figulo, eſſe Deo arbitriū, vt hunc eligat, hunc reijciat: diligat Iacob nondùm *Figuli cum Deo apta collatio.*

 natum,

770 ECce ille ipſe Deus, qui vult omnes ad agnitionem veritatis venire, teſtatur nobis intereà per Apoſtolum ſuum, *oportet & hæreſes eſſe*, & item, *neceſſe eſt, vt veniant ſcandala*. Haud ergo mirùm, ſi eas eſſe permittat. Quid ergo alij obmurmurant, miramurque alij? Nec intereſt, ſi hoc loco Chryſoſtomus, & alij nomine hæreſis non tam hæreſes, quam diſſidia ad cœnã conuenientium intelligant.

Conditio præſentium temporum (ſcribit Tertull. lib. de præſcript. cap. 1. *etiam hanc admonitionem prouocat noſtram, non oportere, nos mirari ſuper hæreſes iſtas, ſiue quia ſunt; futuræ enim prænuntiabantur: ſiue quia fidem quorumdam ſubuertunt; ad hoc enim ſunt, vt fides habendo tentationem, habeat etiam probationem. Vanè ergo, & inconſideratè plerique hoc ipſo ſcandalizantur, quòd tantum hæreſes valeant, quantum ſunt; cum quid ſortitum eſt, vt omnimodò ſit, ſicut cauſam accipit, ob quam ſit, ſic vim conſequitur, per quam ſit, ne eſſe non poſſit. Febrem deniq; inter cæteros mortiferos, & cruciarios exitus erogando homini deputatam, neque quia eſt, miramur; eſt enim: neque quia erogat hominem; ad hoc enim eſt. Proindè hæreſes ad languorem, interitumque fidei productas, ſi expaueſcimus, hoc eas poſſe: priùs eſt, vt expaueſcamus, hoc eas eſſe: quæ dum ſunt, habent poſſe; &, dum poſſunt, habet eſſe.*

771 *Sedenim febrem vt malum, & de cauſa, & de potentia ſua, vt notum eſt, abominamur potiùs, quam miramur, & quantum in nobis eſt, præcauemus. Hæreſes verò mortẽ æternam inferentes, malunt quidam mirari, quod hoc poſſint, quam deuitare, ne poſſint. Cæterùm nihil valebunt, ſi illas tantùm valere, non miremur. Etenim, dum miramur, in ſcandalum ſubminiſtrantur; aut quia ſcandalizantur, ideo mirantur, quod tantum valeant, quaſi ex aliqua veritate veniant. Mirum ſcilicet, vt malum vires ſuas habeat; niſi quòd hæreſes apud eos multùm valent, qui in fide non valent, &c* Adeò inconſideratio, admiratioque ipſa eorum, quæ non mirari, ſed abominari deberemus, nocet incautis.

Non

Digitized by Google

Nec mirari errores debemus; nec de permiſſione murmurare

Non eſt ergo, cur vel miremur, vel queramur, vel obmurmuret quis, quia ſint hæreſes. Nimirùm miramur de inſolitis, inopinatiſque rebus. At hæreſes ſatis vſitatæ ſunt, & prænuntiatæ, prędictæque. Murmuramus deindè de ijs, quæ non oportent: at hæreſes eſſe oportet; *vt, qui probati ſunt, manifeſti fiant in vobis*, inquit Paulus ea ep. 1. ad Corinth. cap. 11. Ineptum eſt ergo murmur: noſtraque apta reſponſio ſupra data, non oportere, vt Deus alijs medijs vtens omnes ad veritatē adduceret.

Errorũ opportunitas.

Solùm negare prophani poſſunt eam hæreſum cōgruentiam, & opportunitatem. Quam nūc ideò ſtatuere eſt animus. Primus itaque diſſerat Auguſtinus lib. de vera rel. cap. 8. *Sed quoniam veriſſimè dictum eſt, oportet, multas hæreſes eſſe, vt probati manifeſti fiant inter vos, vtamur etiam iſto diuinæ prouidẽtiæ beneficio. Ex his enim hominibus hæretici fiunt, qui, etiamſi eſſent in Eccleſia, nihilominùs errarent. Cum autem foris ſunt, plurimum proſunt, non verum docendo, quod neſciunt; ſed ad verum quærendum carnales, & ad verum aperiendum ſpiritales Catholicos excitando. Sunt enim innumerabiles in Eccleſia ſancta Deo probati viri, ſed manifeſti non ſunt inter nos, quamdiù imperitiæ noſtræ tenebris delectati, dormire malumus, quam lucem veritatis intueri. Quapropter multi, vt diem Dei videant, & gaudeant, per hæreticos de ſomno excitantur. Vtamur ergo etiam hæreticis, non vt eorum approbemus errores, ſed vt Catholicam diſciplinam aduerſus eorum inſidias aſſumentes, vigilantiores, & cautiores ſimus.* Atque ſimilia alijs etiam in locis ſcribit. Ergo oportet hæreſes eſſe. 772

Alia opportunitas.

Cyprianus lib. de vnit. Eccleſ. *Oportet, & hæreſes eſſe, vt probati manifeſti ſint in vobis. Sic probantur fideles; ſic perfidi deteguntur: ſic ante iudicij diem hìc quoque iam iuſtorum, atque iniuſtorum animæ diuiduntur, & à frumento paleæ ſeparantur*. Idircò fortè, qui non credunt, iam iudicati dicuntur. 773

Multas porrò hæreſum, atque errorum pijs quibuſque vtilitates contingere, ob quas expediat, eos à ſapientiſſimo Deo permitti, illi ſolùm negauerint, qui parùm res conſiderant. Differo nunc alias malorum omnium generales congruentias, mox producendas. 774

Pri-

Digitized by Google

Prima vtilitas exhibita eſt à Paulo. Addita alia ab Auguſtino, vt per hæreticos de ſomno excitemur. A Cypriano adiuncta alia, vt perfidi, qui contecti, & quoquo modo orthodoxi plùs offeciſſent, iam per hæreſim detecti nocere valeant minùs. Nunc percurramus alias.

775 Expedit certè, tunc fidem diuinam, in qua vera religio fundatur, tum ipſam veram religionem, vt cæteras quoque virtutes, ad omnem perfectionem in aliquibus ſaltem deduci ab Authore ſuo ſapientiſſimo, procurariq; in omnibus. Eſt verò ſpecialior etiam præ alijs virtutibus de fide ratio; quæ nimirum, cum exciſura ſit, nec in cœlo, vt pleræque virtutes, remanſura, nequit, vt illæ, ad perfectionem, complementumque duci in alia vita. Omnis ergo illius perfectio hac in vita procuranda venit, à Deo, nobiſque ſimùl impendenda.

776 At multiplex perfectio, eaque eximia, niſi errores, & hæreſes eſſent, accreſcere fidei non potuiſſet de facto. Nimirùm fidei quaſi manus, & perfectio vltima eſt martyrium: martyres autem ſine erroribus non eſſent. Vide, quæſo, quale decus, quæ gloria Deo, Eccleſiæ, ipſiſque inuictis martyribus excreuerit ex tot illuſtribus martyrijs? Ecce niſi fuiſſent errores, Eccleſia non habuiſſet Stephanos, Laurentios, Catherinas, Agathas, & hoc genus innumera in omni ſexu, in omni cõditione, ætateque præclariſſima, & admiranda planè ornamenta, documenta, exempla: licet hæc, niſi homines defuiſſent, ſuppleri potuiſſent aliundè, vt quæſt. ſeq. dico.

777 Hùc tu reuoca, quæ omnia oratione complecti non poſſumus, innumera errorum cauſa ab hominibus edita facinora: occurrunt ſcripti libri, in quibus vel vnus Auguſtinus quantum decus Eccleſiæ? reliquorum Sanctorum Patrum quantus honos? tot peragrata itinera, victa pericula, exilia, ærumnæ, carceres: noſtris etiam ætatibus fermè infiniti Indos, Iapones, Chinenſes, Perſas, aliaſque hàc illàc gentes errorum euellendorum, veritatiſque annuntiandæ cauſa petunt quotidiè: quibus exemplis, præclariſque geſtis locus ſine erroribus non eſſet. Verùm hæc tanta nihil ſunt: ill-

Digitized by Google

mirandum, magnoq;futurum ſolatio, quòd citra errores Dei nos Filius morte illa pretioſiſſima redimere haud potuiſſet. *O fælix culpa!* exclamat Sancta Mater Eccleſia, *quæ tantum, ac talem meruit habere Redemptorem*. Fœlices ego errores, propitioſque ex euentu vocauerim, ſine quibus Dei Filius morte nos ſua haud redemiſſet.

Alia mox occurrit errorum, ac hæreſum opportunitas ingens. Scio equidem, per paleas commixtas frumento, per ſuperſeminata tritico zizania plerumque non errores, nec hæreſes, ſed fidelium alia peccata intelligi. At nuper Cyprianus per paleas hæreſes ſignificatas accipit: Tertullian. zizanijs idem intelligit citato libro, & aliàs; item Aug. lib. 9. in Matt. cap. 11. & alij. Et certè omne genus peccati, vel peccatorum per paleas, per zizania, per virgines fatuas, &c. congruentèr intelligas. Nunc ecce in conſilio Deus, & homo; ideſt, Paterfamilias, & Agricolæ. Quid viſum Agricolis? *Serui autem dixerunt ei; vis, imus, & colligimus ea?* Quid Patrifamilias?? *Non: ſinite vtraque creſcere vſque ad meſſem, & in tempore meſſis dicam meſſoribus, &c.* Matth. 13. Hæc ipſiſſima noſtra quæſtio. Homines dicunt, ò ſi nullæ eſſent hæreſes, errores nulli? cur non eos Deus eradicat? cur permittit? Et tamen Deo aliud videtur, permittitque innumeros; *ſinite utraque creſc ere uſque ad meßem,* ait: ſed primitùs quidem ab alio ſuperſeminata zizania. Mirùm ſcilicet, quantum creuerit fides, quãtum virtutes aliæ creuerint concuſſæ, probatæque hæreſibus. Si fides ijs aliqua, qui Germaniam, qui Angliam hoc ſeculo reuiſerunt, maior ibi orthodoxorum, & fidelium deuotio: haud ibi templa colloquijs, turpiloquijs prophanant, & in omni genere virtutum præſtant, facientes cum tentatione prouentum. 778

Nunc quidem Italię, Hiſpaniæque nullis erroribus fœdantur. Quid verò ſi fortè, furente Diocletiano, placebant Deo magis? Quid ſi magis nunc Anglia, quam ante caſum Henrici, quando tot boni orthodoxi tanta in bonis, in alijſque paſſi ſunt, atque etiam patiuntur propter fidem? Quis hæc menſuret palmo, uel numeret digitis? Adeò hæc ſupra nos. Nimirùm plus Deo gloriæ, plus perfectionis Eccleſiæ accreſcit ex uno optimo 779

timo

timo Chriſtiano, quàm ex duobus mediocribus, & quã ex centum forſitan. Plus eſt vnum librum optimum componere, quam mediocres mille: plus laudis nactus eſt Apelles ex pictura vna, quam alij ex infinita multitudine. Quis illud crederet? quod tamen ille ait, qui nec fallit, nec fallitur, Luc. 15. *Dico vobis, quod ità erit gaudium in cælo ſuper uno peccatore pœnitentiam agente, quam ſuper nonaginta nouem iuſtis, qui non indigent pœnitentia.* Quid ſi fortè, quod quemque multùm iure terreat, ab Ambroſio tamen aſſeritur lib. 2. de pœnit. cap. 10. pœnitentia tam difficilis ſit virtus, tamque rara, vt facilius inueniatur, *qui innocentiam* (quod tam rarum eſt) *ſeruauerit, quam qui congruè pœnitentiam egerit?* Meritò ergo tantopere gaudeat cœlum *ſuper uno peccatore pœnitentiam agente*. Meritoque Deus malit paucos Chriſtianos optimos, quam mediocrium multitudinẽ ingentem.

780 Hæ ſunt errorum opportunitates aliquot: alias libens prætereo. Haud tamen illam ſubticebo, quæ mea ſententia valdè cordi ſit Deo noſtro, & occaſio maxima ſummæ attentionis, & alterationis in vniuerſo regimine Dei. Faſtum illum dico mortalium, illam inſanam, cum homineque ipſo natam elationem, quæ attrita licet toties, tantiſque refracta caſibus, nuſquam diſcit, videturque ipſis etiam pœnis inſoleſcere. Heu quot mala permiſit ab initio Deus huic curando malo opportuna? & vix quidquam profectũ eſt. Errores percurramus. Annis plus minus quatuor millia ſiuit gentes pœnè omnes delyrare in ſummis quibuſque rebus: eccur verò ità? Paulus teſtatur, quia euanuerunt in cogitationibus ſuis, nec gratias egerunt. Idcircò obſcuratum inſipiens cor eorum, traditique in reprobum sẽſum. Et didicitne orbis? Venit utique ipſe Dei Filius nos edocturus. Et quid effectum? *Et mundus eum non cognouit: & ſui eum non receperunt*: Iudæi una, & Gentes eum cruci affixerunt; illius ſapientia, factorumque ſeries ſcandalum Iudæis viſum, viſa Gentibus ſtultitia. Sic ſuperbit, inſoleſcitque mundus.

Potiſſimum euellenda ſuperbia.

Quanta à Deo ob id permiſſa?

Parũ tamen didicimus.

781 Sed verò accepta demùm a pleriſque illius doctrina. Accepta vtique: ſed quomodo? quanto honore? *Alij de unaquaque diſpoſitione diſceptant* (fatur i...

Doct... D...

alios Tertull. lib. de anima) *hi ſtatum aliorsùm abducũt, prout aut Platonis honor, aut Zenonis uigor, aut Ariſtotelis thenor, aut Epicuri ſtupor, aut Heracliti mæror, aut Empedoclis furor perſuaſerunt*. Ariſtotelis adhùc, vt ſatis ab operis ferè principio dolemus, amplum in mundo regnum. Sibi quidem relictæ tot ſæculis gentes inſanierunt planè. Conqueruntur multi tandiu eas à Deo ferè neglectas. At Deus ſingulos quidem, ſed mundum maximè gubernat. Quid porrò tot experimentis profectum? Poſt tanta illa Pelagius quidam prodijt, dixitque, naturam ſe ſola ad veri cognitionem citra omne Dei adiutorium ſufficere. Auditusne in mundo? Planè auditus, ſectatoreſque nactus tam innumeros, vt Eccleſiam Dei haud parùm oppugnauerint, turbauerint.

Multorum vanitas.

Quid inſoleſcimus? Voces illas, *ius naturale, ratio naturalis*, quò à doctrinis, iuribuſque omnibus tam liberè appellatur, quantum nondum ſanati vulneris, faſtuſque argumentum? Dicat ſanè alius, nondum ſatis errorum permiſſum: viles adeò, procaceſque creaturas abijciendas prorsùs à Deo, vt deſipiant, delyrent, furant. Alij adhuc artes magicas colunt, & ſeſe Cacodœmoni vouent; ex aſtris diuinant alij: religionibus ipſis Cardanus genituras cudit; vbique domus comedijs, tragædijs, fabulis ſcatent; Virgilius ſuper aſtra extollitur: Cicero è celo delapſus plauditur. Et quanta interea diuinæ doctrinæ lectio, conſideratio, ſcientia, vſus? Ne quem offendamus, maiora hic alia ſilentio obuoluantur. Singulis pœnè ætatibus hæretici prodiere, qui Eccleſiam oppugnarent, quique tractarent ſcripturas; nuſquam eas ritè intellectas, à ſe primùm probè expoſitas effutirent, & inſoleſcerent: et poſt tot tamen priorum documenta audiuntur. At à Dœmone hunc ſcripturas obloquendi vſum inductum; mox ab Hæreticis ſingulis vſurpatum, nouerat mundus: præmonuerant Sancti Pattres omnes: ſcripturis eos abuti, vt tragici centonibus, expreſſerat Irenæus; Tertullianus eodem exemplo præcauerat. Sed verò poſt tot tanta quid factum? Monachus Apoſtata uxoratus nouam religionem cudit: Canonicus uſtulatus aliam mox ſuſcitat; ex uno monſtro infinita extemplò ſubnaſcuntur; ſuſque, deque Europã uertunt: poſt quindecim fermè Eccleſiæ peracta ſæcula

à ſe

à ſe primùm, & à ſingulis, & contra ſe ſcripturæ rectè intelliguntur; Concilia, Sancti Patres conculcantur; Lutherus mille Auguſtinis præponitur. O ſæculi pudẽda monſtra! hominumque fœtentia dedecora! Siccine delyrat humanus non tam faſtus, quam furor, quam amentia. Oportet ergo hæreſes eſſe, vt homo ſe nouerit. Adeò errorum ipſa multitudo permiſſionis errorum iuſta defenſio eſt. Atque in idem argumentum ſubdenda mox alia.

Neceſſe item eſt, vt veniant ſcandala, peccataque permittantur.

782 Licet errorum propriè permiſſio noſtram nunc defenſionem expoſceret, cum aliorum quoque ſcelerum par ſit cauſa, pro inſtitutæ concordiæ complemento viſum eſt, ad eorum etiam permiſſionem non procul quidem digredi. Nulla itaque mala permiſiſſet Deus, niſi fuiſſent ex eis tum ipſe, tum ſui multiplicem fructum collecturi. *De aliorum peccatorum permiſſione.*

Nec enim Deus (ădmirandus in hoc maximè argumento Auguſtinus ait lib. 11. de Ciuit. Dei cap. 8.) *ullũ, non dico Angelorum, ſed nec hominum crearet, quem malũ futurum eſſe, præſciſſet: niſi paritèr noſſet, quibus eos bonorum uſibus commodaret; atque ita in ordinem ſæculorum, tamquam pulcherrimum carmen etiam ex quibuſdam quaſi antithetis honeſtaret*. Illique cæteri quoque Patres plerumque concinunt.

783 Vt nimirùm improborum eſt bonis abuti in malum, diuitijs, potentia, ſapientia, ſalute, robore, mundo hoc vniuerſo; ſic viciſſim, vt Paulus Apoſtolus teſtatur, *diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum*; ex tentationibus prouentum faciunt: ex tyrannide palmas colligunt; ex perſequutionibus, odijs, ſcãdalis, peccatis Deo charæ illæ animæ charitatem, manſuetudinem, humilitatem, patientiam, omne genus virtutum eliciunt; ſicque in ordinem ſæculorum pulcherrimum diuinæ prouidentiæ carmen honeſtant. Caini tollito nequitiam: & quantum Abelis decus intercipitur: atque *Boni malis vtuntur in bonum.*

hinc hoc ordine Sanctorum Dei ſeriem percurrito:quæ bona Dei populo ex captiuitatibus ? quæ Eccleſiæ ex perſecutionibus ? quæ ſingulis ex peſſimis quibuſque? Pius in cruce latro ſocij blaſphemias in ſalutẽ propriã conuertit: Thomæ incredulitas Eccleſiæ fidem firmat; & proficit bonus quiſque ſuis, cæterorumque erroribus.

Quid aiunt, Iudas ex Apoſtolo in traditorem abire permittitur? quid alter in eremo diù Deo charus ob admiſſam vnam turpem cogitationem ad Inferos truditur? Latro momentò regno donatur? Origenes deſipit: obſtinatus hæreticus demùm conuertitur: Paulus ex perſecutore in vas electionis deligitur; in cœlo, in paradiſo, in clauſtris, in eremo cadunt: in ſcœnis, in telonio ſancti fiunt? Quid hæc? Luditne temerè Deus? 784

Defenſio. Dicam: hæc eò maximè permiſſa omnia, *vt cum timore, & tremore noſtram ſalutem operemur*. Nullus ob vnam prauam cogitationem damnatus. Vnam prauam cogitationem iam timeat nemo. Tuta cuncta in cœlo in Apoſtolatu, in eremo. In cœlo, in Apoſtolatu, in eremo, in clauſtris timeat planè nemo. Abeat Apoſtolus in peſſimum; & cum timore, & tremore etiam Apoſtoli ſalutem operentur: caſtigent corpus ſuum, & in ſeruitutem redigant, ne, dum alijs prædicauerint, ipſi reprobi efficiantur. Sic timent omnes omnium caſibus, & ex optimo aliquandò fiat in vnoquoque ordine peſſimus; nam peſsima ſemper optimi corruptio. Annis cẽtum ieiunaueris in eremo: ſi iam cadere non poſſes, ſi Dei prouidentia omnes tales in tuto poneret, quis timor? Caderet planè quis, quia cadere non poſſe præſumeret, & inſoleſceret. 785

Hinc rursùs Deo ingens gloria; non ea ſolùm, quà quem in ordinem præſtantiorem, in Apoſtolum, in religioſum, in Epiſcopum adſciuit; ſed etiam, quà eum, cum vinci poſſet, inuictum fecit; donumq; illud pretioſum, & optatiſsimum perſeuerantiæ conceſsit. Quæ indè cuiq; gratitudo, quòd, vbi perijt ſocius, ſeruatus ſit? 786

Illatio. Ex quo rursùs haud fortè abſurda diuino, ſi dixero, ex nullo ordine, ex ſtatu nullo non perijſſe aliquem: atque viciſsim ex nullo ordine, ex ſtatu nullo non ſer- 787

ſeruatum aliquem, ob fines prædictos. Et certè ſi Apoſtolum perditum ſcimus, quid exemptiones, quid priuilegia, ac reuelationes, in deſidiam planè noſtram, in ſtatibus alijs cõquiramus? Paulus in Apoſtolatu timet, Paulus in eremo tremit: & veſti ne alicui intereà perſeuerantiædonũ arrogaueris? Illud quoque, ſi liceat, propoſuerim, nulla ætate, nullibi forſitàn gentium non ſaluatum aliquem, pari à Deo gratia uocatum; quem præter rationes alias innumeras improbis quibuſque in iudicio ad ipſorum confuſionem opponat, ſuamque præſtet cauſam eo palmari argumento, ac compendio maniſeſtiſsimam Deus.

788 Verum multis omiſsis ſimilibus, denuò ad humilitatem redeat oratio, cuius aſſerendæ cauſa, vt de erroribus dicebam nuper, multa Deus mala permittit. *Huic te*, id eſt, Chriſto, *mi Dioſcore, vt tota pietate ſubdas, velim*: (ſcribit Auguſt. ep. 56.) *nec aliam tibi ad capeſſendam, & obtinendam veritatem viam munias, quam quæ munita eſt ab illo, qui greſſuum noſtrorum tamquam Deus videt infirmitatem. Ea eſt autem prima humilitas, ſecunda humilitas, tertia humilitas; & quoties interrogares, hoc dicerem; non quòd alia non ſint præcepta, quæ dicantur; ſed, niſi humilitas omnia, quæcumque benefacimus, & præceſſerit, & comitetur, & conſecuta fuerit, & propoſita, quam intueamur; & appoſita, cui adhæreamus; & impoſita, qua reprimamur, iam nobis de bono aliquo facto gaudentibus totum extorquet de manu ſuperbia: vitia quippe cætera in peccatis, ſuperbia verò etiam in rectè factis timenda eſt, etc. Itaque ſicut Rhetor ille nobiliſſimus (*Demoſthenes*) cum interrogatus fuiſſet, quid ei primum videretur in eloquentiæ præceptis obſeruari oportere, Pronuntiationem dicitur reſpondiſſe: cum quæreretur, quid ſecundò, eamdem pronuntiationem; quid tertiò, nihil aliud, quam pronuntiationem dixiſſe. Si interrogares, & quotiès interrogares, de præceptis Chriſtianæ religionis, nihil me aliud reſpondere niſi humilitatem liberet, etſi fortè alia dicere neceſſitas cogeret. Huic humilitati ſaluberrimæ, quam Dominus Noſter Ieſus Chriſtus, vt doceret, humiliatus eſt, maximè aduerſatur quædam, vt ita dicam, imperitiſſima ſciẽtia, dum nos ſcire gaudemus, quid Anaximenes, quid Anaxagoras, quid Pythagoras, [illegible] Democritus ſenſerint, & cæteri huiuſmodi, vt do[illegible]*

Humilitas à Deo optatiſſima.

Digitized by Google

que videamur,cum hoc à vera doctrina, eruditioneque longè abſit ; percurritque multas vitandas ſanè quæſtiones vaniſsimas,quibus vitam proterimus. Scitè nimirùm Auguſtinus orationibus eiſdem, quibus diuinam gratiã exponere moris eſt,humilitatem deſcribit: vtque Deus gratia ſua præcedit, comitatur,& ſubſequitur; & ea præponenda eſt, quam ſequamur: apponenda,cui inhæreamus; imponenda,quà perſeueremus; ſic homo bona quæque humilitate præuenire debet, comitari,ac ſubſequi; reſpondet hoc pacto noſtræ neceſsitatis cognitio acceptis adiutorijs, & ſingulis gratijs ſua humilitas; niſi quòd cum ipſa quoque poſtrema humilitas noua ſit Dei gratia,ſupereſt ſempèr vna velut exoluenda gratia; & quantumcumque in infinitum reflectat, impar eſt gratijs humilitas.

Maior explicatio.

Haud ero opinor,inſipiens, ſi in diuina Sapientia, 789
ac prouidentia, & regimine primam humilitatem noſtram dixero; ſecundam humilitatem; tertiam humilitatem,& ſemper non aliud, quam humilitatem reſpondero. Hinc Sancti Patres de magnis quibuſque permiſſionibus,eorumque cauſa quæſiti vix aliud,quam ſuperbiam euellendam, humilitatem inuiſcerandam reſponderunt. Percurrere omnes non poſſumus? colligit permultos Ruizius. Auguſtinus multus eſt vbique in hoc argumento. Ergo rogamur,quare iniquos eſſe, Deus permittat? cur tentari Adamum? cur cadere? Auguſtinus lib. 11. de Gen. ad litt. cap. 4. & 5. *Altitudinem quidē conſilij eius*(ait) *penetrare non poſſum, & longè ſupra vires meas hoc eſſe confiteor: Eſt ergo aliqua cauſa fortaſſis occultior, quæ melioribus,ſanctioribuſque reſeruatur, illius gratia potiùs,quam meritis eorum: ſed tamen,quantum vel donat ſapere,vel ſinit dicere,non mihi videtur, magnæ laudis futurum hominem, ſi propterea poſſet bene viuere, quia nemo malè viuere ſuaderet,etc. Cur itaque tentari non ſineret,quem conſenſurum ipſe præſciebat, cum id facturus eſſet propria voluntate per culpam, & ordinandus eſſet illius æquitate per pœnam? vt etiam ſic oſtenderet animæ ſuperbæ ad eruditionem futurorum ſanctorum, quam rectè ipſe vteretur animarum voluntatibus etiam malis, cum illæ peruersè vterentur naturis bonis. Nec arbitrandum eſt, quòd eſſet hominem*(Adamum) *deiecturus iſte tentator, niſi*

præ-

præceſſiſſet in anima hominis quædam elatio comprimenda, vt per humiliationem peccati, quam de ſe falsò præſumpſerit, diſceret. Veriſſimè quippe dictum eſt: ante ruinam exaltatur cor, & ante gloriam humiliatur. Et huius fortè hominis vox eſt in pſalmo: ego dixi in abundantia mea, non mouebor in æternum. Deindè iam expertus, quid mali habeat ſuberba præſumptio propriæ poteſtatis, & quid boni adiutorium gratiæ Dei: Domine, inquit, in voluntate tua præſtitiſti decori meo virtutem: auertiſti faciem tuam à me, & factus ſum conturbatus: ac multa veræ Theologiæ documenta proſequitur: quò illud pſalmi attinet: *antequam humiliarer, ego deliqui: bonum mihi, quia humiliaſti me, vt diſcam iuſtificationes tuas.*

Pelagianorū faſtus.

790 Et profectum nè multùm in mundo? Profectum vtique plurimùm apud fortunatos aliquos, quorum humilitatem reſpexit Deus, ac beati dicuntur in omnes generationes. Parùm porrò apud multitudinem, quia non eſt, qui recogitet. Poſt tot ſæculorum ſtrages idē ille Pelagius ineptijt, effutijtq; hominē poſſe ſe ſolo, ac ſine adiutorio Dei operari iuſtitiam, perſeuerareq; Et quantis, precor, bellis, libris, Concilijs opus fuit ad hoc intercidendum monſtrum? Iam nupèr Proteſtantes, in extremum, vt videbatur, contrarium adactos, fortè in eo dixeris modeſtiores: omnia quippe homini negant, quem in ſtipitem etiam vertunt: gratiæ tribuunt cuncta. At ſi examines, inſolentiores hos inuenias: parum foret, ſi bona homini ſua adimerent: ſed verò adimunt nobis mala noſtra, & in Deum ea referunt: proditionis Iudæ, vt conuerſionis Petri, Autorem Deum blaſphemant: haud quippe glorietur homo de bonis, quæ operatus non eſt, ſed accepit: at nec de malis planè humilietur, quæ paritèr non operatur, nō eligit, ſed accipit, ſed agitur ſolùm, rotaturque, & à Deo quidem de ſcelere in ſcelus, in nobilem ſatis triumphum, ſeruum arbitrium. Hinc de Proteſtantibus, Pelagianiſq; quæras, vtris plus ſuperbiæ? Proteſtantibus vtique: quidquid enim Pelagiani bonum totum ſibi arrogent: arrogant tamen ſimùl cum malo toto: plus porrò mali in vita noſtra eſt tam in multitudine, quam magnitudine; vt patet, ſciuntque vel pueri: vndè plus, ex quo humilientur, quā ex quo inſoleſcant, ipſis relictum. At Proteſtantes nu-

Proteſtantiū elatio.

Vtra maior.

lum humilitati locum faciunt: à Deo ſunt mala, ſicut bona: vnde ſicut gloriæ, ita humilitati materia nulla: ſatis porrò magna ſuperbiæ materies nullam humilitatis eſſe materiã,&niſi Deo impulſore, & fautore peccare non poſſe. Omnes operationes, omnes iuſtitiæ noſtræ infectæ ſunt,vitiatæ ſunt. Vos dicitis. Iam nec Deus vtique glorificandus, neque nos, de bonis,malè tamen effectis. Quidquid demùm illud erit,ſiue bonũ, ſiue malum,Deo refertis acceptum,inflictum; atq; hominem, cum deprimere,eum videmini, maximè redditis innocentem, in faſtum, ſuperbiamque humilitate verſa.

Sed Septemtrionis hæc tanta lues, ac gelu rigen- 791
Modica ubique ſuperbiæ cognitio.
tium mentium ſtupor. Eſt tamen quaqua verſum ſatis modica fœditatis ſuperbiæ ſiue cognitio, ſiue conſideratio. Nobile illa vitium cenſetur; & vix non colitur inter virtutes: præter procaciſſimos quoſdam cæteri erubeſcunt de alijs ſceleribus,de luxuria, de furto, de fraude,de violentia; at ſuperbiæ,ac vanæ gloriæ vix aliquem pudet: opinionem ſuam,exiſtimationem,honorem plerique, de cætero modeſtiſſimi, in ore habent, præſertim Nobilium,& magna apud nos laus illa, *es vn hombre muy honrudo*: rari in cõfeſſione ſeſe de hoc peccato accuſant: cumque ſuperbia cardo omnium peccatorum ſit,ac numeretur; atque ex genere ſuo mortale, & maximum,audiui intereà aliquos, qui Docti habentur,quibus difficile videretur, & vix intelligerent,quo pacto hoc in genere peccari grauitèr poſſet.

Dignam Thoma Thomæ doctrinam accipiant, 792
Deus ad impoſſibile reducit ſuperbos.
qui hæc conſiderant minùs. Eſt vtique ſuperbiæ ſumma fœditas,quæ non virgini alicui honorem, non proximo pecuniam, ſed Deo gloriam ſuam ſurripit: nihil planè fœdius: at nos materiales ægrè niſi materialia percipimus. Ergo glorioſus Deus tantis ſæculorum caſibus ſategit nobis de eius turpitudine erudiendis: inter alia permittere dicitur manifeſtam luxuriam ad puniendam occultam ſuperbiam. Opponit Thomas 2. 2.quæſt.162.ar.3. maius non ritè puniri per minus; ſuperbiam eſſe maximum peccatorum; non ergo ritè punitur per luxuriã haud tam malam. Reſpondet ad 3. Deum eorum ſe arte gerere,qui vtuntur ſyllogiſmis reducen-

ducentibus ad impoſſibile . Agis cum pertinaci,vel indiſciplinato,vel ignoranti; & quidquam tibi concedit, falſum quidem, & impoſſibile; ſed quod ab ipſo non aduertitur, non agnoſcitur . Tunc eum reducis ad impoſſibile,ideſt,ad manifeſtius impoſſibile, & ad negandum,quod conceſſit ; quod tam manifeſtum inconueniens cum ſit, ab ipſo,& ab omnibus palam agnoſcitur. Eſt materialiſſima in mundo,& notiſſima luxuriæ fœditas, quam ferè in canibus, porciſque vident ruſticiſſimi quique, rem planè viliſſimam . Superbos ergo reducit Deus ad hoc abſurdum , in pœnam aliquando, aliquando in medicinam : & tanta ideò inter alia in mundo luxuria, quia tanta ſuperbia.

Deus ne gloriæ cupidus?

793 Age porrò ; ſi tanta Deo humilitatis noſtræ cura, honoris ſui, ac gloriæ tantum ſtudium , qui nec in minimo quidem tangi velit, ergone gloriæ cupidus Deus? Quid laudes ille noſtras tanti habeat , quæ ſua planè interſint nihil? An indè beatior, fœlicior ? Sinat , ſinat gloriari homines ; ex quo nihil ſibi incommodi. Anne nihil ſibi profuturæ gloriæ auarus exiſtat? & tam ſolicitè dicat, *gloriam meam alteri non dabo* , vt elatior videri poſſit.

Difficultas alia difficultate orationis exponitur.

794 Sed iuuat difficultatem difficultate exponere , ac expedire . Orationum noſtrarum,precumque ſolicitus legitur vbique Deus ; eas conſulit, iubet, commendat, inculcat,vultque nos ſemper orare . Quorsùm verò? An neſcit inopiam noſtram,quibus,& quando indigeamus ? Hominum hoc eſt vitium , vt precibus extorquēda ſint, & inſtantijs, diligentia , laboreque fermè coemenda beneficia : Deus liberalis, profuſus , miſericors vbique audit: & tamen orandus ſemper ? Adeò planè, vt ſapientiorum ſit pronuntiatum, vt animantium multiplicandorum, & conſeruandorum aliud non eſt medium præter maris, & fœminæ coniunctionem , ita diuinis muneribus impetrandis, conſeruandiſque orationem aſſiduam eſſe medium neceſſarium. Iam imperitiſſimi quidam garriant ; *ſi ſanctus eſt , oret ; ſi Theologus, probet;* quaſi oratio nihil conferret ad probandum vtilia quæque.

Vtraque expeditur.

795 Faceſſant à cordibus piorum ineptiæ: nihil vtique bonorum noſtrorum eget Deus ; nihil gloriæ cupidita-

te afficitur; non orationibus beatur, aut triſtatur ſceleribus. Nota hæc, tritaque. Quorsùm ergo humilitatem noſtram, quorsùm orationes,& tantoperè quidẽ expoſcit? Dicam; nam aperta res eſt,& quæ probatione non indigeat. Deus ſcilicet glorioſus in mundi,noſtrique regimine perfectionem noſtram intendere debet: hæc porrò perfectio ſita eſt in imitatione,conformitateque voluntatis, intellectuſque noſtri, & hinc totius animæ noſtræ ad intellectum,voluntatemque diuinam; & quò ea maior, eò præſtantior perfectio; eſt enim intellectus Dei intellectus,& memoriæ noſtræ;voluntas Dei voluntatis noſtræ menſura, atque regula. Eſt porrò intellectus Dei ipſa veritas. Ergo intellectus noſtri perfectio in perfecta ad veritatem conformitate conſiſtit: ergo quæ Dei ſunt, Deo tribuere debet; nobis, quæ noſtra; nobis vtique ſcelera;Deo bona omnia, munera ſua; hinc humilitatis totus cardo ille, *nouerim te, & nouerim me*; atque virtus ipſa humilitatis in noſtra ad Deum ſubiectione conſtituitur: eiuſque obiectum,& oppoſita,& gradus accuratiùs 2.2.quæſt.161. declarantur.

Secundum veritatem itaque Deus ipſa plenitudo 796
eſt perfectionum: vndè in eo humilitas imperfectio foret: nos à nobis nihil ſumus, nihilque ſortimur præter mala: vndè humilitas eſt maxima perfectio noſtra; quam intendens Deus noſter non vult nos gloriæ cupidos; nec ideò eſt gloriæ auarus; qua ſcilicet ipſe cumulatiſſimè ſuos illuſtrat, ſuperbos de ſede trudens, exaltanſque humiles. Tu vide, quanta Petro piſcatori in terra, quanta in cœlo gloria? Hæc etiam cauſa, quare nos orare tam actuosè iubeat: vt ſcilicet indigentiam noſtram extremam agnoſcamus; vt ſubiectionem exerceamus; vt accepta ſciamus, quæ noſmet tanquam ſua orauimus: humilitas idcircò nos maximoperè docet orare. Quatenùs verò,& quomodò Deus orationibus noſtris moueatur, vel non moueatur, pridem edocuit exquiſitè S.Thomas. Rursùs maxima perfectio hominis eſt, quod ſicut in ſuo eſſe, & ſubſtantia, ſic in opetionibus cunctis innitatur, inhæreatque Deo, nec alio reſpiciat, nec de alio niſi ad ipſum cogitet: quod humilitate, orationeque efficitur. Omne denique agens in-

tendit

Digitized by Google

tendit ſibi aſſimilare paſſum; artifex curat in opere exprimere ideam ſuam. Summus ergo Artifex Deus eò it, vt ideam ſapientiæ ſuæ in nobis exerat; potentiaſq; noſtras ſuis, & nos ſibi conformet. Id ergo nos iudicare id amare de Deo, nobiſque; oportet, quod ipſe de ſe nobiſque, iudicat, & amat: de ipſo vtique excelſa quæque, de nobis nihil non humile, & abiectum. Hæc niſi currerem, exponi exactiùs poſſent; eſt quippe homo
797 mo ſuperbus monſtrum ingens. *Chriſtus omnium comprobatio.*

Chriſtus Dei Filius vſque ad mortem humiliatus omnium dictorum illuſtris confirmatio. Diximus aliquotiès, Deum pro oſtendenda veritate ſua vſum miraculis præſertim pro indoctis, ſimplicibus, ac ineptioribus, quibuscum vtpotè ineruditis, alio doctrinarum, ac argumentorum medio profici nihil potuiſſet. Sic fermè multifariam, multiſq; modis locutus Deus olim in Patribus, ac Prophetis, nouiſſimè nobis in Filio loqui dignatus eſt. Scilicet teſtimonia ſua, legem, vias, ſemitas, iudicia, & quidquid ſcire optare poſſumus, edixerat pridem, & poſt, verbo, ſcriptoque. At mox cuncta illa perfectiùs quidẽ expreſſa ob oculos poſuit doctis, illiteratis, ruſtico, & inepto cuique in Chriſto velut viſibilem doctrinam. Quidquid occurret, eum reſpice: ibi ad omnia, ad ſingula adſunt exempla; occurrunt argumenta patentia, quæque concludant euidenter à maiori ad minus in agendis, à minori ad maius in omittendis. Dederat in Ethica tot illa morum, virtutumque documenta Philoſophus: obſcura illa, & quæ laterent multitudinem; cæteri vix ea intelligerent, memoritèr verò tenerent difficiliùs; ac denique ad operationes ſingulas ea applicare erat inacceſſum. Ergo omnia mox præcepta ad vnum compendio cogit: vir probus, inquit, ſit regula agendorum: quod probus agit, hoc agendum: id iuſtum, quod iuſto videtur, &c. Datus nobis cœlitus hæc agendorum regula, hæc via, Chriſtus: hunc imitari, hunc ſequi, hunc exprimere, poſt hunc ire iubemus. O concedat Deus! vno verbo Chriſtus eſt omnis diſciplina tradita, & omnis doctrina chriſtiana. Quanta porrò humilitas, quam vt diſceret homo factus Deus homo?

Digitized by Google

QVAEST. XLI.

Inſtitutæ concordiæ maior explicatio, & concluſio.

Chriſtiani non ſolùm numerandi.

AD Lectoris leuamen placuit quæſtionem hoc nouo titulo vel abſcindere, vel interrũpere. Ergo prophani murmurant, Chriſtiani mirãtur Chriſtianorum paucitatem, deſipientium multitudinem. At verò cenſores ſunt vtrique peſſimi; nec enim Chriſtianos, & pios numerare ſolùm debuerant, ſed menſurare etiam, ac ponderare: nam Deus nõ numerat ſolùm, ſed menſurat, atque ponderat. Numerares, qui pro aureo vno redduntur, nummos æreos: ſi numerare ſolùm ſciueris, de lucro quidem obſtupeas; ſed delyras. Sola itaque multitudo nullius artis, nullius artificis laus eſt: inſpiciendumque, quot, quales, quanti extiterint Chriſtiani, ac probi; & inuenias, multos nec tales, nec tantos futuros ſine improbis, ſine deſipientium multitudine. Mox vtrique errant, dum vel murmurant, vel mirantur mala à Deo permiſſa, nec vltrà pergunt, nec conſiderant, quanta indè bona Deus, quanta pij eliciant: laudandus itaque in his Deus; in illis timendus planè. Errant item; quia partes ſeorſim ſcrutantur, nec in ordinem illa ſæculorum exigunt. 798

Peccata, inquiunt, non eſſent, errores non eſſent; & murmurant, vel mirantur. Sed auſcultandus, miranduſque planè Auguſtinus ſic diſſerens libro illo 11. de Geneſi ad litt. c. 6. & 7. *Talem, inquiunt, faceret hominem, qui nollet omninò peccare. Ecce nos concedimus, meliorem eße naturam, quæ peccare, omninò nolit: concedant & ipſi, non eſſe malam naturam, quæ ſic facta eſt, vt poſſet nõ peccare, ſi vellet, &c. Sicut ergo ratio vera docet, meliorem eße naturam, quam prorsùs nihil delectat illicitum, ita ratio vera nihilominùs docet, etiam illam bonam eſſe, quæ habet in poteſtate illicitam delectationem, &c. Cum ergo hæc natura bona ſit, illa melior, cur illam ſolam, & non vtramque* 799

potius

potiùs faceret Deus? ſcilicet & quæ peccatura eſſet, & quæ peccare omninò nollet. Et poſt pauca. *Habent enim & ipſi* (ideſt, mali) *locum ſuum, quem in rebus impleant pro vtilitate Sanctorum: nam Deus nec iuſtitia cuiuſquam recti hominis eget, quantò minùs iniquitate peruerſi?*

800 Mox ſubtiliùs cap. 8. *Quis autem ſobria conſideratione dicat, meliùs non crearet, quem præſciebat ex alterius iniquitate poſſe corrigi, quam crearet etiam, quẽ præſciebat pro ſua iniquitate debere damnari? Hoc eſt enim dicere, melius non eſſe, qui alterius malo benè vtendo misericorditèr coronaretur, quam eſſe etiam malum, qui pro ſuo merito iuſtè puniretur. Cum enim ratio certa demonſtrat, duo quærenda, non æqualia bona, ſed vnum ſuperiùs, alterum inferius, non intelligunt tardi corde, cum dicunt, vtrumque tale eſſet, nihil ſe aliud dicere, quam ſolum illud eſſet. Ac ſic, cum æquare volunt genera bonorum, numerum minuunt, & immoderatè augendo vnum genus, alterum tollunt. Quis autem hos audiret, ſi dicerent, quoniam excellentior ſenſus eſt videndi, quam audiendi, quatuor oculi eſſent, & aures non eſſent? ita ſi excellentior eſt creatura illa rationalis, quæ ſine vllius pœnæ comparatione, ſine vlla ſuperbia Deo ſubditur: aliqua verò in hominibus ita creata eſt, vt in ſe Dei beneficium non poſſit agnoſcere* (ideſt, non eſſet agnitura) *niſi alterius videndo ſupplicium, vt non altum ſapiat, ſed timeat* (ad Rom. 10.) *ideſt, non de ſe præſidat, ſed confidat in Deum: quis rectè intelligens dicat, talis eſſet iſta, qualis illa: nec videat, ſe nihil aliud dicere, quam, non eſſet iſta, ſed ſola eſſet illa?* Fœtent planè ciſternæ Gentilium, inſipientium murmura, politicorum admirationes, imperitorum aliorum tricæ, dum iſta, & ſimilia ex continua verborum Dei meditatione hauſta leguntur: veriſſimè quippe dictum: *Os iuſti meditabitur ſapientiam, & lingua eius loquetur iudicium:* nam plena ſunt iudicio, quæ Sancti Dei loquuntur.

801 Dicunt itaque, ò ſi peccatores non eſſent! ò ſi errores non eſſent! At ego dico: implicatis; quia ſi peccata non eſſent, eſſent peccata: & ſi errores non eſſent, eſſent errores: vt ſi diceres (quod ſcholaſtici intelligent) ſi chimæræ non eſſent, eſſent chimæræ. Nam nunc peccata ſunt, & peccamus omnes; & tamen ſuperbimus & inſoleſcimus; ergo magis multò ſuperbiremus, ſi

Si nõ eſſent errores, eſsẽt errores.

Digitized by Google

tur, vt exerceantur, vt gratæ ſint, vt timeant;quemadmodum myſtici docent: hinc illorum illæ tenebræ, ac ſimilia; adeò nulli eſt ſaltem ſemper facilis virtus: Paulus ipſe quanta deplorat, cupitque diſſolui? Fecerat quidem Deus Adamo ſalutis uiam ſatis,ut uidetur, facilem: ex hoc tamen ipſo nata elatio illa comprimenda: *ego dixi in exceſſu meo,non mouebor in æternum*:undique planè anguſtiæ: in abundantia extollimur, in inopia deijcimur: &, ut dicebam, eſſent peccata, ſi non eſſent peccata.

Haud debet Deus permutare naturas rerum.

804 Neque verò Deus naturas rerum mutare debuit. Potuerit,ſi placet,Deus ea lege homines gubernare, vt omnibus arbitrium peccandi adimeret. Tamen violentia eſſet,nec ſaltē tam expediret. Potuerit nonniſi momentum vitæ eis concedere, vt peccarēt ſaltem minus; illoſque ipſe omnes procreare adultos,mox rapiendos. Certè perturbatio eſſet, nec expediret. Potuerit eos, qui ritè confeſſi ſunt,& conuerſi,tunc mox rapere. Vtile quidem illud ipſis; at non expediret. Hæc omnia,& ſimilia potentiæ ſunt magis, quam ſapientiæ,nec zelo, qui ſecundum ſcientiam eſt,deſiderātur. Potuerit Deus fortiſſimis gratiæ impulſibus omnes,& ſingulos ſemper ad bonum pertrahere. Pertraxit quidem aliquando rebelles aliquos, & volentes nolentes compulit intrare. At de lege ordinaria, & plerumque,vt ita fieret, non oportuit. Homines ſumus hominum modo gubernandi,ratione,perſuaſione,exemplis,promiſſionibus,minis. Hæc Dei ſapientiam,noſtramque naturam decent. At ſuadet perpetuò *per athomos,per momenta*; *ſtat ad oſtiū, & pulſat*. Fecit mox Deus ſe hominem in exemplum; nec plus potuit: promiſit ſe Deū in præmium; nec plus potuit; minatus eſt æternas pœnas; nec alias maiores potuit. O ſi ſaluaret nos omnes tanquam lapides nihil agentes! Proteſtantium illud votum,ſed inſanum.

805 Quid ergo,inquis,oramus tātoperè conuerſionem infidelium? quid Eccleſia ſancta, vt rebelles etiam voluntates compellantur intrare, precatur? Orandum vtique,nec deſiſtendum vnquam. Fit multoties, vt noſtris adhibitis orationibus iam id oporteat fieri: quod citra illas minimè oportuiſſet: fortè ex oratione vetulæ facta in vili cubiculo pendet, vt Turca compell-

trare. Opportunitates hæ,& congruẽtiæ nos latent:Dei ſapientiæ patent: cuius cum nos adminiſtri ſimus, ſupereſt,vt quod iubemur,agamus. Exactiſſima eſt certè diuina prouidentia; & nos oporteret eſſe exactiſsimos. Præclariſsimus Theologus Vazquez cum Philoſophis alijs docet globi terræ illud eſſe æquilibrium,vt vel minima inæqualitate,aut motu vel vnius paleæ moueatur totus. Exactius multò rationi, id eſt,ſibi conſtat planè diuina ſapientia, quæ ſe ipſam prætergredi,nec in apice valet. Muſicæ ſuprà diuina prouidentia conferebatur: iam autem ſi in muſica vox vna, vel chorda variet,vel cæteræ omnes illi adaptandæ ſunt, vel diſſognantia reſultat; quæ cum in diuinam prouidentiam non cadat,totam rerum ſeriem ſingulis alijs accommodat,& vel ipſa peccata in ordinem ſæculorum redigit. Hinc ingens conſiderantium tremor: fortè ea rerum,ac diuinæ prouidentiæ,& ſapientiæ ſeries, vt ex peccato veniali, quod nunc tam incõſideratus admitto, opportunitas reſultet permiſsionis mortalium, & damnationis,vt inter alios Alfonſus Rodriquez in ſua illa ueriſſima Theologia edocet, ex eo Apocalypſis *ò vtinam calidus,aut frigidus eſſes, etc.* id confirmans. Indidem mox ſolatium: fortè ea prouidentiæ diuinæ ſeries,vt ſi nunc, vel hodie in rebus non magnis impigrè me geſſerim ſim futurus ſanctiſsimus. Adeo nos,alijque multi ex geſtis noſtris in futurum pendemus: ſi haud oraſſet Stephanus,Paulo Eccleſia caruiſſet. O altitudo ſapientiæ, & ſcientiæ Dei!

Eccleſia ſancta precatur quidem,vt rebelles etiam 806
voluntates compellat Deus intrare. Vno multotiès compulſo,regna integra intrant: ac multi non ſolum uocati, ſed compulſi ſunt etiam intrare, vt eſt in parabola conuiuij. Haud verò intendit ſancta Eccleſia, vt tanquam Paulus, modis extraordinarijs ſinguli compellantur: ſeſe,preceſque ſuas Deo ſubijcit; facitque,vt propter illas multa diuinis conſilijs cõgruant,quæ alioqui non ita congruiſſent. Nec Eccleſia ſancta cenſet, cum ſolo Deo de infidelium conuerſione tractandum: ſed cum vtriſque; Deo enim vocante,nobiſque ſequentibus ſalus noſtra conſtat: mittit ideò ad infideles permultos, ipſorumque etiam cum ipſis ſalutem ſolicitat.

Sed

Digitized by Google

807 Sed inquis: quandoquidem errores, & ſcelera ordini ſæculorum tam cōciunnunt, tantoſq; ex illis fructus boni quique colligunt: ergo ad optimum regimen mūdi neceſſarij fuere errores. At Deus voluit mundi regimen optimum; quod nimirùm deceret ipſum: ergo errores voluit: non ergo voluit, omnes ad agnitionem veritatis venire. Rursùs ſic: Deus creās homines, voluit eos ad exactiſſimam perfectionem deducere: ad hoc porrò neceſſe fuit, vel medijs alijs extraordinarijs, ac fortioribus vteretur; & hoc noluit, quia non oportuit; vel vt eſſent errores, & peccata, quæ in vſus ipſe ſuos conuerteret, vt de facto fecit; ergo voluit, eſſe errores, & peccata. Qui enim finem vult, & media ſolum duo occurrunt, ac alterum non vult, neceſſe eſt, velit, ac eligat alterum. At Deus noluit medium fortiſſimarum gratiarum; quia non oportuit; & quia fortè non ſuffeciſſet, vt diximus: imò indè laudem captat, quod attingat quidem fines omnes fortitèr, diſponendo tamen omnia ſuauitèr. Supereſt ergo, vt medium peccatorū voluerit, elegeritque. Et hic fortè Proteſtantes triumphant. *Difficilis obiectio.*

808 Verum hæc nos terrere haud debent, quæ quippe ſunt in ſcholis vulgariſſima fere in ſimili. Nam præcipui Theolorum fermè omnes tuentur Deo amatam, præfinitamque (vt vocant) pœnitentiam nondùm, vt loquuntur, præuiſo peccato; nec tamen indè Deus cogitur ad amandum, eligendumue peccatum, ſine quo tamen nullus pœnitentiæ locus. Satis putant, noſque putauimus, ſi à Deo neque ametur, neque fiat, ſed ſolū permittatur, vt fiat ab homine. Nec hæc tam ibi nota, & toties explicata diſſerenda, explicandaq; hic veniūt, atque ex his, quæ continenter adiungo, ſatis pro inſtituto conſilio intelligi ea queunt. *Reſponſio.*

809 Nunc itaque quærendum, declarandumque occurrit, an Deus quandoquidem ad optimam illam hominum, ac mundi perfectionem vſu etiam errorum, ac ſcelerum acceditur, velit, ametque quaſi à ſe, & vt dicam ita, velut proprio motu, & inclinatione perfectionem illam, quæ ſine erroribus eſſe nequit? ac proinde velit etiam quaſi a ſe, & velut proprio motu, & inclinatione peccata, & errores permittere? *An Deus ſponte quaſi ſua errores, & peccata permittat?*

Digitized by Google

Quorumdã iudicium. Cruentus planè campus hic prælijs Theologorum, 810
ætatibus maximè noſtris. Alij Deum ſatis promptum, facilemque ad eam permiſſionem conſtituunt; arripiũt nimirum iactum à nobis fundamentum de perfectione, præſtantiaque vniuerſi, quæ ſine erroribus, peccatiſque eſſe nequiret: putant proindè, à Deo vltrò eam perfectionem intendi; vltro, libenterque per conſequens errores, ac peccata quæque permitti. Addunt, à Deo ritè mundum gubernante præoptari, intendique, quæ ipſius magna eſt gloria, manifeſtationem attributorum ſuorum omnium; at attributa niſi permiſſis erroribus, & peccatis, vel innoteſcere non poſſunt, vel ſaltèm non innoteſcunt ex integro. Nam primùm iuſtitia punitiua haud innoteſcit: miſericordia item, qua ſaltem reorum etiam miſeretur, quæ pars eſt miſericordiæ maxima, ſine peccatis foret ignota. Ac denique ipſa etiam Dei ſapientia, ac potentia, qua valet, & ſcit, errores quoque, & crimina ipſa in ordinem ſæculorum redigere, haud ſatis innoteſcerent. Hos ergo in fines, in hæc bona Deus ſua, & propria inclinatione, voluntate, motu, vltrò, libenterque vult peccata permittere.

Negant plures. Cæteri verò plerumque illis obſiſtunt, Deumque 811
credunt tam à peccatis, erroribuſq; remotum, & auerſum, ut ad eorum permiſſionem minimè eat ſponte ſua, ſed inuitus, & obligatus noſtris abuſibus. Multa ad hoc exponendum exempla adducuntur: appoſitum illud, & celebratum, quod S. Thomas 1. ad Timoth. 2. lect. 1. exhibuit de mercatore, qui uellet quidem merces ſuas tutas ducere; at inſiliente tempeſtate, ut uitam ſeruet, quam chariorem habet, proijcit eas ipſe in mare. Vix nobis digna uocabula ſuppetunt, quæ Deum deceant: curandum ergo, ut imperfectiones caueamus: mercator quidem de proiectis mercibus, quas amabat, dolore etiam mox afficitur: Deus certe peccatis noſtris nec affligitur, nec probitate beatur; cæterùm ita natura conſtitutus eſt, ut omninò nolit peccata eſſe; omninò uelit omnes ſaluari, & reddi ueritatis conſcios, tam uerè, tamque ſyncere, atque mercator uolebat merces tutas: & ſicut ſi nulla fuiſſet tempeſtas, neutiquam mercator merces proieciſſet uel ad oſtendam magnanimitatem, vel ad recreandum ioco ſocios: ſic Deus bonus nullos

pror-

Digitized by Google

proruſs errores, peccata nulla permiſiſſet , niſi abuſus noſter incurriſſet; nec Dei permiſſio eſt abuſus noſtri primordialis ratio, ſed contra abuſus noſter eſt prima malorum origo. Hoc hi alij Theologi, veriſſime vtiq; docent: hoc extra ſcholas fideles cæteri loquuntur: hoc ſanctæ quæque animæ reſpondent: hoc mihi ſine alijs ambagibus officium diuinum quotidiè recitari ſolitum tam perſuadet, ingeritque firmiter, vt dubitare nequeā ſaltem ego. Haud itaque ſcripturam fermè vniuerſam in hoc argumentum percurram: ſi rem haud demonſtrat Ruizius, nihil ipſe vltra agēdum ſperem; niſi quod nimium de quolibet altercando veritas amittitur, naſcitur ex diſputatione diſputatio, ac verùm quæritur rarò.

812 Supereſt itaque, vt omiſſa litigiorum, ac argumētorum mole, difficile punctum, vt dabitur, exponamus, ac ijs omnibus, quæ quæſt.prox. dicta ſunt, lucem, & ſenſum adhibeamus. Ergo glorioſus Deus ad mundi regimen optimum infinitæ ſapientiæ ſuæ legibus dirigitur; inde primitùs, & natura ſua fertur ad bonitatē, perfectionemq; ſuam creaturis pro vniuſcuiuſque modo communicandam; cumque nulla ſit in ipſo ex errore, peccatoue reſultans perfectio, ideò nulla eſt in ipſo naturalis, ſpontanea, primariaque inclinatio ad vllam creaturis perfectionem, quæ peccato, erroriue annexa ſit, communicandam. Haud tamen ſapientiæ legibus congruit, vt modis violentis, fortiſſimiſque homines ad eam perfectionem deducat, ſed ijs ſolum, quibus de facto vſus eſt, nec maioribus, vt ſatis quæſt.ſup.declaratum fuit.

813 Ergo primùm oportuit, vt Deus ad ſummam perfectionem, & optimum homines dirigeret. Mox oportuit, vt ea media eum in finem adhiberet, quæ adhibuit. Oportuiſſet mox, vt homines ijs medijs ſtrenuè vterentur, vt facere quiſque potuit, fecereque Sancti Angeli in cœlo, ac homo aliquandiù ante caſum in paradiſo; fecit poſt Virgo beatiſſima; ac aliæ raræ ſanctæ animæ quadantenùs imitatæ ſunt; quæ pro Deo, atque ad eius iuſtificandam cauſam oſtenderunt, concluſeruntq; factis ipſis, quantum his à Deo conceſſis de facto medijs potuiſſent ſinguli, ſi voluiſſent.

Digitized by Google

Iam itaque Deus, quacumque demùm ſcientia voles, præſcit, homines haud plerumque expleturos partes ſuas, nihil minus curaturos permultos, quam quod oporteret, & ſummum, & vnicum ſalutis negotiũ in primis negligendum. Adeò porrò præter inclinationem ſuam ſtupor hic hominum eſt, vt afficiendus inde Deus foret dolore maximo, ſi affectus hi noſtri in eum caderent. Quia ergo Deus, quod oportet, agere promptus eſt; homines verò, quod oporteret, neglecturi præſciuntur, hinc ex noſtra importunitate oblata Deo occaſio, & opportunitas malis noſtris in bonum vtendis, peccatiſque religendis in ordinem ſæculorum. Subtiliter Tertul. lib. 2. cont. Marc. 1. c. 1. *Bonitas Dei prior ſecũdum naturam; ſeueritas poſterior ſecundum cauſam. Illa ingenita: hæc accidens: illa propria, hæc accommodata; illa edita, hæc adhibita. Alteram ſibi, alteram rei Deus præſtitit.* 814

Ex quibus ſequitur, perfectionem mundi, vt de perfectione quoque hominis diximus, non ſola Dei actione conſtare, ſed cooperatione etiam noſtra; prima numquam mundo defuit ad optimum: & Dei ideò regimen optimum fuit: at nos defecimus; ac melior mundus fuiſſet, ſi nos haud defuiſſemus. Melior itaque mundus fuiſſet etiam ſine martyribus, ſi omnes homines martyres charitatis extitiſſent: ſine pœnitentibus, ſi omnes ſine caſibus humillimi, Deoque gratiſſimi eſſe didiciſſent, & voluiſſent; potuerant quippè. Ad optimum ergo non ſunt neceſſarij errores, non peccata. Ex noſtris ergo defectibus opportunitas permiſſionis ſubnaſcitur. 815

Hos porrò inter defectus haud numero peccata ſolùm mortalia; nimirùm diximus ex venialibus quoq; congruẽtiam oriri permiſſionis mortalium, ſiue in pœnam fiat, & dicatur illa, ſiue in melius; melior eſt enim pœnitens feruidus, ac humilis, quam à grauioribus innocẽs nec frigidus, nec calidus, ac melior mundus paucitate ſanctiſſima, quam multitudine tota mediocri, vt expoſuimus. At ſi ſinguli ſine peccatis fuiſſemus ſanctiſſimi, hoc, hoc vtique melius, & optimum. Illud verò Deo optatiſſimum, nec tunc ab eo curanda manifeſtatio maior attributorum; infinita quippè perfectio- 816

mum

num Dei ſunt nobis nunc quoque abſcondita; nimirùm totus finis Dei ad extra eſt perfectio noſtra, & gloria ſua, & hanc ipſam, vt dictum eſt, quærit Deus ad perfectionem noſtram. At ſi abſque erroribus omnes eſſemus ſanctiſſimi, humillimi, gratiſſimi, feruentiſſimi, maior foret proculdubio mundi, & noſtra perfectio, quæ conuertuntur; & Dei item gloria; vt maior eſt Sãctiſſimæ Virginis, quam Magdalenæ perfectio, & ipſa Magdalena extitiſſet præſtantior, ſi nullis caſibus edocta tam humilis tantoperè Deum dilexiſſet. Ergo contra quam Theologi illi moliebantur, Deus, quia ad optimum dirigitur, nullos errores vltrò, ſponte ſua, & directè propria inclinatione permittit.

817 Hanc naturæ, bonitatiſque ſuæ indolem, & inclinationem operibus ipſis, quæ naturæ optima ſunt teſtimonia, teſtatus eſt Deus glorioſus. Nimirùm Angelos in cœlo, ac hominem in paradiſo edidit vberrimè gratia cumulatos, ad bonum inclinatiſſimos, ordinatiſſimos. Hæc ſua natiua indoles, atque conditio. At pars Angelorum maxima ex abundantia ipſa elata eſt: ſecutus homo: & hinc tota naturæ noſtræ inuerſio, probitatis aſperitas, peccatorumque nata ſemina, ac incitamenta. His in meliùs uſus Deus. Abuſus porrò primitùs ab Angelo, ab homine; neutiquam à Deo vllum in finem prædirectus eſt.

818 Hinc mihi veriſſima eſt illa Angelici Doctoris ſẽtentia, vbi nullæ aliæ creaturæ interſunt, quæ rerum ordinem perturbent, primam Angeli, uel hominis cogitationem, & gratiam neceſſariò eſſe congruam. Idcircò, licet inſpectis ſibi intrinſecis nihil fortè obſtaret, Dei tamen inſpecta ſaltem ſapientia, ac prouidentia, Angeli, uel Adami prima operatio nec peccaminoſa, nec defectuoſa, aut quoquo modo corrigibilis eſſe potuit: refunderetur enim in Deum Authorem labes, qui ultrò, & ſpontè ſua eam permiſiſſet. Ita de facto contigiſſe, omnes dicunt; undè id ſciuerint, planè ignoro, ſi oppoſitum eſſe potuit; nam nullam hoc circa uideo reuelationem Dei; citra quam conſtare id minimè potuiſſet: omnes quidem ita dicunt: ergo præſumenda eſt ratio, uel reuelatio: foret enim alioquin dictũ omnium dictum nullius. Eſt ergo ratio. Angeli itaque, &

homo

Digitized by Google

homo cæpere ritè: mox ſequutus tepor aliquis, uel inapplicatio, uel inconſideratio; indè nonnihil elationis natum; factaque diuinis conſilijs maiora permittendi occaſio. In hanc formam inſtituere nos ſolent libri de uirtute, deque perfectione tractantes: qui, cum plerumque ab hominibus ſpiritualibus, & uiarum Domini ſcientioribus, nec ſcholas profitentes contrarias, ſcribantur, ac claris ſcripturæ, ſanctorumque documẽtis firmentur, ingenioſis alijs diſcurſibus præferendi mihi ſint. Nec eſt in ſequentibus Angeli, uel hominis operationibus inſtantia; Deus enim ad ſecundum etiã operationem conceſſit gratiam primæ operationi omninò conſentaneam, qua nullam maiorem dare oportere, etiamſi ſequutura inapplicatio, & inconſideratio præſciretur: eamque dedit; & ordine dicto, uel ſimili diuinæ ſapientiæ notiſſimo ſequuta tota malorum ſeries. Sed horum fuſiùs tractandorum alius dies.

Nunc itaque ad indiuiſum punctum de origine 819
permiſſionis redeuntes, teneamus, ac repetamus, eam haud ultrò, & quaſi à ſe à Deo intentam; & ſi quid hoc circa occurret, quod explicare neſciam, mihi illud deuorandum puto, etſi mandere nequeam: erunt alij innumeri maiores, & meliores, qui reſpondeant. Fortè maieſtatem Dei decet, ut aliquid occurrat ſemper inſcrutabile: nimirùm ſapientiſſimi etiam Magiſtri aliquid putant ſibi reſeruandum: & uileſcit quodammodo Magiſter, ſi nihil plus diſcipulo ſciat, & cuncta exhauſta ſint; indè etiam plus, & plus orare docemur. Verùm prudens quiſque ex tanto rerum ordine nobis paruulis reuelato, quanta reliquorum ſit concinnitas, quantus ordo, quæ pulchritudo, quanta nobis, cum eũ uidebimus, reſeranda ſuperſint? non tam facilè credat, quam uideat.

Duplex hominum via, altera Dei, altera ipſorum.

Ad quorum denique omnium fulcimen, explica- 820
tionemque addendum eſt, uias hominis in ſanctis ſcripturis duas inueniri, aliam iniquorum, iuſtorum aliam. Hanc Deus ſolus incipit; nos mox cooperatores ſuccedimus, nec eam, licet ſine nobis inceptam, perficit tamen ſine nobis Deus; unde eſt in ea aliquid, de quo gloriari poſſimus, non tamen in nobis, ſed in Domino, atque ab ipſo Domino, qui nullius planè eſt aſſentator, glo-

Digitized by Google

gloria, & honore coronabimur. At iniquorum uia tota eſt hominis: ab homine inſtituitur, ac perficitur; nec eſt quidquam in illa Dei, præter permiſſionem ſolam: ſed tota potiùs illa contra Deum; ad quam uiam defectus quilibet noſter reducitur. Nec in eam nos Deus permiſſione ſua ultrò inducit, nec deſerit ullum niſi deſertus; utque uniuerſa uia iuſtorum eſt ad Deum reuocanda, ita ad hominem iniquorum via eſt reducẽda tota; nec abſurdiùs eſt, illam ab homine, quam iſtã à Deo ordiri, ac minùs multò uia iniquorum eſt Dei, quam ſit noſtra uia iuſtorum. Poneres in homine diſpoſitionem, anſulam, colorem, uel quocumque id nomine uoces, quod uiæ iuſtorum initium quoquo modo foret, ex quo tota uiæ ſeries reſultaret. Error id eſſet, & Semipelagianiſmus. Muta vices, ac in Deo viæ improborum anſulam, & determinationem aliquam ponito, quæ quaſi primum ſit, ex quo deindè tota viæ ſeries. A Deo planè incipis, quæ Dei non ſunt, ne dicam aliud. Quidquid boni habes, accepiſti planè: quidquid non habes, quod habere oporteret, & deberes, non habes; non quia donare Deus noluit; ſed quia accipere noluiſti.

821 Dicebas, te noluiſſe accipere, quia Deus non dedit, vt velles accipere; & quidquid idem infinitiès reponerem, infinities te replicaturum idem. Verum ego repono, quidquid infinitiès replices, me toties idem reſponſurum, Deum nõ dediſſe, vt velles accipere, quia noluiſti. Sunt cordis noſtri infinita latibula, quæ ſolus ille nouit, qui non dat demùm; quia nos nolumus. Anſelmi ſubtilis extat declaratio loco citato. Nunc illud propono, vel quæſtionem tuam, vel reſponſionem meã eſſe fatuam; nam fatua eſt omnis in infinitum, & nunquam terminanda quæſtio, & opera. Supereſt, vt videamus, vter ſit fatuus. Ego in hominẽ demùm refero mala ſua; tu in Deum reijcere pergis non ſua. Tu ergo deſipis. Paulus, inquis, in figulum reicijt, quod vas in contumeliam dirigatur. At dixi, à Paulo acceptam maſſam humani generis, vt infectam peccato communi: hoc porrò a Deo cæptum nõ eſt, nec præordinatum, aut vllo modo illatum; ſed ab homine, quem in bonorum omnium abundantia ad optimum Deus direxit: ſed *Non accipimus, quia nolumus.*

clatus

elatus ille ex abundantia ipſa, vt Auguſtinus edocebat: & illa origo prima malorum. Neminē ergo vltrò Deus in contumeliam direxit, aut quoquo modo primitùs ordinauit. Iam ad quæſtionem redeo;nullus permiſſor primitus permittere incipit: Princeps vellet vtiq; nulla prorsùs eſſe in Regno peccata; at videt, eſſe adulteria, niſi permittat lupanaria; hinc coactus ſceleribus;ſcelera permittit. Ergo vel in Deum,vel in hominē (omitto nunc Angelos) referenda eſt origo prima malorum; nam Manichæos iam omnes deſpicimus. Infinita tua quæſtio in Deum eam refert: in hominem mea in infinitum reſponſio. Quidquid ergo nos aliquid lateat hoc circa,illud non dubium, quin deſipias tu, & non ego.

Nobis nota noſtra libertas. Pro his quoquo modo,& ſatis quidem ad præſens, 822
& vtilius fortè intelligendis non eos imitari volo, qui ad magnas, longaſque quaſdam decretorum Dei ſtructuras ire ſoliti ſunt: ad noſtram,quæ propior eſt,experientiam confugere ſatius duco,atque illam in teſtimonium aduoco, nimirum ſapientiſſime, altiſſimeque,vt ſolet, Eminentiſſimus Pallauicinus tom. de actibus humanis adnotauit,probauitque,noſtram libertatem eſſe vnicuique experientia ipſa ſua notiſsimam. Leuiſsima plane illa libido mortalium,qua tam anxij libertatem à diuina prædeſtinatione interemptam vel timent, vel etiam ineptiunt,ad eamque examinandam, ac intelligendam rapiuntur, cum interea ad manum, & in conſcientia habeat quiſque ſolutionem. Ecquis enim, vt de externis, magiſque manifeſtis actibus exemplum ponam, cum ſe tentatum ſentit,non experitur,ſe poſſe, ſi velit,continuo genuflectere, ac Deum orare,vel librū ſanctum accipere, vel cum ad fœminam pergit,in templum ire? Quis vice verſa qui tentatione oppugnatus; mox,vt ſtrenuè reſiſteret,ſe flagro vexare cæpit, expertus nō eſt,ſe potuiſſe,ſi placuiſſet,vt aliàs fecit,in cogitatione morari,eam fouere,ac ſimilia. Hæc, credo,uel ſimilia ſunt cuique experimento ſatis nota haud minus, quam ſit notum vnumquemque poſſe comedere,uel nō comedere hac hora, habemuſque hoc in ipſa conſcientia teſtimonium. Quis non conſpicit, ſe poſse,ſi uelit, libros ſanctos legere quotidie, orare multoties, Sacra-

menta

Digitized by Google

menta frequentare? & hoc genus alia facere? Et tamen nolunt communiter homines. Non ergo accipiunt; quia nolunt.

823 In eandem formã ſi quando de probitate, ac perfectione acquirenda omni ſtudio tractauit quis, expertus eſt, ſe à uigore, feruoreque illo negligentia ſua remiſiſse; potuiſse, ſi uoluiſset, vt primo die, ſe etiam deinceps gerere; nouit, non Deum ſibi, ſed ſe planè Deo defuiſse: inde natam remiſsionem maiorem; inde ſenſim ad maiora deuentum, atque veriſsimè ſe non accepiſse, quia noluit, habiturus vtique Deum promptiſsimum ad maxima quæque, ſi voluiſset. Quapropter etiã poſt cæptam perditionis viam, quã nos vlterioris permiſſionis dignos reddidimus, orare iubemur, vt orationibus interpoſitis congruentia aliqua detur diuinis conſilijs nos ad priſtinum reuocandi: porrò iubemur orare, nihil in fide hæſitantes. Quid verò eſt, in fide nihil hæſitare, quam nos certiſſimos, perſuaſiſſimoſque exiſtere, Deum nobis haud defuturum, nec vltrò, & à ſe perditionem permiſſurum? Si enim ita permittere poteſt, iure hæſitabo, & dubitabo, num vltrò ſtatuta permiſſione quidquam ſint profuturæ orationes? *Pulſate*, inquit, *& aperietur vobis: non hortaretur nos, vt pulſaremus* (ait Auguſt. in pſalm. 33. in proœm.) *ſi nollet aperire pulſantibus: petite*, inquit, *& accipietis*: non nos omnes ad petendum hortaretur, ſi alicui nollet donare: omnes orare inſtituit, *& ne nos inducas in tentationem*: non omnes ita inſtitueret, ſi alicui aut orationẽ negare, aut peccatum permittere præſcripſiſſet. Forent hæc Dei dicta planè deluſoria.

Notum, à nobis incipere perditionem.

824 At Auguſtinum his maximè in cauſis prætergredi durum mihi planè foret. Illius ſupra quamdam expoſitionem oppoſuimus quaſi intentioni noſtræ aduerſam de Magiſtro, qui omnes in Ciuitate litteras docet, non quidem, quòd doceantur omnes, ſed quod nullus niſi ab eo doceatur. Ita vtique Deus voluntate docente eos ſolos vult ad veritatis cognitionem venire, qui re ipſa veniunt: ſicut ſimili voluntate ille Ciuitatis Magiſter ſolùm vult docere, quos docet: at voluntate inuitante, vocante, ſolicitante neminem excludit Deus: omnes inuitat, & vocat: ſicut & Magiſter ille quoslibet

bet paratus eſt docere nullo excluſo. Quæ tamen omnia alibi demum ad formam magis ſcholaſticam redigentur.

Ex hac duplici quæſtione multa tum ad ſcholas, 825
tum ad mores deducerem, niſi properarem. Illud vnũ non omiſerim, quod palam ſequitur, Deum nec vnum quidem vel reprobare, vel condemnare, quem ſaluis ſapientiæ ſuæ legibus, ſenſuque ſaluare queat: ſolum ergo eum numerum damnat, quem ſapientia ſua præſcribit: neminem verò vltrò.

QVAEST. LXII.

Vtrum ex hactenus conſtitutis depromantur idonea, ac vera fundamenta ad veram, facilem, expeditamque reſolutionem Chriſtianæ fidei?

PArcent nobis ſcholarum inintelligentes, ſi hoc ſcho- 826
larũ in puncto, quod illas ferè conterruit, ac tota earum, quanta eſt, ſubtilitate vix videtur ſuperatum, ipſarum more, vocibus, diſtinctionibus, ac ratione agedi vtamur: illud dandum indoctioribus vt res abſtruſas, quantum licebit, minus abſtruſè diſſeramus, reddamuſque tractabilia etiam parum ſcholaſticis.

Quid ſit reſolutio in præſentia?

Ergo vnaquæq; res ad ea, ex quibus, vel à quibus 827
etiam conficitur, quodammodo dicitur reſolui, ita vt quoad præſens reſolutio, quæ analyſis quoq; vocatur, vix ſit aliud, quam rei vniuſcuiuſque in ſua principia, cauſaſque ſuas reductio. Fides autem, cum inſtar aliarum rerum ſua quatuor vulgata cauſarum genera ſortiatur, ad illas omnes poteſt reſolui; & de tribus res eſt facilis, ac expedita; nam ſi quærant, vbi ſit fides? per quod cauſa materialis denotatur, *eſt* (inquis) in intelle-

ctu;

ctu: ſi à quo illa ſit, quærant, ideſt, quam cauſam efficientem obtineat, reſpondes, intellectum, & Deum: ſi cur ſit, rogent, vel cuius gratia, ſeu quis illius finis, dices, finem eſſe vltimum quidem Deum, proximiorem, quod homo viator viam noſcat, qua ad finem ſuum contendat: eſt enim *lucerna lucens in caliginoſo loco*; finis autem proximus lucernæ, qua in obſcura nocte vtimur, eſt, vt viam oſtendat, & dignoſcamus. Si demùm quærant, quid ſit fides, per quod cauſa formalis conſtitutiua inquiritur, facilè reſpondeas, fidem ſumi vel pro actu; & ſic fidem (de qua eſt ſermo) nil eſſe aliud, quam credere Deo: quid ſit autem credere, & ab omnibus intelligitur, & alibi à nobis cum Auguſtino præſertim, & Thoma declaratur; vel ſumi pro habitu, & ſic eam nihil eſſe aliud, quam virtutem Deo credendi.

828 Hæc cum ita ſint facilia, habet tamen fides cauſam aliam, quam ſcholæ ad formalem reducunt, & formalem extrinſecam compellant, ideſt, motiuum illud, propter quod fidelis credit myſteria ſancta fidei, & præbet aſſenſum. Non illud huius loci eſt, vt diſquiramus, quodnam ſit illud motiuum, vi cujus credis, & quod obiectum etiam formale nominant, an authoritas Dei, an authoritas Eccleſiæ, an miracula, an omnipotentia, vel alia quoque attributa Dei? de quibus, & ſimilibus pridem determinauimus, & determinabimus aliàs; nunc autem ex his ſcholarum diſſidentibus ſententijs antiquam illam, ac vniuerſaliter receptam verã eſſe ſupponimus, quæ fidem ſolùm, & ex integro ad vnam Dei authoritatem reſoluit, & vt ſcripturæ ſanctæ paſſim efferunt, cauſam credendi totam conſtituit ipsã illam authoritatem, quæ ſcilicet nec fallit, nec fallitur: de modo ergo, quo ad eam reſoluatur, & qualiter quæſtio de fide, cur ſcilicet, vel quo motiuo credas, per illam ritè dirimatur, hoc opus, & hic labor præſens totus eſt.

829 Etenim, vt ritè, & Chriſtiana fide Deo credas, hæc planè duo poſtulantur, & quòd Deus nec fallatur, nec fallat: & quod aliquid dixerit, & reuelauerit; & ſic fides in Deum reuelantem, ac dicentem reſoluitur; & hoc idem eſt apud nos, atque ad authoritatem Dei, vel ad verbum etiam Dei illam reſolui; authoritas enim

Digitized by Google

quoad præſens, , & quâ fidem meretur, eſt infallibilitas illa ſumma, & rectitudo in cognoſcendo, & veracitas identidem ſumma in dicendo, ob quas Deus nec falli poteſt, neque fallere: nec aliæ authoritates Deum fide dignum efficiunt: atque hæc nunc ſuppoſita de fidei motiuo ſententia ex toto fermè opere noſtro deducitur. Ad verbum item Dei fidem reſolui perindè eſt, atque eam reſolui in Deum dicentem, & reuelantem; ſicut verbo Dei credere idem eſt, atque credere Deo dicenti; vti credere verbo amici idem, atq; credere amico aſſerenti: ſiue hæc cuncta motiuum credendi conſtituant, ſiue alia conſtituant, alia ſolum ſint conditiones, quæ ſunt lites alio loco decernendæ, & decretæ.

Reſolutionis fidei difficultas.

ROgas itaque, quo motiuo, & cur myſterium Incarnationis credas, & cur magis ea, quæ Eccleſia Catholica tenet, quam quæ Congregatio Caluiniana? Si, vt par eſt, reſpondeas, quia Deus illa reuelauit, & tradidit; non autem, quæ Caluiniſtæ tenent. 830
Mox obſtrepunt, & dicunt, de eo eſſe totam quæſtionẽ; neminem quippè dubitare, credenda firmitèr ea, quæ Deus reuelauit: vnumquemque autem dicere, ſua eſſe à Deo reuelata, & non alia: vel ergo pergis ad vlteriorem cauſam aſſignandam? & iam tunc non ad verbum, & teſtimonium Dei fidem reſoluis, ſed ad vlteriorem illam cauſam: & quæ deindè illa ſit, nequit aſſignari, vt mox adiungam: vel in ipſa prima reſponſione ſiſtis, & hæres? & tunc clamant, te nihil reſpondere, atque vitium illud committere petitionis principij: tunc ſcilicet hoc vitij committitur, quando de aſſerto quæſitus cauſam, & rationem reddis, nec probas, quam in primis, & ante omnia negat tibi aduerſarius: nil autem magis negat nobis Caluiniſta, quam ea, quæ in Eccleſia creduntur, fuiſſe à Deo reuelata, & dicta. Si porrò ad Eccleſiæ authoritatem recurras, ridet Paræus: atque progreſſum tuum perindè dicit eſſe, ac ſi diceret quis; Mater eſt proba, quia filius dicit: & filius eſt probus, quia dicit Mater: vel ſic: Turcica Eccleſia eſt vera,

quia

quia Alcoranus dicit ; & Alcoranus verus, quia Turcica Eccleſia dicit . Vnde enim ſciamus , Eccleſiam eſſe veram, niſi quia Deus, vel ſcriptura dicit? vndè rursùs, Deum, vel ſcripturam id dicere , niſi quia ipſamet Eccleſia conteſtatur ?

831 Vt verò cauſā altiùs repetamus, ſumatur hæc oratio: *Deus reuelauit.* Huius aſſertionis veritas, niſi aliundè probetur, eſt nobis prorsùs obſcura, & ignota ; at veritati obſcuræ, & nobis ignotæ aſſentiri non poſſumus per ſe, & propter ſe ; nec alia de cauſa ad aſſenſum concluſionis neceſſariæ nobis ſunt probationes, & principia nota : & vbique ſanè obſcura , & dubia reducimus ad clara, & certa; & qui in obſcuris, incertiſque ſiſtit , apud omnes deridetur . Impoſſibile eſt ergo , quòd intellectus per aſſenſum feratur ad veritatem eius aſſertionis, *Deus reuelauit*, per ſe ipſam , & propter ſe : ergo fidei quæſtio nequit per illam vltimò terminari . Rursùs nequit intellectus ad aliquam aſſertionem ferri propter ipſam, quæ, an falſa ſit, an vera, minimè conſtat per ipſam: at id contingit in aſſertione prædicta: illi igitur intellectus nequit aſſentiri potiùs, quam diſſentiri; quandoquidem aſſentiendi nullam potiùs videt cauſam, quā diſſentiendi ; hærebit ergo, nec ad credendum mouebitur intellectus . Nimirùm & apud Caluiniſtas eſt, *Deus reuelauit*, & apud nos : illud illorum iuxta nos ad fidē non mouet, quia eſt poſitio voluntaria , & non probata: ergo & noſtrum, *Deus reuelauit*, haud mouerit; quia idem manens idem, vt eſt axioma , ſemper eſt natum facere idem. Si autem dicas, apud nos prædictam aſſertionem conſtare probationibus : ergo ad has probationes deducetur demùm fides noſtra , eritque illa, vt ſubiungam, diſcurſus potiùs quidam probatus , & theologicus, quam fides , quæ non probat, ſed credit.

Veritas fidei nobis ignota, & neutra niſi aliundè probetur.

832 Sunt qui hìc ad auxilium voluntatis confugiant, quaſi voluntas , quia credendi obligationem præſentit, valeat intellectum determinare , & captiuare ad aſſenſum, vtque credat res fidei propter obiectum obſcurū, & ignotum; ſeu propter veritatem nobis obſcuram diuinæ reuelationis, & teſtimonij . Sed verò vides, tantumdem reponi poſſe à Sectarijs . Opponunt nobis denuò nuper obiecta . Addent , fruſtra hic aux[illegible]

Nequit intellectus ad incerta , & ignota à voluntate cogi.

voluntatis implorari, idque à priori conſtare, & à ſimili, & ab inconuenienti. A priori quidem; quia prorſùs repugnat, intellectum ferri ad obiectum niſi ſub ratione veri, ac niſi veritate mouente, & quæ præter veritatem ſunt, præter ſphæram ſunt intellectus, nec hoc in ordine immutari quidquam à voluntate poteſt, nec captiuari intellectus, vt affirmet, quæ verane ſint, ignorat, potius quam vt neget, quæ vera eſſe dignoſcit. A ſimili; quia nec intellectus, nec Deus cogere voluntatem poteſt, vt ea amet, quæ tamquam bona repræſentata non ſunt, nec viſum, vt cernat coloris expertia. Ab inconuenienti; quia poſſet alioqui voluntas id imperij exercere in intellectum, ut illum cogeret ad iudicandum aſtra cœli eſſe paria, aut impares arenas maris, vel herbas camporum. Ne autem hæc alia valeat voluntas, cauſa tota eſt, quam dicebamus, intellectum ſcilicet niſi ſub ratione veri non duci, nec niſi vera, quæ vt talia repræſentantur, & apparent, affirmare. Atque tota denuò difficultas inſtauratur. Scilicet apud omnes conuenit, vt dubiam neſcio quam Scoti poſitionē nunc prætercam, fideles minimè poſſe aſſentiri myſterijs fidei propter ſe, v.g. Incarnationi, vel Euchariſtiæ: idque non ob aliud, niſi quia Incarnatio ſecundum ſe, & præcisè propoſita, nec aliundè probata, nec vera nobis apparet, nec falſa, ſed incerta, & dubia, & vt vocant, neutra: idcircò ad affirmationem opus habemus diuino teſtimonio, & quærenti, *cur credamus Incarnationem*, non reſpondemus, propter ipſam, ſed dicimus; quia Deus reuelauit. At, vt explicatum eſt, hæc aſſertio, *Deus reuelauit*, eſt ſimiliter dubia, incerta, & neutra, ſumpta in ſe ſola, & ſine alia probatione, & cauſa. Opus eſt ergo alia cauſa, & probatione, ad quam demùm fidem reſoluas.

Motiuū credendi rebus creditis parificatum.

833 Iam hic vndique ſunt anguſtiæ: quodcumq; enim moliaris, imminent vel Scylla, vel Caribdis. Si cauſam aliam nec quærere placeat, nec reddere, non ſatisfacis, & hæres in luto. Sed placeat illam quærere. At occurrit mox, te deſtructum ire fidem, vbi de ea tuenda laboras; ſi enim eam aliò, quam ad Dei verbum, & teſtimonium deducas, iam hoc ipſo illa deſinit eſſe fides diuina: quia fides diuina præciſè, & hac vnica de cauſa

Fides per ipſam eius aptam reſolutionem videtur ſubuerti

cre-

credit, quia Deus dicit, nec alijs probationibus innititur, ſed ſolùm,& priuatiuè Deo dicenti. Ac rurſùs vel cauſa illa vlterior tandem eſt obſcura, & vrgebunt prædicta omnia; vel manifeſta, & clara;& tunc,ſicut priùs, fidem perimis, pro qua tuenda aggrederis vlteriorem cauſam conquirere; fidei enim Chriſtianæ ea eſt indoles, vt ſit obſcura, & idcircò meritoria, vt ſacræ litteræ concelebrant, ſalutem æternam, & multa alia credentibus promittentes; omnis autem aſſenſus motiuo claro, & cauſæ manifeſtæ innitens;ipſe quoque manifeſtus eſt, & clarus; & cognitio vbique ſapit naturam obiecti, atque obiecti clari ſemper eſt clara cognitio, ut à priori, & uniuerſaliſſima cognitionum omnium inductione eſt perſpicuum. Ac demùm uel cauſa illa firmiſſima eſt, & par firmitati fidei? uel non ita firma, ſed infirmior, & impar? Si hoc poſteriùs, fruſtrà quæritur,nec in ea collocari poterit firmitudo fidei potiùs, quam domus firma ſuper arenam. Iam autem cauſam firmitati fidei parem, præter diuinam aſſertionem, planè inuenias nullam: quæ ſcilicet fides, ut Baſilius epiſt.43. ad Gregorium Niſſenum ſcribit, *ſupra rationales methodos animam ad aſſenſum trahit*; & Auguſtinus l.7.confeſ. cap.3. *faciliùs*, inquit, *dubitarem,me viuere, quam vera eſſe, quæ audiui: habemus* quippè *firmiorem propheticum ſermonem*, 2. Petri 1. quo uerò firmiorem? vtique omnibus cauſis ſcientiarum, omnibus noſtris experientijs, & obiectis notis, ut loco ſuo cum communi Theologorum ſententia declaramus. Si ergo firmitas fidei ſoli firmitati prophetici ſermonis, & Dei teſtimonij commenſuratur; nihil autem ſub cœlo, & inter nobis manifeſta eſt eidem non impar, quid cauſam aliam quæram, ad quam ſi fidem reduco, uideo, me illam de loco ſuo, de dignitate ſua, ac firmitate, eadem opera pulſurum?

Nequit fides aliò, quã ad Dei verbũ reſolui.

Digitized by Google

Aliquorum hoc in loco labores inutiles.

PLacuit nihilominùs aliquibus cauſas alias quærere: 834
ex quibus aliquas quambreuiſſimè percurramus. Nonnulli ergo quædam interna diſcernicula ponunt, quaſi uerò fidelis, dum credit, intùs percipiat, ac experiatur, ſe Deo dicenti credere, atque ſua interiori experientia certior efficiatur de ueritate, & exiſtentia reuelationis; experitur enim, ac diſcernit, Deum ea reuelaſſe, quæ credit. At huius diſcerniculi nos retrò meminimus, oſtendimuſque, nil eiuſmodi plerumque percipi à fidelibus. Rursùs autem tantumdem reponit Caluiniſta, & ad inacceſſum conſcientiæ tribunal Sectariorum more appellatur, cunctaque manent incerta, & in confuſo. Præterea uel fidelis ad hanc ſuam experientiam fidem reuocat? & tunc fidem deſtruit, ut nuper adducta demonſtrant: uel fidem ad experientiam ſuam non reuocat? & tunc abit ad reuelationem in ſe obſcuram; & urgent paulò ante obiecta.

Nihil ad præſens iuuat ſectariorũ inſtinctus

Ex quo à fortiori Sectariorum quoque effugium 835
occluditur ad inſtinctum internum abeuntium. Reſeratum eſt ſupra, atque integra quæſtione exploſum hoc illorum arcanum de occulto inſtinctu. Ille prætereà nil confert ad præſens, vt nuper indicata demonſtrant. Teſtimonium Dei, aiunt, verbum eſt lucidum, illuminans oculos, & ſapientiam præſtat paruulis: illud ergo ſe ipſo innoteſcit, ac dignoſcitur. Cæterum hæc, & quæ de vnctione ſpiritus obtendunt, expoſita ſunt multifariam ſuprà. Si deindè ad eum inſtinctum fidem reſoluunt, tantumdem Mahometus reponit; ac fides denique ad experientiam deducitur: de quo mox alia.

Via Nominaliũ inſufficientiſſima.

Iam in extremum aliud adacti ſunt quidam ex 836
ſchola Nominalium, vt ſcilicet fidei cauſam totam reducerent ad res perſpicuas. Eſt enim in mundo ſatis conſpicuum, ac fermè viſibile, Chriſtianam religionem modis mirabilibus, & diuinis fuiſſe pridem fundatam,

diffu-

Digitized by Google

diffuſamque per orbem; mox illuſtratam inuictis ſine numero martyribus, inſignitam ſanctis ſine modo præclaris, ſapientium ingenti numero, gentium, ac populorum immenſa multitudine, nouis deinceps miraculis, nouis quotidie ſanctis, nouis in dies martyribus. Ex his porrò cunctis accreſcit Eccleſiæ eminens quædam, ac manifeſta authoritas, ſplendor ingens, & decus. Ad hanc ergo Eccleſiæ cõſpicuam authoritatem fidem putarunt reuocandam, & reſoluendam: & quiſque de fide ſua rogatus (aiunt) per hanc manifeſtam cauſam, quæſtionem totam dirimit tam tutò, vt rogari ampliùs iure nequeat: adducunt tritum illud ab Auguſtino ſuffragiũ: aſſeruit enim ſe in fide teneri authoritate Eccleſiæ. Eſt verò, vt hoc obiter claritatis ergo adiungam, Eccleſiæ duplex authoritas: alia manifeſta, & quaſi viſibilis ex nuper memoratis, atque ſimilibus coaleſcens; & de hac ad præſens Nominales loquuntur: alia inuiſibilis in ſe, & prorsùs occulta non ſecus, aut minus, quam Dei reuelatio, & priori illa firmior, & certior: & de hac in præſentia non agunt.

837 Enimuero cuncta hæc nihil ſunt, & corruunt ex adductis paulò antè. Iam ſcilicet ſic fides haud fides erit, ſed diſcurſus vel theologicus, vel moralis, vel vtrumque; ſi quid ſupererit fidei, id erit de fide humana, & nihil de diuina; vbi nil Deo creditur, ſed hiſtorijs, ſed martyribus, ſed miraculis, ijſque in quantum manifeſtis, & probantibus. Fidei obſcuritas tollitur, & ſic ipſa tollitur. Cuncta illa motiua firmitate nõ æquãt teſtimonium Dei; ac proindè nec firmitudinem fidei Deo præſtitæ; firmiore fides indiget prophetico ſermone, & quæcunque nobis manifeſta eſſe poſſunt, & ipſum quoque incorruptibile cœlum, & terra tranſibũt, peribuntque priùs, quam prætereat verbum Dei, aut fides illi connixa, illi commenſurata. Et ne in re clara ſim operoſior, hi mihi videntur eorum cenſuram incurrere, qui domum firmam moliuntur collocare ſuper arenam; agereque contra vniuerſam ſcripturam.

838 Oculatiores alij haud pridem acceſſere afflictis Nominalium rebus viſi ſibi afferre auxilium, nec in totum accepta, nec in totum reprobata ipſorum cauſa, ſed viam quamdam mediam ſectantes, dixerunt, & ad *Nihil minus alia ſeminominalium.*

motiua illa conſpicua Nominalium, & ad Verbū ſimul Dei fidem reuocandam : partim hinc , partim indè illā moueri : vtrinque cuncta componi: à uerbo Dei fidem nanciſci ſupremam illam firmitatem : à motiuis autem illis perſpicuis ſatisfactionem , vt ita dicam , & expeditionem , per quæ ſcilicet habet quis cauſam,quare myſteria fidei noſtræ credat, eaque potiùs ſectetur, quàm aliarum religionum figmenta , & quæſitus de fide nullo ſeſe negotio expediat : hoc verò vt explicent, & tueantur , remotiſſimas paritates hùc euocant, quæ cum ſint in nullo ſimiliū, nec parium, immeritò ita appellentur. Hæc verò promouit potiſſimū celebris hac ætate Author Ioannes Martinez de Ripalda . 839

Remouetur. Cæterùm hæc nil iuuant cauſam Nominalium : parùm quippè intereſt,ſiue ſolùm in arena , ſiue in arena ſimul, ac firma petra volueris domum firmam extruere . Fides deindè non ſimplex , ac pura fides erit, ſed quædam commixtio : quà enim Deo credit , fides erit ; quà reliquis illis mouetur, nō fides erit,ſed aliud. Ac rursùs vel fides ad Verbum Dei fertur propter probationes illas manifeſtas ? & tunc ex integro fides ad eas reſoluitur,& tota cauſa Nominalium aſſumitur,nilque fidei ſupererit : vel partim ſaltem fertur fides ad Verbum Dei propter ſe, quo ſenſu communis ſententiæ iudicat, fidem totaliter ad illud ferri propter ſe : & tūc ea omnia vrgent, quæ ſupra oppoſita ſunt ; tam enim, eodemque modo implicat, intellectum ex vero non apparente,nec agnito ſiue ex integro , ſiue ex parte moueri ad aſſenſum ; & vndè iſti partialem motionem exponent, totalis , ac integra motio identidem explicabitur . Idcirco hæc ſententia omnium reliquarum inconuenientia incurrit. Illa verò mihi præterea diſplicuit ex eo, quòd fides accipiat , vt teſtatur Paulus, verbum Dei, non ſicut uerbum hominum , ſed ſicut uerè eſt , ut uerbum Dei: at uerbum Dei , ſi ut tale illud accipias, ſe ſolo meretur aſſenſum , nec alijs adminiculis, nec commotiuis indiget: quid enim concludentiùs rem quamlibet ſtatuat, firmet, fundet , quam Dei teſtimonium ? quod propterea ſi ut ſe ſolo inſufficiens , & ut indigens ſuſceperis, non quale eſt, & ut Dei teſtimoniū accipis , ſed quidpiam aliud eo nomine, ludiſque uocibus.

Digitized by Google

bus. Etenim infallibile, vt infallibile; connexum ut connexum concludit ſe ſolo, & ſufficit,& ſuperabundat ad aſſenſum: at verbum Dei ſuper omnia eſt infallibile, & connexum ſuper omnia: & abs re ſunt hoc loci illæ concauſæ naturales, & ſupernaturales. Libens alia ſubticeo.

840 Imò verò hi Theologi aguntur demùm in tranſuerſum, & cum à clariſſimis incepiſſent, ad obſcuriſſima tandem deuoluuntur: abeunt enim ad latebras neſcio quas modi tendendi, vt vocant, quaſi fides totam firmitatem, certitudinemque non tam ex obiecto ſuo ſortiatur, quam ex ipſo ſuo modo tendendi. At verò tantumdē repoſuerit quilibet cuiuslibet religionis cultor. Inciditur item in ea, quæ de diſcretione interna, deque inſtinctu interno dicta ſunt. Peccatur enormiter in Philoſophiam, quæ meritis obiectorum parem aſſignat in cognitionibus firmitatem, ac certitudinem, nec maiorem, nec minorem, idque demonſtrat: & ridiculū eſt planè, fidem humanam, vel cuiuſlibet fallibilis obiecti cognitionem fidei diuinæ in certitudine de facto, vel de poſſibili adæquare. Peccatur non minus in Theologiam, quæ ex firmitate verbi Dei fidem firmam tuetur, idque apertis ſcripturæ locis commonſtrat. Peccatur demùm in omnia, dum acceptionem certitudinis cunctis notiſsimæ tranſmutant, quaſi nil ſit aliud cognitionem certam eſſe, quam illi ineſſe aliquid, quo falſa eſſe repugnet. Id enim habent cognitiones ſupernaturales omnes, quas quippe repugnat falſas eſſe propter multa; nec interea omnes illæ certæ ſint. Quin multorum eſt opinio, omnes omnino cognitiones veras illius eſſe indolis, ac naturæ, vt falſæ eſſe nequeant, quas idcirco appellare ſolent intrinſecè veras; nec tamen ideò vel ipſis, vel alicui contra ipſos id inanitatis venerat in mētem, vt dicerent omnes cognitiones veras futuras eſſe certas. Ad hæc porrò ab hoc loco remotiſsima curſim ſignificanda cogunt, qui quidlibet quolibet adſportant.

Hæc demū opinio omniū implexiſſima.

Digitized by Google

Vera rem explicandi principia.

CVm ergo & rei difficultas,ac pericula innotuerint, 841
& aliorum caſibus diſcere hactenùs licuerit, eam iam exponere aggrediamur. Nec nobis inter exponendum opponant, aut nil nos noui adducere, aut nil aliud Nominales,alioſue nũc oppugnatos voluiſſe.Nec enim id probro ducemus,ſed laudi:accipimuſque perlibenter Nominales,aut alios quoſcumque,ſi nõ ſenſu impugnato,ſed noſtro, & mox exhibendo procedent: imò nil nouum inducere eſt conſilium, ſed communem ſententiam expeditiſsimam reddere, ac Sectariorum clamoribus occurrere.

Primum veritatis noſtræ euidentia,& certitudo.

Primum itaque ex toto noſtro labore, ſi omnino 842
vanus ille non fuit, hoc accipitur, quod multoties, ac multipliciter fuit confectum,ſcilicet eſſe moraliter, ac pleno ore certum, & euidẽs,religionem noſtram,fidem noſtram, id eſt, Chriſtianam catholicam, ſeu re uera Chriſtianam fuiſſe à Deo traditam,atque ab ipſo reuelata omnia,& ſingula illius myſteria, extitiſſeq; eorum omnium reuelationem,& aſſertionem. Vnde hæc aſſertio,*Deus reuelauit*, non eſt nobis abſolutè obſcura, ſed certa,euidens,ac manifeſta, nec aliud Sãcti Patres apologijs ſuis,& de religione, & de Eccleſia libris procurarunt, quam vt hoc concluderent, & demonſtrarent, id eſt,ad omnem certitudinem deducerent; vt quippe poſtulatum fuit operis exordio, facultas hæc non ſtrictè demonſtrat, ſed moralem certitudinem, ac euidentiam ingenerat,& indiſciplinati erit plus velle. Fruſtrà verò eſſet,ac nimis vitioſum, ſanctorum Patrum teſtimonia pridem exhibita denuò proferre in præſentia.

Oppoſitio.

Scio equidem, & non ſemel in ſuperioribus indi- 843
caui,ac dolui aliquorum hoc circa ſcrupulos, exiſtimãtiũ,conclamatũ eſse de fide,ſi certò cõſtet, ſi euidentèr innoteſcat à Deo reuelata fuiſse illius myſteria;putant enim hac ex euidentia diuinæ reuelationis euidentia,ac apparentia continuò reddenda myſteria omnia fidei, cum intereà fides,vt non negamus, & Paulus teſtatur, argumentum ſit non apparentium: & hoc vt euincant, ſyllo-

ſyllogiſmos conficiunt, quos credunt in bona forma conſtitutos, quorum medium ſit diuina reuelatio, quam moralitèr euidentem aſſerimus; concluſio verò myſterium reuelatum, in hac vel ſimili forma: datur, quidquid Deus reuelauit dari: at reuelauit Incarnationem; datur ergo Incarnatio. Vbi maior eſt lumine naturæ nota; minor per nos euidens: ergo & concluſio; nam ſyllogiſmus eſt, aiunt, in forma. Hinc obſcuritas tota fidei tollitur, & tollitur conſequenter libertas, & meritum, & tota fides vno uerbo. Licet deindè ſolutionem aliqua hæc obiecta haberent; at inconſultum uidetur rē totius de religione negotij potiſsimam, & laboris noſtri quaſi finem, & fructum incertis, & vt plurimùm probabilibus, non autem omninò certis principijs alligare.

844 Scio inquam, & dolui non ſemel hos ſcrupulos. Mirandum tamen non eſt, ſi certitudini, & euidentiæ veritatis noſtræ fidei nos uelimus eius reſolutionem, & operis noſtri finem alligare, cum in eo nil ſit actū aliud, quam vt viam oſtenderemus illius comparādæ euidentiæ, & ex uia oſtenſa eam demùm concluderemus; vt, niſi fallor omninò, palam effecimus. Et his quidē obiectis magis hic me impediunt alia explicaturum, quam premerēt reſponſurum; quippe oſtendi ſupra, ipſos etiā aduerſarios ſub conuertibilibus vocibus eamdem euidentiam tutari: nil rurſus in materia religionis eſse in tuto illa negata: vix denuo ab vllo citra inconſiderationem negari, ab aliquibus, vel ab aliquo fidelium eam euidentiā de Deo loquente fuiſse habitam; ſiue à Moyſe, ſiue ab Apoſtolis ſanctis, ſiue à tribus illis transfigurationis Dominicæ oculatis teſtibus, ſiue à Lazaro reſuſcitato, ſiue à Matre Dei, ſiue ab Adamo, Angeliſue viatoribus: nec cum eo, qui cuncta hæc in ſpecie propoſita & conſiderata negauerit, volo quidquam: horum tamen quilibet per fidem ambulauit: fides autem ſecum affert obſcuritatem, libertatem, & meritum in viatoribus, & collabitur tota oppoſita moles, vel vnius ſolius admiſsa exceptione: imò quid dixerint de ſanctis Purgatorij animabus, fidē licet ſine merito habentibus, quia quandiu nō uenerit, quod perfectum eſt, id eſt, Dei cōſpectus, haud euacuatur, quod eſt ex parte, id eſt, fides ex 1, ad Corinth. 13. an non agnoſcunt illæ magnæ ani-

Digitized by Google

mæ, ſeſe veram in via religionem tenuiſse? ſeſe idcircò
non ad inferos miſsas, ſed deſituras pœnas exoluere?
Hæc ego certitudo, & euidentia haud pugnat cum na-
tura fidei,haud reddit myſteria apparentia;etc.hocque
puto non ſolum probabile, ſed certum,& manifeſtum,
locis proprijs rei huius conſideratis, & omiſsa authori-
tate extrinſeca negantium. Syllogiſmi porrò ab ipſis
obiecti, vt in puncto ſummularum ſummuliſtis vtar no-
minibus,ſolum ſunt in forma, & concludunt de dicto;&
numquam de re,& de myſterio: quod exponendi locus
hic non eſt. Adiunxique ſupra,niſi prorſus delyro,exē-
plum palpabile de veritate demōſtrationum Euclydis.

Nunc ergo citra metum reſumamus prædictum 845
principium, in hoc negotio mea quidem ſententia ca-
pitale. Moralitèr certa eſt, & euidens hæc aſsertio,
Deus reuelauit myſteria Chriſtianæ religionis, & fidei, id
eſt,catholicæ,vt probauimus toto hoc opere; nec enim
aliæ ſunt Chriſtianæ niſi penes nomen,nec alia vlla mū-
di religio certitudine iſta,& euidentia gaudet; imò om-
nes illæ ex hac noſtræ euidentia, & certitudine certò,&
euidenter deprehunduntur falſæ.

Secundum diſtinctio euidentiæ teſtimonij Dei ab ipſo teſtimonio.

Porrò hoc in obiecto, *euidens,& certum eſt, Deum* 846
reuelaſſe,& dixiſſe myſteria omnia noſtræ fidei, inſunt duo,
ſcilicet & Deum illa dixiſse,& reuelaſse; & certitudo,&
euidentia talis diuinæ reuelationis, ac teſtimonij; ex
quibus duobus alterum fides aſsumit,altero omiſso, id
eſt, Dei reuelationem, & teſtimonium ſine adiacente
euidentia. Quod quidem duobus obuijs exemplis qui-
libet etiam indoctus intelligat. Eſt enim cuilibet ma-
nifeſtum, voluntatem non amare niſi bonum agnitum,
repræſentatum, ac propoſitum,apparenſque: at non
ideò voluntas cognitionem, vel apparentiam cogitur
amare: imò & odiſse poteſt: ac vice verſa amare ali-
quandò cognitionem mali,& odiſse malum:vti ſemper,
ac neceſsariò Deo glorioſo accidit. Aliud exemplum
eſt. Vt ego authoritate ſancti Auguſtini mouear ad ali-
cuius doctrinæ aſsenſum,opus eſt, mihi innoteſcat,hoc
ſcriptum, vel hunc librum eſse Diui Auguſtini: hoc ve-
rò ſæpè innoteſcit ex titulo librorum, vel ex probi viri,
probatæque fidei teſtimonio. Tunc ego non teſtimo-
nio huius motus, qui poteſt eſse doctrinæ illius igno-

rans,

Digitized by Google

rans, ſed ductus ſolùm Auguſtini ingenti autoritate difficili alioqui doctrinæ libentèr conſentio. Eccè fides humana Auguſtino præſtita Auguſtini teſtimonium aſſumit, omiſſo altero de teſtimonio Auguſtini teſtificante, qui multotiès ineptiſſimus eſt, vt me partim, vel ex toto ad doctrinæ ſibi ignotæ aſſenſum commoueat: id quod crebrò, & paſſim nobis accidit in fide humana, duplici adæquatè diſtincta concurrente fide, & altera credis, aliquid à Petro dictum; altera rem ipſam à Petro dictam ob eius tibi probatam veracitatem. Similitèr etiam per ſenſum paſſim percipimus hoc, vel illud abſens, vel occultum, ac auribus noſtris inacceſſum à Petro nobis aſſeuerari: cuius illud teſtimonio credimus, nec ſenſus, aut indè hauſtam euidentiam de Petri affirmatione in partem motiui ſuſcipimus pro re credenda, v.g. interna Petri cogitatione, cuius nil ad ſenſus. Quæ niſi fallor, ſunt clara, & indubitata. Similiter itaque fides diuina, ex toto illo complexo, *euidens eſt, Deum hæc myſteria reuelaſſe*, omittit euidentiã illam, & aſſumit, qua moueatur, Dei reuelationem, & autoritatem. Quæ in ſcholis particulis ſpecificatiuis, vel reduplicatiuis formalizant, dicendo fidem, v.g. moueri verbo Dei euidenti, & apparenti quidem; non autem in quantum apparenti, & euidenti. At nil volui per has reduplicatiuas determinare; tum ne ſim obſcurior; tum quoniam reduplicatiuæ multoties non cauſam rei, ſed præuiam conditionem ſignificant: dicimus enim, ignem niſi vt applicatũ non comburere, & ſimilia, quin tamen applicatio, vel ex toto, vel ex parte comburat.

Fides ſoli Dei verbo innititur omiſſa euidẽtia.

847 Et quidem, vt motionem illius euidentiæ ex integro abigamus à fide, adeſt quoque explicatio alia à poſteriori ex eo, quòd firmitas, & certitudo datæ fidei, haud commenſuretur illi euidentiæ, nec probationibus illam ingenerantibus. Id quod, vt iam productis exemplis inſiſtamus, palam cernitur in fide humana. Aliquandò enim, imò communiter de exiſtentia affirmationum hominum habemus euidentiam phyſicam palpabilem; aliquandò non tantam: in præ[illegible] rò deindè fide non hoc reſpicimus, ſed [illegible] veracitatem affirmantis, & ſecund[illegible]

Euidentia veritatis nihilmouet ad fidem.

Digitized by Google

merita aſſenſum præſtamus firmum, vel firmiorem,vel cum formidine authoritati loquentis commenſuratū. Idem videris in voluntate multoties,ac in Deo ſemper, qui meritis obiecti cogniti, non verò cognitioni repræſentanti affectus ſuos adæquat, & parificat. Sic fidelis meritis diuinæ affirmationis fidem datam adæquat; id eſt: ſicut Deus ſuper ſcientias, ſuper omnes meretur aſſenſum,ſic fidelis Deo credit ſuper omnia,& ſuper illas ipſas probationes, quibus ſibi viſum eſt euidens, Deum reuelaſse, & affirmaſſe res omnes catholicæ religionis,& ſic credit ſupra rationales methodos; innititur enim firmiori ſermone prophetico.

Regula ſciētiæ haud valent in fide.

At hic opus eſt quoddam erroris, vel æquiuocationis periculum annotare ad maiorem doctrinæ claritatem,ac fulcimen. Accidit enim,quod multi ſcientiarum, Dialecticæque regulis aſsueti illas inconſideratiùs quolibet tranſportent. Regula quidem, & lex inuiolata eſt ſcientiarum,vt incipiant ex per ſe notis,id eſt, ex principijs ſine probatione notis,& acceptis: deindè autem procedant ex illis deducendo,& probando; nec in progreſsu liceat quidquam aſſumere niſi vt probatum, & probatione ipſa mouente; ac ideò nil eſt virtutis in medio, quod non fuerit in principio, & quod non ſit inde deriuatum: vnde ceſſante primo ceſſat totum, ac ruit totus progreſſus; & quia virtus quò remotior, eò influit remiſſiùs, aiunt, & benè multi, concluſiones, quò à principijs remotiores, eo eſſe minus certas, & miſeros illos, qui ſemper à remotiſſimis arguunt; id ſaltem accipiunt omnes, plus certitudinis eſſe nō poſſe in progreſſu, vel in concluſione, quam ſit, vel fuerit in principijs, ſeu præmiſſis; & ſi aliquid in medio claudicat, claudicare identidem poſtremum, & conclnſionem ſequi debiliorem partem. Ex quibus dicent in præſenlia, intellectum priùs iudicare, Deum reuelaſſe myſteria fidei; hoc autem vt iudicet, intellectum incipere ex probationibus veritatis noſtræ fidei, & niſi hoc præmiſſo intellectum ad fidem non moueri; mox ſuccedere, vt credat: & conſequenter fieri non poſſe, vt plus certitudinis, & firmitatis ſubſit in aſſenſu ſubſecuto, quam fuerat in principio,& in aſſenſu probationū, & concluſionis primæ indè deductæ, quæ fuerat euidē- 848

tia

tia de Deo reuelante; vndè fides claudicabit, debiliorem partem ſequetur, nec aliò, quam ad probationes illas tandem reſoluetur. Et confirmare id etiam ex eo poterunt, quod ſicut in progreſſu ſcientifico, ceſſante primo ceſſat reliquum, & ablato primo totum concidit, ſic in progreſſu fidei, ſi euidentiam de Deo reuelāte tollas, ſi probationes eius pellas, ceſſat, ac tollitur fides.

849 Atque hæc, credo, occaſio potiſſima fuerunt tot in præſentia diſſidiorum, ambagum, obſcuritatum, errorum. Ex diſpari porrò ſcientiæ, ac fidei notata natura, & indole non ſolùm ea ceſſabunt, ſed etiam, quæ diximus, confirmabunt. Ergo ſcientia facit ſcire, & intelligere, ideſt notante Sancto Thoma quaſi intùs legere rem; fides facit credere, & vt ſuperiùs eſt expoſitū, rem magis deuorare, quam mandere; altera eſt oculata, altera cæca: vnde ſcientia, ſicut & proportione viſus, ad obiecta fertur, in quantum apparent, & euidentia videntur, & tota illius certitudo, & adhæſio euidentiæ obiectorum coæquatur: cumque obiectorum illorū omnium in indiuiſibili conſiſtat veritas, tamen cognitiones ſcientiarum contingunt eſſe magis, vel minus certæ pro maiori, vel minori euidentia illorum. Fides autem auditui magis, & diuiniſſimè quidem ab Apoſtolo confertur; audimus enim non ſolùm clara, ſed obſcura etiam, & obſcuriſſima, & prorsùs inintelligibilia: eſtque auditus potius abſentium loco, vel tempore, quam præſentium: fides ergo eſt ex auditu, ac primariò ſaltem, & potiſſimùm rerum nō apparentium. Nec veritas, cui fides innititur, ſcilicet veracitas, & ſapientia dicentium in indiuiſibili conſtituunt: & ad res obſcuras poteſt illa eſſe maior, & minor ad res claras; vndè tunc magis illæ, quam iſtæ credentur; nec opus eſt iſta nunc altiùs repetere, ſcientiarum expoſitis motiuis, ac medijs; fidei item in genere prodita acuta definitione Auguſtini: ſatis fuerit ex proprietatibus vulgaribus, & notis, eorum diuerſiſſimam naturam aperire.

Fidei, & ſcientiæ quā diſpar natura.

850 Ex his autem fit, quod totum lumen, totaque euidentia totius progreſſus ſcientifici à principio deriuetur, ac profluat in reliquum; vnde vt minimum ne-

Illatio.

quit eſſe plus luminis, & euidentiæ in medio, quam in principio, vel in fine, quam in medio; ac proindè nec plus certitudinis: cum certitudo probationem non excedat, nec probatio euidentiam principij, & illationis indè factæ, &c.

Fides habet quidem præambula, non probationes.

At fides habet quidem ex ſapientium iudicio præambula etiam ſua, non autem præmiſſas propriè: nec enim per præambula probat, nec ſe in illis ingerit; ſed illis conſtitutis incipit, non inferendo, ſed illa præſupponendo. Contingit autem, quod per præambula illa innoteſcat intellectui authoritas aliqua, quæ plùs fidei mereatur, quam aſſenſus meruerint ipſa præambula: dicamus clarè vno verbo: contingit per principium moralitèr euidens mihi probari, Deum reuelaſſe Trinitatem: manifeſtum eſt, plus fidei, & adhæſionis mereri hoc Dei teſtimonium, quam meruiſſet principiũ illud moraliter euidens; tunc verò fides hoc Dei teſtimonium arripit, eoque ad credendum mouetur: neceſſe eſt ergo, vt firmiùs mens adhæreat per fidẽ rei creditæ, quam adhæſiſſet per principiũ illud euidẽs

Plus firmitatis in fide, quã in præambulis.

exiſtẽtiæ diuini teſtimonij; vnde inſpecto toto progreſſu præambulorum, & ipſius fidei, plus virtutis mouẽtis, & plus conſequenter certitudinis eſt in fine, quam in principio; nec ex hoc quidquam euidentiæ, vel certitudinis ad fidem promanat. Id quod fide humana facilè exponerem, niſi nimia explicatio confuſionem paritura eſſet, & nauſeam: imò ignem videas ſiue à debili puero, ſiue à robuſto viro applicetur, modo ſatis applicetur, æqualitèr comburentem. Hinc æqualitèr credimus ſiue per vnum miraculum nobis innotuerit Deum aliquid reuelaſſe, ſiue per centum: ſiue authoritate Eccleſiæ, ſiue perpetuitate fidei, ſanctorumue virtutibus, ſiue quocumque demum modo, & medio religionem noſtram à Deo eſſe conſtiterit, vna, par, & conſimillima eſt fides; quia ea omnia ſunt applicantia, & præambula. Quod ſubdebant, ceſſantibus his præambulis ceſſare fidem, nihil eſt, vt actualis fides ceſſat dormiente homine, & omninò fides, ſi homo nolit credere; & hac ex parte nihil eſt debiliùs, & infirmiùs fide, in hominis ſcilicet vento mutabiliori arbitrio repoſita. Hæc vt vocãt cum S. Thoma Theologi, ſe tenent ex parte ſubiecti, nec indè ſimplicitèr, & abſolutè, ſed ſecundum quid fides

eſt

Digitized by Google

eſt incerta, vel minùs certa; ex obiecto verò ſimpliciter, vt ſatis ad præſens expoſuimus, nec ineptæ obiectioni diſſoluendæ ampliùs eſt dandum.

851 Sedenim dicent, fidem hoc pacto moueri demum ab obiecto ſuo, verbo quippe Dei, quod an ſit, ignorat ipſa, & credit res, quia Deus dicit, ignara prorsùs, eaſne dixerit; nam voluimus, id per præambula illa probari, concludi, euidens reddi, ſciri: fidem autem nihil ſe immiſcere, nec ferri ad illas probationes, nec ad deductā indè euidentiam de Deo loquente: vnde illa cuncta reſpectu fidei erunt, quaſi non eſſent; at ſi illa non eſſent, aut præeſſent, fides haberi nequiret: & caſus eſſet, ſicut arenarum maris, vel herbarum campi, in quo nihil poteſt intellectus affirmare: quare fides hoc modo expoſita eſt impoſſibilis. *Obiectio.*

852 Hæc obiecerint, qui accidentia, & actus inſtar ſubſiſtentium apprehendunt. At reuera nil nuclei habent; licet enim nos quoque cum omnibus loquendo, ſed nihil tamen in eo fundando, dicamus multoties, fidem credere, moueri, aſſentiri, &c. atque de ſcientia, & alijs multa ſimiliter proferamus, re vera tamen non fides credit, ſed homo, nec fides mouetur, & conſentit, ſed homo: homini autem mouendo, & credituro innotuit Dei reuelatio, nec de hoc eſt is ignarus, ſed conſcius, & certus: cuius rei ebulliunt exempla. Nimirùm concluſioni non innoteſcunt principia: ſatis eſt verò, ſi homini concludenti ea innotuerint; voluntas ferri nequit in incognitum: iam opponant: intellectus eſt, qui cognoſcit, nec voluntas illius cognitiones reſumit: ipſa proindè ſemper manebit inſcia obiecti: illud ergo amare nō poterit: quod autem intellectus cognouerit, ſi in eo nō ſe immiſcet voluntas, reſpectu huius erit, quaſi non eſſet: amare ergo non poterit, & caſus erit, tanquam ſi nihil fuiſſet præcognitum. Hæc vides ſolùm per ignorantiam opponi poſſe, & contra omnes: & reſponſio eſt, non voluntatem amare, ſed hominem; qui ipſe obiectum præcognouit; vndè non alius cognoſcit, & alius amat; ſed vnus, idemque ipſe. Quod idem in fide videas; nam homo idem his, vel illis argumentis cōſcius fit, & certior redditur de Deo reuelante: mox idem ipſe alia virtute, & actu ſcilicet fide res reuelatas credit *Solutio.*

Fides volũtati comparata. ſuper omnia, quia à Deo ſunt affirmatæ, & dictæ.

Fides autem quandam in cæcitate cognationem 853
cum voluntate habet; per neutram enim quidquam explorat homo; ſed voluntate amat, & fide credit: & quemadmodum homo ex creaturis incipiens Dei exiſtentiam, ac bonitatem agnoſcit, & concludit, quo in ordine Deus eſt obiectum materiale, & probatum, & illatum; mox vero relictis creaturis per voluntatem accipit Deum, vt obiectum formale, & motiuum ad Deũ, & creaturas amandas, & ſic hoc in ordine eſt primum & mouens, quod in priori fuerat poſtremum, & motionis terminus; ſic in toto progreſſu præambulorum, & fidei eſt duplex ordo; primus quidem præambulorum, in quo per principia moraliter euidentia probatur, & concluditur reuelationis diuinæ exiſtentia; atque in hoc reuelatio eſt poſtremum, & obiectum materiale motionem, ac probationem terminans: mox omiſſis probationibus ordo fidei incipit à reuelatione, quæ eſt primum, & mouens: & ad ipſa etiam illa præambula credenda mouere poteſt, ac mouet multoties, vt latiùs in quæſtionibus ſcholaſticis declarabitur. Haud negamus interea, fidem eſſe habitum illuminatiuum, ijs ſcilicet, qui frequenti, feruentique exercitio illum intendunt, atque ſic ad ea quoque minùs, vel magis intelligenda trãſeunt, quæ primitùs nullatenùs intelligebant, ſed credebant, intellectumque captiuabant in fidei obſequium: nam ex Iſaia credendum eſt priùs, ac deinceps intelligendum. Nec item, fidem eſſe lucernam lucentem in caliginoſo loco: quod multifariàm expoſuimus, vel ſumendo fidem cum præambulis, & probationibus, quæ etiam ad fidem reducuntur; vel de ijs loquendo; qui curant habitum intendere, qui ex conſuetudine in naturam tranſit, & illuminat, vt alibi probabamus; vel veriùs, vt ſupra dictum eſt, fideles cum infidelibus comparando, qui hoc in rerum humanarum nubilo, & fumo repleta domo, nec finem ſuum, nec iter norunt, nec quid credant, vel ſperent; at contra fidelis omnium horum eſt certiſſimus; Chriſtũ enim ſectamur, qui eſt via, veritas, & vita.

Tota

Digitized by Google

Tota difficultas propoſita ex his collabitur.

854 EX his ſic in longum pro rei magnitudine diſcuſſis, & expoſitis cuncta illa collabuntur, quæ initio, & poſteà contra aliorum explicandi modos obiecimus. Scitur enim fidem ex integro, & priuatiuè ad vnā Dei authoritatem, & aſſertionem eſſe reſoluendam, nec vlteriùs deducendam; præcedentem rursùs probationē, & euidentiam nihil illius obſcuritati obeſſe, & conſequentèr neque merito; abs re item eſſe ea de parilitate ſtellarum, uel arenarum exempla: quæ demùm à ſimili voluntatis allegabantur, exponere potiùs, ac communire doctrinam noſtram: vt ex nuper expoſitis eſt in comperto. Neque verò fidelis nolens fidei ſuæ vlteriorem cauſam reddere, ſed in Dei aſſertione, & teſtimonio ſiſtens, & hærens vitio vllo iure reprehendatur; nā de fide agitur, & non de ſcientia: fides autem non probat, ſed credit: dicit autem, quo nil exceptione maius adduci poteſt, ſe credere, quia Deus dicit, ſeu Deo dicenti. Si quæras, cur Deo dicenti credat, vt pridem notauerat Caietanus, ſtolida eſt quæſtio: cui enim credatur, ſi non Deo? Si porrò quæras, vnde ſibi conſtet, Deum ea dixiſſe: iam quæſtio non eſt fidei, ſed præambulorum: horum autem dicit, ſe habere probationem, quam nulli habent aliarum religionum ſectatores: vndè horum cauſas manifeſtas, & claras adducet ex toto noſtro opere. Si verò intra fidem ipſam hærens quæras, & quæras, numquam aliud cogetur reſpondere, quam ſe credere, quæcunque tenet Sancta Mater Eccleſia, quia ſunt à Deo dicta, & tradita: & ſicut ſi de ſcientia tractaretur, in Dei teſtimonio ſiſtens, nec ulterius probans, uitium incurreret petitionis ptincipij, ita dum de fide tractatur, in omnium ſummo teſtimonio ſiſtens leges omnes fidei ſeruat, & ſicut ſcientia non probans, non eſt ſcientia, ita fides probans non eſt fides, ſed ſcientia: undè id ipſum, quod quæritur, deſtruitur, ſi probatur: ergo quæſtio intra terminos fidei probatio-

nem

nem petens eſt ſtolida : quærens ergo conquieſcere debeteo reſponſo. Et ſi vltra quærat, non reſpondens peccat, ſed ipſe,& quod ex ſcientiarum legibus pro natura ipſarum diuerſa, uitium in illis eſſet, non vitium, ſed laus eſt in fide. Quinimò in ipſis quoque ſcientijs aliquid ſimile reperias facta comparatione vnius ſcientiæ ad aliam: nam ſubalternata vtens principijs ſubalternantis, ea ponit, & credit;& non intelligit,nec probat: licet vtramque demùm aſſecutus cuncta non manifeſta probare teneatur; qualiter nihilominùs ſcientiæ ſubalternatæ ſint ſcientiæ, & à ſubalternantibus diſtinctæ, viderint Dialectici.

Motiui credendi, & rerum creditarum diſpar ratio.

VNum nihilominus, illudq; difficile ſupereſt vincendum, & expònendum, qua ſcilicet veritate fidelis ad credendum moueatur, & cur ſicut accedente illa quaſi aliena, & per fidem haud aſſumpta euidentia mouetur Dei teſtimonio ad credendum, ita nequeat alia ſimilis euidentia poni de exiſtentia Incarnationis, eaque præſuppoſita, & præambula moueri fidelis ad credendum immediatè Incarnationem propter ſe, & prætermiſſo, & omiſſo Dei teſtimonio: quemadmodum ſupra magis ponderauimus, & vrſimus. 855

Nũ Dei reuelatio in infinitum reflectat?

Hæc vt exponerem, diſcrimenque inter myſteria, & reuelationem darem, dixeram pridem cum Valentia, alijſquè accuratiſſimis Doctoribus, omnem locutionem in ſemetipſam reflectere;omnem affirmationẽ, obiectum, & ſe etiam ipſam affirmare: ideò illam ad obiectum credendum, & ſe quoque ipſam credendam paritèr mouere,& ducere:diuinam auetm locutionẽ,cũ diuinæ cognitionis, & conceptus ſit manifeſtatio, qui eſt velut infinita quædam in ſe ipſam reflexio, & ſine fine omnium quæribilium ſolutio, & reſponſio, eſſe ſimilitèr velut infinitam quamdam reflexionem aſſirmãtem ſe, & ſui affirmationem, & affirmationis affirmationem ſine fine : in quo ſatiari, vel frangi poſſent illi 856

nimij

nimij quæſitores, cur credis Incarnationem? quia Deus dicit: cur credis Deum dixiſſe? quia ipſe dixit: & cur hoc? & ſemper, & ſine fine reſpondes idem quidem re, ſed diuerſum ratione; nam illæ reflexiones differunt ratione: hæc autem diſtinctio ad euitandam petitionē principij ſatis eſt, ſuperque.

857 Placuerint iſta quibuſdā inſigniter metaphyſicis; quæ nec mihi omninò diſplicuerant aliquando: Poſt verò Romæ gradū retuli ad magis realia. Ergo reflexiones nunc illas prætermittendo alijs examinandas, ſciendum eſt, locutiones, reuelationes, affirmationes, & negationes duplici gaudere veritate, alia quidem in eſſendo, & alia in dicendo. A prima habet locutio, vt re ipſa ſit, & exiſtat: à ſecunda, vt conformis exiſtat obiecto, vel rei per ipſam aſſertæ: primam illam habet quælibet etiam falſa locutio, & aſſertio; nam re uera eſt locutio, & aſſertio in rerum natura exiſtens; ſecundam ſolæ obtinent locutiones, & aſſertiones, quas veras abſolutè nuncupamus; quia ſcilicet in locutionibus, & aſſertionibus non id attendimus, quod commune habent cum rebus omnibus, ideſt, veritatem in eſſendo, ſed quod ſpeciale, & ad quod inſtitutæ ſunt ipſæ, hoc eſt, veritatem iñ dicendo, & enuntiando: quæ clariora uidentur, quam maiori hìc explicatione ſint donanda.

Nihil id ad præſens.

Aſſertionū duplex veritas.

858 Hinc conſpicitur, myſterijs à Deo reuelatis ſolam ineſſe veritatem in eſſendo; reuelationibus autem & in eſſendo, & in ſignificando. Quamobrèm quando homini per præambula fidei certò innotuit veritas reuelationis in eſſendo, ideſt, reuelationem exiſtere, vel extitiſſe re ipſa, propter veritatem eiuſdem in ſignificando mouetur, vt res ſignificatas, & affirmatas firmiſſimè credat. Licet autem reuelationi, & teſtimonio Dei per præambula probantia acceſſerit euidentia, quam fides modo explicato prætermittit, minimè verò per eadem illi veritas in ſignificando acceſſit; ſolum enim probatum fuit, reuelationem Dei dari, quod probare opus fuerat; non verò illam veram eſſe, quod ſupponitur, nec apud diſciplinatos, & docibiles indiget probatione: & ſi qua eſt dāda, nō à fideli, ſed à Theologo ea eſt poſtulāda. Vndè fidei probationē, & euidētiā illā præambulā, & acceſſoriā prætermittēti, ſupereſt in verbo

Myſteriorū creditorum vna ſola.

bo

bo Dei veritas in ſignificando ipſius Dei verbi propria, ac fidei proportionatiſſima, qua, & ſub qua, & ob quam ad omnia obiecta ſua feratur credēs Deo ſuper omnia, quia teſtimoniū Dei maius eſt: quod eſt munus, ac aſsēntia tota, & natura fidei. Nihil autē ineſt ſimile myſterijs, & rebus reuelatis, & creditis, quarū nulla eſt ueritas in ſignificādo, & dicēdo: ipſarū verò veritas in eſsēdo eatenus aſſenſum meretur, quatenus conſtat: at conſtat vel probationibus illis præambulis, & tunc non eſt propter ſe; vel Dei teſtimonio, & hoc volunt omitti: dicant ergo, quem aſſenſum illa veritas in eſſendo Incarnationis v.g. mereatur propter ſe? Non quidem intuitionis inſtar ſenſibiliū, cum in ſe non conſpiciatur: non aſſenſum quaſi primorum principiorum, cum nulla appareat, neque ſit re ipſa connexio neceſſaria terminorum: non quaſi ſcientiæ, vel opinionis, cum omnis probatio excludatur: non demūm fidei, vel diuinæ, vel humanæ, cum nullius admittatur teſtimoniū: omnis porrò aſſenſus ad aliquid horum reducitur. Supplementum autem quoddam Scoti propter multa haud placet, quo de alijs.

Dei reuelatio ad ſe credendam non mouet.

Sumitur ex his contra, quam reflectentes illi volebant, nec Dei teſtimonium ad ſemetipſum credendū mouere poſſe. Non vtique veritate in eſſendo, vt de myſterijs eſt probatum: ac patet ex eo præterea quod aſſenſus reſultaret ridiculus, & nugatorius; nam veritas teſtimonij in eſſendo non aliud eſt, quam teſtimonium illud adeſſe, & dari: vndè intellectus diceret: *teſtimoniū Dei datur, quia teſtimonium Dei datur*, quod eſt ridiculū, & intellectui impoſſibile. Neque etiam ueritate in ſignificando, & dicendo: tum quia ſignum, & ſignificatū ſaltem realiter inadæquatè differunt, & voces ſolum ſe ſignificant in generali quadam, ac ſibi, & alijs communi ratione, vt *vox, nomen etc.* hæ autem voces *Verbum, caro, factum* haud magis ſeſe ſignificant, quam lapidem, vel cœlum, vel Turcam: tum quia voces inſtitutæ minime ſunt ad ſe ſignificandas, ſed res, vel conceptus loquentis: quemadmodum nemo non vanus loquitur, vt loquatur, vtque innoteſcat ſe loqui, ſed vt vel res, vel cōceptus ſuos expromat, & aperiat. 859

Sumitur viciſſim indidem, optimam à nobis ſer- 860

uari

Digitized by Google

uari proportionem inter reuelationes, & myſteria: in quo enim ſunt ſimilia, idem dicimus, ſcilicet de veritate in eſſendo; & in quo ſunt diſſimilia, ſcilicet in veritate in dicendo, qua reuelationes gaudent, & qua myſteria carent, oppoſita, vt ratio poſtulat, affirmamus.

861 Hinc autem à fortiori contra Eminen. de Lugo, aliorumque magnorum Virorum haud priſcos labores accipitur, longè illud à vero abeſſe, quod dicunt, obſequium vel totum, vel potiſſimum fidei, quod Deo fidelis in credendo præſtat, in eo eſſe repoſitum, vt credat reuelationem, id eſt, Deum reuelaſſe, & dixiſſe; non autem in credendis rebus dictis, quæ primo illo credito ſunt facilia, & euidentia: & de primo ſolum illo eſt diuerſitas, ac multitudo tota religionum: de ſecũdo litigat nemo. Sed hæc diſiecta sũt, & expoſita ſuperiùs: nunc filum texens breuitèr infero, imò nullum eſſe obſequium, nullam fidem de Deo loquente, niſi quando (de quo non loquimur) locutionem, & reuelationem ſuam per alias reflexas locutiones affirmauit, vt in Prophetis: *Hæc dicit Dominus*, & in euangelio, *dixit Ieſus, ego autem dico vobis, &c.* tunc enim nulla eſt difficultas: & aſſertiones directæ propter reflexas iſtas credi poſſunt, ſicut myſteria, & res aliæ propter directas creduntur; at directæ propter ſemetipſas credi nequeunt; nec reflexæ vltimæ propter ſe, nec propter alias, nec de hoc eſt fides, nec obſequium: quia non eſt veritas in dicendo, nec Abrahamus Pater credentium meruit appellari, quia credidit, Deum ſibi loqui, ſed quia duo illa credidit, & multiplicandum ſemen ſuum ſicut ſtellas cœli, & immolandum nihilominus Iſaac, quæ pugnantiſſima videbantur, & tamen Abraham in ſpem contra ſpem haud hæſitans credidit: ex re ergo credita magna eius laus, & fides, & obſequium.

Fidei obſequium in rebus credendis, non in reuelatione.

De Deo loquente nõ eſt fides.

862 Finis præterea locutionis, ac fidei idem net exiſtit, vt nempè certiores reddamur de rebus dictis, vel ſi placet, etiam de conceptu loquentis; non verò de ipſa locutione: quemadmodum nec loquens loquitur, vt loquatur; fidemque, & eius obſequium ad credendã reuelationem, ac locutionem reducere, haud aliud mihi eſſe videtur, quam ſi totam agentium laudem, atque

Quis finis loquentis?

effectuum excellentiam ad actionem reuocares; ſunt enim actio, & locutio, vt vocant, merum *quo*: effecta autem, & res dictæ fines, & termini. Fides rursùs eorum eſt fides, quæ credimus, & in eis illius quoque obſequium conſiſtit: at myſteria ſancta fidei ſunt, quæ credimus, & quæ credibilia fiunt à Deo loquente, non locutio; idque puer, & anus, & ſartor, & fidelis quiſq; rogatus reſpondet; ideo ſententia noſtra naturalis eſt; contraria verò difficultatibus cogentibus extorta, & cedens, ac proindè poſthabenda. In eo deindè præſtatur obſequium, in quo mentes captiuamus: at mentes captiuamus in credendis rebus ſupra nos poſitis, quas nec capimus, nec intelligimus: nam quæ non capis, quæ non vides, animoſa firmat fides, ac ideò fides eſt argumentum non apparentium: hæc verò quæ, precor, ſunt alia, quam Deus Trinus,& vnus? Deus homo, Deus mortuus, Deus ſub panis ſpeciebus, peccatum ſine propria voluntate? In his ergo Deo credendis propriiſſimè,ac immediatiſſimè obſequium fidelium ſitum eſt. Atque idcircò plùs, vel minùs eſt obſequij, quò plùs, vel minùs difficultatis,& abſtruſitatis in myſterio credito, Abrahamuſque plùs obſequutus fuit duo illa ſimul credens,quam cum ſemen ſuum multiplicandum crediderat.

At quid magni agimus,inquiunt,in credendo Dei 863
dicta etiam difficillima, quem euidens eſt nec falli,nec fallere? At quid magni agimus, rogo ipſe, ſi hoc Deo credamus, ipſum ad nos loqui? cuilibet enim hoc perfacilè credas. Ac denuò, vel id Deo dicenti credis? & tunc tua te iugulat interrogatio; quid enim eſt Deo credere, ipſum loqui, ſi id ipſe dicit,quem eſt euidens nec falli, nec fallere? vel non id Deo dicenti credis? & tunc, vt dicis, non Deo credis: non ergo fidem exerces, nec vllum Deo præſtas obſequium, cui nimirum credis nihil. At inquis; ego credo Deum locutum, quin id certò nouerim, nec ſciuerim: & in hoc obſequor. Verùm nō in eo tuā extollā prudentiā:atque de hoc ſupra integram quæſtionem cōſcripſimus. Pergite deindè, ac dicite: ego myſteria obſcuriſſima credo, quin certò nouerim, ea dicta à Deo, & in hoc obſequor. Quorsū demùm in præſentia extollunt adeò, atque inculcant

Theo-

Digitized by Google

Theologi Dei ſummam veracitatem, & ſapientiam? ſi illis moueri obſequium omne tollit, & laudem? Imò, dicas, quia tantæ illæ ſunt, tamque indefectibiles, atque indefectibilitèr quodlibet dictum verificantes, laus omnis tollitur, & meritum: nec cum Paulo duas res immobiles, ſcilicet verbum Dei, & iusiurandum pro baſi fidei quæramus, ſed res potiùs mobiles, ac labiles, quibus laus ſit acquieſcere. Non ergo immobilitas, ac euidens veritas diuini teſtimonij tollit, ſed extollit laudem, & obſequium fidei: vti nec magnitudo diuinæ bonitatis excellentiam, laudemque amoris Dei; teſtimonium quippè illud res aſſertas ſummè verificat, & hinc fides eſt firmiſſima; illas minimè, vt loquar ita, euidentificat, & hinc laus, & obſequium.

864 At audio illud, *propter quod vnumquodque tale, & illud magis*: ſi ergo propter Dei reuelationem myſteria fidei credimus, neceſſe eſt, credamus magis ipſam reuelationem, & verbum: de hoc ergo eſt maximè fides, & conſequentèr laus eius, & obſequium. Sed pergant, & inferant: media eliguntur propter finem, concluſiones ſciuntur propter principia: magis ergo eligitur finis, cuius Ethica docet, nullam eſſe electionem, ſed amorem; & magis ſciuntur principia, quæ non ſciri, ſed videri, ac ſimpliciter intelligi, Dialectica tradit. Nos porrò probauimus, ſimiliter myſteria quidem credi propter reuelationem; non verò ipſam reuelationem propter ſe: eſtque locutio, & reuelatio, ſicut paulò antè ſcholarum voce dicebam, merum *quo*, vt & vnio, & actio, & vbicatio, & relatio; nec enim hæ referuntur, vbicantur, vniuntur, aguntur, ſi non pinguiorem, ſed accuratiorem Philoſophiam ſectemur; nec hæc ſunt diſſidia vocalia; nam ex prauis vocibus praui conceptus ingenerantur, & ex prauis conceptibus, & apprehenſionibus prauæ opiniones, & errores, & quod eſt deteriùs, prauus denique vſus in naturam pertranſiens mentes mutat, & vitiat. Prima quidem principia, licet non ſciantur, tamen affirmantur, & multoties etiam ſeorſim à concluſionibus, & maiori firmitate, quam concluſiones; fines ſimiliter, licet non eligantur, tamẽ amantur, & præamantur, magiſque afficimur circa illos, quam circa media; at reuelatio nec ſeorſim affir-

Oppoſitio.

Solutio.

Digitized by Google

matur per fidem, nec cum myſterijs ſimul creditur propriè: cuius quoad hoc alia eſt conditio, quã finis, & principiorum: nec enim finis eſt, vt ſint media, ſed à contrario; nec principia ſunt, vt ſint concluſiones;& ideò ſuum eſſe, & veritatem, vel bonitatem habent ad ſe, & propter ſe; amarique conſequentèr, vel affirmari ſeorſim etiam poſſunt: non ita locutio, quæ ſolùm eſt, & ponitur propter aliud, vt vnio, & actio, & relatio; & magis in eo aſſimilatur locutio medijs, quæ niſi ſimul cum fine non attinguntur, & concluſionibus. Ergo per actum fidei non creditur locutio; nam id creditur, quod dicitur; locutio autem non dicitur, ſed eſt ipſa dictio; attingitur tamen per illum vt motiuum, & ratio formalis, & ſic etiam, & hoc ſolum pacto affirmatur, ſcilicet vt cauſa in cauſali, & non alitèr, dicendo, *credo hoc, quia Deus dicit, vel Deo dicenti*: quod quippè eſt munus totum, & eſſe, & finis locutionis, & verbi. At p præambula alijſq; actibus affirmatur etiã locutio.

QVAEST. XLIII.

Vtrum, & quomodo ex dictis ad praxim reducatur reſolutio fidei citra mutuam prioritatem, & circulum, quem Pontificium vocant Sectarij?

EX ijs itaque, quæ diffusè quidem, ſed haud (credo) vanè quæſt. proxima diſſeruimus, atque conſtituimus; ex ipſa necnon forma præſcripta 865
veræ religionis quærendæ accipitur liquidò, vnumquemque veræ religionis cultorem ſcire debere, atque credere: credere quidèm res omnes, myſteria omnia religionis: ſcire verò, cui vtique illa credat, an hominibus, an Dæmoni, an Deo: ſcire quippè debet, ſeſe Deo credere, & non alteri. Vndè cum in vnoquoque veræ religionis cultore duo inueniantur, credere ſcilicet, & ſcire, & alterum ad fidem, alterum ad aliud, & non ad fidem pertineat, de utroque ille rogari poteſt,

teſt, & quæri, & alterum ab altero diſiungendum eſt, ac remouendum, ut patet ex ſe, & ex diſcuſſis ſuperiùs.

Rogatus itaque, & quæſitus fidelis, cur myſteriũ Trinitatis credat, cur Incarnationem, cur Euchariſtiã, cur ſingula alia, cur omnia? plenè, & dignè reſpondet, quia Deus illa omnia, & ſingula dixit, reuelauit, tradidit.. Nec de fide quærendus eſt ampliùs, cum credẽs
866 fidei ſuæ authoritatem, & cauſam reddat, quæ nulli ſit obnoxia exceptioni; ſi enim rogaretur, cur Deo dicẽti credat, inſana eſſet quæſtio, ut notauimus. Si authoritatem, & reuelationem, & fidem denique ſuam ad ulteriorem cauſam ſolicitetur reducere, ignorantèr planè, ac contra ipſam fidei naturam, contra ipſas inſtitutæ reſolutionis leges, & regulas ſolicitatur, ut commoſtrauimus. Et idem eſt, ut conſtitit, ſi de petitione principij, de temeraria aſſertione, aut ſimili accuſetur: quæ abundè ſuperiùs expoſita ſunt. Hiſque omnibus plenè occurrit dicens, *ſcio, cui credidi*; ex quo omni accuſationi ſatisfacit.

Iam ſi de hoc *ſcire* rogetur,, & poſtuletur, undè, & ex quo ſciat, ac nouerit, ſe Deo credere? causã hic, & rationem tenetur quiſque reddere, ruſticus quidem ruſticè, puer puerilitèr, doctus doctè, & unuſquiſque demùm modo ſuo, quali ſaltem, ut ſupra latè expoſui-
867 mus, ſcit unuſquiſque ruſticus, & ſimplex, & anus, & ancilla rogata de rebus ſuis, & huius mundi, de domo, de pallio, de calceis rationem reddere ſufficientẽ: habet porrò fides, & religio noſtra rationes, & fundamenta à quolibet, niſi prorsùs negligere uelit, intelligibilia, atque perceptibilia, quod etiam ſupra probatum eſt, & explicatum. Atque hoc utroque ſic diſtincto, & explicato citra mutuã prioritatem, aut circulũ tota fidei reſolutio, & analyſis expeditè cõficitur.

868 Hinc haud admittendas putauimus aliquorum magnorum virorum mutuas prioritates authoritatis Eccleſiæ, & Verbi Dei, quarum aliam per aliam viciſſim exponere, atque reddere ſolent, cenſentque, nullum id eſſe vitium, nam aliam authoritatem, conditionem aiunt eſſe, aliam verò cauſam. Allegantque doctrinam Ariſtotelis de relatiuis 6. topicorum. Hunc ego exponendi modum in Scholaſticis excuſſi. Nunc ſatis de ſe

ap-

Digitized by Google

Fides volũtati comparata. ſuper omnia, quia à Deo ſunt affirmatæ, & dictæ.

Fides autem quandam in cæcitate cognationem 853
cum voluntate habet; per neutram enim quidquam explorat homo; ſed voluntate amat, & fide credit: & quemadmodum homo ex creaturis incipiens Dei exiſtentiam, ac bonitatem agnoſcit, & concludit, quo in ordine Deus eſt obiectum materiale, & probatum, & illatum; mox vero relictis creaturis per voluntatem accipit Deum, vt obiectum formale, & motiuum ad Deũ, & creaturas amandas, & ſic hoc in ordine eſt primum & mouens, quod in priori fuerat poſtremum, & motionis terminus; ſic in toto progreſſu præambulorum, & fidei eſt duplex ordo; primus quidem præambulorum, in quo per principia moraliter euidentia probatur, & concluditur reuelationis diuinæ exiſtentia; atque in hoc reuelatio eſt poſtremum, & obiectum materiale motionem, ac probationem terminans: mox omiſſis probationibus ordo fidei incipit à reuelatione, quæ eſt primum, & mouens: & ad ipſa etiam illa præambula credenda mouere poteſt, ac mouet multoties, vt latiùs in quæſtionibus ſcholaſticis declarabitur. Haud negamus interea, fidem eſſe habitum illuminatiuum, ijs ſcilicet, qui frequenti, feruentique exercitio illum intendunt, atque ſic ad ea quoque minùs, vel magis intelligenda trãſeunt, quæ primitùs nullatenùs intelligebant, ſed credebant, intellectumque captiuabant in fidei obſequium: nam ex Iſaia credendum eſt priùs, ac deinceps intelligendum. Nec item, fidem eſſe lucernam lucentem in caliginoſo loco: quod multifariàm expoſuimus, vel ſumendo fidem cum præambulis, & probationibus, quæ etiam ad fidem reducuntur; vel de ijs loquendo; qui curant habitum intendere, qui ex conſuetudine in naturam tranſit, & illuminat, vt alibi probabamus; vel veriùs, vt ſupra dictum eſt; fideles cum infidelibus comparando, qui hoc in rerum humanarum nubilo, & fumo repleta domo, nec finem ſuum, nec iter norunt, nec quid credant, vel ſperent; at contra fidelis omnium horum eſt certiſſimus; Chriſtũ enim ſectamur, qui eſt via, veritas, & vita.

Tota

Digitized by Google

Tota difficultas propoſita ex his collabitur.

854 EX his ſic in longum pro rei magnitudine diſcuſſis, & expoſitis cuncta illa collabuntur, quæ initio, & poſteà contra aliorum explicandi modos obiecimus. Scitur enim fidem ex integro, & priuatiuè ad vnā Dei authoritatem, & aſſertionem eſſe reſoluendam, nec vlteriùs deducendam; præcedentem rursùs probationē, & euidentiam nihil illius obſcuritati obeſſe, & conſequentèr neque merito; abs re item eſſe ea de parilitate ſtellarum, uel arenarum exempla: quæ demùm à ſimili voluntatis allegabantur, exponere potiùs, ac communire doctrinam noſtram: vt ex nuper expoſitis eſt incomperto. Neque verò fidelis nolens fidei ſuæ vlteriorem cauſam reddere, ſed in Dei aſſertione, & teſtimonio ſiſtens, & hærens vitio vllo iure reprehendatur; nā de fide agitur, & non de ſcientia: fides autem non probat, ſed credit: dicit autem, quo nil exceptione maius adduci poteſt, ſe credere, quia Deus dicit, ſeu Deo dicenti. Si quæras, cur Deo dicenti credat, vt pridem notauerat Caietanus, ſtolida eſt quæſtio: cui enim credatur, ſi non Deo? Si porrò quæras, vnde ſibi conſtet, Deum ea dixiſſe: iam quæſtio non eſt fidei, ſed præambulorum: horum autem dicit, ſe habere probationem, quam nulli habent aliarum religionum ſectatores: vndè horum cauſas manifeſtas, & claras adducet ex toto noſtro opere. Si verò intra fidem ipſam hærens quæras, & quæras, numquam aliud cogetur reſpondere, quam ſe credere, quæcunque tenet Sancta Mater Eccleſia, quia ſunt à Deo dicta, & tradita: & ſicut ſi de ſcientia tractaretur, in Dei teſtimonio ſiſtens, nec ulterius probans, uitium incurreret petitionis ptincipij, ita dum de fide tractatur, in omnium ſummo teſtimonio ſiſtens leges omnes fidei ſeruat, & ſi ut ſcientia non probans, non eſt ſcientia, ita fides probans non eſt fides, ſed ſcientia: undè id ipſum, quod quæritur, deſtruitur probatur: ergo quæſtio intra terminos fidei

nem petens eſt ſtolida : quærens ergo conquieſcere debeteo reſponſo. Et ſi vltra quærat, non reſpondens peccat, ſed ipſe,& quod ex ſcientiarum legibus pro natura ipſarum diuerſa, uitium in illis eſſet, non vitium, ſed laus eſt in fide. Quinimò in ipſis quoque ſcientijs aliquid ſimile reperias facta comparatione vnius ſcientiæ ad aliam: nam ſubalternata vtens principijs ſubalternantis, ea ponit, & credit;& non intelligit,nec probat: licet vtramque demùm aſſecutus cuncta non manifeſta probare teneatur; qualiter nihilominùs ſcientiæ ſubalternatæ ſint ſcientiæ, & à ſubalternantibus diſtinctæ, viderint Dialectici.

Motiui credendi, & rerum creditarum diſpar ratio.

VNum nihilominus, illudq; difficile ſupereſt vincendum, & exponendum, qua ſcilicet veritate 855
fidelis ad credendum moueatur, & cur ſicut accedente illa quaſi aliena, & per fidem haud aſſumpta euidentia mouetur Dei teſtimonio ad credendum, ita nequeat alia ſimilis euidentia poni de exiſtentia Incarnationis, eaque præſuppoſita, & præambula moueri fidelis ad credendum immediatè Incarnationem propter ſe, & prætermiſſo, & omiſſo Dei teſtimonio: quemadmodum ſupra magis ponderauimus, & vrſimus.

Nā Dei reuelatio in infinitum reflectat?

Hæc vt exponerem, diſcrimenque inter myſteria, 856
& reuelationem darem, dixeram pridem cum Valentia, alijſquè accuratiſſimis Doctoribus, omnem locutionem in ſemetipſam reflectere;omnem affirmationē, obiectum, & ſe etiam ipſam affirmare: ideò illam ad obiectum credendum, & ſe quoque ipſam credendam paritèr mouere,& ducere:diuinam auetm locutionē,cū diuinæ cognitionis, & conceptus ſit manifeſtatio, qui eſt velut infinita quædam in ſe ipſam reflexio, & ſine fine omnium quæribilium ſolutio, & reſponſio, eſſe ſimilitèr velut infinitam quamdam reflexionem affirmātem ſe, & ſui affirmationem, & affirmationis affirmationem ſine fine: in quo ſatiari, vel frangi poſſent illi

nimij

Digitized by Google

nimij quæſitores, cur credis Incarnationem? quia Deus dicit: cur credis Deum dixiſſe? quia ipſe dixit: & cur hoc? & ſemper, & ſine fine reſpondes idem quidem re, ſed diuerſum ratione; nam illæ reflexiones differunt ratione: hæc autem diſtinctio ad euitandam petitionē principij ſatis eſt, ſuperque.

857 Placuerint iſta quibuſdā inſigniter metaphyſicis; quæ nec mihi omninò diſplicuerant aliquando: Poſt verò Romæ gradū retuli ad magis realia. Ergo reflexiones nunc illas prætermittendo alijs examinandas, ſciendum eſt, locutiones, reuelationes, affirmationes, & negationes duplici gaudere veritate, alia quidem in eſſendo, & alia in dicendo. A prima habet locutio, vt re ipſa ſit, & exiſtat: à ſecunda, vt conformis exiſtat obiecto, vel rei per ipſam aſſertæ: primam illam habet quælibet etiam falſa locutio, & aſſertio; nam re uera eſt locutio, & aſſertio in rerum natura exiſtens; ſecundam ſolæ obtinent locutiones, & aſſertiones, quas veras abſolutè nuncupamus; quia ſcilicet in locutionibus, & aſſertionibus non id attendimus, quod commune habent cum rebus omnibus, ideſt, veritatem in eſſendo, ſed quod ſpeciale, & ad quod inſtitutæ ſunt ipſæ, hoc eſt, veritatem in dicendo, & enuntiando: quæ clariora uidentur, quam maiori hìc explicatione ſint donanda.

Nihil id ad præſens.

Aſſertionū duplex veritas.

858 Hinc conſpicitur, myſterijs à Deo reuelatis ſolam ineſſe veritatem in eſſendo; reuelationibus autem & in eſſendo, & in ſignificando. Quamobrèm quando homini per præambula fidei certò innotuit veritas reuelationis in eſſendo, ideſt, reuelationem exiſtere, vel extitiſſe re ipſa, propter veritatem eiuſdem in ſignificando mouetur, vt res ſignificatas, & affirmatas firmiſſimè credat. Licet autem reuelationi, & teſtimonio Dei per præambula probantia acceſſerit euidentia, quam fides modo explicato prætermittit, minimè verò per eadem illi veritas in ſignificando acceſſit; ſolum enim probatum fuit, reuelationem Dei dari, quod probare opus fuerat; non verò illam veram eſſe, quod ſupponitur, nec apud diſciplinatos, & docibiles indiget probatione: & ſi qua eſt dāda, nō à fideli, ſed à T[illegible] ea eſt poſtulāda. Vndè fidei probationē, & præambulā, & acceſſoriā prætermit[illegible]

Myſteriorū creditorum vna ſola.

Digitized by Google

bo Dei veritas in ſignificando ipſius Dei verbi propria, ac fidei proportionatiſſima,qua,& ſub qua,& ob quam ad omnia obiecta ſua feratur credēs Deo ſuper omnia, quia teſtimoniū Dei maius eſt:quod eſt munus,ac aſſē-tia tota,& natura fidei. Nihil autē ineſt ſimile myſterijs,& rebus reuelatis,& creditis, quarū nulla eſt ueritas in ſignificādo,& dicēdo: ipſarū verò veritas in eſſēdo catenùs aſſenſum meretur,quatenus conſtat:at conſtat vel probationibus illis præambulis, & tunc non eſt propter ſe;vel Dei teſtimonio,& hoc volunt omitti: dicant ergo, quem aſſenſum illa veritas in eſſendo Incarnationis v.g.mereatur propter ſe? Non quidem intuitionis inſtar ſenſibiliū,cum in ſe non conſpiciatur: non aſſenſum quaſi primorum principiorum,cum nulla appareat, neque ſit re ipſa connexio neceſſaria terminorum: non quaſi ſcientiæ,vel opinionis, cum omnis probatio excludatur: non demùm fidei,vel diuinæ,vel humanæ,cum nullius admittatur teſtimoniū: omnis porrò aſſenſus ad aliquid horum reducitur.Supplementum autem quoddam Scoti propter multa haud placet, quo de aliàs.

Dei reuelatio ad ſe credendam non mouet.

Sumitur ex his contra, quam reflectentes illi volebant, nec Dei teſtimonium ad ſemetipſum credendū mouere poſſe. Non vtique veritate in eſſendo, vt de myſterijs eſt probatum: ac patet ex eo præterea quod aſſenſus reſultaret ridiculus,& nugatorius; nam veritas teſtimonij in eſſendo non aliud eſt, quam teſtimonium illud adeſſe,& dari: vndè intellectus diceret: *teſtimoniū Dei datur,quia teſtimonium Dei datur*, quod eſt ridiculū, & intellectui impoſſibile. Neque etiam ueritate in ſignificando,& dicendo: tum quia ſignum,& ſignificatū ſaltem realiter inadæquatè differunt, & voces ſolum ſe ſignificant in generali quadam,ac ſibi,& alijs communi ratione,vt *vox,nomen etc.*hæ autem voces *Verbum,caro, factum* haud magis ſeſe ſignificant, quam lapidem, vel cœlum,vel Turcam: tum quia voces inſtitutæ minime ſunt ad ſe ſignificandas, ſed res, vel conceptus loquentis: quemadmodum nemo non vanus loquitur, vt loquatur, vtque innoteſcat ſe loqui, ſed vt vel res,vel cōceptus ſuos expromat, & aperiat. 859

Sumitur viciſſim indidem, optimam à nobis ſer- 860

uari

Digitized by Google

uari proportionem inter reuelationes, & myſteria: in quo enim ſunt ſimilia, idem dicimus, ſcilicet de veritate in eſſendo; & in quo ſunt diſſimilia, ſcilicet in veritate in dicendo, qua reuelationes gaudent, & qua myſteria carent, oppoſita, vt ratio poſtulat, affirmamus.

861 Hinc autem à fortiori contra Eminen. de Lugo, aliorumque magnorum Virorum haud priſcos labores accipitur, longè illud à vero abeſſe, quod dicunt, obſequium vel totum, vel potiſſimum fidei, quod Deo fidelis in credendo præſtat, in eo eſſe repoſitum, vt credat reuelationem, id eſt, Deum reuelaſſe, & dixiſſe; non autem in credendis rebus dictis, quæ primo illo credito ſunt facilia, & euidentia: & de primo ſolum illo eſt diuerſitas, ac multitudo tota religionum: de ſecũdo litigat nemo. Sed hæc diſiecta ſũt, & expoſita ſuperiùs: nunc filum texens breuitèr infero, imo nullum eſſe obſequium, nullam fidem de Deo loquente, niſi quando (de quo non loquimur) locutionem, & reuelationem ſuam per alias reflexas locutiones affirmauit, vt in Prophetis: *Hæc dicit Dominus*, & in euangelio, *dixit Ieſus, ego autem dico vobis, &c.* tunc enim nulla eſt difficultas: & aſſertiones directæ propter reflexas iſtas credi poſſunt, ſicut myſteria, & res aliæ propter directas creduntur; at directæ propter ſemetipſas credi nequeunt; nec reflexæ vltimæ propter ſe, nec propter alias, nec de hoc eſt fides, nec obſequium: quia non eſt veritas in dicendo, nec Abrahamus Pater credentium meruit appellari, quia credidit, Deum ſibi loqui, ſed quia duo illa credidit, & multiplicandum ſemen ſuum ſicut ſtellas cœli, & immolandum nihilominus Iſaac, quæ pugnantiſſima videbantur, & tamen Abraham in ſpem contra ſpem haud hæſitans credidit: ex re ergo credita magna eius laus, & fides, & obſequium.

Fidei obſequium in rebus credendis, non in reuelatione.

De Deo loquente nõ eſt fides.

862 Finis præterea locutionis, ac fidei idem met exiſtit, vt nempè certiores reddamur de rebus dictis, vel ſi placet, etiam de conceptu loquentis; non verò de ipſa locutione: quemadmodum nec loquens loquitur, vt loquatur; fidemque, & eius obſequium ad credendā reuelationem, ac locutionem reducere, haud aliud eſſe videtur, quam ſi totam agentium laud-

Quis finis loquentis?

effectuum excellentiam ad actionem reuocares; ſunt enim actio, & locutio, vt vocant, merum *quo*: effecta autem, & res dictæ fines, & termini. Fides rursùs eorum eſt fides, quæ credimus, & in eis illius quoque obſequium conſiſtit: at myſteria ſancta fidei ſunt, quæ credimus, & quæ credibilia fiunt à Deo loquente, non locutio; idque puer, & anus, & ſartor; & fidelis quiſq; rogatus reſpondet; ideo ſententia noſtra naturalis eſt; contraria verò difficultatibus cogentibus extorta, & cedens, ac proindè poſthabenda. In eo deindè præſtatur obſequium, in quo mentes captiuamus: at mentes captiuamus in credendis rebus ſupra nos poſitis, quas nec capimus, nec intelligimus: nam quæ non capis, quæ non vides, animoſa firmat fides, ac ideò fides eſt argumentum non apparentium: hæc verò quæ, precor, ſunt alia, quam Deus Trinus,& vnus? Deus homo, Deus mortuus, Deus ſub panis ſpeciebus, peccatum ſine propria voluntate? In his ergo Deo credendis propriiſſimè,ac immediatiſſimè obſequium fidelium ſitum eſt. Atque idcircò plùs, vel minùs eſt obſequij, quò plùs, vel minùs difficultatis,& abſtruſitatis in myſterio credito, Abrahamuſque plùs obſequutus fuit duo illa ſimul credens,quam cum ſemen ſuum multiplicandum crediderat.

At quid magni agimus,inquiunt,in credendo Dei 863
dicta etiam difficillima, quem euidens eſt nec falli,nec fallere? At quid magni agimus, rogo ipſe, ſi hoc Deo credamus, ipſum ad nos loqui? cuilibet enim hoc perfacilè credas. Ac denuò, vel id Deo dicenti credis? & tunc tua te iugulat interrogatio; quid enim eſt Deo credere, ipſum loqui, ſi id ipſe dicit,quem eſt euidens nec falli, nec fallere? vel non id Deo dicenti credis? & tunc, vt dicis, non Deo credis: non ergo fidem exerces, nec vllum Deo præſtas obſequium, cui nimirum credis nihil. At inquis; ego credo Deum locutum, quin id certò nouerim, nec ſciuerim: & in hoc obſequor. Verùm nõ in eo tuã extollã prudentiã:atque de hoc ſupra integram quæſtionem cõſcripſimus. Pergite deindè, ac dicite: ego myſteria obſcuriſſima credo, quin certò nouerim, ea dicta à Deo, & in hoc obſequor. Quorsũ demùm in præſentia extollunt adeò, atque inculcant

Theo-

Theologi Dei ſummam veracitatem, & ſapientiam? ſi illis moueri obſequium omne tollit, & laudem? Imò, dicas, quia tantæ illæ ſunt, tamque indefectibiles, atque indefectibilitèr quodlibet dictum verificantes, laus omnis tollitur, & meritum: nec cum Paulo duas res immobiles, ſcilicet verbum Dei, & iuſiurandum pro baſi fidei quæramus, ſed res potiùs mobiles, ac labiles, quibus laus ſit acquieſcere. Non ergo immobilitas, ac euidens veritas diuini teſtimonij tollit, ſed extollit laudem, & obſequium fidei: vti nec magnitudo diuinæ bonitatis excellentiam, laudemque amoris Dei; teſtimonium quippè illud res aſſertas ſummè verificat, & hinc fides eſt firmiſſima; illas minimè, vt loquar ita, euidentificat, & hinc laus, & obſequium.

864 At audio illud, *propter quod vnumquodque tale, & illud magis*: ſi ergo propter Dei reuelationem myſteria *Oppoſitio.* fidei credimus, neceſſe eſt, credamus magis ipſam reuelationem, & verbum: de hoc ergo eſt maximè fides, *Solutio.* & conſequentèr laus eius, & obſequium. Sed pergant, & inferant: media eliguntur propter finem, concluſiones ſciuntur propter principia: magis ergo eligitur finis, cuius Ethica docet, nullam eſſe electionem, ſed amorem; & magis ſciuntur principia, quæ non ſciri, ſed videri, ac ſimpliciter intelligi, Dialectica tradit. Nos porrò probauimus, ſimiliter myſteria quidem credi propter reuelationem; non verò ipſam reuelationem propter ſe: eſtque locutio, & reuelatio, ſicut paulò antè ſcholarum voce dicebam, merum *quo*, vt & vnio, & actio, & vbicatio, & relatio; nec enim hæ referuntur, vbicantur, vniuntur, aguntur, ſi non pinguiorem, ſed accuratiorem Philoſophiam ſectemur; nec hæc ſunt diſſidia vocalia; nam ex prauis vocibus praui conceptus ingenerantur, & ex prauis conceptibus, & apprehenſionibus prauæ opiniones, & errores, & quod eſt deteriùs, prauus denique vſus in naturam pertranſiens mentes mutat, & vitiat. Prima quidem principia, lic[illegible] non ſciantur, tamen affirmantur, & multoties e[illegible] ſeorſim à concluſionibus, & maiori firmitate [illegible] concluſiones; fines ſimiliter, licet non eli[illegible] amantur, & præamantur, magiſque [illegible] los, quam circa media; at reuel[illegible]

teſt, & quæri, & alterum ab altero diſiungendum eſt, ac remouendum, ut patet ex ſe, & ex diſcuſſis ſuperiùs.

Rogatus itaque, & quæſitus fidelis, cur myſteriū Trinitatis credat, cur Incarnationem, cur Euchariſtiā, cur ſingula alia, cur omnia? plenè, & dignè reſpondet, quia Deus illa omnia, & ſingula dixit, reuelauit, tradidit. Nec de fide quærendus eſt ampliùs, cum credēs
866 fidei ſuæ authoritatem, & cauſam reddat, quæ nulli ſit obnoxia exceptioni; ſi enim rogaretur, cur Deo dicēti credat, inſana eſſet quæſtio, ut notauimus. Si authoritatem, & reuelationem, & fidem denique ſuam ad ulteriorem cauſam ſolicitetur reducere, ignorantèr planè, ac contra ipſam fidei naturam, contra ipſas inſtitutæ reſolutionis leges, & regulas ſolicitatur, ut commoſtrauimus. Et idem eſt, ut conſtitit, ſi de petitione principij, de temeraria aſſertione, aut ſimili accuſetur: quæ abundè ſuperiùs expoſita ſunt. Hiſque omnibus plenè occurrit dicens, *ſcio, cui credidi*; ex quo omni accuſationi ſatisfacit.

Iam ſi de hoc *ſcire* rogetur,, & poſtuletur, undè, & ex quo ſciat, ac nouerit, ſe Deo credere? causā hic, & rationem tenetur quiſque reddere, ruſticus quidem ruſticè, puer puerilitèr, doctus doctè, & unuſquiſque
867 demùm modo ſuo, quali ſaltem, ut ſupra latè expoſuimus, ſcit unuſquiſque ruſticus, & ſimplex, & anus, & ancilla rogata de rebus ſuis, & huius mundi, de domo, de pallio, de calceis rationem reddere ſufficientē: habet porrò fides, & religio noſtra rationes, & fundamenta à quolibet, niſi prorsùs negligere uelit, intelligibilia, atque perceptibilia, quod etiam ſupra prob-
868 tum eſt, & explicatum. Atque hoc utroque ſ[illegible] ſtincto, & explicato citra mutuā prioritatem culū tota fidei reſolutio, & analyſis expedi[illegible]

Hinc haud admittendas putauimu[illegible] magnorum virorum mutuas priorit[illegible] Eccleſiæ, & Verbi Dei, quarum ali[illegible] ſim exponere, atque reddere ſol[illegible] id eſſe vitium, nam aliam aut[illegible] aiunt eſſe, aliam verò cau[illegible] Ariſtotelis de relatiuis [illegible] nendi modum in Sch[illegible]

apparet, hanc abſtruſam certè, licet quoquo modo probabilem doctrinam nimis reddere impeditam, implexam, ſenticoſam reſolutionem Chriſtianæ fidei. b.

Illa prætereà anſam hæreticis exhiberit nos 869
incuſandi de circulo vitioſo, quem in contemptum appellant Pontificium. Illum ab ipſis audiamus. Ergo Baronus prædicator Scotus ſic agit. Vbicunque fit progreſſus ab eodem ad idem eodem modo cognitũ, fit circulus formalis, & propriè dictus: at in hoc negotio ſic Pontificij procedũt, nam propter Verbi Dei authoritatem fide diuina creditam credunt Eccleſiæ in teſtificando infallibilitatem, idque fide diuina: & rurſus propter Eccleſiæ Catholicæ in teſtificãdo infallibilitatem fide diuina creditam, credunt Verbi Dei authoritatem, idque fide diuina. Hic igitur eſt proceſſus à Verbi Dei authoritate diuina fide credita ad eandem Verbi authoritatem fide diuina creditam: & proindè eſt ab eodem ad idem eodem modo cognitũ. Hactenus ille. Populariùs autem nobis Paræus exprobrat proceſsum noſtrum huic ſimilem eſſe, mater eſt proba, quia filius dicit: filius probus, quia mater dicit: vel ſic: turcica Eccleſia eſt vera, quia Alcoranus dicit, Alcoranus autem verus, quia turcica Eccleſia dicit. Illas enim cauſæ, & conditionis, ac ſimiles diſtinctiones Turca etiam, & quilibet facere poteſt, ſi volet.

Enimuerò in noſtris hæc principijs nullum ſpecimen, anſam nullam habent. Nam fidem vnica, ac ſimplici reſponſione citra omnem cauſæ, vel conditionis prioritatem mutuam reuocauimus ex integro ad Verbum Dei. Illud porrò ſcire, quod ipſum credere natura præcedit, haud reuocamus ad aliquid fide diuina creditum, ſed ad principia alia, ſcilicet illa, ex quibus multiplici via concluſimus, veram religionem apud nos eſse. Inter illa autem principia alia quidem ſunt, quibus cõficitur, veritatem apud Chriſtianos eſse, & quibus prophani omnes, & gentiles, atq; Mahometani oppugnantur, & inter illa nullo pacto reſumpſimus, vel reſumendum eſt Verbum Dei, quod ſcilicet ab aduerſario non admittitur, & cum per ſe ipſum non liqueat, probandũ eſt priùs aliundè. Alia principia ſunt, quibus, ex quo apud Chriſtianos, veritatem eſſe concluſum eſt, deinceps

quæ proponitur Chriſtianis omnibus. Atq; ex hoc Verbo Dei inter alia veritatem apud nos eſſe, confecimus. At nequaquam illud fide diuina creditũ accepimus: quod facere haud licet, quandiù vnicuiq; nõ conſtiterit, apud quoſnam veritas ſit, cum niſi ſecundum ſenſum Eccleſiæ, & illo priùs agnito haud liceat quidquam fide diuina accipere. Hoc ergo Verbum Dei, hæc pars ſcripturæ humano modo, ſyncerè, ingenuè, ac magno veritatis ſtudio conſulta, examinata, intellecta principium eſt inter alia dignoſcendi, apud quos Chriſtianos vera doctrina, & vera Eccleſia extet. Minimè ergo illa quoad hoc fide diuina accipitur, ac proindè nullus eſt progreſſus ab eodem ad idem eodem modo cognitum. Similiter etiam authoritas Eccleſiæ, definitiones Eccleſiæ, & quæcumque demùm ad credendum inducunt, & obligant, haud fide diuina præaccipiuntur, ſed bonis, idoneis, valituriſq; rationibus explorata robur ſuum, & vim totam obtinent: debeo enim idoneis primum fundamentis Eccleſiam probare: debeo, quid ab ea definitum ſit, tutò agnoſcere: quo facto mox cuncta credo, quæ tradit Sancta Mater Eccleſia, ſine alio examine, diſcuſſione, vel lite, & in eo vno comperto deuorare vniuerſa, vt ſuperiùs eſt expoſitum.

871 His, licet clara videantur, magis exponẽdis exemplum prodamus perſpicuum. Ecce Gentilis in errore ſuo agebat: acceſſit eò Apoſtolorum aliquis, vt Romã, ſi placet, B. Barnabas, vel ſi hoc in Clemente Apochryphum eſt, Petrus, ac manifeſtis editis miraculis eum ad fidem noſtram conuertit. En iſte prius viſis miraculis, ac humano modo perceptis conuictus eſt de veritate, & poſt credidit; hoc in ſumma idem perfectiùs, vel imperfectius credituris, et credentibus accidit, qui priùs humano modo, licet adiuti intereà à Deo, percipiunt plus, vel minus, quo de veritate perſuadeantur, ac mox credunt, & in primo nihil eſt diuinæ fidei, tum ob alia ſæpiùs iterata, tùm quia alioquin in infinitũ procederetur. Ceſſarũt porrò, vel certè non cuilibet credituro, vel credẽti miracula cõcedũtur, quib⁹ cõuĩcatur: at manet,

mane-

Digitized by Google

manebitq; in æternũ aliquid miraculo æquiualens; quo vnuſquiſq;de veritate ſatis perſuadeatur,nec illud aliud de lege communi eſt , quam eminens Eccleſiæ Chriſti authoritas , & veritas tantis illis fundamentis communita , ciuitas ſupra montem poſita , quæ abſcondi nequeat . Hanc ergo veritatem Eccleſiæ non fide diuina,ſed ratione,& diſcurſu facili vnuſquiſq;agnoſcit,& quemadmodum Gentilis ille viſo miraculo , & nondum fide diuina credito ad credendum inducitur, & mòx credit,nec vllum committit circulum,nec petit principium, ità credenti cuiq; accidit, ſi loco miraculi ponas Eccleſiam .

Sed vero haud ita facilè Sectarijs licet ab hoc ſe 872
ſuo laqueo expedire; nam ſi ad internum inſtinctum, ſi ad vnctionem internã abeant , petunt plane principiũ, nam nos ipſorum inſtinctum hęreticum eſſe dicimus,& nefandum. Si ad authoritatem Lutheri,aut Caluini,aut Eccleſiæ Anglicanæ cõfugiãt,nihil habent,quo illã ſtabiliant magis,quã Turcæ ſuam . Si illã ex ſcripturis aꝑbent,peccãt in primis multipliciter,vt toto opere eſt cõmõſtratũ. Si ad ſenſũ denuò Eccleſiæ ſuæ pro intelligẽda ſic v.g.Euchariſtia recurrãt,in ſuũ ipſi circulũ incidũt;nã cum Eccleſiã ſuã modis alijs ſtabilire nequãt, neceſſe eſt,ut ad ſcripturas creditas confugiant : unde eſt progreſſus à ſcripturis fide creditis ad eaſdem ſcripturas fide creditas,uel credendas . Quod ſi hoc recuſabunt,& modum noſtrum mutuari,uel imitari placebit, tunc,in quo manifeſtè cauſa ualemus , & uincimus,certamen totum,quæſtio tota reuocanda ueniet ad Eccleſiæ authoritatem tam ex alijs locis,quam ex ipſis etiam ſignatis,expreſſis,formalib⁹ ſcripturæ teſtimonis oſtendendam; ex quibus ſimul omnibus nos ueritatem noſtram tàm copioſè,quàm apertè concluſimus.

Atque hæc, mi Chriſte,habui,quæ dicerem , ſyn- 873
cero,opinor,ueritatis ſtudio; ſi uera illa,tua quidẽ , qui ueritas es;ſin minus,mea . O utinam niſi in tuam eam gloriã ceſſura haud ſint , fato aliquo intercipiantur,nec lucẽ uideant ! Parce Domine peccatis meis .

F. I. N I S.

INDEX RERVM,

In quo numeri ſolùm marginis citantur.

A

Academici multa iudicant contra,quàm dicunt, pag.104. Eorum probabile eſſet inuenibile. ibid. Denuò oppugnantur. 110.Academicorum momenta remouentur. 115. Academici non ſatisfaciunt. 82.& 83. Academicorum ſchola, & placitũ. 90. Primum eorum fundamentum definitio veri Zenonis.91. Nec loqui,nec agere quidquam poſſent . 104. Secundum ex laude Tulli.92. Tertium ſcholarum diſſidia,inter quæ videtur verum in inuenibile. 93. Academiſmus reuincitur ad hominẽ ex definitione Zenonis. 102. Item ex laude Tullij.ibid.Item quia inquiſitio veritatis numquam inueniendæ eſt fatua. 103.

Amoris Dei cum tot hæreſibus difficilis concordia.718.& ſeq. Recuſatur hæc quæſtio.728.Cauſæ recuſationis.728.& ſeq.Concordia amoris Dei cum tot hæreſibus . 741. Amoris cum hæreſibus concordia propugnata.756.& ſeq.Concordia amoris Dei cum hæreſibus,& erroribus.

Animæ immortalitas credenda ſicut cæteræ res . 255. Multorum inanes curæ de immortalitate animæ probanda.ibid.Demonſtrari poteſt tamen animæ immortalitas. 256. Sed ratione conſequenti. ibid.

Anni Chaldeorum , atque Ægyptiorum antiquiſſimi.70.

Apprehenſionis natura.105.

Ars naturam imitatur.48.

Ariſtoteles contendit mundum æternum fuiſſe.60. Vanum illius ad combuſtiones,& eluuiones effugium.61.Ex Ariſtotelis errore ſequitur vel mortalitas,vel infinitas,vel tranſmigratio animarum. 66.Ariſtoteli præfertur Auguſtinus 99.Ariſtotelis nimia authoritas.257.

Atheiſtæ 1.2. Ipſorum ineptiæ de mundo. 35. 36. Non pauciora credunt,quam nos,ſed plura,& ineptiora. 108. Athomiſtæ de mundo.32.33.34.

Auguſtinus præfertur Ariſtoteli.99.

Dddd Boni

Digitized by Google

B

BOni malis vtuntur in bonum. 783. Boni non ſolum numerandi. pag. 798.

C

CArdanus ſtultior. 162.

Caritatis iudicium videtur non recuſandum. 524. & ſeq. an per charitatem pateat apud quoſnam ſit veritas? 524. Caritas nullibi videtur apparere. 527. Eius iudicium admittitur, & noſtra indè veritas oſtenditur. 529. Sectariorum calumniæ. 530. Ex fructibus arbores agnoſcendæ. 533. 534.

Catholica veritas concluditur. 401. An manifeſtè probetur Chriſtianæ, & Catholicæ religionis veritas ex modo propagationis ipſius? 402. An religio, & Eccleſia noſtra ſit nomine, & re catholica, & vera? 487. De nomine probatur veritas noſtra. 488. 489. & ſeq. Sumus etiam re Catholici. 492. Reges Hiſpani cur Catholici? 508. 509.

Credenda non credere, eſt credere non credenda. 108. Multorum ad credendum tarditas imprudens. 109. Qui nihil ſe credere affectant, plùs omnibus credunt 107. Credendum priùs, & poſtea intelligendum ex Iſaia. 221. Prima credendi obligatio ex ipſa religione primitùs non naſcitur. 224. Crediturus quiſq; agnoſcit ſe obligatum. 338. Quomodo viſa credi etiã queant? 548. & ſeq. Nemo credit non volens. 557. Quo ſenſu? 557. 558. 559. Scholæ ſuffragantur. 560. Doctrinæ explicatio 561. Multa alia credenda præter Chriſtum. 645. Omnia creduntur, vel nihil. 650.

Chriſtum noſſe an ſufficiat, & de reliquo quamcumque partem ſectari? 647. Communis multorum ſectariorum error. 732. Vetus is error Donatiſtarum. 635. Sententia negatiua, & catholica. 637. Probatur authoritate Eccleſiæ. ibid. Item quia Schiſmatici damnantur. 638. Quia alioqui tutus eſſet Arianiſmus. 639. Tuti hæretici omnes, ac Mahometani. 640. Chriſtus viſibilis doctrina totius doctrinæ Dei. 797. Omnia concludit ibid.

Concilio vno recuſato, recuſantur omnia. 253. Inutilitas congreſſuum in Germania initorum. 254. A concilijs non extorquẽdæ per vim definitiones. 264.

Cornelius. 690.

Deus

DEus orandus, timendus, ac placandus. 24. Sine eius adiutorio Boni eſſe non poſſumus. 22. Qui Deum tenent nō ſunt ſuſpecti, nec nimium formidoloſi. 30. Deus eſt. 32. 33. Mūdus à Deo factus. 39. à Deo conſeruatur. 40. Prophani vellent Deum videre oculis. 50. Qui negat Deum eſſe principium, ac finem hominis cogitur fateri ſe eſſe amentem. 73. Probatur 75. Deus nec falli, nec fallere poteſt. 78. 79. Tota rectitudo, & firmitas primorum principiorum in Deum authorem reuocanda. 80. 81. Omnium probationum conſtantia Deus. 85. Non diſputādum, an Deus poſſit decipere. 87. Deus primum inuenibile. 113. Deus debet veritatem oſtendere. 121. De Deo ſolum eſt ſciendum, an dicat; non autem examinandum qualia 213. Fidei, & ſcientiæ quoad hanc rem diuerſitas. 214. Deus præualuit contra falſarum religionum authores. 334. Non fruſtrà loquitur Deus. 646. & ſeq. Authoritas Dei omnia, & vbiq; concludit 653. Illi in omnibus, vel in nullo creditur, ibid. An Deus voluerit omnes venire in agnitionem veritatis? 709. Affirmatur, & probatur 709. & ſeq. Quomodo is amor cohæreat cum tot hæreſibus. 716. Deus tenetur ad optimum. 742. & ſequen. Deus in numero, menſura, & pondere fecit, & permiſit omnia. 745. & ſeq. minutiſſima quæque in numero, 752. & ſeq. Deus cur gloriam ſuam quærat? 763. Deus non debet permutare naturas rerum. 804. Cur Deus velit orari? 794.

Diluuia varia. 62. 63.

Doctrina religionis non eſt naturalis rationis, & diſcurſus, & inuentionis. 124. Nequit fundari in ſcholis. 125. Ita viſum gentibus omnibus. ibid. D. Thomæ triplex confirmatio. 127. Multiplex alia confirmatio. 128. Doctrinæ reuelatæ neceſſitas. 129. Noua probatio D. Thomæ. 131. Omnium confirmatio. 132. An ſuperioritas doctrinæ veræ religionis ex ipſa etiam natura eius doctrinæ demonſtretur? 134. Huius doctrinæ momentum ibid. Sine doctrina reuelata errari. 140. 141. Philoſophorum diuiſiones id confirmant. 142. Doctrina Dei diſſoluuntur facilè omnes difficultates contra prouidentiam. 143. Totius doctrinæ confirmatio ex cathechiſmo Pij V. 156. Doctrinæ diuinæ conſeruandæ difficultas in genere. 280. Vera doctrina Eccleſiæ in ſenſu Eccleſiæ aſſeruata. 288. Doctrina Chriſti propagata proculdubio ea ratione, qua ſancti libri commemorant 408. Auguſtini confirmatio 409. & aliorum ſeq. num. D

Digitized by Google

næ Dei modicus honor.781.
Dona Spiritus ſancti explicantur. 562. Quæ mala illis correſpondeant? 563. Quæ cauſa horum malorum? 564. Quomodo luxuria? ibid. Quomodo ſuperbia? ibid.

E

ECcleſiæ, & conciliorum eadem ratio. 250. Debet quiſque inuenta vera Eccleſia illius omnia ſenſa credere, atque accipere. 253. Eccleſia præferenda cuiuſcumque authoritati. 265. Per veritatem doctrinæ nequit vera Eccleſia dignoſci. 277. 278. Infallibilitas Eccleſiæ neceſſaria. 376. Eccleſia ex quo cœpit eſſe, non defuit. 387. & ſeq. SS. Patres confirmant. 391. Nequit ſine infallibilitate Eccleſiæ quis quieſcere. 376. Quid Eccleſia Catholica? 492. Multiplex Eccleſiæ vniuerſalitas. 493. & ſeq. Remouenda quæ per accidens. 497. Vera Eccleſia diffuſa per orbem. 500. 501. 502. De vnitate ſucceſſionis Eccleſiæ. 503. Sectarij non ſuccedunt. ibid. Sectarum inſtitutio repugnat catholiciſmo. 504. Etiam relicta ſucceſſione vincit Eccleſia Catholica. 505. Quomodo Eccleſia viſibilis? 535. Eccleſiæ viſibilitas. 544. 545. & ſeq. Eccleſia nec ſolis iuſtis, nec ſolis perfectis, nec ſolis prædeſtinatis conſtat. 550. Quomodo Eccleſiæ vnio, & vinculum ſi caritas? 551. 552. Eccleſiæ ſanctitas, & puritas. 552 553. An Eccleſia ſit omnibus viſibilis? 580. Eccleſia pro omnibus erecta. 583. Alioqui populi conuerti non poſſent. 584. Alia probatio 585. Item quia ruſticiſſimi etiam ſaluari poſſunt. 589. Eccleſia non eſt omnibus æqualitèr viſibilis. 592. Extra Eccleſiam non eſt ſalus.
Epicurus 1. 2. Metus nullos Epicurus ſuſtulit. 30.
Errores ſenſuum 97. Errores loco veritatis habentur. 569. Eorum difficilis curatio. ibid. Errorum opportunitas. 772. & ſeqq. Si non eſſent errores, eſſent errores. 801.
Euangeliſtarum veritas. 457.
Examen rerum remouetur. 159. Eo nequit inueniri vera religio. 158. Ducit ad falſa. 160. Ad illud vita non ſufficit ex Auguſtino. 161. Nemo illud dignè abſoluere poteſt. ibid. Stulti, qui per examen rerum, & religionum veram quærunt. 162. Stultior Cardanus religionibus genituras conſtituens: hoc examen eſt cauſa immediata hæreſum. 169. Examen ſcripturarum remouetur in eum finem. 170. Examinis rerum, & librorum eadem ratio. 172. Etiam habito libro infallibili erramus in eius ſenſu habendo. 173. Articulorum, myſteriorumq;

exa-

Digitized by Google

error.

F

FIdes iuuat plurimum etiam ad ſciendum . 152. Res fidei ſine examine credendæ, & quaſi deuorandæ. 214. De Propheta, ſolum eſt ſciendum, an ſit Propheta, nec ampliùs eſt examinandus, ſed credendus. 215. Diſtinguendum inter præambula fidei, & res fidei. 224. Scienda præambula. 225. 226. Poſtea credi etiam poſſunt. 227. Nec tempore Antichriſti fides delebitur. 390. Fides humana admittenda quoad miracula. 472. Quomodo quiſque poſſit à fide deficere? 567. 568. Vniuſcuiuſque diſpoſitio facit res aliter apparere. 565. Affectionis vis magna in intellectum. 566. Fides, & Religio voluntaria. 571. Alia fidei voluntarietas, & libertas exponitur. 572. & ſeq. Meritum fidei 575. Infuſæ, & acquiſitæ fidei diſtinctio. 578. Difficultatibus occurritur. 578. Fides tota accipienda. 655. Fides vnius articuli fides virtualis omnium. 657. 658. 656. Sectariorum obiectiones vanæ. 660. & ſeq. Fidei omnimoda neceſſitas ad ſalutem. 667. & ſeq. Concilium Tridentinum ita docet: 675. Fidelium perſuaſio de neceſſitate fidei. 678. Fides eſt tam neceſſaria, quam gratia. 679. Quid de ignoranti ſyluicola? 683. & ſeq. Quid de Cornelio, & ſimilibus? 690. Quæ contra neceſſitatem fidei allegantur, diſſoluta. 693. Ad reſolutionem fidei, quæ principia tenenda. 836. & ſeq. Quid ſit reſolutio fidei? 827. Eius difficultas 830. & ſeq. Veritas fidei nobis ignota, niſi aliundè probetur. 831. Nequit intellectus ad incerta cogi à voluntate. 832. Nequit fides aliò, quam ad verbum Dei reſolui. 333. Nequit reſolui ad res claras. 836. Nec etiam ex parte 838. Euidentia veritatis fidei ad fidem non mouet, 846. & ſeq. Regulæ ſcientiarum non valent in fide. 848. 849. 850. Fides voluntati comparata. 853. Obſequium fidei non in credenda reuelatione, ſed in credendis rebus. 861. & ſeqq. Reſolutio fidei ad praxim ducta ſine mutua prioritate, & circulo. 865. & ſeq.

Gene-

Digitized by Google

G

Generationes nequeunt in infinitum procedere. 72.
Gentiles nec examinando, nec credendo veritatem inuenire poterant. 164. Eorum miracula etiam admiſſa nihil probant. 165. Gentiles oppugnati. 357. 358. Gentiles diſiecti. 399.

H

Habilitas multa omnium ad humana. 590.
Hæreſes ex ſcripturis facilè compingi poſſunt, ſicut Homerocentonæ. 157. Hæretici per examen etiam rerum, & ſcripturarum oppugnari poſſunt. 320. Hæreſes ſemper Eccleſiæ. 506. 507. An ex notis hæreſeos præſentes hæreſes deprehendantur, & veritas catholica pateat? 520. Pars affirmatiua probatur. 510. & ſeq. Anglia ab hæreſi infœlix Reges ſuos trucidat. 516. Hæretici nihil Deo credunt. 653.
Homo à Deo creatus. 53. Hominis auiditas explorandi antiquiora. 58. Etiam admiſſis diluuijs, admittendus homo à Deo factus. 64. 65. Qui negat Deum eſſe principium, & finem hominis, cogitur fateri ſe eſſe ſtolidum. 73. Probatur. 75. Homo à Deo non factus nihil poſſet iudicare. 76. 77. Rationis naturalis inſufficientia ad finem hominis. 138. Conſtat facto ipſo, & experientia Philoſophorum, & gentium. ibid. Conſtat ratione. 139. An homines non ſolùm poſſint, ſed teneantur eſſe conſcij ueritatis? 599. Fundamenta negandi. 602. Aſſertio affirmans. 604. Authoritas Theologorum. ibid. Authoritas Eccleſiæ, & ſcripturarum. 605.
Humilitas Deo optatiſſima. 788. & ſeq.

I

Ianſeniana procedendi via illegitima. 265. Idcircò nihil apud Hiſpanos profecit. 266. 267.
Idololatriæ omnes conuincuntur per reductionẽ ad impoſſibile. 166.
Ignorantia inuincibilis veræ religionis an ſit? 697. Negatur, & probatur. 699. & ſeq.
Inſtinctus interni inſufficientia. 202. Infidelis cum nondum ſit amicus Dei, nequit eum ex voce agnoſcere. 197. Inſtinctus inſufficientia ex Auguſtino 198. Fruſtra alioquin Ioannes Apoſtolus ſcripſiſſet. ibid. Et multiplex alia confirmatio.
In minimis error facilis. 748.
Ioannis Angelij ſectarij ineptiæ. 353.

Iuda-

Digitized by Google

Iudaiſmus. 3.
Iudæi reuicti. 359. Iudæi oppugnantur. 400. Iudæorum obſtinatio inniti videtur diuinæ virtuti. 425. 426. Iudæi propter Chriſtũ crucifixum percuſſi, & obcæcati. 427. Sunt noſtræ veritatis ſpeculum. ibid. Eiuſdem rei multiplex probatio ex facto ipſo. 429. Ex Chriſti prædictione expreſſa. 431. Ex multiplici Chryſoſtomi confirmatione. 432. 433. Iudæi non propter religionem, ſed in pœnam tanta patiuntur. 434. Illorum, & Chriſtianorum diuerſitas. ibid. An eorum calamitas, & obſtinatio ſit finem habitura? 435. Sapient aliquando. 436. Alius cæcitatis Iudæorum fructus. 437. An ritè Iudæi conuerſi perpetuò infames habeantur? alij uideant. 438.
Iudicatiua pars ſemper vero mouetur. 106. Hanc exercent Academici. ibid.
Iuliani Apoſtatæ vanitas. 187.

L

Libertas noſtra nota nobis. 822.
Libri Chriſtianorum veri, in particulari agnoſci nequeunt, nõ agnita prius vera Eccleſia. 271. 272.
Lingua hebræa, & græca an neceſſariæ ad cauſam religionis? 301. Ad quid illæ vtiles? 299. Videntur neceſſariæ. 297. Ad cauſam religionis nihil neceſſariæ 301. Probatio. 302. Nullum Hebræum, & Græcum exemplar certo probat. 303. Nec probabiliter. ibid. Auguſtini confirmatio. 304. Inſtantia Hieronymi. 305. Ratio Auguſtini defenditur. 306. 307. Hieronymus conſentit. 308. Hieronymi verſio perfecta. 309. Inutilitas earum linguarum. 311. Multarum linguarum cognitio plerumq; imperfecta. 312. Obiectionibus occurritur. 313. Doctrinæ confirmatio ex Apoſtolo. 315.
Luciani diſcurſus deridendi. 31.

M

Macchiauellus vide Relig. 15. Macchiauellus ridiculus. ibid. Denuo ridiculus. 25. Aliud Macchiauelli effugium futile. 67. 68.
Magiſtrorum vitia, non ſcientiarum. 220.
Mahometani non ſciunt, quod ſcire oporteret. 215. Nihil corde credunt. 216. Haud inducenda Mahometana barbaries. 123. Mahometani reuicti. 360. Mahometus explosus. 398. Mahometanorum nulla fides. 609.

Malo-

Malorum diſtinctio. 716.
Miracula priſca apparent euidentèr in effectu. 424.
An veritas Chriſtiana concludatur miraculis factis à Chriſto, ab Apoſtolis, alijſque? 439. Difficultas diſcernendi vera miracula. ibid. Magna in miraculis ſuperſtitio. ibid. Difficultas ex collatione verorum, & apparentium ſignorum. 440. Miraculum nequit fieri in confirmatione erroris. ibid. Priſca miracula probant veritatem chriſtianam. 442. Prima regula dignoſcēdi vera miracula, eorū præualentia. 443. 434. & ſeq. Chriſtianorum miracula cum cæteris conferuntur. 447. Gentiles vincuntur. ibid. Iudæi pariter. 448. Item Mahometani 449. Qualitas miraculorum noſtrorum eorum veritatē ſuadet. 450. Dæmonum mirabilia inutilia, & inania. 450. & ſeq. Veritas miraculorum noſtrorum probata ex qualitate perſonarum operantium. 455. 456. Ea omnia moralem euidentiam pariūt. 461. Obiectiones remouentur. 462. Veterum, & recentiūs editorum miraculorum par ratio. 464. Sectarij in hoc ad vnum Enthimema prouocati. 465. Auguſtini mens de dijudicandis miraculis. 468. 469. Noſtrorum miraculorum denuò veritas probatur. 470. Sectarij frigent in hoc genere. 471. Multa miracula ſignificata. 477. Celebre Xauerij ętatis noſtræ miraculum 476. Huius miraculi veritas. 481. 482. 483. Miraculorum noſtrorum veritatem confirmat Sacræ Congregationis Rituum diligentia. 484. 485.
Motus omnis principio, & fine clauditur. 72.
Mundus à Deo factus contra Athomiſtas. 32. 33. 34. A Deo factus contra Atheiſtas. 35. 36. Mundum factum fuiſſe non eſt mundum conſeruari. 44. Benè, atque optimè gubernatur. 49. An perhibeat teſtimonium de ſua creatione à Deo? 57. Ab æterno non fuit. 54. Nulla ratio æterna. 55. 56. Si mundus æternus eſſet, gens aliqua ſe æternam iactaret. 57. Magna auiditas explorandi antiquiora. 58. Rerum æternarum nulla memoria. 58. 59. Sapientes omnes mundum non æternum ſuppoſuerunt. 60. Ariſtoteles obſtitit nihil probans. ibid. Tentata effugia probant mundum non eſſe æternum.

N

Natura ſine Deo intellectu caret, 45. 46. Naturæ opera minus miranda. 47. Aliquo præſtantiore intellectu gubernatur. 48. Natura ſine Deo falli poſſet, ac fallere. 78 79.

Ora-

Digitized by Google

O

Orari cur velit Deus? 794. & ſeq. Non eſt nobis inuidus. 795. & ſeq.
Orthodoxorum via. 375.

P

Permiſſio peccatorum. 702. Multa mala permittuntur ſuperbiæ euellendæ. 780. Parum profecimus. ibid. Neceſſe eſt, vt veniãt ſcandala, & peccata. 782. Oportet hæreſes eſſe. 770. & ſeqq. Errorum opportunitates. 772. & ſeq. An Deus vltrò permittat errores, & peccata? 809. Quaſi coactus permittit. 811. Homo origo prima permiſſionis. 811. & ſeqq. Nõ accipimus, quia nolumus. 821.
Perditionem à nobis incipere, eſt nobis notum. 823.
Philoſophiæ Theologia debet imperare. 120. Philoſophiæ naturalis incertitudo, ibid. Tota philoſophia, & omnes ſcientiæ naturales iucundæ ratione conſequenti, & credente, & ſubiecta. 257. Philoſophia minimè neceſſaria ad miracula diſcernenda. 441.
Prophani ineptiunt. vide Relig. n. 3. Sunt futiles. ibid. 11. Vellẽt oculis videre Deum. Quæſtiones horum de Dei prouidentia. 51.
Prouidentia Dei. 37. Oſtenditur primo, quia mundus ab eo factus fuit. 39. 40. Illum gubernat. 41. Vnuſquiſque, curare debet, quod ſuum eſt: ergo Deus mundum. 41. Item, quia Deus inexorabilis nequit eſſe. 43. Mundum factum fuiſſe non eſt mundum conſeruari. 44. Benè, atque optimè gubernatur: ergo à Deo. 49. Vanæ quæſtiones de Dei prouidentia. 51.
Principiorum primorum tota rectitudo, & firmitas in Deũ authorem reuocanda. 80. 81.
Probationum omnium conſtantia Deus. 85.
Proteſtantium pinguis error, dum ad examẽ rerum prouocãt. 168. Proteſtantium ſuperbia. 790. Maior quam Pelagianorum. ibidem.
Probitatem decet arduitas. 803.
Pythagoras omnia vera dixit. 98. Pythagoræ, & Philoſophorum modeſtia. 154. Se ſolùm Philoſophos vocabant. ibib. Pythagoræ ſapiens pronunciatum de Deo per fidem colendo 155.

Digitized by Google

R

R Atio præualere nõ poteſt quin à Deo iuuetur. 24. Rationis naturalis inſufficiẽtia ad diuina. 135. 136. Erraret ratio naturalis in diuinis ſibi relicta. 137. Eiuſdẽ inſufficiẽtia ad finẽ hominis. 138. Rationis inſufficientia ad diuinam prouidentiam. 140. Ratio ſibi relicta implicatur, nec exitum inuenit in rebus ſummis, & ad religionem neceſſarijs. 147. 148. Affirmaret, & negaret Deum, & eius prouidentiam. 149. Concedenda nobis noſtra ineptitudo ad diuina. 152. Pinguis cognitio noſtra. 749. Hominum ineptitudo. 732. Ratio conſequẽs quid? 217. Rationis antecedentis diſtinctio. 218. Earum explicatio. 219. Ratio antecedẽs à cauſis religionis excluditur. 220. Ratio antecedens admittenda quoad aliquid. 224. Ratione conſequẽti multò ſtabiliùs explorarunt diuina SS. Patres, quàm Philoſophi gentium. 258. Ipſa etiam ſcriptura ratione conſequenti exploranda. ibid. Eadem ratione conſequenti hæreſes expugnarunt SS. Patres. 259. 260.

Religio vera an ſit in mundo? n. 1. Videtur non poſſe diſcerni, aut inueniri, nec proprio examine, aut aliorum aſſeueratione. 4. 5. Manifeſtum eſt dari eam in mundo. 6. Id probat gentium omnium conſenſus. 7. 8. Paucorum exceptio nihil obſtat. 9. Eſt naturalis perſuaſio totius generis humani. 10. Non eſt inuentio humana, ſed inſtitutio naturæ, & diuina. 11. Futilitas in hoc prophanorum. 11. Natura, & Deus hanc perſuaſionem indidit. 12. De nullo alio magis inſtituit. 13. Nec debuit. 14. Nec Macchiauellus hanc naturalem inſtitutionem euellere potuit. 15. Tertullianus eam inſtitutionem confirmat. Illius exiſtentiam probat eius neceſſitas. 19. Affectata, & ficta non ſufficit. 20. 21. Demum eam probat, quod boni eſſe non poſſumus ſine Dei adiutorio. 22. Implicat rationem præualere ſine illo. 24. Aliæ rationes indicantur. 25. Obiectorum ſolutio differtur. 26. 27. An inſipientium ſermones obſtent? 28. Ex dictis reuincuntur. 28. In dubio præſtaret benè viuere. 29. Tenentes religionem non ſunt ſuſpecti, nec nimiùm formidoſi 30. Qui negat veram religionem, cogitur fateri ſe eſſe amentem. 73. Probatur. 75. Academiſmus ad cauſas religionis obtruſus. 100. Admiſſa Zenonis definitione vera religio inueniri poteſt. 115. Firmitas ad religionem neceſſaria nequit haberi via ſcholarum. 119. Stulti, qui per examen rerum, & religio-

num

nium veram quærunt. 162. Religio haud numeranda inter naturalia. 129. An nihil examinãdo quærẽda ſit vera religio? 191 An forma veræ religionis quærendæ expreſſa ſit in illa Pauli clauſula, ſcio cui credidi? An hinc Mahometani conuincantur? 208. Aſſeritur. ibid. Authoritate multiplici probatur. 210.211.212. Schola pythagoræ hanc rem adumbrauit. 211. An qui de vera religione dignoſcenda agunt, & diſputant ſeruatis ſcientiarum, rationis regulis, poſſint, ac debeant euitare quæſtionem, & examen rerum, & dictorum? 228. Videtur non poſſe vitari. ibid. An vera religio doceat rationi contraria? 229. Quid faciendum veræ religioni defenſori cũ eo examine impetitur? 232. Remouentur, & notantur multi abuſus, & errores committi ſoliti in materia religionis illatiónibus. 243. Nulli quantocunque licet religionem mutare, quam vt diuinam putet, ſufficientia fundamenta habet. 244. Etiamſi ſibi videatur aliquid euidenter impoſſibile. ibid. Debet iudicium proprium deponere. 245. Hominum mores ſemouẽdi à cauſis religionis. 252. Prius quærenda vera religio, quam veri, & determinati illius libri. 269. 279. Prius eſt ſciendum apud quos ſit vera religio chriſtiana, quam qui ſint determinati veri libri. Quomodo in vera religione conſeruari tuto queat doctrina Dei ſcripta, vel non ſcripta? 279. An manifeſtum eſſe debeat, & ex rebus in mundo moraliter euidentibus, quænam inter omnes ſit vera, ac à Deo data religio? 323. Theologorum communior ſenſus. 323. 324. Affirmatur veræ religionis euidentia. 325. Eſt ea omnium ſenſui conformis. 328. Probatio ad hominem. 329. Sanctorum Patrum authoritas. 330. Scriptura conteſtatur. 331. 332. Veræ religionis inuincibilitas probat eius euidentiam. 333. Repugnat etiam à falſa aliqua æquari in fundamentis. 334. Religio non obligat ex terminis, ſed ex probationibus. 339. Multipliciter tota doctrina confirmatur. 340. Argumenta ſoluuntur. 341. An ritè innoteſcat natura, & definitio veræ religionis? 345. An ſit virtus voluntatis? 346. Ad voluntatem pertinet. 347. Communis definitio. 348. Alio ſenſu hic definienda. 349. Illius multiplex explicatio. 332. Ioannis Angelij ſectarij in eo ineptiæ. 353. An ex natura doctrinæ veræ religionis inferatur inter omnes mũdi religiones ſolam eſſe veram, catholicam, & chriſtianam. 356. Qui ritè quærunt veram religionem, eam inueniunt. 365. An aliæ religiones præter catholicam ducant in Atheiſmum, vel Epicureiſmum? 369. Caluini, & Lutheri iudi-

ciũ religionẽ haud ſtatuit.371.Vera religio perpetua.385.Vera religio ſi nunc eſt,ſemper fuit.386. Vera religio licet non ſit vbique, eſt tamen ſemper.393.294. Vera religio perpetua maximè apud Chriſtianos.392. Cæteræ religiones humanitùs fundatæ.417. An ſaltem per accidens, & per ignorantiam vel vnus aliquis ſaluari queat extra veram religionem, & Eccleſiam? 166.Aſſertio negatiua probatur.667.Ex Apoſtolo.669. & ſeqq.

Reuelatio Dei an reflectat in infinitũ?856. Reuelationis duplex veritas.857. Myſteriorum vna ſola. 858. Dei reuelatio ad ſe credendã non mouet. 859. Obſequium fidei non in credenda reuelatione, ſed in credendis rebus.861.& ſeq.

S

SApientiæ Dei magnitudo inintelligibilis.731.Sapientiæ diuinæ congruens numerus errorum permiſſus.761. Ignota opera ſapientiæ Dei per exceſſum.765. Sapientia magna ſcire, à quo ſit ſapientia.157.

Sapiens nequit eſſe ſine doctrina Dei. 130. An deceat ſapientem opinari? 123.

Scientiam plurimum fides iuuat.152. Scientiarum nulla vitia, ſed profeſſorum.120. Intereſt ſcire quibus, & cum quibus, & de quibus ſit diſputandum. 233.

Sceptici non ſatisfaciunt.82.84.

Scholarum diſſidia, vide Acad. 90. Scholarum abuſus multi. 96. Scholarum via nequit haberi firmitas ad religionem neceſſaria.119. De ſcholarum ſectis, ac diuiſionibus dicere, periculoſum.116.Doctrina religionis nequit fundari in ſcholis.125. An ſcholæ,congreſſus, & controuerſiæ omnes de religione debeant conſtare ratione ſolùm conſequenti? 217.

Scripturarum examen remouendum,& quomodo.1770. Hac via nequit veritas perſuaderi Gentili.176.177. 178. & ſeqq. Ad ſcripturas prouocatio repellitur. 181.182.183. Quis ſit verus liber ſcripturæ, non conſtat per inſtinctum? 195. Addiſcendæ forent linguæ, & legenda infinita volumina. 196. Non licet appellatio ab Eccleſia ad ſcripturam.248. Nec quamuis contra ipſam Eccleſiam difficultas occurrat. 249. Quam inanes hac in re ſectarij.ibid. Ipſa etiam ſcriptura ratione conſequẽti exploranda.258. Scripturæ duplex pars,& altera ad rationẽ antecedentem ſpectare videtur.261. In examine ſcripturæ ipſa

Digitized by Google

ſa Eccleſia ratione partim antecedenti, partim conſequenti procedit.262. Quando ſenſus ſcripturæ,& concilij eſt dubius, præferenda eſt ſcriptura.263. Quænam ſit vera ſcriptura per ipſam ſcripturam non innoteſcit. 273. Vera ſcriptura inuentu facilis.287.
Sectarij dicunt, & obiectant falſa de claritate Verbi Dei. 174. Loquuntur contra mentem.ibid. Sectariorum error. vide Relig. 191.De claritate ſcripturarum non id ſentiunt, quod dicunt. 199.Eorum via ducit ad Mahometiſmum.200. Vt vnum Papam tollant, omnes faciunt Papas. 101. Ex Paulo, & Ioanne conteruntur ſectarij.203.205. Ad diuiſionem, & diſcordiam ducit hæc via.205. Sectariorum vanitas.361.362.363. Sectarij ſcholarum via incedunt. 374. Sectariorum calumnijs vna ſolutione occurritur. 378. Sectarij nihil credere poſſunt.380. Cum gentilibus comparantur.383. Sectarij frigent in miraculis.471. Sectarij vno Xauerio conuicti. Multi ſectariorum nihil credunt.620. Cur licet nos non debeamus alios audire,debeant tamen alij audire nos? 612.& ſeq. Vel ſectarij damnantur, vel damnamur nos. 641.
Senſuum errores.97.122.
Spiritus ſemipropheticus nihil ſignificat.285.
Suaue ſatis protritus ab Eminentiſſimo Pallauicino. 283. Suaue factioſus ibid. Suauius futilis ibid. Ducit ad Atheiſmum. ibid. Verſio aliqua approbari poteſt.284. Incohærentia Suauij. ib. Lutherus præ illo ſapit aliquando. ibid.Suaue ad multa diſtractus.285.Suaue ignorans.288.Falsò Tridentinum carpit.289. Suaue capitalia principia ignorat.316. 317.
Superbiæ modica cognitio. 791. Deus ad impoſſibile reducit ſuperbos.792.

T

THeologia imperare debet philoſophiæ.120.
Thomas Campanella quis, & qualis? 322.

V

VEra religio inueniri poteſt.88.Verum eſt inuenibile.ibi.Quæſtio de vero in genere. 89. Pro vero dignoſcendo nulla videtur poſſe aſſignari regula.94. Vbique non tam veritatis,quàm ingeniorum cauſæ aguntur: 95. Pythagoras omnia vera dixit. 98. Inquiſitio veritatis numquam inueniendæ eſt fatua. 103. Si vera religio non eſt inuenibilis, nihil eſt inuenibile.12.Vera reli-

religio primum inuenibile. 113. Multa vera inuenibilia, maximè Deus. 114. Arduum in ſcholis veritatem inuenire, & quare? 117. Abſolutè verum inueniri poteſt. 118. Veritas à Deo oſtendenda. 121. Verum non ritè quæritur falſorum impugnatione. 321. Negari nequit aliquibus fuiſſe euidentem veritatem ſuam. 342. Veritas catholica per reliquarum excluſionem. 364. Poſitiuè probatur. 365. 366. Veritas catholica. 395. Veritas erroribus præualet. 396. Veritas catholica cum alijs religionibus collata. 397. Veritatis noſtræ euidentia demonſtrata. 540.

Virtus diuina neceſſaria ad propagandam Chriſti doctrinam. 403. 404. Effectus maximus poſcit cauſas maximas. 405. Humanorum mediorum ineptitudo probat diuinam in eo virtutem. 406. Nihil diuinæ virtutis gentium religionibus. 418. Nec item Mahometo. 419. Multo minùs ſectarijs. 420. 421. 422. 424.

Vulgatæ latinæ authoritaté vtrum Catholici facilè defendat? 279. Specialis difficultas contra Vulgatam latinam: 282. Theologorum in Tridentino de hac re iudicium. ibid. Vulgatæ latinæ authoritas propugnata. 284. Nulla noua difficultas in approbanda Vulgata. 285. Quantum fecerit Tridentinum in approbanda Vulgata. 290. Quæſtio Theologorum de authoritate Vulgatæ. 291. An illius omnes apices ſint de fide? ibid. Quam vtilis approbatio Vulgatæ. 293. Hæ controuerſiæ nequeũt terminari niſi ſẽſu Eccleſię. 294. Vulgata omnibus exẽplaribus præhabenda. ibid. An ſolus ſenſus accipiendus ſit, an etiam verba, & omnia? ibid. Hebræorum exemplarium pericula. 295. Obiectiones diſiectæ. 296. Sectariorum obiectio contra Vulgatam reiecta.

F I N I S.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google